

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

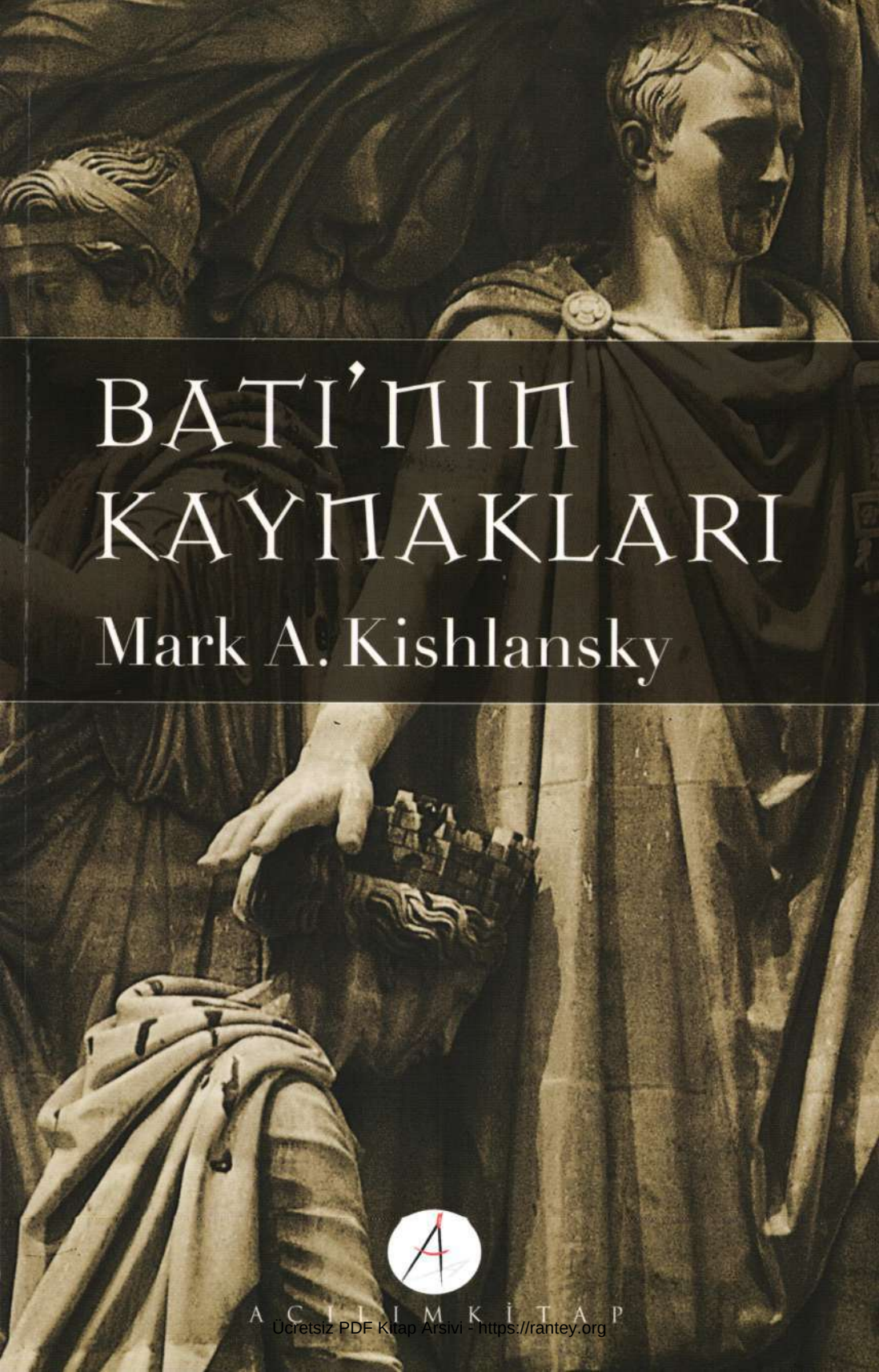
RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

БАТІ'НІН КАУПАКЛАРИ

Mark A. Kishlansky

А С Т І М К І Т А Р

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Mark A. KISHLANSKY

Harvard Üniversitesi Tarih Bölümü profesörlerindendir. Uzmanlık alanı İngiltere tarihidir. Daha çok siyasal tarih ve siyasal düşünceler tarihi alanlarında eserler vermiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: *Yeni Model Ordu'nun Ortaya Çıkışı* (1979); *Parlamente Seçim: Erken Dönem Modern İngiltere'de Toplumsal ve Siyasal Tercihler* (1986); *Erken Dönem Modern Avrupa: Otorite Buhranları* (1988-edisyon); *Dünya Tarihinde Toplum ve Kültür* (1994); *Erken Dönem Modern İngiltere'de Siyasal Kültür ve Kültürel Politikalar* (1995); *Dönüşüm Geçiren Bir Monarşi: 1603-1714 Dönemi* (1998); *Batı Medeniyeti* (2002); *Batı'nın Kaynakları* (2006).

BATI'NIN KAYNAKLARI

Batı Medeniyeti Okumaları

Batı'nın Kaynakları

Batı Medeniyeti Okumaları

(1600'den Günümüze)

Cilt: II

Editör:

Mark A. KISHLANSKY

Çeviren:

Dr. M. Kürşad Atalar

A Ç I L I M K İ T A P

AÇILIMKİTAP

Halicılar Cad. Kocaoğlu Apt. No:38/1 D:4 Fatih - İstanbul

Tel: 0212 520 98 90 - 631 12 50 Faks: 0212 631 16 21

www.acilimkitap.com

bilgi@acilimkitap.com

Batı'nın Kaynakları 2

Mark A. Kishlansky

Sources Of The West: Readings in Western Civilization, Volume 1, 5th Edition by Mark Kishlansky,
Published by Pearson Education Inc, Publishing as Pearson, Copyright © 2003

Pınar Yayınları Tic. San. A.Ş Copyright © 2012

Açılımkitap: 26

Başvuru Dizisi: 3

Yayınevi Serilifika No: 22787

ISBN: 978-9944-105-13-2 (Takım)

ISBN: 978-9944-105-15-6 (Cilt 2)

İkinci Baskı: 2013

Kapak-İç düzen: Furkan Selçuk Ertargin

Baskı: Çalış Ofset Matbaacılık Ltd. Şti.

Davutpaşa Cad. No: 8 Topkap-İstanbul Tel: 0212 482 11 04

Matbaa Sertifika No: 12107

Cilt: Yıldız Mücellit

AÇILIMKİTAP Pınar Yayınları Pdf Kitap Satış ve Teslimat Markasıdır.

İçindekiler

BÖLÜM IV: ESKİ REJİM 9

Din Savaşları

- 72. IV. Henry, *Nantes Fermanı* (1598)..... 13
- 73. Kardinal Richelieu, *Siyasal Vasiyetname* (1638)..... 17
- 74. Hans von Grimmelshausen, *Simplicissimus* (1669)..... 23

Uyruklar ve Egemenler

- 75. I. James, *Özgür Bir Monarşinin Gerçek Yasası* (1598).....31
- 76. Philippe Duplessis-Mornay,
    Tiranlara Karşı Bir Özgürlük Savunusu (1579) 41
- 77. Sir William Clarke, *Putney Tartışmaları* (1647) 51
- 78. Thomas Hobbes, *Leviathan* (1651).....61
- 79. John Locke, *Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme* (1689).....67
- 80. Moliere, *Kibarlık Budalası* (1670) 75
- 81. Duc de Saint-Simon, *Hatıralar* (1694-1723) 87

Bilim ve Ticaret

- 82. Galileo Galilei, *Büyük Düşes Kristina'ya Mektup* (1615) 95
- 83. René Descartes, *Yöntem Üzerine Söylev* (1637) 103
- 84. Thomas Mun, *Dış Ticaret Yoluyla*
    İngiltere'nin Zenginleşmesi (1664) 111
- 85. Adam Smith, *Ulusların Zenginliği* (1776)..... 119

Aydınlanma Çağında Monarşi

- 86. Büyük Katerina, *Hatıralar* (y. 1755) 125
- 87. Maria Theresa, *Vasiyetname* (1749-1750)..... 131
- 88. Vikont Bolingbroke, *Yurtsever Bir Kralın Vasiyfları* (1749) 137

Aydınlanma

89. Voltaire, <i>Candide</i> (1759).....	141
90. Jean-Jacques Rousseau, <i>Toplum Sözleşmesi</i> (1762).....	149
91. Montesquieu, <i>Kanunların Ruhu</i> (1748).....	155
92. Kaptan James Cook, <i>Yolculuk Öyküleri</i> (1769)	161
93. Joseph Crassons de Medeuil, <i>Fransız</i> <i>Köle Ticareti Üzerine Notlar</i> (1784-1785).....	169
94. Thomas Jefferson, <i>Bağımsızlık Bildirgesi</i> (1776).....	177
95. Cesare Beccaria, <i>Suçlar ve Cezalar Üzerine</i> (1764)	183
96. Marquis de Condorcet, <i>İnsan Zekâsının</i> <i>İlerlemeleri Üzerine</i> (1793).....	189

Fransız Devrimi

97. Abbé de Sieyès, <i>Üçüncü Sınıf Nedir?</i> (1789).....	193
98. <i>İnsan Hakları Bildirgesi</i> (1789): Olympe de Gouges, <i>Kadın Hakları Bildirgesi</i> (1791)	201
99. Edmund Burke, <i>Fransa'daki Devrim</i> <i>Üzerine Düşünceler</i> (1790).	209

BÖLÜM V: REFORM ÇAĞI .....215**İngiltere'de Sanayileşme**

100. Arthur Young, <i>Siyasal Hesap</i> (1774)	219
101. Samuel Smiles, <i>Kendine Yardım</i> (1859)	227
102. Sir Edwin Chadwick, <i>Yoksulların Durumunu</i> <i>Soruşturmak</i> (1842)	233
103. Friedrich Engels, <i>İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu</i> (1845)	241

On Dokuzuncu Yüzyılda Toplum ve Kültür

104. Jane Austen, <i>Gurur ve Önyargı</i> (1813)	249
105. Henrietta-Lucy, <i>Madame de la Tour du Pin,</i> <i>Hatıralar</i> (1820-1843)	257
106. Alexis Soyer, <i>Modern Ev Kadını</i> (1850); Isabella Beton, <i>Bayan Beeton'un Ev İdaresi Hakkındaki Kitabı</i> (1861)	263
107. <i>İrlanda'daki Patates Kıtlığının Belgeleri</i> (1845-1849)	271

Siyasal Eleştiriler

108. J. S. Mill, <i>Özgürlük Üzerine</i> (1859)	281

109. Pierre Proudhon, <i>Mülkiyet Nedir?</i> (1840)	289
110. <i>Halkın Sözleşmesi</i> (1842)	297
111. II. William, <i>Şogun'a Mektup</i> (1844); Bakufu, <i>Şogun'dan Hollanda Hükümetine Cevap</i> (1845).....	305
112. Karl Marx ve Friedrich Engels, <i>Komünist Manifesto</i> (1848)	311
113. II. Alexander ve Prens Kropotkin, <i>Kölelerin Özgürleşmesi</i> (1861)	317
114. Otto von Bismarck, <i>Düşünceler ve Hatıralar</i> (1898), <i>Parlamento Söylevi</i> (1879).....	323
115. Papa XIII. Leo, <i>Rerum Novarum</i> (<i>İşçilerin Durumu</i>) (1891).....	333

Aklın ve Bedenin Özgürleşmesi

116. Charles Darwin, <i>İnsanın Türeyişi</i> (1871)	345
117. Friedrich Nietzsche, <i>İyi ve Kötünün Ötesi</i> (1886).....	351
118. Sigmund Freud, <i>Rüyaların Yorumu</i> (1899).....	361
119. E. Sylvia Pankhurst, <i>Oy Hareketi'nin Tarihi</i> (1912).....	367
120. Beatrice Webb, <i>Kadınlar ve Fabrika Yasaları</i> (1896)	375

Emperyalizm Üzerine Düşünceler

121. J. A. Hobson, <i>Emperyalizm</i> (1902).....	385
122. Cecil Rhodes, <i>İnancın İtirafı</i> (1877)	391
123. Carl Veltin, <i>Svahililerin Sosyal Hayatı</i> (19. yüzyıl sonları)	397
124. Rudyard Kipling, <i>"Beyaz Adamın Yükü"</i> (1899).....	407
125. George Orwell, <i>"Fili Vurmak"</i> (1936)	411

BÖLÜM VI: YİRMİNCİ YÜZYILDA AVRUPA 419

Savaş ve Devrim

126. <i>Somme Muharebesi'nden Sesler</i> (1916)	423
127. Ernst Jünger, <i>Çelik Fırtınası</i> (1920)	435
128. Woodrow Wilson, <i>On Dört Mesele</i> (1918)	441
129. V. I. Lenin, <i>Ne Yapmalı?</i> (1902).....	445

İkinci Dünya Savaşı

130. J. M. Keynes, <i>Barışın Ekonomik Sonuçları</i> (1919)	451
131. Winifred Holtby, <i>Kadınlar ve Değişen Uygarlık</i> (1934)	457

132. Benito Mussolini, <i>Faşist Doktrin</i> (1932).....	463
133. Adolf Hitler, <i>Kavgam</i> (1923)	471
134. <i>Soykırım Anıları</i> (1938-1945).....	479
135. Winston Churchill, <i>Söylevler</i> (1940).....	489
136. Adolf Eichmann, <i>Tanıklık</i> (1961)	495

Yirminci Yüzyıl Düşün Dünyası

137. Virginia Woolf, <i>Kendine Ait Bir Oda</i> (1929)	501
138. Aleksandr Soljenitsin, <i>İvan Denisoviç'in</i> <i>Bir Günü</i> (1962).....	511
139. Jean-Paul Sartre, <i>Varoluşçuluk</i> (1946).....	519
140. Simone de Beauvoir, <i>İkinci Cins</i> (1949)	525

Doğu Avrupa'nın Dönüşümü

141. Winston Churchill, <i>"Demir Perde"</i> (1946)	533
142. Nikita Kruşçev, <i>Komünist Partisi Kongresi Söylevi</i> (1961)	541
143. Mikhail Gorbaçev, <i>Perestroyka</i> (1987).....	547
144. Francis Fukuyama, <i>Tarihin Sonu(mu)?</i> (1989).....	557

Yeni Bir Dünyaya Doğru

145. Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesi (1946).....	569
146. <i>Ekonomik Haklar ve Devletlerin Ödevleri</i> <i>Sözleşmesi</i> (1974)	577
147. Kofi Annan, <i>Srebrenica'nın Düşüşü Üzerine</i> <i>Değerlendirme Raporu</i> (1999)	587
148. <i>11 Eylül Komisyonu Raporu</i> (2004)	603

KAYNAKÇA	613

İNDEKS	621

BÖLÜM IV

ESKİ REJİM

Din Savaşları

72. IV. Henry, *Nantes Fermanı* (1598)
73. Kardinal Richelieu, *Siyasal Vasiyetname* (1638)
74. Hans von Grimmelshausen, *Simplicissimus* (1669)

Uyruklar ve Egemenler

75. I. James, *Özgür Bir Monarşinin Gerçek Yasası* (1598)
76. Philippe Duplessis-Mornay, *Tiranlara Karşı Bir Özgürlük Savunusu* (1579)
77. Sir William Clarke, *Putney Tartışmaları* (1647)
78. Thomas Hobbes, *Leviathan* (1651)
79. John Locke, *Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme* (1689)
80. Moliere, *Kibarlık Budalası* (1670)
81. Duc de Saint-Simon, *Hatıralar* (1694-1723)

Bilim ve Ticaret

82. Galileo Galilei, *Büyük Düşes Kristina'ya Mektup* (1615)
83. René Descartes, *Yöntem Üzerine Söylev* (1637)
84. Thomas Mun, *Dış Ticaret Yoluyla İngiltere'nin Zenginleşmesi* (1664)
85. Adam Smith, *Ulusların Zenginliği* (1776)

Aydınlanma Çağında Monarşi

86. Büyük Katerina, *Hatıralar* (y. 1755)
87. Maria Theresa, *Vasiyetname* (1749-1750)
88. Vikont Bolingbroke, *Yurtsever Bir Kralın Vasıfları* (1749)

Aydınlanma

89. Voltaire, *Candide* (1759)
90. Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi* (1762)
91. Montesquieu, *Kanunların Ruhu* (1748)
92. Kaptan James Cook, *Yolculuk Öyküleri* (1769)
93. Joseph Crassons de Medeuil, *Fransız Köle Ticareti Üzerine Notlar* (1784-1785)
94. Thomas Jefferson, *Bağımsızlık Bildirgesi* (1776)
95. Cesare Beccaria, *Suçlar ve Cezalar Üzerine* (1764)
96. Marquis de Condorcet, *İnsan Zekâsının İlerlemeleri Üzerine* (1793)

Fransız Devrimi

97. Abbé de Sieyès, *Üçüncü Sınıf Nedir?* (1789)
98. *İnsan Hakları Bildirgesi* (1789): Olympe de Gouges, *Kadın Hakları Bildirgesi* (1791)
99. Edmund Burke, *Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler* (1790)

DİN SAVAŞLARI

72. IV. HENRY

NANTES FERMANI

(1598)

Navarre'nin Protestan kralı olan IV. Henry (1589-1610), Fransa'daki din savaşları döneminde, Fransız Protestanların davasına destek vermişti. Her ikisi de eğitimli ve dikkat çekici ölçüde hünerli kadınlar olan Margueiret de Navarre ninesi, Jeanne d'Albret ise annesiydi. Henry, bir dizi tesadüfi hadise sonucunda Fransız tahtına oturdu. Bunların sonuncusu, III. Henry'nin 1589'da suikast sonucu öldürülmesiydi. Bundan böyle artık hiçbir Protestan, Fransız halkını rahatça kendi davasına çağıramayacak veya Katolik başkenti Paris'in yönetiminde Protestanlık eskisi gibi etkili olamayacaktı. Henry de mezhep değiştirip Katolik oldu; düşmanlarını mağlup etti ve uzun yıllar boyunca devam eden din savaşlarına son verdi.

Nantes Fermanı, Fransız Protestanlara sınırlı hoşgörü gösterileceğini beyan eden bir uzlaşma belgesiydi. Fermanın içeriği XIII. Lui döneminde sulandırılmış olsa da, bu belge, dinsel hoşgörü tarihinde bir dönüm noktasıydı. Sonunda, ferman, XIV. Lui tarafından 1685 yılında iptal edildi.

Tanrı'nın lütfuyla Fransa ve Navarre Kralı olan Henry'den, bu nimetlerden yararlanan herkese selam olsun

Tanrı'nın bize bahsettiği sonsuz nimetlerin en değerlisi ve aşikar olanı, tahta çıkmamızdan sonra hüküm süren korkunç karışıklıklar ve felaketler sırasında bize dayanma gücü ve imkanı vermesidir. O dönemde krallık, sayısız fırka ve grup tarafından öylesine güçsüz bir hale getirilmişti ki, bütün grupların en az zararlı olanı, en küçük olanıydı. Tanrı, bu fırtınaya karşı durmak için bize güç verdi. Sonunda karışıklığın üstesinden geldik ve devletimize huzur ve barış getiren güvenli limanımızı

inşa ettik. Hiç şüphesiz, bütün güç ve kudret O'nundur; bizler ise ancak hayırlı işlerde O'nun iradesinin tecelli etmesi için araçlar olabiliriz... Başlangıcından beri bu krallığı koruyan ve lütuflarda bulunan Merhametli Tanrımıza, bundan böyle de aynı korumayı ve lütuflarını sürdürmesi için niyazda bulunuyor ve yardımı ancak O'ndan bekliyoruz...

IV. Henry

Bu fermanın hükmü bakidir ve değiştirilemez. Ve biz, bu fermanla şu hususları tespit ettik ve bunları ilan ediyoruz:

İlk olarak, Mart 1585 tarihinden bizim tahta oturduğumuz güne kadar geçen süre zarfında ve felaketlerle dolu önceki bütün dönemler boyunca şu veya bu grubun yaptıklarıyla ilgili olarak tutulan bütün kayıtlar, bu olaylar hiç olmamış farz edilerek silinmiş ve unutulmuştur.

İrademiz odur ki, bu fermanın, hiçbir sıkıntı ve engelle karşılaşmadan, kolaylıkla ve tam olarak uygulanabilmesi için, Roma Katolik Kilisesi ve Katoliklik inancı, krallığımıza bağlı bütün bölgelerde ve beldelerde ve hakimiyetimiz altındaki bütün ülkelerde yeniden tesis olunacak ve hakim kılınacaktır. Hangi mevkiden, sınıftan veya kökenden olursa olsun, hiç kimse, Üç İsa'dan başka bir şeyin ismiyle, öşür vergilerini

veya hakları olan rahip mesnetlerinden gelen gelirleri ve kendilerine ait diğer hak ve ödemelerin hepsini toplarken veya bunları sarf ederken zorluk çıkaramayacak, onları tedirgin edemeyecek ve onlara rahatsızlık veremeyecektir. Ve her kim bu kargaşa ortamında, bahsi geçen din adamlarına ait kiliselere, evlere, mallara veya gelirlere el koymuşsa, bunları, gasp etmeden önceki bütün hak ve kullanım yetkileriyle birlikte sahiplerine geri verecektir.

Tebaamız arasında kargaşa çıkmasına veya ayrımcılık yapılmasına fırsat vermemek için, bu fermanla birlikte, Reformculuk denilen söz konusu dinin bağhlılarının, diğer konularda da bu fermanımızda bahsi geçen kural-lara uymaları şartıyla, taciz edilmeden, incitilmeden ve baskı görmeden inançlarının gereğini yapma hususunda... krallığımızın ve hakimiyetimiz altındaki ülkelerin bütün şehirlerinde ve beldelerinde yaşamalarına ve oturmalarına izin verdik ve onlar artık bu izni kullanabileceklerdir.

Reformculuk adı verilen söz konusu dine inandıklarını açıklayan bütün lordların, soyluların ve yargı kararıyla arazi zilyetlik (veya imti-yaz) hakkını elinde bulunduran diğer şahısların, söz konusu dinin gereklerini kendi evlerinde yerine getirmelerine izin verilmiştir.

Söz konusu dinin bağhlılarının, aksi yöndeki bütün uyarılara ve hükümlere rağmen, hakimiyetimiz altında bulunan ve 1597'den 1598 yılının Ağustos ayı sonuna kadar kurup içinde yaşadıkları bütün köy-lerde ve beldelerde, diledikleri gibi ibadet etmelerine izin verilmiştir.

Söz konusu dinin bütün bağhlılarına, ister rahip atama, kural koyma, cezalandırma veya çocukların okullarda eğitilmesi konularında olsun, isterse de başka hususlarda olsun, mevcut fermanla izin verilen ve imtiyaz tanınan yerler hariç, krallığımızdaki ve hakimiyetimiz altın-da-ki bölgelerde bu dinin kurallarına göre hareket edilmesini kati surette yasaklıyoruz.

Yine, sarayımızda veya maiyetimize ait yerlerde yahut dağların öte-sindeki topraklarımızda ve vilayetlerimizde ya da Paris şehrimizde yahut sözü edilen şehri çevreleyen 5 fersahlık alan dahilinde söz konu-su dinin herhangi bir emrini yerine getirmek de yasaktır. Ayrıca hangi sınıftan veya mevkiden olursa olsun, bütün tebaamıza, söz konusu dine bağlı olanların çocuklarının, onları vaftiz ettirmek veya Roma Katolik Kilisesi'nin hak dini temsil ettiğini onaylatmak için, anne-babalarının isteği hilafına, zorla veya ikna ederek alınıp-götürülmesini de yasaklı-yoruz. Aynı şey, Reformculuk denilen söz konusu dinin bağhlılarına da yasaktır. Aksine davrananlar, en şiddetli şekilde cezalandırılacaklardır.

Reformculuk denilen söz konusu dinle ilgili olarak yazılan kitaplar, halkın söz konusu dinin emirlerini yerine getirmesine izin verdiğimiz şehirler ve beldeler dışında, basılamayacak ve halka satılamayacaktır.

İrademiz odur ki, gerek eğitim görmek üzere üniversitelere, kolejlere ve okullara öğrenci kabul etme konusunda gerekse de hastanelere, şifa yurtlarına veya bakımevlerine hastaları yahut fakirleri kabul etme konusunda, söz konusu dinin bağlılarına farklı bir uygulama ve ayrımcılık yapılamayacaktır.

Reformculuk denilen söz konusu dinin bağlıları, kandaşlık ve hısımlık derecelerini tayin etmek üzere, imzalanmış veya imzalanacak olan evlilik sözleşmelerinin meşru kabul edilebilmesi için, Roma Katolik Kilisesi'nin krallığımızda tanınmış olan kanunlarına saygı göstermekle yükümlüdürler.

SORULAR

-
1. IV. Henry, yayınladığı fermanında, tam bir vicdan özgürlüğü tanıyor mu? Eğer tanımiyorsa, fermanında din özgürlüğüne hangi sınırlamalar getiriliyor?
  2. *Ferman*'a göre, Katolik Kilisesi'nin konumu nedir?
  3. *Nantes Fermanı*, çoğu kez, dinsel hoşgörü alanında atılmış bir adım olarak görülür. *Ferman*, sizce ne kadar hoşgörülüdür?
  4. Her ne kadar, Fransa'da düzenin yeniden tesisine hizmet etmişse de pek çok kişi, *Ferman*'ın, çözdüğünden daha fazla sorun doğurduğunu iddia etmiştir. Size göre, bu sorunlardan bazıları neler olabilir?
  5. *Ferman*, diğer hükümet kurumlarının hiçbirinin tavsiyesi veya katkısı olmaksızın, kralın tek başına ilan ettiği bir deklarasyondur. *Ferman*'a baktığınızda, kralın gücüne ve dini meselelerdeki rolüne dair hangi sonuçlara ulaşıyorsunuz?
-

73. KARDİNAL RICHELIEU

SİYASAL VASIYETNAME

(1638)

Kardinal ve Dük Richelieu olarak bilinen Armond Jean Duplessis (1585-1642), Fransız sarayında görevli sıradan bir memurun oğluydu. Kilise hizmeti görmek üzere eğitildi ve 1614 yılında, Halkın Delegatesi seçildiğinde artık herkesçe tanınan bir şahsiyetti. Regent Kraliçesi, Marie de Medicis tarafından XIII. Lui'nin emrine verildi ve kısa zaman içinde kralın en gözde ve baş danışmanı oldu. Başarılı bir diplomat ve işbilir bir politikacı olan Richelieu, krallığın gücünün pekişmesinde önemli bir rol oynadı. Başlıca amacı, merkezi idareyi güçlendirmek ve soylularla yerel liderlerin gücünü pekiştirmektir. Fransa'nın 30 Yıl Savaşları'na katılması kararının alınması da dahil olmak üzere, ülkenin dış politikasını belirleyen kişi o idi.

XIII. Lui'nin emriyle yazılan *Siyasal Vasiyetname*, Kardinal'in başarılarıyla ilgili değerlendirmelerini içermektedir. 1638 yılındaki son olayların da değerlendirildiği kitabın yazımı birkaç yıl sürmüştür. Yarım asır boyunca basılamayan eser, daha sonra ancak Felemenkçe ve korsan kitap olarak basılabilmektedir.

Majesteleri, beni hem meclisinize kabul etme hem de bana güvenerek, işlerinizin idaresinde önemli bir mevkiye getirme kararı verdiğinizize göre, şu hususu size hatırlatmam gerekiyor: Fransız Protestanları, sizin iktidar ortağınız olmuşlar; soylular, sanki sizin tebaanız değillermiş gibi hareket etmişler ve en güçlü eyalet valileri de, sanki o makamlar onların tapulu malıymış gibi davranmışlardır.

Şunu da söyleyebilirim ki, bu kişilerin kötü örnekliliği yüzünden, bu krallığın huzur ve refahı öylesine bozulmuştur ki, sarayın en sadık bağlıları bile bundan etkilenmiş ve güçlerini akıl almaz ölçüde artırmak için, bazı durumlarda, meşru otoritenizi olabildiğince sarsmaya gayret etmişlerdir.

Dikkatlerinize sunmak istediğim bir diğer husus da şudur ki, bu konuda en cüretkar olanlar, en saygın kişiler olarak kabul edilmiş; hepsi birden, Majesteleri sayesinde elde ettikleri nimetler için müteşekkir olacaklarına, ancak hayalini kurdukları mevkileri elde etmek için gayret etmişler; en entrikacı olanları, en akıllı sayılmış ve çoğu kez de bu işten en kârlı çıkan kişiler bunlar olmuşlardır.

Efendimiz! Majestelerinin krallığının başını ağrıtan en genel sorunlar bunlardır. Bana göre, bu sorunların ortaya çıkmasından sonra krallığınızda bir sükunet dönemi gelebilseydi ve siz tebaanızı nimetlere boğabilseydiniz, bu sorunlar en kolay yoldan çözüldü. Sorunu iyi anlamanız için, krallığınızda bulunan, çeşitli grup ve sınıfların amaç ve vasıflarını, sorunun mahiyetini ve hem özel hem de tüzel bir kişilik olmanız hasebiyle kendi pozisyonunuzu ve görevinizi iyi değerlendirmek gerekir. Kısacası, bu değerlendirmeyi layıkıyla yapabilmek için, devleti yönetirken tavsiyesi dinlenecek ve buna uyulacak yetkili ve güvenilir bir danışma organına ihtiyaç vardır. Bu konuyu ayrıntılı olarak açıklamak ve vasiyetnamemde özellikle bu hususta tavsiyelerde bulunmak istiyorum.

Soylular, eğer sorumluluklarını müdrik iseler, cömertçe muamele edilmeyi hak ederler ama bulundukları mevkiin gereklerini yerine getiremezlerse, onlara sert muamelede bulunmak lazımdır. Atalarının gösterdikleri erdemli tavrı terk edip soysuzlaşarak, Kral'a hem kılıçlarıyla hem de hayatlarıyla daima ve yigıtçe hizmet etmeyi beceremeyen bu soyluların, devletin kanunlarının gereği olarak, doğuştan elde ettikleri imtiyazları kaybetmeye müstehak olduklarını ve halkın yüklerini paylaşmaları gerektiğini söylemekte hiç tereddüt etmiyorum. Onlar için şeref, hayattan bile daha değerli olduğu için, soyluların ikincisinden ziyade ilkinden mahrum bırakılması, onlar adına çok daha ağır bir ceza olur.

Siyaset alanında eğitim gören öğrencilerin hepsi şu konuda hemfikirler: halkın refah düzeyi çok iyi olduğunda, onları sükunet içinde tutmak mümkün değildir. Bunun izahı şudur: sıradan insanlar, devlet hizmetinde çalışan ve çok daha iyi yetişmiş ve aydın olan memurlardan daha az bilgi sahibidirler ve bu yüzden de akılları zaruri ihtiyaçlarını temin etme çabasıyla meşgul değilse, sağduyu ve kanunların dayattığı sınırlar içinde kalmak bu insanlara zor gelir.

Halkın vergi yüklerinin hepsini veya benzeri ödemelerini hafifletmek doğru olmaz. Çünkü bu durumda onlara tebaa olduklarını hatırlatan bağdan kurtulmuş olurlar ve sonuç olarak ait oldukları yeri unutup azarlar. Bu şekilde haraç ödemekten kurtulan insanlar, itaat etmek zorunda olmadıklarını düşünürler. Halkı, katırlara benzetmek mümkündür, çünkü katırlar çalışmaya alıştıkları için, sürekli çalışmaktan daha çok, tembel tembel durmaktan rahatsız olurlar. Fakat nasıl ki bu hayvanlara kaldırılabileceklerinden fazlasını yüklememek gerekiyorsa, aynı şekilde insanların yükleri de güçleri oranında olmalıdır. Bu yük-

ler, halkın yararına olsalar bile, makul sınırları aşarsa, bunlar kesinlikle haksızdır. Bir kralın, halkın yararına bir işe girdiğinde, insanların bu işten kazancının, *taille* (toprak vergisi) ödemek suretiyle krala geri döneceğini söyleyenlerin haklı olduğunu kabul ediyorum. Ama aynı şekilde şu da söylenebilir: bir kralın halktan aldıkları, halka geri döner ve halk, vergilerini ödememeleri halinde toplanması imkansız olan bu paraları, sadece ilerde rahat etmeleri ve devletin bu paralarla yatırım yapması için krala avans olarak verirler.

Kardinal Richelieu

Şunu da biliyorum ki pek çok hükümdar, halkını çok ağır vergilerle ezmekten korkup, ülke savunması için yeterli miktarda asker beslemekte başarısız olmasından dolayı iktidarından olmuş ve tebaasını da mahvetmiştir. Bazı halklar ise, kendi hükümdarlarının idaresi altındayken çok fazla özgürlük istedikleri için düşmanlarının idaresi altına girip, esir bile olmuşlardır. Bununla birlikte, bu konuda makul bir seviyenin olduğuna kuşku yoktur, ki bu seviyeyi sağduyu ile bulmak mümkündür. Buna göre, yük ile onu taşıyanların gücü arasında belirli bir

oran olmalıdır. Bu oran aşıldığında, haksızlık yapılmış olur. Bir hükümdar ne tebaasından gereğinden fazla vergi almadığı için iyi hükümdar olarak görülebilir ne de arada bir halktan fazla vergi aldığı için kötü bir hükümdar olarak görülebilir. Ancak belirlenen miktarı vergi olarak ödemeye dikkat etmek gerekir ve bu, dindar olmanın da bir göstergesidir.

Ayrıca bir adam yaralandığında, kan kaybından zayıflayan kalbi nasıl ki ancak bedenin üst kesimlerindeki kanı tükettikten sonra daha alt kesimlerdeki rezervleri kullanırsa, büyük kamusal ihtiyaç hasıl olduğunda da, kral, fakirlerin cebine elini atmadan önce, elden geldiğince,

zenginlerin birikimlerinden yararlanmalıdır. Majestelerinin uyabileceği en iyi öğüt budur ve bunu icra etmek de kolaydır. Çünkü gelecekte, devletin temel gelirleri bu genel vergi çiftliklerinden gelecektir ki, bunlar, fakirlerden çok zenginlerin çıkarına çok daha uygundur; zira daha az harcayan fakirlerin toplam yekuna katkısı daha azdır.

Kamunun çıkarı, hükümdarın ve danışmanlarının başlıca amacı olmalıdır ya da en azından hem hükümdar hem de danışmanları, kamunun çıkarını, her şeyden önde tutmakla ve onu bütün özel çıkarlara tercih etmekle yükümlüdürler. Bir hükümdarın ve devlet işlerinde onun emrinde çalışanların, dindarlığın gereği olarak bu ilkeye uygun davranışları zaman ne denli büyük bir iyilik yaptıklarını tahmin etmek bile imkansızdır ve eğer özel çıkar, kamu yararına tercih edilir ve gerçekten de kamu yararından üstte tutulursa, bir devletin başına ne tür kötülüklerin geleceğini hayal etmek bile zordur. Gerek Hristiyanlığın ve doğru siyasetin kuralları gerekse gerçek felsefe, bu hakikati öylesine açık bir şekilde öğretir ki, bir hükümdarın danışmanları, çoğu kez, böylesine gerekli bir ilkeyi ona hatırlatma ihtiyacı bile duymazlar; hükümdar da değersiz danışmanlarını, bu ilkeyi kendisine hatırlatmadıkları için çok sert bir şekilde cezalandırmaz.

Hükümdarlar, genellikle, devletlerinin yararına olacak kapsamlı planları kabule eğilimlidirler; çünkü böyle yaparak hem akılcıca bir iş yapmış olmayı hem de adaleti gerçekleştirmeyi isterler. Onları amaçlarından saptıracak hiçbir engel de yoksa, bunları derhal uygulamaya koyarlar. Ancak bunu yaparken, her zaman aynı kararlılığı gösteremezler. Çatışan çıkarlar, yakınlıklar ve acıma duygusu, kayırmacılık ve ardı-arkası kesilmeyen ısrarlı talepler, hükümdarların, safiyane niyetlerle yapmak istediklerini gerçekleştirmelerine bir şekilde engel olurlar. Böylece hükümdarlar, asla kişisel beklentilere göre davranılmaması gereken kamu işleri alanında istedikleri gibi hareket edemezler. Bu gibi durumlarda, zaaf eğilimlerinin önünü almak için hükümdarların bütün güçlerini toplamaları ve daima şu hususu göz önünde bulundurmaları gerekir: hükümdarların diğer insanlardan farkı, Tanrı'nın onları, insanları korumak için görevlendirilmiş olmalarıdır; yoksa başka bir üstünlükleri yoktur. Bu yüzden hükümdarlar, halkın çıkarını korumalı ve bu hedefi gerçekleştirmek için bütün güçlerini sarf etmelidirler.

Büyük hükümdar olmak ve başarılı bir yönetimi gerçekleştirmek için en gerekli şeylerden biri olduğu için, devlet idaresinin başında bulunanlar, yönetime tam ve kesintisiz şekilde iktidar edilmelerine katkı olabilecek her

hususu bilhassa göz önünde bulundurulmalıdır. Nasıl ki sevmek için iyilik yapmak lazımsa, bir kişiden korku duyulması için de güç gerekir. Hiç şüphe yoktur ki, korku, aynı zamanda güven ve saygı unsurlarına da dayanıyorsa, kamu işlerinde sonuca ulaşma kudretine sahip bütün faktörler içinde en etkilisidir; zira onun, herkese görevini yaptırma gücü vardır. Eğer bu ilke, iç işleri konusunda geçerli ise, dış işleri konusunda daha da geçerlidir. Çünkü hem yabancılar hem de tebaa, heybetli güç karşısında aynı davranışı sergilerler ve her ikisi de, istediğinde onları cezalandırabilecek güce sahip olduğunu bildikleri bir hükümdarı gücendirmekten çekinirler. Daha önce de söylediğim gibi, sözünü ettiğim bu güç, güven ve saygıya dayalı olmalıdır. Şunu da hemen ekleyeyim ki, eğer bu güç, bir başka şeye dayanıyorsa, amaçlanan korkuyu doğurmak yerine hükümdarlara kin duyulmasına neden olur. Buna çok dikkat etmek gerekir. Zira, halkın hoşnutsuzluğunu çekmek, hükümdarların karşılaşabileceği en kötü kaderdir.

Gücün çeşitli türleri vardır; ki bunlar, hükümdarlara saygı duyulmasını ve onlardan korkulmasını sağlarlar (gücü, birçok dalı olan ve bunların hepsinin aynı kökten beslendiği bir ağaca benzetebiliriz). Hükümdar, güçlü olmalıdır; çünkü sahip olduğu şöhreti koruyabilmesi buna bağlıdır. Hükümdar güçlü olmalıdır; çünkü ülke savunması için gerekli askerleri silah altında tutabilmesi buna bağlıdır. Hükümdar güçlü olmalıdır; çünkü olağan harcamalarını karşılayacak yeterli geliri ancak bu şekilde temin edebilir ve yine sıkça karşılaştığı ani gelişmeler karşısında gerekli tedbirleri alabilmek için hazinesinde yedek para bulundurabilmesi buna bağlıdır. Son olarak, hükümdar güçlü olmalıdır; çünkü ilerde göstereceğimiz gibi, tebaasının kalplerine hükmedebilmesi de yine buna bağlıdır.

Hükümdarın, bilhassa iyi şöhret sahibi olması gerekir. Çünkü bizler, ona saygıda kusur etmezsek, daha az saygı duyulan başka bir yöneticinin emrindeki büyük ordularla yapabileceğinden daha fazlasını, sahip olduğu şöhret sayesinde o başarabilir. O, şöhretini, hayatından daha üstün tutmalıdır. Namına en küçük bir lekenin bile zarar vermesine izin vermemeli, gerekirse bunun için servetini ve koltuğunu tehlikeye atmalıdır. Çünkü, şurası kesindir ki, ne denli küçük olursa olsun, namı bir kez yara alırsa, bu, tehlikeli gelişmelerin önünü açar ve sonuçta onun mahvına neden olur.

Bu vasiyetnamedeki kurallar ve ilkeleri kendilerine rehber edinen hükümdarların isimleri, hiç şüphesiz, hem kendi tebaasının hem de

komşu ülke halklarının hafızalarından silinmez. Eğer onlar, kendilerini Tanrı'ya adarlar ve yaptıklarına dikkat ederlerse, yani sözlerine sadık kalırlar ve vaatlerini tutarlarsa, bu kesinlikle böyle olacaktır. Bir hükümdarın namını koruması için bu ilkelere uygun davranması gerekir. Çünkü nasıl ki bunlara dikkat etmeyen bir hükümdara kimse saygı göstermezse, aynı şekilde, bu ilkeler uyarınca hareket eden hükümdara da herkes saygı gösterir ve güven duyar.

SORULAR

-
1. Richelieu, iktidarı ele alınca, ne gibi sorunlarla karşılaşmıştır?
  2. Richelieu, hassas bir mevkide bulunuyor; çünkü kral, ona çok güveniyor ve başarılı olacağını düşünüyor. Ancak Richelieu'nun birtakım kusurları olduğunu görüyoruz. Bunları vasiyetnameden nasıl çıkarabiliyoruz?
  3. Richelieu, halkı katırlarla karşılaştırıyor. Niçin? Bu karşılaştırmaya bakarak, onun toplum ve toplumsal ilişkiler konularındaki görüşleri hakkında neler söyleyebiliriz?
  4. Richelieu'ya göre, bir kralın iktidarını ayakta tutan en önemli husus nedir?
  5. Kardinal'in öğütleri ile Machiavelli'nin önerileri arasında benzerlik var mı? İkiisi, hangi konularda farklı düşünüyorlar?
-

74. HANS VON GRIMMELSHAUSEN

SIMPLICISSIMUS

(1669)

Bir Alman hancının oğlu olan Hans von Grimmelshausen (y. 1622-76), anne ve babasını gençliğinde yitirdi. 30 Yıl Savaşları sırasında, askerler tarafından evinden alınıp götürüldü ve derhal İmparatorun ordusuna silahşör olarak kaydedildi. Ancak, yazma konusundaki yetenekleri sayesinde, önce bir generalin yanında yazıcı olarak çalışmaya başladı, daha sonra da soylu bir ailenin katibi oldu. Zimmetine para geçirmekle suçlandı ve bu, onun kariyerinin sonu oldu. Nihayet, bir hancı olarak öldü.

Grimmelshausen, yazılarına, askerliği devam ederken başladı. Özellikle de hiciv tarzında ve yaşanmış olayları konu edinen hikayeler yazdı. *Simplicissimus*, bunların en ünlüsüdür. Bu sözcük, "Basitlerin En Basiti" anlamına gelmektedir. Pek çoklarına göre, kitabın, (buraya alıntılanan pasajının da yer aldığı) ilk bölümünün büyük kısmı otobiyografiktir. O dönemde yazılan eserlerden hiçbiri, 30 Yıl Savaşları'nın neden olduğu dehşeti, böylesine etkili bir üslupla anlatmamaktadır.

Bu süvarileri babamın çiftliğine götürmeyi ben istemedim ama, bu kötülüklerin son tahlilde benim yararına olduğunu kanıtlamak için, gelecek kuşaklara, Almanya'da patlak veren bu savaşta yapılan zulümleri anlatmayı bir görev biliyorum. Askerler, babamın evini yıkmamış olsalar ve beni tutsak alıp, zorla diğer insanların arasına katmamış olsalardı, Gökte bir Tanrı'nın olduğunu, başka nasıl bilebilirdim ki?! Çünkü ben, o ana kadar, bu dünyada, babamdan, annemden ve evimizde bulunan hizmetçilerden başka ne bir kişi tanıyordum ne de her gün girip çıktığım evden başka kalacak bir yer olduğunu sanıyordum. Neden sonra, bir dünya olduğunu ve orada insanların yaşadığını öğrendim. Halime baktım: ben sadece şeklen bir insan ve ismen bir Hristiyan'dım. Yoksa aslında bir hayvandan farkım yoktu. Merhametli Tanrımız, masumiyetime bakıp halime acıdı da hem varlığının farkına varmamı hem de aklımdın başıma gelmesini sağladı. Ve bunu yapmanın sayısız yolu olmasına rağmen, babamı ve annemi, beni iyi eğitmeyip cahil bıraktıkları için, başkalarına ibret olsun diye cezalandırmayı uygun gördü.

Süvariler, ilk iş olarak, atlarını bağladılar. Sonra, önlerine geleni yakıp yıkmaya koyuldular. İçlerinden bazıları, sanki mükellef bir sofraya hazırlamak istiyorlarmış gibi, hayvanları boğazlamaya ve etlerini pişirip kızartmaya başladılar; bu arada, diğerleri, sanki Colchis'in altın yünleri burada saklıymış gibi, evin altını üstüne getirdiler. Yine bir diğer grup, sanki pazara götürüp satmak istercesine, örtüleri, giysileri ve diğer eşyaları alıp bohçalara doldurdular; hoşlarına gitmeyenleri ise parçalayıp yaktılar. Bir kısmı, sanki süngülerini saplayacak yeterince domuzları hiç olmamış gibi, kılıçlarını, otların ve samanların içine sapladılar. Bazıları da, sanki üzerlerinde daha rahat uyuyabilirlermiş gibi, yatakları silkeleyip içindeki tüyleri boşattılar ve yatak çarşaflarının içine jambon ve kurutulmuş et doldurdular. Ötekiler, sanki hiç bitmeyecek bir yaz mevsimini muştular gibi, fırınları ve pencereleri paramparça ettiler; bakırdan ve kalaydan yapılmış kapkacakları devirip parçaladılar ve kırılmış parçaları, sandıklara doldurup göturdüler. Avluda yığınla kuru odun olmasına rağmen, somyaların kerestelerini, masaları, sandalyeleri ve tezgahları yaktılar. Çanak-çömleklerin hepsi, belki misafirlerimiz kızartılmış eti tercih ettikleri için, belki de bizimle sadece tek bir çeşit yemek yemek istedikleri için olsa gerek, kırıldı. Hizmetçi kıza ise, ahırda öylesine kötü davrandılar ki, o, alnına sürülen lekeyi bir daha asla silemedi (bahsederken bile öyle utanıyordum ki!) Çiftlik işçisini bağladılar ve yere yatırdılar; ağzına ağaçtan bir mengene yerleştirip, süt çalkalanan bir yayığın içindeki iğrenç gübreli suyu midesine boşalttılar. Buna, İsveç Usulü İçme diyorlardı. Sonra onu, askerlerden bir kısmını alıp bir başka yere götürmesi için zorladılar. Askerler, orada insanları ve sığırları ele geçirip geri avlumuza döndüler. İçlerinde babam, annem ve Ursula da vardı.

Bu kez askerler, tabancalarından çakmaktaşlarını çıkarmaya başladılar ve onların yerine, köylülerin başparmaklarını koyup kırdılar; zavallı adamlara, sanki cadıları yakıyorlarmış gibi bu şekilde işkence ettiler. Tutsak köylülerden birini yanan fırının içine attılar ve hiçbir şey bilmediğini söylemesine rağmen, onu ateşte yaktılar. Daha sonra, bir başkasının başına bir halat geçirdiler ve halatı bir sopa yardımıyla öylesine sıkı bir şekilde büktiler ki, adamın ağzından, burnundan ve kulaklarından kan fışkırdı. Kısacası, köylülere işkence yapmak için herkesin kendi icadı olan bir yöntemi vardı ve köylülerin her biri de, payına düşen acıyı böylece çekti. İçlerinde en şanslısı babamdı; çünkü o, ötekilerinin acılar içinde ve dayanılmaz ızdırınlarla atıfı zorlandıkları şeyi kahkahalarla

itiraf etti. Onun böyle şerefli bir davranış sergilemesi gerekiyordu; çünkü evin efendisi o idi. Sonra onu ateşe tuttular; hareket etmemesi için ellerini ve ayaklarını bağladılar ve ayak tabanlarına ıslak tuz sürdüler. Yaşlı keçimiz tuzu bir an önce bitirmek için yaladıkça, babam gıdıklanıyordu. Bu durumda öyle çok güldü ki neredeyse çatlayacaktı. Babamın bu hali bana öyle sevimli geldi ki - çünkü babamın, böylesine uzun kahkahalarla güldüğünü ne görmüştüm ne de işitmişim - kısmen yanında bulunabilmek için kısmen de bunu ona belli etmemeye çalışarak yanına gittim. O, gülerek suçunu itiraf etti ve gizli hazinenin yerini söyledi. Siz, bir köylünün fazla serveti olmaz sanırsınız ama babamın altın, inci ve mücevherattan oluşan çok zengin bir hazinesi vardı. Askerler bu hazineye el koydular. Esir kadınlara, hizmetçi kızlara ve kız çocuklarına ne olduğunu bilmiyorum. Çünkü askerler, onlara yaptıklarını seyretmeme izin vermediler. Sadece bu kadınların şu veya bu köşede attıkları iç burkan çığlıkları çok iyi hatırlıyorum. Sanıyorum annem ve Ursula da aynı akıbete uğradılar.

Bu acıların ortasında, kendimi toparlamaya çalıştım ve olan biteni pek anlamadığım için fazla üzüntü de duymadım. Öğleden sonra atlara su verdim ve o ara hizmetçi kızı, ahırda perişan bir halde buldum. Etrafına şaşkın şaşkın bakınıyordu. Tanınmayacak haldeydi. Sonra ağlamaklı bir sesle bana şöyle seslendi:

“Hey çocuk! Kaç git buradan. Yoksa askerler seni de alıp götürürler. Kaç ve başının çaresine bak! Bana neler yaptıklarını görmüyor...”

Daha cümlesini tamamlayamamıştı ki son nefesini verdi.

Böylece oradan ayrılıp bir başka köye doğru yola koyuldum. Köye vardığımda her yer alevler içindeydi. Bir süvari birliği, köyü henüz yağmalamış ve ateşe vermişti. Köylülerin bazılarını öldürmüşler, pek çoğunu sürüp çıkarmışlar ve aralarında köyün rahibin de bulunduğu birkaç kişiyi de tutsak almışlardı. Yüce Tanrım! İnsan, hayatta ne acılar ve dertlerle karşılaşılıyor! Felaketlerin biri bitmeden diğeri başlıyor. Köyden ayrılmak için hazırlık yapan süvariler, rahibin boynuna bağladıkları iple onu yerde sürüklüyorlardı. Bazıları: “Pis dolandırıcı! Çek cezanı!” diye bağırıyor; diğerleri de ondan para istiyordu. O ise, ellerini kaldırıp, askerlere Hesap Günü’nü hatırlatarak, kendisine acımalarını ve onu bağışlamalarını istedi. Fakat çabası boşunaydı. Askerlerden biri atını onun üzerine sürdü ve at, rahibin başına öyle bir çifte attı ki, o, boylu boyunca yere uzandı ve oracıkta ruhunu Tanrı’ya teslim etti. Diğer tutsak köylüler de aynı akıbeti paylaştılar.

Köyün yakıldığı günün ertesinde, bir yandan kulübemde oturmuş, duamı ediyordum bir yandan da havuç yahnisi hazırlıyordum. Derken, yaklaşık 40 veya 50 silahşör etrafımı sardı. Benim pejmürde halimi görünce şaşırdılar ama yine de kulübemin altını üstüne getirdiler. Evde 'işe yaramaz' diye fırlatıp attıkları kitaplarımdan başka hiçbir şey yoktu. Ama onlar bir şey bulacaklarını sanıyorlardı! Sonunda, beni iyice süzüp, tuzağa düşürmüş oldukları kuşun ne kadar çaresiz olduğunu gördüler ve işlerine yarayacak bir ganimet olmadığını anladılar. Bu zorlu şartlar altında hayatta kalabilmiş olmam onları şaşırtmıştı. Bu yüzden, başta kumandanları olmak üzere halime acıdılar. Kumandanları, bana iyi davrandı ve çoktandır içinde kaybolmuş oldukları ormanın çıkış yolunu ona ve adamlarına göstermemi kibarca rica etti. Ricasını kırmadım ama başka bir yol da bilmediğim için, önlerine düşüp onları, hiç acımadan öldürdükleri rahibin köyüne en yakın yoldan geçirdim. Ormanı terk etmeden önce, karşımıza 10 civarında köylü çıktı. Bunların bir kısmı alaybozan tüfeklerini kuşanmıştı, bir kısmı da bir şeyler yakmaya çalışıyorlardı. Silahşörler: "durun, durun" diye bağırarak, onlara doğru yaklaştılar. Köylüler silahlarıyla karşılık verdiler ama askerlerin üstün çıkacaklarını anlayınca, kaçıştılar. Silahşörler ise, yorgun oldukları için onları takip etmekten vazgeçtiler.

Döndüğümde, evimin tamamen talan edildiğini gördüm. Ne çakmaktaşı kutum ne de içinde bütün yaz boyunca bahçemde büyüttüğüm ve kışa hazırlık olarak sakladığım yiyeceklerin bulunduğu sefil erzak depom yerinde duruyordu. "Mahvoldum!" diye düşündüm. Yokluğun gözü kör olsun. İnsana daha çok dua etmeyi bile öğretiyor! Kıt aklımı sonuna kadar zorlayıp, yapmam veya yapmamam gerekenleri düşünmeye başladım. Ama fazla tecrübem olmadığı için net bir karara da varamadım. En iyisi, kendimi Tanrı'ya emanet etmek ve bütün kalbimle O'na güvenmekti. Aksi taktirde ümidimi büsbütün yitirip perişan olacaktım. O gün gördüklerim ve işittiklerim aklımdan hiç çıkmıyordu. Askerler ve köylüler arasındaki kini görünce, yiyecek derdini de unuttum, hayatımı nasıl idame ettireceğimi düşünmekten de vazgeçtim. Ahmaklığıma verin ama bu kinin şundan başka bir açıklaması olamayacağını düşündüm: Adem'in dünyadaki soyu asla tek olamazdı. Çünkü birbirlerini böylesine acımasızca katledişlerine bakınca, insan, dünyada vahşi ve ehli hayvanlar kadar farklı iki tür insan soyu olduğunu düşünüyor!

Bir keresinde de başımdan şöyle bir olay geçti. Sanıyorum Mayıs ayı sonlarıydı. Bana yasaklanmış olmasına rağmen, adetim olduğu üzere yemeğimi gidip getirmek üzere, çiftlik avlusundan yavaşça süzülüp (tabii ki köpeklerin başıboş dolaştığı yerden değil daha güvenli bir yoldan) mutfığa girdim. Ama, derhal fark ettim ki, herkes hâlâ uyanıktı. Avluya açılan mutfak kapısını, tehlike anında kaçabileyim diye, ardına kadar açık bıraktım ve herkesin yatmaya gideceği zamanı bekleyerek, bir fare gibi orada sessizce beklemeye devam ettim. Bu arada, mutfak ambarından oturma odasına açılan dar bir geçit gördüm. Köylülerin yatmaya gidip gitmeyeceklerini görmek için oradan yavaşça sürünerek ilerledim. Geçidin sonuna vardığımda bir de ne göreyim! Odadaki bir tezgahın üzerinde, kükürtlü mavi alevler çıkaran bir mum duruyordu ve garip kıyafetler giyinmiş bir sürü silüet, üzerlerine yağ sürdükleri, sopaların, süpürgelerin, yabaların, sandalyelerin ve sıraların üstüne binip pencereden dışarı uçtular. Gördüklerime inanamıyordum ve dehşet içindeydim. Ama daha öncesinden çok daha korkunç şeyler gördüğüm için ve bütün ömrüm boyunca cadılar hakkında ne bir şey okuduğum ne de duyduğum için, daha çok da her şey sessiz sedasız bir şekilde olup bittiği için, gördüklerimi çok da ciddiye almadım.

Hepsi uçup gittikten sonra, odaya girdim ve ben de onlar gibi yapabilir miyim diye düşünüp benzer türde bir eşya aramaya başladım. Bu düşünceler içindeyken, bir sıranın üzerine bacaklarımı açıp oturdum ve bunu yapar yapmaz, sıra ile birlikte pencereden dışarı uçtum. Sırt çantamı ve alaybozan tüfeğimi, cadıların kullandığı yağa karşılık olarak, odada bıraktım. Oturmam, uçmam ve inmem, hepsi bir anda oldu ve kendimi aniden büyük bir kalabalığın ortasında buldum. Galiba korkudan olacak, yolculuğumun ne kadar sürdüğünü de anlamadım. Bu garip varlıklar, ömrüm boyunca hiç görmediğim garip bir tarzda dans ediyorlardı. Yunan mitolojisindeki Üç Güzel Kardeş Tanrıça'nın yaptığı gibi, sırtları içe, yüzleri dışa dönük olarak el ele tutuştular ve bu şekilde iç içe geçmiş pek çok halka oluşturdular. En içteki halka 7 veya 8 kişiden oluşuyordu. Bir sonraki halkadakilerin sayısı, bunun iki katıydı; üçüncüsündekilerin sayısı, her ikisinden de fazlaydı ve diğer halkadakilerin sayısı da bu şekilde artıyordu. Nihayet en dıştaki halkadakilerin sayısı 200'den fazlaydı. Ve ne zaman halkanın biri sola doğru dönerse, diğeri daima sağa doğru hareket ediyordu. Böylece dans ederlerken, ne kaç halka oluşturduklarını ne de etrafında dans ettikleri

şeyin ne olduğunu seçebiliyordum. Hepsi başlarını komik bir şekilde sallıyorlardı ve bu bana tuhaf ve nahos görünüyordu. Ama asıl tuhaf olan, müzikti. Dans ederken her biri şarkı söylüyordu fakat korodan şaşırtıcı bir şekilde aykırı hiçbir ses çıkmıyordu. Nihayet, beni oraya götüren sıra, dansçıların oluşturduğu halkaların hemen dışında bekleyen müzisyenlerin yanında durdu. Müzisyenlerin bazılarında, flüt, gayda ve benzeri nefesli çalgılar yerine, cemedan yılanlarının tıpatıp aynısı olan engerekli yılanlar ve kertenkele benzeri ufak hayvanlar vardı ve bunları keyifle çalıyorlardı. Bazılarının ellerinde, popolarına üfle-yip parmaklarıyla kuyruklarına dokundukları, gaydalara benzer kediler vardı. Bir kısmı, en iyi kemanların üzerine başlarını eğer gibi, atların başları üzerine eğilmişler; bir kısmı da deri yüzücülerin kazdığı çukurlara yatan adamlar gibi, inek iskeletleri üzerinde harp çalıyorlardı. Bir diğeri ise, kolunun altında, kuyruğunu kıvrıp, meme uçlarına parmaklarıyla dokunduğu bir dişi köpek tutuyordu. İblisler, öyle gürültü çıkarıyor, öyle bağırıyorlardı ki, bütün orman bu seslerle çınliyordu. Dans sona erince, bütün cehennemi kalabalık, sanki kendilerinden geçmiş ve çıldırmışlar gibi, bağırmaya, çığlıklar atmaya, hışırdamaya, gürlemeye, ulumaya ve öfkeyle bağırmaya başladı. Korkudan nasıl titrediğimi varın siz tahmin edin!

Bu hengame içinde, biri bana doğru yaklaştı. Kolunun altında, neredeyse iri dümbelek büyüklüğünde, devasa bir kara kurbağa vardı. Kurbağanın bağırsakları karnından dışarı çıkıp ağzına dayanmıştı. Öyle iğrenç görünüyordu ki, kusmak zorunda kaldım.

Adam: “buraya bak Simplicius! Senin iyi bir lavta çalgıcısı olduğunu biliyorum. Hadi, hoş bir nağme de senden dinleyelim!” dedi.

Öyle korkuyordum ki, adam ismimle bana hitap edince, neredeyse aklım başımdan gidecekti. Korkudan dilim tutuldu. Gördüğüm bir rüya olmalıydı. Uyanmak için içimden hızlı hızlı dualar okudum. Ama gözümü üzerinden ayıramadığım kurbağalı adam, burnunu, bir Kalküta horozu gibi, ileri-geri dürttü ve sonunda, kurbağa ile göğsüme öyle bir vurdu ki, neredeyse boğuluyordum. Bunun üzerine, Tanrı'ya yüksek sesle yakarmaya başladım. Neden sonra, bütün o kalabalık gözden kayboldu ve birdenbire uyandım. Ortalık zifiri karanlıktı ve kalbim küt küt atıyordu. Öyle ki, yere düşmüşüm. Sonra yaklaşık yüz kere, kuralına tastamam uyarak, haç çıkardım.

SORULAR

1. 17. yüzyılda yaşanan savaşın mahiyeti nedir? Bu savaştan en çok kim zarar görmüş görünüyor?
2. Askerler, isteklerine karşı çıkan halka karşı niçin böylesine zalimce davranıyorlardı?
3. *Simplicissimus*, spekülasyon yaparak köylülerle askerlerin insanlıklarını sorguluyor ve askerlere insanlık sıfatını yakıştıramadığını söylüyor. Ancak, şu biliniyor ki, askerlerin çoğu, aslında bizzat köylülerden oluşuyordu. Bu gerçekten yola çıkarak, köylüler veya savaşçı askerlerin masumiyeti hakkında neler söylenebilir?
4. Grimmelshausen, bir köy hancısıydı. Bu statüsü, köylüler hakkındaki görüşlerinde yanlı davranmasına yol açmış olabilir mi?
5. Grimmelshausen'in anlattığı cadılar toplantısı, bu konu hakkında yazılmış benzer türdeki pek çok hikayenin tipik bir örneğidir. Bu hikayeyi nasıl buldunuz? Hikayenin, o çağın tabularını ve derin korkularını yansıttığını düşünüyor musunuz?

UYRUKLAR VE EGEMENLER

75. I. JAMES

ÖZGÜR BİR MONARŞİNİN GERÇEK YASASI

(1598)

İngiliz kraliyet tahtında, 1603-1625 yılları arasında I. James lakabıyla oturan İskoçyalı VI. James (1567-1625), İskoç kraliçesi Mary ile Darnley Lordu Henry arasındaki yasak aşkın mahsulüydü. James, Mary'i İskoçya tahtından azleden Protestan Lordlar tarafından bir Presbiteryan olarak yetiştirildi. O, kendini önemli bir ilahiyatçı ve ilim adamı olarak görüyor ve bu gerekçeyle ilmi ve güncel sorunlar üzerine kitaplar yazıyordu. Bu nedenle, bütün kullanımına şiddetle saldıran bir eser bile yazmıştı. I. Elizabeth'in 1603'te ölümü üzerine İngiltere kralı oldu ve ülkeyi 20 yılı aşkın bir süre yönetti. Aşırı hoşgörülü olduğu için eleştiriliyordu ama daha çok da kaba İskoç tarzıyla konuştuğu ve davrandığı için eleştiri alıyordu.

İskoçya tahtında iken, tebaasına tavsiyelerde bulunmak üzere, *Özgür Bir Monarşinin Gerçek Yasası*'nı yazdı. Kitap, tanrısal hak olarak kral olduğuna inanan bir hükümdarın hem yetkilerini hem de ona getirilen sınırlamaları en açık şekilde anlatan eserlerden biridir.

Özgür Monarşilerin Gerçek Yasası: Ya da Özgür Bir Kral ile Onun Tebaası Arasındaki Ortak ve Karşılıklı Sorumluluklar

Herhangi bir ülke halkının, gerçek Tanrı'nın bilgisine sahip olduktan sonra bilmesi gereken ilk şey, kurmuş oldukları yönetimin şekline bağlı olarak, devlete bağlılığın kurallarıdır. Bu husus, özellikle de (Tanrı'nın krallığının bir benzeri olan, mükemmelliğe en çok yaklaşan, her unsurun mükemmel bir Birlik ve bütünlük içinde hareket ettiği, bilgili ve akıllı bütün insanların başlangıçtan beri üzerinde ittifak ettikleri bir yönetim biçimi olarak) *Monarşi* ile idare edilen ülkeler için geçerlidir. Bu kuralların bilinmemesi yüzünden ve (daha kötüsü) cahilleri doğ-

ruya ulaştırabileceklerini öne süren göz boyayıcıların kandırdığı kalabalıkların savunduğu sapkın fikirler nedeniyle, birçok müreffeh devlet yıkılmış; ayrıca başka devletlerin başına büyük felaketler gelmiş ve onlar da yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardır. Ve geçmiş çağlarda hükümdarların başına bela olan (ve o dönemlerde nice acılara ve haksızlıklara sebep olmuş) kanun dışı isyanlar sonucunda bazı başarılar elde edilmesi, pek çoklarını, yapılan hatayı sürdürme konusunda cesaretlendirmiştir. Gerçi daha aldatıcı bir argüman ileri sürülemez ama, bu düşünce pek çoklarının aklını çelmeyi başarmış ve bu isyancılar, sonuca bakarak, tutturdukları yolun doğruluğuna hükmetmişlerdir (bu konuyu ilerde daha detaylı bir şekilde ele alacağım ve iddiamı ispatlayacağım). Ve bu sonucun gerçek nedenini bilme ihtiyacını en çok duyan devlet de, çoktandır kargaşa ortamının hüküm sürdüğü ve her kesimin ayrı bir yol tuttuğu bizim krallığımızdan başkası değildir. Sorunların bu sebepten kaynaklandığının bilinmemesi yüzünden, insanların başına birçok felaket gelmiş, nice acılar yaşanmış ve karışıklıklar çıkmıştır. Bu yüzden sorunların kaynağına inmemiz ve bunun üzerinde derinlemesine düşünmemiz gerekiyor. Burada bulunan siz değerli hemşerilerim! İşte bu nedenle, gayret gösterip konuya açıklama getirmek ve böylece doğup büyüdüğüm memleketime hizmet etmek istiyorum. (Daha önce de söylediğim gibi) sorunların kaynağını yanlış yerde aradığımız için, başımıza gelen felaketleri görünce, bundan büyük üzüntü duydum ve sonunda, suskunluğumu bozup içimi sizlere dökmeye karar verdim. Diyorum ki, eğer sizi bitmek bilmeyen felaketlere sürükleyen ve başınıza açtığı dertler yüzünden uzunca süredir acı çekmenize neden olan belanın kaynağını bilerseniz, bu bilgiden hareketle ve gerekli tedbirleri almanız kaydıyla, bu kaynağın ürettiği sorunlardan ve sıkıntılardan da kurtulabilirsiniz. O yüzden, bu özlü kitapçıkta sadece bu konu üzerinde durdum ve özgür ve mutlak *Monark* ile halkı arasındaki karşılıklı yükümlülükler ve bağlılıkların dayandığı temelleri göstermeye çalıştım.

Konuyu izah ederken, öncelikle Kitab-ı Mukaddes'e müracaat edeceğim ve görüşlerimi bu temel üzerine oturtacağım. Çünkü *Monarşi*, daha önce de söylediğim gibi, Tanrı Krallığı'nın bir benzeridir. Hemen ardından, bizi en çok ilgilendiren krallığımızın temel kanunlarına başvuracağım. Üçüncü olarak da, Doğal Hukuk'a müracaat edeceğim ve aralarında birtakım karşılaştırmalar yapacağım.

Doğal Hukuk'a göre, kral, hükümlanlığına tabi olan herkesin doğal babasıdır. Ve nasıl ki bir baba, babalık görevlerinin gereği olarak, çocuklarını beslemek, büyötmek ve iyi ahlaklı kişiler olarak yetiştirmekle yükümlü ise, kral da, aynı şekilde ve daha da fazlasıyla, bütün tebaasına bakmak ve onları korumakla yükümlüdür. Nasıl ki bir baba, çocuklarını büyötürken, sonucun çocuklarının hayrına olacağını bilerek, bütün zorluklara ve acılara katlanır ve bundan dolayı hiçbir şekilde şikayet etmezse, hükümdar da tebaasına aynı şekilde davranmalıdır. Nasıl ki iyi bir babanın, kendi hayatını tehlikeye atma pahasına bile olsa, çocuklarının karşılaşabileceği her türlü zorluk ve tehlikeyi önceden sezip-görmesi ve gerekli tedbirleri alması gerekirse, kralın da aynı şekilde davranması gerekir. Nasıl ki suç işlemiş çocuklarına karşı öfkelenen babaların düzelirler ümidiyle çocuklarına vereceği cezalar, bir babaya yakışır şekilde ve merhamet ölçüleri içerisinde olmalıysa, aynı şekilde, tebaasından suç işleyenlere karşı kralın vereceği cezanın da bu sınırlar içinde kalması lazımdır. Özetle, nasıl ki bir babanın başlıca sevinç kaynağı, çocuklarının huzur ve refah içinde yaşadıklarını görmek ise ve nasıl ki çocuklarının mutlu olduklarını görünce o da mutlu olur, başlarına bir şey geldiğinde de üzölür ve onlara yardım etmeye çalışırsa; onların selameti için kendisini tehlikeye atar, onların rahat etmesi için yorulur, onların uyuması için uyanık durursa; yani tek kelimeyle ifade etmek gerekirse, kendisinden daha çok çocuklarının bu dünyada mutlu olmaları için yaşarsa, iyi bir kral da, halkına karşı aynı hisleri beslemeli ve aynı şekilde davranmalıdır.

İkili ve karşılıklı yükümlölüklerin diğör çeşidi ise, tebaanın, krallarına tabi olup biat etmesidir. Bunun gerekçesini, Samuel'in Kutsal Kitap'ta söylediği sözlerden buluyorum: Hatırlayın: Tanrı, halka bir kral seçip onu törenle başa geçirdiğinde, Samuel'den halkın biat seslerini işitmesini emretmişti. Şimdi Kitab-ı Mukaddes'in bu bölümünün iyi anlaşılması bizim amacımıza da hizmet edeceği için, metni kelimesi kelimesine aşaya alıyorum:

10. Böylece Samuel, kendisinden kral isteyen kavme Rabbin bütün sözlerini söyledi.

11. Ve dedi: Üzerinize krallık edecek kralın hükmü şu olacak: oğullarınızı alıp onları savaş arabaları üzerine ve atlıları arasına koyacak; ve bazıları savaş arabalarının önünde koşacaklar.

12. Ve onları kendine binbaşılar ve ellibaşılar kılacak ve bazılarını

sürmek için ve ekinini biçmek için, ve savaş aletleri ile savaş arabaları-
nın aletlerini yapmak için koyacak.

13. Ve attar, aşçı ve ekmekçi olmak üzere kızlarınızı alacak.

14. Ve tarlalarınızı ve bağlarınızı ve en iyi zeytinliklerinizi alıp, onları
kullarına verecek.

15. Ve tohumunuzun, ve bağlarınızın ondalığını alıp hadımlarına ve
kullarına verecek.

16. Ve erkek kölelerinizle cariyelerinizi, ve en seçme gençleriniz ve
eşeklerinizi alıp onları işine koşacak.

17. Koyunlarınızın ondalığını alacak: ve siz onun kulları olacaksınız.

18. Ve kendiniz için seçmiş olduğunuz kralınızın yüzünden, o gün
feryad edeceksiniz: ve Rab Tanrı o gün sizi dinlemeyecek.

19. Fakat kavim, Samuel'in sözünü dinlemek istemedi ve şöyle dedi-
ler: Hayır, ama üzerimize bir kral olacak.

20. Ve biz de bütün diğer milletler gibi olacağız, ve kralımız bize
hükmedecek, ve önümüze çıkacak, ve savaşlarımızı yapacak.

Şunu da söylemeliyim ki, iyi bir kralın bütün eylemlerinin hukuka
uygun olması gerektiğini söylemiş olsam da, o, bunu mecbur olduğu
için değil, iyi niyetinden ve tebaasına örnek olmak için yapar. Çün-
kü *Lenton*'da et yemeyi yasaklayan kanun örneğinde olduğu gibi, kral,
kendi hane halkının kanuna riayet etmesini sağlamak adına, et yeme-
yecektir; ancak bu böyledir diye, kimse, kralın et yemek için izin alma-
sı gerektiğini düşünmez. Yine, her ne kadar tüfek ve tabanca taşımak
ülkemizde kanunen yasaklanmışsa da, kimse, sınırların ötesine akın
düzenlediği zaman veya canileri ve isyancı uyrukları tepelemek için
askeri birlik gönderdiğinde, maiyetine bu silahları kullandırttığı için
kralın yaptığının yanlış olduğunu söylemez. Daha önce de söylediğim
gibi, iyi bir kral, hukukun üstünde olmasına rağmen, kanuna uyar ve
bu çerçevede hareket eder. Ancak o bunu, kanuna tabi olduğu veya ona
uymak zorunda olduğu için değil, tebaasına örnek olmak için ve kendi
özgür iradesiyle yapar.

Doğa Hukuku'nun, daha önce de söylediğimiz gibi, Tanrı'nın yasa-
larıyla ve beşerin yaptığı kanunlar ve anayasalarla bu temel üzerinde
uyuştuğunu iki benzetme sayesinde kolaylıkla ortaya koyabiliriz. Ger-
çekten de kralla halkı arasındaki ilişkiyi, babayla oğlu arasındaki veya
baş ile beden farklı uzuvları arasındaki ilişkiye benzetmek müm-
kündür. Çünkü babalar nasıl oğulların üzerinde otorite sahibi iseler,

hükümdarlar ve Tanrı'nın kullarının işlerini üstlenen yöneticiler de, tebaaları tarafından aynı şekilde kabul edilmişlerdir. Nitekim, krallığımıza bağlı bütün devletlerde, krallara 'Yurdun Babası' denilmektedir ve bu ifade krallığın her yerinde kullanılmaktadır. Gerçekten de, bir kralın tebaasına karşı üstlendiği görev, başın bedeninin bütün uzuvlarına karşı üstlendiği görevin tamı tamına aynısıdır. Çünkü, bedeninin hareketlerini yönetmek veya onun herhangi bir uzvuna gelebilecek bir zararı önlemek için gereken dikkat ve basireti göstermek, karar verme mercii olan başın görevidir. Baş, nasıl ki bedeni korur ve kollarsa, kral da, aynı şekilde, halkı korur ve kollar. Nasıl ki konuşan ve bedeni idare eden uzuv baş ise ve bedeninin diğer uzuvları ona uyar ve her biri, işlevine uygun olarak görevini yerine getirirse, akıllı bir hükümdarın halkıyla ilişkisi de aynı şekildedir. Nasıl ki başın verdiği karar, görevlerini yapabilecek güce sahip uzuvları yönlendirmekle kalmaz, aynı zamanda bu uzuvlardan herhangi biri bir hastalığa yakalanırsa, tedavisi mümkün olmak kaydıyla, o kişi, yine başın verdiği karar doğrultusunda, ilaçlarını dikkatlice kullanıp iyileşmeye çalışır ve tedavisi mümkün olmadığında da diğer uzuvlara bulaşabileceği korkusuyla, kangren olan uzvu kesip atarsa, kral ile halkı arasındaki ilişki de aynen böyledir. Ve nasıl ki baş sağlıklı olduğunda, hastalığa yakalanmış herhangi bir uzvun iyileşme ümidi varsa, ve bunun aksine, başın hasta olması durumunda, bütün uzuvlar da hasta olurlarsa, kral ile halkı arasındaki ilişki de böyledir.

Bu kitabın ilk bölümünde kralların tebaalarına karşı sorumluluklarını anlatırken, babaların çocuklarını karşılıksız sevdiğini anlatmıştım. Şimdi ise, çocukların babalarına karşı sorumluluklarını düşünmenizi istiyorum ve sizlere öncelikle şu soruyu soruyorum: Söyler misiniz bana: bahanesi ne olursa olsun, oğulların, babalarına isyan etmeleri, canlarının istediği her şeyi ona yaptırtmaları veya onu hunharca katletmeye karar verip lime lime doğramaları ve onun yerine başka birini geçirmeleri, anormal ve canavarca bir davranış değil midir? Diyelim ki babaları kötü ve sert biri olsun. Bu, çocuklarının babalarına isyan etmeleri veya onu öldürmeleri için geçerli bir mazeret olabilir mi? Ayrıca kendi fıtratımızdan biliriz ki, babaların çocuklarına sevgisi, çocukların babalarına olan sevgisinden daha çoktur. Onlar, oğullarına ne kadar çok kızarsa kızsınlar ve onlara ne kadar kötü davranırsa davranınsınlar, bu böyledir. O nedenle, soruyorum size: azıcık akıllı olan bir kişi bile, çocukların, hakları olmadığı halde babalarına isyan etme-

lerini meşru görebilir mi? Farz edelim ki baba, öfkeyle kılıcını çekip çocuklarını kovalamış olsun. Peki bu durumda doğru olan, çocukların da dönüp ona vurmaları veya kaçmak yerine ona el kaldırmaları mıdır? Tabii ki hayır. Bu iddiamın bütün canlı türleri için doğru olduğunu kanıtlayabilirim. Ancak başka hiçbir kanıt bulamasaydım ve elimde örnek olarak sadece vahşi hayvanlar ve akılsız yaratıklar kalsaydı bile, yine de iddiamı kanıtlayabilirdim. Leyleklerin, yaşlı ve güçten düşmüş anne-babalarına karşı nasıl şefkatle davrandıklarını hepimiz biliriz. Yine pek çok hayvan ve kuş türü biliriz ki, anne-babaları, yavrularının kendi başlarına yaşamlarını sürdürüp sürdüremeyeceklerini bile düşünmeden, onlara acımasızca darbeler indirip yuvalarından kovarlar ama bazı yılanlar hariç, yavruların buna direndiklerini ne duymuşuz ne de görmüşüzdür. Bu da, akıllı yaratıklar oldukları düşünülen ama garip bir şekilde bu örnekteki gibi isyankar davranışlar sergileyen insanların, yılan tabiatlı olduklarını gösterir.

I. James'in (1567-1625) Van Somer tarafından yapılmış resmi

Burada altı çizilmesi gereken bir diğer husus da şudur: halkın hükümdarlarına karşı yerine getirmekle yükümlü oldukları görevler ve biat edeceklerine dair ettikleri yemin, sadece kendilerini bağlamaz, ayrıca meşru varislerini ve kendilerinden sonra gelen nesilleri de bağlar. Çünkü hükümdarlık, insan topluluklarının nesilden nesile intikal ettirdikleri ve çeşitli Hristiyan devletlerde daima geçerli olmuş olan bir kurumdur. Bu nedenle, halk, ister ayrılıkçı düşünceleri dolayısıyla isterse de herhangi bir özel statü veya kanunu öne sürerek, krallığın köklü yasaları gere-

ğince iktidarı elinde bulunduran hükümdarlarına ve onun haleflerine

bağlı kalacaklarına dair ettikleri yeminden dönemez. Çünkü hükümdar, krallık hakkını miras yoluyla elde etmiş olduğu için, taç giyme töreninde elde ettiği herhangi bir hak dolayısıyla değil, bizzat doğuştan sahip olduğu hak nedeniyle tahta çıkmıştır ve işte bu yüzden, oraya tevarüsen gelmiş olan önceki hükümdarı (taht dolu iken) tahttan indirmeye çalışmak da, gayr-i meşrudur. Tahtta olan hükümdarın ölmesi halinde, meşru ve tahta en yakın varis, onun yerine geçer. Bu nedenle, meşru varisi kral olarak kabul etmeyen veya onun yerine zorla bir başkasını getirmeye çalışanlar, beyhude bir direniş içerisine girmekle kalmayıp, aslında tahtta hakkı olan kralı kovup kapı dışarı etmiş olmaktadır. Ve ben, bu kez, ülkenin meşru kralına isyan edenlerin sergilediği direnişin, haksız ve beyhude bir başkaldırıdan ibaret olduğunu kabul eden *Fransa*'ya güveniyorum. Çünkü bu büyük ülkenin halkı, ayrılıkçı emeller besleyen ve kaba kuvvete başvurarak ülkenin büyük tahribata uğramasına neden olan bu çapulcuların, doğal krallarının tahtına oturmasına engel olmak suretiyle, çoktandır büyük bir haksızlık yaptıklarını hep beraber görüyorlar.

Bununla birlikte, benim buraya kadar anlattıklarımın ve kralları savunmak adına söylediklerimden, bir egemen hükümdarın, hangi hatayı işlerse işlesin veya hangi menfur işi yaparsa yapsın, kral oldu diye, sanki dünyanın tek hakimi o imiş ve hiçbir sınırlama olmadan canının istediği her şeyi yapabilirmiş gibi, her türlü cezalandırılmadan muaf olması gerektiği anlamı çıkmaz. Tam tersine, ben onları (haklarında hüküm verecek tek Hakim olan) Tanrı'ya, yani haklarından gelebilecek en sert ve haşın muallime havale ediyorum. Şu da var ki, bir kralın, diğer insanların üzerinde mevki ve payelere sahip olmasını takdir eden Tanrı'dır ve hükümdarın makamı diğerlerinin ne kadar üzerinde olursa, onun Yaraticısına karşı sorumluluğu da o derece artar. Bu nedenle, eğer hükümdar, Tanrı'nın kendisine verdiği nimeti unutursa (yani giderek nankörleşirse) onun ıslahı da o derecede acıklı ve sert olur. Ayrıca bu nankörlüğün derecesi ne kadar büyük olursa, onun düşüşünün derecesi de o ölçüde büyük olur. Bir de, eğer bu nankörlüğü, Tanrı'ya minnettar olması gereken bir kişi gösteriyorsa, o zaman bu kişinin suçu, daha da artar ve böylece Tanrı'nın azabı o kişi için yakınlaşmış olur. Bilirsiniz, Jüpiter, yıkıcı şimşekleri, küçük ve kolayca eğilen söğüt ağaçlarından ziyade, büyük ve heybetli meşelerin üzerine gönderir ve en yüksek mevki de, en çok talep edilendir. Tanrı'nın herhangi bir kralın nankörlüğünü cezasız bıraktığı görülürsün değil ama, şu da bir gerçektir ki, O, daha

nankör olandan daha ağır şekilde intikam alır. Bu kadar kesin ifadelerle konuşuyorum diye, kimsenin, bundan böyle, kötü hükümdarlara karşı baş kaldırıp, isyan etmeyi aklından geçirmemesi için insanları ikna etmeye çalıştığım sanılmasın. Doğrudur, bu kitapçıkta, kötü hükümdarları, uygun gördüğü şekilde cezalandırması için, Tanrı'nın adaletine ve takdirine havale ediyorum (ki, mağrur *Firavun*'un küstahlığını dizginlemek için zararlı haşeratları ve toz fırtınalarını gönderen O'dur). Bunu yaparken tek bir amacım var ki o da, gücümün yettiği kadarıyla ve burada ortaya koyduğum sağlam ve yanlışlanamaz deliller sayesinde, bütün iyi Hristiyan okurları ikna etmek ve böylece onların, sadece Hristiyan ismi taşıyor oldukları için değil, bilakis Hristiyan olmanın nimetlerini günlük yaşamlarında da tattıkları için, kalplerini ve ellerini temiz tutmalarını ve bu tür canavarca ve akıldışı isyanlara bulaşmalarını sağlamaktır. Ama, ne zaman ki Tanrı, hükümdarı cezalandırmak ve gazap kamçısını ona vurmak istemişse, sizler de, bütün amellerinizle gerçek Hristiyanlar olduğunuzu ve Kralınızın sadık tebaası olduğunuzu kanıtlamış olmanız kaydıyla, hükümdarı yargılama ve yaptığı haksızlıklarının cezasını verme işini Tanrı'ya havale ederek (ki, bu hak sadece O'na aittir), silaha başvurmaksızın ve yanlış işlere de tevessül etmeden, hükümdarın yaptığı haksızlıklara tepkinizi gösterebilirsiniz.

Ancak Tanrı'ya yakarıyorum ve rahmetini üzerimizden esirgeme-yeceğini ve bizi böylesi felaketlere duçar etmeyeceğini ümit ederek, krallarımızdan, bir kralda olması gerekenler başlığıyla bu kitapçığın ilk bölümünde anlattığım özelliklere sahip olarak, yeryüzündeki Tanrımız ve aziz Babamız gibi davranmalarını ve bu davranışlarını sürdürmelerini canu gönülden istiyorum. Ve elbette sizler de (sevgili vatandaşlarım ve iyiliksever okuyucularım), her türlü yolu deneyerek, size bolluk ve refah getirmesi için kralınızdan ısrarlı taleplerde bulunabilirsiniz. Bunu yaparsanız, istediğinize ulaşırsınız. Zaten kralın, bu dünyada mutlu ve huzurlu bir şekilde krallık yapabilmesi, sizin mutluluk ve huzurunza bağlıdır ve o, bunu bilir. Bu yüzden, o, kendisinden çok sizin iyiliğiniz için çalışır ve sadece sizin huzur ve mutluluğunuz için kral seçildiğini bilir. Siz ona sessizce itaat etmeye özen gösterdiğinizde, o da mutlu ve huzurlu bir yaşam sürmeniz için sizi korur ve kollar. Böylece kral ile sizin aranızda, birbirinizi destekleme konusunda tatlı bir yarış başlar. Sonunda, tebaa, böylesi bir kralları olduğu için kendilerini bahtiyar sayar; kral da, sadık ve kendisini böylesine seven bir tebaanın yöneticisi olduğu için, en mutlu kişi olduğunu düşünür.

SORULAR

---

1. James'a göre, bir kralın gücünü sınırlandırmanın yolu nedir?
  2. James'in annesi ve İskoç tahtındaki selefi olan Kraliçe Mary'nin tahttan indirilip sürgüne gönderilmesi, kralın siyasal görüşlerini nasıl etkilemiştir?
  3. Güçlü bir monarşi, niçin en iyi yönetim şeklidir?
  4. James, bir kralın gücünü tasvir ederken iki temel benzetme kullanır. Bunlar hangileridir? Bu benzetmelerin, modern döneme ait 'devlet gemisi' gibi imgelerden farkları nelerdir?
  5. James, kendi çıkarına olduğu için güçlü monarşiyi savunuyor. Ancak, kralın tebaasının, böylesi bir yönetimi istemesi sizce mantıklı mı?
-

76. PHILIPPE DUPLESSIS-MORNAY

TİRANLARA KARŞI BİR ÖZGÜRLÜK SAVUNUSU

(1579)

Philippe Duplessis-Mornay (1549-1623), Protestan inancına bağlı bir asilzade idi. Bu nedenle, önde gelen Protestan hükümdarlardan Navarre'li Henry'nin hizmetine girdi ve 1573'te onun baş danışmanı oldu. Din Savaşları sırasında, silahlı çatışmalara katılan Duplessis-Mornay, Katolik Güçler'e esir düştü. Tutsak bulunduğu yerden, kıyafet değişikliği yaparak kaçtı ve tekrar Protestanların saflarına katıldı. Böylece azad olmak için yüklü miktarda para ödemekten kurtulmuş oldu. Yeni kral, IV. Henry'e danışmanlık yapmaya devam etti ama Henry'nin yeniden Katolik inancına döndüğünü ilan etmesi üzerine, onunla bağlarını kopardı. 1623'te öldü. Ancak nerede ve nasıl öldüğü bilinmiyor.

Duplessis-Mornay'in pek çok eseri içinde en etkili olanı, *Bir Özgürlük Savunusu*'ydu. Eserin sadece onun tarafından mı yazıldığı veya başkalarının da esere katkıda bulunup bulunmadığı tam olarak bilinmemesine rağmen, *Savunu*, Fransız Protestanları tarafından yazılan ve yasal otoriteye direnmenin meşru olduğunu kanıtlamaya çalışan ilk dini risaleydi. Eser, direniş kuramı tarihinde, kendinden sonraki çalışmaları derinden etkilemiş bir kitapçıktır.

İlk Soru: Tebaa, Tanrı'nın Yasasına Aykırı Ferman Çıkaran Hükümdarlara İtaat Etmeli midir?

Öncelikle şunu ifade etmeliyim ki, bu soru, zamanımızı boşa harcamamıza neden olacak gibi görünüyor. Çünkü Hıristiyanlığın en açık ilkesi gereğince, Tanrı'nın yasasına aykırı ferman çıkaran hükümdarlara itaat etme zorunluluğu yoktur ve bu husus, Kutsal Kitap'taki pek çok kanıt, asırlar boyu birikmiş pek çok örnek ve odun yığınları içinde yakılmış pek çok şehit tarafından doğrulanmıştır. Ancak bazıları, bu soruyu sormakta ve sanki bu ilke üzerinde hâlâ tartışma varmış gibi, zihinlerde şüphe uyandırmaktadır. Halbuki sorulması gereken asıl soru şudur: Eğer dindar, kayıtsız şartsız itaatin sadece Tanrı'ya gösterilmesi gerektiğine; krallara itaatin ise, ancak Tanrı'nın şeriatına aykırı fermanlar çıkarmamaları şartıyla mümkün olabileceğine inanmasa, başka hangi gerekçe ile böylesi akıl almaz iskencelere dayanabilir? Havarilerin vazet-

tiği ve insanlardan ziyade Tanrı'ya itaat etmemizi emreden ilkeyi başka türlü anlamak mümkün mü? Ayrıca sadece Tanrı'nın iradesi daima adil olduğu için (çünkü başka herhangi birinin iradesi, her zaman haksız olabilir), kesin itaati gerektiren şeyin sadece Tanrı'nın iradesi olduğunu; insanların iradesine ise daima birtakım şartlara bağlı olarak uyulabileceğini kim inkar edebilir?!

Ancak bugünlerde İsa'nın adıyla böbürlenene, ama Tanrı'dan onay almadığına hiç şüphe olmadığı halde, sınırsız güçleri olduğu vehmine kapılıp küstahlaşan pek çok hükümdar görüyoruz. Yine bu günlerde, yer-yüzünün tanrıları imişler gibi bu hükümdarlara tapınan pek çok yaltakçının yanında, şartlar ne olursa olsun hükümdarlara itaat edilmesi gerektiğine inanan ya da en azından inanmış gibi görünmeye çalışan, korkutulmuş veya kaba kuvvete maruz kalmış pek çoklarıyla da karşılaşyoruz. Gerçekten de, yaşadığımız dönemin ayıbı şu gibi görünüyor: egemenler ve onların yaltakçıları, bütün kurumlarımızın köklü olduğunu, her meselemizin çözülmüş olduğunu ve yapılan her işin doğru olduğunu dayatmayla kabul ettirmeye çalıştıkları için, hiçbir köhne kurumu kaldıramıyoruz, hiçbir meseleyi gereği gibi tartışmıyoruz ve hiçbir kutsalı da eleştiremiyoruz. Bu yüzden, aslında hükümdarlara itaatin birtakım şartlara bağlı olduğu hususu gayet açık olmasına rağmen, benim korkum, bu konuda bazı insanların kafalarında birtakım şüphelerin oluşmaya başlaması ve gerçekten de insanların, hükümdarlara itaatin her halükarda (özellikle de yaşadığımız bu yüzyılda) zorunlu olduğunu düşünmeleridir...

Bu durumda, soruyu bir kez daha doğru sormamız gerekiyor: acaba, tebaa, Tanrı'nın şeriatına aykırı fermanlar çıkaran krallara itaatle yükümlü müdür? Başka bir ifadeyle, Tanrı mı, yoksa kral mı itaate daha layıktır? Eğer herkesten daha güçlü olduğuna inanılan kralın itaate daha layık olduğu söylenecekse, o zaman, hükümdarın emrinde çalışan diğer idareciler de aynı hakka sahip olmazlar mı?!

Özetle, nasıl ki vasallara tımarlarını kullanma yetkisini verenler, onların amiri olan lordlar ise, krallara krallık yapma yetkisini veren ve gerektiğinde onlardan bu yetkiyi alan da Tanrı'dır. O halde, buradan zorunlu olarak şu sonuca ulaşırız: kralların Tanrı karşısındaki konumları ne ise, vasalların lordları karşısındaki konumları da odur. Yani bütün krallar Tanrı'nın vasallarıdır. Bunu kabul ediyorsak, meseleyi de kolaylıkla çözmüş oluruz. Çünkü eğer Tanrı, emredici bir lordun, kral da tabi olan bir vasalın yerini tutuyorsa, vasaldan ziyade lorda itaat edilmesi gerekmez mi? Eğer Tanrı bir şey emrederken kral da başka bir

şey emrederse, krala itaati reddeden kişinin isyancı olduğu söylenebilir mi? Tersine, eğer o kişi, Tanrı'ya itaat etmeyip onun yerine krala itaat ederse, asıl isyancı ve suçlunun bu kişi olduğunu kim inkar edebilir? Ve nihayet, kral bizi Tanrı'nın emri yerine, kendi emrine uymaya çağırırsa, kralı yalnız bırakıp Tanrı uğrunda savaşmayı tercih etmemiz gerektiğini kabul etmeyecek bir Allah'ın kulunu gösterebilir misiniz? Bu yüzden, sadece Tanrı'nın yasasına aykırı fermanlar çıkaran krala itaat etmemekle yükümlü değiliz. Hatta ona itaat edersek, Tanrı'ya isyan suçunu da işlemiş oluruz. Çünkü bu durumda bizim yaptığımız şey, krala karşı bir vasalın safında savaşan arazi sahibinin veya üstünden ziyade astının sözünü dinleyen birinin, yahut hükümdardan ziyade kilise papazına itaat eden ya da kraldan ziyade onun bakanına tabi olan birinin yaptığından farklı değildir...

İkinci Soru: Tekil Şahısların Tirana Karşı Silahlanmaları Doğru mudur?

Bu noktada, tekil şahısların konumunu ele almamız gerekiyor. Öncelikle ifade etmemiz gereken husus şudur: Tanrı ile Tanrı'nın halkı olacağına dair O'na söz vermiş olan toplum arasında varılmış ahid, tekil şahısları bağlamaz. Çünkü nasıl ki bireylerin şahsi borçlarını topluma yüklemek mümkün değilse, aynı şekilde bireyler de toplumun borçlarını tek tek üstlenmezler. Dahası, tekil şahısların kamusal görevleri olmadığı için, kamusal yükümlülükleri de yoktur. Herkes, üstlendiği görevin gereği kadar Tanrı'ya hizmet etmekle yükümlüdür. Ancak tekil şahıslar, diğer insanlara karşı güce başvuramazlar; onları kendi başlarına yargılayamaz ve cezalandıramazlar. Tanrı, kılıcı, tekil şahıslara vermemiştir ve bu yüzden de, onlardan bunu kullanmalarını istememiştir. Tekil şahıslara söylenilen şudur: “kılıcınızı, kınına sokun.” Yöneticilere ise: “kılıcınızı, boş yere kınından çıkarmayın” denilmiştir. Eğer tekil şahıslar kılıç çekerlerse suçludurlar. Yöneticiler ise, gerektiği yerde kılıç çekmedikleri zaman, ağır bir görevi ihmal suçu işlemiş olurlar.

Fakat şu sorulabilir: Tanrı ile toplum arasında olduğu gibi, Tanrı ile tekil şahıslar arasında da bir ahidleşme olamaz mı? Yöneticilerle olduğu gibi tekil şahıslarla da varılmış bir ahid hiç mi yoktur? Eğer yoksa, o halde niçin sünnet ve vaftiz oluyoruz? O zaman Kitab-ı Mukaddes'te bu kutsal ahidten boşuna mı defalarca bahsediliyor? Hayır, elbette ki bir ahid vardır; ancak bu tamamen farklı bir ahidtir. Çünkü nasıl ki adil bir hükümdarın bütün tebaası, mevkileri ne olursa olsun, hüküm-

dara itaat etmekle yükümlü olduğu halde, onlardan sadece bazılarının, (örneğin yüksek rütbeli idarecilerin) diğerlerinin de hükümdara itaatini sağlamak gibi özel bir yükümlülüğü varsa, aynı şekilde, bütün insanlar da, gerçekten, Tanrı'ya hizmet ve kulluk etmekle yükümlüdür, ama onlardan sadece bazıları, daha üst bir makamda bulunmaları dolayısıyla daha ağır bir yük altındadırlar. Zaten bu yüzdendir ki, görevlerini ihmal etmeleri durumunda, diğerlerinin suçundan da bir noktaya kadar onlar sorumludurlar. Kılıcı toplumdan almış olan krallar, yöneticiler ve toplum, Hristiyan Cemaati'ni idare ederken bazı kurallara dikkat etmeleri gerektiğini akıllarından çıkarmamalıdırlar. Bununla birlikte, tekil şahısların, bu cemaatin üyeleri olmaktan başka görevleri yoktur. Krallar, yöneticiler ve toplum, Rabbin mabedinin kirletilmemesi ve yıkılmamasına özen göstermeli ve bütün içten gelen çürümelere ve dış tehlikelere karşı gerekli tedbirleri almalı; Hristiyan bireyler ise, sadece, Tanrı'nın mabedi olan cemaatlerinin kirlenmemesine özen göstermelidirler, ki Tanrı'nın ruhu onların içinde yaşayabilsin. Pavlus: "İçinizden kim cemaatinizi temsil eden Tanrı'nın mabedini yıkarsa, Tanrı da onu yıkar" der. Bellerinde bağlı duran kılıcın, krallara, yöneticilere ve topluma verilmesinin nedeni, işte budur. Halbuki bireylere, sadece ruhun kılıcı emanet edilmiştir. Yani bireyler, sadece, Paul'un, Şeytan'ın saldırısına karşı korunmaları için bütün Hristiyanların bellerine bağladığı efendimizin sözünü emanet almışlardır.

Peki kral, insanları Tanrı'nın emirlerine aykırı işler yapmaya zorlarsa, onlar ne yapacaklardır? Eğer halkı temsilen seçilen ve güçlü olan soylular veya en azından halkın içinden çıkan yöneticiler krala karşı çıkarlarsa, halk da, onlara itaat etmeli, onların yolunu izlemeli ve Tanrı'nın askerleri olarak, var güçleriyle, dini gayretle başlatılan bu isyana destek olmalıdırlar. Ancak eğer soylular ve yöneticiler, öfkesinden kudurmuş bir kralı alkışlarsa veya en azından ona direnme başarısını gösteremezlerse, insanlar, İsa'nın tavsiyesine uyup, bir başka şehre çekilmelidirler. Fakat eğer kaçacak hiçbir yer yoksa, Tanrı'dan ziyade kendi hayatlarından vazgeçmeyi tercih etmelidirler ve böylece, havarinin dediği gibi, İsa'nın bir kez daha çarmıha gerilmesinden, kendilerinin çarmıha gerilmesine razı olmalıdırlar. Efendimiz der ki, sadece bedeni öldürebilecek olanlardan korkmayın. Ki bu, hem onun kendi örneğiyle hem de havarilerin ve din yolunda kendini feda eden sayısız şehidin örneklikleriyle bize öğrettikleri bir derstir.

Peki bu, hiçbir tekil şahsiyete, hiçbir şekilde silahlı direnişe geçme izni verilemeyeceği anlamına mı geliyor? Eğer öyleyse, Firavun'un ira-

desine karşı gelip, İsrailoğullarını Mısır'dan çıkaran Musa'nın durumu ne olacak? Ya Moab ülkesinin kralı Eglon'u öldüren ve İsrailoğullarını, Moablıların boyunduruğundan kurtaran Ehud'a ne demeli? (Üstelik 18 yıllık idarelerinden sonra Moablıların krallığı da hak etmiş oldukları düşünülebilirdi) Veya hep safında savaşmış olduğu kral Yehoram'ı ve Ahab sınırını yıkıp Baal'a tapan herkesi öldüren Yehu'nun yaptığı ne peki? Onlar da tekil şahıslar değil miydi? İktidarı normal yoldan ele geçirmedikleri için elbette onları da tekil şahıslar olarak düşünebilirsiniz. Ama onların mucizevi yollardan iktidara geldiklerini, tabir-i caizse, kılıçlarını, bizzat Tanrı'nın emriyle kuşandıklarını bildiğimiz için, onların, sadece tekil şahıslardan farklı olduklarını değil, ayrıca mevkilerinin, sıradan araçları kullanarak iktidarı eline geçiren herhangi birinden daha yukarıda olduğunu da düşünebiliriz. Musa'nın çağrısı, Tanrı'nın kesin sözü ve en açık mucizelerle desteklenmiştir. Tiranı öldürmesi ve İsrail'i kurtarması için Ehud'a cesaret veren, açıkçası bizzat Tanrı'dır. Elyesa peygamberin emriyle yağlanıp takdis edilen Yehu'ya gelince, her ne kadar toplumun önde gelenleri, onu daha önce kral olarak selamlamışlarsa da, ona Ahab sınırını yıkması emrini veren de yine Tanrı'dır. Kitab-ı Mukaddes'te ismi geçen ve benzer özellikleri taşıyan diğer peygamberler için de aynı şeyleri söyleyebiliriz.

Fakat Tanrı'nın, alışılmadık şekilde, ne bizzat ne de peygamberleri aracılığıyla konuşmadığı kişilerin, silaha sarılma hakları olduğunu iddia etmeleri durumunda, özellikle temkinli ve ihtiyatlı olmalıyız. Eğer bir kişi, Tanrı'dan vahiy veya ilham aldığını öne sürüp silaha sarılma hakkı olduğunu ileri sürerse, bu kişinin, benlik davasına kapılıp insanları bir yalanın peşinden sürüklememesi için, kibir ve gururundan dolayı bu işe kalkışıp kalkışmadığından, kendini Tanrı gibi görüp görmediğinden ve kendisinde büyük güçler vehmedip etmediğinden emin olunmalıdır. Halk da, İsa'nın bayrağı altında savaşmayı istiyor olabilirlerse de, bu savaşın kendi yıkımlarına sebep olup olmayacağından emin olmalıdırlar. Bununla, bu asırda Firavunları ve Ahablari başımıza musallat eden aynı Tanrı'nın, kimi zaman mucizevi bir yoldan bize de kurtarıcılar göndermeyeceğini söylemiyorum. Hayır, O'nun adaletinden ve merhametinden asla ümit kesilmez. Ama açık işaretler ortada yoksa, en azından içsel kanıtların olup olmadığına bakmamız gerekir. Bu ise, o kişinin aşırı hırslı biri olup olmadığı, inandığı dava uğrunda canını dişine takarak çalışıp çalışmadığı, hak hukuka riayet edip etmediği ve bilinçli bir şekilde hareket edip etmediğine bakılarak anlaşılabılır. Böylece, Şeytan'a

uyup yoldan çıkmış bir kişinin, sahte tanrılara hizmet etmesine veya arzularının esiri olmuş bir muhterisin gerçek Tanrı'dan ziyade kendi nefesine tapmasına engel olabiliriz.

Üçüncü Soru: Halka Zulmeden veya Ülkeyi Tahrip Eden Bir Hükümdara Karşı Direnmeye İzin Verilmiş midir? Bunun Sınırı Nedir ve Bunu Kim, Ne Şekilde ve Hangi Hakla Yapabilir?

Kralları Kral Yapan Halktır

Kralları seçip, onlara krallıklarını verenin Tanrı olduğunu daha önce göstermiştik. Şimdi de şu hususu ekliyoruz ve diyoruz ki, kralları kral yapan ve oy vermek suretiyle onları onaylayan, halktır. Tanrı, bir anlamda kendisinin yeryüzündeki gölgeleri olan kralların bütün yetkilerini ve güçlerini halktan almaları için, bunun böyle olmasını istemiştir. Bunun içindir ki, krallar, bütün dikkat ve enerjilerini halkın iyiliği için sarf etmeli ve daima onları düşünmelidirler. Yine aynı nedenden dolayı, krallar, insanların koyunlardan ve sığırlardan üstün olması gibi, diğer insanlardan doğuştan üstün oldukları vehmine de kapılmamalıdır. Krallar, daha çok da, diğer insanlarla eşit özelliklerle doğmuş olduklarını ve bulundukları mevkilere, halkın oylarıyla geldiklerini akıllarından çıkarmamalıdır. O halk ki, nihayetinde devletin yükünü çekenler yine onlardır...

Kimse kral olarak doğmaz; canı isteyince kral olamaz ve yöneteceği bir halk olmadan da krallık yapamaz. Halbuki insanlar, krallar olmadan önce de yaşamlarını kendi başlarına sürdürebilmişlerdir. O halde, kralların, krallıklarını halka borçlu olduklarına şüphe yoktur. Her ne kadar kralların oğulları ve yeğenleri, babalarının erdemlerine özenerek, krallığın miras yoluyla intikal eden bir hak olduğunu iddia etme eğilimine girseler ve yine bazı bölgelerde halkın, serbest seçimler yoluyla idarecilerini seçmelerine izin verilmiyor gibi görünse de, iyi yönetilen bütün devletlerde, bir gelenek olarak, çocuklar, sanki tahtta hiçbir iddiaları yokmuş gibi, halk tarafından onaylanmadıkça, hâlâ, babalarının bıraktığı tahta oturmayı tercih etmemektedirler. Onlar, krallık sıfatını, babalarına ait bir mülkün varisi olarak elde etmek yerine, gücün halka ait olduğunu temsil eden kişilerin onları kral ilan etmesiyle bu unvana sahip olurlar. Bu da onların, krallık esasını almaları ve krallık tacını giymeleri ile mümkündür. Bugünlerde krallığın miras olarak babadan oğula geçtiği söylenen Hristiyan krallıklarda bile, bu gerçeğin açık izlerine rastlamak mümkündür. Bu yüzden Fransa, İspanya, İngiltere ve diğer

lkelerde, kralların, bütün halk adına, ülkedeki  siyasi sınıfı temsil eden lordlar, aristokratlar ve eraf tarafından koltuklarına oturtulması adet olmuştur.

Tiranlığın Doğası

u ana kadar bir kralı tanımladık. Bu noktadan itibaren ise, biraz daha dikkatli bir şekilde tiranları tanımlayacağız. Bir kralın, ona miras veya seçim yoluyla intikal eden ve uygun bir şekilde himayesine bırakılan bir krallığın meşru yöneticisi olduğunu söylemiştik. Tiran ise, bir kralın tam zıddı bir kişidir. Yani tiran, iktidarı zorla veya hileyle ele geçiren ya da halkın rızasıyla kendisine verilen krallığı beşeri ve ilahi hukuka aykırı bir şekilde yönetip, yeminle bağlı olduğu kanunlar ve antlaşmaları ihlal ederek krallığı yönetmeye devam eden kişidir. Elbette ki bir kişinin, aynı zamanda her iki şekilde de tiran olması mümkündür. İlki-ne, herkesin kabul ettiği bir ifade ile, haksız yoldan iktidarı ele geçirmiş tiran, ikincisine ise, davranış ve idare tarzı itibarıyla tiran denir. Bununla birlikte, krallığı zorla ele geçirmiş biri, adil bir yönetim sergileyebilir veya meşru yoldan krallık koltuğuna oturan biri de, krallığı zalimce yönetebilir. Bu durumda, görevini kötü yapan biri, uygun yoldan göre-ve gelmeyen birine göre daha fazlasıyla tiran olarak adlandırılmayı hak eder; çünkü krallık, mirasla intikal eden bir şey olmaktan daha çok, bir hak meselesidir...

Öncelikle, doğa kanunu bize şunu öğretir: kim şiddet kullanarak ve zarar verecek şekilde hayatımızı ve özgürlüğümüzü tehdit ediyorsa, hayatımızı tehlikeye atmamaya zen göstererek, ona karşı kendimizi korumak isteriz. Bu, doğa tarafından, kurda karşı köpeğin, aslana karşı boğanın, ahine karşı güvercinin ve aylağa karşı tavuğun özüne yerleştirilen koruma içgüdüsüdür. Eğer insan insanın kurdu olmuşsa, bu koruma hissinin çok daha fazlasını insan insana karşı taşır. u halde insan elbette ki tehlikelere karşı kendisini koruyacaktır. Çünkü bu kavg-a, bizatihi doğa da vardır.

Ayrıca, bir de beşeri hukuk vardır. Bu hukuka göre, ülkeler sınırlarla birbirinden ayrılır, ilişkilerini belirli kayıtlar altında yürütürler ve herkes, dış düşmanlara karşı ülkesinin sınırlarını savunmakla yükümlü olur. Bu yüzden, korsan Diomedes, isterse tek bir gemiyle olsun, denizde yol kesip baskın düzenlediği zaman ona karşı direnmek nasıl meşru ise, üzerlerinde hiçbir hakkı olmadığı ve kendilerinden hiçbir zarar görmediği bir halkı isgal etmek için muazzam bir ordu ile sefere çıkan

İskender'e karşı direnmek de meşrudur. Hatta böylesi durumlarda, daha haksız olduğu için değil, bilakis yaptıklarından dolayı hesaba çekilmesi daha zor bir zorba olduğu için, Diomedes'ten çok İskender'e karşı direnmek daha önemlidir. Yine harmani çalan serseri gibi bir ülkeyi tahrip eden İskender'e karşı direnmek nasıl meşru ise, aynı şekilde, sanki bir eve zorla girip soygunculuk yapan biriymiş gibi bir şehri kuşatma altında tutan düşmana direnmek de meşrudur.

Bütün bunların üzerinde ise medeni hukuk vardır: Öyle ki, bütün beşeri toplumlar, bu hukukun üzerine bina olurlar ve böylece her biri, kendi kanunlarıyla yönetilirler. Bazı toplumlar tek adamlar, bazıları birçok kişi tarafından, başka bazıları da, toplumun tamamı tarafından yönetilirler. Bazıları kadınların yönetimini reddeder, diğer bazıları ise bunu kabul ederler. Bazıları, kralları belirli bir soydan seçer, diğer bazıları ise bunu yapmaz, vs. Eğer birisi, zorla veya hileyle medeni hukuku çiğnemeye kalkışırsa, herkes ona karşı direnmekle yükümlüdür. Çünkü o kişi, her şeyini borçlu olduğu toplumun haklarına tecavüz etmiş ve doğuştan, kanunlarla ve kutsal yeminlerle bağlı olduğumuz ata yurdunun temellerini baltalamış olur. Eğer ihmal edip ona karşı direnme görevini yerine getirmezsek, o zaman gerçekten vatana ihanet suçunu işlemiş oluruz; yaptığımız iş de, firar etmiş asker kaçaklarının ve kanunu hiçe sayan yasadışı adamların yaptığına benzer. Doğa kanunu, beşeri hukuk ve medeni hukuk, bunların hepsi, bu tür tiranlara karşı silaha sarılmamızı emrederken, hiçbir sebep bizi sorumluluklarımızın gereğini yapmaktan alıkoyamaz. İster özel ister tüzel olsun, hangi türden olursa olsun, hiçbir yemin, sözleşme ve yükümlülük, bu hakkı kullanmaya engel olamaz. Bu yüzden, tek bir kişi kalsa bile, o kişinin, böylesi gasıp bir tirana karşı direnmesi meşrudur...

Bu sözlerimiz, tiran olacak kişi, planını gerçekleştirmek için gizli faaliyetler yürütürken, yani henüz iktidarı ele geçirmemiş ise geçerlidir. Ama tiran, halkı kuşatıp, onlara bağlılık yemini ettirecek şekilde bütün kontrolü eline geçirirmişse, daha önce sahip olmadığı bu unvanı elde eder. Çünkü bu durumda halk sinip bütün yetkilerini ona devreder ve o da ülkenin kanunlarında değişiklik yapma gücünü eline almış olur. Bundan sonra, tiran, o ülkenin sadece fiili yöneticisi değil, yasal hükümdarı da olur. İstemese ve onun boyunduruğuna kerhen rıza göstermiş olsa da, halkın, Tanrı'nın iradesine teslim olup, yönetimi zorla eline geçiren tirana sessizce itaat etmesi gerekir. Çünkü ülkelerin idareleri-

ni, bir elden alıp diğetine veren, bizatihi Tanrı'dır. Aksi taktirde, bütün krallıkların hükmetme yetkisi üzerinde şüphe doğar. Ancak bu itaat de, hak etmediği halde iktidarı ele geçiren o tiranın, bu unvanı elde ettikten sonra hükümlanlığının meşru olarak devam etmesi ve bir tiran gibi davranmayı sürdürmemesi durumunda geçerlidir...

Meşru Yoldan Seçildiği Halde Zorbalık Yapan Bir Tirana Karşı, Yasanın Meşru Saydığı Direnme Yolları

Yönetimleri sırasında tiranlık yapanların durumunu araştırırken daha dikkatli olmalıyız. Çünkü artık onların yasal yoldan mı yoksa zorla mı iktidarı ele geçirdiğinin pek önemi yoktur. Öncelikle, bütün hükümdarların sadece birer insan olduklarını göz önünde tutmalıyız. Onların ruhlarını bedenlerinden ayırmak nasıl mümkün değilse, akıllarının da ihtirasa kapılmaktan masun olmasını beklemek yanlışdır. Bu yüzden, mükemmel hükümdarlar bulmak beyhudedir. Bunun yerine, eğer ne tamamen iyi ne de büsbütün kötü olanlarını bulursak, kendimizi şanslı saymalıyız. Eğer bir hükümdar, ara sıra ölçü dışına taşacak şeyler yapıyor, kimi zaman aklın gereğine uymuyor, halkın yararını gözetme konusunda bazen tembellik yapıyor, adaleti sağlama konusunda biraz ihmalkâr davranıyor veya ülke savunması konusunda çok hassas olmuyorsa, gerçekten de bu hükümdarı, her zaman bir tiran olarak adlandırmak doğru değildir. Ancak bir insan, hem cinsleri üzerinde bir tanrı gibi hüküm süremez. Evet, çiftçiler öküzleri çifte sürerler, ancak insanlara bu tür bir muamelede bulunmak yakışmaz. İnsanlara, şereflerine yakışır şekilde davranılması gerekir. Bu yüzden, bir hükümdarın, insanlara, hayvan gibi kötü muamelede bulunması, kendini bilmezliktir. Bununla birlikte, halkın da, hükümdarlarını bir tanrı gibi görüp, onun hata yapabilen bir beşer olduğunu unutmaları, adaletsizliktir. Fakat eğer hükümdar, kasten devletin altını üstüne getirirse, çekinmeden kanunları tahrip ederse, azıcık bile olsa vaadlerine, ahidlerine, adalete ve dindarlığa dikkat etmezse, halkına karşı düşmanlık beslerse ve nihayet daha önce bahsettiğimiz tiranlık özelliklerinin hepsini veya en önemlilerini gösterirse, o zaman onun gerçekten bir tiran olduğuna hükmedilebilir. Yani o kişi, (her ne kadar tiran sözcüğünün daha hoş çağrışımlar yaptırdığı bir dönem olmuştaysa da) sahiden Tanrı'nın ve insanların düşmanıdır.

SORULAR

-
1. Duplessis-Mornay, Katolik idaresi altında yaşayan bir Protestan'dı. Bu durum, onun siyasal teorisini nasıl etkilemiş olabilir?
  2. Kral James gibi bir monark, Duplessis-Mornay'in görüşlerine karşı hangi argümanları ileri sürmüş olabilir?
  3. Bir kralın yetkileri nasıl sınırlandırılmaktadır?
  4. Hangi durumlarda, yasal idareciye direnmek meşru olabilir? Direnmeyi kim önerebilir?
  5. Mutlak monarklar, yetkilerini Tanrı'dan aldıklarını savunurlar. Duplessis-Mornay'e göre, monarklar, iktidarı nasıl ele geçirirler?
-

77. SIR WILLIAM CLARKE

PUTNEY TARTIŞMALARI

(1647)

Yeni Model Ordu'nun komutanlarıyla bir grup asker ve sivil arasında gerçekleşen bu tartışma, İngiltere tarihinde karşıt görüşleri savunan rakip güçler arasında cereyan eden en hararetli tartışmalardan biridir. Bu tartışmanın, ayrıca, tarafların doğa hukuku, beşeri hukuk ve ilahi hukukla ilgili görüşlerini özlü bir şekilde yansıtması ve İngiliz siyasal teorisinin temel konularına ilişkin farklı yaklaşımları görmek açısından da önemi vardır. Tartışmanın öne çıkan şahsiyetlerinden ve Oliver Cromwell'in damadı olan Henry Ireton (1611-51) Yeni Model Ordu'nun süvari birliklerinin komutanı ve ordunun önde gelen siyasal stratejistlerinden biriydi. Nottinghamshire'lı arazi sahibi mütevazı bir aileden gelen Ireton, 1653'te İrlanda'da ölene dek, Parlamento'da görev yaptı.

Aslında, donanmada görevli zengin bir subayın oğlu olan Thomas Rainsborough, "İngiltere'deki En Küçük Adam" adlı ölümsüz söylevi ile, sıradan insanların gözünde kahramanlaştı. Rainsborough, Yeni Model Ordu'da bir piyade alayının komutanıydı.

John Wildman (1623-93) ise, Putney'e geldiğinde sadece 24 yaşındaydı ve tartışmayı alevlendiren Halk Mutabakatı adlı metni yazacak adaylar arasında en güçlüsüydü. Wildman, hep önemli mevkilerde görev aldı. Bu bağlamda II. Charles döneminde Parlamento'ya girdi ve Posta ve Telgraf Bakanı oldu. Tartışmalar, 1647 Ekimi'nin sonlarında 4 gün boyunca devam etti. Ordu katibi William Clarke, tartışmaları, stenografi şifresiyle kaydetti. Clarke, notlarını, üstünkörü tutmuştu. Bu yüzden, önemli konuşmaların bazı bölümleri kayboldu ve şifreli metin, beş yıldan daha fazla bir süre çözülemedi. Clarke'ın el yazması müsveddeleri, 19. asrın sonlarına kadar keşfedilemedi.

İngiltere Parlamentosu

John Wildman

Mutabakat adı verilen metin şöyledir:

Birinci madde: “Parlamento’da yer alacak temsilcilerini seçmek için, kontluklar, şehirler ve ilçeler arasında, bugün itibarıyla, hiç de eşit olmayan bir biçimde taksim olunan İngiliz halkı, meskun vatandaşların sayısına bakılarak, daha adil bir şekilde taksim edilecektir ve bundan doğan, sayı, yer ve usulle ilgili şartlar, Parlamento’da yapılan görüşmeler bitmeden önce belirlenecektir.”

KOMUTAN IRETON. Bu maddede şöyle bir ifade yer alıyor: “İngiliz halkı... ‘meskunların sayısına göre’ taksim olunacaktır.” Bu ifadeden şu manayı çıkarıyorum: meskun olan her erkek vatandaş, eşit derecede bu sözün kapsamına girecektir ve milleti temsil eden vekillerin seçiminde eşit söz hakkı olacaktır. Eğer kast edilen bu ise, o zaman, bu ifadenin aleyhinde söyleyeceklerim var.

BAY PETTY, Bir Asker. Evet, burada, doğumla beraber getirdiği hakları kaybetmemiş her meskun vatandaşın seçimlerde eşit söz hakkı olması gerektiğini söylüyoruz.

ALBAY RAINBOROW. Aslında bu maddenin kapsamına giren kişilerin (burada bu konuyla ilgili bir şeyler söylemesini isterdim); çünkü gerçekten İngiltere’de yaşayan en zayıf ve güçsüz vatandaşın, ülkenin en güçlü şahsiyetine denk bir yaşam sürmesi gerektiğini ve bu yüzden Efendim, gerçekten, bir hükümetin idaresi altında yaşayan herkesin, öncelikle, bu hükümetin idaresi altında yaşamaya razı olması gerektiğini düşünüyorum. Ve şunu da düşünüyorum ve kesin bir dille ifade ediyorum ki İngiltere’de yaşayan en zayıf ve güçsüz kişi, rızası olmadan ve kendisine söz hakkı tanınmadan, idaresi altına girdiği hükümete hiçbir şekilde itaat etmek zorunda değildir. Biliyorum, bu düşünceme itiraz edenler olacak. Bunlara elbette cevap verebilirim. Ancak bundan önce, ya itiraz edenlerin İngiliz olup-olmadıklarından emin olmalıyım ya da benim, kendi görüşlerimden kuşku duymam lazım!

KOMUTAN IRETON. Yani “meskunların sayısına göre” ifadesiyle kast edilen bu ise, o zaman ben de izninizle şunları söylemek isterim. Şayet kriter bu olacaksa, o zaman, ‘mutlak doğal hak’ kavramına sığınmanız ve bütün ‘medeni haklar’ı inkâr etmeniz gerekir. Ki ben, sonuçta sizin bu noktaya geleceğinizden eminim. Bence, bu hiç doğru değil. Bana göre, bu Krallıkta mülkiyet sahibi olmayan bir kişinin Krallığın işlerinin yürütülmesi ve kararların alınması noktasında veya idare olunacağımız kanunları yapacak kişileri seçme konusunda söz hakkı yoktur. Ve

mülkiyete sahip olan bu türden kişilerin hepsi, uygun şekilde krallığı temsil makamında bulunmaktadır ve bu yüzden de, bu krallığın temsilcilerini oluşturmaktadırlar. Ve her kim krallıkta mülkiyet sahibi ise, bunların hepsi, bu temsilciler arasında yer almaktadır. Böyle olmasa, bir yabancıнын da, aramızda bulunmaya – veya ilerde birçoklarının aramıza katılmaya ya da zorla veya başka bir şekilde bu ülkeye yerleşmelerine yahut en azından iznimizle bu ülkeden mülk edinmeye de - haklarının olduğu gayet kolaylıkla söylenebilir ve bu durumda bizim de söyleyecek pek sözümüz olmaz. Çünkü bu kriteri benimsersek, yabancıların bu ülke üzerinde, niçin başkaları gibi, hak iddia edemeyeceklerini açıklayamayız. Evet, burada, doğuştan kazanılan haklardan söz ediyoruz. Gerçekten de doğuştan kazanılan haklar üzerine çok şey söylenebilir. İnsanlar, haklı olarak, doğuştan kazandıkları haklarla, evet tam da İngiltere’de doğmuş oldukları için, onları İngiltere’den kovup dışarı atamayacağımızı, havayı solumalarına, yerleşip toprak sahibi olmalarına engel olamayacağımızı, anayollardan ve diğer imkanlardan yararlanma özgürlüklerini kısıtlayamayacağımızı ve aramızda yaşamaya hakları olduğunu inkar edemeyeceğimizi iddia edebilirler; ama burada doğan hiç kimse de, burada doğdu diye, bu Krallık üzerinde mülkiyet hakkı olduğunu iddia edemez. Sanıyorum, bir kişinin, doğuştan sahip olduğu haklar bu kadardır. Evet, bir kişi, burada doğdu diye, bunun, o kişinin, bu ülkenin toprakları ve burada bulunan diğer şeyler üzerinde tasarruf hakkına sahip olacağını söylemek için yeterli bir gerekçe olduğunu sanmıyorum. Bu hakkın kimde olduğunu görmek için, bu krallığın kuruluşundaki en köklü ve temel unsurların ne olduğuna bakmamız gerekir. Bu unsurları yok sayın, geriye ne ülke, ne mal-mülk (ne de) medeni haklar kalır. Yani bu devleti ve krallığı yönetecek yasaları yapan vekilleri seçenler, Krallıkta mülk sahibi olan kişilerdir. Yani toprak sahipleri ve bütün ticari faaliyetleri yürüten cemiyetlerin mensuplarıdır. Bu krallığın temelinde yer alan yasa budur. Şayet siz bunu kabul etmezseniz, boşuna konuşmuş oluruz. Bu yasa, seçimlerde sadece bu kişilerin söz hakkı olduğunu kayda bağlamış ve tespit etmiştir. Yanımdaki beyefendinin de dediği gibi, İngiltere’de yaşayan en güçsüz insanın da (idaresi altında yaşadığı hükümetin seçiminde bir sözü) olması gerektiği doğrudur... Ama bu, örneğin yılda 40 şilinden fazla kazanamayan bir adamın, bir şövalyenin kont olması için yapılan seçimde, yılda 10.000 veya daha fazla kazanan biri kadar söz sahibi olacağı anlamına gelir.

ALBAY RAINBOROW. Gerçekten Efendim, daha önce ne demişsem, şimdi de aynını söylüyorum ve bu görüşümden niçin vazgeçmem gerektiğini öğrenene dek, görüşümü muhafaza etmeye kararlıyım. Bu yüzden, ben, eğer krallıkta birileri bir haktan mahrum bırakılacaksa (ki bu kişi en güçsüz adam da olabilir, en güçlü şahsiyet de olabilir) bu yasaklamanın, ya Tanrı'nın yasası ya da beşeri kanunlar tarafından yapılması gerektiğini söylüyorum. Tanrı'nın yasasında, bir Lordun 20, bir soylunun ise iki vekil seçme hakkı olduğuna, ama fakir ve güçsüz bir İngiliz'in hiçbir vekili seçemeyeceğine dair bir şey bulamıyorum. Bu tür bir hükmü, doğa hukukunda da, uluslararası hukukta da bulamıyorum. Ama bütün İngilizlerin, İngiliz kanunlarına uyması gerektiği hükmünü hakikaten bulabiliyorum ve doğrusu, bütün yasaların temelinin halka dayandığını kabul etmeyecek tek bir kişi olmayacağına yürekten inanıyorum ve eğer bu temel halka (dayanıyorsa), fakir ve güçsüz bir İngiliz'in niçin bu haktan mahrum bırakıldığını öğrenmem gerektiğini düşünüyorum. Doğrusu, burada (başka) bir şey daha düşünüyorum ve bu kavgada Parlamento'nun safında yer almış ve sırf bu yüzden varını yoğunu kaybetmiş birinin, ne denli kötü bir duruma düşürülmüş olacağını kendime soruyorum. Şunu söylemeye mecburum ki, gayreti ve Tanrı'ya ve bu krallığa duyduğu sevgi sayesinde bu davada öne çıkmış ve malını-mülkünü devletin ve Yeni Ordu'nun yolunda, belini bir daha doğrultamayacak ölçüde harcamış bu kişiye ne kadar büyük haksızlık yapıldığını düşünebiliyor musunuz? Demek bu kişi, malını mülkünü yitirince ve bu mülklerinden yılda 40 şilin bile gelir elde edemeyecek hale düşünce, temsilcilerini seçme konusunda hiçbir hak iddia edemeyecek, öyle mi? Ama, insanlar, Tanrı'nın takdiri gereğince, başka şekillerde de, sahip oldukları malı mülkü kaybedebiliyorlar, değil mi? Bunun suçlusu da onlar mı olacak? İyi o zaman, kimin malı mülkü varsa, kanun yapma hakkına o sahip olsun; hiçbir şeyi olmayanların da seslerini dahi çıkarmalarına izin verilmesin?! Böyle şey olur mu? Siz, bunu savunmakla, bir kişinin, ülke üzerinde söz sahibi olma hakkını, ailesinin geçimliğini sağlamak için sahip olduğu şeylere bağlıyorsunuz, ama Tanrı'nın ve doğanın ona bahsettiği hakkı dikkate almıyorsunuz? Bu ne büyük bir insafsızlık! Bu yüzden, ben aynı şeyleri (düşünüyorum) ve hâlâ aynı görüşteyim. Yani İngiltere'de doğan hiçbir erkek vatandaşımız, ne Tanrı'nın yasasıyla ne de doğa hukukuyla, yasaları yapacak kişilerin seçiminden muaf tutulamaz, tutulmamalıdır. Çünkü o kişi, hayatını bu kişilerin ellerine teslim etmiş olmaktadır. Bu nedenle, görüşlerimde itiraz edilecek bir yön göremiyorum.

KOM. IRETON. Benim asıl niyetim, mülkiyetin önemine vurguda bulunmaktır. Umarım, burada, birbirimize üstün gelmek için yarışmıyoruzdur. Bırakın da mülkiyetin önemini iptal edecek bir görüşe karşı çıkma hakkımız da olsun! Çünkü burada krallığın kuruluşunda tesis olunan anayasanın en önemli hükmüyle ilgili bir durum söz konusudur. Eğer bu bölümü yok sayarsanız, bütün Anayasa'yı da yok saymış olursunuz. Anayasa'da, Parlamento'ya girecek temsilcileri seçecek olanlar, bütün özellikleriyle birlikte tek tek belirlenmiştir. Ve krallık üzerinde, daimi bir mülkiyet ve iş sahibi ('daimi' terimi ile, yerel olanı, yani bir başka yerde sahip olunmayan mülkiyeti kast ediyorum) olan herkes, bu tanımın kapsamına girer. Örnek olarak, krallıkta mülk ve iş sahibi bir kişiyi ele alalım. Bu kişinin, bu mülkü ve işini, krallıktan alıp, bir başka yere taşıması mümkün değildir. Bu nedenle, bu kişi, pazar kurma ve ticaret yapma ayrıcalığına sahip bu yerde çalışan (özgür bir adam)dır. Eğer bu izni, her yere eşit şekilde vererseniz, krallıkta huzuru nasıl koruyabilirsiniz, bilemiyorum. Zaten Anayasa'da pazar özelliklerine sahip sadece birkaç kentimizin olduğunun belirtilmesinin nedeni de budur. O halde, önceki Anayasa'da, krallık üzerinde daimi mülkiyet hakları olduğu belirtilen kişiler, (mülkleri olan) ve ticari faaliyet yürüten cemiyetlerde çalışan özgür insanlardır. (Öncelikle) ticaret yaparak geçinen ve böylesi bir ticari cemiyette bulunduğu alım-satım yapma özgürlüğünü bir başka yerde bulamayan kişi, bu yere bağlıdır; geçinmek için burada çalışmalıdır. İkincisi, kazancını o yerden temin eden ve böylece o yer üzerinde hak sahibi olan kişi, o sayede, başkasına muhtaç olmadan, özgür bir adam olarak yaşayabilir. İşte krallık Anayasa'sı da bu hususları dikkate almıştır. O halde, ben size, herkesin seçimlerde söz hakkı olması gerektiğini söyleyerek, hangi hakkı sorguladığınızı bir kere daha düşünün derim. Doğal hak kavramını öne sürüyordunuz, değil mi? Eğer dayanak noktanız buysa, oldu olacak, o zaman, bütün mülkiyeti de reddedin! Ve ben iddia ediyorum ki, sizin önerdiğiniz şey, sonuçta bütün mülkiyetin iptal edilmesidir. Çünkü aynı doğal hak ile, "kişi, bir başkasıyla eşit derecede, kendi yöneticilerini seçme hakkına sahiptir" sözüne dayanarak, herkes her şey üzerinde hak iddia edebilir. Hatta gördüğü her malda, yiyecekte, içecek, giyside hakkı olduğunu söyleyip, hayatını sürdürebilmek için bunları zorla almaya bile kalkışabilir. Sonunda bu kişi, toprak üzerinde de hak iddia edecek noktaya gelir ve toprağı alıp kullanma özgürlüğüne sahip olduğunu iddia edebilir. Böyle olunca da, herkes her şey üzerinde tasarruf edebilme özgürlüğüne sahip olduğunu savunabilir!

ALBAY RAINBOROW. Tamam, mülkiyeti mi tartışmamı istiyorsunuz? Pekala tartışalım. Onun, kimin (ötekilerin değil de berikilerin) mülkiyeti olduğunu ben iyi bilirim! Malikanelerin, benzeri mülklerin ve erkek vatandaşlarımızın sahip olduğu diğer mülklerin, bu kişilere ihsan edildiğini bilmeyen mi var? Böyle mülkiyete can kurban! Bunlar niçin, İngiltere Krallığı'nda yaşayan sıradan birine değil de, bir Lorda, bir soyluya veya başka birine veriliyor? Bu tür ihsanların, hak edilmiş mülkiyet olduğunu kabul etmiyorum. Eğer bunlar mülkiyet sayılacaksa, yasayla mülkiyet oldukları kabul edilmelidir. Ama ben, ülkenin yasasında, bu şekilde mülkiyet olduğu kabul edilen emtianın sayısının hiç de az olmadığını biliyorum! Çünkü bence, ülkede bu konuda geçerli olan yasa, gök kubbe altındaki en haksız yasadır. Ve ben sizin neyin kavgasını verdiğinizi çok iyi biliyorum. Bu, eski İngiliz yasasıdır ve yapılırken hiçbir söz hakları olmadıkları yasalara itaatle yükümlü tutulan İngiliz halkını köleleştirmektedir.

BAY PETTY. İngiltere'de oturan her İngiliz'in, temsilcilerinin seçimi konusunda söz hakkı olması gerektiğini (savunan görüşün), (mülkiyet üzerindeki) her hakkı iptal ettiği iddiasına gelince, bu görüşe katılmadığım gibi, (tersine) herkese söz hakkı tanımanın, mülkiyeti korumanın tek yolu olduğunu düşünüyorum. Çünkü benim düşünceme göre, her insan, doğuştan özgürdür. İnsanlar, sayıca çok oldukları dönemde (temsilcilerini seçmeye karar vermişlerdi, çünkü) o ortam, herkesin kendi fikrini beyan etmesine imkan vermiyordu. Bu yüzden, insanlar, seçtikleri kişilerin, sahip oldukları mülkleri koruyabileceği bir tür yönetimin oluşturulması konusunda fikir birliğine vardılar. Yönetimi ilk defa bizim oluşturmamız gerekseydi, şu sözü mü söyleyecektiniz: "yılda 40 şilin kazanamıyorsunuz; bu nedenle söz hakkınız olmayacak!" Halbuki, bir yönetim henüz ortada yok iken, her insanın bu seçimi yapmaya hakkı vardı. İşte tam da bu sebepten dolayı, onlar temsilcilerini seçtiler ve kendilerini, mülklerini koruyabilecek olan yönetimlerin ellerine teslim ettiler. Bu yüzden, (her erkek vatandaşa seçme hakkı vermek) mülkiyeti ortadan kaldırmak anlamına gelmez.

ALBAY RICH. **Bir Süvari.** Komutan Ireton'un dile getirdiği son itirazın (haklı olduğunu) kabul ediyorum. Çünkü sizin, daimi mülk olmayan birine göre beş kat daha fazla söz hakkınız olabilir. Bazılarımızın 10, bazılarımızın 20 hizmetçisi; bazılarımızın ise daha fazla veya daha az hizmetçisi olabilir. Eğer efendi ve köle, eşit haklara sahip seçmenler olurlarsa, o zaman, açıkçası, hiçbir mülke sahip olmayanlar,

yine kendileri gibi hiçbir mülkü olmayanları seçmeyi kendi çıkarlarına görürler. Bunun sonucu olarak da, çoğunluk, karışıklık ortamından yararlanarak değil, yasayla mülkiyeti iptal edebilir ve yine, çıkarılacak bir yasayla, malların ve mülklerin eşit olarak paylaştırılacağı ilan edilebilir. Herhalde, bu aşırılıklar, toplumda ciddi rahatsızlıklar doğuracaktır. Yani şunu söylemek istiyorum: malı-mülkü olmayanların, seçimlerde de hiçbir söz hakları olmamalıdır.

ALBAY RAINBOROW. Bunları daha önce konuşmuştuk. Sözlerimi tekrar etme zahmetine sokmayın beni lütfen. Bana göre, sizin yaptığınız, deyim yerindeyse, acı ilacı tatlılıkla içirmeye çalışmak. Evet kimileri, bunu bir çare olarak görebilir, ama bilin ki bunun çok tehlikeli sonuçları da olabilir. Bence en iyisi, gerçeklerden korkmamamızdır. Diyelim ki zayıf ve güçsüz vatandaşlar, temsilcilerin çoğunu seçtiler. Sonuç değişmiyor ki! Çünkü durumlarında bir değişiklik olmuyor ve fakirlikleri devam ediyor. İşte bu yüzden Efendim, sahiden de meseleyi, olması gerektiği gibi ele almamız gerekiyor. Yani nasıl oluyor da bazı özgür İngilizlerin seçme hakkı oluyor da diğerlerinin olamıyor? Bunu bir türlü aklım almıyor.

KOMUTAN COWLING, Genel Kurmay'da Bir Subay. Yani sorun, küçük oğlun, en büyük oğlan kadar mirası hak edip etmediği sorunu mu?

KOM. IRETON. Buna, doğa hukukuyla mı karar vereceksiniz?

KOMUTAN COWLING. Oy kullanmak hakkına sahip olmak için şu an yılda 40 Sterlin'den fazla kazanma şartı olmasına rağmen, eskiden yılda sadece 40 şilin kazanan birinin bu hakkı vardı. Bunun nedeni şu idi: Vasallar sayesinde zenginleşmiş olan Lordlar, Avam Kamarası'nı istedikleri yönde etkileyebiliyorlardı ama yine de, ayrıcalıklarına yönelik tecavüzleri bertaraf etmek üzere Avam Kamarası, yasa çıkarma gücüne sahipti. Bu yüzden de kölelerin parlamentoda temsiline izin vermemişlerdi. Fakat şimdi durum çok farklı. Bütün köleler, özgürlüklerini satın alıp azad oldular. Onların daha da özgür olmaları, ülkenin de işine geliyor. Ülkede artık herkes neredeyse eşit... Stanes'te bir tabak 3000 Sterlin ederken, bir başka yerde, örneğin Reading'te, aynı tabak üç at derisi değerindedir.

KOM. IRETON. Konuşmanızın başında, seçme hakkının, yasayla, yani devletin kuruluşunda kabul edilmiş anayasayla, sadece belirli kişilere tanınmış olduğunu kabul ediyormuş gibi görünüyordunuz. Sonra başkalarına da bu hakkı tanıdınız. Ancak bu iddianız, seçme hakkının

kuruluştaki kabul edilen medeni yasayla sadece belirli kişilere tanınmış olduğunu iptal etmek bir yana, bilakis onların (bu hakka) sahip olduklarını kanıtlar. Aslında bu sözlerinizle, siz, bu yasaya karşı çıkıyorsunuz; yani bu yasanın iyi olmadığını söylüyorsunuz.

BAY WILDMAN. Hatalıysam bağışlayın ama galiba, asıl konudan çok uzaklaştık. Tartışmayı, doğruyu bulmak amacıyla getirilen ilk öneri üzerinde sürdürmek yerine, sanırım, muhtemel sonuçlar üzerinde kafa yormaya başladık ve bir şeyin doğru olup olmadığına, sonuca göre karar verme hatasına düştük. Benim talebim, tekrar başa dönüp, ilk soruda önerilen şeyin doğru olup olmadığını tartışmamızdır. Görüyorum ki, önerinin aleyhine konuşanların farklı gerekçeleri var. Bunları şöyle özetleyebiliriz: bu, temel bir yasaya aykırıdır; (ve) oy verecek herkesin mülk sahibi olması gerekir; çünkü halkın, Parlamento'nun tasarruf yetkisinde olacak toprakları bulunmayan Parlamenterleri seçmesi uygun değildir.

KOM. IRETON. Eğer meseleye böyle yaklaşırsanız, seçme hakkına sahip olanların, temsilcilerini veya Krallıkta daimi mülkiyeti olmadığı halde krallığın yasalarını yapacak olanları seçmesi de uygun değildir.

BAY WILDMAN. Efendim, gerçekten de meseleye böyle yaklaşıyorum ve aynı gerekçeyle, yabancılara da, tıpkı yerli sakinler gibi, seçimlerimizde oy verme hakkı tanınabileceğini düşünüyorum.

KOM. IRETON. Bu yaklaşımınızın temelinde, bütün meskun kişilerin seçmen olması gerektiği varsayımı yatıyor.

BAY WILDMAN. Hiç şüphe yok ki, İngiltere'de yaşayan herkes, İngiltere'nin en kudretli şahsiyeti kadar temsilcisini seçme hakkına sahiptir. Bu bence yönetimin şu temel ilkesinin gereğidir: bütün yönetimler, halkın özgür iradesine dayalı olmalıdır. Eğer (öyleyse), o zaman bu hesaba göre, bir kişinin adil bir yönetimin idaresi altında yaşadığını veya o yönetimi benimsediğini söylemek için, o kişinin, özgür iradesi ve rızasıyla bu yönetimin idaresi altında yaşamayı istemesi gerekir. Özgür irade ve gönül rızası yoksa, o kişinin, adil bir yönetimin idaresi altında yaşadığı söylenemez. Bu yüzden, İngiltere'de herkesin (oy kullanma hakkı olmalıdır). Aksi taktirde, bu ilkeye göre, bu ülkede yaşayanların, 'vatandaş' oldukları söylenemez. Ve yine bu yüzden, acizane kanaatim odur ki, eğer meselenin adını doğru koyacak olursak (ki sonuca ulaşmanın en kestirme yolu da budur) soruyu şu şekilde sormamız gerekiyor: kendi adına yasa yapacak kişileri özgür iradesiyle seçmemiş bir kişinin, bu yasalara uymak zorunda olduğunu söylemek adil midir?

KOM. IRETON. Tamam, soru bu şekilde sorulsun: kişi, rızası alınmadan çıkarılmış bir yasaya uymak zorunda mıdır? Size şu kadarını söyleyeyim ki, evet, kişi, rızası alınmadan çıkarılmış bir (yasaya) veya (rızası olmadan seçilmiş) bir kişiye uyabilir ve uyması da lazımdır. Şimdi size bunu açıklayacağım. Diyelim ki, bir yabancı bu Krallığa geldi ve bu ülkede hiçbir mülke sahip olmayan bu yabancı (burada oturma) hakkı elde etti. Evet doğrudur, bu ülkenin havasını soluyan bu yabancıyı, ne kıyılarımızdan kovabiliriz ne aramızda bulunmasını yasaklayabiliriz, ne de onu öldürebiliriz; çünkü o bizim ülkemize gelmiş, bizim sularımızı kullanmış ve bizim kıyılarımıza ulaşmıştır. Bu adamı aramıza kabul etmek, misafirperverliğin, insanlığın bir gereğidir. Ama eğer bu adamı aramıza kabul edersek, sanırım, bu adam da, ülkenin yasalarına uymayı gönül rızasıyla kabul edecek; yani ülkede mülk sahibi olan, sabit bir mülkiyeti bulunan kişilerce yapılmış yasalara boyun eğmeye razı olacaktır.

ALBAY RAINBOROW. Efendim, görüyorum ki, mülkiyeti hepten ortadan kaldırmadan özgürlüğe kavuşmak mümkün değil! Eğer bir ilke belirlemek için, mülkiyetin ortadan kaldırılması gerekiyorsa, (ki siz de bunu söylüyorsunuz!), bu yapılır. Peki merak ediyorum, eğer mülkiyet her şeyse, asker, bunca zamandır ne için savaştı? Evet, ne için savaştı? Kendisini köleleştirmek, zenginleri, malı-mülkü olanları güçlü kılmak, köleliliğinin sonsuza kadar devam etmesi için mi?!

KOM. IRETON. Krallık askerlerinin ne için savaştığını size anlatacım. Önceleri şöyle bir tehlike ile yüz yüzdük: bir adamın ağzından çıkan söz, yasa oluyordu. Halbuki, Krallıkta yaşayanlar hakkındaki son sözü, Krallıkta mülk sahibi olanların temsilcileri tarafından yapılan yasalar söylemelidir. Halkın, en azından buna hakkı vardır. Bazıları bunun için savaştı. Çünkü bu mesele, doğrudan onlarla ilgili bir meseleydi; onlar da bunun için savaştılar. Krallıkta hiçbir mülk sahibi olmayıp, seçtiği temsilciler tarafından yapılan yasalardan yararlanmaktan başka seçeneği olmayan diğer bazıları ise, bu temsilciler marifetiyle elde edecekleri yarar uğrunda (savaştılar). Onlar, bu krallıkta mülk sahibi olan yerleşik meskunların ortak rızasıyla haklarında karar verilmesinin daha iyi olacağını düşündüler. Ortak rıza sonucu alınmış kararın yasa olduğunu ve kişilerin toplumdaki yerini belirlemenin yolunun da bu olduğunu kabul ettiler. Ve bu düzenin işlediği bir krallıkta özgür olarak yaşayan herkesin, buranın vatandaşı olduğu kabul edildi. O kişi, bu ülkede, para kazanıp mülk edinmek için ticaret yapabiliyordu. Ve

bence, bu yüzden, bu kişinin, çıkarlarını korumak için kendisine yararlı olacak böylesi bir korunma vasıtası aramış olması için pek çok sebebi vardı. Çünkü biliyordu ki, tek bir kişinin ağzından çıkan söz yasa olmamalıydı. Bilakis bu Krallığın yasası, temsilcilerin verdiği kararlar belirlenmeliydi ve bu karar da Krallığın genelinin rızasıyla alınmalıydı. İşte insanları, savaşmak için cesaretlendiren şey, bu haklarıydı. Her ne kadar başkalarının bu düzenden çok daha fazla yararlandıklarını bilseler de, bu insanların da, bu yasa düzeninin işleyişinde bazı menfaatleri vardı. Onlar işte bunun için savaştılar.

SORULAR

-
1. Albay Rainsborough gibilerinin tartışmada savundukları radikal eşitlik görüşü nedir? Bu görüşü savunurken, hangi gerekçelere dayanıyorlar?
  2. Bu radikal görüşe karşı muhafazakarların cevabı nedir?
  3. Tartışmanın tarafları, Parlamento'daki temsilcileri kimin seçmesi gerektiği konusunda anlaşamıyorlarsa da, bazı ortak siyasal varsayımlarda bulunuyorlar. Bunlar nelerdir?
  4. Tartışmada ifade edilen görüşlerin, I. James'in, *Özgür Bir Monarşinin Gerçek Yasası* adlı eserinde açıkladığı siyasal teorilerden farkları nelerdir?
  5. Bu tartışma, hiçbir zaman resmi bir belge olarak yayınlanmadı. Biz de, tartışmada söylenenler hakkında, ancak Clarke'ın kabaca tuttuğu notlardan bilgi edinebiliyoruz. Bu durum, Putney'deki tartışmaları doğru anlamamızın önünde bir engel olabilir mi?
-

78. THOMAS HOBBS

LEVIATHAN

(1651)

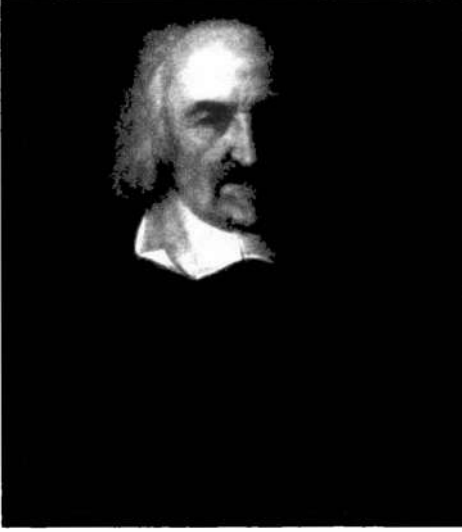
İngiltere Kilisesi'nde görevli kavgacı bir papazın oğlu olan Thomas Hobbes (1588-1679), 17. asrın en büyük İngiliz filozofuydu. Babasının erken ölümünden sonra bir amcası tarafından büyütülen Hobbes, 1603'te Oxford Üniversitesi'ne kaydoldu. Okulda sönük bir öğrenci olan Hobbes, Oxford'daki ortaçağa özgü müfredatı yeterli görmüyor ve kendi başına kitaplar okuyarak kendini geliştirmeye çalışıyordu. Mezun olduktan sonra, Devonshire Kontu'nun malikanesinde özel dersler vermeye başladı. Geri kalan ömrünün büyük çoğunluğunu, yakın dostluk ilişkisi kurduğu ve ölümüne kadar ona emeklilik maaşı ödeyen Devonshire soylularının varislerinin yanında geçirdi. Özel öğretmenlik görevinin önemli bir parçası da, Avrupa seyahatleri sırasında nezaret ettiği soylulara kılavuzluk yapmaktı. Bu sayede, farklı ülkelerde birçok ilim adamıyla tanıştı ve onlarla yakın ilişkiler kurdu. Bir Paris yolculuğu sırasında Galileo'yu tanıdı ve onunla dost oldu; ünlü Fransız filozof Descartes'in ise düşmanlığını kazandı. İngiltere'de İç Savaş patlak verince, ona hamilik yapan kişi, yenilen Kraliyet güçleri safında yer aldığı için, o da ülke dışına sürüldü. Paris'te uzun bir sürgün hayatı yaşadı. İlerde Leviathan'ın bazı bölümlerini oluşturacak olan fikirler bu sırada kafasında netleşmeye başladı. II. Charles'in Restorasyon'u başlatmasının ardından, İngiltere'ye geri döndü. Ömrünün geri kalanını, fikirlerini gözden geçirip geliştirerek ve eserinin Hıristiyanlık karşıtı ve yıkıcı olduğunu iddia eden hasımlarının saldırılarına karşı kendini savunarak geçirdi.

Leviathan, Hobbes sürgünde iken 1651 yılında yayınlandı. Eser, iç savaş nedeniyle paramparça olmuş bir krallığın uyruğu olarak edildiği deneyimlerin meyvesiydi. Kitabın büyük bölümü aslında Cromwell iktidara gelmeden önce kaleme alınmış olmasına rağmen, sonraki yıllarda kitap, Oliver Cromwell'in askeri diktatörlüğünü savunmak için yazılmış bir eser olmakla suçlanmıştır. Buraya alıntılanan bölüm, Hobbes'un insan doğası hakkındaki görüşlerini yansıtmaktadır.

Mutluluğu ve Mutsuzluğu Bakımından İnsanlığın Doğal Durumu Hakkında

Doğa, insanları, bedeni ve zihni melekeler bakımından öyle eşit yaratmıştır ki, bazen bir başkasına göre bedenen açıkça daha güçlü olan veya

zihnen daha hızlı düşünebilen biri bulunsa bile, hepsi birlikte hesaba katıldığında, iki insan arasındaki fark, birinin diğerinde bulunmayan bir üstünlüğe sahip olduğunu iddia etmesini gerektirecek kadar önemli değildir. Çünkü, bedensel güç bakımından en zayıf kişi, ister gizli bir entrika ile isterse de kendisiyle aynı tehlike altında olan başkalarıyla işbirliği yaparak, en güçlü kişiyi öldürmeye yetecek kadar güçlüdür.

Thomas Hobbes

Zihinsel melekeler gelince, insanlar arasında, güç bakımından olduğundan daha büyük bir eşitlik görüyorum. Çünkü basiret, eşit zamanın, bütün insanlara eşit olarak ihsan ettiği ve insanların kendilerini eşit derecede verdikleri işlerde eşit derecede edindikleri tecrübeden başka bir şey değildir. Böylesi bir eşitsizliğin olduğuna inanılması, hemen herkesin, diğerlerinden, yani kendileri dışında ve ünlü oldukları için ya da kendileriyle aynı fikirde oldukları

için onayladıkları birkaç kişi haricinde herkesten daha fazla sahip olduklarını düşündükleri kendi bilgelikleri hakkındaki boş bir fikirden başka bir şey değildir. Çünkü insanların doğası öyledir ki, her ne kadar başka pek çoklarının daha zeki veya hitabeti daha düzgün yahut da daha bilgili olduklarını kabul etseler de, kendileri kadar zeki çok sayıda insan olduğuna pek inanmazlar; çünkü kendi zekalarını yakından, diğerlerinin zekalarını ise uzaktan tanırlar. Fakat bu, aslında, insanların bu konuda eşitsizliğini değil, aksine eşit olduklarını ispatlar. Çünkü, bir şeyin eşit paylaştırıldığının en açık delili, herkesin kendi payından memnun olmasıdır.

Bu kabiliyet eşitliğinden, amaçlarımıza ulaşma ümidinin eşitliği doğar. Ve bundan dolayı, aynı anda sahip olamayacakları bir şeyi iki kişi aynı anda isterse, birbirlerine düşman olurlar; ve (esas itibarıyla kendi varlıklarını korumak ve bazen de sadece haz almak olan) amaçlarına

ulaşmak için, birbirlerini yok etmeye veya tahakküm altına almaya çalışırlar. Bu nedenledir ki bir işgalcinin, bir başkasının tek gücünden korkmadığı yerde, eğer birisi uygun bir yere bitki diker, ekin eker, bina yapar ve oranın sahibi olursa, başkalarının, onu sadece emeğinin semeresinden değil, canını veya özgürlüğünü elinden alıp, onu bunlardan mahrum etmek için güçlerini birleştirip, o kişinin üstüne gelmeleri beklenebilir. Ama bu kez, o işgalci de, bir başka işgalcinin tehdidi altındadır.

Bir kişinin, başkalarına karşı duyduğu bu çekinme halinden kurtulması için, kendisine tehlikeli olabilecek büyük başka bir güç kalmadığından emin oluncaya dek, başkalarından önce davranmaktan, yani cebren veya hile ile, olabildiğince çok insanı hakimiyeti altına almasından başka makul bir yol yoktur: ve bu, o kişinin kendi varlığını koruması için gerekli olanın ötesinde bir şey değildir ve genellikle buna izin verilir. Ayrıca fetihler sayesinde güçlerini, güvenliklerinin gerektirdiğinden daha fazla artırmak isteyenler olduğu için, durum farklı olsaydı, mütevazı sınırlar içinde kalmayı memnuniyetle kabullenecek olan başkaları, işgal yoluyla güçlerini artırmazlarsa, sadece savunma yaparak, uzun süre varlıklarını sürdüremezler. Sonuç itibarıyla, bir insanın kendi varlığını korumak için, diğer insanlar üzerindeki hakimiyetini bu şekilde artırması gerekli olduğundan, buna da izin vermek lazımdır.

Hepsini korkutup, muhalif davranmaktan men etmeye yetecek bir güç olmadığında ise, insanlar, arkadaşlıktan hoşlanmazlar (bilakis bundan bir hayli kederlenirler). Çünkü herkes, arkadaşından, kendisi için biçtiği değer ölçüsünde kendisine değer vermesini bekler: ve küçük görme veya gereğince değer vermeme emareleri görüldüğünde ise, doğal olarak, cesareti ölçüsünde (ki bu cesaret, insanların uslu durmasını sağlayacak umumi bir gücün yokluğunda, herkesi birbirine kırdırtmaya yetecek kadar büyüktür) kendisini küçük görenlerden, zarar vererek, diğerlerinden de bundan ibret almalarını sağlayarak, daha büyük bir değer koparmaya çalışır.

Böylece insan doğasında başlıca üç kavga nedeni buluyoruz: İlki rekabet, ikincisi çekinme, üçüncüsü de şan ve şeref.

İlki, insanları kazanç için; ikincisi, güvenlik için; üçüncüsü de şöhret için işgal etmeye sevk eder. İlki, başka insanların kişiliklerine, karılarına, çocuklarına ve sığırlarına hükmetmek için; ikincisi kendilerini korumak için; üçüncüsü de, ister doğrudan kendi kişiliklerine yönelik olarak, isterse de akrabaları, dostları, milletleri, meslekleri veya adları bağlamında, bir söz, bir gülüş, bir farklı görüş ve başka bir aşağılama

işareti gibi ciddiye almama türünden davranışlara karşı şiddet kullanır.

Buradan şu açıkça görülür: insanlar, hepsini birden hayranlıkla karışık korku altında tutacak genel bir güç olmadan yaşadıkları sırada, Savaş denilen o halin içindedirler; ve bu savaş, herkesin herkese karşı savaşıdır. Çünkü Savaş, sadece muharebeden ya da dövüşme eyleminden ibaret değildir; bilakis mücadele ederek çekişme iradesinin yeterince bilindiği bir zaman süresinden oluşur. Ve bu yüzden de, savaşın doğasındaki Zaman kavramını, havanın doğasındaki gibi düşünmek gerekir. Nasıl ki kötü havanın doğası bir ya da iki yağmur sağanağından ibaret olmayıp, birçok günün yağış yönündeki eğiliminden oluşursa; savaşın doğası da, fiili dövüşme eyleminden ibaret değildir, bilakis aksi yönde bir güvencenin bulunmadığı her vakitte, muharebeye yönelik kesin eğilimden oluşur. Bunun dışındaki bütün zamanlarda BARIŞ vardır.

Dolayısıyla, herkesin herkese düşman olduğu bir savaş zamanında neler oluyorsa, insanların, kendi güçlerinden ve kendi yaratıcılıklarıyla temin ettikleri şeylerden başka güvenceleri olmadan yaşadıkları bir dönemde de aynı şeyler olur. Böylesi bir ortamda, çalışıp çabalamaya yer yoktur; çünkü çalışmanın karşılığı belli değildir; ve dolayısıyla, ne toprağın işlenmesine gerek vardır, ne denizcilik yapmaya, ne deniz yoluyla ithal edilebilecek malların kullanımına, ne rahat binalara; ne fazla güç gerektiren şeyleri kaldırıp taşımak için kullanılan aletlere; ne yeryüzü hakkında bilgiye, ne zaman hesabına, ne sanatlara; ne yazmaya; ne topluma gerek vardır. En kötüsü de, daimi bir fena ölüm korkusu ve tehlikesi vardır; ve insan bu tür ortamlarda kasvetli, bayağı, kötü, vahşi ve kısa bir hayat sürer.

Doğanın, insanları, bu şekilde ayırması ve birbirlerini işgal etmeye ve yok etmeye eğilimli kılması, bu konuları iyi düşünmemiş birine tuhaf gelebilir: ve bu kişi, bu nedenle, duygulardan hareketle çıkarılan bu sonuca inanmayıp, bunun tecrübe ile doğrulanmasını isteyebilir. O halde kendisine bir baksın: yolculuğa çıkarken, silah kuşanır ve yanında refakatçileri olsun ister; yatmaya giderken kapılarını kilitler; evinde olduğunda bile, çekmecelerine kilit vurur; ve bütün bunları, ona verilecek zararların intikamını alacak yasaların ve silahlı kamu görevlilerinin var olduğunu bildiği halde yapar. Peki silah kuşanıp yolculuk ederken vatandaşları hakkında, kapılarını kilitlerken hemşehrileri hakkında, çekmecelerini kilitlerken de çocukları ve hizmetçileri hakkında acaba ne düşünmektedir? Burada bu kişi, yaptıklarıyla, insanlığı, benim sözlerimle yaptığım kadar suçlamış olmuyor mu? Ama hiçbirimiz burada

insan doğasını suçlamıyoruz. İnsanın istekleri ve diğer duyguları, kendi başlarına günah değildir. Bu tutkulardan kaynaklanan eylemler de, onları yasaklayan bir yasanın varlığından haberdar oluncaya dek günah değildir. Yasalar yapılıncaya kadar, insanlar onları bilemezler; onları yapacak kişi üzerinde bir mutabakata varılmadıkça da, hiçbir yasa yapılamaz.

Belki böyle bir zamanın veya savaş halinin hiç var olmadığı düşünülebilir; ve ben de dünyanın her yerinde genellikle hep bu halin hüküm sürdüğüne inanmıyorum; ama bugün bile, insanların böyle bir halde yaşadıkları pek çok yer vardır. *Amerika*'nın pek çok yerinde yaşayan vahşilerin, doğal arzulara dayalı olarak uyum içinde yaşayan küçük ailelerin yönetimi dışında, hiçbir yönetim yapıları yoktur; ve onlar, bugün bile, daha önce söylediğim o vahşi durumda yaşarlar. Korkulacak bir genel güç olmasaydı hayat tarzının nasıl olacağı, önceden barışçı bir yönetim altında yaşamış olan insanların, bir iç savaş çıkması halinde içine düştükleri hayata bakarak, anlaşılabilir.

Gerçi insanların tek tek birbirleriyle savaş halinde bulundukları bir zaman hiç olmamıştır ama bütün zamanlarda, krallar ve hükümlerlik sahibi kişiler, bağımsız olmaları nedeniyle, sürekli kıskançlık içinde olmuşlar ve silahlarını doğrultup, birbirlerine gözlerini dikmiş glad-yatörler gibi davranmışlardır; yani, krallıklarının sınırlarına kalelerini, garnizonlarını ve topraklarını dikmişler ve komşularına devamlı casuslar göndermişlerdir. İşte bu, bir savaş duruşudur. Fakat onlar, tebaalarının işlerini bu şekilde koruyorlar diye, tek tek her insanın özgürlüğünün yanı sıra, bir de sefaletin olması gerekmez.

Herkesin herkese karşı savaştığı bu halin bir sonucu da, bu durumda haksız hiçbir şeyin olamayacağıdır. Burada doğru ve yanlış, hak ve haksızlık kavramlarına yer yoktur. Genel bir gücün olmadığı yerde, yasa yoktur: Yasanın olmadığı yerde de haksızlık yoktur. Cebr ve hile, savaşta en önemli iki erdemdir. Hak ve haksızlık, ne bedenin ne de zihnin melekeleridir. Böyle olsalardı, dünyada tek başına yaşayan bir insanda da, duyguları ve duyguları gibi var olabilirlerdi. Bunlar tek başına değil, toplum içinde yaşayan insanlara ait özelliklerdir. Herkesin herkesle savaş hali yaşadığı ortamın bir başka sonucu da, mülkiyetin, hakimiyetin, *Benim* ve *Senin* ayrımının olmamasıdır; sadece herkesin elde edebildiği şeye, onu elinde tutabildiği sürece, sahip olmasıdır. İnsanın, bizzat doğa tarafından fiilen içine konulduğu ve kısmen duyguları, kısmen de aklı sayesinde içinden çıkma ihtimali olduğu bu kötü durum hakkında bu kadar söz yeter.

İnsanları barışa yönelten duygular şunlardır: ölüm korkusu, rahat yaşamak için gereken şeylere sahip olma arzusu ve çalışarak onları elde etme ümidi. Akıl ise, insanların üzerinde anlaşılabilecekleri uygun barış şartlarını telkin eder. Bu şartlara, Doğa Yasaları da denilir.

SORULAR

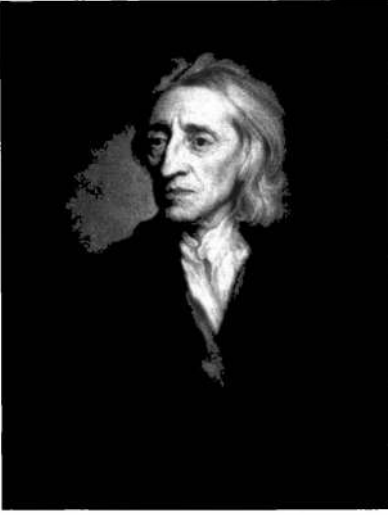
1. Hobbes'a göre: "doğa, insanları... eşit yaratmıştır" O, ne tür bir eşitlikten bahsediyor? İnsanların eşit olması ne demektir?
2. Hobbes'un insan doğası hakkındaki görüşü nedir? Bu, kötümser bir görüş müdür, yoksa iyimser bir görüş müdür? Niçin?
3. Hobbes'a göre, insanlar niçin kavga ederler? 'Doğa durumu'ndan ne tür bir toplum doğar?
4. Sizce Hobbes'un İngiltere İç Savaşı'nda edindiği deneyimler, onun bakış açısını nasıl etkilemiş olabilir?
5. Size göre, Hobbes'un bahsettiği 'herkesin herkese karşı' savaşının önüne geçilebilir mi? Hangi yönetim şekli, insanın doğasında bulunan savaşma eğilimini durdurabilir?

79. JOHN LOCKE

UYGAR YÖNETİM ÜZERİNE İKİNCİ İNCELEME (1689)

John Locke (1632-1704), Batı tarihinde en etkili siyaset kuramcılarından biridir. *Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme* adlı eseri, sadece İngilizlerin parlamenter demokrasi geleneğinin esin kaynağı olmakla kalmamış, Montesquieu'nun yazıları yoluyla Fransız Aydınlanması'nı da etkilemiştir. Eserin asıl ünü, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Anayasası'nın temeli olmasından gelmektedir. Locke, Oxford'da eğitim gördü ve sonrasında da tıp doktoru oldu. Çalışmalarını, önceleri bilim alanında yoğunlaştırdı ve bunun sonucu olarak 1668'de Kraliyet Bilim Topluluğu'na seçildi. Shaftesbury Kontu'nun hizmetinde çalışırken, *Hoşgörü Üzerine Deneme* (1667) adlı eserini yazdı. Locke, bu eserinde, İngiltere'deki karşıt dini grupların barış içinde bir arada yaşayabilecekleri tezini savunuyordu. En önemli felsefi eseri olan, *İnsan Anlayışı Üzerine Deneme* (1689)'yi, Fransa'da sağlığına yeniden kavuştuğu dönemde yazdı. II. Charles'ın krallığı döneminde aktif olarak iç politikaya girdi ve İhraç Buhranı (1679-81) sırasında, *Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme* adlı eserini yazdı. Bu eserde de, yönetimin, sadece yönetilenlerin rızasından doğduğunu ve sadece onların yararı için var olduğunu savunuyordu. Ona göre, insan, uygarca yaşanacak bir toplum oluşturmak için kırsal yaşamın hüküm sürdüğü doğa durumundan gönüllü olarak vazgeçmişti ve bu tanım, Hobbes'un yaptığı vahşi doğa durumu tanımıyla taban tabana zıttı. Locke, daha sonra Whig Partisi'ne girdi ve 1688 Devrimi'nden hemen sonra İngiltere'ye geri dönen II. James'in tahta geçmesiyle birlikte, Lord Shaftesbury'nin peşinden Hollanda'ya sürgüne gönderildi. III. William'ın idaresinde, kısa süreli olmak kaydıyla, çoğunlukla mali danışmanlık yapan Locke, sağlık durumunun bozulması nedeniyle, devlet hizmetinde fazla çalışmadı. 1704'te öldü.

Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme (1689), Batı'da yazılmış siyaset kuramı eserlerinin en etkili olanlardan biridir. 1681 yılında kaleme alınan bu eser, her ne kadar polemik tarzında yazılmış olsa da, Locke, yönetiminin doğasına dair sahip olduğu fikirlerini, temel ilkelere hareket ederek ve bunları basit, öğretici terimlerle ifade ederek ispatlamaya çalışmıştır. Buraya alıntıladığımız ve Siyasal Toplumun Doğuşu'nu konu edinen bu bölümde, Locke, bir siyasal topluluğun nasıl kurulacağını ve çoğunluğun iradesine göre nasıl yönetileceğini gösterir.

John Locke

87. Daha önce ispatlamış olduğum gibi, insan, dünyada başka herhangi birine veya diğer insanlara eşit olarak, doğa yasasının bütün hak ve ayrıcalıkları konusunda tam bir özgürlük ve engellenemez bir faydalanma hakkı ile doğmuş olduğu için, sadece sahip olduğu şeyleri, yani hayatını, özgürlüğünü ve sahip olduğu şeyleri, başkalarından gelecek zararlara ve saldırılara karşı korumak için değil, fakat başkalarının bu yasaya aykırı eylemlerini, bu suçun karşılığı olduğuna ikna olduğu şekilde, hat-

ta ona göre olayın iğrençliğinin gerektirdiğine inandığı suçlarda ölümle bile yargılayıp cezalandırma gücüne doğal olarak sahiptir. Fakat hiçbir toplum, mülkiyeti koruma gücüne ve dolayısıyla da o toplumda işlenen suçların cezalarını verme gücüne kendi içinde sahip olmadan var olamayacağı, yaşamını sürdüremeyeceği için, siyasal toplum, ancak ve ancak, üyelerin her birinin kendilerinde varolan bu doğal gücü bıraktığı, topluluğun yaptığı yasaya korunmak için başvurmasına engel olunmadığı bütün durumlarda bu gücünü o topluluğun ellerine teslim ettiği yerde vardır. Tek tek her üyenin vardığı şahsi yargıya bu şekilde engel olunduktan sonra, topluluk hakem olur; herkese eşit ve aynı şekilde uygulanan yürürlükteki kurallarla ve bu kuralların yürütülmesi için topluluktan yetki almış insanlarla, herhangi bir hak meselesiyle ilgili olarak, o toplumun üyeleri arasında çıkabilecek bütün ihtilafları karara bağlar ve herhangi bir üyenin topluma karşı işlediği suçları, yasanın belirlediği cezalarla cezalandırır; ki bu yolla, kimin siyasal toplumda olduğunu kimin de olmadığını ayırt etmek kolaydır. Bir yapı içerisinde birleşmiş ve aralarındaki anlaşmazlıkları karara bağlamaya ve suçluları cezalandırmaya yetkili, başvuracakları ortak bir yasası ve yargı organı olanlar, uygar toplum halindedirler; ama böylesi bir ortak başvuru yeri yoksa, bir başkası da olmadığına göre, herkes burada kendi kendisinin yargıcı ve celladı olur; bu da daha önce göstermiş olduğum gibi, tam doğa durumudur.

88. Böylece devlet, o toplumun üyelerinden herhangi birine, onlardan olmayan herhangi birinin verdiği bir zararın cezasını verme gücüne (bu, savaş ve barış yapma gücüdür) sahip olduğu kadar, o toplumun üyelerinin işlediği çeşitli suçlara hangi uygun cezanın verileceğini belirleme gücüne de (bu da yasa yapma gücüdür) sahip olur; bütün bunlar da, o toplumun üyelerinin mülkiyetini mümkün olduğunca korumak içindir. Ancak, uygar bir topluma girmiş ve herhangi bir devletin vatan-daşı olmuş herkes, böylelikle doğa yasasına karşı işlenmiş suçları kendi şahsi yargısı doğrultusunda cezalandırma gücünü bırakmış olsa da, bir yargıca başvurabileceği bütün durumlarda, suçları yargılama yetkisini yasama organına vermekle, devletin karara bağladığı konularda hük-münü icra edebilmesi için, bu, ne zaman ondan istense, devlete, onun gücünü kullanma konusunda bir hak vermiş olmaktadır. Aslında, devletin karara bağladığı şeyler de, bizzat onun kendi vardığı veya kendi temsilcileri tarafından varılan yargılardır. Ve, uygar toplumun, yürürlükteki yasalarla, devlet içinde işlenen suçlara ne kadar ceza verileceğini hükme bağlayacak, o anki şartlara bağlı olarak olay hakkında hüküm vererek, dışardan gelen zararlara karşı sahiden ne kadar korunabileceğine karar verecek ve bunların her ikisinde de, gerektiğinde üyelerinin hepsinin bütün gücünü kullanacak yasama ve yürütme erklerinin kaynağı buradadır.

89. Bu yüzden, sayıları ne olursa olsun, insanların, doğa yasasının gereği olan yürütme erkini kamuya devretmek üzere bir toplumun içinde birleştiği bir yerde, ve ancak orada, siyasal veya uygar bir toplum vardır. Ve bu toplum, doğa durumunda, sayıları ne olursa olsun, insanların, tek bir üstün yönetim altında, tek bir halk, tek bir siyasal yapı meydana getirmek için topluma girmeleriyle ya da herhangi birinin, daha önceden kurulmuş bir yönetime katılması ve onunla birleşmesiyle vücut bulur. Çünkü, bununla, toplumu ya da onunla aynı şey olan, yasama organını, toplumun ortak yararının gerektirdiği şekilde, kendisi için, yürütmesine (sanki kendi kararlarıymış gibi) bizzat yardım etmekle yükümlü olduğu yasalar yapmak üzere yetkilendirir. Ve bu, yeryüzünde, bütün anlaşmazlıkları karara bağlayacak ve devletin herhangi bir üyesine gelebilecek zararları tazmin etme yetkisine sahip bir yargıç yerleştirmek suretiyle, insanları doğa durumundan alır, devlet durumuna çıkarır: işte bu yargıç, yasama organı veya onun görevlendirdiği bir karar organıdır. İnsanlar birleşmiş olsalar bile, karar verme gücüne sahip böylesi bir başvuru merciinin olmadığı yerde, hâlâ doğa durumundadırlar.

90. Bu sebeple, bazı kimselerin dünyadaki tek yönetim şekli saydıkları mutlak monarşinin, gerçekte, uygar toplumla bağdaşmadığı ve bu yüzden de uygar bir yönetim biçimi olamayacağı bellidir. Çünkü uygar toplumun amacı, o toplumdan olan herkesin, bir zarar gördüğünde veya bir anlaşmazlık çıktığında, başvurabileceği ve toplumda herkesin uymak zorunda olduğu, bilinen bir otorite kurarak, doğa durumunun, herkesin kendi davasında yargıç olmasının zorunlu neticesi olan bu uygunsuzluklarından kurtulmak ve bunlara çare bulmaktır. Bundan dolayı, herhangi bir anlaşmazlığı karara bağlamak için başvurulacak böyle bir otoritenin olmadığı yerde, insanlar hâlâ doğa durumunda-dırlar; ve hakimiyeti altında bulunan insanlar bakımından, her mutlak hükümdar da böyledir.

91. Çünkü hükümdarın hem yasama hem de yürütme erkini sadece kendi elinde tuttuğu varsayıldığı için, bu durumda, hakça, taraf tutmadan ve yetkili olarak karar verebilecek ve onun verdiği karar sayesinde hükümdardan veya onun buyruğundan doğabilecek herhangi bir zarar veya uygunsuzluğu giderebileceği ve bedelini ödeyebileceği umulan bir yargıç da, bu tür bir şikayetin iletileceği bir merci de yok demektir. Öyle ki, böyle bir kimse, Çar ve Büyük Sultan ya da nasıl isterseniz öyle adlandırılsın, kendisi hariç diğer herkesle olduğu kadar, hükümrânlığı altında bulunan insanlarla da doğa durumundadır. Çünkü nerede iki kimsenin aralarındaki hak anlaşmazlıklarının tespit edilmesi için, işler halde bulunan kuralları ve yeryüzünde başvurabilecekleri ortak yargıçları yoksa, onlar orada hâlâ doğa durumundadırlar ve ondan kaynaklanabilecek bütün uygunsuzlukların etkisi altındadırlar. Ama bunların, mutlak bir hükümdarın uyruğundan veya daha doğrusu kölesinden sadece şu hazin farkları vardır: sıradan doğa durumunda, hakkını arama ve gücü nispetinde onu elde etme özgürlüğü varken, şimdi, sahip olduğu şeyler, hükümdarın irade ve buyruğu ile elinden alınınca, toplumdaki diğer kişiler için de söz konusu olduğu gibi, sadece başvuracak yer bulamamakla kalmaz, bir de, akıl sahibi mahlukatın sahip olduğu o şerefli makamı kaybetmişçesine, hakkını arama ve onu savunma özgürlüğünden de olur; ve böylece o kişi, kısıtlanmamış doğa durumunda olmakla birlikte, yaltakçılık yüzünden yozlaşmış ve güç silahını kuşanmış birinden gelebileceğinden korktuğu bütün sefalet ve uygunsuzluklara maruz kalır.

92. Çünkü, mutlak gücün, insanların kanını saflaştırdığını ve insan doğasının süfli yönlerini düzelttiğini düşünen birinin, bu düşüncesi-nin yanlış olduğuna ikna olabilmesi için, bu çağın yahut başka çağlar-

dan herhangi birinin tarihini okuması gerekir. Amerika ormanlarında azgın ve zararlı olacak olan biri, herhalde, tahta geçince melek gibi biri olmayacaktır. Orada belki, uyruklarına yaptığı her şeyi eğitim ve din sayesinde meşrulaştırabilecek ve kılıcıyla da ona karşı çıkma cüreti gösteren herkesi çabucak susturabilecektir ama mutlak monarşinin ne için korunduğunu, bu yönetim biçiminin, hükümdarları, ülkelerinin ne tür hamileri haline getirdiğini, uygar topluma ne kadar huzur ve güven getirdiğini, bu tür bir yönetimin nerede mükemmelleştiğini, Seylan Adası'yla ilgili eski hikayeyi okuyanlar, kolaylıkla görebilir.

93. Gerçekten de, uyrukların, dünyanın diğer yönetimlerinde olduğu kadar mutlak monarşilerde de, kendi aralarında çıkabilecek anlaşmazlıkları karara bağlamak ve muhtemel çatışmaları önlemek için kanuna ve yargıçlara başvurma hakları vardır. Herkes, insanların bu hakka sahip olmasının gerekli olduğunu düşünür ve bunu inkar eden birinin, toplumun ve insanlığın aleni bir düşmanı olarak görülmeyi hak ettiğine inanır. Bazıları insanlara bu hakkın tanınıyor olmasının, gerçek bir insan ve toplum sevgisinden veya birbirimize yardım etmeyi seviyor olmamızdan kaynaklandığını iddia ederler. Ben, bundan bu kadar emin olmayalım, derim. Çünkü bu, kendi gücünü, kazancını artırmayı isteyen ve kendi geleceğini düşünen her insanın yapabileceği veya doğal olarak yapmak zorunda olduğu şeydir. Yani monarkın, sadece onu memnun edip, onun yararına birbirleriyle ölesiye çekişen bu hayvanların birbirlerine zarar vermelerine veya birbirlerini yok etmelerine engel olmasının nedeni; efendilerinin, onları seviyor olması değil, bilakis efendilerinin kendisini ve onların getireceği kazancı seviyor olmasıdır. Çünkü böylesi bir devlette, bu mutlak yönetici zorbalık ve baskı yapmak istediğinde, ona karşı sığınılacak güvenli bir yer veya onu engelleyebilecek bir vasıta bulmak mümkün müdür? Bu soruya olumlu cevap vermek zordur. Bu soruyu sorduğunuzda size, derhal haddi aştığınızı ve ölümü hak ettiğinizi söylerler. Huzur ve güven içinde yaşamak için önlemler alınması gerektiğini, yasalar ve yargıçların olması lazım geldiğini kabul ederler ama sıra yöneticiye geldiğinde, onun mutlak güce sahip ve bütün bu kısıtlamaların üzerinde bir monark olması gerektiğini söylerler. Çünkü o daha fazla zarar verme ve daha fazla haksızlık yapma gücüne sahiptir; böyle yaptığı zaman da haklıdır! En güçlü elin size verebileceği zarardan kendinizi nasıl koruyabileceğinizi sorduğunuzda ise, hiziplerin sesine kulak vermekle ve isyancı olmakla suçlanırsınız. Burada insanlar, doğa durumunu terk edip toplum halinde yaşamaya başladıklarında, sanki

bir kişi dışında herkesin kanunlarla kayıtlı olduğunu ama gücüne gc katmış ve cezalandırılmayacağından emin olarak azgınlaşmış o kişinin, hâlâ doğa durumunun tüm özgürlüklerine sahip olmayı sürdürmesi gerektiğini kabul etmişler gibi bir durum söz konusudur. Bunu mm-kn görmek, insanların, kokarcalar veya tilkilerin zararlarından korunmak için titizlenip, aslanlar tarafından bir çırpıda yutulmaya razı olacak kadar, hadi öyle değil de, bunun güvenli olduğunu düşünecek kadar aptal olduklarını sanmak demektir.

94. Dalkavuklar, insanların zihinlerini oyalamak için ne söylerse söylesinler, bunlar, insanların gerçeği görmelerine engel olamaz. Ve onlar, hangi konumda olursa olsun, herhangi birinin, herkesin bağlı olduğu uygar toplumun kurallarının dışına çıktığını ve yeryüzünde ondan gelebilecek zarara karşı başvuracakları bir yer olmadığını anladıklarında, böyle olduğunu gördükleri kişiyle ilgili olarak, kendilerini doğa durumunda görecekle ve olabildiğince kısa sürede, bunun için kurulan ve sadece bu amaç uğruna içine girdikleri uygar toplumun verebileceği emniyet ve güvenliğe kavuşmak için dikkat göstereceklerdir. İşte bu yüzden, (bundan sonraki bölümde ayrıntılı olarak gösterileceği gibi) belki başlangıçta, diğerlerinin içinden sivrilip ne geçmiş iyi ve mükemmel biri, iyi ve erdemli olduğu için bu saygıyı görmüş olsa da (ki burada yönetici, doğal otoritedir ve dürüstlüğüne ve aklına güvenmenin dışında başka hiçbir teminat olmadan, anlaşmazlıkları hakem sıfatıyla karara bağlama yetkisini zımni bir onay ile ellerine almıştır), zamanın değişmesiyle birlikte bir başka nesil geldiğinde, yani geleneklerin yüceltildiği ve (bazılarının bizi inandırdığı gibi) bunlara kutsallık atfedilen ilk çağların o ihmalkar ve beklenmedik masumiyeti baş gösterdiği zaman, mülkiyetlerinin yönetimin güvencesi altında olmadığını gören (halbuki yönetimin mülkiyeti korumaktan başka bir amacı yoktur) insanlar, yasama görevi kolektif bir yapıya (adına ister senato, ister parlamento deyin yahut da ne şekilde adlandıırırsanız adlandırın) verilene dek, asla ne güvende olabiliyorlar ne huzur içinde yaşayabiliyorlar ne de kendilerini uygar toplum içinde hissedebiliyorlardı. İnsanlar, bu kolektif araçlar sayesinde, en aşağı tabakadan olan diğer insanlarla aynı derecede olmak üzere, yasamanın bir parçası olarak bizzat kendisinin koyduğu o yasalara tabi oluyordu. Kanun bir kere yapıldı mı, artık ne kimse, kendi gücüne güvenip de onun hükmünden kaçabiliyor ne de herhangi bir şekilde üstünlük iddiasında bulunarak, muafiyet talebinde bulunabiliyordu. Böylece kimse haksız kazancını meşrulaştıramıyor veya bak-

makla yükümlü oldukları kişilerin yükünden kurtulmanın mazeretini bulamıyordu. O halde şu hususun altını kalın çizgilerle çizelim: “uygar toplumda kimse, yasamanın yaptığı yasalardan muaf olamaz.” Çünkü herkes kendince uygun olanı yaparsa, o zaman, doğabilecek zararı tazmin etmek veya insanların bundan zarar görmesine engel olmak için yeryüzünde başvurulacak hiçbir merci bulunamaz. Soruyorum, bu kişinin hâlâ tam olarak doğa durumunda yaşadığını ve bu yüzden de uygar toplumun bir parçası veya üyesi olamayacağını kim inkar edebilir? Tabii biri çıkar da, doğa durumu ile uygar toplumun aynı şey olduğunu iddia ederse, o başka. Ama ben en büyük anarşiye yol açacak bu düşünceyi tasdik eden birini henüz görmedim.

SORULAR

-
1. Uygur toplum ile mülkiyet arasındaki ilişki nedir?
  2. Yasa yapma gücü nereden gelir?
  3. Locke'un uygar toplum tanımı nedir?
  4. Locke, niçin mutlak monarşinin, gayr-i meşru bir yönetim şekli olduğuna inanıyor?
-

80. MOLIERE

KİBARLIK BUDALASI

(1670)

Jean Baptiste Poquelin (1622-73), ticaretle uğraşan zengin bir ailenin oğluydu. Hukuk tahsili gördü ve önceleri avukatlık da yaptı. Ama asıl aşkı tiyatro idi. Nitekim Moliere takma adıyla oyunlarda oynadı, bunları yönetti, birçoklarını da yazdı. Tiyatro, onun zamanında, seçkin bir ailenin mensubu genç bir adam için iyi bir meslek olarak kabul edilmiyordu (Poquelin'in kimliğini gizlemesinin nedenlerinden biri de buydu). Üstelik, ilerlemesi zor bir meslekti. XIV. Lui'nin krallığı döneminde Paris'te iki tiyatro topluluğu vardı ve Moliere, meslek hayatına, şehirden şehire seyahat ederek, irticalen oynadığı ve çoğu kendi yazdığı hiciv tarzı komediler olan oyunları sergileyerek başladı. Paris'e döndüğü 1660'larda, topluluğun ünü her yere yayılmıştı ve sergiledikleri oyunlar, yenilikleri sürekli takip eden sarayın dikkatini çekti. Moliere, oyununu kralın önünde sergiledi; 1665'te, topluluğu krallık himayesine alındı ve Paris'in en seçkin tiyatro grubu oldu. Moliere'in oyunları, çoğunlukla, toplumsal hiciv tarzındadır ve asilzadeler ile onlara öykünenlerin ahlak anlayışlarıyla alay eden eserlerdir. Din adamlarına yönelik taşlama türü oyunları ise, çok hoş karşılanmamıştır. Ancak bunların her biri de, yaşadığı dönemi tarafsız ve alaycı bir üslupla eleştiren değerli eserlerdir. Moliere, harikulade ürünler vermiştir ve altın çağlarından birini yaşayan Fransız komedi oyununun öncüsü olmuştur. Moliere'nin oyunları, modası hiç geçmeyen türdendir ve bugüne kadar da popüler olmaya devam etmişlerdir. *Le Bourgeois Gentilhomme* (1670) veya *Kibarlık Budalası*, onun en başarılı oyunlarından biridir. Oyunda, kibarlığa özenen Mösyö Jourdain'ın hal ve tavırları hicvedilmektedir.

Moliere

İKİNCİ PERDE

Birinci Sahne

MÖSYÖ JOURDAIN, MÜZİK
HOCASI, DANS HOCASI

Mösyö Jourdain

Hiç fena değil doğrusu. Adamlar iyi dans ediyorlar.

Müzik Hocası

Dans müzikle birleştiği zaman, daha da iyi olacak. Sizin için hazırladığımız bu küçük baledeki zerafeti o zaman göreceksiniz.

Mösyö Jourdain

Umarım çok zaman almaz. Çünkü bütün bunları kendisi için hazırlattığım kişiyle, bugün yemekte birlikte olacağız!

Dans Hocası

Her şey hazır.

Müzik Hocası

Ama efendim bu kadarı yetmez. Sizin gibi görkemi ve güzel şeyleri seven birinin evinde her Çarşamba veya Perşembe, bir konser verilmeli.

Mösyö Jourdain

Asilzadeler konser verir mi?

Müzik Hocası

Tabii efendim.

Mösyö Jourdain

O halde ben de vereyim. İyi bir şey olur mu peki?

Müzik Hocası

Elbette. Size üç ses lazım: tenör, soprano ve bas. Bunlara, bir çello, bir lavta, sürekli bas sesi vermek için bir klavsen ve bir de ortamı şenlendirmek için iki keman eşlik edecek.

Mösyö Jourdain

Tabii ama bir de borazan lazım. Borazan, benim çok hoşuma giden bir enstrüman, çok armonik.

Müzik Hocası

Siz işi bize bırakın.

Mösyö Jourdain

Öyle olsun, ama sakın biz yemekten, şarkı söyleyecek müzisyenleri göndermeyi unutmayın.

Müzık Hocası

Her şey istediğiniz gibi olacak.

Mösyö Jourdain

Ama özellikle bale güzel olmalı.

Müzık Hocası

Çok memnun kalacaksınız. Özellikle de Minyet'e bayılacaksınız.

Mösyö Jourdain

Ah! Minyet benim en sevdiğim danstır. Bakın bir dans edeyim de siz de görün. Başlayalım hocam!

Dans Hocası

Mösyö'ye bir şapka, lütfen. (Mösyö Jourdain, uşağının şapkasını alır ve gece takhesinin üzerine koyar. Ardından dans hocası, Mösyö Jourdain'i ellerinden tutar ve mırıldandığı bir Minyet parçası ile dans ettirir). La, la, la; la, la, la; la, la, la, la, la, la, la, la; la, la, la; la, la, la; la, la, la, la, la; la, la, la, la, la. Adımlara dikkat, lütfen. La, la, la, la, la. Sağ bacak. La, la, la. Omuzlarınızı çok fazla hareket ettirmeyin. La, la, la; la, la, la; la, la, la. Kollarınız çarpık görünüyor. La, la, la, la. La. Başınızı dik tutun. Ayak ucu dışarı doğru. La, la, la. Vücudunuzu dik tutun.

Mösyö Jourdain

Böyle mi?!

Müzık Hocası

Daha iyisi olamazdı.

Mösyö Jourdain

Aklıma gelmişken, bana bir Markiz nasıl selamlanır onu da öğretin. Birazdan çok ihtiyacım olacak.

Dans Hocası

Bir Markiz nasıl mı selamlanır?

Mösyö Jourdain

Evet. Dorimene adlı bir Markiz. Onu nasıl selamlamam gerekiyor?

Dans Hocası

Elinizi verin bana.

Mösyö Jourdain

Olmaz. Siz bir gösterin. Ben anlarım.

Dans Hocası

Pekala. Onu büyük bir saygıyla selamlamak istiyorsanız, önce belli bir uzaklıktan, geriye doğru bir reverans yapmanız, sonra üç reverans daha yapıp ona doğru yürümeniz ve üçüncü olarak da onun diz hizasına kadar eğilmeniz gerekir.

Mösyö Jourdain

Siz bir yapın. (*Dans hocası üç kez reverans yaptıktan sonra*). Güzel.

İkinci Sahne

MÖSYÖ JOURDAIN, MÜZİK HOCASI, DANS HOCASI, BİR UŞAK

Uşak

Efendim, kılıç hocanız geldi.

Mösyö Jourdain

Ona içeri gelmesini söyle. Bana burada ders versin. (*Müzik hocasına ve dans hocasına dönerek*) Siz de beni görün istiyorum.

Üçüncü Sahne

MÖSYÖ JOURDAIN, MÜZİK HOCASI, KILIÇ HOCASI,
(*iki ince talim kılıcı taşıyan*) UŞAK

Kılıç Hocası (*Uşağın elinden iki flöreyi alır ve birini Mösyö Jourdain'e verir*)

Reveransla başlayalım, efendim. Vücut dik. Sol oyluğa doğru hafif eğik. Bacaklar çok açık olmayacak. Ayaklar aynı hizada. Bileği kalça hizasında tutun. Kılıcın ucu, omuz hizasında. Kollar çok gergin olmamalı. Sol el, göz hizasında. Sol omuz, hafif dışarı kıvrık. Başı dik tutun. Kendinizden emin bakın. İlerleyin. Vücut daha dik. Bana dört siperiyle

vurun ve aynı şekilde geri çekilin. Bir, iki. Pozisyon alın. Sol ayak sabit halde aynı şeyi tekrar yapın. Geri gidin. Hücuma kalktığınız zaman, kılıç önde olmalı, vücut geride kalmalı, efendim. Tamam, bir, iki. Bana üç siperiyle vurun ve aynı şekilde geri çekilin. İlerleyin. Vücut dik. İlerleyin. Şuradan başlayın. Bir, iki. Pozisyon alın. Tekrar edin. Bir, iki. Geri. Gardınızı alın efendim, gardınızı alın (*Kılıç Hocası*, “gardınızı alın!” diye bağırarak, *Mösyö Jourdain*’e doğru iki üç hamle yapar.)

Mösyö Jourdain (soluk soluğa)

Bu nasıl?

Müzik Hocası

Harikasınız.

Kılıç Hocası

Size daha önce de dediğim gibi, kılıç sanatının bütün sırrı, iki şeyde gizlidir: vurmak ama darbe almamak. Geçen gün, size tam olarak gösterdiğim gibi, eğer rakibinizin kılıcını vücut hizasında çelebiliyorsanız, asla darbe almazsınız. Bütün yapmanız gereken, dışarı veya içeri doğru küçük bir bilek hareketi yapmak.

Mösyö Jourdain

Yani korkak biri bile bu hareketi yaparsa, kendini öldürtmeden düşmanını öldürebilir, öyle mi?

Kılıç Hocası

Hiç şüphenez olmasın. Bunu kendiniz de görmediniz mi?

Mösyö Jourdain

Gördüm.

Kılıç Hocası

Sanıyorum, artık bir devlette bizim gibilerin niçin el üstünde tutulduğunu buradan çıkarabilirsiniz. Kılıç ilmi, başka birçok gereksiz ilimden üstündür. Mesela dans gibi, mesela müzik gibi, mesela...

Dans Hocası

Orada durun bakalım silahşör efendi. Dans hakkında saygılı konuşun.

Müzik Hocası

Lütfen, müziğe karşı hürmet gösterin.

Kılıç Hocası

Kendi ilimlerinizi benimkiyle kıyaslayarak gülünç duruma düşüyorsunuz, beyler!

Müzik Hocası

Şu kendini beğenmiş de bakın!

Dans Hocası

Kuşandığın o koruyucu yeğninle minik bir şebeğe benzemişsin!

Kılıç Hocası

Benim minik, sevimli dans hocam! Ben sizi dans ettirmesini bilirim. Ve siz, benim minik müzik hocam, size de şarkı söyletmesini bilirim!

Dans Hocası

Oraya gelirse, demir tokuşturmak neymiş, sana gösteririm.

Mösyö Jourdain

Siz ikiniz ne dediğinizin farkında mısınız? Dört siperi ve üç siperi üstadı ve düşmanını müthiş tekniklerle öldürmeyi bilen bir adama mı kafa tutuyorsunuz?

Dans Hocası

Onun müthiş teknikleri de, üç siperi de, dört siperi de bana sökmez.

Mösyö Jourdain

Yavaş olun diyorum size.

Kılıç Hocası (*Dans hocasına*)

Ne! Seni küstah serseri seni.

Mösyö Jourdain (*kılıç hocasına*)

Aman hocam, yapmayın!

Dans Hocası (*kılıç hocasına*)

Ne! Seni araba beygiri seni!

Mösyö Jourdain (*dans hocasına*)

Aman hocam, lüften!

Kılıç Hocası

Şimdi oraya gelirim...

Mösyö Jourdain (*kılıç hocasına*)

Yavaş olun, lütfen yavaş!

Dans Hocası

Sizi bir elime geçirirsem...

Mösyö Jourdain

Durun artık, durun!.

Kılıç Hocası

Seni öyle bir pataklarım ki...

Mösyö Jourdain (*kılıç hocasına*)

Durun, yapmayın!

Dans Hocası

Almayayım bak seni ayağımın altına!

Mösyö Jourdain

Rica ediyorum, artık kesin şunu.

Müzik Hocası

Bırakın da ona nasıl konuşulmuş öğretelim!

Mösyö Jourdain

Bu kadarı fazla ama! Durun artık.

Dördüncü Sahne

FELSEFE HOCASI, MÖSYÖ JOURDAIN, MÜZİK HOCASI, DANS HOCASI, KILIÇ HOCASI, UŞAK.

Mösyö Jourdain

İşte filozofumuz da geldi! Hocam, tam zamanında, felsefeye ihtiyacımız olduğu anda yetiştiniz. Gelin de şu insanları bir barıştırın.

Felsefe Hocası

Ne var, neler oluyor beyler?

Mösyö Jourdain

Meslek yarıştıyorlar! Sonra iş, küfre, dayağa kadar vardı.

Felsefe Hocası

Hiç olur mu beyler! Böyle öfkelenmek size yakışıyor mu? Seneca'nın öfke üzerine yazdığı bilge eseri hiç okumadınız mı? İnsanı vahşi bir canavara dönüştüren bu duygudan daha aşağılık, daha utanç verici bir şey yoktur bu dünyada. Bütün eylemlerimizi aklın yönlendirmesi lazım.

Dans Hocası

Ne diyorsunuz? Bu adam kalkıp ikimize de hakaretler yağdıracak, benim mesleğim olan dansı ve beyefendinin mesleği olan müziği aşağılayacak ve biz de hiçbir şey söylemeyeceğiz, öyle mi?

Felsefe Hocası

Bilge insan, aşağılamalara kulak asmaz. Bunlara verilecek en iyi cevap, sabır ve itidaldir.

Kılıç Hocası

Bu ikisi, mesleklerini benimkiyle kıyaslamaya cüret etti.

Felsefe Hocası

Bunun için mi bu kadar öfkelenediniz? İnsanlar, boş gururlanmalar ve boş mevkiler için kavga etmemeli. Bizi, birbirimizden farklı kılan, erdem ve bilgeliktir.

Dans Hocası

Ben kötü bir şey söylemiyorum ki? Sadece, dansın en saygın ilim olduğunu söylüyorum.

Mûzik Hocası

Ben de müziğin, çağlar boyunca saygı görmüş bir bilim olduğunu söylüyorum.

Kılıç Hocası

Ben de her ikisine diyorum ki, kılıç kullanma sanatı, bütün ilimlerin en güzel ve gereklisidir.

Felsefe Hocası

Peki felsefe nedir? Üçünüzün de karşıma geçip böyle küstahça konuşması, sanat olarak adlandırılmayı bile hak etmeyen şeyleri bana ilim diye yutturmaya çalışması ne büyük terbiyesizlik! Bu sizin yaptığınızın ancak sahte pehlivanlık, meyhane şarkıcılığı ve şarlatanlık denir.

Kılıç Hocası

Hadi oradan, filozof bozuntusu.

Mûzik Hocası

Hadi oradan, ukala serseri!

Dans Hocası

Hadi oradan, maymun kılıklı!

Felsefe Hocası

Ne? Sizi utanmazlar... (*Felsefe hocası, ötekilerin üzerine atlar, üçünden de dayak yer*)

Mösyö Jourdain

Sen de mi filozof beyciğim!

Felsefe Hocası

Namussuzlar, Alçaklar! Reziller!

Mösyö Jourdain

Filozof beyciğim!

Kılıç Hocası

Azgın köpek!

Mösyö Jourdain

Beyler!

Felsefe Hocası

Saygısız serseriler!

Mösyö Jourdain

Filozof beyciğim, lüften!

Dans Hocası

Aptal yük katırları sizi!

Mösyö Jourdain

Beyler!

Felsefe Hocası

Adiler!

Mösyö Jourdain

Filozof beyciğim!

Müzik Hocası

Cehenneme kadar yolun var küstah!

Mösyö Jourdain

Beyler!

Felsefe Hocası

Edepsizler! Serseriler! Hainler, Sahtekarlar!

Mösyö Jourdain

Filozof beyciğim! Beyler! Filozof beyciğim! Beyler! Filozof beyciğim!

(kavga eden hocalar sahneden çıkarlar)

SORULAR

---

1. Müzik hocaı, Mösyö Jourdain'e nasıl davranıyor?
  2. Mösyö Jourdain, niçin hocalarının ona öğrettiklerini yapmıyor ve onlara daha farklı sorular soruyor?
  3. Filozof, diğerlerine verdiği öğütleri kendisi tutuyor mu?
  4. Mösyö Jourdain, bir beyefendi olabilmek için neleri bilmesi gerektiğini düşünüyor?
-

81. DUC DE SAINT-SIMON

HATIRALAR

(1694-1723)

Saint-Simon Dükü Lui de Rouvroy (1675-1755), mutlakiyetçi Fransız devletinin tam kalbinde, ayrıcalıklı bir yaşam sürdü. XIV. Lui'nin vaftiz oğlu olan Saint-Simon, Versay Sarayı'nda, Güneş Kral'ın gölgesinde büyüdü. Büyükelçilik görevinde bulunmuş olmasına ve Fransız ordusunda subaylık yapmasına rağmen, ne hükümet görevinde ne de saray hizmetinde hiçbir zaman önemli bir mevkiye gelememi. Kendi başarısızlıkları için XIV. Lui'yi suçluyordu ama bir sonraki kral döneminde de yıldızı pek parlamadı. 1755 yılında buruk ve hayata küskün bir halde öldü.

Saint-Simon, sadece *Hatıralar* adını taşıyan hacimli eseriyle hatırlardadır. Versay Sarayı'ndaki günlük yaşama dair bilgilerin çoğuna bu eserden ulaşıyoruz. Saint-Simon, sarayda olan bitenlerle ilgili notlarını 19 yaşındayken tutmaya başladı ve kırklı yaşlarına kadar bu işe devam etti. *Hatıralar*, onun özellikle de toplumsal ayrıntılar konusunda olmak üzere iyi bir gözlemci olduğunu ve sarayda konuşulan en son dedikoduları bildiğini gösterir. Metinde anlatılan XIV. Lui örneğinde görüldüğü gibi, üslubunun, daima, üzerinde çalıştığı konunun karanlık yönünü gün ışığına çıkarmayı amaçlayan bir vasfı vardır. Yaptığı kişilik tasvirlerinde, o kişiyi tanıttığı kadar mutlaka kendinden de bir şeyler vardır.

XIV. Lui'nin çocukluğunun fırtınalı yıllarını anlatmadan hızla geçiyorum. 23 yaşına geldiğinde ise, artık başkalarının himayesine ihtiyaç duymayacak şekilde, tam bir kral olarak büyüklerin dünyasına girmişti. Avrupa'nın en becerikli bakanları, en iyi generalleri onun hizmetinde çalışıyordu. XIII. Lui'nin ölümünden sonra yaşanan sıkıntılı dönemde oluşturduğu saray kadrosunda birçok şöhretli ve zeki adam görev yapıyordu.

XIV. Lui'nin aklında, hep muhteşem bir saraya sahip olma fikri vardı. Herkesten farklı ve üstün olan kişiliği, cesareti, lütufkarlığı, yakışıklılığı, tavır ve hareketleriyle, hatta ses tonuyla ve ihtişamı ve doğal cazibesiyle sanki bir Kral Arı gibiydi ve bu hali ölümüne dek sürdü. Eğer o, sıradan bir centilmen olarak doğmuş olsaydı, ağırlama, hoşnut kılma ve yiğitlik gösterme konularında yine herkesten üstün olurdu ve herkesi

de kendine aşık ederdi. Ancak (Comtesse de Soissons'un, Kraliçe'nin ev halkına nezaret etmek üzere saraya yerleşip, sarayda neredeyse terör estirdiği) küçüklük döneminde şahit olduğu entrikalar ve geçirdiği tehlikeli dönemler, onun üzerinde çok kötü etkiler bıraktı. Öyle ki bunları bütün ömrü boyunca bir daha aklından silemedi. O zamandan sonra, soylu duygulara ve yüksek prensiplere sahip, zeki ve eğitilmiş kişilere hep kuşkuyla baktı ve kısa süre sonra da bu tür insanlardan nefret eder oldu. Yıllar geçtikçe, bu duygusu daha da kökleşti. Sonra ülkenin bütün dizginlerini kendi eline almak istedi. Herkese kuşkuyla bakması, giderek acziyete dönüştü. Gerçekten de, hükümdarlığını ancak küçük işlerde gösterebiliyordu; büyük işlerin adamı asla olamadı. Hatta küçük işlerde bile, çoğunlukla başkalarının sözlerine uyardı. İlk bakanları ve generallerinin üstün yeteneklere sahip olması, kısa süre sonra onun canını sıkmaya başladı. Kimsenin, hiçbir şekilde kendisinden üstün olmasından hoşlanmıyordu. Bu nedenle, daha sonraki bakanlarını cahil ve kabiliyetsiz olanlar arasından seçti. Dilediği şeyleri onlara yaptırtmak ve en önemsiz şeyleri bile onlara öğretmek hoşuna gidiyordu. Kendini generalleriyle denk tutuyordu. Onlara bizzat kendisinin komuta edebileceğine inanıyor; herkesin, küçük özel odasından bütün ordularını yönetebileceğini düşünmesini istiyordu. Küçük işlerle uğraşmayı doğuştan sevdiği için, sürekli olarak askerlerin, hane halkının ve sarayın en önemsiz ayrıntılarıyla uğraşıyordu. Hatta öyle ki, yılların tecrübesine sahip usta aşçılarına acemi muamelesi yapıyor ve onlara yemek yapmayı öğretmeye çalışıyordu! Bu şekilde boş işlerle uğraşması, bu sınır tanımaz ve akıl-dışı beğenilme sevdası, onun yıkımı oldu. Bakanları, generalleri, hanımları, nedimleri, kısa sürede onun bu zaafını keşfettiler. Bir yandan ona övgüler düzüyor, öte yandan da onun kuyusunu kazmaya çalışıyorlardı. Övülmek, daha doğrusu, yağcılık öyle hoşuna gidiyordu ki, en aşağılık olanı el üstünde tutuyor, en iğrenç olandan müthiş hoşlanıyordu. Ona yaklaşabilmenin tek yolu buydu. Hoşlandığı kişiler, yorulmak bilmez yağcılıkları sayesinde onun sevgisini kazanıyorlardı. Bakanlarını böylesine güçlü kılan ve türlü imkanlara kavuşmalarını sağlayan şey, işte bu yağcılıktı. Bu nedenle onu göklere çıkarıyorlar, her iyiliğin kaynağının onda olduğunu söylüyorlar ve her şeyi ondan öğrenmişler gibi yapıyorlardı. Onu memnun etmenin biricik yolu, ona hayranlık gösterip, onun yardımına muhtaçmış gibi davranarak köpekleşmek (hepsinden de öte, onun karşısında bir hiçmiş gibi davranmak) suretiyle, ezik görünmek ve bayağlaşmaktır.

XIV. Lui

Bu zehir giderek yayıldı. Kralın beğenilme arzusu öyle inanılmaz boyutlara ulaştı ki, artık iş zıvanadan çıktı. Gerçi, zekası vasatın altında olmasına rağmen, büsbütün akıl yoksunu da sayılmazdı ve bir ölçüde krallık tecrübesi de vardı. Ama beğenilme arzusu onu çepeçevre kuşatmıştı. Öyle ki, müzik kulağı ve bilgisi olmadığı halde, adına düzülmüş övgülerle dolu opera prologlarını kendi kendine söyler dururdu! Benlik davası gözünü öylesine kör etmişti ki, halka verilen ve (müzisyenlerle birlikte bütün

Saray halkının hazır bulunduğu) akşam yemeklerinde müzik çalınmaya başladığında, tam da o övgüleri dudakları arasından mırıldanırdı!

Ancak yine de, daha iyisini yapabileceğini kabul etmemiz gerekir. Daha önce de söylediğim gibi, zekası vasatın altında olmasına rağmen, iyiye yönlendirilebilirdi. İhtişamdan hoşlanır, tertip ve düzeni severdi. İhtiyatlı ve ölçülü biriydi; işin sonunun nereye varacağını hesap etmeye çalışırdı; ve eline ve diline hakim biriydi. İnanılması zor, değil mi? Ayrıca mizaç olarak da iyi ve adil bir insandı! Tanrı, onu, iyi bir Kral, hatta belki de *epeyce büyük bir kral* olabilmesi için yeterince kabiliyetli kılmıştı! Ama talihsizliklerden başını bir türlü alamıyordu. Her fena-lık onu buluyordu. Küçüklüğünde eğitimi öylesine ihmal edilmişti ki, kimse onun odasına yaklaşmaya bile cesaret edemezdi. Bu dönemlerden sık sık acıyla bahsederdi. Hatta anlattığına göre, bir akşam, onu, içine düştüğü Kraliyet Sarayı'nın bahçesindeki fiskiyeli havuzda bulmuşlardı! Okuma-yazmayı güç bela öğrenmişti; ve öyle cahil kalmıştı ki, herkesin bildiği tarihsel vakalar ve sıradan olaylardan bile haberi yoktu! Bu yüzden (ve bazen halk arasında bile) komik durumlara düşerdi.

Beğenilme ve şan-şeref kazanma arzusu yüzünden, İspanya kralının ölümünden hemen sonra, (üstelik evlilik kontratında, en son yapılan değişikliklerle hangi haklardan feragat edileceği tek tek sayılmasına

rağmen) fırsatı ganimet bilip İspanya'ya savaş açtı. Flanders üzerine yürüdü ve orayı çabucak fethetti. Ren üzerinden geçişi görülmeye değerdı. İngiltere, İsveç ve Hollanda'dan oluşan üçlü ittifak ise, onun sadece savaşma azmini artırdı. Kış ortasında Franche-Comte'yi aldı ve Flanders'te fethettiği yerleri elinde tutmasını sağlayan Aix la-Chapelle Barışı'yla burayı yeniden onardı. Bundan sonra ülke kalkınmaya başladı. Her yer zenginleşti. Kolbert, maliyeyi, donanmayı, ticareti, imalat sanayini, hatta edebiyatı bile en üst noktasına taşıdı ve bu çağda, tıpkı Augustus'un dönemi gibi, her alanda şöhretli (hatta sadece haz ve zevkler alanında ün kazanmış) birçok insan yetişti.

Böylece, bu kralın muhteşem, zengin, fatih ve Avrupa'nın hakimi olduğunu; işinin ehli bakanları ve komutanları olduğu sürece de kendisinden korkulup saygı duyulduğunu görmüş bulunuyoruz. Bunlar olmadığında ise, devlet çarkı, ite-kaka ve bu kişilerin nüfuzu sayesinde işleyebiliyordu. Çok geçmeden, gerçekler su yüzüne çıktı. Kusurlar çoğalmış, hatalar büyümüşü. Nihayet çöküş, dev adımlarla geldi çattı. Bu bile, her şeyi bizzat yapma ve her işi bizzat yönetme heveslisi olan ve ülke içinde korku ve dehşeti artırıp, dışarıya karşı güçlü olduğu imajını vermek isteyen bu despot yöneticinin gözlerini açmaya yetmedi.

Bu mağrur monarkın krallığı hakkında bu kadar söz yeter!

Şimdi izninizle, onun icraatları ve kişiliği hakkında bazı hususlara değinmek istiyorum

Kısa süre sonra Lui'nin, Paris'ten hoşlanmadığı belli oldu. Küçüklüğünde orada yaşadığı sıkıntılar yüzünden, şehrin kendisi için tehlikeli bir yer olduğunu düşünüyordu. Bundan dolayı, gözlerden irak yaşamak suretiyle, kendisine saygı duyulmasını istiyordu. Bütün bu düşüncelerle, Kraliçe olan annesinin ölümünden hemen sonra, sık sık Sen Germain's'a gitmeye başladı. Burada kır ziyafetleri verip kahramanlık gösterileri yaparak herkesin hayranlığını kazanmaya çalışıyor ve böylece her zaman burada bulunmak istediğini herkese göstermiş oluyordu.

Madam de la Valliere'ye karşı önceleri gizlediği aşkı, sık sık Versay'a, daha sonra da (Sen Leger Ormanı'nda ava çıktıktan sonra çoğu kez oradaki berbat bir handa uyumak zorunda kalan ve buna canı çok sıkılan) XIII. Lui'nin yaptırmış olduğu küçük bir şatoya (ki buradaki odası hâlâ öylece durur) gezintilere çıkmasına neden oluyordu. XIII. Lui'nin Versay'da bir geceden fazla uyuduğu nadir görülürdü ve o da ancak mecburiyet dolayısıyla olurdu. Oğlu XIV. Lui ise, neredeyse bu şatodan hiç çıkmıyordu. Çünkü böylece metresiyle daha fazla baş başa kalabiliyor ve

böylece küçük şatoyu inşa ettiren Sen Lui'in bu değerli oğlu, kahraman ve adil babasının bilmediği zevkleri burada tadabiliyordu.

XIV. Lui'nin bu gezintileri sonucunda, Versay'da zaman içinde koca koca binalar dikilmeye başladı. Bu binaların, Sen Germains'teki dairelerden çok farklı olarak, birçok avlusu ve oyun sahasının olması, Kraliçe'nin ölümünden kısa süre sonra Lui'nin tamamen Versay'a yerleşmesine yol açtı. Orada ona yaranmaya çalışanların istediği şekilde sayısız odalar yaptırdı. Halbuki Sen Germains'te hemen herkes, kentte oturmaya mecburdu. Şatoda kalacak yer bulan birkaç kişi ise, garip bir şekilde rahatsız ediliyordu.

Versay Sarayı

Kral, saray mensupları arasında ayrımcılık yapıp, onların mutlak itaatini sağlamak için, sık sık kır ziyafetleri verir, Versay'da büyük balolar düzenler ve gezintilere çıkardı. Böylece onların, kendisini memnun etmeleri konusunda daha dikkatli olmalarını sağlamış oluyordu. Gözüne girmeye çalışanlara yeterli lütuflarda bulunmadığını fark edince, bağlılık ruhunu canlı tutmak için, her türden lütuflar bağışlamak için sürekli yeni çarelere başvurur ve amacına hizmet edecek ufak kayırmalar ve küçük ayrımcılıklar yapardı.

Bulunduğu yerde varlığının hissedilmesini ister ve buna aşırı derecede titizlik gösterirdi. Sadece en seçkin saray mensuplarının değil, daha aşağı dereceli saray görevlilerinin de huzurunda el pençe divan durmasını isterdi. Sadece uyandıktan sonra değil, yatmaya giderken, yemek sırasında, odasına geçerken veya yalnızca saray mensuplarının peşinden gelmesine izin verdiği Versay bahçelerinde de sağına soluna bakınır, etrafı kontrol ederdi. Herkesi görür ve kim olduklarını bilirdi. Hatta

görülmediğini ümit edenler bile onun gözünden kaçmazdı. Yoklamada hazır bulunmayan bütün saray mensuplarını hemen fark eder, onların gelmeme nedenlerini öğrenir ve yeri geldiğinde bunu onların aleyhlerine kullanmayı da hiç ihmal etmezdi. Şayet saray mensuplarının (en seçkinlerinden) bazıları yoklamaya gelmediyse, onları, sarayı sürekli meskenleri yapmadıkları için suçlardı. Arada bir yoklamadan kaçanları kusurlu bulur ve azarlardı. Hiç gelmeyen ya da nadiren gelenler ise, büsbütün gözden düşerlerdi. Bunların isimlerinden herhangi bir şekilde bahsedildiğinde, kral, mağrurane bir edayla: “onları tanımıyorum!” diye karşılık verirdi. Arada bir huzurunda bulunanlar için şöyle söylerdi: “Bunları görmek istemiyorum!” Bu kararından da asla geri dönmezdi. Paris'i seven insanlara da tahammül edemezdi.

XIV. Lui, her yerde olan biteni öğrenmek için çok uğraş verir, halka açık yerlerde, evlerde, topluluk içinde ve dost sohbetlerinde konuşulanları bütün detaylarıyla bilmek isterdi. Casuslarının ve koğucularının haddi hesabı yoktu. Her türden haber kaynağı vardı. Birçokları, gönderdikleri bilginin daha önceden ona ulaştığından habersizdi. Bazıları ise bunu bilirdi. Ona doğrudan yazan ve mektuplarını, onun gösterdiği kanalları kullanarak gönderenler de vardı. Ve bütün bu mektupları sadece o görürdü ve her zaman hadise vuku bulmadan önce tedbirini alırdı. Bazen arka merdivenlerden girip, edindiği bilgiyi odasında ona gizlice söyleyenler de olurdu. Bu gizli yöntemler, her sınıftan, sayısız insanın mahvolmasına neden oldu. Kimse de bunun sebebini asla bilemedi. Bu yıkımlar, çoğu kez tamamen haksızca idi. Çünkü bir fikir, kralın kafasında bir kez yer etmeye görsün, artık onu fikrinden kimse döndüremezdi. Çok istisnai durumlarda fikrini değiştirdiği görülürse de, bu, ancak milyonda bir olurdu! Başkaları için ve sık sık da kendisi için çok tehlikeli olan bir başka kusuru daha vardı ki, bu yüzden tebaası isyana eğilimli oluyordu. Mükemmel bir hafızası vardı. Mesela, yirmi yıl önce, ola ki birisi, bir şekilde kendisini gücendirmiş ise, o kusuru unutulabilir ama o kişiyi unutmazdı. Bu hatası, o kişiyi her türlü lütuftan mahrum bırakmak için yeterliydi. Bir bakanın, bir generalin, hatta günah çıkarttığı papazın nazikçe uyarıları bile, kralı kararından döndüremezdi. Asla yumuşamazdı.

Kralın, olan biteni öğrenmek için kullandığı en tehlikeli araç mektuplardı ve bunu uzun yıllar boyunca kimse bilemedi. Bu mektupların açılmasında gösterilen çabukluk ve ustalık parmak ısırtacak derecedeydi. Postanenin başında bulunan yetkililer ve daha sonra da onların bağlı olduğu bakan, bir mektupta, kralın görmesi gerektiğini düşündükleri pasajlar okumuşlarsa, mektubun bir kopyasını derhal ona gönderirlerdi. İçerikleri, göndereni haklı çıkarır gibi görünen bütün mektuplar

ise mutlaka ona ulaştırılırdı. Bu yüzden, postanenin müdürleri veya evraklardan sorumlu memurlar, onun hoşuna gidecek şeyleri ve hoşlanmadığı kişileri önceden bilmek durumundaydılar. Krala veya hükümete karşı söylenmiş en küçük bir küçümseyici söz, bir şaka veya dalgınlıkla yazılmış bir cümle, o kişi hakkında işlem yapılması için yeterliydi. Bu mektuplar yüzünden, haklı veya haksız yere, kaç kişinin hayatının, şu veya bu şekilde karartıldığını tahmin bile edemezsiniz. Haklarında işlem yapılanların hepsi de, mahkeme kararı olmadan, temelsiz ve sebepsiz yere zarara uğrattılıyorlardı. Gizlilik duvarını aşmanın imkanı yoktu. Çünkü kral, herkesin sus-pus olduğu ve ikiyüzlülüğün prim yaptığı bir ülkeyi daha güvenli görüyordu!

SORULAR

-
1. Saint-Simon, XIV. Lui'nin hangi vasıflarına hayrandır?
  2. Saint-Simon, Lui'nin ilk dönemlerindeki başarılarını neye bağlıyor?
  3. Saint-Simon'un saray hayatına dair anlattıklarından yola çıkarak, bir saray mensubunun kralın gözüne girmek için ne yapması gerekiyor?
  4. Saint-Simon, son tahlilde, Lui'nin başarısız bir kral olduğunda inanıyordu. Niçin?
  5. Saint-Simon'a göre, mutlakiyetçi devlette işler nasıl yürüyor?
-

BİLİM VE TİCARET

82. GALİLEO GALİLE

BÜYÜK DÜŞES KRİSTİNA'YA MEKTUP

(1615)

Floransa'da doğan ve eğitimini Padua'da alan Galileo Galile (1564-1642), on yedinci yüzyılın en önemli bilim adamlarından biriydi. Hareket üzerine yaptığı ilk araştırmalar, onu, dünyanın güneşin etrafından dönen bir gezegen olduğunu savunan Polonyalı astronom Kopernik'in temel teorisini kabul etmeye götürdü. Galile, geliştirdiği ilk teleskopla Jüpiter'in uydularını keşfetti ve ay yüzeyini tanımladı. Yaptığı çalışmalar, araştırmaları matematiksel hesaplamalara dayanan Kopernik ve Kepler gibi, kendisinden önceki astronomların teorileriyle çok uyumluydu. Galile'nin teleskopu, gök cisimlerinin hareketlerini güncel olarak gözlemlene imkanı veriyordu. Hareket hakkındaki araştırmaları, yeni bir bilimsel dünya görüşünün gelişmesine önemli katkıda bulundu. Önce, Galile'nin bulgularını yayınlaması yasaklandı; fakat 1632'de, *İki Büyük Dünya Sistemi Hakkında Diyalog*'u yayınlamasına izin verildi. Bu kitapçık, eski Aristocu sistemin bir savunucusu ile yeni Kopernikçi sistemin benimsenmesini öneren bir diğeri arasında, tartışma formunda geçen diyalogdan ibaretti. Galile, daha sonra Engizisyon Mahkemesi tarafından tutuklandı; yargılama sonunda suçlu bulundu ve Kopernikçi fikirleri bırakması için baskı gördü. Galile bu mektubu, Kuzey İtalya'nın önemli prensliklerinden biri olan Savoy hükümdarı Büyük Düşes Kristina'ya yazdı. Savoy sarayı, bilim ve sanata verdiği destekle ünlüydü ve Düşes de, koyu bir Katolik olmakla birlikte, bilim adamlarını ve sanatçıları koruyan cömert biriydi. Galile, bu mektupta, fikirlerinin, Kitab-ı Mukaddes'le çelişmediğini anlatmaya çalışmaktadır.

Şunu açıkça ifade etmeliyim ki, bu mektubu yazmaktaki tek amacım, kendimi özgürce ifade etmek ve dini konulardaki bilgisizliğim yüzünden yapabileceğim bir yanlışlıktan uzak durmaktır; bunun yanı sıra, bu

konularda, hatta tartışmaya açık olan başka noktalarda, hiç kimseyle bir tartışma içerisine girmeyi de istemiyorum (Bu konuda samimi olduğum anlaşılacaktır). Tek amacım var, o da şudur: tabii ki uzmanlık alanımın çok uzağındaki bir konuyla ilgili görüşlerimde çokça yanlışlar bulunabilir; eğer bunlar arasında Kopernik sistemiyle ilgili bir karara varması için kutsal Kilisenin işine yarayacak bir şey varsa, baş rahipler, kendilerine en uygun gelenleri alabilir ve bunlardan yararlanabilirler. Eğer yoksa, onlar, kitabımı yırtıp atabilirler; çünkü dine ve Katolik inancına aykırı olacak biçimde bu kitaptan herhangi bir yarar elde etmek gibi ne bir niyetim var ne de böyle bir düşüncenin sahibiyim. Beni rahatsız eden birçok şeyi bizzat şu kulaklarımla işitmiş olsam da, bu sözlerin sahiplerini, eğer istedikleri buysa, hiç o sözleri söylememiş kabul edeceğim ve hatalı olanın ben olduğumu itiraf edeceğim. Bu nedenle, bu sözlerle cevap olarak söyleyeceklerimin, onlara karşı söylenmiş olmadığını, bilakis bu görüşleri savunma eğilimi gösteren kişileri hedef aldığını hatırla tutmanızı isterim.

Galile engizisyon mahkemesinde

Galile'den Düşes Kristina'ya Mektup

Dünyanın güneşin etrafında döndüğünü savunanları mahkum etmek isteyenlerin gerekçesi, İncil'in birçok yerinde, güneşin dünyanın etrafında döndüğüne dair ifadelerin yer almasıdır. İncil'de hata olamayacağı için, buradan kaçınılmaz olarak şu sonuca ulaşılır: niteliği gereği güneşin hareketsiz, dünyanın ise hareketli olduğunu savunan kimse, yanlış görüştedir ve dinden çıkar.

Bu iddia hakkında şunları söyleyebilirim: öncelikle, kutsal İncil’de (tabii ki, doğru anlaşılması kaydıyla) asla gerçek dışı bir ifade buluna-

mayacağını söylemenin dindarlıktan kaynaklandığını ve bunu onaylamanın da çok basiretli bir yaklaşım olduğunu düşünüyorum. Ancak kimsenin, İncil'deki ifadelerin, çoğu kez okuyucuya anlaşılması güç geldiğini ve bunların, yalın sözcük anlamlarından oldukça farklı manalar taşıyabileceğini inkar edeceğini de sanmıyorum. Bundan dolayı, İncil'i yorumlarken, eğer daima yalın sözcük anlamına bağlı kalınırsa, hataya düşülebilir. Bu durumda, yalnızca çelişkilere ve gerçeğe uzak önermelere değil, vahim sapkın fikirlere ve ahmaklıklara bile İncil'den yol bulunabilir. Böylece hem kızgınlık, pişmanlık, öfke ve hatta bazen de geçmişin bilgisini unutmak ve geleceği bilememek gibi beşeri zaafları Tanrı'ya atfetmek, hem de O'nun ayakları, elleri ve gözleri olduğunu söylemek gerekli olmuş olur. İncil yazıcıları, Ruhü'l-Kuds'ün kelamı olarak bize ulaşan bu ifadeleri, kaba ve cahil olan sıradan insanların anlayabilecekleri şekilde yazıya geçirmişlerdir. Genelin görüşünden farklı bir yol tuturanlar olabileceğini düşünerek, bilge yorumcuların, hem bu ifadelerin doğru anlamlarını ortaya koymaları hem de bu anlamların bu sözlerle yazıya geçirilmesinin özel nedenlerini açıklamaları gerekir. Bu kuralı herkes bilir ve bütün ilahiyatçılar da bu yaklaşımı kabul ederler. Öyle ki, bunun için delil göstermek bile abes karşılanır.

Bundan dolayı, İncil'de maddi alemle ilgili bir konudan (özellikle de çok muğlak ve anlaması zor olan konulardan) söz edildiğinde, sıradan insanların kafalarını karıştırıp ilahi sırları anlamakta onları zorlamamaya dikkat edildiği sonucunu çıkarabileceğimi düşünüyorum. Yani İncil, sırf halkın anlayabileceği düzeye inmek adına, Zatı'na hiçbir şekilde yakışmayan (hatta tamamen ters düşen) bazı vasıfları Tanrı'ya atfetmek suretiyle, çok önemli birtakım anlamları kapalı ifadelerle anlatmaktan çekinmemektedir. Öyleyse, bu kurala uyulmadığını ve dünya, su, güneş veya yaratılmış başka bir varlıktan söz ederken, İncil'in kendisini, sözlerinin lafzi ve dar anlamıyla sınırladığını kim söyleyebilir? Özellikle de bu nesnelerin, kutsal metinlerin temel amacıyla, yani Tanrı'ya kulluk ve ruhların kurtuluşu (ki, bu konular sıradan insanların kavrayışının çok üstündedir) amacıyla hiçbir ilgisinin olmadığı gerçeği karşısında, bunu kim söyleyebilir?

Bunu kabul ettikten sonra, fiziksel varlıklara ilişkin sorunları tartışırken, İncil metnlerinin otoritesinden değil, duyuşal deneyimlerden ve zorunlu akli çıkarsamalardan yola çıkmamızın gerekli olduğunu düşünüyorum. Çünkü kutsal İncil ve doğal olgular, aynı kutsal Kelam'dan meydana gelmişlerdir. Bu bağlamda, İncil, Ruhü'l-Kuds'ün buyruğudur,

doğa ise Tanrı'nın buyruklarının uygulama alanıdır. İncil'in, her insanın anlayışına hitap edebilmek adına, sözcüklerin yalın anlamlarından yola çıkıldığında gerçeğe aykırı gibi görünen birçok şeyden söz etmesi lazımdır. Fakat bunun aksine, doğa, değiştirilemez ve sabittir; hiçbir zaman özüne yerleştirilmiş yasalara aykırı hareket edemez veya işleyişindeki idrak edilmesi güç nedenler ve yöntemlerin insanlar tarafından anlaşılıp anlaşılmadığına bakmaksızın işleyişini sürdürür. Bu nedenle, duyuusal deneyimimizle veya zorunlu akli çıkarsamalar gereğince doğru olduğunu açıkça bildiğimiz fiziksel gerçekliklerin, sözcüklerinin başka manalar taşıyabildiği İncil metinlerinin tanıklığına başvurarak (mahkum etmeyi bırakın) sorgulanmaması lazımdır. Çünkü fiziksel gerçekliklere hükmeden yasalar çok kesindir fakat İncil'deki her ayetin anlamı, aynı kesinlikle belirlenememektedir. Şu da var ki, Tanrı, kutsal İncil metinlerinde kendini ne kadar mükemmel ifade etmişse, doğanın eylemlerinde de en az onun kadar mükemmel ifade etmiştir. Belki Tertulyanlar'ın aşağıdaki sözlerden maksatları da aynıdır:

“Sonuç olarak şu karara varmış bulunuyoruz ki, Tanrı'yı, ilkin doğa sayesinde biliyoruz; bundan sonra, daha özel olarak da, inanç ilkeleri sayesinde biliyoruz. Yani Tanrı hakkındaki bilgimizi, O'nun fiillerinin tecelli ettiği doğadan ve O'nun vahyolunan kelimasında beyan edilen inanç ilkelerinden elde ediyoruz.”

Bu sözleri söylemekle, İncil'in ifadelerine karşı son derece saygılı olmamızın gerekli olmadığı sonucunu çıkarmaya çalışmıyorum. Tersine, fiziksel gerçeklerle ilgili kesin bir bilgiye ulaşırsak, İncil'i doğru yorumlamak ve onun içinde zorunlu olarak bulunan bu anlamları keşfetmek için en uygun yardımcıları olarak bu bilgilerden yararlanmamız gerekir. Çünkü bunlar, zorunlu olarak, ispatlı doğrularla uyumludurlar. Burada varmamız gereken sonuç şudur ki, İncil, insan aklının kavrayamadığı ve Ruhü'l-Kuds'ün ağzından çıkan sözlerden başka ne bilimin ne de başka herhangi bir vasitanın inandırmaya güç yetiremeyeceği mevzuların ve önermelerin gerçek olduğuna insanları ikna edecek otoriteye sahiptir.

Bununla birlikte, bu otoriteyi, inanç konularıyla ilgili olmayan önermelerde bile, yalnızca boş iddialarla veya doğruluğu tartışmalı argümanlarla desteklenen ve sağlam bir ispata dayanmayan bütün beşeri yazıların otoritesine tercih etmek gerekir. Tanrı'nın bilgisinin, bütün beşeri yargılar ve görüşlerden üstün olduğunu düşündüğümüzde, bu yaklaşımın gerekli ve uygun olduğunu düşünüyorum.

Ancak bize duyular, akıl ve anlama yeteneği bağışlayan aynı Tanrı'nın, bunları kullanmayı bırakmamızı ve bunlar aracılığıyla elde edebileceğimiz bilgiyi başka bazı vasıtalarla bize vermeyi istediğine inanmak zorunda olduğumu sanmıyorum. Tanrı, doğrudan deneyim yoluyla veya zorunlu akli çıkarsamalarla doğru olduklarını görüp anladığımız fiziksel varlıklarla ilgili konularda duyuları ve akli kullanmayı yadsımamızı istemez. Bu, özellikle, İncil'de belli belirsiz şekilde izlerine rastladığımız bilimler (ve bu izlerden yola çıkarak ulaştığımız sonuçlar) için geçerlidir. Örneğin, İncil'de astronomi konusunda öylesine az bilgi bulunmaktadır ki, Venüs dışındaki gezegenlerden hiçbirinin adı bile geçmemektedir; Venüs'ten ise bir veya iki yerde, 'Lüsfir' olarak söz edilmektedir. Kutsal yazıcılar, insanlara gökcisimlerinin dizilişlerini ve hareketlerini öğretme niyeti taşımış olsalardı veya bu bilgileri İncil'den çıkarmamızı istemiş olsalardı, kanımca, bu konulardan bu denli ihtiyatla söz etmemeleri gerekirdi. Halbuki onlar, astronomi biliminin doğruluğunu kanıtladığı ve takdire şayan birçok tezi bilmelerine rağmen, bu konularda dikkatli bir üslup kullanmışlardır. İncil yazarlarının, bize göklerin ve yıldızların yapısını ve hareketlerini, bunların şekillerini, büyüklüklerini ve uzaklıklarını öğretme gibi bir iddiaları olmadığı gibi, bu konuları gayet iyi bilmelerine rağmen, bunlardan söz etmekten özellikle kaçınmışlardır...

Bu açıklamalar bizi kaçınılmaz olarak şu sonuca götürür: Ruh'ül-Kuds'ün amacı, ne gök cisimlerinin hareket mi ettiği yoksa sabit mi durduğunu, küre şeklinde mi yoksa daire biçiminde mi olduğunu yahut da düz bir zemin üzerinde mi uzandığını ne de dünyanın yana yatık mı yoksa düz mü durduğunu bize öğretmek olmadığına göre, aynı türden başka bir bilgiyi bize öğretme gibi bir amacı da elbette yoktur. Ayrıca dünya ile güneşin hareketi veya durakları, az önce ismini söylediğim cisimlerle öylesine yakın bağlantılıdır ki, biri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadan, diğerleri hakkında da fikir beyan etmek mümkün değildir. Şu halde, Ruh'ül-Kuds, en büyük amaçla (yani kurtuluşumuzla) ilgisi bulunmadığı için bu konularda bize bir şey öğretmeyi bile bile istemediyse, o zaman, bu konularda farklı düşünenlerden birini desteklemenin zorunlu olduğunu ve bir inancı iman gereği görürken diğerinin sapkın olduğunu kim iddia edebilir? Bir görüşün sapkın olup da ruhların kurtuluşuyla hiçbir ilgisinin olmaması düşünülebilir mi? Bizim kurtuluşumuzla gerçekten ilgisi bulunan bir şeyi bize öğretmemesi Ruh'ül Kudüs'ten istenebilir mi? Makamı çok yüksek bir din ada-

mından işittiğim bir sözü burada nakletmek isterim: “Ruhü'l-Kuds'un amacı, Cennet'in nasıl bir yer olduğunu değil, Cennet'e nasıl gidileceğini öğretmektir.”

Fakat fiziksel varlıklar hakkında sonuca varırken, zorunlu akli çıkar-samalar ve duyuşsal deneyimlere hangi ölçülerde itibar edilmesi gerektiğini ve kutsal ve bilgin ilahiyatçıların bu sonuçların doğruluğuna ne derece güvendiğini yeniden değerlendirelim. Bu sonuçların doğru olduğuna tanıklık eden yüz beyan arasından seçtiğimi aşağıya alıntılıyorum:

“Musa'nın öğretisini ele alırken önem vermemiz gereken bir konu da şudur ki, deneyimlere ve mantığa aykırı düşen yahut diğer bilimlerle çelişen bir konu hakkında olumlu veya doğrulayıcı sözler söylemekten hep birlikte kaçınmalıyız. Çünkü her doğru, bir diğer doğruyu teyit ettiğine göre, İncil'in doğruları da, sağlam gerekçeleri olan ve beşerin deneyimle elde ettiği bilgilere aykırı olamaz.”

Ayrıca Aziz Augustine'in şu sözlerini de okuruz: “her kim İncil'de akla ve mantığa aykırı sözler olduğunu iddia ederse, bunu yapan kişi, bilgisi olmadığı bir işe girişmiştir. Çünkü o, bunu söylemekle, İncil'e değil gerçeğe karşı gelmiş olur; yani İncil'de olmayan ama kendisinin var sandığı o söz, aslında aklının almadığı ama daha çok da yorumla-maktan aciz kaldığı bir gerçeğin ifadesidir.”

Bu kabul edildiğinde ve iki doğrunun birbiriyle çelişmeyeceği de doğru olduğuna göre, kutsal metinlerin doğru anlamlarını arayıp bul-mak, bilge yorumcuların görevidir. Bu anlamlar, duyuşsal deneyimlerin ve zorunlu akli çıkarsamaların doğruluğunu önceden bize kanıtladık-ları fiziksel sonuçlarla kesinlikle uyumlu olacaklardır. O halde, ifade edildiği üzere, İncil, daha önce anlattığımız nedenlerden dolayı, bir-çok yerde, sözcüklerin karşılık geldiği anlamlardan uzak yorumlara izin verir. Dahası, bütün İncil yorumcularının Tanrı'dan ilham alarak konu-şuklarını da kabul edemeyiz; çünkü öyle olsaydı, bazı ayetlerin anlamı hakkında farklı düşünmezlerdi. Bu nedenle, kimsenin kutsal metinleri belirli anlamlara indirgemesine ve ulaşılmış bir fiziksel sonucun doğru olduğunu kanıtlamak için bu metinlerin zorlama yorumlarla saptırıl-masına izin vermemenin, uzak görüşlülük olacağını düşünüyorum; zira duyuşsal deneyimler veya zorunlu akli çıkarsamalarla elde edilen bilgiler gün gelir, bu yorumların tersinin doğru olduğuna tanıklık edebilirler. Gerçekten, insanın yaratıcılığına kim sınır koyabilir? Evrende bulu-nan algılanabilir bütün varlıkların zaten keşfedilmiş olduğunu ve elan bilindiğini kim savunabilir? Böyle düşünmek yerine, gelin bütün içten-

liğimizle şu itirafta bulunalım: “bilmediklerimizle karşılaştırıldığında, bildiğimiz doğrular çok azdır.”

Ruhū'l-Kuds'ün, bizzat kendi ağzından aldığımız bilgiyle öğreniyoruz ki, Tanrı'nın dünyayı tartışma ve çekişme alanı olarak var etmesi, *Tanrı'nın dünya hayatının başlangıcından sonuna kadar yaptığı işi insanoğlu anlayamasın diyedir*. Kanımca, kimse, derin anlamları olan bu sözün aksine davranıp, sanki her şey önceden keşfedilmiş ve kesin bir şekilde biliniyormuş gibi, maddi ve fiziksel varlıklar hakkında özgürce düşünme yolunu kapatmamalıdır. Bu konularla ilgili olarak artık herkesin bildiği görüşlerle yetinmemek de, acelecilik olarak görülmemelidir. Fiziksel varlıklarla ilgili tartışmalarda, başkalarının en çok hoşnut olduğu görüşleri, özellikle de en büyük filozofların binlerce yıldır tartıştıkları sorunlarla ilgili olanları savunmuyor diye kimse aşağılanmamalıdır.

SORULAR

---

1. Galile'nin yaşadığı dönemde, bilimin argümanı nedir?
  2. Galile, İncil'i inkâr ettiği gerekçesiyle yeni bilimi suçlayanlara nasıl cevap veriyor?
  3. İnsanlar, çevrelerinde olan-biten hadiseler hakkında niçin yanlış inançlara kapılıyorlar?
  4. Galile, bilimsel yöntemin uygulayıcılarının en seçkinlerinden biriydi. Diyalog bunu nasıl ortaya koymaktadır?
  5. Galile gibi bilim adamlarının keşifleri nasıl tepkiler alıyor? Bunun sebebi nedir?
-

83. RENÉ DESCARTES

YÖNTEM ÜZERİNE SÖYLEV

(1637)

René Descartes (1596-1650), taşralı bir Fransız avukat ve hakimın oğluydu. İlk eğitimini Cizvitler'den alan Descartes, üniversiteyi Poitiers'te okudu ve din hukuku bölümünden mezun oldu. Babası, Descartes'in, kendi izinden gideceğini bekliyordu ama o, bunun yerine, dünyayı görmeye karar verdi. Orduya kaydoldu ve Almanya'da 30 Yıl Savaşları'na katıldı. Fakat bu dönemde, çoklukla, matematik alanındaki araştırmalarına devam etti ve bu konudaki titiz incelemelerini sürdürdü. Bir gece, bir ordu karargahındayken, rüyasında evrensel bir düşünce sistemi icat ettiğini gördü. 1628'de Hollanda'ya gitti ve hayatının geri kalanını orada, yazarak ve araştırmalar yaparak geçirdi. Descartes, *Yöntem Üzerine Söylev*'inin yayınlanmasından sonra, uluslararası bir üne kavuştu. İsveç Sarayı'nda ikamet etmekte iken, 1650 yılında öldü.

Descartes'in *Yöntem Üzerine Söylev*'de sunduğu düşünce sistemi, matematikteki kesin akıl yürütme ilkeleriyle, ahlak felsefesinin temel sorunlarını birleştirmektedir. Ona göre, bütün evren ya maddedir ya da akıldır. Bu dualist fikir, yeni bilimle, Kilise gibi geleneksel otoriteleri uzlaştırmaya çalışmaktadır.

Sağduyu dünyada en adil dağıtılmış şeydir; çünkü her insan, sağduyudan kendi payına düşenin o kadar çok olduğunu düşünür ki, başka her şeyde en güç memnun olanlar bile, kendilerinde bulunan sağduyudan daha fazlasını istemezler. Bu konuda hepimizin aldanmış olmamız ihtimali yoktur; fakat bu, daha ziyade, iyi hüküm verme ve doğruyu yanlıştan ayırt edebilme yetisinin, daha uygun bir ifadeyle, sağduyu veya akıl denilen şeyin bütün insanlarda yaratılıştan eşit olduğunu ve görüşlerimizin farklı olmasının, bazılarımızın diğerlerinden daha akıllı olmasından değil, sadece düşüncelerimizi farklı yollardan götürmemizden ve dolayısıyla da aynı şeylerle ilgilenmememizden kaynaklandığını gösterir. Çünkü akli yetilerin olması yetmez; asıl önemli olan, bunları iyi kullanmaktır. En iyi akıl sahipleri, en erdemli işleri yapabildikleri gibi, en büyük kötülükleri de işleyebilirler; pek yavaş yürüyenler de, her zaman doğru yol üzerinde olmayı sürdürdükleri sürece, koşup da doğru yoldan uzaklaşanlardan daha çok yol alabilirler.

Bana gelince, ben, kendi aklımın, hiçbir zaman, herhangi bir şeyde, herkesinkinden daha iyi olduğunu düşünmedim; hatta çoğu defa, bazıları kadar hızlı düşünebilmeyi, doğru ve vazih benzetme yapabilmeyi ve tam ve kolayca hatırlayabilmeyi diledim. Aklın mükemmelleşmesine yarayacak, bunlardan başka üstünlükler de tanımıyorum; zira akıl veya sağduyunun bizi insan kılan ve hayvanlardan ayırt eden biricik şey olduğu belli olduğuna göre, onun, her birimizde tam ve bütün olarak var olduğuna inanmak eğilimindeyim ve bu konuda aynı türden fertlerin suret veya doğalarında değil, yalnız arazlarında azlık veya çokluk bulunduğunu söyleyen filozofların genel kanaatini paylaşıyorum.

Descartes

Böylece, amacım, burada herkesin aklını iyi kullanması için gereken yöntemi öğretmek değil, sadece kendi aklımı ne şekilde kullanmaya çalıştığımı göstermektir. Başkalarına kural ve öğütler vermeye kalkışanların, kendilerini, bu kural ve öğütleri verdikleri kişilerden daha akıllı sanmaları gerekir; çünkü bu konuda en küçük bir noksanlıkları olduğu ortaya çıkarsa, suç kendilerindir. Fakat içinde taklit edilmeye değer bazı örneklerin yanında, belki hiç takip edilmemesi gerektiği salık verilecek başka örneklerle-

rin de bulunacağı bir yazıyı, sadece bir tarih, veya arzu ederseniz, bir masal gibi sunmakla, kimseye zarar vermeksizin, bazılarına yararlı olacağımı ve hepsinin, açık yürekliliğimi beğeneceğini umuyorum....

Nihayet, aşağıdaki dört kuralın bana yeteceğine inandım, yeter ki bir defa bile, onlara uymaktan geri kalmamak için, sağlam ve değişmez bir karar vereyim:

İlki, doğruluğunu apaçık bilmediğim hiçbir şeyi doğru olarak kabul etmemek, yani acele hüküm vermekten ve peşin hükümlere saplanmaktan titizlikle kaçınarak, vardığım yargılarda, ancak hakkında şüp-

helenmek için hiçbir sebep bulamayacak şekilde açık ve seçik olarak kavradığım şeyleri bulundurmaktı.

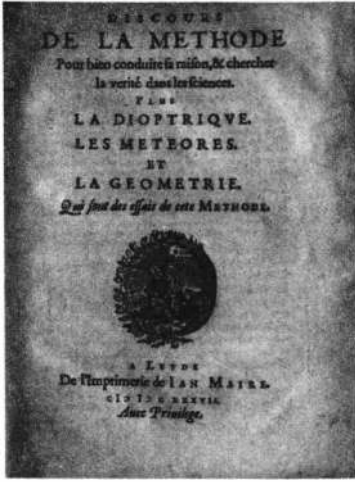
İkincisi, incelediğim güçlüklerin her birini, mümkün olduğu ve çözümlemek için gerektiği kadar bölümlere ayırmaktı.

Üçüncüsü, en basit ve bilinmesi en kolay olan şeylerden başlayarak, tıpkı basamak basamak bir merdivenden çıkar gibi, azar azar daha karmaşık olanların bilgisine ulaşmak için, hatta doğaları gereğince birbiri ardınca sıralanmayan şeyler arasında bile bir sıra bulunduğunu varsayarak, düşüncelerimi bir sıraya göre düzenlemektir.

Sonuncusu da, hiçbir şeyi atlamamış olduğumdan emin olmak için, her durumda, birçok sayışlar ve yeniden gözden geçirmeler yapmaktır.

Bundan sonra, genel olarak, bir önermenin doğru ve şüphesiz olması için gereken şeyin ne olduğu üzerinde düşünmeye devam ettim. Doğru ve şüphesiz olduğunu bildiğim bir önerme bulunca (ki, bu, “*düşünüyorum, o halde varım*” önermesidir), bu şüphesizliğin neden ibaret olduğunu da bilmem gerektiğini düşündüm. Ve bu önermede, düşünmek için, var olmak gerektiğini, çok açıkça görmemden başka bana gerçeği söylediğimi temin eden bir şey bulunmadığını görünce, çok açık ve seçik olarak kavradığımız şeylerin doğru olduğunu genel bir kural olarak kabul edebileceğime hükmettim; fakat seçikçe kavradığımız şeylerin hangileri olduğunu görmekte bazı güçlükler olduğunu da unutmamalıyız.

Bu kurala uygun olarak, şüphe etmem ve dolayısıyla varlığımın tamamen mükemmel olmayışı üzerinde düşünerek (zira bilmenin, şüphe etmekten daha kusursuz bir şey olduğunu açıkça görüyordum), olduğumdan daha mükemmel bir şeyi düşünmeyi nereden öğrendiğimi araştırmaya karar verdim; bunu da gerçekten daha kusursuz bir özden öğrenmiş olmam gerektiğini açıkça gördüm. Kendimden dışarıda başka birçok şey, yani gök, yer, ışık, sıcaklık ve diğer binlercesi hakkında sahip olduğum düşüncelere gelince, onların nereden geldiğini bilmekte o kadar zorluk çekmiyordum. Çünkü onlarda kendilerini benden üstün kılacak hiçbir şey görmediğim için, doğru oldukları taktirde, belirli bir mükemmelliği olan kendi varlığıma bağlı olduklarına inanabiliyordum; doğru olmadıkları taktirde de, onları yokluktan edindiğime, yani bende bir eksiklik olduğu için bende bulunduklarına inanabiliyordum. Fakat bu, kendi varlığımdan daha mükemmel bir varlık fikri için aynı olmazdı: çünkü onu yokluktan edinmek, apaçık imkansız bir şeydi. Sonra, çok mükemmel olanın, az mükemmel olandan çıkması ve gelmesinde, hiçten bir şeyin gelmesinden daha az aykırılık bulunmadığı

Descartes'in "Yöntem"
kitabının kapağı

için, onu kendimden edinmem de aynı derecede imkansızdı. Böylece zorunlu olarak şu kanaate vardım: bu fikrin, hakikaten benden daha kusursuz olan bir tabiat, hatta hakkında herhangi bir fikre sahip olduğum bütün mükemmelliklere sahip olan bir tabiat tarafından, yani tek kelimeyle, Tanrı tarafından benim özümde yerleştirilmesi gerekiyordu. Ayrıca şunu da düşüncelerime ekledim: madem ki sahip olmadığım bir mükemmellik biliyordum, öyleyse ben, var olan biricik varlık değildim.

Zorunlu olarak, kendisine bağlı oldu-

ğum ve sahip oldum her şeyi kendisinden edindiğim daha başka bir varlık olmalıydı. Çünkü yalnız ve başka her şeyden bağımsız olarak var olsaydım, öyle ki mükemmel varlıktan pay aldığım bu pek az mükemmelliği kendimden edinseydim, aynı sebepten dolayı kendimde eksik olduğunu bildiğim mükemmelliklerin arta kalanını kendime verebilirdim; böylece de kendim, sonsuz, ebedi, değişmez, her şeyi bilir, her şeye gücü yeter (kısacası, Tanrı'nın sıfatları olarak bildiğim bütün mükemmelliklere sahip) olabilirdim.

Tanrı'nın varlığını ispat ederken gerçekleştirdiğim bu akıl yürütmelerin sonucu olarak, tabiatımın gücü yettiği ölçüde, Tanrı'nın mahiyetini bilmek için, bende fikrini bulduğum bütün şeylere sahip olmanın bir mükemmellik olup olmadığını gözden geçirmem gerekiyordu ve bundan dolayı da herhangi bir eksiklik gösteren şeylerin hiçbirinin, O'nda bulunmadığına, bütün başkalarınınsa bulunduğuna emindim. Şüphe, değişkenlik, hüznün ve benzeri şeylerin O'nda olamayacağını görüyordum, sonra bundan başka, duyularla algılanabilen ve cisimli varlıklar hakkında da fikrim vardı. Çünkü her ne kadar rüya gördüğümü ve gördüğüm veya hayal ettiğim her şeyin yanlış olduğunu varsaysam da, yine de bunlarla ilgili fikirlerimin, gerçekten düşüncemde olduklarını inkar edemezdim. Fakat daha önce, akıllı özün, cisimli özden ayrı olduğunu açıkça fark etmiş olduğum için, ayrıca bütün mürekkep cisimlerin birbirlerine bağımlı olduklarını ve bağımlı olmanın da açıkça bir kusur olduğunu gözlemlemiş olduğum için, buradan, iki özden

oluşmuş olmanın, Tanrı'da bir mükemmellik olmayacağına, dolayısıyla da Tanrı'nın böyle olmadığına hükmediyordum. Aynı zamanda, dünyada tamamen mükemmel olmayan herhangi bir varlık veya herhangi bir akıl ya da başka varlıklar varsa, varlıklarının O'na bağlı olması gerektiğine, dolayısıyla da O'nsuz tek bir an bile var olamayacaklarına hükmettim.

Sonra, diğer doğruları aramaya koyuldum ve geometricilerin çalıştıkları konu üzerinde yoğunlaşıp, onların en basit ispatlarından bazılarını gözden geçirdim; bu konuyu, uzunluk, genişlik, yükseklik ve derinlikçe sınırsız olarak uzamalı, çeşitli şekillerde ve büyüklüklerde her türlü hareket veya yer değiştirmeye elverişli türlü bölümlere ayrılabilen sürekli bir cisim veya sınırsız uzamalı bir mekan olarak algıliyordum, çünkü geometriciler, bütün bunların konularında bulunduğunu varsayarlar ve herkesin onlara atfettiği bu kesinliğin, ancak onların apaçık olarak anlaşılması üzerine dayandığını görerek, onlarda konularının varlığına ilişkin beni tatmin edici bir şey bulunmadığını gördüm. Örneğin, bir üçgeni farz edince, onun üç açısının iki dik açıya eşit olması gerektiğini pekâlâ görüyordum ama bu hesaba göre, dünyada herhangi bir yerde bir üçgenin var olduğuna beni ikna edebilen hiçbir şey görmedim. Öte yandan, Mükemmel Varlık fikrini incelediğimde, varlığın O'nda, tıpkı bir üçgenden edindiğim fikirde, üç açısının, iki dik açıya eşit olması bulunduğu gibi, yahut da bir küre fikrinde, bütün bölümlerin merkezden eşit uzaklıkta olması bulunduğu gibi, hatta daha da apaçık olarak bulunduğunu görüyordum; dolayısıyla da, bu Mükemmel Varlık olan Tanrı'nın var veya mevcut olması, en azından, herhangi bir geometri ispatı kadar kesindir.

Ancak O'nu tanıma ve hatta ruhlarının ne olduğunu bilme konusunda güçlük bulunduğuna inanan birçoklarının bulunmasının nedeni, ruhlarını asla duyulur şeylerin ötesine yükseltmemeleri; hiçbir şeyi maddi şeyler için yaratılmış özel bir düşünme tarzı olan muhayyile ile hayal etmeden incelemeye alışkın olmadıkları için, hayal edilemeyen bir şey, onlara anlaşılır görünmüyor. Bu ise, aynı görüşteki filozofların bile, bir düstur olarak tanıdıkları şu ilkede oldukça aşıkardır: ilkin duyularda olmayan hiçbir şey, anlayışta olamaz. Bununla birlikte, Tanrı ve ruh fikirlerinin asla duyuda olmadığı da şüphesizdir. Ve bana öyle geliyor ki, bu fikirleri anlamak için muhayyilelerini kullanmak isteyenler, tıpkı sesleri duymak veya kokuları almak için gözlerinden yararlanmak isteyenlere benzerler; ancak yine şu fark var ki, görme duyusu, bizi gördük-

lerinin gerçekliğinden ya da işitme ve koklama duyularından daha emin kılmaz; halbuki, anlayışımız işe karışmasaydı, ne muhayyilemiz ne de duyularımız bizi hiçbir şeyden emin kılamazdı.

Son olarak, getirdiğim delillerle Tanrı'nın ve ruhlarının varlığına hâlâ yeterince ikna olmayanlar varsa, onların şunu bilmesini isterim ki, belki daha emin olduklarını sandıkları bütün şeylerin, örneğin, bedenın, yıldızların, dünyanın ve benzer şeylerin var olması, Tanrı ile ruhun var olmasından daha şüphelidir. Çünkü bu şeyler üzerinde bir ahlak güvencesi olsa da (zira bunların varlığından şüphelenmek tuhaf karşılanır), bununla birlikte, metafizik bir şüphesizlik olduğu zaman, uyurken de aynı şekilde, gerçekte hiç de böyle olmadığı halde, başka bir bedenimiz olduğunu, başka yıldızlarda başka bir yer gördüğümüzü hayal edebildiğimizi göz önüne alınca, bunun bu şeylerden emin olmamak için yeter bir sebep olduğunu, akıldan yoksun olmadıkça, inkar edemeyiz. Zira, rüyada aklımıza gelen düşüncelerin, uyanıkken aklımıza gelenlerden daha asılsız olduğunu nereden biliyoruz? Rüyada aklımıza gelenler, uyanıkken aklımıza gelenlerden daha mı az canlı ve ayrıntılıdır? En akıllı insanlar bile, istedikleri kadar bu konuyu incelesinler, daha önce Tanrı'nın varlığını kabul etmedikçe veya bunu kabul edene kadar, bu şüpheyi gidermeye yetecek herhangi bir delil bulabileceklerini sanmıyorum. Çünkü ilkin, biraz önce bir kural olarak aldığım, yani çok açıkça ve çok seçikçe kavradığımız şeylerin hepsi doğrudur şeklinde ifade ettiğim kural bile, ancak Tanrı var ve mevcut olduğu, Kusursuz Varlık olduğu ve biz de olan her şey O'ndan geldiği için, doğrudur. O halde, buradan şu sonuç çıkar: ancak gerçek şeyler olan ve Tanrı'dan gelen fikirlerimiz veya kavramlarımız, açık ve seçik oldukları kadarıyla doğru olabilirler. Böylece eğer çoğu defa, bazı yanlışlıklar içeren fikirlere sahip isek, bunlar, ancak bizdeki kafa karışıklığından veya cehaletten dolayıdır. Çünkü bunların yokluktan payları vardır yahut da diğer bir deyişle, bu fikirlerin bizde böyle karışık olması, mükemmel olmadığımızdandır. O halde, yanlışlık veya eksikliğin Tanrı'dan gelmesinin, gerçeğin veya mükemmelliğin yokluktan gelmesinden daha az çelişkili olmadığı apaçıktır. Bununla birlikte, bizde gerçek ve doğru olan her şeyin kusursuz ve sonsuz bir Varlık'tan geldiğini bilmeseydik, fikirlerimiz, ne kadar açık ve seçik olsalar da, bunların doğruluğun kusursuzluğuna sahip olduklarını bize garanti edecek hiçbir delilimiz bulunmayacaktı.

SORULAR

---

1. Yeni bilimin idealleri, Descartes'in felsefesini nasıl etkilemiştir?
  2. Descartes'in yönteminin dört temel ilkesi nedir?
  3. "Düşünüyorum, o halde varım" ne demektir? Descartes, bu önermenin doğru olduğunu nasıl kanıtlıyor?
  4. Descartes, Tanrı'nın var olduğunu nasıl biliyor?
  5. Descartes, nasıl bir Tanrı tanımı yapıyor?
-

84. THOMAS MUN

DIŞ TİCARET YOLUYLA İNGİLTERE'NİN ZENGİNLEŞMESİ

(1664)

Thoman Mun (1571-1641), başarılı bir tüccar ailenin oğlu olarak Londra'da dünyaya geldi. Dönemin birçok tüccarı gibi Mun ailesi de, baharat, boya eczası ve ipek gibi değerli malların alım-satımını yapıyordu. Bu mallar karşılığında, Britanya'dan çok uzak ülkelerdeki pazarlarda iş yapan diğer tüccarlara külçe halinde altın ve gümüş veriliyordu. Mun'ın hem üvey babası hem de ağabeyi, güçlü Doğu Hindistan Şirketi'nin bir üyesiydi. Bir süre Akdeniz'de ticaret yaptı, fakat 1615'te, Doğu Hindistan Şirketi'nde yönetim kurulu üyesi oldu. İlk iktisadi yazılarını, ağır bir ticari buhran sonucu malların fiyatlarının arttığı 1620'li yıllarda yazdı; ki bu yazılar, genelde deniz aşırı ticaretin, özelde ise Doğu Hindistan Şirketi'nin savunusu olarak kaleme alınmıştı. Mun, değerli madenlerin ihracatının, ülkenin refahını düşürmekten çok artırdığını ileri sürüyordu. Ölene kadar, Doğu Hindistan Şirketi'ne hizmet etmeyi sürdürdü.

İngiltere'nin Zenginleşmesi, büyük ihtimalle 1630 yılında yazıldı, fakat 1664 yılına kadar basılmadı. Mun'ın ticari dengelere ve bir ulusun nasıl daha zengin olabileceğine ilişkin tezlerinin bir çoğu eserde tekrarlanıyordu. Eseri, ölümünün ardından yüz yılı aşkın bir süre etkinliğini sürdürdü ve kitabı Merkantalist doktrinin klasik beyanı olarak gören Adam Smith, ondan temel bir referans noktası olarak yararlandı. Bir ulusun zenginliğini uygun bir ticari dengenin devamlılığına bağlayan *Merkantalizm*, ekonomi alanındaki düşünceleri on yıllarca belirledi. Smith, zenginliğin kökeninde devlet denetiminde yapılan ticaretin değil serbest ticaretin bulunduğunu öne sürene dek, bu fikirlerde önemli bir değişiklik olmadı.

Dış Ticaretle Uğraşan Başarılı Bir Tüccarda Bulunması Gereken Özellikler

Ülkemizi sevmenin ve ona hizmet etmenin ölçüsü, bizatihi bizim işlerimizi başarıyla yürütmekten ibaret olmadığı gibi, başkalarının yaptığı işleri bilmekle de çok fazla alakalı değildir. Bu yüzden (oğlum), vakti zamanı gelince mesleğin olacağını umduğum tüccarlıkla ilgili bir şeyler söylememin şu an uygun olduğunu düşünüyorum. Doğrusu sende ticarete karşı büyük bir kabiliyet görüyorum ve ilerde çok başarılı bir

tüccar olacağını düşünüyorum, ama burada hiçbir önyargıdan hareket etmeyeceğim ve düşündüklerimi olanca açıklığıyla söyleyeceğim; çünkü diğer uluslarla ticaret yapan tüccar, *Krallık Hazinesinin Kahyası* ismiyle anılmayı hak eder. Zira güven kadar *itibara* da ihtiyaç duyan bu işte başarılı olmak için büyük bir hünere ve dürüstlük gerekir ki, böylece şahsi kazanç ile kamu yararı hep bir arada bulunsun. Ayrıca tüccarlığın asil bir meslek olduğunu görünce, bu işi layığıyla yapmanı sağlayacak becerileri kazanmak için daha gayretli ve arzulu bir şekilde çalışmak isteyeceğini bildiğim için, başarılı bir tüccarda bulunması gereken bütün özellikleri kısaca sıralayacağım. Bence başarılı bir tüccar:

1. Yazı yazmayı, aritmetiği ve hesabı kitabı iyi bilen biri olmalıdır; ayrıca bu bilgiler yardımıyla, sadece tüccarlar arasında kullanılan ve *borçlu* ile *alacaklı* arasındaki ilişkileri düzenleyen yöntemleri bilmelidir; bir de *gemi kira sözleşmeleri*, *konşimentolar*, *faturalama işlemleri*, *sözleşmeler*, *poliçeler* ve *sigorta işlemleri* konularında uzman olmalı; bunların nasıl yapıldıklarını ve çeşitlerini çok iyi bilmelidir.
2. Bütün yabancı ülkelerin, özellikle de ticaret yaptığımız memleketlerin ölçü birimlerini, ağırlık birimlerini ve paralarını bilmelidir; ayrıca bunları İngiliz Krallığı'nın ölçüleriyle karşılaştırarak, bu paraların ve birimlerin sadece birkaç çeşidini değil, ağırlık ve ayar bakımından gerçek değerlerini de bilmelidir. Çünkü bunları bilmeden işlerini gereğince yürütemez.
3. Söz konusu yabancı ülkelere ihraç edilen veya bu ülkelerden ithal edilen mallarla ilgili ticari işlemlerde uygulanan gümrükleri, geçiş ücretlerini, vergileri, ek vergileri, teminat bedellerini ve diğer harçları bilmelidir.
4. Her bir ülkede hangi malın bolca bulunduğunu; bu ülkelerin hangi malları istediklerini ve bu malların aynılarının nasıl ve nereden temin edilebileceğini bilmelidir.
5. İşlerini daha iyi idare edebilmesi ve en kârlı yatırımı yapıp, kazancını da alabilmesi için, devletten devlete değişen kambiyo kurlarını bilmeli ve kurlardaki değişimleri dikkatli bir şekilde gözlemlemelidir.
6. İşlerini yürütürken büyük bir risk ile karşı karşıya kalmamak için, söz konusu yabancı ülkelerde ihracı veya ithali yasak olan malları bilmelidir.
7. Gemilerin veya malların yahut her ikisinin birden zarar görme-

sine veya kaybına neden olabilecek birçok kazaya karşı gemilerini ve bir ülkeden diğerine yapacağı yolculukları güvence altına almak için, sigorta tarifelerini ve şartlarını bilmeli ve hem buradaki hem de denizlerin ötesindeki sigorta ofislerinin kanunlarını, talimatlarını ve gümrüklerini iyi öğrenmelidir.

8. Gemi yapımı ve onarımı için gerekli olan malzemelerin hepsinin kalitelerini ve fiyatlarını bilmeli; gemi direkleri, palangalar, halat takımları, mühimmat, erzak, askeri levazım ve diğer birçok malzeme hakkında bilgi sahibi olmalı; bunların zanaatkarlığını bilmelidir; ayrıca *komutanlara, subaylara ve mürettebata* ödenecek olağan ücretleri de bilmelidir; çünkü bunların tamamı, gemileri olan bir tüccarı ilgilendiren konulardır.
9. (Kimi zaman bir malın, kimi zaman da bir başka malın alım-satımının gerçekleştiği farklı durumlarda) mal veya emtiayı veya bunların alım-satım usullerini tam olarak bilmiyorsa, bütün işleri ve ticari incelikleri biliyormuş gibi davranıp, kayıtsız kalmalıdır.
10. Deniz yolculuğu yaptığı için, denizcilik sanatında ustalaşmalıdır.
11. Yolculuk yaptığı ve kimi zaman da yabancı ülkelerde kaldığı için, farklı dilleri konuşabilmeli ve yabancı ülkelerin hükümdarlarının normal gelirlerini ve harcamalarını bilmeli, onların denizde ve karadaki güçlerini; kanunlarını, örf-adetlerini, politikalarını, görgü kurallarını, dinlerini, sanatlarını ve benzerlerini iyi gözlemlemeli; ne zaman istenirse, ülkesinin iyiliği için bunlarla ilgili bildiklerini anlatabilmelidir.
12. Son olarak, başarılı bir tüccarın büyük bir bilgin olması gerekmesede, diğer bütün işlerinde daha başarılı olabilmesi için, gençliğinde (en azından) Latince'yi öğrenmesi iyi olur.

Bu Krallığı Zenginleştirmenin ve Zenginliğimizi Artırmanın Yolları

Toplanan vergiler veya başka uluslardan satın alınan mallarla bir krallığın zenginleşmesi mümkündür, ancak bunlar güven verici şeyler değildir ve elde edildiklerinde de ulusun zenginleşmesine katkıları çok olmaz. Bundan dolayı, refahımızı ve zenginliğimizi artırmanın normal yolu dış ticarettir. Bunun için ise, daima şu kurala uymamız gerekir: yabancılardan aldıklarımızdan değer olarak daha fazlası onlara satılmalıdır. Farz edin ki, bu krallığın bolca kumaş, kurşun madeni, kalay, demir, balık ve diğer yerli malları olsun; bunların fazlasını, yirmi iki

milyon sterlin değerinden yabancı ülkelere ihraç etmiş olalım. Sonra denizasıırı ülkelere mal satıp, kullanımımız ve tüketimimiz için onların mallarını yirmi milyon sterlin karşılığında buraya getirelim. Bu şekilde ticaret yaptığımızda, krallığın yılda iki yüz bin sterlin kazanacağından ve hayli zenginleşeceğimizden emin olabilirsiniz; çünkü stoklarımızın bize mal olarak dönmeyen bu kısmı, zorunlu olarak, ülkeyi zenginleştircektir.

Doğu Hindistan Şirketi'nin arması

Mal Alım-Satımıyla Paramızın İhracı, Zenginliğimizi Artırmanın Bir Yoludur

Bu fikir, genelin görüşüne öylesine aykırıdır ki, krallığın dışına para çıkarılmasını şiddetle eleştiren yığınları ikna edebilmek için, öncelikle çok sayıda kanıtlayıcı ve güçlü argümana ihtiyacımız vardır. Bu fikre karşı çıkan yığınların savundukları görüş şudur: servetimizin büyük bir kısmını kaybetmemizden nedeni paramızın ihracıdır; paramızın bu şekilde dışarıya ihraç edilmesi, bu krallığın yüce Parlamento'da temsil edilen ortak aklının ürünü olup bu aklın onayını almış ve uzun zamanlar boyunca da yürürlükte bulunan yasalara tamamen aykırı düşmektedir; ayrıca, paranın sebil gibi aktığı İspanya dışında birçok yerde, bazı özel durumlar dışında, paranın ihracının yasaklanması da bundan dolayıdır.

İlk olarak şunu söylemeliyim ki, akıl sahibi hiç kimsenin, zengin olmamızın tek yolunun dış ticaret olduğunu inkar edeceğini sanmıyorum; çünkü ihraç edecek hiçbir madenimiz olmadığı için, daha önce de kanıtladığım gibi, sözünü ettiğim ticaretimizi yürütürken para kazanmamızın yolu, tüketmek amacıyla yabancılardan aldığımızdan daha fazla malı ihraç etmektir. Bu, daha fazla mal alacak parayı nasıl elde edebileceğimizi ve ihracatımızın daha bilinçli ve örgütlü bir şekilde yapılmasıyla da zenginliğimizin nasıl çok daha fazla artabileceğini kanıtlamak için yeterlidir.

Az önce, yıllık olarak, yirmi milyon sterlin değerinde yabancı mal tükettiğimizi ve ihracatımızın da, bu miktarın iki yüz bin sterlin fazlası tutarında olduğunu varsaymış ve fazla miktarın bize zenginlik olarak geri döneceğini söylemiştik. Fakat şimdi, önceki ihracatımıza üç yüz bin sterlin tutarında fazla mal eklersek, (bazılarının söylediği gibi) kârımız ne olabilir? Gerçi, misli miktarınca malı ihraç ettiğimizi göz önünde bulundurduğumuzda, daha önce ülkeye getirmiş olduğumuz peşin paranın çok daha fazlasını içeri sokmamız lazımdır ama burada kazancımızın ne olduğu yine de sorulabilir.

Bu soruya şu cevabı verebiliriz: burada, ihraç mallarımızı hazırlayıp, bunların elimizden çıkarabileceğimiz veya dışarı çıkarabileceğimiz kadar fazlasını ülke dışına gönderdiğimiz zaman, daha fazla parayı derhal alıp getirmek için ihraç edilen bu malların yerine kendi paramızı ilave etmemiz gerektiği söylenmemekte, bilakis daha fazla yabancı malı içeri getirmemize imkan verecek olan ticaretimizi öncelikle artırmamız gerektiği ifade edilmektedir. Böylece, yeniden mal ihraç etmemizle birlikte, zenginliğimiz daha da artacaktır.

Çünkü bu yolla, daha çok geminin ihtiyacını ve daha çok denizcinin nafakasını karşılamak, Majestelerinin gümrük gelirlerini artırmak ve başka yararlar elde etmek için ithal ettiğimiz mallar gerçekten her yıl artsa da, dışarıdan gelen bu malların tüketimi, öncekinden çok değildir; ve böylece yukarıda söylediğimiz şekilde dışarıya gönderilen nakit paramızla içeri getirilen ve giderek artan söz konusu mallar, sonunda, söz konusu paramızdan çok daha değerli ihraç mallarına dönüşecektir.

Sorunun cevabı (ilk gerekçemizi akılda tutmak kaydıyla) şudur: dışarıdan gelen malları sanıldığından daha az tüketirsek ve ihraç ettiğimiz mallar da, daha önce açıkça gösterildiği gibi, nakit parayla ve bu tarzda yaptığımız ticaret sayesinde çok artmış olursa, o zaman, fazlanın veya farkın tamamı, ya para olarak ya da yeniden ihraç etmemiz gereken

bu gibi mallar olarak bize geri döner. Bu da, daha önce açıkça kanıtlandığı gibi, zenginliğimizi artırmanın daha iyi bir yöntemi olur.

Çünkü bu kural, krallığın mal mevcutları için geçerli olduğu gibi, özel şahısların sahip olduğu mal ve mülkler için de geçerlidir; öyle ki depolarında malları olan bu kişiler, bu yüzden, kendi paralarıyla dışarıda riskli bir işe girişmeyeceklerini veya ticaret yapmayacaklarını söylemezler (çünkü bu gülünç olurdu), fakat paralarını mala çevirip, kat kat artırır ve sürekli ve düzenli bir şekilde birini diğerine dönüştürmek suretiyle giderek zenginleşirler; istediklerinde de bütün mal ve mülklerini zenginliğe dönüştürürler; çünkü malı olanlar, parasız kalmazlar.

Burada paranın, sanki o olmadan alım-satım işleri bitirmiş gibi, ticari hayatın her şeyi olduğu söylenmiyor; çünkü dünyada dolaşan paranın az olduğu zamanlarda, ticaretin, büyük ölçüde değiş-tokuş veya takas yoluyla yapıldığını biliyoruz. *İtalyanlar* ve diğer bazı uluslar, paranın tedavül aracı olarak bulunmadığı durumlar için öyle bazı çareler bulmuşlardır ki, para olmadığında bu uluslar ne büsbütün ticaret yapamaz hale gelmişler ne de bu durum onların alım-satım işleri yapmalarına herhangi bir engel oluşturmuştur. Çünkü, bu uluslar, para kullanmak yerine borç senetlerini transfer etmektedirler; ayrıca kamusal ve özel bankaları aracılığıyla, çok yüksek meblağları bulan kredilerini, günlük olarak ve üstelik sadece yazılı kağıtlar kullanarak çok kolaylıkla ve süratle, bu bankaların birinden diğerine havale etmektedirler; bu arada, bu kredilerin güvencesi olan hazine külçeleri, dış ticarete, alınıp satılan bir mal olarak kullanılmaktadır ve bu ülkeler, söz konusu vasıtalarla, parayı, basit masraflar dışında başka ihtiyaçları için pek kullanmamaktadırlar. Bu yüzden, ticaretin hızlı ve canlı olmasını sağlayan şey, paramızı krallık sınırları içinde tutmak değil, yabancı ülkelerin mallarımıza ihtiyaç duyup bunları kullanması ve bizim de onların mallarına ihtiyaç duymamızdır. Zaten her iki tarafta da mal açığı olması ve tüketim ihtiyacı duyulmasının nedeni de bundan başkası değildir. Vaktiyle fakirken, sonra parayı krallık içinde tutma azmimizin sonucu olarak ticaretten para kazansak ve bu parayı da hazinede biriktirmiş olsak, acaba bu, öteki ülkelerin, mallarımızı daha öncekinden fazla tüketmeleri sonucunu doğurur mu ve buradan hareketle, ticaretimizin canlandığını ve genişlediğini söyleyebilir miyiz? Hayır söyleyemeyiz. Bu, böyle bir sonuç doğurmayacaktır. Aksine, gerçek nedenlerin zamanla anlaşılmasıyla birlikte, tam tersini bekleyebiliriz: çünkü şu konuda herkes mutabıktır ki, bir krallıkta para bolsa yerli mallar daha

pahalı olur; bu da bazı özel şahısların gelirlerinin artması demektir. Bu nedenle, ticaret hacmi bakımından, bu durum, kamu yararına tamamen aykırıdır; çünkü paranın bolluğu malları daha pahalılaştıracığı için, malların pahalı olması da, onların kullanımının ve tüketiminin azalmasına neden olur.

Bu arada, değinebileceğimiz ama aslında ötekiler kadar temelsiz olan bir diğer itiraz da, kendi paramızla ticaret yapmamız durumunda, dışarıya daha az mal çıkaracağımızı savunanlardan gelmektedir. Bunu söyleyen kişi, sanki şimdiye kadar bizim kumaşlarımızı, kurşunumuzu, kalayımızı, demir madenlerimizi, balığımızı ve benzerlerini tüketme ihtiyacı duyan ülkelerin, ihtiyaç duydukları bu malların yerine artık bizim paramızı kullanacaklarını veya tüccarın, hiç artmadan aynı miktarda kalan parayı ihraç etmek yerine az da olsa kâr elde etmeyi umduğu malların ticaretini yapmayacağını savunmuş olur ki, böyle bir iddiayı öne sürmek çok saçmadır.

Aksine, paramız karşılığında bize çok kârlı ticaret yapabilme imkanı sunan ve mallarımızı hiç kullanmadıkları için başka yoldan bizimle ticaret yapmaya imkan bulamayan (ticaret yapmaya başladığımız ilk yer olan Doğu Hint Adaları gibi) birçok yer vardır. Gerçi, bu ülkelerle yaptığımız ticaretteki çalışkanlığımız sayesinde, bu ülkelerin, kurşunumuzun, kumaşımızın, kalayımızın ve diğer mallarımızın çoğunu kullanmalarını sağlamış bulunuyoruz ki bu, dışarıya daha çok mal göndermemize katkıda bulunan bir gelişmedir.

Yine bazıları, ticarete para kullanımına izin veren bu ülkelerin, hiç ticari malları olmadığı veya çok az olduğu için bunu yaptığını, fakat buna karşın, bizim büyük mal stoklarımızın olduğunu ve bu yüzden onların yaptığının bize örnek olmaması gerektiğini ileri sürmektedirler.

Bu itiraza şu kısa cevabı verebilirim: ihtiyacımız yüzünden denizasırları ülkelere getirmek durumunda olduğumuz her şeyi karşılayacak kadar malımız olsa, o zaman, ticaret yoluyla ülke dışına gönderilen paralarımızın, zenginlik olarak bize geri döneceğinden şüphe etmemiz için bir neden kalmaz ve daha önce söylediğim şekilde yaptığımız ticaretin sonucu olarak da büyük kazançlar elde ederiz. Şu da var ki, paralarını dışarı gönderen ülkeler, sadece malları az olduğu için bunu yapıyorlarsa, o zaman, mal ihracının her zaman serbestçe yapılamadığı bu ülkelerde gördüğümüz bunca zenginliği nasıl ve kiminle elde ediyorlar? Cevabım şudur: *“kendi paralarıyla ticaret yaparak.”* Çünkü hiç altın ve gümüş madenleri olmadan, başka hangi araçlarla zengin olabilirler?

Böylece şu hususu açıkça görebiliriz: tüccarın hedefini göz önünde bulundurup, bütün öteki işlerimizde olduğu gibi bu önemli işi de usulüne uygun olarak yapmamız gerekir. Ancak bu konuda insanların çoğunun başka bir yol tuttuğu görülmektedir. Çünkü onlar, işin başında öğrendikleriyle yetinir ve yeni bilgiler edinmekten uzak dururlar; bu da onların edindikleri yanlış bilgilerle karar vermelerine ve bunun sonucu olarak hata yapmalarına neden olur. Nitekim sadece ekin vakti çiftçinin yaptıklarına bakarsak, onun çiftçiden çok bir deli olduğunu düşünürüz; zira o, bu dönemde, iyi tohumu alıp toprağa saçmaktan başka bir şey yapmaz. Ama gösterdiği canhıraş çabanın karşılığını alacağı hasat zamanı yapıp ettiklerine bakarsak, çiftçinin ekin vakti yaptıklarının yerinde olduğunu görür ve çabalarının karşılığını mislince alacağını anlarız.

SORULAR

-
1. Mun eserini yazdıktan çok sonraları bile, sıklıkla, ticaretin saygın bir uğraş olmadığını düşünenler olmuştur. Mun'a göre, tüccarın yaptığı iş niçin önemlidir?
  2. Mun, iyi bir tüccarın özelliklerini uzun uzadıya anlatıyor. Bugün başarılı bir iş yapmak için gerekli olan özelliklerle bunlar arasındaki farklar nelerdir?
  3. Bir ulus, nasıl zenginleşebilir?
  4. Mun'ın yaşadığı dönemin hakim argümanına göre, ithal edilecek malların bedelini ödemek için altın ve gümüş parayı ülke dışına göndermek yanlıştı. Mun, bu görüşe katılmıyor. Niçin?
  5. Mun'ın tüccar olması, görüşlerini savunurken yanlı bir tutum takınmasına neden oluyor mu? Oluyorsa nasıl?
-

85. ADAM SMITH

ULUSLARIN ZENGİNLİĞİ

(1776)

Adam Smith (1723-1790), 18. yüzyıl İskoç aydınlanmasının en önemli temsilcisiydi. Babası bir gümrük memuru olmasına rağmen, genç Smith, erken yaşlarından itibaren akademisyen olmak üzere eğitildi. 1737'de Glasgow Üniversitesi'nin Avrupa'nın başta gelen ilim yuvalarından biri olduğu bir dönemde, bu üniversiteye girdi ve ardından ahlak felsefesi üzerinde yoğunlaştı. Bu sahadaki ehliyeti öylesine belirgindi ki, on beş yıl sonra, bölümde ahlak felsefesi kürsüsünün başına getirildi. Sonra hukuk ve ekonomiye ilgi duymaya başladı ve en büyük eseri olan *Ulusların Zenginliği*'ne temel oluşturacak ilkeleri formüle etmeye başladı. Akabinde seyahat edip sakin bir hayat sürmek için akademik görevinden ayrıldı. 1790'da Edinburg'da öldü. *Ulusların Zenginliği*, Batılı iktisat teorisinin klasiklerinden biridir. Kitap, kişisel çıkarın, iktisadi faaliyetin temel dürtüsü olduğu düşüncesinden hareket eder ve serbest pazar ortamının, kişisel çıkarları doğrultusunda iş yapan tüccarlar arasındaki iktisadi mübadeleyi nasıl artırdığını gösterir. Smith'in görüşleri, modern kapitalist örgütlenme ve doktrinin temeli olmaya devam etmektedir.

Malların Doğal Fiyatı ve Pazar Fiyatı Üzerine

Her toplumda veya her bölgede, emeğin ya da mal mevcudunun her farklı farklı kullanılışında, hem ücretler hem de kârla ilgili alışılmış yahut ortalama bir fiyat vardır. Aşağıda göstereceğim gibi, bu fiyat, kısmen toplumun içinde bulunduğu genel şartlarla, toplumun zengin veya yoksul oluşuyla, ilerlemesi, yerinde sayması veya gerilemesiyle ve kısmen de her işin kendine özgü tabiatıyla, kendiliğinden düzenlenir.

Bunun gibi, her toplumda veya her bölgede, aşağıda göstereceğim gibi, yine kısmen toprağın bulunduğu toplumun veya bölgenin genel şartlarıyla, kısmen de toprağın doğal veya işlenmiş bilekliğiyle ayarlanan alışılmış veya ortalama bir rant fiyatı vardır.

Bu alışılmış veya ortalama oranlara, çoğunlukla cari oldukları zaman ve yerde ücretin, kârın ve rantın doğal oranları denilebilir.

Bir malın fiyatı, toprak rantını, emek ücretlerini ve o malı üretip, hazırlayıp pazara getirmekte kullanılan mal mevcudu kârını, doğal

oranlarına göre karşılamaya yetecek olandan ne az ne de çok ise, bu durumda, bu mal, doğal fiyatı denilebilecek bedele satılır.

O zaman bu mal, değeri ne ise veya pazara getirene gerçekte kaç mal oluyorsa, tamı tamına o kadarına satılır; çünkü ortak dilde bir malın kök maliyeti denilen şey, onu yeniden satacak kişinin kârını içermese de, yine de, o kişi, o malı o bölgedeki alışılmış kâr oranını kendisine getirmeyecek bu fiyata satarsa, besbelli ki bu işten zarar eder; zira elindeki malı bir başka şekilde kullanmakla bu kârı elde edebilirdi. Zaten, kârı, o kişinin geliri, yani geçimliğinin ta kendisidir. Malları hazırlayıp pazara getirirken, bu kişi, işçilerine ücretlerini ya da geçimliklerini nasıl peşin olarak veriyorsa, aynı şekilde, kendisine de öz geçimliğini peşin olarak sağlamış olur. Ki bu geçimlik, genellikle, malların satılmasından makul olarak bekleyebileceği kâra uygundur. Bu yüzden, bu mallar, bu kârı getirmese, bu satışın, o kişiye tam olarak mal oldukları pek isabetle söylenebilecek o kadar bir getirisi olmamış demektir.

Adam Smith

Bu nedenle, kendisine bu kârı bırakan fiyat, her zaman, bir satıcının bazen malını satabileceği en düşük fiyat olmasa da, bu, en azından tam bir serbestliğin olduğu veya istediği zaman işini değiştirebildiği yerde, bunu uzunca zaman içinde satması ihtimali olan en düşük fiyattır.

Bu malın çoğunlukla satıldığı gerçek fiyata, pazar fiyatı denilir. Bu fiyat, o malın doğal fiyatının ya üstünde ya altında ya da tam olarak onun kadar olabilir.

Her bir malın pazar fiyatı, gerçekten pazara getirilen miktar ile o malın fiyatını veya onu oraya getirmek için ödenmesi gereken toprak rantının, emeğin

ve kârın tüm değerini ödemeye hazır olanların talebi arasındaki oranla ayarlanır. Bu kimselere, etkin talepkarlar, bunların taleplerine de, malları pazara getirmeyi başardığına göre, etkin talep adı verilebilir. Bu,

mutlak talepten farklıdır. Çok fakir bir adamın da, bir bakıma, altı atlı bir araba talebi olduğu söylenebilir; o, bu arabaya sahip olmayı isteyebilir, ama o mal hiçbir zaman pazara getirilemeyeceği için, onunki etkin bir talep değildir.

Bir malın pazara getirilen miktarı, etkin talebi karşılamaya yetmezse, o malı oraya getirmek için ödenmesi gereken toprak rantının ücretin ve kârın tüm tutarını ödemeye hazır olanların hepsi, istedikleri miktarı tedarik edemezler. Büsbütün o maldan mahrum kalmaktansa, bazıları, o malı almak için daha fazla para vermeye razı olacaklardır. Aralarında derhal bir rekabet baş gösterecek ve açığın büyüklüğü veya rekabete girişenlerdeki zenginliğin yahut sebepsiz lüks tutkusunun rekabeti öyle veya böyle kızıştırması oranında, pazar fiyatı, az çok doğal fiyatın üstüne çıkacaktır. Aynı eksik malların elde edilmesinin kendileri için az veya çok önemli oluşuna göre, bu açık, zenginlik ve lüks yaşama noktasındaki eşit durumdaki rakipler arasında genel olarak daha az ya da daha çok canlı bir rekabet doğurur. Bir kentin kuşatılması veya kıtlık sırasında, yaşam için gerekli olan malların fahiş fiyatlı olması işte bundan dolayıdır.

Pazara getirilen miktar, etkin talebi aştığı zaman, bunun hepsi, o malı oraya getirmek için ödenmesi gereken toprak rantının, ücretlerin ve kârın tam tutarını ödemeye razı olanlara satılamaz. Bunun bir kısmı, daha az para vermek isteyenlere satılacaktır ve bu kimselerin o kısma verdiği düşük fiyat da, ister istemez, bütün malın fiyatını düşürür. Bu durumda, bu fazlanın büyüklüğünün, satıcı rekabetini az veya çok artırmasına veya malı derhal elden çıkarmanın, onlar için az veya çok önemli oluşuna göre, pazar fiyatı, az çok doğal fiyatın altına düşer. Aynı fazlalık, dayanıklı bir maldan ziyade, çabuk bozulabilen bir malın ithalinde, örneğin hurda demirden çok, portakal ithalinde çok daha büyük bir rekabet doğurur.

Pazara getirilen miktar, etkin talebi tamı tamına karşılamaya yetip artamayacak kadar olduğunda, pazar fiyatı, ya tamı tamına ya da ona yakın bir oranda doğal fiyatın aynısı olur. Eldeki miktarın tümü bu fiyata satılabilir ve daha yüksek fiyata satılamaz. Farklı satıcılar arasındaki rekabet, onların hepsini bu fiyatı kabule zorlar, ama daha azını kabule mecbur etmez.

Pazara getirilen her malın miktarı, kendini, doğal olarak, etkin talebe uydurur. Miktarın hiçbir zaman etkin talebi aşmaması, toprağını, emeğini ve mal mevcudunu, bir malı pazara iletmek için kullananların hepsinin çıkarınadır. Bu miktarın o talebin aşağısına hiç düşmemesi de, bütün diğer kimselerin çıkarınadır.

Eğer miktar, bir zaman gelir de etkin talebi aşacak olursa, fiyatını oluşturan parçalardan bazısına, doğal fiyatlarından aşağı bedel ödemek gerekir. Bu parça eğer toprak rantı ise, toprak sahiplerinin çıkarı, onları, topraklarının bir kısmını, hemen bu işten geri çekmeye kışkırtır. Bu parça eğer ücret veya kâr ise, ilk durumda, işçilerin çıkarı, ikinci durumda ise, işverenlerin çıkarı, emeklerinin ve mal mevcutlarının bir kısmını bu işten geri çekmeye sürükler. Çok geçmeden, pazara getirilen miktar, etkin talebi karşılamaya yetmeyecek kadar azalır. Bu miktarın fiyatının bütün farklı parçaları, doğal kertelerine ve toplam fiyat da, doğal fiyatına yükselir.

Tersine, eğer pazara getirilen miktar, bir zaman gelir de etkin talebin aşağısına düşerse, bu miktarın fiyatını oluşturan parçalardan bazılarının, doğal kertelerinin üzerine yükselmeleri gerekir. Bu parça, toprak rantı ise, öteki toprak sahiplerinin hepsinin çıkarı, onları doğal olarak bu malın yetiştirilmesi için daha fazla toprak hazırlamaya iter. Bu parça ücret veya kâr ise, bütün öteki işçilerin ve satıcıların çıkarı, onları, çok geçmeden o malı hazırlayıp pazara getirmek için daha fazla emek ve sermaye kullanmaya kışkırtır. Oraya getirilen miktar, kısa süre sonra, etkin talebi karşılamaya yetecek kadar olur. Bu miktarın fiyatının bütün farklı parçaları, çok geçmeden, doğal kertelerine, toplam fiyat da doğal fiyatına düşer.

Ancak, bazı işlerde, aynı miktarda çalışma, farklı yıllarda çok farklı miktarlarda mal ürettiği halde, öteki işlerde hep aynı veya aşağı yukarı aynı miktarı üretir. Farklı yıllarda, tarımda çalışan aynı sayıda işçi, çok farklı miktarlarda ekin, şarap, yağ, şerbetçiotu, vb. üretir. Fakat aynı sayıdaki iplikçi ve dokumacı, her yıl aynı veya aşağı yukarı aynı miktarda pamuklu ve yünlü kumaş üretir. Birinci tür işlerde, her bakımdan etkin talebe uyabilecek olan, yalnızca bu işin ortalama ürünüdür. Bu işin gerçek ürünü ise, ortalama üründen çoğu defa daha fazla, çoğu kez de daha az olduğu için, pazara getirilen mal miktarı etkin talebi bazen epey aşar, bazen de bunun epey altında kalır. Bu yüzden, bu talep hep aynı kalsa bile, bu malların pazar fiyatı, bazen büyük dalgalanmalar gösterir, bazen doğal fiyatının epey altına düşer, bazen de bu fiyatın epey üzerine çıkar. Öteki tür işlerde ise, eşit miktarlardaki emeğin ürünü, hep aynı veya aşağı yukarı aynı olduğu için, etkin talebe daha tamı tamına uyabilir. Onun için, bu talep aynı kaldıkça, malların pazar fiyatının doğal fiyatla ya tamı tamına aynı olması ya da ona yakın bir oranda aynı olması muhtemeldir. Herkes, kendi deneyimleriyle, pamuklu ve yünlü

kumaş fiyatının, zahire fiyatı kadar sık ve o derece değişikliklere uğramadığını bilir. Birinci tür malların fiyatı, sadece talepteki değişikliklerle değişir. Ötekilerin fiyatı ise, sadece talepteki değişikliklerle değil, bu talebi karşılamak için pazara getirilen mal miktarındaki çok daha büyük ve daha sık olan değişikliklerle de değişir.

Ama bu tarzda, her bir malın pazar fiyatı, böyle demek uygun olursa, sürekli bir çekimle doğal fiyata doğru yönelmesine karşın, bazen bazı aksamalar bazen doğal sebepler ve bazen de özel zabıta önlemleri, pek çok malda, pazar fiyatını uzun zaman doğal fiyatın epey üzerinde tutabilir.

Etkin talepteki bir artışla, filanca malın fiyatı, doğal fiyatının epeyce üzerine çıktığı zaman, mal stoklarını o pazarı donatmak için kullananlar, genel olarak bu değişikliği gizli tutmak için dikkat ederler. Bunu herkes bilse, bu gibilerin büyük kârı, mal mevcutlarını aynı yolda kullanmak üzere nice yeni rakipleri harekete geçirir. Öyle ki, etkin talebin tümü karşılanmış olacağı için, pazar fiyatı, çok geçmeden, doğal fiyat düzeyine, belki kısa bir süre için, bunun bile altına düşer. Pazar, onu malla donatanların oturduğu yerden çok uzakta ise, bu kişiler, sırlarını yıllarca saklayabilirler ve yeni rakipler ortaya çıkmadan, bütün bu uzun süre boyunca olağanüstü kârlar elde ederler. Bununla birlikte şunu kabul etmek gerekir ki, bu gibi sırları uzun süre saklamak pek mümkün olmaz; sır açığa çıktıktan hemen sonra, olağanüstü kâr da bitiverir.

Bir kişiye veya bir ticari şirkete verilen bir tekelin, tıpkı ticaret veya imalat sanayindeki gibi bir etkisi vardır. Tekelciler, pazardaki mal mevcudunu sürekli yetersiz miktarda tutup, etkin talebi hiçbir zaman tam olarak karşılamayarak, mallarını doğal fiyatın çok üstünde satarlar ve ister ücretlerden isterse de kârlardan oluşsun, kazançlarını doğal kertelelerinin çok üzerine çıkarırlar.

Tekel fiyatı, her zaman, elde edilebilecek fiyatın en yükseğidir. Bunun tersine, doğal fiyat veya serbest rekabetten doğan fiyat, her zaman olmasa bile, epeyce bir süre zarfında alınabilecek fiyatın en aşığıdır. Birisi, her zaman için, alıcılardan zorla sızdırılabilecek olanın veya onların vermeye razı olacakları sanılanın en yükseğidir. Öteki ise, satıcıların, çoğunlukla yetinebilecekleri ve aynı zamanda da ticaretlerini sürdürebilecekleri bedelin en aşağısıdır.

Loncaların tekeli ayrıcalıkları, çiraklık yasaları ve belirli işlerdeki rekabeti normal şartlarda oralara girebilecek olanlardan daha az kimseye bırakan bütün kanunlar, daha az ölçüde olmakla birlikte, aynı

eğilimdedirler. Bunlar, genişlemiş tekeller türünden olup, çoğu kez, asırlar boyunca ve iş dallarının tümünde birtakım malların pazar fiyatının, doğal fiyatın üstünde devam etmesini sağlayabilirler ve o işlerde kullanılan hem emek ücretlerini hem de mal mevcudu kârlarını, doğal kертelerinin bir miktar üzerinde tutabilirler.

Pazar fiyatındaki bu türden artışlar, bunlara meydan veren zabıta tüzüklerinin devamınca sürüp gidebilir.

Filan malın pazar fiyatı, uzun süre doğal fiyatın üstünde kalabilirse de, bu fiyatın uzun süre altında nadiren kalabilir. Fiyatın hangi parçasına doğal kertenin altında ödeme yapılmış olursa olsun, bu durumun çıkarına dokunduğu kimseler, uğradıkları kaybı derhal sezip, pazara getirilen miktarın, çok geçmeden, etkin talebi karşılamaya yetenden fazla olmamasını sağlayacak kadar çok toprağı ya da emeğı yahut mal mevcudunu, hemen bu işten geri çekerler. Pazar fiyatı da, bu yüzden, çok geçmeden, doğal fiyat düzeyine yükselir. Bu, en azından, tam özgürlük bulunan yerlerde böyle olur.

SORULAR

-
1. Smith'in, bir malın doğal fiyatı ile pazar fiyatı olarak tanımladığı şeyler arasındaki fark nedir?
  2. Arz ve talep, pazarı nasıl düzenler?
  3. Tüccarlar, malların fiyatını nasıl manipüle edebiliyorlar?
  4. Piyasanın düzenlenmesi konusunda Smith'in görüşü nedir? Ona göre, bu düzenlemenin etkisi nedir?
  5. Smith'in eseri, sıklıkla, serbest girişimin pozitif karakterinin yetkin bir ifadesi olarak gösterilmektedir. Sizce, Smith, serbest girişimden ne anlıyor?
-

AYDINLANMA ÇAĞINDA MONARŞİ

86. BÜYÜK KATERİNA

HATIRALAR

(y. 1755)

Çariçe Büyük Katerina, 1729'da Almanya'da doğdu ve 1762-1796 yılları arasında Rusya'yı yönetti. Rus kraliyet ailesine gelin olarak giden Katerina'nın evliliğı tam bir felaketti, çünkü kocası hem karısını hem de krallık sorumluluklarını ihmal ediyordu. Sonunda kocası 1762 yılında tahta çıktı ama halk onu hiç sevmiyordu. Öyle ki Katerina ona karşı yapılan bir darbeye liderlik etti ve kendini Çariçe ilan etti. O, ülkenin mutlak hakimiydi ve halkın gözünde, uyruklarının yaşamını iyileştirmek için en son felsefi ve bilimsel düşüncelerden yararlanan bir 'aydın zorba'ydı. Büyük Petro (1682-1725)'nun yarıda bıraktıklarını devam ettiren Katerina, Rusya'yı Avrupa'nın büyük güçlerinden biri yapan kişi olarak bilinmektedir.

Katerina, geride, Rus yasalarının yeniden tedvin edildiğı bir eserin de aralarında bulunduğu birçok önemli siyasal belge bıraktı, ancak hayatının ilk dönemlerine ilişkin yazdığı hatırat daha dikkat çekicidir. Hatıralar'ı ne zaman yazmaya başladığı tam olarak bilinmemektedir ama anıları, 1750'lerde birdenbire bitmektedir. Eserde, Katerina'nın özel yaşamıyla ilgili bilgiler verilmekte ve onun çocukluk ve gençlik yılları anlatılırken son derece canlı bir dil kullanılmaktadır.

Ben, 21 Nisan 1729'da (42 yıl önce), Prusya'nın Pomeranya eyaletindeki Stettin kentinde doğdum. Daha sonra bana anlatılanlara göre, ailem bir oğlan çocuğı istiyormuş. İlk çocuklarının kız olması üzerine biraz hayal kırıklığı yaşamışlar. Ama herkesten farklı olarak babam, benim doğumumdan memnun olmuş. Annem, beni dünyaya getirirken az kalsın ölüyormuş; sağlığına kavuşup kendini toparlaması için, tam on dokuz zorlu hafta gerekmiş.

Sütninem, bir Prusyalı askerle evliydi; ben doğduğumda o, sadece 19 yaşındaydı. Şen-şakrak ve güzel bir kadındı. Herr von Hohendorf adında birinin dul karısını, bana bakması ve anneme yardımcı olması için dadı olarak tuttular.

Anlatılanlara göre, bu kadın, bana karşı öyle ters davranıyormuş ki, bu yüzden bende tuhaf bir dik başlılık baş göstermiş. Ben de biliyorum ki, annemle de çok az ilgilendiği için, işten atılması çok sürmedi. Çok sert biriydi ve sesini yükseltmekten çok hoşlanırdı. Beni dik başlı biri yapma konusunda öylesine başarılı oldu ki, sözü en az üç kez ve o da ancak çok yüksek sesle tekrarlamadıkça, söyleneni asla yapmazdım.

Çok nadir gördüğüm babam, benim bir melek olduğumu söyler, annem ise benimle fazla ilgilenmezdi. Annem, doğumumdan 18 ay sonra, bir oğlan çocuk doğurdu. Onu çok severdi, ama bana gelince hatalarımı hep yüzüme vurur, çoğu kez de öfkeli bir şekilde dövüp, kovardı. Bana karşı hiç adil davranmazdı. Bütün bunların farkındaydım ama bana niçin böyle davrandığını hiç anlayamıyordum.

7 yaşındayken, aniden şiddetli bir öksürüğe tutuldum. Her akşam ve her sabah diz çöküp dualarımızı okumak adetimizdi. Bir gece, yine diz çöküp dua ederken, öyle kötü öksürmeye başladım ki, kasılıp sol yanıma üzerine düştüm. O gün göğsümde öyle dayanılmaz acılar hissettim ki, az kalsın nefessizlikten boğuluyordum.

Çok acı çektim ama sonunda ayağa kalkacak kadar iyileştim. Nedimeler elbiselerimi giydirmek için yardıma gelince, yatakta yatarken Z harfi şeklinde kıvrılıp kalmış olduğum anlaşıldı. Sağ omzum, sol omzumdan daha uzundu; bel kemiğim eğrilmişti ve sol tarafım içine çökmüştü. Benim bakımla ilgilenen kadınlarla annemin hizmetçileri, kendi aralarında konuştular ve durumu anneme ve babama bildirmeye karar verdiler. İlk aldıkları önlem de, durumumla ilgili kimseye bir şey anlatmayacaklarına dair herkese yemin ettirmek oldu. Annem ve babam, çocuklarından birinin topal, diğerinin sakat olduğunu öğrenince çok üzüldüler. Gizliden gizliye birçok uzmana danıştıktan sonra, nihayet çıkık konularını iyi bilen birinden yardım istemeye karar verdiler.

Bir süre araştırma yaptılar ama aradıkları gibi bir uzmanı bulamadılar. Aslında kırık-çıkık konusunda her şeyi bilen biri vardı ama onlar, bu kişiye başvurmayı pek istemiyorlardı. Çünkü adam, o yörenin celladıydı. Çekindikleri için uzun süre ona gitmediler. Sonunda bu sırrı kimseye açıklamayacağına dair ondan kesin söz aldıktan sonra, adamı çağırdılar. Adam muayeneyi bitirdikten sonra, tedaviyi söyledi: her sabah saat 6'da,

bir kız gelip, aç karnına, omzumu ve bel kemiğimi tükürüğüyle ovuşturacaktı. Daha sonra, adam bir tür askılık yaptı; bu askılığı elbiselerimi değiştirdiğim zamanlar dışında gece-gündüz hiç çıkarmıyordum. Ve o, her sabah gelip beni muayene ediyordu. Bundan başka, bana genişçe bir kurdele giydirdi; bu kurdele, boyun altından sarılıyor, sağ omuzu kesip sağ kola dolanıyor ve bele bağlanıyordu. Bunu, tedavinin bir parçası olarak mı yoksa sakat kalmamam için mi yaptığını bilmiyorum ama 18 ay sonra, iyileşme emareleri göstermeye başladım. Sonunda bu sıkıcı askıyı çıkarıp atmama izin verildiği zaman, 10 ya da 11 yaşımıdaydım.

7 yaşımıdayken, bütün oyuncak bebeklerim ve öteki oyuncaklarım elimden alındı ve bana artık büyüdüğüm ve bundan dolayı, artık bu oyuncaklarla oynamamın uygun olmadığı söylendi. Oyuncak bebekleri hiç sevmemiştim ve her tür malzemedен oyuncak yapmanın bir yolunu bulmuştum. Ellerim, bir mendil, vs. hepsi işe yarıyordu. Oyuncaklarımın elimden alınmasıyla hayatımda pek fazla bir şey değişmedi, çünkü zaten kimse oynadığım oyunlara karışmıyordu. Öyle anlaşıyor ki, bunu, sadece görgü kurallarına uymam için yapmışlardı.

İleride İsveç kralı ve ardından da Lübeck Piskoposu olacak olan amcamı ziyarete gittiğimde, boyum uzamaya başlamıştı ve çirkinliğim de yavaş yavaş kayboluyordu.

Çocukluğumda çirkin miydim bilmiyorum ama şunu iyi biliyorum: çirkin olduğum ve bu yüzden akıllı görünmem ve diğer erdemleri elde etmeye çalışmam gerektiği yüzüme karşı o kadar söylendi ki, on dört-on beş yaşına kadar gerçekten çirkin bir ördek yavrusu olduğuma ben de inanıyordum ve yüzüme bakıldığında görülenden daha fazla erdeme sahip olmak için çok fazla çaba gösteriyordum. On yaşımıdayken yapılmış resmime bakıyorum da, gerçekten çok çirkinmişim. (Tabii çizim aslına uygun yapıldıysa, bana söylenenler doğru demektir.)

Büyük Dük, hastalığım sırasında bana ilgi göstermişti ve iyileştikten sonra da bu ilgisi devam etti. Benden hoşlanmış gibi görünüyorsa karşına karşın, ondan hoşlandığımı veya hoşlanmadığımı söyleyemezdim. Bana itaat etmem öğretilmişti; beni evlendirme görevi de annemdeydi. Ama doğruyu söylemek gerekirse, sanırım beni cezbeden, onun kişiliğinden çok Rusya Tacı'ydı. On altı yaşındaydı; çiçek hastalığı geçirmeden önce oldukça güzel yüzlü biriydi, ama boyu kısaydı ve davranışları çocukçaydı; Askerler ve oyuncaklar dışında hiçbir şeyden bahsetmezdi. Onu sessizce dinler ve çoğu kez de esnerdim ama sözünü kesmezdim. Benimle konuşması gerektiğini düşünüp yalnızca onu eğlendiren şey-

lerden bahsettiği zaman, uzun saatler boyunca benimle konuşmaktan hoşlanırdı. Birçokları, özellikle de evlenmemizi isteyenler, bunu onu sevdiğim için yaptığımı zannederlerdi, ama aslında hiçbir zaman sevgi dilini kullanmadık. Bunu yapmadım, çünkü içimde ona karşı herhangi bir sevgi hissi beslemiş olsam bile, iffetim ve gururum buna engel olurdu. Ona gelince, hiçbir zaman bunu düşünmedi bile. Bu nedenle de, bana karşı ciddi bir istek duymadı. Genç kızları istediğiniz şekilde yetiştirebilirsiniz, ama onlar havadan sudan konuşan ve tatlı sözler söyleyen erkeklerden hoşlanırlar; özellikle de bu sözleri yüzleri kızarmadan dinleyebilecekleri kişilerden hoşlanırlar.

Büyük Katerina

Ertesi gün, Aziz Peter Günü'ydü ve nişanım olacaktı. Çariçe'nin etrafı elmaslarla süslü portresi, sabah erken saatlerde bana getirildi ve bundan kısa bir süre sonra da Büyük Dük'ün yine elmaslarla bezenmiş portresi getirildi. Hemen ardından, Dük, beni Çariçe'ye götürmek için geldi. Tacını ve çarlık kaftanını giymiş olan Çariçe, som gümüşten bir revak altında yoluna devam ediyordu. Revakı sekiz tümgeneral taşıyordu ve Çariçe'nin arkasında Dük ve ben yürüyordum. Hamburg Pren-

sesi olan annem ve mevkilerine göre öteki hanımefendiler de arkamdan geliyorlardı.

Aziz Peter Günü yaklaşıncı, bütün Saray halkı Peterhof'tan kente geri döndü. Bu bayramın arifesinde, bütün nedimelerimin ve hizmetçilerimin, uyumak için benim odamda toplandıklarını hatırlıyorum. Böylece hem ben hem de onlar minderlerimizi yere serdik ve geceyi bu şekilde geçirdik. Ama yatmadan önce erkeklerle kadınlar arasındaki farklılıklar hakkında uzun uzun konuştuk.

Çoğumuzun içinde hiçbir kötü düşünce olmadığından eminim. Bizzat tanıklık ediyorum ki, on altı yaşımı geçmeme rağmen, bu fark hakkında hiçbir fikrim yoktu. Nedimelerime ertesi sabah bu konuyu

anneme uygun bir dille soracağıma dair söz verdim; onlar da bunun iyi olacağını söylediler ve hep beraber yatmaya gittik. Ertesi gün, anneme sordum, o da beni bir güzel azarladı.

Sonunda, düğünümle ilgili bütün hazırlıklar bitti ve düğün günü, 1745 yılının 21 Ağustos'u olarak belirlendi. Doktorlar, ciddi bir hastalıktan henüz kurtulmuş olan hassas yapılı Büyük Dük'ün henüz ergenlik çağına gelmemiş olduğunu ve evlenmek için birkaç yıl daha beklemenin uygun olacağını Çariçe'ye söyledilerse de, dinletemediler.

Düğün günüm yaklaştıkça, ümitsizliğim de giderek arttı; sık sık sebebini hiç bilmediğim ağlama nöbetlerine tutuluyordum. Göz yaşlarımı olabildiğince saklamaya çalışıyordum ama sürekli benimle beraber bulunan nedimelerim, ellerinde olmadan üzüntüme tanık oluyorlar ve beni neşelendirmeye çalışıyorlardı. Düğünden bir gün önce, Yaz Sarayı'ndan ayrılıp, Kış Sarayı'na geçtik. O zamana dek Yaz Sarayı'ndaki taş binada yaşamıştım. Burası, I. Petro'nun yazlık evinin arkasındaki Fontanka Nehri'ne bakıyordu. Akşam annem odama geldi. Uzun uzun ve içten konuştuk, bundan sonra yapmam gerekenlerle ilgili olarak bana öğütler verdi; birlikte biraz ağlaştık ve hüzünlü bir şekilde ayrıldık.

Düğün günü, sabah altıda kalktım. Saat sekizde, Çariçe, giyinmem için odasına gelmemi emretti. Çariçe'nin yatak odasına girdiğimde giyinmem için hazırlanmış bir masa gördüm ve sarayın nedimleri de beni bekliyorlardı. Önce kuaför geldi; Çariçe içeri girdiğinde ise, özel uşağım buklelerimi yapmakla meşguldü. Elini öpmek için kalktım; bana sarıldıktan hemen sonra, özel uşağımı azarlamaya başladı ve saçlarıma bukle yapmasını yasakladı.

Saçımın önde düz taranmasını istedi; çünkü bukle yapılırsa, mücevherlerin başımda durmayacağını söyledi. Sonra odadan çıktı. İnatçı kuaförüm, onu dinlemeyip bukle yapmaya devam etti. Üstelik, bukleli saçtan hoşlanan ve düz taralı saçı sevmeyen Kontes Rumiantsev'i ikna ederek, perçemime bukle yapmak için izin almak üzere İmparatoriçe'ye gönderdi. Olan bitene karşı hiç sesimi çıkarmadım; Kontes, İmparatoriçe ve özel uşağım arasında üç-dört kez gidip geldikten sonra, Çariçe, sinirli bir şekilde, kuaförümün saçımı dilediği gibi yapabileceğine dair haber yolladı.

Saçım yapılırken, Çariçe, Büyük Dükün Tacı'nı başıma koymak için geldi ve bana, istersem kendisinin mücevherlerinden istersem de benim mücevherlerimden dilediğim kadar takabileceğimi söyledi. Odadan çıktı ve saray nedimleri, annemin huzurunda beni giydirmeye devam ettiler. Kıyafetim, gümüş hareli ipek kumaştan yapılmıştı; bütün pileleri gümüşle süslüydü ve taşınamayacak derecede ağırdu.

Yeni kocam beni sevebilse veya buna dair ufacık bir emare gösterebilseydi, onu sevmeye hazırdım. Ama evliliğimizin daha ilk günlerinde ümitlerimin boşa çıktığını anladım. Kendi kendime şöyle söyledim: “kendini bırakır da bu adamı sevmeye başlarsan, bu dünyadaki en mutsuz yaratık olursun. Temiz hislerine karşılık vereceğini bekliyorsun, halbuki bu adam yüzüne bile bakmıyor. Ancak oyuncak bebeklerden veya benzeri şeylerden bahsediyor, senden başka her kadınla daha çok ilgileniyor. Şikayet edemeyecek kadar gururlusun; öyleyse dikkatli ol. Bu adama karşı içinde bir sevgi hissinin gelişmesine izin verme; kızım, kendini düşünmek zorundasın.” Kolay incinen kalbimde açılan bu ilk yaranın izi hiç silinmedi. Bu kararımdan hiç caymadım ama bunu kimseye söylememeye de çok dikkat ettim; çünkü beni sevmeyen bir adamı, ben de sevmeydim. Bu konuda öyle nettim ki, yalnızca beni seven ve bu adamın bana yaptıklarını yapmayacak başka bir kocam olsa, ona gönülden bağlanırdım.

Ben her zaman, kıskançlığın, kuşkunun, güvensizliğin ve bunların doğurduğu her şeyin, en büyük bedbahtlık olduğunu düşünmüşümdür ve hep şunu savunmuşumdur: karısının onu sevip sevmemesi, kocasına bağlıdır; eğer bir kadın, iyi kalpli ve yumuşak huylu ise, nazik ve iyi huylu bir koca, çok geçmeden o kadının gönlünü kazanır.

SORULAR

1. Katerina'nın yaşadıkları emsal kabul edilirse, 18. yüzyılda kraliyet ailesine mensup birinin çocukluğu nasıl geçiyor?
2. Katerina, niçin Rus tahtının varisiyle evlendi? Kocasıyla ilişkileri nasıldı?
3. Bir Hatırat, kişinin özel yaşamını anlatır ama bir yazar da hikayeyi şekillendiren kişi konumundadır. Katerina, kocasına karşı daha sonra giriştiği darbeyi meşrulaştırmak için hatıralarını nasıl kullanmış olabilir?
4. Kraliyet ailesinin evlilikleri, kişilerin özel hayatıyla ilgili işler cümlesinden değil, devlet işlerinden sayılıyordu. Katerina, evlendiği zaman bu hususun farkına varmış görünüyor mu?
5. Katerina'nın hatıralarından ne tür bir izlenim edindiniz? Sizce Çariçe nasıl biriydi?

87. MARIA THERESA

VASIYETNAME

(1749-1750)

Maria Theresa (1717-80), Kutsal Roma İmparatorluğu'nu idare eden Habsburg hanedanına mensup yöneticilerin en kudretlilerinden biriydi. Maria'nın tek erkek kardeşinin ölümünden sonra, babası VI. Charles, bir kadının (imparator unvanını almasa da) imparatorluğu yönetmesine izin veren Kraliyet Fermanı'nı ilan etti. Maria Theresa, 23 yaşında tahta oturdu ve kısa süre içinde, kendini, bir savaş ortamında buldu; ülke karışıklık içindeydi ve parçalanma tehlikesi altındaydı. Ancak o, halkın kendi etrafında tek yürek olmasını sağladı ve ülkesini işgal etmeyi amaçlayan bir Prusya saldırısını geri püskürttü. Beklentilerin ötesinde başarılı olan Theresa, birçok Avrupalı yönetici ve bilge kişinin takdirini kazandı.

Vasiyetname'de, egemenliği altında bulunan ülkelerde başlattığı reformlar ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Kitapta, tarihsel olaylar çoğunlukla savunmacı bir dille anlatılmış; değerlendirmeler, övgü ve yergi şeklinde yapılmış ve icraatları da olabilecek en doğru uygulamalar şeklinde sunulmuştur. Bununla birlikte, eser, onun son derece dinamik bir kişiliğe ve olağanüstü siyasal yeteneklere sahip olduğunu da göstermektedir.

Burada anlatacaklarım, soyumu sürdürecekt kuşakların özel yararı için, bir annenin çocuğuna karşı gösterdiği özenle yazılmıştır. Bunları, önem derecelerine göre bölümler halinde anlatmanın yararlı olacağını düşünüyorum.

İlk olarak, tahta oturduğumda krallığın hem içerdeki hem de uluslar arası düzeydeki durumunu,

İkinci olarak, seleflerim döneminde krallığı yavaş yavaş saran çürümeyi,

Üçüncü olarak, son savaşın zorlu geçen dokuz yıllık döneminde alınan önlemleri ve beni bu önlemleri almaya zorlayan sebepleri,

Dördüncü olarak, krallığı korumak için kurulan sisteme uygun olarak, bakanlıklarda ve vilayetlerde asayişin ve iç huzurun sağlanmasının ardından yapılan değişiklikleri,

Beşinci olarak, krallığın gücünü pekiştirmenin ve onu soyuma sapa-sağlam bir miras olarak bırakmanın tek yolu olan yeni yapılanmadan soyumun elde edeceği yararları,

Altıncı olarak da, yıkılmayı önlemek için, tesis olunan kurumların devamını sağlamanın lüzumunu ve bu konuda haleflerimin uyması gereken kuralları anlatacağım.

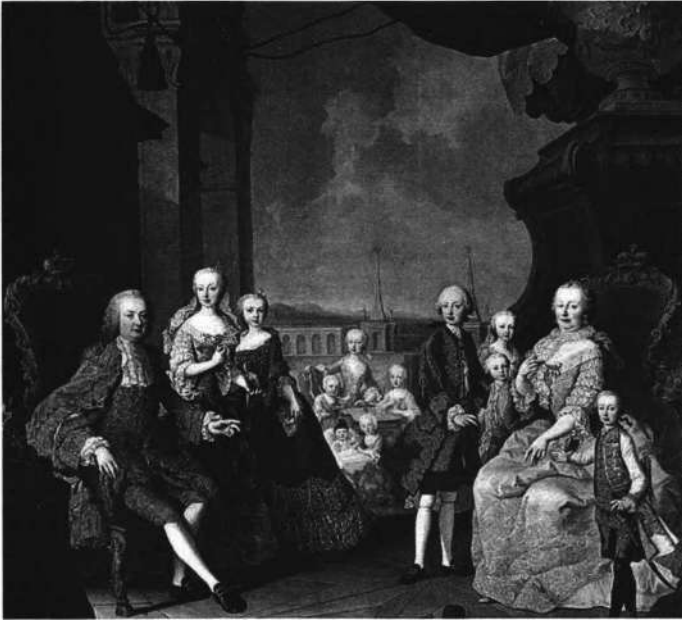
Ta başlangıçtan beri, vicdanımın sesini dinleyerek, Tanrı'ya gönülden ve samimi bir şekilde yönelmeye ve bütün önemsiz düşünceleri, kibir, tutku ve diğer ihtirasları bir kenara bırakmaya karar verdim ve bu tavrımı ilke haline getirdim. Bu konularda, kendimi birçok kereler de denedim ve sonuçta üzerime kalan yönetim işini sessiz sedasız ve kararlı bir şekilde üstlendim. Bu ilke, en çok ihtiyaç duyduğum anda, Tanrı'nın yardımıyla, sahiden de beni koruyan bir kılavuz olmuştur ve aldığım kararların takipçisi olmamı sağlamıştır. Bu ilke sayesinde, yaptığım ve yapmaktan vazgeçtiğim bütün işlerde sadece Tanrı'ya güvenmeyi temel kural edindim ve böylece her şeye gücü yeten Tanrı, kendi çabam veya arzum olmaksızın bu tahtı bana nasip etti. Ayrıca yüce Tanrı benim bu davranışım, ilkelerim ve samimiyetimden dolayı, yüklendiğim görevleri layıkıyla yerine getirme imkanını bana bahsetti. Böylece kendimi ve yönetimim altında bulunanları koruması için O'na yakarışlarım sonuçsuz kalmadı ve O, bana desteğini hiçbir zaman esirgemedi. Güvenilecek tek varlığın Tanrı olduğu gerçeğini gün geçtikçe daha iyi anladım ve sonra şöyle düşündüm: görevim, kendi şahsımı korumak ve yüceltmek değildi, bilakis ben halkıma hizmetle yükümlüydüm.

Bu ilke çerçevesinde her işimde niyetimin halis olmasına dikkat ettim ve ardından büyük bir azim ve kararlılıkla yükün altına girdim. Bundan dolayı, sanki sorunlar beni hiç etkilemiyormuş gibi, konulara gayet sükunetle yaklaşıyordum. Aynı sükunet ve rahatlıkla söyleyebilirim ki, eğer Tanrı'nın takdiri uyarınca, yönetim işlerini bırakmam gerektiğine ve bunun ülkemin refahı ve huzuru için en iyisi olacağına inansaydım, tahtı derhal etrafımı kuşatmış olan düşmanlarıma bıraktırdım (zira görevimin gereğini yapmak ve ülkem için çalışmak daima benim başlıca ilkelerim olmuştur). Ailemi ve çocuklarımı canımdan çok sevdiğimi ve onlar için her şeyi yapacağımı herkes bilir. Onlar için her sıkıntıya göğüs gerer, hiçbir fedakarlıktan da çekinmem. Ancak yine de, bana bağlı memleketlerin huzur ve refahı için filanca veya falanca işi yapmam gerektiğine vicdanen sıkıntı duymadan kani olmuş olsaydım, bu memleketlerin genel huzur ve refahını, her zaman, aileme ve çocuklarıma tercih ederdim. Çünkü ben, sözünü ettiğim bu memleketlerin umumi ve ilk validesiyim.

İşte kendimi böylesi bir ortam içerisinde buldum. Ne param, ne itibarım, ne ordum ne de tecrübem vardı. Yeteneklerimin farkında değildim ve sonuncusu da hiçbir danışmanım da yoktu. Zira, tabiatıyla, bunların her birine sahip olmak için kendimi ispatlamam ve ümit verici bir görüntü çizmem gerekiyordu.

Hükümranlığımın ilk ve zorlu yıllarında, vilayetlerin durumlarını ve sahip oldukları kaynakları bilmek, benim için tamamen imkansız bir şeydi. Bu yüzden bakanlarımın tavsiyelerine uymak zorundaydım. Onların önerilerine uyarak, vilayetlerden fazladan para ve adam yardımında bulunmalarını istemedim. Özellikle de bakanların, hükümranlığımın daha ilk yıllarında bu tür isteklerde bulunmamın, yönetimime karşı derin nefret hisleri doğuracağı yönündeki ısrarlı uyarıları üzerine, böyle davranmak durumunda kaldım. Dolayısıyla, ülkeyi Prusya'ya karşı savunacak az sayıdaki özel birlikleri seferber etmek için yeterli paramız yoktu. Hazinesinin açığını kapatmak için, özel şahıslardan ödünç olarak veya zorunlu bağış şeklinde yüklü miktarlarda para istemek zorundaydım. Fakat gördüm ki, nüfuzlu şahıslar ve hatta bizzat benim bakanlarım, ellerini ceplerine götürmemek için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlardı.

O zaman, yürürlükteki idarenin kusurlarını ve istismar edilen yönlerini belirledim ve bu yapıyı kökünden değiştirmenin zorunlu olduğunu anladım. Zira Tanrı'nın bana bahsettiği basiret gözüyle baktığımda şunu gördüm ki, bu eski kurumlar var oldukları sürece, krallığı korumak için önlem almak anlamsız olacak, ayrıca alınacak önlemler de işe yaramayacaktı.

Maria Theresa ve ailesi. Maria Theresa'nın on altı çocuğundan on biri, İmparatoriçe ve kocası Lorraine'li Francis ile birlikte poz veriyor. İmparator olacak II. Joseph annesinin yanında duruyor.

Bakanlarımın hepsi, tacın ve saltanatın korunması için alınması gereken en önemli önlemin en az 100.000 kişilik bir orduya sahip olmak ve buna ek olarak, yeni bir sistem kurup tamamen bozulmuş olan mali durumu düzeltmek olduğu konusunda benimle aynı fikri paylaşıyorlardı.

Bunun için, bakanlarıma, görüşlerini yazılı olarak bana bildirmelerini ve böyle bir sistem kurma yönündeki çalışmalarını olabildiğince çabuk sonuçlandırmalarını emrettim. Ancak sürekli hatırlatmalarıma rağmen, hiçbir yapıcı fikir ortaya çıkmadı; bakanlarım, acil çözüm bekleyen sorunları ele alıp samimi bir çaba göstermekten çok birbirleriyle tartışıp, görüş yarıştırma eğilimindeydiler. İş uzadıkça uzuyordu ve hiç kimse, sorunun üzerine ciddi bir şekilde gitmek istemiyor, bunu yapmak isteyenler de başarılı olamıyordu. Bu durumu görünce, Tanrı'nın da yardımıyla, bu toprakların kurtuluşu ve selameti için Kont Haugwitz'le ahbaplık kurdum.

Gerçekten de onu bana Tanrı göndermişti. Çünkü tıkanıklığı aşmam için böylesine saygın, kendi çıkarını düşünmeyen, başkalarının sözlerinden etkilenmeyen, hırs ve çanak yalayıcılık özellikleri olmayan, iyi olanı iyi gördüğü için destekleyen, engin gönüllü, kendinden çok başkalarını düşünen, kraliçesine gönülden bağlı, önyargısız, yetenekli, çok çalışkan, yorulmak nedir bilmeyen, çıkar çevrelerinin açık hedefi olmaktan veya bunların yaptıkları haksızlıklara karşı kendini ortaya koymaktan çekinmeyen bir adama ihtiyacım vardı.

Avusturya'daki üç vilayetin sorunları giderek ağırlaşıyordu. Bütün Avusturya vilayetleri, fakat özellikle de bu üçü, öyle sorumsuzca davranmışlar ve öyle yanlış işler yapmışlardı ki, o günün kançılaryası olan Saray, bu vilayetlerin, faizi 200.000 guldeni bulan iç borçlarının 24 milyona ulaşmasına göz yummuştu. İşte vilayetleri bu büyük borç batağına sürükleyen şey, mali dengelerinin böylesine bozuk olmasıydı. Bu vilayetler için belirlenen borçlanma miktarının altından kalkılamayacak kadar yüksek olduğu baştan belliydi ve gerçekten de yaşanan kimi olaylar sonucunda, vilayetlerin bu yükün altından kalkamadıkları görüldü.

Aslında sorunun kökeninde, uygulanan yanlış yöntemler vardı ama yüklerinin çok ağır olduğuna dair buralardan sürekli şikayetlerin gelmesi üzerine, yerel mali durumu düzeltmek ve daha adil bir yapıya kavuşturmak için gerekli önlemleri aldım. Ve ben, şunu çok iyi biliyordum ki, bana miras kalan ülkenin yozlaşmasının başlıca sebebi, siyasi sınıfların aşırı özgür bırakılmasıydı. Zaman içerisinde güçlenen bu sınıflar, diğerlerine karşı çoğunlukla haksız davranmışlar; başlarında bulunan kişiler

seleflerinin yanlışlarını tekrarlamışlar ve sadece kendi özel çıkarlarının takipçisi olmuşlardı. Öte yandan, adil olmanın gereği olarak fakir ve ezilen sınıflara yapılması gereken yardımlara da bu sınıflar engel olmuşlardı. Sonuçta, bir siyasi sınıfın diğerini ezdiği bir yapı ortaya çıkmıştı.

Siyasi sınıfların söz konusu ayrıcalıklara sahip olmak istemelerinin asıl nedeni, haksız bir şekilde diğer sınıflar üzerinde egemenlik iddiasında bulunan bazı mensuplarının keyfi hareketlerini güvence altına almaktı.

Önceleri kurdukları düzeni bu şekilde sürdürmek kolaydı, çünkü vilayetlerden sorumlu bakanlarla çıkar ortaklığı bulunan söz konusu siyasi sınıfların nüfuzlu üyeleri, hem krallığın hem de bizatihi siyasi sınıfların servetlerine hükmediyorlar ve böylece bunlar üzerinde söyledikleri gibi tasarrufta bulunuyorlardı. Çünkü Viyana'daki bakanlar, büyük avantajlar elde ettikleri ayrıcalıkların devamı için onlara her türlü desteği veriyorlardı.

Bu durumdan en çok halk zarar görüyordu ama siyasi sınıflar, inatla, bu ayrıcalık düzeninin devamını istediler. Çünkü çoğu durumun farkında değildi ve bizzat kendi temsilcileri tarafından kolaylıkla aldatılıyorlardı.

İdarem altındaki memleketlerin refah ve saadetini her şeyden üstün tuttuğum için, siyasi sınıfların yararlı ve meşru ayrıcalıklarına dokunmayı ne istedim ne de haleflerime böyle bir tavsiyede bulundum. Ayrıca şu hususu bir kez daha hatırlatmak isterim ki, siyasi sınıflara verilen ayrıcalıkların çok gerekli olduğuna inansaydım veya siyasi sınıflar yönetim işini benden veya maiyetimdeki yöneticilerden daha adil ve iyi yapabilmiş olsalardı, hiç tereddüt etmeden, yetkilerimi tamamen onlara devreder veya bu yetkileri bütünüyle iptal ederdim. Hatta bununla da yetinmez, haleflerimin yetkilerini azaltır veya iptal ederdim. Çünkü benim için vilayetlerin refah ve bolluk içinde yaşaması, her zaman, şahsımın, ailemim veya çocuklarımin refah ve bolluk içinde yaşamasından önce gelmiştir.

Fakat ne kendi çıkarımı ne haleflerimin çıkarını ne de kamu yararını, Bakanların ihmali yüzünden kökleşen yasadışı uygulamalara kurban edebilirim. O yüzden, kötüye kullanıldığı bilinen ve kötü bir gelenek olarak da devam eden bu ayrıcalıkları kabul ederken, son derece dikkatli olmam ve iyi düşünmem gerekiyordu. Bakanların ihmali yüzünden neredeyse hiç kullanılamaz duruma düşen kraliyet haklarının, kralın bu konularda da elini kolunu bağlamak için sorgulanmakta olduğunu bir-

çok kereler gözlemledim. Halbuki Krallığın görevi, her şeyden önce, siyasi sınıfların ülke içindeki servetlerini denetlemek ve idare etmek, bir de vergilendirmenin eşit ve adil bir şekilde yapılmasını sağlamaktır. Adaleti ve genel refahı sağlamak için bu işleri dürüstçe yapacak merci de krallıktan başkası değildir.

Bu konulardaki çalışmalarımı sağlam ve kalıcı bir temele oturtabilmem için, eskimiş geleneksel düzeni, bütün kurumlarıyla birlikte değiştirmek zorunda olduğumu ve kuracağım yeni düzene uygun yeni önlemler almam gerektiğini açıkça gördüm.

SORULAR

-
1. Maria Theresa'nın *Vasiyetnamesi*'nin Büyük Katerina'nın *Hatıraları*'ndan üslup ve içerik olarak farkı nedir?
  2. Maria Theresa, tahta çıktığında hangi sorunlarla karşılaştı?
  3. Maria Theresa, 18. yüzyılın aydın bilinen müstebitlerinden biriydi. Aydınlanma ve istibdadın, *Vasiyetname*'deki yansımaları nelerdir?
  4. Maria Theresa'nın yönetimindeki Avusturya'da, reformun önündeki engeller nelerdi?
  5. Maria Theresa, bulunduğu pozisyonla ilgili değerlendirmeler yaparken, modern dönemin başlarında hükümlan olan Avrupalı yöneticilerin paylaştıkları bir dizi siyasal varsayımdan hareket ediyor. Bu varsayımlar nelerdir ve *Vasiyetname*'de nasıl yansıtılmışlardır?
-

88. VİKONT BOLINGBROKE

YURTSEVER BİR KRALIN VASIFLARI

(1749)

Henry Sen John, nam-ı diğer Vikont Bolingbroke, seçkin bir asilzadenin oğluydu. Toplumsal konumu ve yetenekleri, politika alanında ilerleyeceğinin işaretlerini veriyordu; Vikont, daha 25 yaşına basmadan Parlamento'ya girdi. Kraliçe Anne, 1706 yılında onu savaş bakanı olarak atadı. Böylece Vikont, İngiltere'nin en önemli siyasi şahsiyetlerinden biri oldu. Kısa süreliğine görevden alındı ancak 1710 yılında, bakan olarak görevine geri döndü. Bolingbroke, Hanover hanedanının tahtın varisi olmasına karşı çıktığı için, I. George hükümeti tarafından azledildi ve aleyhinde dava açıldı. 1715'te Fransa'ya kaçtı; orada kendini eğlenceye verdi ve kitap yazma işine koyuldu. Kitapları kadar, savurganlığı ve kural tanımazlığıyla da ünlüydü. 1723'te İngiltere'ye dönmesine izin verildi ve Sir Robert Walpole ve Whigler'in hasmı oldu.

1738'de yazılan ve 11 yıl sonra yayınlanan Yurtsever Bir Kralın Vasıfları, II. George'nin en büyük oğlu olan Prens Frederick'e hitaben kaleme alındı ama aslında en büyük etkisini III. George ve onun başbakanı olan Bute Kontu üzerinde gösterdi. Bolingbroke, ülkenin partiler tarafından yönetilmesine karşı çıkıyordu; ona göre, yurtsever kral, ulusal çıkarı diğer bütün çıkarlardan önde tutmalıydı.

İnsan olarak bizler, fıtratımızın gereği olarak, dolayısıyla da hem fıtratımızın hem de bütün öteki varlıkları Yaratan'ın iradesinin gereği olarak, iki yasanın uyruklarıyız. İlk yasayı, Tanrı yapar ve insanlara vazeder; herkese eşit olarak uygulanır ve bütün insanlar ondan eşit derecede sorumludurlar. İkinci yasayı, insan yapar ve insanlara vazeder; bundan dolayı herkese farklı uygulanır, herkes de ondan aynı derecede sorumlu değildir. Doğrusu, bu yasanın dayandığı ilkelerle ilk yasanın ilkeleri aynıdır ama ikinci yasa, farklı uygulamalara göre değişiklik gösterir ve bu uygulamalar da zamana, olayın karakterine ve sonsuz sayıdaki başka durumlara göre değişir. Tahmin edebileceğiniz gibi, ilkiyle, aklın evrensel yasalarını, ikincisiyle de her farklı topluluğun yöneltilmeyi seçtiği belirli bir yasayı veya yasalar bütününe kast ediyorum.

Aklımızı normal bir şekilde kullandığımızda, her iki yasaya da uymanın bir yükümlülük olduğu öylesine açıktır ki, bunun, *Tanrı'nın*

iradesi gereği olduğu rahatlıkla söylenebilir. Her iki yasanın da tanrısal kökenli olduğunu söylemek uygun olmasa da, beşer yasasına uymakla yükümlü olduğumuz açıktır; çünkü bu, doğa hukukunun temel kurallarından biridir ve doğanın Yarattıcısı da bizatihi Tanrı'dır. Doğrusu yasa koyucunun varlığından emin olduğumuz gibi, her iki yasaya uymakla yükümlü olduğumuzdan da o derece emin olmalıyız. Tanrı'nın bütün işleri kusursuz olduğu için, O'nun *takdiri*, insanlığın yararınadır. Aynı şekilde, Tanrı'nın otoritesi tartışmasız olduğu için, O'nun yasasına uygun olarak kurulan *belirli yasal yapılar* da meşrudur. *Doğa yasası*, Tanrı'nın *bütün* uyruklarının yasasıdır; *belirli* yönetimlerin anayasaları da, şehir *nizamnamelerine* veya vilayetlerin onaylanmış geleneklerine benzer. O halde, buradan şu sonuç çıkar: *ülkesinin yasalarını çiğneyen* kişi, *Tanrı'nın takdirine*, yani kendi fıtratına hükmeden yasaya karşı çıkmış olur. Tanrı ne monarşiyi, ne aristokrasiyi, ne demokrasiyi ne de karma yönetimi kurmuştur; ancak beşer ürünü olan hiçbir yönetim biçimini Tanrı kurmamış olsa da, O'nun krallığının genel yasaları gereğince, her birimizin, içine doğduğumuz veya kendi irademizle seçtiğimiz ve yasal olarak bağlı bulunduğumuz toplumların yasalarına uymamız zorunludur.

Herkesin kolaylıkla görebileceği bu açık ve basit akıl yürütmenin sonucu (ki bu yüzden bence de doğru bir akıl yürütmedir), hiç kuşkusuz şudur: *kralların otoritesi adil olmalıdır ve uyruklar da gereğince itaat etmelidir*. Kuşkusuz, kralların, otoritelerini, çılgın adamların uçuk fikirlerinden veya daha sıklıkla görüldüğü üzere düzenbazların safsatalarından almak yerine bu sağlam ilkelerden ve bunlardan çıkarılan adil kurallardan almaları, onlar için çok daha iyidir. Yalanlanamaz bir hak olan *insan hakkı*, kuşkusuz, *sözde tanrısal hakka* tercih edilebilir; çünkü her insan, tanrısal hak olduğu söylenen şeye inancını içinde taşımalıdır (ki bunu ancak az sayıda kişi yapar) veya buna hiç inanmamalıdır.

Fakat belirlediğimiz ilkeler bununla bitmemektedir. Krallarda bulunduğu söylenen bir tanrısal hakkı da, açıkça bu ilkelerden çıkarmak gerekir. İyi yönetim ve buna uygun olarak da devletin idaresi konusunda tanrısal hakka sahip olmak, bunlardan biridir. *Kötü* yönetimde tanrısal hak aramak ise, saçmadır; hatta bu hakta ısrar etmek, küfürdür. Bir halk, *kötü* bir hükümdarı tahta oturtabilir veya o kişi miras yoluyla tahata çıkabilir; fakat sadece iyi bir kral yönetme hakkını Tanrı'dan aldığını söyleyebilir. Bunun nedeni açıktır: iyi yönetim, ancak Tanrı'nın iradesine uygun olan yönetimdir. Tanrı, bizden mutluluğu aramamızı istemiş,

mutlu olmamızı da toplumun mutluluğuna bağlı kılmıştır. Toplumun mutluluğu ise, yönetimin iyi ve kötü olmasına bağlıdır. Bu yüzden, O'nun iradesi şudur: yönetim iyi olmalıdır.

Bu, her şeyi bilen Tanrı'nın hikmetinin gereğidir. Çünkü hikmet, kuşkusuz, araçların amaçlara uygunluğunu içerir. Bu nedenle, Tanrı'nın, muradına aykırı bir hakkı kuluna verdiği söylenemez. Bu ancak, bir dinsizin saçmalaması olabilir.

O halde krallık, *tanrısal hak*'tır ve kralları *kutsal* kişiler olarak görmek gerekir. *İnsanlara* gelince, onların ne böyle bir *hakları* ne de kutsallıkları vardır. Ama *krallar*, yaptıkları yanlışlar yüzünden bu hakları ellerinden alınmadığı sürece, her ikisine de sahiptirler. Yönetime saygı, yöneticiye de saygıyı gerektirir; çünkü yönetici, sırf yönetsin diye, diğer insanların üstünde bir makama getirilir. Ama yönetimden bağımsız olarak, erdemlerinden dolayı sıradan bir kişiyken kendilerine duyulacak saygının ötesinde yöneticilere saygı gösterilmesi, saçma ve hoş görülme-yen bir davranıştır. Bu yasal saygının kaynağı (böyle ifade edilebileceği-ne inandığım için bu ifadeyi kullandım), *kişisel* değil *ulusal*dır.

Bütün bu söylediklerim, *miras yoluyla* kral olanlar için geçerli oldu-ğu gibi, *seçim yoluyla* kral olanlar için de geçerlidir. Gerçi monarşi adı altında tiranlığa övgü düzen yazarlar, miras yoluyla kral olanların, seçim yoluyla tahta geçenlerden daha ihtişamlı ve kutsal olduklarına inanma-mız için çok ter dökerler ama ben görüşümde ısrarlıyım. Her iki yol-dan kral olan da kutsaldır ve onları bu vasıfla vasıflandırırken, başında bulundukları kurumların amaçlarına uygun hareket edip etmediklerine bakılmalıdır. Ancak burada başka bir karşılaştırma daha yapılabilir ki, tahtın miras veya seçim yoluyla el değiştirdiği monarşiler arasında-ki büyük ve en önemli farkı da bu noktada yakalamak mümkündür. Öylesine düşündüğümüzde, bir ölümlünün insanları yönetme hakkını miras yoluyla elde ettiğini iddia etmekten daha saçma hiçbir şey olamaz. Ancak *pratiğe* baktığımızda, tahtın her boşalışında bir kral seçmek-ten daha saçma bir şey olamayacağını da kabul etmek durumundayız. Sahiden de, kaybetme ihtimalinin çok, kazanma ihtimalinin az olduğu durumlarda kura çekeriz. Peki tahtın seçim yoluyla el değiştirdiği bu durumda şansımız daha mı fazladır? Sanmıyorum.

Öyleyse, bu bölümü sonuca bağlamak adına şunları söyleyebilirim: ben, *sınırlı bir monarşinin*, yönetimlerin en iyisi olduğunu ve tahtın miras yoluyla el değiştirdiği monarşinin de, monarşilerin en iyisi oldu-ğunu düşünüyorum. *Sınırlı bir monarşi* dedim; çünkü aslında hiçbir

kurala bağılı olmayan keyfi iradenin biricik kural olduğu ya da keyfi iradenin yönetimle ilgili bütün kuralların yerini aldığı *sınırsız monarşi* yönetimi, iptali mümkün olmayan bir hakkı krala verdiği için, büyük bir saçmalaktır. Sonuç olarak, kral, *anayasaya*, hem *Tanrı'nın yasası* hem de *insanın yasası* olarak saygı duymalıdır. Zaten kralı, toplumun en alt tabakasında yer alan bir uyruk kadar bağlayacak güç de budur, onun bu yasalara *daha çok* bağılı olmasının *nedeni* de budur.

SORULAR

-
1. Bir uyruğun yönetimine karşı görevi nedir?
  2. Bolingbroke, monarşinin tanrısal hak olduğuna dair eski fikri nasıl değiştiriyor?
  3. Bolingbroke'a göre bir devlette özgürlüğün önemi nedir?
  4. Yurtsever bir kralın vasıfları nelerdir?
  5. Bolingbroke, iktidarın, kral ve parlamento arasında paylaşıldığı ve siyasi partiler arasında rekabete konu olduğu bir anayasal monarşinin hizmetinde uzun bir süre çalıştıktan sonra eserini yazdı. Yaşadıkları, yazarın anayasal uygulamalar hakkındaki varsayımlarını nasıl etkilemiş olabilir?
-

AYDINLANMA

89. VOLTAIRE

CANDIDE

(1759)

Voltaire namıyla meşhur, François-Marie Arouet (1694-1778) Paris’li orta sınıftan bir ailenin çocuğuydu. Cizvitler’den aldığı eğitimle zekasını geliştiren Voltaire, hukuk eğitimini yarıda bıraktı ve çoğu klasik konular üzerinde olmak üzere oyunlar ve şiirler yazdı. Fransız idaresine ve Roma Katolik Kilisesi’ne eleştiriler yöneltmeye başlayınca, başı belaya girdi. Görüşleri yüzünden Bastille’de kısa bir süre hapis yattıktan sonra, İngiltere’ye sürgüne gönderildi. Orada İngiliz Anayasası’na hayran oldu. Ardından Fransa’ya döndü; bir aydınlanma dönemi düşünürü olarak tanınır olmuş ve Avrupa’daki hükümdarlar ve aydınlarla kolaylıkla yakınlık kurabilecek üne ulaşmıştı. Rus kraliçesi Büyük Katerina tarafından himaye edildi ve kısa süre Prusya sarayında yaşadı. En sonunda metresiyle birlikte İsviçre’ye yerleşti ve daha sonraki yıllarını, orada din, bilim ve kültür üzerine eserler yazarak geçirdi.

Voltaire’in en ünlü eseri olan *Candide*’in bir hafta sonunda yazıldığı söylenir. Eser, son derecede popülerdi ve basıldığı ilk yılda 13 baskı yaptı. Saf bir gencin yaptığı yolculukların kurgusal bir anlatımla hikaye edildiği eserde, Voltaire, felsefi iyimserliği hicveder ve dini taassup ve zorbalığa yüklenir. Eser, hem Katolik hem de Protestan din otoriteleri tarafından mahkum edilmiştir.

Candide Güzel Bir Şatoda Nasıl Büyütüldü ve Bu Şatodan Ne Şekilde Kovuldu?

Vestfalya’da Tunder-ten-Tronk baronu mösyönün şatosunda, tabiatın pek yumuşak huylu olarak yarattığı genç bir delikanlı bulunuyordu. Bu delikanlının ruhu, yüzünden okunurdu. Muhakemesi hayli sağlamdı ve zekası da son derece basitti. Sanırım, ona Candide (saf) denilmesi-

nin nedeni de buydu. Evin emekli hizmetkarları, onun, Bay Baron'un kız kardeşiyle, civardan iyi kalpli ve saygın bir asilzadenin oğulları olduğundan kuşkulanırlardı. Bu asilzade, ancak yetmiş bir göbek ispatlayabilmiş, şeceresinin geri kalan kısmı zamanın vefasızlığı yüzünden kaybolmuş bulunduğu için, o matmazeli kendisiyle evlenmeye bir türlü razı edememişti.

Bay Baron, Vestfalya'nın en kudretli asilzadelerinden biriydi; çünkü şatosunun bir cümle kapısı ile pencereleri vardı. Hatta şatonun büyük salonu resimli bir halı ile süslenmişti. Ahırlarının bütün köpekleri, icabında av köpeği sürüsü haline girer; seyisleri, maiyetindeki avcılara dönüşürdü. Kasabanın papazı da, onun sadakalarını dağıtmakla görevli özel hizmetçisiydi. Herkes ona efendimiz diye hitap eder, anlattığı hikayelere gülerlerdi.

Üç yüz elli libre ağırlığında olan Bayan Baron, bundan dolayı büyük saygı görür ve şahsını daha saygın kılan bir vakarla misafirlerini ağırlardı. On yedi yaşındaki kızı Cunegonde, al yanaklı, terütaze, etine dolgun, hayranlık uyandırıcı bir kızdı. Baron'un oğlu, her bakımdan babasına layık bir evlada benziyordu. Özel öğretmeni Pangloss ise, evin en çok sözü dinlenen bilgesiydi ve küçük Candide, onun derslerini, yaşının ve tabiatının bütün içtenliğiyle dinlerdi.

Pangloss, metafizigo-teologo-kozmolonigoloji okuturdu. Nedensiz sonuç olmadığını, mümkün dünyaların bu en iyisinde baron hazretlerinin şatosunun en iyi şato olduğunu ve madamın, dünyadaki bütün bayan baronların en mükemmeli olduğunu herkesi hayran bırakacak biçimde ispatlardı.

Derdi ki: "Eşyanın başka türlü olamayacağı ispatlanmıştır. Çünkü her şey bir amaç için yaratılmıştır ve her şey zorunlu olarak, en iyi amaç içindir. Dikkat edilirse, burunlar, gözlük takmak için yaratılmıştır ve bu yüzden gözlüğümüz vardır. Bacaklar, besbelli ki pantolon giyecek şekilde yaratılmışlardır; o yüzden pantolon giyiyoruz. Taşlar, yontulmak ve kendilerinden şatolar yapılmak üzere var edilmişlerdir. Bu sebeple efendimizin pek güzel bir şatosu vardır. Eyaletin en büyük baronunun en iyi evde oturması gerekir. Domuzlar ise yenmek için yaratıldıkları için, yıl boyunca hep domuz eti yeriz. İşte bütün bu nedenlerden dolayı, her şeyin iyi olduğunu söyleyenler ahmakça bir söz söylemişlerdir; çünkü her şeyin en iyi halde olduğunu söylemeleri gerekirdi."

Candide dikkatle dinler ve safça inanırdı. Çünkü, bunu kendisine söyleyecek cesareti hiçbir zaman bulamasa da, Matmazel Cunegonde'u

olağanüstü güzel buluyordu. Vardığı sonuçlar şunlardı ki, Tunder-ten-Tronk Baronu olarak doğmuş bulunmak bahtiyarlığından sonra, ikinci derecedeki bahtiyarlık Matmazel Cunegonde olmak; üçüncüsü, onu her gün görmek, dördüncüsü de eyaletin, bu nedenle de bütün dünyanın en büyük filozofu olan doktor Pangloss'u dinlemektir.

Cunegonde birgün şatonun yakınında, adına park dedikleri korulukta dolaşırken, annesinin pek güzel ve fazlasıyla uysal, küçük esmer oda hizmetçisine doktor Pangloss'un çalılıklar arasında deneysel fizik dersi verdiğini gördü. Matmazel Cunegonde bilimlere karşı pek büyük bir ilgisi olduğu için, tanık olduğu bu kesintisiz denemeleri soluksuz seyretti. Doktor'un yeter nedenlerini, sebep ve sonuçları açıkça gördü ve büyük heyecanlar içinde, düşünceli bir şekilde ve bilgin olmak isteğiyle dolu olarak ve kendisinin genç Candide için, onun da kendisi için yeter kanıt olabileceğini düşününce eve döndü.

Şatoya dönerken Candide'le karşılaştı ve yüzü kızardı. Candide'in de yüzü kızardı. Cunegonde, ona kısık bir sesle, "iyi sabahlar" dedi ve Candide de, ne söylediğinin bilincinde olmadan, ona bir şeyler söyledi. Ertesi gün, akşam yemeğinin ardından herkes sofradan kalktığı sırada, Cunegonde ile Candide kendilerini bir paravanın arkasında buldular. Cunegonde mendilini düşürdü, Candide mendili yerden aldı; Cunegonde masumca Candide'in elini tuttu, delikanlı, genç matmazelin elini büyük bir canlılık, duyarlılık ve incelikle masumca öptü; ikisinin gözleri alevlendi, dizleri titredi, elleri birbirlerine dokundu. Tunder-ten-Tronk Baronu, paravanın yanından geçti ve bu hemhâl durumlarını görünce, kışına şiddetli tekmeler ata ata Candide'i kaleden kovdu; Cunegonde bayıldı; kendine gelir gelmez bayan Baron'dan bir tokat yedi ve böylece dünyada bulunabilecek bütün şatoların en güzeli ve eğlencelisi, şaşkınlık ve keder içine gömüldü...

29. Candide Cunegonde'u ve Yaşlı Kadını Yeniden Nasıl Buldu?

Candide, baron, Pangloss, Martin ve Cacambo'nun başlarından geçenleri anlattıkları, bu dünyadaki şarta bağlı veya şarta bağlı olmayan olaylar üzerinde düşünüp, sebep ve sonuçlar hakkında, ahlaki veya maddi kötülükler, hür irade ve zorunluluk üzerine ve bir kürek mahkumu olarak Türk diyarında iken insanın nelerle teselli bulabileceğine dair tartıştıkları sırada, gemileri Marmara kıyısında Transilvanya hükümdarının evine yanaştı. Gördükleri ilk şey, kurutmak üzere iplere havluları sermekte olan Cunegonde ve yaşlı kadın oldu.

Bu manzara karşısında, Baron sarardı; güzel Cunegonde'unu kararmış, gözleri kanlı, göğüsleri sarkmış, yanakları buruşmuş, kolları kırmızılaşmış ve soyulmuş gören yumuşak huylu aşık Candide, dehşete düşüp üç adım geri çekildi, sonra, nezaket icabı ilerledi. Cunegonde, Candide ile ve kardeşiyle kucaklaştı; onlar da yaşlı kadını kucakladılar. Candide fidyelerini verip her ikisini de azat etti.

Civarda küçük bir çiftlik vardı. Yaşlı kadın, Candide'e, çiftliği satın alıp daha iyi bir yaşam kuruncaya kadar burada yerleşmelerini önerdi. Cunegonde çirkinleşmiş olduğunu bilmiyordu, kimse de bunu söylememişti ona. Candide'e, verdiği sözleri öyle kesin bir tavırla hatırlattı ki, iyi kalpli Candide onu kıramadı. Böylece barona kız kardeşiyle evleneceğini bildirdi.

Baron dedi ki: "kardeşimden yana böyle bir adiliğe ve sizden yana da böyle bir küstahlığa asla tahammül edemem; böyle bir rezillikle hiçbir zaman suçlanmayacağımı; bunu kabul etsem, kardeşimin çocukları Almanya'nın asiller meclislerine giremeyecektir. Hayır, kardeşim ancak imparatorluk baronlarından biriyle evlenebilir!"

Cunegonde, onun ayaklarına kapandı ve onları gözyaşlarıyla yıkadı. Baron'da hiçbir yumuşama görülmedi.

Candide, barona dedi ki: "sen, zır delisin. Seni kürek mahkumluğundan ben kurtardım; senin de kardeşinin de fidyelerini ben ödedim. Kardeşin burada bulaşık yıkıyordu, üstelik çirkinleşmişti. Onu karım yapma inceliğinde bulunuyorum, sen ise buna engel olmak istiyorsun. Öfkeme yenilecek olsam, seni öldürürdüm."

Baron: "beni yine öldürebilirsin, ama ben sağ oldukça kardeşimle evlenemezsin" dedi.

30. Sonuç

Aslında Candide, Cunegonde'la evlenmeyi hiç istemiyordu. Fakat Baron'un büyük küstahlığı, kendisini bu evliliğe götürüyordu. Cunegonde da, evlenmek için kendisini o kadar zorluyordu ki, Candide verdiği sözden geri dönemedi. Pangloss'a, Martin'e ve sadık Cacambo'ya danıştı. Pangloss güzel bir bilimsel açıklamada bulunarak, baron'un kız kardeşi üzerinde hiçbir hakkı olmadığını ve Cunegonde'un, İmparatorluğun bütün kanunlarına göre, Candide'le evlenebileceğini kanıtladı. Martin, Baron'u denize atmayı önerdi. Cacambo, baronun yenisinden kürek mahkûmu olarak Türk kaptana verilmesini ve sonra da ilk

gemiyle Roma'daki Cizvit Papazı'na gönderilmesini teklif etti. Bu fikir çok beğenildi, yaşlı kadın da onayladı; Cunegonde'a hiçbir şey söylenmedi. İş az bir para karşılığında bitti ve bir Cizvit'i tuzağa düşürme ve bir Alman baronunun gururunu kırma zevki tadıldı.

Bu kadar çok felaketle karşılaştıktan sonra metresiyle evlenip, filozof Pangloss, filozof Martin, ihtiyatlı Cacambo ve yaşlı kadınla birlikte yaşayan ve dahası antik İnkalar ülkesinden yığınla elmas getiren Candide'in, bundan böyle dünyanın en güzel yaşamını sürdüreceğini hayal etmek pek doğaldı; fakat öyle dolandırıldı ki, kendisine küçük çiftliğinden başka bir şey kalmadı; her gün daha da çirkinleşen karısı giderek çekilmez oluyordu; yaşlı kadın ise zaten sakattı ve Cunegonde'dan daha hırçındı. Bahçede çalışan ve İstanbul'a zerzevat satmaya giden Cacambo, çok çalışmaktan yılmıştı ve kaderine lanet okuyordu. Pangloss, Almanya'daki üniversitelerden birinde parlayamadığı için hayıflanıyordu. Martin'e gelince, o insanın her tarafta mutsuz olduğundan emindi, bu yüzden her şeyi sabırla karşılıyordu....

Civarda, Türkiye'nin en iyi filozofu sayılan, çok ünlü bir derviş oturuyordu. Ona danışmaya gittiler. Sözcüleri Pangloss'tu ve dervişe dedi ki: "Üstat, insan gibi çok tuhaf bir hayvanın niçin yaratıldığını bize anlatmanızı rica etmeye geldik."

Derviş dedi ki: "Ne karışıyorsun, senin işin mi bu?"

Candide dedi ki: "Ama dünyada kötülük her yanı sarmış, muhterem efendim!"

Derviş: "Kötülük veya iyilik bulunduğunun ne önemi var? Padişahımız efendimiz Mısır'a bir gemi gönderdiği zaman, gemideki farelerin rahatının yerinde olup-olmadığını mı düşünüyor?" dedi.

Pangloss: "peki, ne yapmamız gerekiyor öyleyse?" dedi.

Derviş: "Dilinizi tutun" dedi.

Pangloss: "boşuna ümitlenmişim; ben de sizinle sebepler ve sonuçlara dair ve mümkün dünyaların en iyisi, kötülüğün kaynağı, ruhun mahiyeti ve ezeli ahenk hakkında konuşabileceğimi sanmıştım." Bu sözler üzerine, derviş, kapıyı yüzlerine kapadı.

Bu sohbet sırasında, İstanbul'da divan-ı hümayundan iki vezirin ve bir müftünün boğdurulduğu ve bunların dostlarından çoğunun da kazığa oturtulduğu haberi etrafa yayılmıştı. Felaket, birkaç saat süresince her yerde büyük bir telaşa neden oldu. Pangloss, Candide ve Martin, küçük çiftliğe dönerlerken, temiz yüzlü bir ihtiyarın, kapısı önünde, portakal ağaçlarından bir çardak altında serinlemekte olduğunu gör-

düler. Tartışmaya düşkünlüğü kadar meraklı da biri olan Pangloss, ona boğulan müftünün adını sordu. Temiz yüzlü ihtiyar dedi ki: “hiç bilgim yok, aslında hiçbir zaman ne bir müftünün ne de bir vezirin adını merak edip de öğrenmedim. Bana anlattığınız olay hakkında da hiçbir şey bilmiyorum; devlet işlerine karışanların, kimi zaman sonlarının feci olduğunu ve bunu hak ettiklerini sanıyorum. Fakat ben İstanbul'da neler olup bittiğini asla araştırmam; ekip biçtiğim bahçenin meyvesini satmak için oraya göndermekle yetinirim.”

Bu sözleri söyledikten sonra, yabancıları evine aldı; iki kızı ve iki oğlu, onlara kendi yaptıkları çeşitli şerbetler, kaymak, turunç reçeli, portakallar, limonlar, ananaslar, fıstıklar ve içine Batavya'nın ve Antiller'in kötü kahvesi karıştırılmamış Yemen kahvesi ikram ettiler. Daha sonra, bu iyi Müslüman'ın iki kızı Candide'in, Pangloss'un ve Martin'in sakallarına kokular sürdüler.

Candide, Türk'e: “çok geniş ve verimli bir toprağınız olsa gerek” dedi.

Türk, cevap olarak: “sadece seksen dönüm! Bu toprağı, çocuklarımla birlikte ekip biçerim; çalışma bizden üç büyük derdi, can sıkıntısını, kötü alışkanlıkları ve yoksulluğu uzaklaştırır” dedi.

Candide, çiftliğine dönerken, yolda, Türk'ün sözleri hakkında derin düşüncelere daldı. Pangloss ve Martin'e: “bence, bu iyi ihtiyarın, kendileriyle beraber akşam yemeği yeme şerefini kazandığımız altı kraldan daha iyi bir yaşam tarzı var? dedi.

Pangloss dedi ki: “bütün filozofların anlattıklarına bakılırsa, büyük mevkiler çok tehlikeliymiş. Çünkü Muabitlerin kralı Eglon'u Aod öldürdü; Apşalon saçlarından asıldı ve hançer darbesiyle öldürüldü; Jeroban'ın oğlu Kral Nadab'ı Basa; Kral Ela'yı Zandri; Orşosiyas'ı Yehu, Athalia'yı Joida öldürdü; Kral Joaşim, Kral Jeşonias ve Kral Sedecias esir alındılar. Krezos'un, Astyak'ın, Daryas'ın, Siraküzalı Denys'in, Pyrrhus'un, Perseus'un, Neron'un, Othon'un, Vitelius'un, Domisien'in, İngiltere Kralı II. Richard'ın, II. Edward'ın, VI. Henry'nin, III. Richard'ın, Mary Stuart'ın, I. Charles'in, Fransa kralları olan üç Henri'nin ve İmparator IV. Henri'nin nasıl öldüklerini bilirsiniz. Ayrıca...”

Candide: “bahçemizi ekip-biçmemiz gerektiğini de bilirim” dedi.

Pangloss dedi ki: “haklısın, çünkü insanoğlu Cennet bahçesine konulduğu zaman, oraya çalışmak için konulmuştur; bu da insanın dinlenmek için yaratılmadığını kanıtlar.”

Martin: “kafa yormadan çalışalım; hayatı çekilir kılmanın tek yolu budur” dedi.

Bu takdire şayan fikri hep beraber kabul ettiler; herkes yeteneği doğrultusunda çalışmaya koyuldu. Küçük arazi bol ürün verdi. Cunegonde gerçekten çok çirkindi, ama mükemmel hamur işleri yapar oldu. Paquette nakış işledi; yaşlı kadın çamaşır işini üstlendi. Papaz Giroflee bile işe yaradı; çok iyi bir doğramacı, hatta namuslu bir adam oldu. Pangloss da bazen Candide'e şöyle diyordu: "mümkün olan dünyaların en iyisinde bütün olaylar, birbiriyle bağlantılıdır; çünkü eğer Matmazel Cunegonde'un aşkı uğruna güzel bir şatodan kıcınıza tekme yiyip kovulmuş olsaydınız, Engizisyon zulmüne uğramamış olsaydınız, yaya olarak Amerika'yı aşmasaydınız, barona kılıncınızla sağlam bir darbe indirmemiş olsaydınız, Eldorado kırsalından aldığınız bütün koyunlarınızı kaybetmemiş olsaydınız, burada turuncu reçeli ve fıstık yiyemezsiniz."

Candide ise cevap olarak: "bunları güzel söylediniz, ama bahçemizi ekip biçmeliyiz" dedi.

SORULAR

-
1. Sizce Voltaire soyluluk hakkında ne düşünüyor?
  2. Voltaire, Pangloss'un düşünceleri üzerinden, yaşadığı dönemin hakim felsefesini hicvediyor. Pangloss'un felsefesi nedir? Onun söylediklerini Voltaire nasıl destekliyor?
  3. Voltaire'in felsefesinin özellikleri nelerdir? Voltaire kötümser biri mi, yoksa iyimser biri mi?
  4. Sizce *Candide*'in, zamanında böylesine popüler bir kitap olmasının sebebi nedir? Farklı kesimlerden insanlar kitabı okumuş ve hepsi beğenmiştir. Sizce neden? Size göre, kitaptan herkes aynı sonucu çıkarabildi mi?
  5. Candide ve arkadaşları, hayatın anlamına dair kafalarında taşıdıkları sorulara, sonunda nasıl cevap buluyorlar?
-

90. JEAN-JACQUES ROUSSEAU

TOPLUM SÖZLEŞMESİ

(1762)

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), Cenevre'de doğdu ve istikrarsız bir hayatı olan babası tarafından büyütüldü. Kimi zaman ihmal edilen kimi zaman da aşırı korunan Rousseau, fazla resmi eğitim görmedi ve en sonunda bir oymacının yanında çıraklığa başladı. Fazla dayanamadı ve işten kaçtı. Avrupa'yı dolaştıktan sonra, Paris'e yerleşti ve orada yazmaya başladı. Fransız aydınlarının günün moda konuları üzerinde konuştukları toplantılara katılmaya ve bu toplantıların önde gelen şahsiyetleriyle sık görüşmeler yapmaya başladı. Eğitim ve toplum meseleleri üzerine yazdıklarıyla ünü yayıldı. Hem arkadaşlarının hem de düşmanlarının korkusuyla, sürekli yer değiştiren Rousseau, nihayet yerleşik hayata döndü ve uzatmalı metresiyle evlendi.

Toplum Sözleşmesi, Rousseau'nun siyasal yapıtlarının en önemlisiydi. Yaşadığı olumsuz tecrübelerle rağmen, insan doğası hakkında iyimser düşünüyordu. İnsanların özü itibarıyla iyi olduklarına ve hükümetlerin de, insanlar eliyle, bireylerin özgürlüğünü mümkün olan en iyi seviyeye getirmek için kurulduğuna inanıyordu. Fikirleri, Fransız Devrimi'nin beraberinde getirdiği pek çok reformun ilham kaynağı oldu.

Toplum Sözleşmesi

İnsanları öyle bir noktaya varmış sayıyorum ki, doğa durumundayken korunmalarını zorlaştıran engeller, karşı koyma güçleriyle, tek tek her bireyin bu durumda kalmak için harcaayabileceği çabalara üstün gelsin. O zaman, bu ilkel durum artık devam edemez; insanlar yaşayışlarını değiştirmezlerse, yok olup giderler.

Ancak, insanlar yeni güçler yaratamadıklarına, mevcut güçleri birleştirip idare etmekten başka bir şey yapamadıklarına göre, kendilerini korumak için başvuracakları tek yol, birleşerek, direnenleri yenebilecek bir güç birliği kurmak, bu güçleri tek bir dürtücü güçle yönetmek ve elbirliğiyle harekete getirmektir.

Bu güç birliği, ancak pek çok kimsenin bir araya gelmesiyle kurulabilir; ama her insanın gücü ve özgürlüğü kendini korumada başlıca araç olduğuna göre, kendine zarar vermeden ve kendine karşı borçlu olduğu

bakımı ihmal etmeden, bunları nasıl başkalarına bağlayabilir? Anlattığım konuyla ilgili bu güçlüğü şu şekilde izah edebilirim:

“Üyelerinden her birinin canını ve malını kamusal güçle savunup koruyan öyle bir toplum biçimi bulmalı ki, orada her insan hem herkesle birleştiği halde, yine kendi buyruğunda kalsın, hem de eskisi kadar özgür olsun.” İşte *Toplum Sözleşmesi*’nin çözüm getirdiği ana sorun budur.

Bu sözleşmenin şartları, işin özüyle öylesine belirlenmiştir ki, en küçük bir değişiklik, onu geçersiz ve etkisiz bir duruma sokar; öyle ki, toplum sözleşmesi bozulup da herkes önceki haklarına dönünceye ve sözleşmeye dayanan özgürlüğü yitirerek bu özgürlük için vazgeçtiği doğal özgürlüğünü yeniden elde edinceye kadar, belki hiçbir zaman açıkça dile getirilmemiş olan bu şartlar, her yerde geçerlidir; her yanda zımnen kabul edilmiş ve tanınmıştır.

Bu şartları, kuşkusuz teke indirmek mümkündür, ki o da şudur: toplum üyelerinden her biri bütün haklarıyla birlikte, kendini baştan başa topluluğa bağlar; çünkü bir kez, her kişi kendini bütünüyle topluma verdiğinden, herkes için aynı durum söz konusudur; herkes için aynı durum söz konusu olunca da, bunu başkalarının zararına çevirmekte kimsenin bir çıkarı olmaz.

Ayrıca, bu bağlanma kayıtsız şartsız olduğu için, birlik mümkün olduğunca tam ve eksiksizdir; hiçbir üyenin talep edeceği bir şey de kalmamıştır. Çünkü bireylere bazı haklar bırakılmış olsaydı, onlarla halk arasındaki anlaşmazlıkları karara bağlayacak ortak bir üst makam bulunmadığı ve her insan bazı konularda kendi kendisinin yargıcı olduğu için, çok geçmeden, her bakımdan da öyle olduklarını iddia ederlerdi; o zaman da doğa durumu sürüp gider ve toplum ister-istemez zorbalığa ve işe yaramaz bir yapıya bürünürdü.

Son olarak, kendini topluma bağlayan kişi, hiç kimseye bağlanmamış olur ve kendi üzerinde başkasına tanıdığı hakların aynısını elde etmeyen hiçbir üye bulunmadığı için de, herkes hem yitirdiğinin tam karşılığını hem de elindekini korumak için daha çok güç kazanmış olur.

Özüne ait olmayan her şeyi bir yana bırakırsak, toplum sözleşmesini şöyle özetleyebiliriz: “her birimiz bütün varlığımızı ve bütün gücümüzü hep beraber genel iradenin buyruğuna veririz ve her üyeyi bütünün bölünmez bir parçası kabul ederiz.”

Bu birlik sözleşmesi, derhal, sözleşmeyi yapanların kişisel varlığı yerine, toplantıdaki oy sayısı kadar üyesi olan ahlaki ve kolektif bir

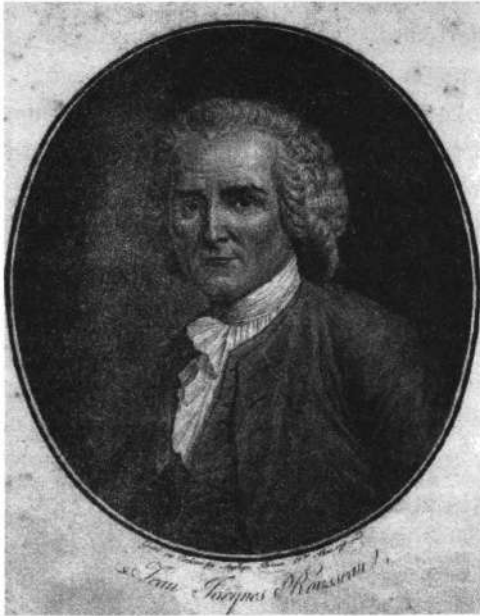

bütün oluşturur; bu yapı, birliğini, yani ortak benliğini, yaşamını ve iradesini bu sözleşmeden alır. Bütün öteki kişilerin birleşmesiyle oluşan bu tüzel kişiye, eskiden site denirdi; şimdiyse cumhuriyet veya siyasal bütün deniyor. Üyeleri ona, edilgen olduğu zaman *devlet*, etkin olduğu zaman *egemen varlık*, diğer devletler karşısında *iktidar* diyorlar. Ortaklara gelince, bunlar, toplu halde *halk*, egemen otoritenin birer üyesi olarak, teker teker *vatandaş*, devletin yasalarına boyun eğen kişiler olarak da *uyruk* adını alırlar. Fakat bu terimler çoğu zaman birbirine karıştırılır ve biri öbürü yerine kullanılırlar. Belirlice kullanırken, bunları birbirinden ayırt edebilmesini bilmek yeterli olur.

İyi Yönetimin Belirtileri

Mutlak olarak en iyi yönetimin hangisi olduğu sorulduğunda, ortaya belirsiz olduğu kadar cevabı alınamaz bir soru atılmış demektir, ya da şöyle de diyebiliriz: halkların mutlak ya da görece durumlarında ne kadar muhtemel kombinasyonlar varsa o kadar iyi cevaplar da vardır.

Ama, belli bir ulusun iyi veya kötü yönetildiğinin belirtileri nelerdir diye sorulursa, o zaman iş değişir ve olaylara dayanan bu soruya cevap bulunabilir.

Jean-Jacques Rousseau

Ne var ki, bu cevap bulunamıyor, çünkü herkes, cevabı kendi bildiği şekilde vermek istiyor. Uyruklar, kamusal sükuneti, vatandaşlar ise bireyin özgürlüğünü överler. Kimisi malların, kimisi kişilerin güvenliğini yeğler. Kimi en sert yönetimin en iyi yönetim olduğunu düşünür, kimisi de en yumuşak olanın, yönetimlerin en iyisi olduğunu savunur. Kimi suçların cezalandırılmasını, kimi işlenmeden önlenmesini ister. Kimi komşu devletlerin korktuğu bir

yönetim olmayı iyi görür, kimi onları yok saymayı tercih eder. Kimi paranın elden ele dolaşmasından hoşnuttur, kimi halkın yiyecek ekmeği olsun ister. Bu ve benzeri noktalar üzerinde bir fikir birliğine ulaşılsa bile, cevabı bulma yönünde ilerlemiş sayılır mıyız? Ahlaki nitelikler kesin bir ölçüye vurulamadığı için, belirtiler bakımından fikir birliğine ulaşılsa dahi, değer biçme işinde nasıl uyuşulabilir?

Bana gelince, bu kadar açık bir belirtiyi insanların tanımazdan gelmelerine veya onu kabul etmeyecek kadar kötü niyet göstermelerine hep şaşmışımdır. Siyasal bir ortaklık kurmanın *amacı* nedir? Üyelerinin korunması ve refahı için. Peki üyelerinin korunup, müreffeh olduklarının en açık belirtisi nedir? Sayıları ve nüfusları. O halde, üstünde bunca tartışılmış olan bu belirtiyi başka yerde aramayın. Her şey eşit olmak şartıyla, dışarıdan katılmalar, vatandaşlığa kabul edilmeler ve sömürgeler olmadan, idaresi altında vatandaş sayısının en çok arttığı yönetim, her zaman en iyi yönetimdir. İdaresi altında halk sayısının azalıp yok olmaya yüz tuttuğu yönetim ise, en kötü yönetimdir. Siz ey hesap uzmanları, şimdi iş size düşüyor; sayın, ölçün, kıyaslayın!

Genel İrade Yok Edilemez

Bir araya gelmiş birçok insanın, kendilerine bir bütün gözüyle baktıkları sürece, yalnız bir tek istekleri vardır; o da herkesin korunması ve genel refahı ile ilgilidir. Bu durumda devletin bütün kaynakları güçlü ve yalındır; kuralları açık ve kolay anlaşılırdır; orada birbirine girmiş, karşıt çıkarlar yoktur. Ortak refah her yerde apaçıktır ve görülmek için sağduyudan başka bir şey istemez. Huzur ve sükun, birlik ve eşitlik, siyasi kurnazlıkların düşmanıdır. Dürüst ve hilesiz insanları, temiz oldukları için, aldatmak zordur; tuzaklar ve kurnazca bahaneler onları etkilemez; çünkü böylesi dolapları anlayacak kadar bile kurnaz değildirler. Dünyanın en mutlu halkında, küme küme köylünün bir meşe ağacının altında devlet işlerini düzenlediklerini ve bunu yaparken akıllıca hareket ettiklerini gördükçe, kendilerini bunca ustalık ve gizlerle şanlı ve mutsuz duruma sokan incelikleri küçümsemekten kendimizi alabilir miyiz?

Böyle yönetilen bir devletin fazla yasaya ihtiyacı yoktur. Yeni yasalar koyma ihtiyacı ortaya çıktığı zaman ise, bu ihtiyacı herkes kabul eder. Bu yasaları ilk öneren kişi, sadece herkesin daha önce duyduğu bir ihtiyacı dile getirmiş olur. Başkalarının da kendisi gibi davranacağından

emin olur olmaz, herkesin önceden yapmaya karar verdiği şeyin yasa haline gelmesini sağlamak için, artık ne entrikalara ne de söz ustalığına ihtiyacı kalır.

Ama toplum bağı gevşemeye, devlet zayıflamaya, kişisel çıkarlar kendilerini duyurmaya, küçük toplumlar da büyükleri etkilemeye başladılar mı, ortak yarar değişikliğe uğrar ve karşıtları türer. Bu durumda, oy birliği diye bir şey kalmaz; genel irade de, herkesin iradesi olmaktan çıkar. Ayrılıklar ve çekişmeler baş gösterir; en iyi düşünce bile, kavgasız gürültüsüz kabul edilemez olur.

Son olarak, yıkılmaya yüz tutan devlet, boş ve yanıltıcı bir biçim olarak ayakta durduğu, toplumu birbirine bağlayan bağlar bütünüyle koptuğu ve en aşağılık çıkarlar o kutsal kamu yararı adını aldığı zaman, genel irade suskunlaşır. Gizli etkenlerin güttüğü insanlar, devlet sanki hiç var olmamış gibi, artık bir vatandaş olarak düşüncelerini ileri sürmezler. Kişisel çıkarlardan başka amaçları olmayan birtakım haksız kararlar, yasa diye benimsenirler.

Peki bundan, genel iradenin ortadan kalktığı veya bozulduğu sonucu mu çıkar? Hayır. Genel irade her zaman sabittir, değişmez ve tertemizdir. Ama, ona üstün gelen başka iradelere boyun eğmiştir. Tek tek herkes, çıkarını ortak yarardan ayrı tutarken, bu işi tam olarak yapamadığını görür. Ama tek başına elde etmek istediği yararlar karşılaştığında, toplumun başına gelen felaketten kendisine düşen payın, onun gözünde hiç önemi yoktur. Bu özel çıkar dışında, genel yararı, kendi çıkarı adına, bir başkası kadar çok ister. Oyunu para karşılığında satarken bile, içindeki genel iradeyi söndürmez, sadece ona yan çizer. Yaptığı yanlışlık, sorunu çözmeye yanaşmaması ve ona sorulmayan şeye karşılık vermesidir. Öyle ki, verdiği oyla, “bu, devletin yararınadır” diyeceği yerde, “şu ya da bu görüşün üstün gelmesi, şu adamın veya şu partinin yararınadır” der. Bu durumda genel irade, her zaman kendisine başvurulana ve istenilen cevabın alındığı bir şey olunca da, genel toplantılardaki kamu düzeni yasası, genel iradeyi gözetmekten uzak olur.

Her türlü egemenlik işinde, hiç kimsenin yurttaşların elinden alamayacağı salt oy verme hakkı üstüne, birçok düşünceler ileri sürebilirdim. Yine, yönetimin hep kendi üyelerine vermeye özen gösterdiği düşüncesini söyleme, öneride bulunma, başkalarından farklı görüşlere sahip olma, tartışma hakkı üstüne çok şeyler söyleyebilirdim. Ama bu önemli konuyu ayrıca ele almak gerekiyor. Burada düşündüklerimin hepsini söyleyemeyeceğim.

SORULAR

-
1. *Toplum Sözleşmesi*, hangi sorunu çözmeye çalışıyor?
  2. İyi yönetimin belirtileri nelerdir?
  3. Rousseau'nun bir toplumun nasıl örgütleneceğine dair varsayımlarının, Machiavelli veya Richelieu gibi daha önceki kuramcılarının varsayımlarından farkları nelerdir?
  4. Genel irade kavramı üzerinde Rousseau'nun söyleyecek çok sözü var. Bunlar nelerdir ve genel iradenin ne olduğunu nasıl biliyoruz?
  5. Rousseau'nun insanın doğasına dair görüşleri, onun siyasal görüşlerini de belirliyor. Onun genel iyimserliği, eserine nasıl yansıyor? Rousseau, insan doğasına ilişkin hangi varsayımlarda bulunuyor?
-

91. MONTESQUIEU

KANUNLARIN RUHU

(1748)

Charles-Louis Baron de Montesquieu (1689-1755), Aydınlanma döneminin en önemli siyaset filozoflarından biriydi. Hukuk tahsili gördükten sonra, 27 yaşında avukat oldu. Taşradaki önemli bir adli mevkide görev yapıyordu ama başkentte yaşamak ona daha çekici geldi ve çok geçmeden Paris'e gitti. Kısa sürede Paris'in toplumsal ve entelektüel hayatına karıştı. Zeki biriydi ve bu yeteneğini kullanarak yergi türünde birçok eser yazdı ve büyük üne kavuştu. İngilizlerin yönetim modelinden etkilenen Montesquieu, yönetim ve siyasetin doğası üzerine ciddi araştırmalar yaptı ve bu araştırmaların sonucunda, en önemli eseri olan, *Kanunların Ruhu*'nü yazdı. Eseri, Fransa dışında ona büyük ün kazandırdıysa da, Montesquieu alçakgönüllü, candan, hoş mizaçlı biri olarak kaldı. 1755'te Paris'te, sessiz sedasız bir şekilde öldü.

Kanunların Ruhu, zamanının en ünlü kitaplarından biriydi. Montesquieu, kitabı yazmak için 14 yılını harcadı. Eseri, yönetim ve siyasetin kökenlerine dair gerçekten titiz bir analiz özelliği taşıyordu. Kitap, bütün Batı ülkelerinde büyük etki bıraktı. ABD Anayasası'nın şu an kutsal bir değeri olarak görülen güçler ayrılığı ilkesi de, eserin katkıları arasındadır.

Üç Farklı Yönetimin Doğası Üzerine

Üç tür yönetim vardır: cumhuriyet, monarşi ve istibdat. Bunların doğalarını anlamak için, sıradan insanların bu konudaki kanaatlerini bilmek yeter. Buna göre, üç tanımdan, daha doğrusu üç olgudan söz edebiliriz: *Halkın bütün veya yalnızca bir kısmının egemen gücü elinde bulundurduğu yönetim, cumhuriyettir; bir kişinin sabit ve yerleşik kanunlarla yönetimi, monarşidir; bir kişinin, hiçbir kurala bağlı olmadan, kendi istek ve heveslerine göre yönetimi ise istibdattır.*

Her yönetimin doğası dediğim şey işte budur. Şimdi artık, bu doğadan çıkan ve dolayısıyla öncelikli temel konular olan bu kanunların neler olduğunu görmemiz gerekiyor.

Cumhuriyet Yönetimi ve Demokrasi ile İlgili Kanunlar Üzerine

Bir cumhuriyette, yönetme yetkisini halkın bütünü elinde bulundurursa, buna *demokrasi* denir.

Bir demokraside, halk, bazı bakımlardan egemendir, bazı bakımlardan da uyruktur.

Halk, iradesi demek olan oyu sayesinde egemen olabilir. Egemenin iradesi, egemenin kendisidir. Bundan dolayı, oy kullanma hakkını veren kanunlar, bu yönetimin temelini oluştururlar. Aslında, bir cumhuriyette, oyların nasıl kullanılacağını, kim tarafından, kime ve hangi konuda verileceğini düzenlemek, bir monarşide egemenin kim olduğunu ve nasıl yönetmesi gerektiğini bilmek kadar önemlidir.

Millet meclislerini oluşturacak vatandaşların sayısını belirlemek, temel konulardan biridir; aksi halde, halkın tamamının mı, yoksa yalnızca bir kısmının mı kanısını belli ettiği bilinemez.

Egemenliği elinde bulunduran halk, layıkıyla yapabileceği her şeyi kendisi yapmalı; layıkıyla yapamayacaklarını da temsilcilerinin idaresine bırakmalıdır.

Bu temsilciler, halkın kendisi tarafından seçilmedikçe, onların temsilcileri sayılmazlar. Bu yüzden, halkın temsilcilerini, yani yöneticilerini seçmesi, bu yönetimin temel kurallarından biridir.

Halk, yetkisinin bir parçasını eline vereceği kişileri seçme konusunda son derece isabetli davranır. Bir adamın sık sık savaşa katıldığını, gözle görülür bir başarı elde ettiğini bilir, bundan dolayı da bir generali seçmekte çok liyakat sahibidir. Bir yargıcın görevini gereğince yaptığını, birçoklarının onun yargılarından memnun kaldıklarını ve hiçbir zaman rüşvet almakla suçlanmamış olduğunu bilir. Bütün bunlar hakkında halk, şehir meydanlarında, bir kralın sarayında edineceği bilgiden daha fazlasını edinir. Ama bir işi idare etmesini, zaman ve zeminden yararlanmasını ve fırsat kollamasını bilebilir mi? Hayır. Bu, onun gücünü aşar.

Oyun nasıl verileceğini belirleyen kanun da, demokrasinin temel kurallarından biridir. Oyların açık ya da gizli kullanılması ise önemli bir sorundur. Çiçero, Roma Cumhuriyeti'nin son zamanlarına doğru oylama işini gizli kılan kanunların, bu devletin yıkılışına neden olduğunu söyler. Fakat bu iş, farklı cumhuriyetlerde farklı şekillerde uygulandığı için, bu konuyla ilgili düşüncelerimi dikkatlerinize sunacağım.

Halk, hiç şüphesiz oyunu, açık olarak kullanmalıdır; bunu, demokrasinin temel kurallarından biri olarak görmek gerekir. Aşağı tabakadan olanlar, yüksek tabakadan olanlarca aydınlatılmalı ve bazı kimselerin ağırbaşlılığı sayesinde kayıt altında tutulmalıdır. Roma Cumhuriyeti'nde ise gizli oylama kuralı kabul edildiği için her şey bozulmuş, her gün yıkıma biraz daha yaklaşan bir halkı aydınlatmak da artık mümkün olmamıştır.

Montesquieu

Halkın, kanun yapma yetkisini tek başına elinde bulundurması da demokrasinin temel kurallarından biridir. Ancak senatonun kanun yapma yetkisine sahip olmasını gerektiren bir durum ortaya çıkabilir. Hatta bir kanunun kabulünden önce denenmesi de çoğu kez uygun olur. Roma ve Atina anayasaları, bu açıdan son derece bilgece yazılmışlardı. Senato'nun kararları, burarlarda bir yıl süre ile kanun yerine geçerdi ve halkın onayı alınana kadar yasalaşmış sayılmazlardı.

Monarşi Yönetiminin Doğasıyla İlgili Kanunlar Üzerine

Aracı, bağlı ve buyruk altında olan güçler, monarşi yönetiminin, yani bir kişinin temel kanunlar yoluyla yönettiği hükümetin doğasını meydana getirir. *Aracı, bağlı ve buyruk altında olan güçler*, dedim. Gerçekten de, monarşilerde, hükümdar, bütün siyasal ve toplumsal güçlerin kaynağıdır. Bu temel kanunlar, zorunlu olarak, söz konusu güçlerin aktığı ara kanalları gerektirir. Çünkü devlet yönetiminde yalnızca bir kişinin anlık ve gelip geçici istekleri egemen olursa, orada sabit kurallar, dolayısıyla da temel kanun diye bir şey kalmaz.

En doğal, aracı ve bağlı olan güç, soylular sınıfının gücüdür. Bu, *hükümdar olmazsa soylular sınıfı olmaz, soylular sınıfı olmazsa hükümdar olmaz* temel kuralına dayanan monarşi için bir bakıma hayati önemde bir özelliktir. Aksi taktirde, ortada müstebit bir hükümdar kalır.

Avrupa'da bazı ülkelerde yargı yetkisini soyluların elinden almaya çalışan kimseler vardır. Bunlar, yaptıklarının *İngiltere* parlamentosunun yaptığıının aynısı olduğunun farkında değildirler. Bir monarşide, soyluların, din adamlarının ve şehirlerin ayrıcalıklarını kaldırın: çok geçmeden ya halkçı bir devletle ya da keyfi yönetilen bir hükümetle karşı karşıya kalırsınız.

Bir cumhuriyette din adamlarının gücü ne kadar tehlikeli ise, bir monarşide, hele bir mutlakiyetçi monarşide o kadar yararlıdır. Keyfi yönetime karşı tek engel olarak duran bu güç olmasaydı, kanunların bozulduğu günden beri *İspanya* ve *Portekiz*'in hali ne olurdu? Başka bir engel olmadıkça, en yararlısı budur: çünkü istibdat yönetimi, insanların başına öyle korkunç felaketler getirir ki, bunları önleyen bir kötülüğün kendisi, bir iyilik halini alır.

Farklı Yönetimlerde Kadınların Durumu ve İçinde Bulundukları Şartlar Üzerine

Monarşilerde kadınlar üzerinde fazla kısıtlama yoktur; çünkü statü farklarına göre saraya davet edildikleri için, saraya giderler; çünkü orada hoş görülen tek şey olan diledikleri gibi davranma özgürlüğünü orada yaşamak isterler. Daveti yapan saray mensubu, şansını artırmak adına, onların çekiciliğinden ve tutkularından yararlanır ve kadınlık gururunu bir kenara bırakmak olmayacağı için, onlar ancak gösteriş yapabilirler ve bu yüzden hep lüks ve gösteriş peşinde olurlar.

İstibdat yönetimlerinde, kadınlar gösteriş peşinde koşmazlar, ama bizzatı bir gösteriş nesnesidirler. Burada onlar köleliği en koyu şekilde yaşamak durumundadırlar. Herkes yönetimin istediklerini yapar ve o toplumdaki yerleşik adetleri kendi ailesinde de benimser. Kanunlar çok sert olduğu ve hemen oracıkta uygulandığı için, kadınların diledikleri gibi serbest hareket etmeleri başlarına iş açmasın diye korkarlar. Çekişmeleri, boşboğazlıkları, kin gütmeleri, kıskançlıklar, dargınlıklar ve insanların çok azında bulunan bir özellik olarak, kurdukları hileli tuzaklar, orada ölümcül sonuçları da beraberinde getirir.

Cumhuriyet yönetimlerinde, kadınlar, kanunlar sayesinde özgürdürler ve gelenek ve görenekler aracılığıyla da kısıtlanırlar. Gösteriş ve lükse engel olan şey, bu gelenek ve göreneklerdir; yozlaşma ve kötü alışkanlıkları da lüks ve gösteriş doğurur.

Demokrasi İlkesinin Bozulması Üzerine

Sadece eşit davranma hassasiyeti ortadan kalktığı zaman değil, ayrıca insanlar tam eşitlik sevdasına kapıldığı ve her vatandaş buyurması için seçtiği kişiyle aynı seviyede olmak istediği zaman da, demokrasi ilkesi bozulmuş demektir.

O zaman, tam da emanet ettikleri yetkiyi taşıyamayan insanlar, her şeyi kendileri yapmak isterler; senato yerine geçip meseleleri tartışmak, yöneticilik yapmak isterler ve yargıçlığa soyunurlar.

Durum böyle olunca, cumhuriyette artık erdemden eser kalmaz. İnsanlar saygınlığını yitirmiş yöneticilerin görevlerini üstlenmek isterler. Senatonun kararları hiçe sayılır; senatörlerin ve dolayısıyla da yaşlıların bu durumda bütün saygınlıkları bir kenara konulur. Eğer yaşlılara saygı ortadan kalkarsa, anne-babaya saygı da ortadan kalkar; aynı şekilde kocaya ve büyüklere saygı da kalmaz ve başta bulunanlara itaat de kalmaz. Bu isyankarlık, çok geçmeden, akli avucuna alır ve emretmeye cüret edecek kimse kalmadığı gibi, itaat etmek de değersizleşir. Kadınlar, çocuklar, köleler başına buyruk hareket ederler. Orada artık kural, düzen veya erdem gibi şeylerden eser kalmaz.

Bu yüzden, demokrasinin bertaraf etmesi gereken iki fazlalığı vardır: biri aristokrasi veya monarşiye yol açan eşitsizlik özelliği; diğeri de istibdat yönetimine yol açan tam eşitliktir. Çünkü bu ikincisi, her şeyin tam denetim altına alınmasıyla zirve noktasına ulaşır.

Monarşi İlkesinin Bozulması Üzerine

Nasıl ki halk, senatonun, yöneticilerin ve yargıçların işlerini üstlendiği zaman demokrasiler yıkılırlarsa, hükümdar toplumu acımasızca haklarından, şehirleri de ayrıcalıklarından mahrum bıraktığı zaman da monarşiler bozulurlar. İlk durumda kalabalıklar istibdat gücünü zorla ele geçirir, ikincisinde ise bu gücü zorla ele geçiren tek bir kişidir.

Bir hükümdar, kurallara uymaktan çok onları değiştirme yönünde yetkilerini kullanmayı düşünürse, uyruklarından bazılarının miras yoluyla edindikleri uğraşlarını başkalarına keyfi olarak vermek üzere onları bu işlerinden mahrum ederse ve akıyla değil hevesleriyle hareket ederse, monarşi yıkılır.

Her işi kendi uhdesinde toplayan hükümdar, devleti başkentine, başkenti sarayına ve sarayı da kendi şahsına taşırsa, monarşi yıkılır.

Hükümdar, yetkilerini ve konumunu kötüye kullanır ve halkın sevgisini kaybederse ve müstebit bir hükümdarın kendini tehlikede görmesi gerektiğinden dolayı, bir kralın kendini güvende görmesi gerektiği konusunda tam olarak ikna olmamışsa, monarşi tamamen yıkılır.

En üst mevkiler, en koyu kölelik yapılan yerler olursa; halk, önemli kişilere saygı duymazsa ve bu kişiler, keyfi gücün basit aletleri haline gelirlerse, monarşi ilkesi yozlaşır.

Rütbelere ve şeref payeleri, şeref kavramıyla çelişik biçimde dağıtılsa ve insanlar rezillik ve haysiyeti aynı anda son kertesine kadar üzerlerinde taşıyabiliyorlarsa, bu ilke daha da bozulur.

SORULAR

-
1. Üç farklı yönetim hangileridir?
  2. Montesquieu, bir cumhuriyette oy kullanmaya büyük önem veriyor ama oyların gizli kullanılmasına karşı çıkıyor. Niçin?
  3. Bir monarşide güç kimdedir?
  4. Monarşi ile yönetilen bir devlette, kralın bir müstebit olmasını engelleyen şey nedir?
  5. Üç farklı yönetim biçiminde, kadınların durumu nasıl farklılık gösterir?
  6. Montesquieu'ya göre, hem monarşi hem de demokrasi yozlaşabilir. Bu yönetimlerin karşılaşılabilecekleri gizli tehlikeler nelerdir?
-

92. KAPTAN JAMES COOK

YOLCULUK ÖYKÜLERİ

(1769)

Yorkshire'da doğan James Cook (1728-79), bir mahalle okulunda okudu ve kendisini deniz yolculuklarına hazırlayan bir gemi sahibinin yanında çıraklık yaptı. Sonra Kraliyet donanmasına katıldı; denizcilik ve haritacılıktaki becerisi sayesinde, kısa sürede, donanmanın Güney Denizleri'ne yaptığı bilimsel amaçlı yolculukların komutasını üstlendi. Cook, Pasifik'te gerçekleştirdiği üç uzun yolculuk sonunda, Yeni Zelanda ile Avustralya kıyılarının haritasını çıkardı ve Havai'nin de aralarında bulunduğu adalar zincirini keşfetti. 1779'da Havai'de yerliler tarafından öldürüldü. Cook, yolculuklarıyla ilgili çok titiz kayıtlar tuttu; bunlar arasında, ölümünden sonra yayımlanan ilk seferiyle ilgili anlatılar da bulunuyordu. Bu kayıtlar, hem Güney Denizi sakinleriyle ilk kez karşılaşan Cook'un gözlemleri hakkında pek çok bilgi edinilebilen bir kaynak özelliği taşımaktadır, hem de Avrupalıların yerli halkla ilişkilerinde zihinlerinde taşıdıkları varsayımları yansıtan bir bilgi hazinesidir.

Cook'un ilk yolculuğu, Kraliyet Bilimler Topluluğu tarafından desteklenen tehlikeli bir gezinin parçası olarak, 1768 yılında gerçekleşti. Yolculuğun amacı, gece açık semada Venüs gezegeninin görüldüğüne dair farklı yerlerden haberler gelmesinden sonra, bu geçişi izleyerek, yeryüzü ile güneş arasındaki uzaklığı ölçmektir. Cook, bu amaçla, daha önce Majestelerine ait *Dolphin* gemisi tarafından keşfedilen ve yerli halkın dost olduğuna inanılan (ve daha sonraları Kral George Adaları olarak bilinen) Tahiti'ye gönderildi. Aşağıya alıntılanan bölümde, Kaptan Cook'un Tahitililer'le ilk karşılaşması ayrıntılarıyla anlatılmaktadır.

Daha önce belirttiğim gibi, Kraliyet Körfezi'ne demirlememiz ile birlikte, çok sayıda yerli, kanolarıyla gemiye yanaştılar ve pek önem veriyor göründükleri hindistancevizi gibi şeyler getirdiler. Yerliler arasında Auhaa adlı yaşlı bir adam vardı. Daha önce *Dolphin* gemisiyle buraya gelmiş olan beylerimizden biri onu tanıyordu ve bize sık sık onlara yardım etmiş olduğunu söyledi. Bu adamı (diğer bazılarıyla birlikte) gemiye aldım ve bize yararlı olabilir düşüncesiyle ona önemli bir kişinin hak ettiği ilgiyi gösterdim. Bu yerde konaklamamızın çok kısa süreli

olmayacağı belli olduğu için, yerlilerle ilişkilerimizin belirli kurallara göre yürütülmesini, herkesin keyfine göre davranmamasını çok önemli görüyordum; çünkü böyle bir davranış, bizimle yerliler arasında anlaşmazlık ve çatışma çıkmasına neden olabilir ve değiş-tokuş yapacağımız malların değerini (ki bu değer önemli korunması gerekir) kaçınılmaz olarak düşürürdü. Bunu önlemek için aşağıdaki kurallara uyulması emrini verdim:

Düzenli ve daimi bir erzak alışverişi yapabilmek için Majestelerinin Endeavour adlı gemisinde yolculuk eden ya da mürettebata bulunan herkesin uyması gereken kurallar şunlardır:

- 1- Yerlilerle dostluk kurmak için bütün uygun yollarla gayret gösterilecek ve onlara her zaman insanca davranılacaktır.
- 2- Bu amaçla seçilmiş bir veya birçok kişi, her tür erzak, meyve ve toprağın bitirdiği diğer ürünler için yerlilerle görüşme yapmakla yükümlü olacak ve bu kişiler dışında gemideki hiçbir subay, tayfa veya başka bir kişi, ben izin vermedikçe, hiçbir biçimde erzak, meyve ve toprağın bitirdiği diğer ürünler için görüşme yapmayacak veya yapmayı önermeyecektir.
- 3- Kim olursa olsun, hangi görevi yaparsa yapsın, herkes bu kurallara uyacaktır; eğer ihmali yüzünden biri silahlarından veya aletlerinden herhangi birini kaybederse, veya çaldırırsa, bu durumlarda geçerli donanma geleneklerine göre, bunun tam ederi kadar para ücretinden kesilecek ve suçun gerektirdiği şekilde cezalandırılacaktır.
- 4- Ne türden olursa olsun, geminin deposundan herhangi bir malı çaldığı veya çalmaya kalkıştığı anlaşılan herkes aynı cezaya çarptırılacaktır.
- 5- Hiçbir demir veya demirden yapılmış malzeme, hiçbir tür kumaş veya diğer yararlı ve gerekli eşya, erzak dışında hiçbir şeyle değiş-tokuş edilmeyecektir.

J. C.

Gemi iyice güvenlikte olur-olmaz, Bay Banks ve diğer beyler eşliğinde, bir grup silahlı adamla birlikte kıyıya çıktım. Yanımıza Auhaa'yı da aldık, o bizi Dolphin gemisinin su yüklediği yeri gösterdi ve işaretlerle bu toprağa yerleşebileceğimizi fakat bunun amaçlarımıza uygun olmadığını anlattı. Yerlilerin hiçbirisi, karaya çıkmamıza en küçük bir itirazda bulunmadı, bilakis akla gelebilecek en dostça ve saygılı ifadelerle bizi

karşıladılar. Bundan sonra ormanda dolaştık ve ardından gemiye döndük. Ada sakinlerinin çok kalabalık olmadıklarını gördük ve onlardan bir çoğunun biz Körfez'e gelince, evlerini bırakıp çıktıklarını düşündük ama Bay Gore ve daha önce buraya gelmiş olan diğer bazıları, bizden önce burada büyük bir isyanın çıkmış olması gerektiği gözleminde bulundular; zira buradan çıkan çok sayıda yerli sakinle birlikte, birçok ev de yıkılmıştı; bazılarının, özellikle de Kraliçe'ye ait olduğu söylenen evlerden geriye kalan küçük kalıntıları zar zor görülüyordu ve ortalıkta neredeyse hiç domuz veya kümes hayvanı da görülüyordu. Bu adaya geldiğimizden beri, (*Dolphin* gemisinin kayıtlarından yola çıkarak) bolluk ve bereket olduğuna dair beklentilerimizi doğrulayacak hiçbir şeyle karşılaşmadık desem yeridir.

Kaptan James Cook

14 Nisan. CUMA. Bu sabah, Geminin çevresinde çok sayıda büyük kano gördük; çoğu Batı tarafından geliyordu ve sadece hindistancevizi gibi şeyler getirmişlerdi. Şefleri olduğu anlaşılan iki kişiyi, diğer birçok yerliyle birlikte gemiye aldık, çünkü bu adamlar maymunlar gibi tırmandıkları için, onları gemiden uzak tutmak zor işti; fakat ellerinin erişebildiği her şeyi çalmalarını engellemek daha da zordu; bu işte oldukça ustaydılar. Şefle-

rinin her birine, birer küçük balta hediye ettim; buna çok değer veriyor gibi görünüyordular. Bu insanların bir kısmından kurtulur kurtulmaz, iki filika aldım ve batıya yöneldim; bütün subaylar da benimle birlikte geldiler. Amacım, daha geniş ve uygun bir liman olup olmadığını görmek ve yerlilerin eğilimlerini öğrenmektir; sözünü ettiğim iki şef de bizimle birlikteydi. Karaya çıktığımız ilk yer, ismini Kaptan Wallis'in koyduğu Büyük Kano Limanı'ydı. Yerliler kalabalık bir şekilde etrafımızda toplandılar ve davranışları, ceplerimizi boşaltmaktaki heveslilik-

leri dışında, çok dostçaydı. Bizi bir şefe götürdüler; diğerlerinden ayırabilmek için ona *Herkül* adını verdik. Bir süre onunla kaldıktan ve birkaç da hediye verdikten sonra yolumuza devam ettik ve benim *Lycurgus* adını verdiğim bir şefin karşısına geldik. Bu adam, büyük bir konukseverlik göstererek, bize kızarmış balık, ekmek, meyve ve hindistancevizi ikram etti, ihtiyaçlarımızı sordu ve etrafımızda büyük bir kalabalık toplandığı için, ceplerimize dikkat etmemiz konusunda bizi uyardı. Bütün önlemlerimize rağmen, Dr. Solander ve Dr. Muhkhouse'un cepleri yoklandı: birinin tek dürbünü öbürünün de enfiye kutusu çalındı. *Lycurgus* hırsızlığın haberini alır almaz, bir anda etrafındakileri dağıttı; bunun için kullandığı yöntem, önüne çıkan ilk nesneyi yakalayıp insanların üzerine fırlatmaktı; zamanında yolundan çekilen kadın ya da erkeğe ne mutlu! *Lycurgus*, olan bitene çok kızmış görünüyordu ve karşılık olarak bize elinde ne varsa vermeyi önerdi, ama biz hiçbir şeyi alamayacağımızı söyleyip, önerisini geri çevirdik ve ona sadece bizden çalınan şeylerin geri verilmesini istediğimizi işaretler yoluyla anlattık. *Lycurgus*, zaten onların arkasından adamlarını göndermişti ve çalınanların bize geri verilmesi çok zaman almadı. Nereye geldiysek orada çok sayıda yerli bulduk ve anlayabildiğimiz kadarıyla, bu yerliler bize karşı çok barışçıl eğilimler içinde görünüyordular. Akşam saat altıya doğru, küçük gezintimizden çok memnun kalarak, gemiye döndük.

15 Nisan. CUMARTESİ. Rüzgar gün boyu doğudan esiyor; gece ise bir hafif esinti çıkıyor. Burada hava güzel olduğu zaman, günün büyük bölümünde rüzgarın hep doğudan estiğini, gece boyunca da havanın iyi olduğunu veya karadan güney yönlü hafif esintiler geldiğini anlamış olduğum için, ancak hava ve rüzgar durumunda bir değişiklik olduğu zaman, bunlardan bahsedeceğim.

Bu sabah, dün gördüğümüz şeflerden bir çoğu gemiye geldi ve hindistancevizi, domuz, ekmek ağacı meyveleri gibi şeyler getirdiler; biz de bunlara karşılık, onlara küçük baltalar, bezler ve değer verdikleri başka eşyalar verdik. Dün, göttüğümüz amaçlara şu an bulunduğumuz yerden daha uygun olanını bulamadığımız için, hiç gecikmeden, Körfez'in kuzeydoğu bölümünde, Venüs'ün geçişini gözlemlemek için çok uygun ve aynı zamanda da toplarımızın menzilinde olan bir yer belirlemeye ve orada savunmamız için acilen bir küçük kale yapmaya karar verdim. Bu nedenle, Bay Banks, Dr. Solander ve Bay Green'le birlikte, bir müfreze askerle karaya çıktım. Bay Banks'ın çadırlarından birini yanımıza aldık,

amacımıza en uygun yeri seçtikten sonra çadırı kurduk ve yerleşmeyi düşündüğümüz alanın sınırlarını çizdik. Bu sırada yerlilerden çok büyük bir kalabalık, etrafımızda toplanmıştı; bizi seyretmekten başka amaçları yok gibi görünüyordu, çünkü içlerinden hiçbirinin ne saldırı ne de savunma silahı vardı. Şefleri olduğu her halinden belli olan bir kişi ile yaşlı Auhaa dışında kimsenin çizdiğim sınırlar içine girmesine izin vermedim. Bu iki kişiye, elimizden geldiğince, bu toprak parçasını birkaç gece üzerinde uyumak için istediğimizi, ondan sonra buradan ayrılacağımızı anlatmaya çalıştık. Bizi anlayıp anlamadıklarını bilmiyorduk ama yaptığımız şeyden dolayı hiç kimse rahatsız olmuş gibi görünmüyordu. Gerçekten de, etrafını çevirdiğimiz toprak parçası, Körfez kıyısını kaplayan kumsalın bir bölümünü oluşturduğu için, onların hiç işine yaramayan bir yerdi ve oturdukları evlerin hiçbirine yakın değildi. Gün artık başka hiçbir şey yapamayacak kadar ilerlediği için, çadırı korumak amacıyla, bir müfrezeyi bir astsubayla birlikte orada bıraktık ve diğer bir takımla birlikte, yerlilerin çoğunu da yanımıza alarak, ormanlığa doğru yürüdük. Tam nehri geçerken, Bay Banks ateş etti ve tek atışta üç ördek birden vurdu; bu, yerlileri öylesine şaşırttı ki, çoğu, sanki kendilerine ateş edilmiş gibi yere kapaklandılar. Bu olayın öyle veya böyle yararlı olacağını umuyordum ama gelişen olaylar beni haklı çıkarmadı; çünkü çadırdan ayrıldıktan kısa bir süre sonra, yerliler çadırın etrafında toplanmaya başladılar ve diğerlerinden daha cesur olan biri, nöbetçilerden birini iterek yere düşürdü, onu bir kez daha iterek tüfeğini elinden aldı ve kaçtı; geri kalanlar da onu izledi. Bunun üzerine görevli subay, askerlerine derhal ateş etme emri verdi ve tüfeği alan adam, çadırdan çok uzaklaşmadan vuruldu, ama tüfek epeyce uzağa gitmişti. Bunlar olurken, ben ve Bay Banks, orman dönüşü yarım mil uzaklıktaydık; ateş seslerini duyup, yerlilerin aynı anda bizi bırakıp kaçtıklarını görünce, sorun olduğundan şüphelendik ve adımlarımızı hızlandırdık; ama biz oraya varmadan önce, her şey olup bitmişti ve yanımızdan hiç ayrılmayan yaşlı Auhaa dışında, yerlilerin hepsi kaçmıştı. Sanırım o, başından beri, yerlilerin çadıra saldıracaklarını biliyordu ya da bundan şüpheleniyordu, çünkü bu çadırı görüş uzaklığının dışında bırakarak gitmemize şiddetle karşı çıkmıştı. Bununla birlikte, yerlilerin Bay Hicks'in ormana gitmesine izin vermemelerinden önceki gün, onu kıyıya götürmeleri için başka sebepleri olabilirdi. Bu yüzden, bu davranışın, bize yasaklar koyacakları anlamına mı geldiğini, yoksa başka bir manasının mı olduğunu anlamaya karar verdim. Daha önce söylediğim gibi, yaşlı Auhaa,

bizimle birlikte kalan tek yerli idi ve onun çabası sonucu, 20 civarında yerliyi çadıra gelmeye ikna ettik. Gelip yanımıza oturduktan sonra, olabilecek her yolu deneyerek, onları, adamın tüfeği çaldığı için öldürüldüğüne ve hâlâ onlarla dost kalabileceğimize ikna etmeye çalıştık. Gün batımında, ikna olmuş gibi görünerek ayrıldılar ve biz de çadırımızı söküp gemiye döndük.

21 Nisan. CUMA. Bakır fırın taşındı ve kapı girişinin yanına rapt edildi.

Dün Bay Green ve Dr. Munkhouse gezinirlerken bir erkek cesediyle karşılaştılar; yerliler işaretlerle, onlara, açık açık, bunun bizim vurduğumuz adam olduğunu anlattılar. Adamın mezarı çok olağandışıydı. Bugün ben de başka birileriyle birlikte onu görmeye gittim. Yaşarken oturduğu evin çok yakınında küçük bir kulübe vardı, fakat bunun durum gereği yapılıp yapılmadığını söyleyemem, çünkü kulübe, her bakımdan yerlilerin yaşadıkları bazı evlere benziyordu. Yaklaşık 14 veya 16 ayak uzunluğunda, 10 veya 12 ayak genişliğindeydi; yüksekliği de orantılıydı. Bir ucu tümüyle açıktı ve öbür ucu da bir tür hasırla sarılıydı. Adamın cesedi, bu kulübede, denizde kullanılan asma yataklar gibi, yerden yaklaşık 5 ayak yüksekliğinde 4 kazıkla destekli, dibi hasırdan yapılmış ağaç bir çerçevenin üstünde yatıyordu. Bedeni bir hasırla örtülmüştü; hasırın üstünde beyaz bir örtü vardı; cesedin yanında, onların savaş silahlarından biri olan ağaçtan bir gürz bulunuyordu. Cesedin başı, kulübenin kapalı ucunun çok yakınında bulunuyordu ve bu kısımda, bazen içeri su taşımak için kullandıkları iki hindistancevizi kabuğu vardı. Kulübenin öteki ucunda bir demet yeşil yaprak ve birkaç kurumuş dal bulunuyordu, hepsi birlikte kuru dallarla bağlanmış ve yere çakılmıştı; bunların yanında da hindistancevizi büyüklüğünde bir taş bulunuyordu. Yakınına barış simgeleri olarak kullandıkları küçük bir muz ağacı ve onun yanına da bir taş balta koymuşlardı. Kulübenin açık ucunda, birçok ipe asılı, çok sayıda palmiye yemişi vardı. Kulübenin dışında, yaklaşık 5 ayak boyunda ve tepesine taze su dolu bir hindistancevizi kabuğu tutturulan, yere dimdik çakılmış bir muz ağacı gövdesi bulunuyordu; içinde parçalarından bazıları taze bazıları da bayat olan, yenmeye hazır, kızartılmış, az miktarda ekmek ağacı meyvesinden parçalar olan küçük bir torba bu ağacın gövdesine asılmıştı. Yerliler, cesede yaklaşmamızdan memnun olmamış gibi görünüyorlardı ve biz bütün bunları incelerken bizden biraz uzakta duruyorlardı; biz orayı terk

edince, buna sevinmiş göründüler. Burası kuşkusuz hoş bir yer değildi, çünkü dayanılmaz ölçüde kötü kokuyordu, ama yine de oturulan kulübelere uzaklığı 10 metre bile yoktu. Karaya çıktığımız ilk gün, bir çatının altında bu şekilde uzanmış bir insan iskeleti görmüştük; çatı ancak onun üstünü örtecek kadar büyüktü; beylerimiz, onu daha yakından incelemek amacıyla oraya gittiklerinde, iskelet yerinde değildi.

O zaman, toplumun her tabakasında ölüleri yerleştirme biçiminin aynı olmadığını düşündük, çünkü az önce sözünü ettiğim dışında, başka ceset görmemiştik, fakat ölünün yanına konulan yiyecek ve içecekler konusunda farklı görüşler vardı; bana öyle geliyor ki, bu insanlar, sadece bir Tanrıya değil, ölümden sonra bir hayat olduğuna da inanıyorlar gibiydiler; ölünün etrafındaki nesneler ya inandıkları bir tanrıya sunak olarak ya da ölünün öte dünyada yararına olsun diye hazırlanmış olmalıydı. Fakat bu ikinci yorum pek muhtemel değil, çünkü bu uygulamaya karışan rahipler yok; oraya konulan yiyecekler ne olursa olsun, doğal yoldan yok olana kadar kesinlikle orada kalacak gibi görünüyorlardı. Adadan ayrılmadan önce, bunlardan daha fazlasını da görmemiz çok muhtemel ama eğer bu, dini bir tören ise, bunu belki de anlamayacağız, çünkü bütün dinlerin gizleri çok karanlıktır; bu gizlerin uzmanları bile bunları kolayca anlayamazlar.

SORULAR

-
1. Kaptan Cook, yerlilerle ilişkilerini düzenlemek için niçin kurallar koyuyor?
  2. Kaptan Cook, ilk kez karaya çıkınca Tahitililer ona nasıl davrandılar?
  3. Yankesicilik olayı nasıl değerlendirildi? Bu olay, Tahitililerin akıllarındaki hangi düşünceleri ortaya koyuyordu?
  4. Kaptan Cook'un, Tahitililerin ölü defnetme gelenekleriyle ilgili olarak dikate değer bulduğu şey ne idi?
-

93. JOSEPH CRASSONS DE MEDEUIL

FRANSIZ KÖLE TİCARETİ ÜZERİNE NOTLAR

(1784-1785)

Batı Afrika'daki köle ticareti, Portekizlilerin Afrika'ya yönelik ilk seferleriyle başladı ve asırlarca devam etti. Afrika'da yerleşen Avrupalıların sayısı azdı; dolayısıyla köle ticaretini organize edenler, aslında Afrikalı kabilelerdi. Bu kabileler, karşılığında silah ve mamul mal almak için, rakip kabileler arasından köle ediniyorlar ve bunları Avrupalı köle tacirleri gelene kadar ellerinde tutuyorlardı. Portekiz hariç, Avrupa'da az sayıda siyah köle olmasına rağmen, bütün Avrupa devletleri köle ticareti yapıyordu. Bu ticaret yöntemi, daha çok da Yeni Dünya'ya tarla işçileri temin etmek için kullanıldı. Köle ticareti, en yaygın olarak, Kuzey Amerika ve Batı Hint Adaları'nın köle talebinin doruğa ulaştığı 18. yüzyılda gerçekleşti. Daha sonra, hem nakledilen köle sayısının zaman içerisinde artması hem de köle ticaretinin iptalini isteyen siyasal hareketler yüzünden talep düştü.

Aşağıya alıntılananlar, Doğu Afrika kıyılarını gezmiş ve köle ticaretinin, daha iyi bir organizasyonla ve katı ticari kurallar uygulayarak daha verimli bir şekilde yapılabileceğine inanan bir Fransız kaptana aittir.

Afrika'nın doğu kıyılarının tamamını neredeyse hiç bilmiyoruz. Bay D'Apris'in (Jean Baptist Nicolas Denis d'Apris de Manneville) ayrıntılı haritaları doğru değildir. Kıyı şeridini gösteren haritalar, gelişigüzel yapılmış görünüyor ve bazı denizcilerin bildikleri kimi adalar ve kayalıklar da bu haritalarda yer almıyor.

Ümit Burnu'ndan Meksika'nın Batı Kıyıları'na kadar uzanan kıyılar hakkında da tam bilgilere sahip değiliz. Özellikle de Lourenço Marques Koyu olmak üzere, geniş bir alana yayılmış pek çok koy hakkında hâlâ pek bir şey bilmiyoruz. Halbuki bu koyu çok iyi bilmemiz gerekiyor.

Batı Meksika Kıyıları'ndan Natal Burnu'na kadar uzanan kıyılar çok cazip ve davetkar görünüyor. Kıyı boyunca görülebilen ateşlerin sayısına bakılırsa, bölge nüfusunun yoğun olduğu söylenebilir.

Batı Meksika Kıyıları'ndan Delgado Burnu'na, özellikle de Angoksa Adaları'na uzanan kıyı şeridinde yerleşim çok seyrek ve buraları bilen de pek yoktur. Portekizliler, bu bölgeyi hep bir sır olarak saklamışlardır. Ama artık biliyoruz ki, bütün nehirlerin üzerinde Portekizlilerin ticari durak noktaları bulunuyor. Denizden 50 mil içeriye doğru uzanan Qaili-

mani nehri de bunlar arasındadır.

Mozambik ile İbo Adası arasında uzanan bölge, gerçekten yoğun nüfusludur. Köle temini için gittiğimiz yer burasıdır. Köle ticaretini Kerimbo, İbo ve Mozambik'te yaparız. Bu küçük adalar, kıyıdan uzaklardır ve haritada yanlış yerde gösterilmişlerdir.

Delgado Burnu'dan Kilwa'ya kadar olan kıyılarda sadece Mağribiler ve Araplar otururlar. Araplar ve Mağribiler, bu bölgeden muazzam miktarda köle toplarlar (not: bunlar Kilwa'dan gelenlere göre sayıca daha azdır ama bize satılmak üzere oraya getirilirler). Köleler, özellikle de Mongallo Nehri boyunca uzanan bölgelerden temin edilirler. İç bölgelelere doğru genişleyen, toprakları bereketli ve nüfusu kalabalık bir ülkeden geçen bu nehri bilen de pek yoktur.

Bu yörenin sınırlarını tam olarak bilmiyoruz; oraya yaklaşmak çok zor olduğundan bu yöreye pek gitmiyoruz.

Haritaya bakıldığında, Kilwa'dan, şimdilerde Kilwa kralından bağımsızlığını kazanmaya çalışan Mafia'ya (ki büyük ve hoş bir adadır) uzanan yerlerde, denizin güvenli ve gemi yolculuğuna çok elverişli olduğu söylenebilir. Fakat burada 10 fersahtan fazla bir alanı kapsayan bir adalar topluluğu vardır. Bunlardan yoğun nüfusuyla Songo Songo Adası dikkat çekicidir. M. Crassons burada, 1754 yılında köle ve yiyecek ikmalı için pazarlık yapmıştır. Bu ada, Anakita'dan 6 fersah uzaklıktadır. Kanalin derinliği ise 5 ila 6 m. civarındadır.

Zanzibar Adaları meşhurdur. Çok miktarda *piastre* (madeni para) yüklü ve M. Maurice'in (önceki pasajda M. Morice denilen kişi) emrindeki Aziz Pierre gemisinin kaybolduğu yer de bu civardadır. Bu gemi, yükünü Mauritius'ta almıştı (Kenar notu: Zanzibar'da, Muskat İmamı'na bağlı bir kale vardır; Mombasa, Pate ve Barawa'nın Mağribileri ve Arapları, vergilerini bu imama verirler. Bu kıyıların Kızıldeniz girişine kadar uzanan bölümünü daha iyi tanımamız gerekiyor). Bu İmam, servetinden geriye kalanlarla birlikte Kilwa'ya kaçtı. Bu adam bir cerrahtı ve bize büyük yararı dokundu. Hatta Kilwa Kralı, ona dostça davranıp ülkesinde kalmasını istedi. 4000 *piastre* karşılığında, Kilwa'nın kuzey bölgesini ona bıraktı. Burada, Portekizlilerin inşa ettiği eski bir kale bulunuyordu. Bu kalenin konumu çok iyiydi, çünkü 6 ila 9 m. derinliğindeki kuzey kanalına hakim bir noktada yer alıyordu. Bay Moric, daha fazla ilerleyemeden öldü. Yası tutuldu ve ismi hâlâ sitayişle ve saygıyla anılmaktadır. Bu satış senedinin orijinali, Mauritius'a gönderildi. Kopyası ise, Kilwa'nın dini lideri olan ve babası da bizim dostumuz olan önceki bakanın, Bwana Muhammed isimindeki oğlunda bulunuyor.

Donanma Bakanı Sayın Mareşal de Castries'e İletilmek Üzere Kraliyet Komiseri M. de Curt'a Sunulan Mektup

Kilwa

Bilmenizi isterim ki, deniz ticaret filosunun bir kaptanı olan, kimi zaman Majestelerinin gemilerinde kılavuzluk yapmış, kimi zaman da yedek subay olarak 1758 ve 1778 savaşlarına katılmış olup Hindistan'dan da henüz dönmüş olan bendeniz Senyör Joseph Crassons de Medeuil, gemim La Creolle ile, Afrika'nın doğu kıyıları boyunca yaptığım seyahatlerde gördüklerimi ve yaptıklarımı, özellikle de 90. enlem derecesinin birkaç dakika güneyinde yer alan Kilwa Limanı'nda şahit olduklarımı Ekselansları Mareşal'e bildirmenin görevim olduğunu düşünüyorum. Bendeniz, köle ticareti için iki kez bölgeye gittim ve bu adanın, Bakanlığın hoşuna gidecek tarzda ticari ilişkiler kurmaya uygun olduğunu gördüm. Bakanlığı da bu işe girme konusunda istekli görüyorum; çünkü Bakanlığın, bu limanın çok sayıda geminin ve hatta savaş gemilerinden oluşan filoların barınabileceği kadar büyük ve güvenli olup olmadığını araştırıp bir karara varacak kadar zamanı vardı. Bölgeden elde edilecek kölelerin iyi cins olduğuna ve Sultan adını verdikleri kralın ticari faaliyetleri serbest bıraktığı bu büyük koya bitişik yörenin ticarete son derece uygun olduğu; ayrıca yerlilerin büyük çoğunluğunun bize dostça yaklaşma eğiliminde oldukları, Fransız koruması altında olmayı ve bu korumanın güçlendirilmesi konusunda bize yardımcı olmayı ve bizimle sağlam bir ittifak antlaşması yapmayı canu gönülden istediklerine bakınca, yerli kabilelerin katıldığı bir genel toplantı yapıldı ve burada, krala hitaben bir mektup yazılmasına karar verildi. Mektupta, kralın yerlileri korumasını ve bütün dış işgallere karşı, özellikle de onlara en çok sıkıntı doğurabilecek iki komşu olan Araplar ve Portekizlilere karşı güvence talep ediliyordu. Majestelerine gönderilen bu mektupta, yerli kabileler, eskiden Portekizlilere ait olan kalenin bulunduğu ve bugünkü (Kilwa) kralının babasının sürüldüğü Kuzey Sahili'ndeki adanın bir kısmını bize devretmeyi teklif ettiler. Yanı sıra, sözü edilen bu yerde ölmüş Fransız denizci Bay Maurice tarafından daha önceleri satın alınan adanın bu parçasının mülkiyetini bize devretmeyi, orada bir kale yapılması izni vermeyi, bayrağımızı dikmeyi, zencilerin ve bize uygun olabilecek bu türden diğer bütün mal ve ürünlerin ticaretini yapma hakkına tek başına sahip olmamızı da önerdiler; söz konusu kalede, gerekli gördüğümüz kadar çok asker bulundurabileceğimizi ve kıyıdaki

veya içerideki her yerde tarım yapmaya müsait ticari merkezler kura-bileceğimizi söylediler. Hatta 200 adamın geçimini sağlamayı ve bunu yapmak için de her esirden aldıkları altı *piastre*'yi kale komutanıyla pay-laşmayı dahi önerdiler. Yukarıda sözü edilen belgeyi, bana verilen diğer emanetlerle birlikte, oraya vardığımda Pondichéry'deki valinin ellerine teslim ettim.

Ek Bölüm

Biz, yukarıda sözü edilen belgeyi hazırlayan kralla (veya nam-ı diğer Kilwa Sultanı'yla) ilgilenirken, Muskat İmamı'nın oğlunu taşıyan bir savaş gemisi, sözü edilen yere vardı. Bu imam, kentin yönetimini ele geçirmek istiyor ve üç yahut dört yıl önce ölen babasından kalan arazi-ler üzerinde hak iddia ediyordu; ancak daha çok taraftarı olan başka bir kardeşi onun mirasına el koymuştu. Bu yüzden, mirasına en konulan oğul, Zanzibar, Pate, Mombasa, Barawa kıyılarından ve neredeyse tama-mında davasına ilgi duyan Mağribilerin ve Arapların oturduğu Socotra Adası'ndan taraftar toplamak için Muskat'tan kaçtı. Muskat'ı yeniden ele geçirmek için yanıp-tutuşan ve Kilwa Sultanı'nın Fransızların koruma-sını almak için canhıraş çaba gösterdiğini gören bu oğul, ona katıldı ve şahsı namına benden bir ricada bulundu. Bana, bütün denizlerde, Ara-bistan limanlarında ve Fars Körfezi'nde Fransızların ticari ihtiyaçlarının tamamını karşılamayı ve Muskat'ta (Fransız) bayrağı altında bir kale ve ticari muhasebe bürosu kurulmasını teklif etti ve bu konuda üzerine düşeni yapacağına dair de söz verdi. Dahası, bu işten dolayı doğabile-cek bütün masrafları ödemeyi üstlendi ve bu taleplerini bizzat iletmek için Fransa'ya gelmek istedi. Benim gemimi satın almayı bile düşündü ama onu çok küçük buldu. Çünkü o sıralarda, (kardeşinin atadığı bir komutanın elinde bulunan) Zanzibar Kalesi'ne saldırıyı planlıyor ve Kilwa'da asker topluyordu. İş görülsün diye, elimde bulunan her şeyi, yani iki adet 24 inçlik topu, 20 tüfeği, barut, mermi ve parayı ona ver-meyi teklif ettim. Bunları kabul edemeyeceğini ve bu insanların liderli-ğini sadece ikna gücüyle ve reislerine duydukları saygıyla elde edeceğini söyledi ve bu konuda beni ikna etti. Bana daima saygılı davrandığı ve candan dostluğun bütün gereklerini yerine getirdiği için, tekrar görüş-mek istediğimi kendisine ifade ettim. O da aynı dileklerde bulundu ve ayrıldık. Sonuç olarak, ricasını şahsen Bakanlığın dikkatlerine sunacağı-ma dair ona söz verdim; o da bana, kendi imzasını ve mührünü taşıyan bir geçiş belgesi verdi. Üzerinde, onun elçisi olduğumu yazan bu belge

sayesinde, herhangi bir Arap limanında onun grubundan olduğumu rahatlıkla söyleyebilecektim; ayrıca kendisine yapılan yardımın aynı- sı bana da yapılacak, korunacak ve hoş tutulacaktım. Bu pazarlıktan beklediğim tek şey, yararlı olabileceğini düşündüğüm bu şeyleri kral ve ulus için temin etmek, sultanın bu oğlunu korumanın önemini ve bundan elde edilecek yararı herkese anlatmak, bu bölgede ve çok kârlı bir ticaret yapabileceğimiz ve nüfûzumuzu iyice artırabileceğimiz diğer yerlerde çok kısıtlanmış olan ticaretimizi ve deniz yollarımızın sayısını artırmaktı. Paris'e yolculuk yapmamın tek sebebi budur.

Kilwa Limanı Hakkında

Bu liman, Mozambik Kanalı'nın kuzey çıkışında bulunduğu için, özellikle de Hindistan'a giden İngiliz savaş gemilerine savaş zamanında zarar vermek açısından çok uygun bir yerde bulunmaktadır.

Liman geniş ve güvenlidir ve çok sayıda gemiyi barındırabilecek kapasitededir. Kerestesi kaliteli olduğu kadar güzel görünümündür; ayrıca kolayca işlenebilir ve çok bol bulunur. İçecek suyu bulmak ise o kadar kolay değildir; çünkü adada sadece birkaç kuyu vardır ve yerleşimciler de bunlardan sadece ihtiyaçları kadar su almaktadırlar. Fakat sayıları beşi bulan civardaki nehirlerden su temin etmek mümkün olsa gerektir; çünkü bu nehirler, 200 tonluk bir geminin, bazısında 10 fersahdan daha uzağa gidebileceği büyüklüktedir ve su derinliği de 15 ayak civarındadır. Nitekim ben, küçük gemimle, 11 fersah içeri doğru gittim. Bu bölgede suyu son derece tatlı iki kaynak buldum. Nehrin iki büyüleyici dağ arasından aktığına bakılırsa, yörede başka nehirler de olmalı. İki geçitteki su miktarı, en büyük gemilerin geçebileceği kadar çoktur ve en sığ yer 14 kulaç derinliğindedir. Yörenin güzelliğini anlatmaya kelimeler yetmez; öyle ki Mangrov denilen ve yarısı su altında bulunan ağaçlardan oluşan ormanlık bölgeden bir kez geçmeye görün, hayranlığınızı gizleyemezsiniz. Sadece Kilwa Adası'ndan değil geçidin güney tarafından da görülebilen taş binaların kalıntılarına bakınca ise, burasının eskiden çok önemli bir kent ve büyük bir ticari merkez olduğu anlaşılıyor. Kilwa'da, kemerleri çok sağlam yapılmış, taştan yapı, büyük bir caminin tamamı görülebilir. Şehrin güney ucunda bulunan, çok acayip görünümlü bir Budist tapınağı ise son üç yıl içinde çöktü. Nihayet, burada, darı, çivit, İle de Bourbon'da üretilen pamuklu bezden daha yumuşak olan en iyi cinsten pamuklu bez, şeker kamışı, bol miktarda zamk, Cidde ve Dahomey'de para yerine geçen ikinci kalite kah-

verengi salyangoz kabuğu üretilir. Ayrıca çok sayıda fil bulunduğu için fildişi ve eğer dikkatlice seçilirlerse bu yöreden çok iyi cins siyah köle temin edilir. Şu an bu seçimi biz kendimiz yapamıyoruz. Çünkü bu işleri, neye ihtiyacımız olduğunu ve Ümit Burnu'nu dolaşmak için uygun mevsimde yola çıkmamızın zorunlu olduğunu bilen tüccarlar yönetiyorlar. Aramızdaki rekabet sürmekle birlikte, bölgeye düzenli seferler düzenlenmeye çalışılıyor ama bunlar hep tesadüfen gerçekleşiyor. Bu nedenle, kimi zaman üç yahut dört gemi, aynı yerde karşılaşabiliyor ve birbirlerine serbest hareket etme imkanı bırakmıyorlar. Eğer önceden iyi örgütlenilmiş olsa, seferler mevsimlere ve yük miktarına göre planlanırsa ve elde edilen kazancın nasıl harcanacağı da iyi hesap edilse, bunlar olmaz. Çünkü haberleşme ve idareye doğrudan karışmak denizcilerin işi değildir. Elimdeki bilgilere göre, son üç yılda bu limanda gerçekleştirilen ticari faaliyeti, şahsen tanımadığım tüccarları dışarıda tutarsak, aşağıdaki şekilde özetleyebilirim:

<i>La Pintade</i>	Kaptanı	600	siyah köle
<i>La Victoire</i>	" La Touche	224	" İlk seferinde
<i>Les bons amis</i>	" Beguet	336	"
<i>La Samaritaine</i>	" Herpin	254	"
<i>La Creolle</i>	" Crassons	176	"
<i>La Victoire</i>	" La Touche		
	Üçüncü seferde	230	690 " Üç seferinin
(silinmiş)	" Berton	233	" toplamı
<i>La Grande Victoire</i>	" Michel	289	"
<i>La Themis</i>	" Bertau	450	"
<i>La Grande Victoire</i>	" Michel	289	"
<i>La Creolle</i>	" Crassons	211	"
<i>La Themis 2. seferi</i>	" Bertau	480	"
<i>La Grande Victoire</i>	" Roillard	250	"
		+ _____	
		4.193	zenci

Benim hesabıma göre, toplam sayı 4193'tür ve üç yıl içinde, daha fazla ticari faaliyet gerçekleştirilmiş olmalıdır.

En azından bu üç yıllık dönemde ticareti yapılan, tanesi 40 *piastre*'den bu 4193 kölenin toplam ederi 167.720 *piastre* tutar ki, bu meblağın çoğu, Ile de France ve Bourbon'dan ya da doğrudan Fransa'dan toplanmıştır. Bu yüzden, sadece bu ticareti güven altına almak değil, ayrıca daha az *piastre* harcamanın yolunu bulmak da önemlidir. Zira köleler için onlara verdiği-

miz *piastre*'lerin kısa sürede ellerinden çıktığı düşünülürse ve bu paraları, pirinç, darı, koyun, ceket, gömlek, halı, tığ, kılıç, ayakkabı ve elbiselik ve astarlık ipek kumaş ihtiyaçlarını temin eden Mağribiler ve Araplara verdikleri göz önünde bulundurulursa, bunun yolunu bulmak kolay görünüyor. Araplar bu malzemelerin çoğunu Surat bölgesinden temin ediyorlar. Peki bu malzemeleri doğrudan bu bölgeden temin eden niçin biz olmayalım? Onların yaptığı kârı biz yapmalıyız ve bunun için adamlar ve gemiler istihdam etmeliyiz ve ile de France ve Bourbon'da kalacak olan çok miktardaki paramız da bizde kalmalıdır. Daha kesin olarak şunu söyleyebilirim ki, eğer Avrupa'dan veya bu adalardan gelen özel şahıslara ait gemiler Mozambik kıyılarına gidemedilerse ve Avrupa'dan gönderilen özel bir şirkete bağlı gemiler, sadece Kilwa'ya götürülen *piastre*'ler sayesinde bu ticarete ortak olabildiler ise, her biri için bize 50 veya 60 *piastre* ödeten Mozambik, Kerimba ve ... (metinde yer almayan yer, *İbo*)'daki Portekizlilere ne kadar para ödediğimiz tahmin edilebilir. Hediyeler ve bıkıtırıcı sıkıntılar da cabası. Paramızı Portekizlilere kaptırmanın ne alemi var? Kendi işimizi kendi imkanlarımızla görebilsek ve kendimizin imal ettiği malzemeleri kullanır ve paramızı da elimizde tutarsak, paramız cebimizde kalır. Çok önceleri, Madagaskar'da bir yerleşim yeri veya ticaret limanı kurulacağı söylenirdi. Doğrusu, boş boş oturanları, bir sürü fakir ve muhtaç insanı ve imaretlerde kalan kimsesizleri görünce, en azından, uzunca bir süredir gidip-geldiğimiz adanın bu bölümü için şimdiye dek bunları düşünmemiş olmamıza şaşıyorum. Ayrıca yerleşim için çok uygun olan belirli limanlarda, devletin kaynaklarını zorlamadan ticari merkezler de kurulabilir.

SORULAR

-
1. Size göre, Kilwa yerlileri, Fransızlarla bir antlaşma yapmak için can atıyorlar mıydı?
  2. Kilwa Sultanı, Fransızların silah yardımıyla bulunma teklifini niçin reddetti?
  3. Fransız köle ticareti ile ilgili olarak Kaptan Crassons de Medeuil'in yaptığı analiz nedir?
  4. Yazarın, Afrika'yla ilgili bu gözlemlerinin amacı neydi?
-

94. THOMAS JEFFERSON

BAĞIMSIZLIK BİLDİRGESİ

(1776)

Thomas Jefferson (1743-1826), Virjinya'nın en seçkin ailelerinden birinin oğlu olarak dünyaya geldi. Mimarlıktan, eğitim ve siyasete kadar çok farklı ilgi alanları olan Jefferson, ömrünün ilk yıllarının çoğunu, bahçesinde, geçmişteki bilgelerin yazdıkları üzerine çalışarak geçirdi. Siyasete ilgisi hep vardı ve önce Virjinya koloni meclisinde görev yaptı. 1775'te İkinci Kıta Kongresi'ne delege olarak seçildi; burada bir hatip ve yazar olarak temayüz etti. Amerikan Devrimi sırasında, Virjinya valisi olarak görev yaptı. Washington hükümetinin ilk dışişleri bakanıydı, sonra başkan yardımcısı oldu ve 1801'de de Birleşik Devletler başkanı seçildi. Resmi görevinden emekli olduktan sonra, 1819'da Virjinya Üniversitesi'ni kurdu. Bugün bütün Amerikan düşünürlerinin en büyüklerinden biri sayılmaktadır.

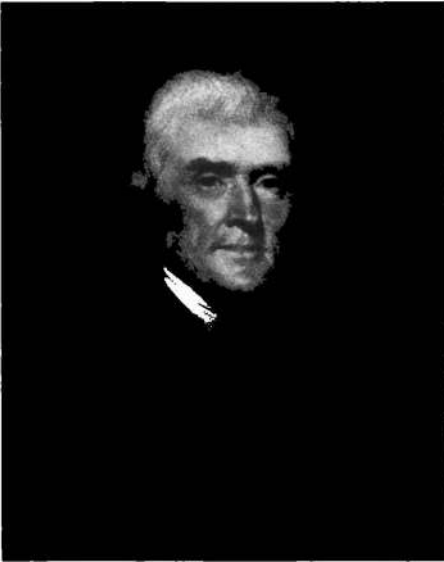
Jefferson, Kıta Kongresi'nin isteği üzerine Bağımsızlık Bildirgesi'ni yazdı. Bu belge, aynı zamanda liberal ilkelerin özlü beyanıydı ve parlak bir siyasal propaganda metniydi. Bildirge, demokratik yönetim tarihindeki en önemli belgelerden biridir.

Amerika'nın On Üç Birleşik Devletinin Oybirliğiyle Kabul Ettiği Bildirge (Kıta Kongresi, 4 Temmuz 1776)

Olayların seyri gereğince, bir halkın kendisini başka bir millete bağlayan siyasal bağları koparması ve gerek Doğa Yasalarının gerekse Doğa'nın Tanrısının Yasaları'nın ona dünya devletleri arasında bağışladığı bağımsız ve eşit yeri alması zorunlu hale geldiği zaman, insanların düşüncelerine duydukları saygı, onları bu ayrılığa zorlayan nedenleri açıklamalarını gerektirir.

Şu doğruların ispata muhtaç olmadıklarını kabul ediyoruz: bütün insanlar eşit yaratılmışlardır; Yaratıcıları onlara belli birtakım vazgeçilmez haklar bağışlamıştır; Yaşam, Özgürlük ve Mutluluk arayışı bu haklar arasındadır. Bu hakları sağlamak için, insanların arasında adil güçlerini yönetilenlerin rızasından alan hükümetler kurulmuşlardır; herhangi bir yönetim biçimi bu amaçları yıkıcı hale gelince, onu de-ğiş-

tirmek ya da kaldırmak ve temelini bu ilkelere dayandırarak, güvenlik ve mutluluklarını sağlayacağını en çok umdukları biçimde güçlerini örgütleyerek yeni bir yönetim kurmak, halkın hakkıdır. Öngörülü olmak, uzun zamandır kurulu hükümetlerin hafif ve geçici nedenlerle değiştirilmemelerini emreder ve bundan dolayı, bütün deneyimler, insanların durumlarını düzeltmek için alışageldikleri yönetim biçimlerini kaldırmaktansa, katlanılabilir olduğu sürece bu kötülöklere katlanmaya daha yatkın olduklarını göstermiştir. Fakat hiç değişmeden aynı amaca yönelen yolsuzluklar ve zorbalıklar silsilesi, onları tam bir istibdat yönetimine mahkum etmek üzere bir planın uygulandığının açık kanıtları haline gelmişse, böyle bir yönetimi yıkmak ve güvenlikleri için yeni bekçiler koymak insanların hakkıdır, görevidir. İşte bu, Kolonilerin sabırla katlandıkları durumdur ve onları eski yönetim sistemlerini değiştirmeye zorlayan gereklilik de şu an budur. Şimdiki Büyük Britanya Kralı'nın geçmişi, doğrudan doğruya bu devletlerin üzerinde mutlak bir tiranlığın kurulmasına yönelen ve durmadan tekrarlanan haksızlıkların ve zorbalıkların tarihidir. Bunu ispatlamak için, gerçeklerin tarafsız ölkelerce de bilinmesi iyi olacaktır:

Thomas Jefferson

Bağımsızlık Bildirgesi orijinal metni

Kral, kamu yararına olan en sağlam ve en gerekli yasaları onaylamayı reddetmiştir.

Onayı alınana dek yürürlöğe girmeleri ertelenmedikçe, valilerinin

acil ve çok önemli yasalar çıkarmalarını yasaklamış ve bu erteleme kabul edilince de, onlarla ilgilenmeyi büsbütün ihmal etmiştir.

Halkın geniş kesimlerinin yararına olacak yasalar çıkarmayı -o kim-seler, kendileri için paha biçilmez değeri olan ve yalnızca tiranlar için korkutucu bir hak olan Yasama Organında Temsil Edilme hakkından vazgeçmedikçe- reddetmiştir.

Yasa organlarını, sırf aldığı tedbirler sonucu yıpranıp bezsinler diye, olağan olmayan, rahatsız edici ve Kamu kayıtlarının bulunduğu yerler-den uzakta toplantıya çağırmıştır.

Halkın haklarının zorla ellerinden alınmasına mertçe direndikleri için, Temsilciler Meclisi'ni defalarca dağıtmıştır.

Bu dağıtımlardan sonra, başkalarının seçilmesine izin vermeyi uzun-ca bir süre reddetmiştir; böylelikle, nitelikleri gereği ortadan kaldırıl-maz olan yasama erkleri bütünüyle halka geri dönmüştür; bu zaman boyunca devlet, dışarıdan istilaya uğramanın ve içeride karışıklık çık-masının bütün tehlikelerine açık kalmıştır.

Bu devletlerin nüfusunun artmasını önlemeye çalışmıştır; bu amaçla yabancıların Uyrukluğa Alınması'yla ilgili yasaları engellemiş; buralara göçülmesini teşvik edici diğer yasaların çıkarılmasını reddetmiş ve yeni topraklara sahip olmanın şartlarını çoğaltmıştır.

Yargı Erklerinin kurulmasıyla ilgili yasaları onaylamayı reddederek, Adaletin işleyişine engel olmuştur.

Yargıçları, görev süreleri, ücretlerinin tutarı ve ödenmesi konuların-da, yalnız kendi iradesine bağımlı kılmıştır.

Çok sayıda yeni idare kurmuş; halkımızı sıkımları ve mallarını yemeleri için buralara çok sayıda memur göndermiştir.

Yasama organlarımızın rızası olmaksızın, barış zamanlarında, ara-mızda daima silah altında bulunan ordular tutmuştur.

Ordunun, sivil erkten bağımsızlaşmasına ve ona üstün kılınmasına neden olmuştur.

Bizi, yönetim yapımıza yabancı olan ve yasalarımızca kabul edilme-miş bulunan bir idareye boyun eğmek, başkalarıyla birleşerek, onların sözde yasama organlarının aldığı:

Aramızda çok sayıda silahlı birlikler yerleştirmek,

Uyduruk yargılamalarla, bu devletlerde yerleşik bulunan halka karşı işleyecekleri herhangi bir katletme suçunun cezasından onları korumak,

Dünyanın her bölgesiyle ticaretimizi kesmek,

Rızamız olmadan üstümüze vergiler koymak,

Bizi, birçok durumda, jüriyle yargılanmanın yararlarından mahrum bırakmak,

Sözde suçlar yüzünden yargılanmak üzere bizi denizler-ötesine yollamak,

Komşumuz olan bir Eyalet'te İngiliz yasalarının özgür sistemini kaldırıp, orada keyfi bir yönetim kurmak ve onun sınırlarını, aynı mutlak idareyi bu kolonilere sokmaya uygun bir araç ve örnek olacak kadar genişletmek,

İmtiyaz belgelerimizi elimizden almak, en değerli yasalarımızı kaldırmak ve yönetim biçimlerimizi temelinden değiştirmek,

Kendi yasama organlarımızı askıya almak ve ne türden olursa olsun her durumda hakkımızda yasalar koyma gücünü ellerinde tuttuklarını bildirmek, kararlarını onaylamıştır.

Bizim koruması dışında olduğumuzu ilan ederek ve bize karşı savaş açarak, buradaki hükümeti sahipsiz bırakmıştır.

Denizlerimizi talan etmiş, kıyılarımızı yağmalamış, şehirlerimizi yakmış ve halkımızın canına kıymıştır.

Şimdi de, en barbar çağlarda eşi az bulunacak ve uygar bir ulusun başındaki biri için hiç yakışık almayacak zalimlik ve hainliklerle zaten başlamış olan ölüm, yıkıcılık ve zorbalık işlerini tamamlamak için, parayla tutulmuş yabancı askerlerden oluşan büyük orduları buraya taşımaktadır.

Açık denizlerde tutsak alınan vatandaşlarımızı, kendi ülkelerine karşı silaha sarılmaya, dostlarının ve kardeşlerinin cellatları olmaya veya onların eliyle ölmeye zorlamıştır.

Aramızda iç isyanlar çıkarmış ve savaş kurallarının her yaş, cins ve durumdan insanları ayırt etmeden kırıp geçirmek olduğu bilinen acımasız Kızılderili vahşileri, sınırlarımızda oturan halkımızın üstüne salmaya çalışmıştır.

Bu baskıların her aşamasında biz, en alçakgönüllü terimlerle, yapılan haksızlıkların düzeltilmesi için ricada bulunduk: sürekli tekrarladığımız başvurularımızın karşılığı, sürekli tekrarlanan haksızlıklar oldu. Böylece her işiyle bir tiran olduğunu gösteren bir hükümdarın, özgür bir halkın idarecisi olması uygun değildir.

Britanyalı kardeşlerimize karşı saygıda kusur etmedik. Yasama organlarının bizim üstümüzde haksız bir yetki alanı kurmaya çalıştıklarını anlatarak zaman zaman onları uyardık. Buraya hangi şartlar altında göçüp yerleştiğimizi hatırlattık. Onların, bu ülke insanına özgü adalet

ve alicenaplıklarına başvurduk ve ortak akrabalık bağlarımızı ileri sürerek, aramızdaki bağları ve iletişimi kaçınılmaz olarak koparacak olan bu zorbalıkları kaldırmaları için onlara yalvardık. Ama onlar da adaletin ve kan birliğinin sesine kulaklarını tıkadılar. Bu yüzden, ayrılmamızın gerekli olduğunu kabul etmek ve onları da, insanlığın geri kalanı gibi savaşta düşman, barışta dost saymak zorundayız.

Kıta Kongresi'nde Bağımsızlık Bildirgesi imzalanırken

Onun için, Amerika Birleşik Devletleri'nin temsilcileri olan bizler, Genel Kongre halinde toplanarak, niyetlerimizin düzgünlüğüne dünyanın Yüce Yargıcı'nı şahit tutmakla, bu kolonilerin iyi halkının adına ve ondan aldığımız yetkiyle, bu Birleşik Kolonilerin, Özgür ve Bağımsız Devletler olduklarını ve hak gereğince de böyle olmaları gerektiğini; Britanya Tacı'na olan bütün bağılıklarından ayrıldıklarını ve onlarla Büyük Britanya Devleti arasındaki bütün siyasal bağların tümünden sona erdiğini ve böyle olması gerektiğini ve özgür ve bağımsız devletler olarak, savaş açma, barış yapma, ittifak kurma, ticaret yapma ve bağımsız devletlerin yapmaya hakları olan öteki bütün iş ve şeyleri yapma konusunda tam yetkili olduklarını resmen açıklar ve ilan ederiz. Ve bu Bildirge'yi korumak için, Tanrı'nın korumasına tam güvenle, hayatlarımız, servetlerimiz ve namus ve şerefimiz üzerine ant içiyoruz.

SORULAR

-
1. *Bağımsızlık Bildirgesi*, bir siyasal ilkeler beyannamesidir. Bu ilkeler nelerdir?
  2. *Bildirge*, hem bir siyasal propaganda hem de bir siyasal felsefe özelliği taşıyordu. Bu durum belgede nasıl yansıtılmıştır?
  3. Jefferson, III. George'u niçin canilerin başı olarak gösteriyor?
  4. Birçok insan Jefferson'un argümanlarına inansa da, ikna olmayanlar da vardı. Siz, onun argümanlarına karşı başka bir görüş ileri sürebiliyor musunuz?
  5. *Bildirge*'nin nihai amacı, halkın refahını sağlamaktır. Bu, Maria Theresa gibi aydınlanma dönemi despotlarının da amacıydı. Jefferson ve Maria Theresa, "kamu yararı"nın mahiyeti konusunda aynı şeyleri mi düşünüyor? Onların bu ortak amaca ulaşmak için kullandıkları araçların farklılıkları nelerdir?
-

95. CESARE BECCARIA

SUÇLAR VE CEZALAR ÜZERİNE

(1764)

Cesare Beccaria (1738-94), İtalya'nın kuzeyinde yaşayan soylu bir aileden geliyordu. Zamanının normal resmi eğitiminden geçti ve 1758'de hukuk doktoru oldu. O dönemde, Milan'da, kendilerine 'yumruklar akademisi' adını veren bir grup aydın bulunuyordu. Bunlar, toplumda reform yapılmasını talep ediyorlardı ve kendilerini taassup ve dar kafalılığı yıkmaya adanmışlardı. Beccaria'nın hukuk reformu üzerine yazdığı eser, zamanla bu grubun esin kaynağı oldu ve bu aydınlar, bütün çalışmalarını, ıslah edilmiş bir hukuk sistemi kurma yolunda yoğunlaştırdılar. Beccaria'nın önerileri, ona bütün Avrupa'da ün getirdi ve ardından Milan'da üst düzey bir resmi göreve atandı; ömrünün geri kalanını, o görevde geçirdi.

Suçlar ve Cezalar Üzerine'nin Avrupa hukuku üzerindeki etkisi çok büyük oldu. Suç ve cezaya karşı nasıl davranılacağına ilişkin olarak yazılan bu ilk sistematik şaheserin yayınlanmasının ardından, itiraf için işkence yapılması ve suçluyu caydırmak için ağır ceza verilmesi gibi tartışmalı konularda ciddi bir tartışma başladı. Yasa metinleri, Beccaria'nın ilkelerinin ışığında yeniden düzenlendi ve bütün hukuk ve toplumsal reform ekolleri, özellikle de İngiltere'deki Faydacılar, ilhamlarını bu eserden aldılar.

Tarihin sayfalarını karıştırdığımızda şunu görürüz: özgür insanların aralarında yaptıkları sözleşmelerden ibaret olan ve öyle de olması gereken yasalar, çoğunlukla, küçük bir azınlığın ihtiraslarının araçlarıdır veya rastlantısal ve geçici bir ihtiyaçtan kaynaklanmışlardır. Bunlar, insanların çoğunluğunun davranışları üzerinde odaklanarak, bunları, *en çok sayıda insanın paylaştığı en çok mutluluk* olarak ifade edebileceğim tek bir bakış açısından görebilen tarafsız bir gözlemci tarafından yazılmamışlardır. Dünyada mutlu olan ulus sayısı pek azdır. Onlar da, kötülüklerden uzaklaşıp iyiliğe doğru yönelen ve toplumların hayatında durulma ve alt-üst oluşların yavaş evrimini beklemeyen ama iyi yasalarla toplumların orta düzeyde ilerlemesini kolaylaştıran uluslardır.

Tutuklama

Kişi güvenliğinin teminatı olan toplumsal birlik olma amacına ters düşen ve çok yaygın olarak görülen bir yanlış da, yasaların uygulanmasından sorumlu yargıç ve savcılara sudan bahanelerle bir düşmanı özgürlüğünden etmek ve suçlu olduğuna dair en açık kanıtlar bulunmasına karşın, bir dostun cezasız kalmasına göz yummak gibi örneklerde görüldüğü gibi, bir vatandaşın tutuklanmasını yargıç ve savcılarının keyiflerine bırakmaktır. Tutuklama, diğer bütün cezalardan farklı olarak, suçun önceden yasa tarafından belirlenmesini zorunlu kılmaktadır. Fakat, bu özel nitelik, diğer temel şartı, yani bir kişinin hangi durumlarda bir cezaya çarptırılacağını yasaların belirlemesi ilkesini iptal etmez. Öyleyse, suçlanan kişinin tutuklanmasını, sorguya alınmasını ve cezaya çarptırılmasını haklı kılacak suç delillerinin neler olduğunu göstermek yasanın işidir. Sanığın kamuoyunca suçlanması, firar etmesi, sanığın yargılama dışında özel itirafta bulunması, suç ortaklarından birinin yine yargılama dışında özel itirafı, mağdurun tehditleri ve sürekli düşmanlık beslemesi, suçun maddi konusu olan nesne ve benzeri deliller, bir vatandaşın tutuklanması için yeter kanıtlardır. Fakat bu kanıtlar, yargıçlar tarafından değil, yasalar tarafından belirlenmelidir. Zira yargıçların kararları, bir yasa hükmünün özel uygulamaları değilse, her zaman özgürlüklere aykırı niteliktedirler. Cezalar ılımlı oldukları ölçüde, cezaevlerinde yaşanan ve tiksinti uyandıran sefalet ve açlık da ortadan kalkacaktır. Acıma ve şefkat duyguları, acımasız ve amansız gardiyanların üstesinden gelip, demir parmaklıkların ardına geçecek bir yol bulursa, işte o zaman, yasalar da, vatandaşları tutuklama konusunda daha zayıf kanıtlarla yetinebilirler.

Bir suç işlemekle itham edilen, tutuklandıktan sonra da aklanmış bir insanda hiçbir aşağılanmışlık izi bırakmamak gerekir. Çok ağır suçlarla itham edilen pek çok Romalı, daha sonra suçsuz bulunmuş ve halkın saygısını kazanıp, yüksek makamlara gelmiştir! O halde, hangi sebeple, zamanımızda, suçsuzluğu anlaşılan birinin akıbeti bundan farklı olabiliyor? Öyle görünüyor ki, bunun nedeni şudur: bugünkü ceza sistemimizdeki görüşlere göre, güç ve gurur düşüncesi, adalet düşüncesine üstün gelmiştir, çünkü suçlu ve suçsuz, hiçbir fark gözetilmeden aynı hücreye konulmaktadır. Ayrıca kendi aramızda bile, cezaevini, suçlanan kişinin gözetilip tutulduğu yerden çok, bir işkence yeri olarak görmekteyiz. Nihayet, yasaları koruyan güç, tahtı ve ulusu savunan dış güçten ayrılmıştır. Oysa bunların birleşmeleri gerekir. Böylece, birinci güç,

yasaların ortak yaptırımı aracılığıyla, yargı erkiyle birleşmiş, fakat ikincisini doğrudan doğruya yönetimle bağımlı kılmamış olacak, cezaevlerinin yönetilmesine hizmet edecektir. Nasıl ki, askeri birliklerin debdebeli geçit törenlerinde sergiledikleri gurur tablosu, küçük düşürülmeyi ortadan kaldırıyorsa, bu güç de tantananın eşlik ettiği bir şan ve şöhret kazanmış olacaktır. Zira, bu aşağılanma, halkın bütün duygularında görüldüğü gibi, o şeyin kendisinden ziyade, yöntem ve tarzla ilgilidir. Kamuoyu, askeri cezaevinde bulunmanın, sivil cezaevinde bulunmak kadar onur kırıcı olmadığını düşünür. Ancak halkımızın gelenek ve yasaları, zamanımızın aydınlık düşüncelerinin getirdiği mutluluğun birkaç asır gerisinde kalmalarına rağmen içimizde hâlâ yaşıyorlarsa, bizim atalarımız olan kuzeyli avcılarının barbarca ve canavarca izlenimleri de, etkileri de elbette sürecektir.

Ölüm Cezası

Ölüm cezasının, insanları asla daha iyi bir konuma getirmemiş olan yaygınlığı, beni, iyi örgütlenmiş bir yönetimde, ölüm cezasının gerçekten faydalı ve adil olup olmadığını incelemeye yöneltti.

İnsanlar, nasıl oluyor da kendilerinde hem cinslerini boğazlama hakkını görüyorlar? Bu hak, kesinlikle egemenlikten ve yasalardan çıkmaz. Egemenlik ve yasalar, her insanın kişisel özgürlüğünün küçük parçalarının toplamından başka bir şey değildir; bireylerin iradelerinin toplamından ibaret olan genel iradeyi bunlar temsil ederler. Böyle bile olsa, kendini öldürme yetkisini başka insanlara bırakmayı kim ister ki? Özgürlüğünden en küçük fedakarlıkta bulunurken kılı kırk yaran insanın, bütün değerlerin en büyüğünden, yani yaşamdan fedakarlıkta bulunmayı isteyebileceği düşünülebilir mi? Eğer bu böyle olsaydı, bu ilkeyi, diğer ilkeyle, yani insanın, kendi hayatına son verme hakkı olmadığı ilkesiyle uzlaştırmak nasıl mümkün olabilirdi? Eğer başkasını öldürme hakkı, bir başkasına veya bütün topluma tanınabiliyorsa, insanın kendini öldürme hakkının da olması gerekirdi.

Öyleyse, ölüm cezasının hiçbir hukuksal temeli yoktur. Böylelikle, ölüm cezasının, ancak bir insanın ölümünün toplum açısından zorunlu ve faydalı olduğu kararına varıldığında, yani bir ulus bir vatandaşa karşı savaş açtığı zaman söz konusu olabileceğini ortaya koymuş oluyorum. O halde, ölümün ne yararlı ne de zorunlu olduğunu gösterebilirim, insanlık davasını kazanmış olacağım demektir.

Bir vatandaşın öldürülmesinin zorunlu olduğuna inanmak için, yalnızca iki muhtemel sebep gerekir: ilki, özgürlüğünden mahrum edilse bile, vatandaşın ülkenin güvenliğini tehlikeye atan ilişkileri ve gücünün olması, yani o vatandaşın varlığının, kurulu düzen içerisinde tehlikeli bir isyana yol açabilecek olması durumunda bu zorunluluk ortaya çıkar. Demek ki, bir vatandaşın ölümünün zorunlu hale gelmesi, ancak, bir ulusun özgürlüğünü yitirdiği veya geri aldığı zaman yahut anarşi zamanlarında yasaların yerini kargaşa aldığı zaman söz konusu olur. Fakat yasaların sükunetle hükümlerini yürüttüğü, yani bütün ulusun onayını almış, arkasında iç ve dış düşmanlara karşı kendini koruyucu bir ordusu bulunan ve belki de bu ordudan daha etkin olan kamuoyu desteğini arkasına almış ve bunların desteği ile savunulan; yürütme erkinin, sadece gerçek egemenin elinde olduğu, zenginlerin yetkileri değil, sadece zevklerini satın aldıkları bir ülkede, ölüm cezasını uygulamak için hiçbir zorunluluk görmüyorum. Ölüm cezası, ancak, başkalarını suç işlemekten caydırmanın tek gerçek yolu olması durumunda söz konusu olabilir. Bunun dışında, bir vatandaşı ortadan kaldırmak için hiçbir zorunluluk bilmiyorum. İşte, ölüm cezasının adil ve zorunlu olduğuna beni inandırabilecek ikinci gerekçe de budur.

İnsanın ruhu üzerinde en derin etkiyi yapan şey, cezanın ağırlığı değil, süresidir. Çünkü hassasiyetlerimiz, şiddetli fakat geçici eylemlerden çok, hafif ama tekrarlanan izlenimlerden daha kolay ve daha uzun süreli etkilenir. Hissedilen her varlığın üzerinde, alışkanlığın yaygın ve genel bir gücü vardır. Nasıl insan, tekrarlanan alışkanlıklar sayesinde konuşur, yürür ve ihtiyaçlarını giderirse, aynı şekilde, ahlaki görüşler de ancak uzun süren ve tekrarlanan izlenimlerle insan belleğine yerleşirler. Suça karşı en güçlü dizgin, bir caninin öldürülmesinin dehşet verici ama geçici görünüşü değil, özgürlüğü elinden alınmış bir adamın uzun süren ve acılı durumunun örnek olmasıdır. Çünkü insan, bir tür yük hayvanına dönüşünce, topluma verdiği zararı kendi yorucu çalışmasıyla giderip onarmaktadır. Bu etki, insanların, hep kendilerinden uzakta gördükleri ölüm düşüncesinden çok daha güçlü ve sarsıcıdır. Çünkü o zaman, insan, kendi içine yönelecek ve sık sık şunu düşünecektir: “benzeri bir suçu işlersem, ben de uzun süre böylesi acınası şartlara katlanmak zorunda kalırım.”

Ölüm cezası, çoğunluk için, bir gösteri, diğerleri için de, öfkeyle karışık bir acıma konusudur. Bu iki duygu, ölüm cezasını gören seyircilerin ruhuna, yararlı korkudan daha çok egemen olurlar. Oysa ılımlı ve

uzun süren cezalandırmalarda, baskın çıkan duygu yalnızca ikincisidir, yani korkudur. Acıma duygusu, suçludan çok kendilerinin yararı için verilen cezaya tanık olanların kalplerindeki diğer bütün duygulara baskın çıkmaya başladığında, yasa koyucunun cezanın ağırlığı konusunda belirleyeceği sınır ortaya çıkmaktadır ve bu da bizzat bu duygu tarafından belirlenmiş görünmektedir.

Bir cezanın adil olması için, insanları yalnızca suç işlemekten caydıracak derecede ağır olması yeterlidir. Gerçekten, suçu işlemekle elde edebileceği yarar ne olursa olsun, bununla, kişisel özgürlüğünden tümüyle ve sürekli olarak vazgeçmeyi karşılaştırıp, ikincisini tercih edebilecek bir insan yoktur. Bu nedenle, ölüm cezasının yerine, ömür boyu hapis cezası verilmesi, suç işlemeye kararlı bir kişiyi caydırmaya yetecek derecede ağır bir cezalandırmadır; hatta daha da ağırdır. Birçok insan, ölüm cezasını, sakın bir şekilde ve metanetle karşılayabilir. Kimileri bu cezayı, bağnazlıkla, kimileri insana mezar ötesine dek bile eşlik eden bir kendini beğenmişlikle ele alırlar; kimileri de ölümü, ya artık yaşamak istemediği için ya da sırlarının açığa çıkması korkusundan dolayı, son ve ümitsizce bir gayret olarak görürler. Fakat ne bağnazlık ne kendini beğenmişlik, sürgit bukağışların veya zincirlerin arasında, sopa ve boyunduruk altında, demir kafes içinde varlığını sürdürebilir. Ümitsizlik, ümitsizlikten doğan acılara son vermez, bilakis onları başlatır. Ruhumuz, geçici ama aşırı acıların şiddetine karşı, uzun süren ve devamlı bezginliklere oranla daha dirençlidir, çünkü ilk durumda, acıları kovmak için kendini çabucak toparlayabilmektedir, ama onun gücünün esnekliği, ikincilerin uzun süren ve tekrarlanan etkilerine direnmekte yetersiz kalmaktadır.

Eğer bana, bütün çağlar içinde ve bütün uluslarda bazı suçlar için ölüm cezası öngörüldüğünü ileri sürülerek karşı çıkılırsa, onlara bu vakianın, bütün zamanlar boyunca eskimeyen gerçek karşısında hiçbir değeri olmadığını söyler, geçerim. İnsanlık tarihi, bizi engin bir yanlışlar denizinin bulunduğu düşüncesine götürmektedir. Bu yanlışlar denizinde, uzak aralıklarla, belli belirsiz biçimde, yanlışlar arasından ancak bazı gerçekler suyun üzerinde yüzebilmektedir. Neredeyse bütün uluslarda, insan kurban etme uygulaması bulunmaktadır. Peki bu uygulamayı savunma cesaretini kim gösterecek? Ancak çok az sayıda toplum, o da ancak çok kısa bir süre ölüm cezasını uygulamaktan geri durmuşlardır. Bu durum ise, karşı görüştense benim görüşümü doğrulamaktadır; çünkü bu tespit, büyük gerçeklerin yazgısına uygun

düşmektedir. Zira bu gerçeklerin ömrü, insanlığı saran uzun ve karanlık gecelerle karşılaştırıldığında, bir şimşek çakması kadar kısadır. Bugüne kadar içine düşülen yanlışlar büyük toplumlarca da kabul edildiler; bu toplumlarda da hakim oldular. Ne var ki, büyük çoğunluğun gerçeği benimsedikleri mutlu döneme henüz gelinmedi. Ve tanrısal bilgeliğin vahyederek başkalarıyla paylaşmak istediği temel gerçekler de bu evrensel yasadan muaf değildirler.

SORULAR

-
1. Beccaria'ya göre, bir yasanın en temel ilkesi ne olmalıdır?
  2. Beccaria, yaşadığı çağda bireyleri cezalandıran yasaları mahkum ediyor. Bu yasalarda yanlış olan nedir ve o, bu yasaları neyle değiştirmeyi öneriyor?
  3. Beccaria, ölüm cezası hakkında ne düşünüyor?
  4. *Suçlar ve Cezalar Üzerine*, ölüm cezasının caydırıcı olmadığını ileri sürüyor. Niçin? Caydırıcı olmak bakımından daha etkin olan bir ceza nedir?
  5. *Suçlar ve Cezalar Üzerine*, Aydınlanma dönemine ait bir eserdir. Aynı dönemde yazılmış başka belgelerden bazıları üzerinde düşünün. Bunların ortak özellikleri neler gibi görünüyor?
-

96. MARQUIS DE CONDORCET

İNSAN ZEKASININ İLERLEMELERİ ÜZERİNE

(1793)

Marie-Jean-Antoine de Caritat, Marquis de Condorcet (1743-94), köklü ve soylu bir Fransız ailenin en büyük oğluydu. Matematikçi olmak üzere eğitim gören Condorcet, meslek hayatına birkaç teknik kitapçık yazarak başladı ve büyük Fransız ansiklopedisine katkıda bulundu. Aydınlanma düşüncelerini halka sevdiren Fransız filozoflar ve bilim adamlarından oluşan küçük bir çevrenin üyesiydi. Kraliyet Darphanesi'nde baş müfettiş olarak memurluk yapmasına rağmen, Fransız Devrimi'nin ateşli savunucularındandı ve daha sonra da devrimci Yasama Meclisi'nin sekreteri oldu. Eğitim reformuyla ilgilenen Condorcet, özgür kamu okullarının kurulması için bir taslak plan hazırladı. Cumhuriyet'in kuruluşunu da destekledi ama XVI. Lui'nin idamına karşı çıktı. Condorcet'in ılımlı duruşu, radikal Jakobenler'le arasının açılmasına neden oldu. Ardından tutuklandı ama 1793'te hapisten kaçtı. Dramatik bir kovalamacanın ardından sonunda yakalandı ve hapisanede öldü.

Condorcet, *İnsan Zekasının İlerlemeleri Üzerine*'yi, saklanırken yazdı. İnsanların, başlangıçta vahşi olmalarına rağmen, bir mükemmellik durumuna doğru sürekli ilerlediklerine inanıyordu. Aydınlanma düşüncesinin aşılandığı eğitim kurumlarının bu ilerleme sürecinde hayati önemi vardı, fakat monarşi ve din ilerlemeye engel oluyorlardı. Bu kitap, o çağda Aydınlanma inancını yansıtan en önemli eserlerden biridir.

İnsan Zekasının Gelecekteki İlerlemeleri Üzerine

İnsan, olguların özüne ilişkin yasaları bildiği zaman, bunların ilerde ne şekil alacağını da neredeyse kesinlik derecesinde tahmin edebiliyorsa ve bu yasaları bilmediği zaman bile, geçmişteki tecrübelerinden yola çıkarak gelecekte olacakları büyük bir tutarlılıkla tahmin edebiliyorsa, bu durumda, insanlık tarihinden yola çıkarak insanlığın gelecekte alacağı şekli tahmin etmenin boş bir çaba olduğunu kim ileri sürebilir? Doğa bilimlerine olan inancın biricik dayanak noktası şu düşüncedir: bilinsin veya bilinmesin, evrendeki olgulara hükmeden genel yasalar zorunludur ve değişmezler. Peki bu ilke, doğadaki olgular için geçerli oluyor da, insa-

nın entelektüel ve ahlaki melekelerinin gelişimi konusunda niçin geçerli olmasın? En akıllı insanlar, nasıl davranacaklarına dair ilkeleri, geçmişte benzer durumlara ilişkin yaşanmış deneyimler üzerine temellendirilmiş kanaatlerden çıkardıklarına göre, kendi çıkarımlarını, gözlemlerinin sayısı, değişmezliği ve doğruluğuyla hakikat olduklarından emin olunan bu yasalardan daha kesin hakikat olarak görmediği sürece, filozofun, bu çıkarımlarını aynı temeller üzerine oturtması niçin yasak olsun?

İnsanlığın gelecekteki durumuyla ilgili ümitlerimizi üç önemli başlık altında toplayabiliriz: uluslar arasında varolan eşitsizliğin kaldırılması; her bir ulusun kendi içindeki eşitliğin ilerlemesi ve insanlığın gerçek mükemmelliğe ulaşması. Fransızlar ve İngiliz kökenli Amerikalılar gibi, en aydınlanmış, en özgür ve ön yargıları en az olan ulusların daha önce ulaştığı uygarlık düzeyine, bütün uluslar günün birinde ulaşır mı? Bu uygar ulusları, kralların idaresi altında esaret hayatı yaşayan barbar Afrika kabilelerinden, cahil vahşilerden ayıran büyük uçurum, zamanla kapanır mı?

Eğer günümüzdeki ulusların durumuna bir göz atacak olursak, her şeyden önce, Fransız anayasasının Avrupa'daki bütün aydın insanların ilkeleri olduğunu görürüz. Bu ilkelerin, giderek kölelerinin yaşadıkları mezbelelik yerlerin içine bile girmesini engellemeye çalışan rahipler ve despotlara rağmen, her yerde yayıldığına ve büyük ölçüde kabul gördüğüne şahit oluyoruz. Bu ilkeler, oralarda, çok geçmeden, kölelerin küllenmiş sağduyularının uyanmasına neden olacak ve sürekli küçümseyişlerin ve korkutmaların bile söndüremediği ezilenlerin ruhundaki o küllenmiş öfke ateşini yeniden alevlendirecektir.

Bu yüzden, güneşin, akıllarından başka hiçbir hakem tanımayan özgür insanların üzerine doğacağı günler gelecektir; işte o zaman, tiranlar ve köleler, rahipler ve onlara uşaklık yapan aptal yahut ikiyüzlü işbirlikçiler, sahneden inecekler ve tarihin derinliklerine gömüleceklerdir. Onları, sadece kurbanlarına ve aldattıkları kişilere acıyacağımız ve yaptıkları zulümleri hatırlayıp uyanıklığımızı sürdürmemiz gerektiğini düşündüğümüz zaman ve şayet yeniden içimizde boy göstermeye kalkışacak olurlarsa, aklın gücüyle, tiranlığın ve hurafelerin ilk tohumlarını nasıl tanıyıp yok edeceğimizi öğrenmek için hatırlayacağız.

Geçmiş toplumlara baktığımızda, çoğunlukla, yasanın vatandaşlara tanıdığı haklarla vatandaşların gerçekte kullandıkları haklar arasında ve yine siyasal yasa metinlerinin tanıdığı eşitlikle bireyler arasında gerçekte var olan eşitlik arasında büyük bir fark olduğunu görürüz. Ayrıca

bu farkların, Antik cumhuriyetlerde özgürlüğün yok edilmesinin; bu cumhuriyetlerin başına gelen büyük felaketlerin ve zaafı yüzünden bu cumhuriyetlerin yabancı güçlerin eline geçmesinin başlıca nedenlerinden biri olduğunu gözlemledik.

Bu farkların üç temel sebebi vardır ki bunlar, refahtaki eşitsizlik; geçimliliğini miras yoluyla temin eden kişiyle, ömrünün uzunluğu veya daha çok da çalışabilecek gücünün bulunduğu yıllarının uzunluğu ölçüsünde geçimliliğini temin edebilen kişi arasındaki statü eşitsizliği; son olarak da, eğitim eşitsizliğidir.

O halde, bu üç gerçek eşitsizliği bütünüyle ortadan kaldırmak mümkün olmasa da, bunların sürekli azalmasını sağlamanın zorunlu olduğunu göstermemiz gerekir. Çünkü bu eşitsizlikler, kökünü kazımaya çalışmanın aptalca ve tehlikeli olacağı doğal ve zorunlu nedenlerden kaynaklanmışlardır. Bunların sonuçlarını bütünüyle ortadan kaldırmaya kalkıştığınız zaman, bu kez, yeni ve daha zararlı eşitsizliklerin doğmasına sebep olacak ve insan haklarına daha doğrudan ve daha ölümcül darbeler indirmiş olacaksınız.

İnsanların kabiliyetleri ve ihtiyaçları arasında daha isabetli bir orantı kuran sanayi ve refah arasındaki bütün bu ilerlemeler sayesinde, birbiri ardınca gelen bütün nesiller, gerek bu ilerlemenin bir sonucu olarak gerekse sanayi ürünlerinin bozulmadan korunması sayesinde, daha varlıklı olacaklar ve böylece insan ırkının doğasında bulunan özelliklerden dolayı, insanların sayısı da artacaktır.

Bilimler içinde en az bu kadar önemli olan bir başka ilerleme türü daha vardır. Bu, halen çok belirsiz ve muğlak olan bilimsel dilin mükemmelleşmesidir. Bilimler, daha yolun başında iken dahi, bu alanda kaydedilen ilerlemeler sayesinde popülerleşebilirler. İnsan zekası, diğer engellerin üstesinden geldiği gibi, dilin yanlışlıklarının da üstesinden gelebilir ve gerçeği gizleyen yahut olduğundan başka gösteren acayip maskeyi kaldırıp ona ulaşabilir. Ancak kullanılan dilin kusurlu olması yüzünden en basit hakikatler bile saptırılmışlarsa, eğitimine ayıracak fazla zamanı olmayanlar, bu hakikatleri nasıl öğrenip de aklında tutabilirler? Bu kişinin edinebildiği ve başka bilgilerle birleştirebildiği fikirler ne kadar az olursa, bunların kesin ve doğru olması da o denli gerekli olur. Hataya düşmemek için hafızasını yoklayan bu kişi, orada birikmiş bir bilgi stoku bulamaz ve uzun süreli pratiklerle sağlamlaştırılmamış ve netleşmemiş olan anlayışı, karanlıkları delip geçme gücüne sahip olamaz ve kusurlu ve bozuk bir dilin muğlak ifadelerini anlama imkanı olan bu zayıf ışık huzmelerini yakalayamaz.

İnsanlar bir kez bilginin ışığıyla aydınlanmaya görsün, kendi hayatları ve zenginlikleri üzerinde diledikleri gibi tasarrufta bulunma hakkına sahip olduklarını bilecekler ve savaşı, zaman içinde en ölümcül afet, en iğrenç suç saymayı öğreneceklerdir. Ortadan kalkacak ilk savaşlar da, zorbarların, miras yoluyla devrildiklerini iddia ettikleri haklarını savunmaları için uyruklarını zorladıkları savaşlar olacaktır.

Uluslar, kendi özgürlüklerini yitirmeden diğer ulusları zapt edemeyeceklerini; bağımsızlıklarını korumanın tek yolunun daimi konfederasyonlar olduğunu ve gücü değil güvenliği talep etmeleri gerektiğini öğreneceklerdir. Tüccar önyargıları yavaş yavaş gözden kaybolacak; yeryüzünü kana bulayan ve onları zenginleştireceği bahanesiyle ulusları mahveden yanlış bir ticari çıkar anlayışı, bir zamanlar elde ettiği müthiş gücü kaybedecektir. Nihayet, uluslar, siyaset ve ahlak ilkeleri üzerinde fikir birliğine vardığında, daha üstün tuttıkları çıkarları gereğince, diğer ülkelerden gelen yabancıları, gerek doğanın cömertliği gerekse kendi gayretleri sayesinde yararlandıkları bütün nimetleri eşit şekilde paylaşmaya davet ettiklerinde, işte o zaman, ulusal düşmanlıkları doğuran ve sürdüren ve ulusal ilişkileri bozan bütün sebepler birer birer yok olacak ve savaş öfkesini besleyen veya bu öfkeyi uyandıran her şey yok olacaktır.

SORULAR

-
1. Condorcet, insanlığın geleceğini nasıl tahmin etmeye çalışıyor?
  2. İlerleme yolunun önünde duran engeller nelerdir? Bunların üstesinden nasıl gelinecektir?
  3. Condorcet'e göre, geleceğin dünyasında bireyler arasında eşitsizlik olacak mı?
  4. Condorcet'in vizyonunda, eğitimin rolü ne olacak?
  5. Sizce Condorcet, kitabını yazdığı dönemde ne kadar gerçekçiymiş?
-

FRANSIZ DEVRİMİ

97. ABBÉ DE SIEYÈS

ÜÇÜNCÜ SINIF NEDİR?

(1789)

Emmanuel-Joseph Sieyès (1748-1836), Fransa kırsalında yaşayan orta sınıf bir aileden geliyordu. Bir noterin oğlu olan Sieyès, Sorbonne'da okudu ve Kilise hizmetinde bulunmak istedi. Yetenekleri sayesinde Katolik Kilisesi hiyerarşisinde hızla yükseldi. Ancak soylu kökene sahip olmamasının bu meslekte ilerlemesine engel olduğunu fark etti. Amacına ulaşmasına engel olan soyluların ayrıcalıklarına son vermek için Fransız Devrimi'ni bir fırsat olarak gördü. Sıradan insanların -üçüncü sınıf- çıkarlarının savunuculuğunu yaptı ve bunun sonucu olarak da, hatırı sayılır bir üne ve siyasi nüfuza kavuştu. Millet Meclisi'ne seçildi ve kralın idamı yönünde oy kullandı. Ancak kavgacı kişiliği nedeniyle, Sieyès'in siyasi etkinliği giderek azaldı. 1790'ların çalkantılı ortamında, olayların ortasında kaldı ve Napolyon Bonaparte'ı 1799'da iktidara taşıyan darbenin planlanmasında rol aldı. Ne gariptir ki, Napolyon onu soyluluk unvanıyla ödüllendirdi ve daha sonrasında Sieyès, yavaş yavaş geri plana çekildi. Napolyon'un düşüşünün ardından, 15 yıl boyunca Fransa dışında sürgün hayatı yaşayan Sieyès, ömrünün son günlerine dek Paris'e dönmedi. Ocak 1789'da yayınlanan bir kitapçık olan *Üçüncü Sınıf Nedir?* Devrim'in temel sorularından birine cevap arıyordu. Sieyès, bu kitapçıkta, yalnızca ulusun çoğunluğunu oluşturan ayrıcalıksız halk kesimlerinin, Fransız anayasasında reform yapma hakkına sahip olduğunu iddia ediyordu. Yönetim, krala bağlı olmamalıydı; Yönetme, öncelikle halkın hakkıydı.

Bu kitapçığın planı, oldukça basittir. Cevabını arayacağımız üç sorumuz var:

1. Üçüncü Sınıf nedir? Her şey.
2. Siyasi düzende şimdiye kadar neydi? Hiçbir şey.

3. Ne istiyor? Orada bir şey olmak.

Cevapların doğru olup olmadığını göreceğiz. Ardından, üçüncü sınıfın gerçekten *bir şey* olması için denenen ve alınması gereken tedbirleri inceleyeceğiz. Böylece diyeceğiz ki:

4. Onun lehinde bakanlar *ne yapmak istediler*, bizzat ayrıcalıklılar *ne teklif ediyorlar*.

5. Ne yapılmalıydı?

6. Son olarak, hak ettiği yeri alabilmesi için üçüncü sınıfa yapılacak *ne kalmıştır*.

Üçüncü Sınıf Bütün Bir Ulustur

Bir ulusun varlığı ve refahı için ne lazımdır? Özel çalışmalar ve *kamusal* görevler.

Bütün özel çalışmalar dört sınıfta toplanabilir: 1) Toprak ve su, insan ihtiyaçlarının ham maddelerini verdikleri için, tarımsal uğraşlara bağlı bütün aileler birinci sınıfı oluştururlar. 2) Maddelerin ilk satılışından onların tüketimi veya kullanımına kadar, yeni bir el emeği, az çok çeşitlenmiş olduğu halde, bu maddelere az çok bileşik ikinci bir değer ekler. Böylece, insan emeği, doğanın nimetlerini tekamül ettirmeyi ve ham maddelerin değerlerini iki katına, on katına, yüz katına çıkarmayı başarmış olur. İkinci sınıfın çalışmaları bunlardır. 3) Üretim ve tüketim arasında, üretimin diğer kademeleri arasında olduğu gibi, bir sürü aracı kişiler yer alır ki, üreticilere olduğu kadar tüketicilere yararlı olan bu kimseler, bayiler ve tüccarlardır... 4) Tüketim ve kullanım maddeleriyle uğraşan bu üç sınıf çalışkan ve yararlı vatandaşlardan başka, bir toplumda, *bireye doğrudan* yararlı ve makbul olan birçok özel mesleklere ve uğraşlara ihtiyaç vardır. Dördüncü sınıf, en seçkin bilimsel uğraşlar ve serbest mesleklerden, memleket içinde en az takdir edilen hizmetçilik işlerine kadar çeşitli iş kollarında çalışanları içerir. Toplumu ayakta tutan çalışmalar bunlardır. Bunları kim yapar? Üçüncü sınıf.

Bunun gibi, şimdiki halde, kamusal görevler de bilinen şu dört başlık altında sınıflandırılabilirler: Kılıç, Cübbe, Kilise ve İdare. Üçüncü Sınıfın, bunların yirmide ondokuzunu oluşturduğunu kanıtlamak için bunları ayrıntılı olarak gözden geçirmek gereksizdir; şu farkla ki, üçüncü sınıf, gerçekten, ne kadar zorlu iş varsa ve ayrıcalıklı sınıfın yapmaktan kaçındığı işlerle görevlendirilmiştir. Ayrıcalıklı sınıfın üyeleri, sadece kârlı ve şerefli işleri tutmaktadırlar... Bununla birlikte, üçüncü sınıfa

bu yerleri yasak etme cüretini göstermişlerdir. Ona denilmiştir ki: “hizmetlerin ne olursa olsun, ehliyetin ne olursa olsun, sen şuraya kadar gidebilirsin ve daha ötesine geçemezsin. Senin şerefli olman uygun değildir.”...

Bu noktada, bir ayrıcalıklı sınıfın kamu hizmetleri için yararlı olduğu iddiasının ancak bir kuruntu olduğunu, bu hizmetlerdeki zorlu bütün işleri, ayrıcalıklı sınıf olmaksızın üçüncü sınıfın yaptığını, onsuz olursa, yüksek mevkilere kesinlikle daha iyi kişilerin geleceğini; bu mevkilerin, doğal olarak, ehliyetin ve tanınmış yeteneklerin hakkı ve ödülü olduğunu ve eğer ayrıcalıklı sınıflar, kazançlı ve şerefli mevkileri gasp etmeyi başarmışlarsa, bunun aynı zamanda hem vatandaşların çoğunluğuna karşı yapılmış iğrenç bir haksızlık hem de halkın menfaatine hainlik olduğunu ifşa etmiş olmak yeterlidir.

O halde, tam bir ulus olmak için gerekli olan bütün unsurları üçüncü sınıfın içermediğini söylemeye kim cüret edebilir? O, henüz tek kolu zincirlenmiş olan güçlü ve diri adamdır; ayrıcalıklı sınıf kaldırılırsa, ulus, daha az bir şey değil, daha çok bir şey olur. Bu durumda, üçüncü sınıf nedir? Her şey; fakat kösteklenmiş ve ezilmiş her şey. Ayrıcalıklılar olmadan, ne olur? Her şey; fakat özgür ve müreffeh her şey. Üçüncü sınıf olmadan hiçbir iş yürümez; ötekiler olmadan, her iş, son derece iyi yürür. Ayrıcalıklıların, ulusa yararlı olmaktan uzak olduklarını ve ulusu zayıflatmak ve ona zarar vermekten başka bir şey yapamayacağını göstermek yetmez. Şunu da kanıtlamak gerekir ki, soylu sınıfı, toplum örgütüne girmez; ulusun üzerinde pekala bir yük olabilir, fakat ulusun bir kısmı olamaz.

O halde, üçüncü sınıf, ulusa ait olan her şeyi kapsar; ve üçüncü sınıftan olmayan hiçbir varlık da, ulusa ait sayılamaz. Üçüncü sınıf nedir? Her şey!

Üçüncü Sınıf Şimdiye Kadar Neydi? Hiçbir Şey!

Burada ne ulusu uzun zamandır inleyen esaret halini inceleyeceğiz ne de içinde bulunduğu baskı ve zillet durumuna değineceğiz. Ulusun medeni durumu değişmiştir; daha da değişmelidir. Hakikaten, üçüncü sınıf özgür değilse, topluca ulusun, hatta ayrıca herhangi bir sınıfın özgür olması imkansızdır. Özgürlük, ayrıcalıklarla değil, bilakis herkese ait olan haklarla elde edilir. Üçüncü sınıfı, ortak düzene bağlı vatandaşlar kitlesi olarak anlamak gerekir. Ne şekilde olursa olsun, yasayla ayrıca-

lıklı olan herkes, üçüncü sınıftan çıkar, ortak yasaya istisna oluşturur ve bunun sonucu olarak da, hiçbir şekilde üçüncü sınıfa ait değildir. Tekrar edecek olursak, *bir ulusu* ulus yapan şey, ortak yasa ve ortak temsildir. Yalnız ortak yasanın himayesinde bulunan bir kimsenin, Fransa'da bir hiç olduğu; birkaç ayrıcalığı olmayanın, her türlü alaya alınmaya, hakarete ve haksızlığa katlanmak durumunda bulunduğu çok doğrudur....

Fakat burada üçüncü sınıfın medeni durumundan çok, anayasal düzenle ilişkilerini gözden geçirmeliyiz. Şimdi onun, Genel Sınıflar içindeki yerini görelim.

Üçüncü sınıfın sözde temsilcileri kimlerdi? Belli bir dönem için soyluluk unvanı verilmiş veya ayrıcalıklı kılınmış kişiler. Bu sahte vekiller, her zaman, halk tarafından özgürce bile seçilmemişlerdir. Bazen Genel Sınıflarda, hemen her zaman da il meclislerinde, halkın temsiline, bazı memuriyetlerin bir ön şartı olarak bakılmaktadır. Bu dehşet verici gerçeğe şunu da ekleyebiliriz ki, yürütme erkinin bütün kolları dahi, Kilise, Cübbe ve Kılıcı donatan sınıfın eline düşmüştür. Bir tür kardeşlik ruhu, soyluların birbirlerini kollamalarını, kendilerini ulusun geri kalanına... tercih etmelerini sağlar. Gasp tamamdır; onlar gerçekten saltanat sürmektedirler.

... Fransa'nın krallık rejimine tabi olduğuna inanmak, büyük bir hatadır.

... Kral değil, saray saltanat sürmüştür. Yapan ve bozan, Bakanları atayan veya görevden alan, makamları ihdas eden veya dağıtan hep saraydır. Fransa'nın her kısmını kaplayan, üyeleri aracılığıyla her şeye ve her yere el uzatan ve devletin bütün esaslı işlerinde etkinliği bulunan bu devasa aristokrasinin başı saray değilse, nedir?...

Özetleyelim: üçüncü sınıfın şimdiye kadar Genel Sınıflarda gerçek temsilcileri bulunmamıştır. Bunun için, siyasi hakları hiçtir.

Üçüncü Sınıf Ne İstiyor? Bir Şey Olmak

...Bu sınıfın asıl istekleri, krallığın büyük belediyeleri tarafından hükümete gönderilen resmi dilekçelerden anlaşılır. Bunlarda ne görülüyor? Halkın *bir şey* olmak ve doğrusu mümkün olandan da az istediği görülüyor. Genel Sınıflarda gerçek temsilcilere sahip olmak istiyor, yani *kendi sınıfından* seçilmiş, iradesine tercüman olmakta becerikli ve çıkarlarını savunabilen vekiller istiyor. Eğer kendi çıkarına aykırı menfaat üstün gelirse, Genel Sınıflarda bulunmak onun nesine yarar! Orada bulunmakla, ebediyen mağduru olacağı zulmü onaylamaktan başka bir şey

yapmış olmayacaktır. Böylece Genel Sınıflarda, *en azından ayrıcalıklı sınıfların sahip olduğuna denk bir nüfuza sahip olana kadar oy vermek için Genel Sınıflara gelmeyeceği hiç şüphesiz olduğundan*, temsilcilerinin sayısının, ilk iki sınıfın temsilcilerinin sayısına denk olmasını istiyor. Son olarak, eğer her kamaranın oyları ayrı olacaksa, bu temsil eşitliği tamamen aldatıcı olacaktır. Bundan dolayı, üçüncü sınıf, oylarının, *sınıf başına değil adam başına* alınmasını istiyor. İşte dilekçelerin özü budur; ayrıcalıklılar, bu dilekçelerden telaşa düştüler, çünkü yalnızca bu isteklerle, suistimallerin zorunlu olarak kalkacağını sandılar. Üçüncü sınıfın asıl niyeti, Genel Sınıflarda, ayrıcalıklılarla eşit bir nüfuza sahip olmaktır. Tekrar ediyorum, üçüncü sınıf daha azını isteyebilir mi? Eğer orada nüfuzu, eşitlikten daha az olursa, aşikar değil midir ki, onun siyasal hiçliğinden çıkması ve *bir şey* olması beklenemez.

Fakat gerçekten üzüntü veren taraf şudur ki, üçüncü sınıfın talebini oluşturan bu üç madde, gerçekten vazgeçemeyeceği nüfuz eşitliğini sağlamaya yeterli değildir. Kendi sınıfından seçilmiş eşit sayıda temsilciye boşuna sahip olacaktır; ayrıcalıklıların nüfuzu üçüncü sınıfın arasına girecek ve hatta ona tahakküm edecektir...

Aristokrasinin nüfuzundan başka... mülkiyetin nüfuzu vardır. Bu doğaldır. Bunu hiç yadırgamam, ama kabul edilmelidir ki, bu nüfuz, hâlâ ayrıcalıklıların lehinedir... Bu konu ne kadar incelenirse, üçüncü sınıfın üç talebinin yetersizliği de o kadar net görülür. Fakat son olarak şu söylenebilir: bu yetersizlik açık olmakla birlikte, onlara kuvvetle saldırılmıştır. Şimdi bu husumetin bahanelerine bakalım.

(Bundan sonra Sieyès, incelemesini, üç talebi şu üç başlık altında analiz ederek sürdürüyor: 1) Üçüncü sınıfın temsilcileri, *ancak gerçekten üçüncü sınıftan olan vatandaşlar arasından seçilmelidir*; 2) vekillerin sayısı, *iki ayrıcalıklı sınıfın vekillerinin sayısına denk olmalıdır*; 3) Genel Sınıflar, *sınıf başına değil adam başına oy vermelidir*. Üçüncü talebi tartışırken, Sieyès, aşağıdaki yorumu yapar.

Yalnız bir hususu dikkatlerinize sunuyorum. Fransa'da şüphesiz suistimaller var; bu suistimallerden birileri yararlanmaktadır. Bunlar üçüncü sınıfa asla yararlı değildir; hatta özellikle ona zarar vermektedir. Şimdi soruyorum: bu durumda, bundan yararlananlar veto hakkını ellerinde bulundurdıkları sürece, bu suistimalleri önlemek mümkün olabilir mi? Bu durumda, adalet kurumu aciz kalacaktır ve her şey ayrıcalıklı sınıfların insafına bağlı olacaktır. Toplumsal sınıflar hakkındaki düşünceniz bu mudur?

Ne Yapılmalıydı? – Temel İlkeler

Bütün özgür uluslarda -ki bütün uluslar özgür olmalıdır- anayasaya ilişkin uyuşmazlıkları ortadan kaldırmanın tek bir yolu vardır. Bunun için, soylulara değil, bizzat ulusun kendisine başvurulmalıdır. Anayasamız yoksa, bir anayasa yapmamız gerekir; bu yalnız ulusun hakkıdır. Bazılarının ısrarla iddia ettikleri gibi, eğer bir anayasaya sahip isek ve bu anayasa gereğince, ulusal meclis, üç sınıf vatandaşın vekillerini barındırmak üzere üç kısma bölünmüşse, şunu gözlemlemekten kendimizi alamıyoruz ki, bu sınıflardan biri, öylesine şiddetli bir dava peşinde koşuyor ve iddialarını ısrarla savunuyor ki, bu davayı sonuca bağlamadan artık bir adım bile atmak imkansız hale gelir. Peki böyle bir uyuşmazlığı karara bağlama hakkı kime aittir?

Birincisi, ulusu nerede bulacağız? Neredeyse, orada. Bütün ülkeyi kapsayan, onun bütün sakinlerinden ve devlete vergi veren bütün vatandaşlarından oluşan 40.000 bucakta. Hiç kuşkusuz, ulus, oradadır. Yapılması gereken, yirmi ila otuz bucaktan bir ilçe oluşturulması ve ikinci seçmenlerin seçimini kolaylaştıracak şekilde idari bir bölümlenme yapılmasıydı. Buna benzer bir planla, ilçeler illeri oluşturur ve iller de merkeze Genel Sınıfların kuruluğu üzerine karar verme özel yetkisiyle donatılmış gerçek, özel temsilcilerini gönderirlerdi.

Fakat diyebilirsiniz ki, vatandaşların çoğunluğu özel temsilcilerini seçerlerse, üç sınıfı neyle ayıracağız? Ayrıcalıklar ne olacak? Ne olması gerekiyorsa, olacak...

Görüldüğü gibi, ayrıcalıklıların bu konu üzerinde fikirleri ve ilkeleri birbirine karıştırmak için güçlü gerekçeleri vardır. Altı ay önce savunduklarının tersini, bugün kesin olarak savunacaklardır. O zaman Fransa'da duyulan tek ses şuydu: anayasamız hiç yoktu ve bir anayasa yapmak istiyorduk.

Bugün, ayrıcalıklılara inanılırsa, hem bir anayasamız vardır hem de bu anayasa, iki mükemmel ve sağlam hüküm içermektedir.

(Bunların) ilki, vatandaşların sınıflara bölünmesidir; ikincisi, ulusal iradenin oluşumunda her bir sınıf için nüfuz eşitliğidir. Bütün bu hükümler anayasamızı oluşturmuş olsa bile, ulusun bunları her zaman değiştirebileceğini yeterince ispatlamış bulunuyoruz. Ulusal iradenin tecellisinde, her bir sınıfa izafe edilen nüfuz eşitliğinin mahiyeti meselesi, daha özel bir incelemeyi bekliyor. Başka hiçbir fikrin bu kadar saçma olamayacağını ve hiçbir ulusun anayasasına buna benzer bir hüküm koyamayacağını göreceğiz...

O halde, iki veya üç yüz bin kişinin, yirmi altı milyon vatandaş arasında, ortak iradenin üçte ikisini oluşturmamasının Fransız anayasasının gereği olduğunu ileri sürenlere, iki kere ikinin beş ettiğini iddia ettiklerinden başka ne cevap verilebilir?

Bireylerin iradeleri, genel iradenin biricik unsurudurlar. Ne çoğunluğu, ortak iradeye katılma hakkından mahrum bırakmak ne de on iradenin bir sayılmasına karşılık, diğer otuz iradenin on irade değerinde olduğuna hükmetmek mümkün değildir. Bunlar, çelişik ifadelerdir ve gerçek anlamda saçmalıklardır.

Birinci derecede apaçık olan ilke şudur: genel irade, azınlığın değil çoğunluğun iradesidir; eğer bu ilkeden bir an için vazgeçilmiş olsa, makul sınırlar içinde bir tartışma yapılamaz. Böyle olsa, bir kişinin iradesi, çoğunluk iradesi de sayılabilir ve ne Genel Sınıflara ne de ulusal iradeye vs. artık ihtiyaç kalmaz... Çünkü bir irade, on iradeye denk olabiliyorsa, neden yüz, milyon, yirmi altı milyon iradeye denk olmasın?

Yapılacak İş: Bazı İlkelerin Açıklaması

Üçüncü sınıfın, sadece bakanlığın despotluğundan kendisini korumayı düşünerek, ortak düşmana karşı birleşmeye hazır olduğu zamanlar geçti...

Üçüncü sınıf, bütün sınıfların el birliği etmesini, siyasal haklarının geri verilmesini ve medeni haklarının tamamına kavuşmayı boş yere beklemiştir; ilk iki sınıfta, suistimallerin ortadan kaldırılması korkusu, özgürlük isteği duygusundan çok daha fazla telaş uyandırıyor. Onlar, bazı iğrenç ayrıcalıkları, özgürlükten üstün tutmuşlardır. Ruhları, kölelik ayrıcalıklarına tutsak olmuş bulunuyor. Önceleri o kadar hararetle istedikleri Genel Sınıflar'dan bugün sakınıyorlar. Onlar, işlerin yolunda gittiğini düşünüyorlar; yenilik fikrinden başka artık hiçbir şeyden şikâyet etmiyorlar. Artık hiçbir şeyleri eksik değildir; korku onlara bir anayasa bahşetmiştir.

Üçüncü sınıf, fikirlerin eğiliminden ve işlerin gidişatından şunu anlamalıdır ki, kendi aydınlanmasından ve kendi cesaretinden başka ümit bağlayabileceği hiçbir şey yoktur. Akıl ve adalet, onun tarafındadır; ... tarafları uzlaştırmaya çalışmak zamanı artık geçmiştir. Ezilenlerin enerjisi ile ezenlerin öfkesi arasında nasıl bir uzlaşma umulabilir?

Onlar, ayrılık sözünü ağızlarına alma cüretini göstermişlerdir. Kralı ve halkı tehdit etmişlerdir. Ey Ulu Tanrım! Bu kadar istenen ayrılığın

gerçekleşmesi ve sürekli kılınması ulus için ne mutlu olacak! Ayrıcalıklıları görmezden gelmek ne kadar da kolay olacak! Onları vatandaş olmaya ikna etmek ne kadar zor olacak!

O halde, ulusal mecliste sadece ayrıcalıksız üyelerin seçmen ve vekil olma ehliyetine sahip olduklarına şüphe yoktur. Üçüncü sınıfın istekleri, vatandaşların çoğunluğunun daima yararınadır, ayrıcalıklıların istekleri de daima zararınadır... Bu yüzden, bir ulusal meclisten beklenebilecek ne varsa onları yerine getirmek için üçüncü sınıf yeterlidir ve bu itibarla, Genel Sınıflardan beklenebilecek bütün hizmetleri yapmaya üçüncü sınıf ehildir.

SORULAR

-
1. Sieyès, okuyucularını, davasının haklılığına inandırmaya çalışıyor. Eseri bu konuda ne kadar etkilidir? Böyle bir kitap, ne tür gelişmelerin ardından yazılmış olmalıdır?
  2. Eski Rejim'de üçüncü sınıfın konumu nedir?
  3. Sieyès'e göre, Fransa'da ayrıcalıklıların rolü nedir?
  4. Sieyès, üçüncü sınıf için seçim hakkını nasıl öneriyor?
  5. Eğer Sieyès'in reform yapılması yönündeki talebi kabul edilseydi, yeni Fransız anayasası nasıl bir şey olurdu?
-

98. İNSAN HAKLARI BİLDİRGESİ

(1789)

OLYMPE DE GOUGES

KADIN HAKLARI BİLDİRGESİ

(1791)

Fransız Devrimi'nin başlangıç yıllarında yazılan *İnsan Hakları Bildirgesi*, devrimin en önemli siyasal belgelerinden biriydi. Eski Rejim'i henüz devirmiş olan Ulusal Meclis, temel ilkelerin deklare edildiği bir bildirgeyle, Devrim'i güvence altına almaya karar verdi. *Bildirge*, büyük oranda, Atlantik ötesi örneklerden etkilenmişti. Örnek alınan metinlerden biri, İngiliz Haklar Bildirgesi'ydi ama daha önemlisi, Amerikan devletlerinin anayasalarındaki haklarla ilgili ifadelerdi. Bunlar çabucak Fransızca'ya çevrildi ve Meclis üyeleri üzerinde hatırı sayılır etkiye bulundular. Açık ve güçlü ifadelerle yazılan *İnsan Hakları Bildirgesi*, devrimin ana kavramlarına -Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik- vurguda bulunmaktadır.

Devrim'in siyasal ve entelektüel coşkusu, bazı Fransız kadınlarını yeni bir dava peşinde koşmaya yöneltti. Ülke kırsalında yaşayan bir kasabın kızı olan Olympe de Gouges, 1789 Bildirgesi'nde yer alan hakları yetersiz buluyordu. Devrim'e rağmen kadınların hâlâ eşitsiz bir statüde olduklarını düşünen ve bundan memnun olmayan De Gouges, 1791'de *Kadın Hakları Bildirgesi*'ni yazdı. XVI. Lui veya Ulusal Meclis'ten çok kraliçeye hitaben bu bildirgeyi yazan De Gouges, kadınların siyasal ve sosyal haklara kavuşmalarını talep ediyordu.

İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi

Ulusal Meclis halinde toplanan Fransız halkının temsilcileri, toplumların uğradığı felaketlerin, yönetimlerin bozulmasının yegane sebebinin, insan haklarının bilinmemesi, ihmal edilmesi ve hor görülmesi olduğu inancıyla; insanın doğal, devredilemez ve kutsal haklarını, resmi bir bildiri ile açıklamaya karar vermişlerdir. Öyle ki bu bildirge, toplumun bütün üyelerinin akıllarından hiç çıkmasın; sürekli olarak onlara haklarını ve ödevlerini hatırlatsın. Öyle ki yasama ve yürütme erkinin eylemleri her an denetlenebilsin ve bu sayede bu erklere daha çok saygı gösterilsin; ve son olarak, vatandaşların aşağıda sıralanan basit ve

inkâr edilemez ilkelere dayalı şikayetleri, anayasanın korunmasına ve herkesin mutluluğunun artırılmasına yönelik olsun. Bu yüzden, Ulusal Meclis, Yüce Tanrı'nın huzurunda ve O'nun himayesi altında, aşağıdaki insan ve vatandaş haklarını kabul ve ilan eder:

İnsan Hakları Bildirgesi

diğer üyelerinin aynı haklardan yararlanmalarını sağlayan sınırlar dışında, doğal haklarını dilediğince kullanabilir. Bu sınırlar, ancak yasa ile belirlenebilir.

5. Yasa, yalnızca topluma zararlı olan fiilleri yasaklayabilir. Yasanın yasaklamadığı bir şey engellenemez ve kimse, yasa da yer almayan bir şeyi yapmaya zorlanamaz.
6. Yasa, genel iradenin beyanıdır. Her vatandaşın, bizzat veya temsilcileri aracılığıyla yasanın yapılmasına katılma hakkı vardır. İster koruyucu, ister cezalandırıcı olsun, yasa herkese eşit uygulanmalıdır. Yasa önünde eşit olan bütün vatandaşlar, ehliyetlerine göre ve erdem ve yeteneklerinden başka hiçbir ayırım gözetilmeksizin, her makama ve her türlü kamusal rütbe ve göreve eşit olarak seçilebilirler.

1. İnsanlar, haklar bakımından özgür ve eşit doğarlar. Toplumsal farklar, ancak ortak yarara dayanabilir.

2. Her siyasi birliğin amacı, insanın doğal ve daimi haklarını korumaktır. Bu haklar, özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnmedir.

3. Egemenlik, özde ulusa aittir. Hiçbir kurum, hiçbir kişi, doğrudan ulustan kaynaklanmayan bir erki kullanamaz.

4. Özgürlük, başkasına zarar vermeyecek her şeyi yapabilmektir. Bunun için, her insan, toplumun

7. Yasanın belirlediği durumlar ve öngördüğü biçimler dışında, kimse suçlanamaz, yakalanamaz ve tutuklanamaz. Keyfi emir verilmesini isteyenler, bu emri uygulayanlar veya uygulanmasına sebep olanlar, cezalandırılırlar. Ancak yasanın verdiği yetkiyle yasaya uymaya çağrılan veya yakalanan her vatandaş, hemen emre uymalıdır, çünkü direnirse suç işlemiş olur.
8. Yasa, ancak zorunluluğu kesin olarak ve açıkça bilinen cezaları koyabilir ve bir kimse, ancak suçun işlenmesinden önce kabul ve ilan edilmiş olan bir yasa gereğince cezalandırılabilir.
9. Her insan, suçlu olduğu belli olana kadar masum sayılacağı için, tutuklanması zorunlu görülen kişiyi yakalamak için yapılan her türlü sert davranış, yasa tarafından şiddetli şekilde cezalandırılır.
10. Kimse, dini görüşleri de dahil, düşünceleri yüzünden tedirgin edilemez; ancak bunların açıklanması, yasayla kurulan kamu düzenini bozmamalıdır.
11. Düşüncelerin ve görüşlerin özgürce aktarılması, insanın en değerli haklarından biridir. Bu nedenle, her vatandaş, özgürce konuşabilir, yazabilir ve düşünce ve görüşlerini yayınlatabilir, ancak bu özgürlüğün yasaca tanımlanan kötüye kullanılması hallerinden sorumlu olur.
12. İnsan ve vatandaş haklarının güvenliği, kamusal bir gücü gerektirir. Bundan dolayı, bu güç, emanet edildiği kişilerin özel çıkarları için değil, herkesin yararı için oluşturulur.
13. Bu kamusal gücün devamlılığını sağlamak ve idarenin masraflarını karşılamak için herkesin bir vergi vermesi gereklidir. Bu vergi, bütün vatandaşlardan, herkesin imkanlarına göre, eşit olarak alınır.
14. Bütün vatandaşların, bizzat veya temsilcileri aracılığıyla verginin gerekliliğine karar vermeye, bu vergiyi serbestçe vermeye, verginin kullanıldığı yerleri bilmeye ve payına düşen miktarı, matrahı tayine, toplama usulünü ve vergi süresini belirlemeye hakkı vardır.
15. Toplum, bütün kamu görevlilerinden, görevleriyle ilgili hesap sorma hakkına sahiptir.
16. Yasaya uymanın sağlanmadığı, güçler ayrılığının bulunmadığı toplumda anayasa yoktur.
17. Mülkiyet, dokunulamaz ve kutsal bir hak olduğundan, yasayla belirlenen kamusal ihtiyaç gereğince olduğu açıkça bilinmedikçe ve sahibine önceden adil ve peşin bir tazminat verilmedikçe, kimse bu haktan mahrum edilemez.

Kadın Hakları Bildirgesi

Sen, ey erkek! Adil olabilir misin? Bu soruyu sana bir kadın yöneltiyor; en azından, onu bu haktan yoksun bırakamayacaksın. Söyle bana, cinsimi ezme hakkını nereden alıyorsun? Gücünden mi, yeteneklerinden mi? Yaradan'ın yarattıklarındaki hikmetine iyi bak; kendisiyle uyum içinde yaşamayı istediğini söylediğin o kadın doğasını, bütün ihtişamıyla incele ve eğer cesaretin varsa, bu zalimce imparatorluğunun bir başka örneğini bana göster. Sonra dön ve hayvanlara bak; eşyayı incele, bitkileri araştır, nihayet bütün organik maddelerdeki değişimlere göz at ve ben sana araçları verdiğimde, kanıtı teslim ol. Doğanın verdiklerine bakarak, cinsleri araştır, deşele ve ayırt et. Onları her yerde birbiriyle karışmış halde bulacaksın. Onlar, her tarafta, bu ölümsüz şaheserdeki uyumlu birlikteliğe katkı veriyorlar.

Erkek, kendine özgü şartlarını, keyfince ilke konumuna çıkardı. Tuhaf, anlayışsız, bilimle böbürlenene ve -bu aydınlanma ve bilgelik çağında- yozlaşıp kara cehalete gömülen erkek, bir despot olarak, entelektüel yeteneklerinin hepsinden kendisinde de bulunan bir cins üzerinde tahakküm kurmak istiyor; Devrim'in tadını çıkardığını ileri sürüyor ve eşitliğin kendi tekelinde kalmasını sağlamak için eşitlik haklarını talep ettiğini söylüyor.

Kadın ve Kadın Vatandaş Hakları Bildirgesi

Son oturumlarında veya bir sonraki yasama oturumlarında karara bağlanmak üzere Ulusal Meclis'e hitabımdır:

Giriş

Anneler, kızlar, bacılar (ve) ulusun temsilcileri, Ulusal Meclis olarak toplanmayı talep ediyorlar. Toplumların uğradıkları felaketlerin, yönetimlerin bozulmasının tek sebebinin, kadın haklarının bilinmemesi, ihmal edilmesi ve hor görülmesi olduğu inancıyla, (kadınlar) kadının doğal, devredilemez ve kutsal haklarını, resmi bir bildirme ile açıklamaya karar vermişlerdir; öyle ki, bu bildirme, toplumun bütün üyelerinin akıllarından hiç çıkmasın; sürekli olarak, onlara haklarını ve ödevlerini hatırlatsın; öyle ki kadınların ve erkeklerin resmi eylemlerinin, her an, bütün siyasal kurumların amaçlarına uygun olup olmadığı denetlenebilsin ve bu eylemler bu amaçlara saygılı olabilsin ve vatandaşların aşağıda sıralanan yalın ve inkar edilemez ilkelere dayalı talepleri, anayasayı, iyi ahlakı ve herkesin mutluluğunu her zaman desteklesin.

Bundan dolayı, analığın zorluklarına katlanırken gösterdiği cesaret kadar, güzellikte de üstün olan kadın cinsi, Yüce Tanrı'nın huzurunda ve O'nun himayesi altında, aşağıdaki kadın ve kadın vatandaş haklarını kabul ve ilan eder:

I. Madde

Kadın, haklar bakımından, erkek gibi, özgür ve eşit doğar. Toplumsal farklar, ancak ortak yarara dayanabilir.

II. Madde

Her siyasi birliğin amacı, kadın ve erkeğin doğal ve daimi haklarını korumaktır. Bu haklar; özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnmedir.

III. Madde

Egemenlik, özde, kadın ve erkeğin birliğinden başka bir şey olmayan ulusa aittir; Hiçbir kurum, hiçbir kişi, doğrudan ondan (ulustan) kaynaklanan bir gücü kullanamaz.

IV. Madde

Özgürlük ve adalet, başkalarına ait olan her şeyi, onlara vermekten ibarettir. Bunun için, kadının doğal haklarını kullanmasının önündeki tek sınırlama, erkeklerin aralıksız zulümleridir. Bu sınırlamalar, doğanın ve aklın yasalarıyla hafifletilebilirler.

V. Madde

Doğa ve aklın yasaları, topluma zararlı olan bütün fiilleri yasaklayabilir. Bilgece ve mükemmel olan bu yasaların yasaklamadığı bir şey engellenemez ve kimse, bu yasaların emretmediği bir şeyi yapmaya zorlanamaz.

VI. Madde

Yasa, genel iradenin beyanı olmalıdır. Her kadın ve erkek vatandaş, bizzat veya temsilcileri aracılığıyla yasanın yapılmasına katılmalıdır. Yasa, herkese eşit uygulanmalıdır. Yasa önünde eşit olan erkek ve kadın vatandaşlar, ehliyetlerine göre ve erdem ve yeteneklerinden başka hiçbir ayrım gözetilmeksizin, her makama ve her türlü rütbe ve göreve eşit olarak seçilebilmelidirler.

VII. Madde

Hiçbir kadın, istisna tutulamaz. Yasanın belirlediği durumlarda suçlanır, yakalanır ve tutuklanır. Kadınlar da, tıpkı erkekler gibi, bu sert yasaya uyarlar.

VIII. Madde

Yasa, ancak zorunluluğu kesin ve açıkça bilinen cezaları koymalıdır ve bir kimse, ancak suçun işlenmesinden önce kabul ve ilan edilmiş olan ve yasal olarak kadınlara uygulanabilecek bir yasa gereğince cezalandırılabilir.

IX. Madde

Bir kadının suçlu olduğu belli olunca, yasanın belirlediği ceza, gereğince uygulanır.

X. Madde

Kimse, düşünceleri yüzünden rahatsız edilemez; kadının, darağacı-na gitme hakkı vardır; kadının, eşit olarak, konuşma kürsüsüne çıkma hakkı da olmalıdır. Ancak bu düşüncelerin açıklanması, yasayla kurulan kamu düzenini bozmamalıdır.

XI. Madde

Özgürlük, çocukların babalarınca tanınmalarının teminatı olduğundan, düşüncelerin ve görüşlerin özgürce aktarılması, kadının en değerli haklarından biridir. Bu nedenle, her kadın vatandaş, gerçeği saklaması için öne sürülen barbarca bir ön yargının kurbanı olacağı korkusu duymadan, özgürce, sizin cinsinizden birinden olan bir çocuğun annesiyim, diyebilir. Bu özgürlüğün, yasaca belirlenen durumlarda kötüye kullanımı bunun dışındadır.

XII. Madde

Kadın ve kadın vatandaş haklarının güvence altına alınması, büyük bir yarar elde etmek anlamına gelir. Bu güvence, emanet edildiği kişilerin özel çıkarları için değil, herkesin yararı için oluşturulmalıdır.

XIII. Madde

Kamusal gücün devamlılığını sağlamak ve idarenin masraflarını karşılamak için, kadının ve erkeğin vermesi gereken vergi eşittir. Kadın,

bütün ödevleri (*corvees*) ve bütün zahmetli görevleri paylaşır. Bundan dolayı, kadının makamların, işlerin, görevlerin, rütbelerin ve zanaatlerin (*industrie*) paylaşımından eşit hakkı olmalıdır.

XIV. Madde

Kadın ve erkek vatandaşların, bizzat veya temsilcileri aracılığıyla, verginin gerekli olduğunu doğrulamaya hakkı vardır. Bu, sadece refah-tan değil, kamu yönetiminden ve verginin kullanıldığı yerleri ve payla-rına düşen miktarı bilme, matrah belirleme ve toplama usulü ile vergi süresini belirleme konularında da kadınlara eşit pay verilmesi duru-munda söz konusu olabilir.

XV. Madde

Vergi konularında bütün erkeklerle aynı safta bir araya gelen bütün kadınların, onları yönetenlerden, görevleriyle ilgili hesap sorma hakları vardır.

XVI. Madde

Haklar güvenceye alınmadıkça ve güçler ayrılığı bulunmadıkça, top-lumun hiçbir anayasası yoktur. Eğer ulusu oluşturan bireylerin çoğun-luğu, onun taslağını çıkarma konusunda işbirliği yapmazsa, o anayasa hükümsüzdür.

XVII. Madde

Mülkiyet, ister birlikte olsun, ister ayrı ayrı olsun, her iki cinse aittir. Kimse bu haktan mahrum edilemez; çünkü yasayla belirlenen kamusal ihtiyaç, açıkça onu talep etmedikçe ve sahibine önceden adil ve peşin bir tazminat ödenmedikçe, herkesin miras yoluyla elde ettiği en doğal hakkıdır.

Kenar Notu

Ey kadın! Uyan. Aklın yüreklere korku salan nârâları, bütün evrende yankılanıyor. Haklarını öğren. Önyargı, tarafgirlik, hurafe ve yalanlar, güçlü doğa imparatorluğunu artık kuşatmaya yetmiyor. Hakikat ate-şi, bütün ahmaklık ve zorbalık bulutlarını dağıtmıştır. Köleleştirilmiş erkek, gücünü toplamış ve zincirlerini kırmak için sizden yardım bekli-yor. O, özgürleşir özgürleşmez, eşine haksızca davranmaya başlamıştır. Ey kadınlar! Gözlerinizi ne zaman açacaksınız? Devrimden ne yarar

gördünüz? Daha çok aşağılanmaktan ve daha belirgin alaya alınmalardan başka. Yozlaşmanın hüküm sürdüğü asırlarda, sizler, ancak erkeklerin zayıf oldukları zamanlar süresince yönetimde olabildiniz. Doğanın bilgece hükmüne dayalı miras hakkınızı geri isteyin; böyle yararlı bir girişimden korkmanızı gerektiren bir şey olmadığını da bilin...

SORULAR

-
1. Ulusal Meclis'e göre, egemenlik kime aittir?
  2. İnsan Hakları Bildirgesi'ne göre, vatandaşların hangi hakları vardır?
  3. Meclis'in görüşünde, özel mülkiyetin statüsü nedir?
  4. *İnsan Hakları Bildirgesi*'ndeki haklarla, Jefferson ve Rousseau gibi 18. yüzyıl siyaset düşünürlerinin görüşlerinde ifadesini bulan haklar ne kadar benzerlik gösteriyorlar?
  5. *İnsan Hakları Bildirgesi* ile *Kadın Hakları Bildirgesi*'ni karşılaştırın. Farkları ve benzerlikleri nelerdir?
  6. De Douges'e göre, kadınlar Devrim'den ne elde edebildiler?
-

99. EDMUND BURKE

FRANSA'DAKİ DEVRİM ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

(1790)

Edmund Burke (1729-97) İngiliz ve İrlandalı karışımı bir soydan geliyordu. Hukuk tahsili gördü ama hukukçu olmaktan çok siyasetle ve siyaset kuramıyla hep daha çok ilgiliydi. 1765'te Avam Kamarası'na girdi ve yaklaşık 30 yıl orada görev yaptı. 1770'lerde, Amerikan kolonileriyle uzlaşmaya gidilmesini savunanlar arasındaydı ve İrlanda'da hükümetin baskısını azaltması gerektiğini savunuyordu. Bu liberal görüşlerine karşın, Burke, genellikle muhafazakar bir siyasi düşünür olarak bilinmektedir. Fransız Devrimi onu çok kaygılandırıyordu ve ömrünün geri kalan kısmını, büyük ölçüde, bu devrimin tehlikelerine karşı uyarılarda bulunmakla geçirdi.

Düşünceler, Burke'ün devrim karşıtı görüşlerini ifade ettiği en önemli eseridir. Yazılarını, geleneği ve toplumsal sıradüzenini savunmak için kaleme almıştır. Burke, yaşadığı dönemin kurumlarının, önceki kuşakların aklına ve deneyimlerine çok şey borçlu olduğuna ve yeni bir teori veya uçuk bir fikir adına bunları ortadan kaldırmanın ahmakça olduğu kadar tehlikeli olduğuna inanıyordu. Burke'ün, radikal değişim karşıtı muhafazakar argümanları, dünyadaki bütün muhafazakar düşünce taraftarlarınca son derece değerli fikirler olarak kabul görmektedir.

İsteseydiniz, bizden örnek alabilirdiniz ve yeni kavuştuğumuz özgürlüğünüze denk bir onura da sahip olabilirdiniz. Ayrıcalıklarınız bittiyse de, bunlar unutulmuş değildir. Doğrudur, elinizde bir şey kalmadığı için, devletiniz, bakımsızlık ve ihmalden dolayı bitap düşmüştü; fakat onun bazı duvarları hâlâ ayakta duruyordu; soylu ve eski temelleri de hâlâ sağladı. Bu duvarları onarabilirdiniz; devletinizi yeniden bu eski temeller üzerine bina edebilirdiniz. Anayasanız, kusurlarından arındırılmadan askıya alındı ama bir anayasanın arzu edilebilecek bütün iyi unsurlarının neredeyse hepsi sizde mevcuttu.

Antik dönemde kurduğunuz bütün devletleriniz, bütün bu avantajlara sahipti ama sanki hiç uygar toplum durumunu yaşamamış ve her şeye yeniden başlamış insanlar gibi davranmayı seçtiniz. Başlangıcı yanlış yaptınız, çünkü size ait her şeyi küçümseyerek yola çıktınız. Sermayesiz iş kurdunuz. Aceleciliğiniz gözlerinizi kör etmeseydi de ülkenizin

son kuşaklarının halini görebilmiş olsaydınız, onların yanından geçip gider ve iddialarınızın temelini, daha önceki atalarınızın uygulamalarına dayandırabilirdiniz. Bu atalarınızın uygulamalarına bağlı kalmanız halinde, yaşadığımız dönemin aşağılık uygulamalarının aksine, onların tecrübelerinin erdem ve bilgelige dayalı olduğunu görür ve böylece onların izinden gitmeyi tercih ederdiniz. Atalarınıza saygı duyarak, kendinize saygı duymayı da öğrenirdiniz. Kölelikten kurtulduğunuz o 1789 yılına kadar, Fransız halkını geçmişte yaşamış ve aşağı tabakadan, köle benzeri sefillerden oluşan bir ulus olarak görmeyi seçmezsiniz. Şerefini- zi beş paralık ederek yaptığımız büyük kötülükleri savunmaları için bu ülkedeki avukatlarınıza özür yetiştirmek adına, zincirlerinden kopmuş harami çetesi gibi takdim edilmekten ve bu yüzden, alışık olmadığınız ve size bir beden büyük gelen özgürlüğü kötüye kullanmış olmaktan dolayı affedilmekten hoşnut olmazdınız.

Bilge kişilerin örnekliğini izleyerek, dünyaya yeni bilgelik örnekleri sunabilirdiniz. Böylece özgürlük davasını, her ulusun bilge kişilerinin gözünde saygın kılabilirdiniz. Özgürlüğün hem yasayla barışık olabileceğini hem de iyi disipline edildiğinde yasaya yardımcı olabileceğini kanıtlayarak, istibdadı utandırır, dünyayı ona dar edebilirdiniz. Böylece ağır olmayan ama bereketli bir vergi geliriniz olurdu. Bu gelirin artmasını sağlayacak gelişmiş bir ticaretiniz olurdu. Özgür anayasanız, güçlü krallığınız, disiplinli ordunuz, reformcu ve saygın din adamlarınız olur; soylularınız, erdeminizi köreltmek için değil, onun önderliğini yapmak için çalışır; bu soylulara gıpta edecek ve onlara yeni üyeler katılması için destek verecek cömert bir halkınız olurdu. Bütün durumlarda erdemle birlikte bulunan mutluluğu arayıp bulmayı öğrenmiş bir halkınız, himaye gören, mutmain, çalışkan ve itaatkar bir ulusunuz olurdu ve böylece halkınız, mutluluğun gerçek ahlaki eşitlikte olduğunu görür; mutluluğu, kaderinde zorlu yaşamın karanlık yollarında yürümek bulunan insanlara yanlış fikirler ve boş ümitler vererek, asla yok edemeyeceği gerçek eşitsizliği çoğaltan ve körükleyen bu sahte devrimde aramaz; sivil hayatın düzeninin, aşağı tabakada bulunması gereken kişilerin çıkarlarını koruyacak şekilde kurulduğu bu düzene onay vermez ve bu düzen sayesinde insanların daha iyi bir konuma gelebileceklerini fakat daha mutlu kılınamayacaklarını görürdü. Siz Fransızlar, insanlık tarihinde hiç görülmemiş bir biçimde, mutluluk ve ihtişamı önünüzde hazır buldunuz ama zorluğun insan için yararlı olduğunu da kanıtlamış oldunuz.

Ne kazandığınıza bir bakın: liderlerinize, iyice çirkefleşerek, bütün atalarını, bütün çağdaşlarını ve hatta kendilerini bile küçümsemeyi öğreten bu aşırı ve sapkın fikirlerden elde ettiklerinize bakın. Fransa, bu sapkın fikirlerin izinden giderek, bütün öteki uluslara hayrı dokunmuş (!) bu açık felaketleri daha yüksek bir bedel ödeyerek satın aldı! Fransa, suç işleyerek, yoksulluğu satın aldı. Fransa, namusunu çıkarına feda etmedi ama çıkarından vazgeçerek namusunu kirletmiş oldu. Bütün öteki uluslar, dinin şu veya bu kuralını, büyük bir özenle güçlendirerek, yeni bir yönetim inşa etmeye veya eskisini düzeltip ıslah etmeye koyuldular. Bütün öteki halklar, sivil özgürlüklerin temellerini en sağlam şekilde attılar ve daha sağlam ve düzgün bir ahlaki sistem kurdular. Fransa ise, kraliyet otoritesinin dizginlerini elinden kaçırdığında, görgü kuralları konusunda sınır tanımaz bir ahlaksızlığa ve küstahça savunulan din dışı görüşlere ve uygulamalara haddinden fazla serbestlik tanıdı ve genellikle refah ve gücün hastalığı olan bütün uğursuz yozlaşmalar sanki pek matah bir şeymiş gibi veya kimsenin bilmediği bir yarar sağlıyorlarmış gibi hayatın bütün alanlarına sirayet ettiler. İşte Fransa'da eşitliğin getirdiği yeniliklerden biri de budur.

Bütün bunlar, doğaya aykırıydı. Doğal olan, bunların tam tersidir. Fransızlar başarılı oldular ama cezalarını da buldular. Yasalar çiğnendi, mahkemeler yıkıldı; kimse adam gibi çalışmaz oldu; ticaret bitti; vergiler ödenmez oldu, halk fakirleşti; kiliseler soyuldu, devletin yükü ağırlaştı; iç savaş ve ordudaki disiplinsizlik yüzünden düzen bozuldu; insani ve kutsal olan her şey, kamu alacağı putuna feda edildi ve sonuçta, ulus iflas etti. En kötüsü de, yaratıcısı ve temsilcisi oldukları mülkiyetin dokunulmazlığı kuralı sistematik olarak ihlal edildiği zaman, ortadan kaybolan ve çıktığı yerde saklanan, insanlığın öteden beri daima itibar ettiği, kabul görmüş iki büyük paranın yerine, yeni, güven vermeyen, iktisadi yapıyı kökünden sarsan kağıt tahviller, yoksullaşma kisvesi altında yapılan sahtekarlığı ve dilenci tarzı soygunculuğu güvence altına alan itibarsız bonolar, bir imparatorluğu ayakta tutacak rayiç değerler olarak kabul edildi.

Peki, bütün bu iğrençlikler gerekli miydi? Dingin ve mamur özgürlüğün sakin kıyılarına gitmek için, kan ve kargaşa ortamına itilen azimli yurtseverlerin verdiği ümitsiz mücadelelerin meyveleri bunlar mı olmaydı? Hayır! Böyle olması gerekmiyordu. Şimdi gözümüzü nereye çevirsek, Fransa'nın taze yıkıntılarını görüyoruz ve bunlar hislerimizi derinden sarsıyor. Ancak bu yıkıntıların nedeni, iç savaş değildir; bunlar,

tam da barış zamanında düşüncesizce ve cahilce ortaya atılmış fikirlerin acıklı ve ibret verici anıtlarıdır. Bunlar, başkalarına karşı saygısızlığın ve haddini bilmezliğin göstergeleridir. Çünkü bütün bunlar olup biterken, kimse bunlara karşı çıkmamış ve hadiselerin önü bu yüzden alınamamıştır. Bu insanlar, suçlarından oluşan o değerli hazinelerini bu şekilde harcayıp bitirirken, halka karşı pervasızca ve acımasızca kötülük yaparken (son darbeyi de devlete indirmek üzere beklerlerken) karşılaş-tıkları direnç ya çok az olmuş ya da hiçbir itirazla karşılaşmamışlardır.

Üst düzey görevlerde bulunanlar, haysiyetlerini boş ihtiraslarına kur-ban ettikleri zaman ve bayağı amaçlar için bayağı araçlara başvurdukları zaman, bütün düzen de bayağı ve aşağılık olur. Şimdilerde Fransa'da gördüğümüz şey, bundan başkası mıdır? Fransa'daki devrimin ürettikleri, bayağı ve utanç verici değil mi? Devrimin bütün icraatları, bir tür adilik değil mi? Yapılanların tamamı, bireylerle birlikte devletin de bütün haysiyet ve nüfuzunu iki paralık etmiyor mu? Diğer devrimleri yapan insanlar, düzeni değiştirmeye çalışırken veya değişimleri gerçekleştirirken, huzurunu kaçırdıkları halkın haysiyetini korumuşlar ve böylece gayelerine kutsallık kazandırmayı başarmışlardır. Onlar uzak görüşlü insanlardı. Amaçları ülkeleri yok etmek değil, yönetmektir. Onlar büyük medeni ve askeri yeteneklere sahip insanlardı ve teröre bulaşmayarak, çağlarının süsü olmuşlardı.

Deniliyor ki, yirmi dört milyon, iki yüz bin üzerinde söz sahibi olmalıdır. Bir krallığın anayasası, eğer basit bir aritmetik hesap meselesiye, bu doğrudur. Bu tür sözler, bir başka iddiaya zemin hazırlamak için ortaya atılırlar; ama sakın düşünebilenlere bunlar gülünç gelir. Çoğunluğun istek ve çıkarları, çoğu kez farklılık gösterir; insanlar kötü bir tercihte bulundukları zaman, fark da büyük olur. Kırk sekiz milyon tarafından seçilse bile, 500 taşralı avukat ve cahil papazın yönettiği bir hükümet, yirmi dört milyon insanın iyiliğine değildir. Bu gücü elde etmek için, kendilerine duyulan güveni kötüye kullanan bir düzine soy-lunun kılavuzluğuna uymak da daha iyi bir şey değildir.

Sizler, Fransa'da şu an bir devrim buhranı yaşıyorsunuz ve bir yönetim biçiminden diğerine geçmek üzeresiniz (Bu nedenle de, bizim ülkemizde, sizin ülkenizin şartlarında devrim yapan bu insan karakterinin aynını göremezsiniz). Bizde bu karakterin adı militandır; sizde ise muzaffer! Ve bu karakterin, iradesini gerçekleştirecek güce sahip olduğunda neler yapabileceğini de bilirsiniz. Bu devrim politikalarının en kötü yanı da budur. Bu politikalar, nadiren karşılaşılan zorluk anlarında

insanları diri tutmak adına uygulanırlar ve sonuçta kalbi katılaştırır ve taşa dönüştürürler. Ancak bu gibi durumlarla hiç karşılaşılmayabilir de! İşte o zaman akıl, boş yere yara alır. Toplumun ahlaki bozulmadığında güdülecek bir siyasi amaç da pek olmayacağı için, ahlaki duygular, hiç azımsanmayacak şekilde bu işten zarar görür. Böylesi insanlar, savundukları insan hakları kuramlarıyla akıllarını öylesine bozarlar ki, insan doğasını tümünden unuturlar. Bu kişiler, akıl ve ızana götüren yeni bir geniş cadde açmadan, kalbe giden geniş caddeleri tıkamakta başarılı olmuşlardır.

SORULAR

-
1. Burke'e göre, Fransızlar, monarşiyi devirdikleri zaman ne yaptılar? Fransızların geçmişe karşı tutumları neydi?
  2. Burke'ün toplumdaki eşitlik hakkındaki görüşü nedir?
  3. Burke'e göre, Devrim'in sonucu ne olmuştur? Devrim için başarısız olmuştur?
  4. Sizce, kendi ülkesinin anayasası, bir İngiliz olan Burke'ü nasıl etkilemiştir?
  5. Burke, bir ülkeyi yönetmenin en iyi yolunun temsili demokrasi olmadığını ileri sürüyor. Temsili demokrasinin kusuru nedir?
-

BÖLÜM V

REFORM ÇAĞI

İngiltere'de Sanayileşme

100. Arthur Young, *Siyasal Hesap* (1774)
101. Samuel Smiles, *Kendine Yardım* (1859)
102. Sir Edwin Chadwick, *Yoksulların Durumunu Soruşturmak* (1842)
103. Friedrich Engels, *İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu* (1845)

On Dokuzuncu Yüzyılda Toplum ve Kültür

104. Jane Austen, *Gurur ve Önyargı* (1813)
105. Henrietta-Lucy, Madame de la Tour du Pin, *Hatıralar* (1820-1843)
106. Alexis Soyer, *Modern Ev Kadını* (1850); Isabella Beeton, *Bayan Beeton'un Ev İdaresi Hakkındaki Kitabı* (1861)
107. İrlanda'daki Patates Kıtlığının Belgeleri (1845-1849)

Siyasal Eleştiriler

108. J. S. Mill, *Özgürlük Üzerine* (1859)
109. Pierre Proudhon, *Mülkiyet Nedir?* (1840)
110. *Halkın Sözleşmesi* (1842)
111. II. William, *Şogun'a Mektup* (1844);
Bakufu, *Şogun'dan Hollanda Hükümetine Cevap* (1845)
112. Karl Marx ve Friedrich Engels, *Komünist Manifesto* (1848)
113. II. Aleksander ve Prens Kropotkin, *Kölelerin Özgürleşmesi* (1861)
114. Otto von Bismarck, *Düşünceler ve Hatıralar* (1898),
Parlamento Söylevi (1879)
115. Papa XIII. Leo, *Rerum Novarum (İşçilerin Durumu)* (1891)

Aklın ve Bedenin Özgürleşmesi

116. Charles Darwin, *İnsanın Türeyişi* (1871)
117. Friedrich Nietzsche, *İyi ve Kötünün Ötesi* (1886)
118. Sigmund Freud, *Rüyaların Yorumu* (1899)
119. E. Sylvia Pankhurst, *Oy Hareketi'nin Tarihi* (1912)
120. Beatrice Webb, *Kadınlar ve Fabrika Yasaları* (1896)

Emperyalizm Üzerine Düşünceler

121. J. A. Hobson, *Emperyalizm* (1902)
122. Cecil Rhodes, *İnancın İtirafı* (1877)
123. Carl Veltin, *Svahililerin Sosyal Hayatı* (19. yüzyıl sonları)
124. Rudyard Kipling, *"Beyaz Adamın Yükü"* (1899)
125. George Orwell, *"Fili Vurmak"* (1936)

İNGİLTERE'DE SANAYİLEŞME

100. ARTHUR YOUNG

SİYASAL HESAP

(1774)

Arthur Young (1741-1820) önceleri tüccar olmak istiyordu ama en sonunda çiftçi oldu. Çiftçilikte hiçbir zaman ciddi paralar kazanamasa da yeni bilimsel ve teknolojik yöntemlerin kullanılmasına ön ayak oldu. Bir tarım dergisinin editörlüğünü yaptı ve konuyla ilgili sürekli yazılar yazdı. Yazıları sayesinde, İngiliz çiftçiler daha etkin tarım tekniklerini denemeye başladılar. En sonunda, yeni kurulan Tarım Bakanlığı'na atandı. Bütün Avrupa'yı dolaşan Young, gittiği yerlerde uygulanan tarımsal yöntemleri araştırdı ve Avrupalıların kullandığı tekniklerle İngilizlerinkileri karşılaştırdı.

Young'un en önemli eserlerinden biri olan *Siyasal Hesap*, hem ekonomi hem de siyasetle ilgili bir eserdir. Uzmanı olduğu kabul edilen tarım ve ticaret konuları üzerinde yoğunlaşan Young, kitabında, özgür vatandaş, serbest pazar ve serbest ticaret arasındaki bağlantılarla ilgili fikirlerini açıkladı. Verimlilik ve üretkenlikle ilgili argümanları, iktisadi faaliyetin başka boyutlarını önceleyenlerin görüşlerinden farklıydı. Aşağıdaki seçkide eleştirdiği kişi, ünlü bir toplum ve siyaset reformcusu olan Dr. Richard Price (1723-91) idi.

Özgürlük

Bu ülkenin tarım alanında kaydettiği ilerlemenin temelinde anayasamızın mükemmelliği yatmaktadır; bir başka ifadeyle bu ilerlemeyi, her seviyeden insanımızın içselleştirdiği ve her vatandaşımızın malını-mülkünü, zor ve güç kullanarak gasp edilmekten koruyan genel özgürlüğe borçluyuz. *Britanya* çiftçiliğini canlı tutan orijinal ve hayat verici ruh, budur. Ancak tarım alanında müthiş ilerleme kaydetmemizin tek sebebi bu değildir; bu sonucun alınmasında başka sebepler de etkili olmuş-

tur ve bunlar da oldukça önemlidirler. Çünkü tek başına özgürlük, bu sonucu almak için yeterli değildir. Nitekim İskoçya'da da aynı anayasa geçerli olmasına rağmen, tarımın durumu bambaşkadır. İrlanda'da da aynı durumla karşılaşılıyor. Çiftçilerimiz ve onların iş verdiği herkes, sadece İngilizlerin değil, bütün insanlığın doğuştan kazandıkları haklar olan bu özgürlük ve güvenlik ortamından yararlanmaktadırlar. Tarımın doğru ve verimli bir şekilde yapılabilmesi için büyük harcamalar yapmak gerekir. Bazı yıllar harcamalar, kazançlardan daha fazla olur; bu nedenle, bu iş, diğer pek çok işten daha fazla yasama organının desteğine ihtiyaç duyar. Böylesi durumlarda, malın-mülkün güvenliğinin daha fazla sağlanması gerekir; aksi taktirde, güç sahipleri, keyfi olarak bunlara musallat olur; soylular, efendiler ve zengin arazi sahipleri, kiracıları üzerinde her türlü baskı ve zulmü uygulayabilirler. Arazi çiftçiden ne kadar bağımsızsa, kira kontratı olan bir İngiliz çiftçi de arazi sahibinden o derece bağımsız hareket edebilmektedir. Eğer kira kontratı yoksa, kiralama konusunda kontratı olana göre daha çok tercih edileceğinden emin olabiliriz. Hem çiftçilerimizin hem de onların emrinde çalışan diğerlerinin yararlandıkları bu genel özgürlük durumunun, çiftçiliğin gelişmesinde en önemli katkıyı sağladığını bütün dikkatli gözlemciler kabul etmektedirler. Çiftçilerimizin sadece tarım alanında değil, sanat, imalat sektörü, ticaret ve özetle ülkedeki bütün sanayi kollarında iş yapmak için en büyük teşvik edici unsur olan bu genel özgürlük ortamında sahip oldukları avantajların tamamını burada ayrıntılı olarak anlatmamız ise imkansızdır.

Çiftliklerin Büyüklüğü

Ülkesinin tarımını iyileştirmeyi düşünen bir devlet adamı, arazi sahiplerine ve kiracılarına tamamen özgür hareket edebilme imkanı vermelidir. Bu bağlamda, arazi sahipleri, sahip oldukları toprakları diledikleri büyüklükte çiftlikler haline getirebilmeli, kiracılar da diledikleri arazileri kiralayabilmelidir. Ancak, bu konuda çok farklı görüşleri olan yazarlar da vardır. Bunlara göre, arazi sahiplerine ve kiracılarına tam özgürlük tanımak yerine, çiftlik alanlarının sınırlandırılması gerekir; çünkü, büyük çiftlikler nüfus artışını olumsuz etkiler ve erzak maddelerinin fiyatlarını da çok yükseltir. Bu düşüncelerin, yasama meclislerinde gündeme getirilmesi çok zararlı olacağı için, şimdi bu konuda tam özgürlük tanımının gerekliliğini kanıtlayacak birkaç gerekçe sunmamız gerekiyor.

Küçük arazi sahibine göre, daha büyük arazileri olan zengin bir çiftçi, işini geliştirip daha başarılı olabilir ve deneyimler de hep bunun böyle olduğunu göstermektedir. Büyük çiftlik sahibi çiftçi, inşaat yapımı, çit çevirme, kuyu açma, ekip dikme, çift sürme, tırmıklama, su yolu açma, gübreleme, ayırık otlarını ayıklama konularında, özetle, işiyle ilgili her alanda, küçük çiftçiye göre daha iyi sonuç alır ve daha başarılı olur. Yine zengin bir imalatçı da, fakir bir imalatçıya göre, fabrikasından her zaman daha iyi sonuçlar alır. Ayrıca zengin imalatçı, işinde daha iyi sığırlar ve daha iyi aletler kullanır; daha çok gübre satın alır ve daha iyi tekniklerden yararlanır; nihayet toprağı besleyen bu ek maddeler sayesinde daha çok ürün elde eder. Her türden tarım ürünün bu şekilde artması sonucunda, halkın refah düzeyi yükselir; zengin çiftçinin toprağının büyüklüğü oranında, hem kendisi, hem kiraladığı arazinin sahibi hem de ülke daha zengin olur; çoğunlukla iş hacminin artmasından kaynaklanan bu iyileşmeler sayesinde, bu çiftçinin zenginliği artar; küçük kiracıya göre daha çok kişiyi istihdam eder ve sonuç olarak, halk, işine dört elle sarılır; çünkü sanayinin her alanında, *istihdam, nüfus artışının temel nedenidir*. Böylece, büyük iş sahibi, daha çok kişiye iş verir ve daha fazla refah üretir; bu da daha fazla sayıda insanın işe girmesi demektir. İşte bütün bu sürecin sonucunda, büyük iş sahibi, ülkesine daha yararlı bir hizmette bulunmuş olur. Karşıt görüşü savunan beyler, aslında, iyi çiftçiliğin zararlı, kötü çiftçiliğin yararlı olduğunu savunduklarının farkında değiller. Bu zor durumdan nasıl kurtulurlar, onu da artık bilemeyeceğim!

Dr. Price şu gözlemlerde bulunuyor: “bir arazi parçasının, küçük mülk sahiplerinden ve kiracılardan oluşan bir topluluğun elinde olduğunu varsayalım. Bu kişiler, kendilerinin ve ailelerinin hayatlarının idamesini, işledikleri toprağın mahsulleriyle, çayırda beslenen koyunlarla, kümes hayvanlarıyla ve domuzlarla vs. sürdürsünler ve bundan dolayı geçim araçlarından herhangi birini satın almaya da pek ihtiyaçları olmasın. Eğer bu toprak, birkaç büyük çiftçinin eline geçerse, sonuç şu olur: küçük çiftçiler, geçimliklerini başkaları için çalışarak kazanan ve bütün ihtiyaçlarını ancak pazardan karşılayabilen kişilere dönüştürler. Ve bu yolla geçinmek zorlaşır; çok çocuklu aileler sıkıntı yaşar, evlenmek zorlaşır ve nüfus azalır. Aynı zamanda, muhtemelen, daha çok çalışmak gerekir, çünkü bu yöndeki zorlama artar. Daha çok ekmek tüketilir ve bu yüzden daha çok buğday ekilir; çünkü diğer yiyecekler daha pahalı olduğu için, bunları alacak gücü olmayan halk ekmeğe yönelir. Aynı şekilde, mahalleler dolar, çünkü fakirlerin sayısı artar. Kentlerin nüfusu

ve fabrikaların sayısı artar, çünkü yer ve iş arayan daha çok sayıda insan, buralara yönelir. İşte çiftliklerin doğal yoldan büyüme şekli budur. Ve bu krallıkta çiftlikler, yıllardır fiilen bu şekilde büyümektedir.”

Bu yaklaşım, nüfus artışını beraberinde getiren nedenleri gereğince değerlendiremeyen ve bu artışı olumsuz yönde etkileyen faktörlerle ilgili olarak daha önce sarf etmiş olduğumuz sözleri göz ardı eden kısır bir bakış açısının sonucudur. Dr. Price'ın ilk gözlemi şudur: araziyi daha küçük parçalara bölerek kullanmak nüfus artışı bakımından daha olumlu sonuç doğurur. Olabilir. Ancak o zaman ben de şu soruyu sorarım: küçük kulübelerde yaşayan insanların oluşturduğu bir ulus, kendisini dış düşmana karşı savunabilir mi? Bu insanlar, ilk işgalcinin avı olurlar, çünkü ne imalathaneleri ne de uğraştıkları bir ticaretleri vardır. Bu durumda Dr. Price'ın, gelişen ticaretin zararlı olabileceğini savunduğunu düşünebiliriz! Peki, o zaman ticareti yasaklamış olmuyor muyuz? Şu halde, ağzımızdan çıkan sözün sonu nereye varır, buna dikkat etmemiz lazımdır; çünkü böyle yaparsak, sanki zenginliğe “buraya kadar ilerledin, bundan ötesine geçme!” demek insanın elindeymiş gibi, ticaretin ve lüksün ideal ölçüsü ve mertebesini takdir etmeye çalışmış oluruz ki, bu yanlıştır. Bu nedenle, kulübelerde yaşayan insanların oluşturduğu bir ulusun ödediği vergilerle, olsa olsa ordusu ve sürüleri olmayan ve bu yüzden de hiç savaşmamış bir çoban kralın muhteşem(!) iktidarını ayakta tutabilirsiniz. Modern dünyada böyle bir şey olabilir mi?! Eğer yazar, kastının tam olarak bu olmadığını söylerse, cevabım şu olur: bu varsayımdan yola çıkılırsa, sınırların gerekli olduğu da iddia edilmelidir. İyi ama modern dünyada, üç-beş dönümlük araziye eken çiftçilerden daha başka bir şeyimizin olması gerekmiyor mu? Ayrıca yazarın iddiası doğru kabul edilirse, çiftliklerin sınırlarını kim belirleyecek ve kim “senin arazinin sınırı burasıdır, bundan ötesi yasaktır” diyecek? Kısacası, bu iddia, ancak şu gerçeği teyit eder: daha önemli amaçlara ulaşmak için bir miktar nüfus kaybına razı olunmalı, yani ticaret ve zenginliğin önemi kabul edilmelidir. Bu görüşümde ısrar ediyorum ve haklılığımı kabul etmenizi bekliyorum. Ben haklıysam, sizin görüşünüz temelinden yıkılır. Evet, ulusal refahın nüfus artışından daha önemli olduğunu savunuyorum ve bu konuda hiçbir istisnayı da kabul etmiyorum. Tezimin, nüfus çokluğunu önemsemediği doğrudur. Nüfus çokluğunu önceleyenler, daha üstün olan başka bir güçten medet ummak durumundadırlar. Ama o zaman da, medet umulan güç, zayıfa yardıma koşan bütün güçlülerin yaptığı gibi, bağımsızlığınızı elinizden alır!

1700'lerde Tarım Bakanlığı Sekreteri olarak görev yapan Bay Arthur Young

Dr. Price'ın iddialarına devam edelim: ona göre, arazi birkaç kişinin eline geçtiği zaman, küçük çiftçiler, kaçınılmaz olarak işçi olurlar. Bu doğrudur fakat küçük çiftçilerin işçi olmaları kötü bir şey değildir; çünkü önceki durumlarındaki kadar bu yeni durumları da ulusa yararlıdır. Fakat Dr. Price devam ediyor ve diyor ki, bu durumda geçim zorlaşır ve insanlar evlenmezler. Doğrudur, evlenmek için, geçimi temin edecek kadar kazanç sahibi olmak gerekir. Her çocuğun babaya maliyetinin yaklaşık 200 dönüm ve her eşin maliyetinin de 400 dönüm

olduğu, küçük kulübelere oluşan kasabaların dışında toplumsal yaşamın olmadığı ve bir adama yaklaşık bir kadının düştüğü Amerika'nın geri kalmış kırsal yöreleri için, bu iddiayı kabul ediyorum. Modern bir Avrupa devleti için ise, bu görüşü reddediyorum ve herkesin bildiği şu gerçeği bay Price'ın dikkatlerine sunuyorum. Modern toplumda, bekarlık, fakirlerden çok zenginler arasında daha yaygındır ve bir ailenin geçimini zar-zor sağlayabilen yoksul kesimler, zenginlerden daha kolay evlenmektedirler. Bay Price'ın bir iddiası da şudur: bu durumda daha çok çalışmak gerekir. Buna cevap olarak da şunları söyleyebilirim: küçük çiftliklerin birkaç kişinin eline geçmesi durumunda, ihtiyacımız olan her şeyi kolayca bulabiliriz. Çünkü daha çok çalışmakla, daha çok şey üretmiş oluruz. Büyük bir çiftlikte, sadece bir aylak kişi olur, ama aynı kişi küçük bir çiftlikte de bulunacaktır. Bu durumda, hiç kuşkusuz, gereğinden fazla çiftçi aylak durumda kalacak ve bu kişiler devlete sadece yük olacaklardır. Çalışan bir işçinin yerini alıp aylaklık yapan ve pazara girmesi gereken ürünleri tüketenlerin durumu da bundan farklı değildir.

Büyük çiftliklere karşı olanların dillendirdiği bir başka görüş daha vardır. Bu görüş, Dr. Price'ın iddialarına göre daha makul görünmek-

tedir ama daha asılsızdır. Buna göre, büyük çiftlikler, aslında, tarımda kullanılan makinelere benzerler. Yani daha önce birçok çiftçinin yaptığı işin şimdi birkaç kişiyle yapılmasına imkan verirler. Bunun örneği de çorap dokuma tezgahıdır. Bu alet sayesinde, dokuma ustası, ellerini yarım devir kullanmasına rağmen daha fazla çorap üretebilmektedir. Bu argüman inandırıcı görünüyor ama neredeyse bütün durumlar için yanlıştır. Gerçekten, bazı işleri, bir çiftlikte çalışan on kişinin, beş ayrı çiftlikte çalışan aynı sayıdaki işçiden daha iyi yapacağına kuşku yoktur. Bu, on kişinin, çiftlikteki işin onda birini ayrı ayrı üstlendiği durumlar için geçerlidir. Fakat çiftçilikten iyi anlayan herkes de bilir ki, çift sürmek, tırmıklamak, ekim yapmak, kazmak, ot biçmek, ekin biçmek, harman etmek, çit çevirmek, kuyu kazmak ve yüzü aşkın diğer başlıklarda toplanabilecek işlerde durum farklıdır. Ben, birçok işte, on kişinin işini tek başına bir kişinin yaptığına bizzat şahidim. İşçilerin sayısının çokluğu, birkaç başlıktan başkasında faydalı olmaz; o da ancak kuru ot veya ekin taşımada, gübre veya kireçli toprak taşımada, koyunları beslemede vb. söz konusu olur.

Konuya bir de şu açıdan bakabiliriz. En çok gübrelemeyi kim yapar? Şehirlerden en çok gübreyi kim getirir? En çok tebeşir, kil veya kireçli toprağı kim kazıp çıkarır? En çok şalgamı kim yetiştirir? Bunları en iyi kim çapalar? En çok bezelyeyi, fasulyeyi, patatesi, vs. kim çapalayarak eker? En çok su arkını kim kazar? En geniş ve derin kuyuları kim kazar? Toprağı, en derinden, en etkili ve en çok süren nedir? En metruk toprağı verimli kılan nedir? Bütün bu işlerde ve daha pek çoklarında, arazilerin, büyük ve küçük çiftçi olmalarına oranla en çok işi kim üretir? *Daha fakir* arazi sahibinin, *en iyi* çiftçi olduğu yolundaki akıl almaz iddiayı savunan kişinin durumu, arpaya bakıp buğdayı bildiğini iddia eden kişinin düştüğü gülünç duruma benzer ki, insan bunları duyunca hayretler içerisinde kalıyor. Bense, bunun tam tersini düşünüyorum. Farklı büyüklükteki 250 çiftlik nüfusunu karşılaştırdığım zaman, gerçek herkesin tahmin edebileceği gibi çıkmıştır.

Etten çok ekmeğin tüketilmesine gelince, bunun da hiçbir zararı yoktur. Çünkü etin fiyatı, gübreleme için gerekli sayıda sığırı ellerinde tutmaya çiftçileri ikna edecek kadar pahalı olduğu sürece, bir başka maddenin etten daha çok tüketilmesinde hiçbir yarar görmüyorum. Fakat et tüketimi çok düşerse, bu biraz olağandışı bir şey olur ki bu durumda fiyat yüksek olmaya devam eder. Dahası, şehirler ve fabrikalar artar. Bu da, Dr. Price'in siyasal kanaatlerinin temelsiz olduğunun

kanıtıdır. Fakat eğer o, ulusal zenginliği küçümsüyorsa, kendisine Sayın Hume'un fabrikalar hakkında söylediği şu güzel söze kulak vermesini tavsiye ederim: "fabrikalar, *halkın ekmek kapısıdır*." Bu fabrikalarda çalışan eller, her zaman daha fazla üretirler ve bu da devletin yararınadır. Fakat hangi donanma, hangi ordu, çiftçilerden devşirilir ki? Yiyecek üretiminde çalışan insanlar zorunlu olarak toprağa bağlıdırlar ve bizler de her yerde bunun böyle olduğunu görüyoruz. Bu alanda daha az istihdam (çiftçiliğin de iyi yapılması şartıyla) daha iyidir; çünkü o zaman, pazara daha çok ürün ulaşır ve böylece daha çok fabrikacınız, denizciniz ve askeriniz olabilir.

SORULAR

-
1. Hükümetler, tarım ekonomisi üzerinde nasıl etkili olurlar?
  2. Young, çiftçilerin, diledikleri kadar çok toprağı serbestçe ekebilmele-ri gerektiğini savunuyor. Küçük çiftlikleri savunanların argümanı nedir? Young, buna hangi cevabı veriyor?
  3. Dr. Price, nüfus artışının ulusal refahın belirleyicisi olduğunu savunuyor. Young ise, ulusal refahın öncelikli olduğunu ileri sürüyor. İki görüşün farkı nedir?
  4. Young, yoksulların ihtiyaçlarını göz ardı etmekle eleştirilmiştir. Bu görüşe katılıyor musunuz?
  5. Yazar, bir ulusu saygın ve güçlü kılan unsurlarla ilgili bazı varsayımlarda bulunuyor. Bunlar nelerdir? Bu varsayımlar, bugün de geçerli olabilir mi?
-

101. SAMUEL SMILES

KENDİNE YARDIM

(1859)

11 çocuklu bir ailenin oğlu olan Samuel Smiles (1812 – 1904), İskoçya’da doğdu. Babası, o daha küçük bir çocukken öldü ve Smiles, sıkı çalışmanın ve geçimini kendi emeğiyle sağlamanın değerini daha o zamanlarda öğrenmek durumunda kaldı. Tıp doktoru olmak üzere tahsil gördüyse de, İngiltere’ye göçünce, bu alanda çalışmaktan vazgeçti ve gazetecilik yapmaya başladı. Sonunda Smiles, radikal reformcu hareketin öncülüğünü yapan *Leeds Times*’ın editörü oldu. Bilim ve ilerlemenin yararlarına inanan Smiles, serbest ticaret ve özel teşebbüs gibi liberal değerlerin arkasında dimdik duruyordu; en çok da kişinin kendine güvenmesi ilkesinin savunuculuğunu yapıyordu. *Karakter* (1871), *Tasarruf* (1875) ve *Ödev* (1880) gibi birçok kitap yazdı; bunların hepsinde de, üstün tuttuğu Viktoryan değerleri savundu.

Smiles’in en önemli kitabı *Kendine Yardım*’dı. Jossiah Wedgwood gibi başarılı İngiliz fabrikatörlerinin hayatlarından verdiği örnekler, yönetici liderlerin ilgisini çekerken, şehirli orta sınıfların hayallerini süsledi. *Kendine Yardım*, büyük Avrupa dillerine çevrilmekle kalmadı, ayrıca Türkçe, Arapça ve Japonca’ya da tercüme edildi ve tüm dünyada en çok satan kitaplardan biri oldu.

Jossiah Wedgwood, enerji dolu yapısıyla işçilere örnek olmakla kalmayıp, onlara özenli çalışkanlık ve sebatkarlık konularında da önderlik eden ve böylece insanların çalışkanlığını da her bakımdan olumlu etkileyen ve ulusal karakterin oluşmasına büyük katkıları olan, zaman zaman sıradan insanlar arasından çıktığını gördüğümüz yılmak bilmez insanlardan biriydi. Artwright gibi o da, on üç çocuklu bir ailenin en küçük oğluydu. Dedesi, dedesinin erkek kardeşi ve babası hep çömlekçiydiler. Babası o daha küçücük bir çocuk iken ölmüştü ve ona miras olarak yirmi sterlin bırakmıştı. Wedgwood, okuma ve yazmayı köy okulunda öğrendi. Fakat babasının ölümü üzerine okuldan alındı ve büyük abisinin çalıştırdığı küçük bir çömlekçi dükkanında “atıcı” olarak işe başladı. Çalışma hayatına, daha 11 yaşındayken, kendi ifadesiyle: “merdivenin en alt basamağından” başladı. Çok geçmeden, ağır bir çiçek hastalığına yakalandı ve ömrünün geri kalanında bu hastalığın izlerini hep üzerinde taşıdı. Bu hastalık yüzünden zamanla sağ dizinde bir ağrı

peyda oldu; sık aralıklarla tekrarlayan bu ağrıdan ancak uzun yıllar sonra bacağıнын kesilmesiyle kurtuldu. Yakın zaman önce Burslem'de yaptığı konuşmada Wedgwood hakkında övgü dolu sözler sarf eden Sayın Gladstone'un da çok iyi gözlemlediği gibi, onun çok başarılı bir iş adamı olmasının bir nedeni de yakalandığı bu hastalıktı: "O, bütün uzuvlarını ele geçiren ve onları gereği gibi kullanmasını engelleyen bu hastalık yüzünden, faal ve üretken bir İngiliz işçisi olamadı. Ancak bu hastalığa yakalanmasaydı, başka ve daha büyük bir işe girişmesi gerektiğine karar veremez ve şu an bulunduğu noktaya gelemezdi. Bu hastalık, onun içe yönelmesini ve kurmayı düşündüğü iş üzerinde odaklanmasını sağladı; sanatının inceliklerini ve sırlarını uzun uzadıya düşünmesine neden oldu. Nihayet, bir Atinalı çömlekçiyi bile kıskandırabilecek ölçüde işin inceliklerini öğrendi."

Josiah, çıraklığını kardeşinin yanında tamamladıktan sonra, bir başka işçiyle ortak olup, küçük bir iş kurdu. Hedefi, iç pazara yönelik bıçak sapı, kutu ve öteberi cinsinden malzemeler yapmaktı. Sonra, işi ilerletip, kavun şeklinde masa tabağı, yeşil salamura yaprak, şamdan, enfiye kutusu ve benzeri mamulleri üretmek üzere başka bir ortaklığa girdi; ancak bu işte de fazla başarılı olamadı. Sonunda, 1759 yılında, Burslem'de kendi işini kurdu. İşine dört elle sarıldı, pazara yeni ürünler sundu ve yavaş yavaş işini büyüttü. Başlıca amacı, kaymak renginde ve şekil, renk, sırlama ve dayanıklılık bakımından o zaman Staffordshire'da üretilen mamulden daha kaliteli olan bir mamul üretmektir. İş adamı akıllı öğrenmek için, boş vakitlerini, kimya araştırmalarına vakfetti. Eritici maddeler, perdahlar ve çeşitli türde killi topraklar üzerinde çok sayıda deney yaptı. Çok sıkı çalışan ve iyi gözlemleyen biriydi; bu özelliklerinin sonucu olarak, sonunda silisyum dioksit içeren ve kalsinasyon aşamasından önce siyah renge bürünen bir toprağın fırın ateşine tutulduktan sonra beyazlaştığını fark etti. Bu bulgu üzerinde uzun uzadıya düşündü ve sonra silisyum dioksidi, kırmızı çömlek pudrasıyla karıştırmayı denedi. Nihayet kalsinasyon sonucu bu karışımın beyazlaştığını keşfetti. Geriye tek bir şey kalmıştı, o da, bu maddeyi saydam bir cam ile kaplamaktı. Böylece çömlek sanatının en önemli ürünlerinden biri ortaya çıkmış oldu. Bu mamul, İngiliz çömleği namıyla ünlendi; büyük bir ticari değeri oldu ve son derece yaygın bir kullanım alanı buldu.

Wedgwood, Palissy kadar olmasa da, fırınlama işinde çok zorluk çekiyordu. Ama sürekli deney yaparak ve yılmadan çalışarak, bu zorluğun üstesinden de gelmesini bildi. Sofralık porselen tabak yapımıyla

ilgili ilk girişimleri, hep fiyaskoyla sonuçlandı; aylarca süren çabaları, çoğu kez, bir günde mahvoluyordu. Fakat zaman, para ve işgücü kay-bıyla geçen uzun denemelerden sonra, kullanıma uygun cam türünü keşfetti. Onun elinden hiçbir iş kurtulmazdı ve sonunda sabrının kar-şılığını aldı. Çömlekçiliğin iyileştirilmesi, onun tutkusu haline geldi ve bu tutkusu hiç azalmadı. Karşılaştığı zorluklarının üstesinden gelip, iç ve dış pazarda yaygın olarak kullanılmak üzere beyaz taştan ve kaymak rengi mamul eşya yaparak zengin bir adam olduğunda bile, mamullerini mükemmelleştirme çabasını sürdürdü. Böylece onun izinden gidenlerin sayısı arttı, bölgeye canlılık geldi ve nihayet İngiliz sanayinin büyük bir dalı sağlam temeller üzerine oturmuş oldu. Amacı, hep en iyisini yapmaktı ve bunu şu sözleriyle ifade ediyordu: “hedefim, hangi madde olursa olsun, onu mamul bir ürün haline getirip değerini artırmaktır, niteliğini değiştirip değersizleştirmek değil.”

Wedgwood, makam ve nüfuz sahibi birçok kişiden çok yardım gör-dü. İstekli çalışmasıyla herkesin takdirini kazandı ve dürüst çalışan işçi-lerin de desteğini aldı. Kraliçe Charlotte için, daha sonra ‘kraliçe tabağı’ adını alacak olan, İngiliz ürünü ilk kraliyet servis tabağını yaptı ve kendisi için baronluk payesinden daha değerli olan Kraliyet Çömlekçi-si unvanına layık görüldü. Sonra, hayranlık uyandıran değerli porselen setlerinin taklitlerini yapması istendi. Sir William Hamilton’un Hercula-neum kentinden getirttiği antik döneme ait nadide eserlerin taklitlerini, aslına uygun ve en güzel şekilde yaptı. Barberini Vazosu satışa sunuldu-ğu zaman, Portland Düşesi’nin isteği üzerine, müzayedede daha yüksek fiyat verip vazoyu satın aldı. 1700 şilinden fazla vermemesi istenmesine rağmen vazo 1800 şiline kendisinde kaldı ve lütufkar Düşes de sonuca itiraz etmedi. Fakat Düşes, Wedgwood’un ustalığını öğrenince, derhal taklidini yapması için vazoyu ona ödünç verdi. Wedgwood, 50 adet taklit ürünü, yaklaşık 2500 sterlin karşılığında yaptı; üstelik masraflar da, fiyata dahildi. Ama o, amacına ulaşmıştı; yani İngiliz hüneri ve çalış-kanlığı sayesinde, bütün sanatsal ürünlerin aynısının yapılabileceğini kanıtlamıştı.

Wedgwood, bu işi yaparken, kimyacının kullandığı eritme potasın-dan, antikacının bilgisinden ve sanatkarın hünerinden yararlandı. Genç yaşta tanıştığı heykeltıraş ve teknik ressam Flaxman’dan dizayn anla-mında çok şey öğrendi. Bu bilgilerini kullanarak, kendi fabrikasında çok sayıda enfes çömlek ve porselen üretti. Böylece ürettiği mamuller, klasik sanatın halk arasında yaygınlaşmasına da aracı oldu. Hatta yap-

tığı titiz deneyler ve araştırmalar sonucunda, (antik dönemde yaşamış Etrüsklerin kullandığı ama Pliny zamanından beri unutulmuş bir sanat olan) porselen yahut çömlek vazo ve benzeri malzemeler üzerine boyama sanatını dahi yeniden keşfetti. Bilime yaptığı kişisel katkılarla toplumda seçkin bir yer edindi. Nitekim adı hâlâ, kendi icadı olan yüksek ısı termometresi pirometre ile özdeşleştirilmektedir. O, halkın yararına olduğuna inandığı her işi sonuna kadar destekledi. İngiltere'nin doğusu ile batısını deniz yoluyla birbirine bağlayan Trent ve Messey Kanalı'nın inşası, Brindley'in mühendislik becerisiyle de birleşerek, ama esas itibarıyla onun halkını düşünerek verdiği zorlu uğraşlar sonucunda gerçekleşti. Çok kötü bir durumda bulunan bölgenin yolunu iyileştirme planlarını o yaptı ve bunları başarıyla da uyguladı. On mil uzunluğundaki yolun kenarlarını çömleklerle süsledi ve geçişi de ücretli yaptı. Bu sayede öyle büyük bir şöhrete ulaştı ki, Burslem'de ve ardından da bizzat kendisinin kurup inşa ettiği Etruria'da yaptığı eserleri görmek için Avrupa'nın her köşesinden seçkin ziyaretçiler turlar düzenliyorlardı.

Wedgwood'un yorucu çalışmalarının ürünü olan çömlek yapımcılığı, o bu işe el attığında en aşağı düzeyde bulunuyordu ve zaman içerisinde İngiltere'nin ürettiği başlıca mamullerden biri oldu. Yurtiçi kullanım için ihtiyacımız olan mamulleri dışarıdan ithal etmek yerine, başka ülkelere büyük miktarlarda ihracat yapan bir ülke konumuna yükseldik; İngiliz ürünlerinden alınan muazzam gümrük vergilerine rağmen, çömlek ihracatımız önemli ölçüde arttı. Wedgwood, 1785'te, yani çalışmalarına başladıktan sadece otuz yıl sonra, ürettiği mamullerin takdimini yapmak üzere Parlamento'nun huzuruna çıktı ve vekillerin takdirini kazandı. Öyle anlaşıyor ki, sadece az sayıda vasıfsız ve düşük ücretli gündelik işçi çalıştırmak yerine, çok sayıda kişinin ekmek kapısı olmayı tercih ediyordu. Nitekim, onun zamanında, 20.000 kişi, geçimini doğrudan çömlek yapımcılığından temin ediyordu. Ayrıca birçok kişiye de kömür madenlerinde ve kara ve deniz yolu taşımacılığı alanında iş vermişti ve bu işçilerin sayısı giderek artıyordu. Nihayet, çömlek yapımcılığı işindeki büyük gelişmenin teşvikiyle, ülkenin çeşitli bölgelerinde yeni iş alanları doğdu. Ancak çömlek yapımcılığı onun zamanında büyük ilerlemeler kaydetmesine rağmen, Bay Wedgwood, bu işin henüz bebeklik çağında olduğu görüşündeydi. Bu sanatın ulaşabileceği düzeyle karşılaştığında, kaydettiği iyileşmeleri çok az buluyordu; gelişen sanayi ve fabrikatörlerin artan zekası ile Büyük Britanya'nın doğal imkanları ve siyasal avantajları hesaba katılırsa, daha yapılacak çok iş olmalıydı.

Herkes gibi o da, sanayinin bu önemli dalında çoktandır kaydedilen ilerlemelere bakarak, ulaşılan düzeyi yetersiz görüyordu. 1852'de, İngiltere'den öteki ülkelere ihraç edilen çömlek sayısı, yurtiçi kullanım için üretilenler hariç, 84.000.000 parçadan az değildi. Fakat üzerinde durulması gereken asıl konu, üretilen mamullerin miktarı ve değeri değil, bu büyük sanayi dalını ayakta tutan işçilerin durumunun iyileştirilmesiydi. Wedgwood'un çalışmalarına başladığı dönemde, Staffordshire bölgesi, ancak yarı uygar bir durumdaydı. Halk fakir, eğitimsiz ve sayıca azdı. Wedgwood işini kurup sağlam temeller üzerine oturttuğunda, nüfusun üç katı kadar insan, iyi ücrete iş bulabilmişti. Ayrıca maddi durumları iyileşen insanların, doğal olarak moral durumları da iyileşmişti.

Wedgwood gibileri, uygar dünyanın Sanayi Kahramanları olarak anılmayı gerçekten hak ediyorlar. Nice zorlu sınavlardan geçen ve nice sıkıntılar yaşayan bu insanların kendilerine duydukları güven ve sabrın, değerli amaçlara ulaşmak için gösterdikleri cesaret ve sebatın, askerlerin ve denizcilerin kahramanlığı ve adanmışlığından geri kalır yanı yoktur. Zaten askerlerin ve denizcilerin görevi ve gurur duyacakları şey de, ulaştıkları büyük başarı yüzünden sanayinin bu yiğit önderlerini kahramanca savunmaktır.

SORULAR

-
1. Smiles'in bir kişide en çok takdir ettiği özellikler nelerdir?
  2. Josiah Wedgwood, zamanla, döneminin en başarılı fabrikatörlerinden biri oldu. Onun yükselişinin ardında yatan başlıca faktörler nelerdir?
  3. Smiles'in Wedgwood'un yakaladığı başarı hakkında anlattıklarından yola çıkarak, resmi eğitim ve pratik tecrübeye dair erken dönem Viktoryan görüşlerle ilgili bazı sonuçlar çıkarmak mümkündür. Buna göre, resmi eğitim mi yoksa pratik tecrübe mi daha önemliydi?
  4. Wedgwood'un İngiliz ekonomisine katkıları ne oldu?
  5. *Kendine Yardım*, kimin anlayışını yansıtıyor? Eğer Smiles, bu eseri, Wedgwood'un çalışanlarından veya aristoklardan birinin bakış açısıyla yazmış olsaydı, anlattıkları nasıl farklı olurdu?
-

102. SIR EDWIN CHADWICK

YOKSULLARIN DURUMUNU SORUŞTURMAK

(1842)

Sir Edwin Chadwick (1800-90), 19. yüzyılda İngiltere’de toplumun durumu iyileştirmek için çalışan bütün reformcuların en aktif olanlarından biriydi. Ülkenin sanayisi gelişmiş kuzey bölgesinde doğan Chadwick, yeni sanayileşmenin hem halk hem de  evre üzerindeki etkilerine şahit oldu. Halkın sağlık sorunlarını yakından gözlemledi ve geniş kapsamlı sağlık reformu yapılmasını savundu.  nce yoksullarla ilgili yasaların etkinliğini soruőturan Kraliyet Komisyonu’nda müfettiş olarak çalıştı, daha sonra da bu komisyonun sekreterliğine yükseldi.  alıőmaları sonucunda, Sağlık Bakanlığı kuruldu ve Avrupa tarihindeki ilk Halk Sağlığı Yasaları’ndan biri yapıldı. Böylece yerel otoriteler, atık su kanallarını, yolları ve iskan işlerini iyileőtirmekten ve yerel tıp uzmanları istihdam etmekten sorumlu tutuldular.

Chadwick, *Yoksulların Durumunu Soruşturmak* adlı çalışmasını, İngiliz hükümetinin dikkatine sundu. İngiltere’de yoksul işçilerin çalışma ortamlarının tehlikeli ve sağlıksız olduğunu belgeledi ve parlamento’ndan bir reform yasası çıkması için çok uğraştı. Halk Sağlığı Yasası’nın (1848)  ıkmasını sağlayan şey, işte bu rapor ve onun verdiği ısrarlı uęraőlardı.

İşçilerin belirli bir kesiminin, işyerlerinin iyi havalandırılmaması yüzünden yaşadığı sıkıntılarla ilgili verilere bakıldığında, konunun en acil şekilde ele alınması gerektiği görülecektir.

Erken  l m,  ks z ve dul kalma vakalarının, çalışan kesimlerden biri olan ücretli terziler arasında daha sıklıkla görülmesi, beni bunların nedenlerini araştırmaya yöneltti. Ben de bunların en önemlilerinden birinin nasıl etkili olduğunu göstermek için aşağıdaki kanıtları dikkatlerinize sunuyorum. Kötü havalandırma veya aşırı kalabalık çalışma ortamları, sonuç olarak kötü alışkanlıklar ortaya çıkmasına, işçilerin sağlıklı ve huzurlu ortamlarda  alıőamamalarına, işverenin k r kaybına, toplumun üretim kaybına ve yoksullara yardım amaçlı harcamaların azalmasına neden olmaktadır ki, bütün bunlar (kötü havalandırmanın) sonuçlarıdır ve bu sebebi, kolayca ve ekonomik olarak kontrol edebilecek yeterlikte bilimsel yetkinliğimiz mevcuttur.

Bay Thomas Brownlow, terzi, 52 yaşında.

“Sizin, ücretli terzi olarak çalıştığınızı ve şu an kendi işinizi yaptığınızı biliyoruz. Daha önce çalıştığınız yerleri tarif edebilir misiniz?”

– Ben hep Londra'nın en büyük imalathanelerinde çalıştım. 8 yıl kadar Eski Bağ Sokak'ta bulunan Messrs. Allen's'te, 4 yıl kadar da Messrs. Stultze'un Clifford Caddesi'ndeki yerinde çalıştım. O zaman Messrs. Allen's'te, 80 ila 100 kişi çalışıyordu; Messrs. Stultz'deyken ise, yaklaşık 250 kişi çalışıyordu.

“İşyerinizi ve çalışma ortamının işçilerin sağlık durumları üzerindeki etkilerini anlatabilir misiniz?”

– Messrs. Allen's'teki odada, 80 kişi birlikte çalışırdık. Odanın uzunluğu 15 m. eni 7m. civarındaydı ve aydınlatması da tepe pencereleriyle yapılıyordu. İnsanlar odada birbirlerine çok yakın vaziyette, neredeyse diz dize çalışıyordu. Yazın, vücut ısısı demirlerin ısısıyla birleşiyor ve oda sıcaklığı dışarıdan 20 veya 30 derece daha fazla oluyordu. Özellikle de mumlar yakıldıktan sonra, oda sıcaklığı en boğucu noktaya ulaşıyordu. Aşırı sıcak ve kalabalık yüzünden, kırsaldan gelen terzi gençlerin odada baygınlık geçirdiklerini biliyorum. Arkadaşlarını görmek için odaya gelen başka işçiler, hep sıcaktan ve kötü kokudan şikayet ederlerdi. Demirlerin sıcaklığının ve insanların farklı nefeslerinin neden olduğu kötü koku, gerçekten bazen dayanılmaz oluyordu. İnsanlar olabildiğince seyrek oturmaya çalışıyorlardı ama sıcak ve kalabalık yüzünden bedenlerinden ter boşalıyordu. Bu tür atölyelerde, elin terlemesi ve elbiseyi karartan toz ve baca dumanı yüzünden açık renkli elbiselerin sıkça bozulduğu görülür. Yaz mevsiminde 40 veya 50 sterlin değerindeki elbisenin bu şekilde bozulduğuna şahit oldum.

“Bu işyerlerinin kışın durumu nedir?”

– Kışın, mumlardan daha çok ısı yayıldığı için ve oda kalabalık olduğu için, ortam daha sağlıksızdır. Hava cereyanına daha yakın oturanlar, gelen soğuk hava dalgası yüzünden rahatsız olurlardı. Açık duran pencereler yüzünden, ağız kavgası hiç bitmez; pencerelere yakın olanlar ve fırınların yanında çalışanlar kadar ısınamayanlar, pencerelerin açılmasına karşı çıkarlardı. Sıcığa alışmış olan en yaşlılar, soğuğu sevmezler ve genellikle soğuk veya temiz havanın içeri girmesine engel olmayı başarırlardı. Odanın havası öyle sıcak ve boğucuydu ki, en soğuk gecelerde, don yağından yapılmış büyük mumlar bile sıcaktan erir ve devrilirdi.

“İşyerlerinin bu durumu, işçilerin alışkanlıklarını nasıl etkiliyordu?”

“Onların çalışma azimlerini ve enerjilerini aşırı derecede düşürüyor-

du. Bu ortama girenlerin genel şikâyeti buydu. Birçokları, içeride saatler boyu kalamaz ve daha erken dışarı çıkarlardı. Bu yerlere alışık olmayanlarda, genellikle iştah kaybı oluyordu. Depresyonun doğal sonucu olarak, bir çoğu çareyi alkollü içkide arıyordu. Atölyeye sabah 6'da giriyorduk ve saat 7'de kahvaltı zili çalıyordu; Kahvaltıya cin içerek başlıyorduk ve herkesin payına düşen miktar, yarım bardaktı. Genç işçiler, cinle başlamazlardı.

“Karnınızı doyurmadan önce cin mi içiyordunuz?”

– Evet. Zaten çok hafif bir kahvaltı yapıyorduk; cin içenler, kahvaltı olarak, genellikle, sadece yarım bardak çay ve iki penilik yarım ekmek alıyorlardı.

“İçki bir daha ne zaman veriliyordu?”

– Saat 11'de.

“Daha sonra ne içiliyordu?”

– Bazıları bira, bazıları yine cin içiyorlardı. Genellikle, saat 11'de yarım bardak sert bira alıyorlardı. İnsanların yarım bardaktan fazla cin içtikleri durumlar nadirdi.

“Bir sonraki içki vakti neydi?”

– Saat 3'te, tıpkı sabah olduğu gibi, bazıları bira, bazıları da cin alıyorlardı. Saat 5'te, yine bira ve cin gelirdi ve genellikle aynı miktarlarda alınırdı. Saat 7'de atölye kapanıyordu.

“İşten sonra içki içiliyor muydu?”

– Evet. Genç erkeklerin hemen hepsi meyhaneye, bazıları da başka yerlere giderlerdi.

“Aldıkları ücret neydi?”

– Saat başı 6 pens. Tam mesai yapanlar, günde 6 sterlin veya haftada 36 sterlin alıyorlardı.

“Peki tasarruf yapabiliyorlar mıydı?”

– Hayır. Hafta sonunda neredeyse kimsenin cebinde metelik kalmıyordu.

“İşyeri ortamının içki alışkanlığı üzerindeki etkisi neydi?”

– Bu alışkanlığın büyük oranda bu durumdan kaynaklandığını söyleyebilirim; çünkü insanlar, tek başlarına veya sadece ikişer veya üçer kişi halinde, daha serin ve daha ferah yerlerde çalıştıkları zaman, aralarda pek içki içen olmaz. Bu yoğunlukta içki içilmesinin asıl nedeni, insanların büyük ama kalabalık atölyelerde çalışmalarıdır. Kırıldaki atölyelerde de, kentlerdeki atölyelerde de durum farklı değildir. Kırıldaki bir atölyede, tek başına veya 2 ya da 3 kişiyle çalışan bir terzi, kentlerde

insanların, içilmesini bir tür ihtiyaç olarak gördükleri mayalı veya ispir-tolu içkileri çok az alır. İşyeri havalandırmaları ne kadar kötü olursa, buralarda çalışanların kötü alışkanlıklar edinmesi de o oranda artar.

“Bir zamanlar çalıştığınız büyük bir atölyedeki uygulama da buydu galiba. Peki genel uygulama da böyle miydi ve bu uygulamada hiçbir değişiklik olmadı mı?”

– Genel uygulama buydu ve halen de böyledir. Son yıllarda, kahve ucuzladığı için, kahve tüketimi biraz arttı ve bira da daha az içiliyor; ama şu an, aralarda tüketilen cin miktarı iki katına hatta bazen bunun da üzerine çıkmış durumdadır.

“İşyerinde yapılacak bir değişikliğin, yani işçilerin daha iyi bir atmosferde çalışmasını sağlayacak şekilde bir havalandırma yapılması-nın etkisi ne olur?”

– Şüphesiz, alışkanlıklar üzerinde derhal olumlu bir etkisi olur. Bu değişiklik, içki müptelası olanları iyileştirmeyebilir ama insanlar kesinlikle daha az içerler ve genç işçiler de, ötekiler gibi, bu alışkanlığın müp-telası olmaktan kurtulmuş olurlar.

“Bu durumun bu etkilere maruz kalan insanların sağlığı üzerindeki genel etkileri nelerdir?”

“Çok sayıda insan veremden ölür. Çoğunlukla da ölümler, veremin bir türü olan ve ‘erime’ denilen hastalık yüzünden gerçekleşir. İş kural-ları gereğince, 50 yaşına gelmiş bir işçi, tam gün çalışamayacağı düşü-nüldüğü için, yaşlılık nedeniyle emekliye ayrılır.

“Sizin çalıştığınız dönemde, bu atölyelerde çalışan işçilerin ortalama yaşı neydi?”

– 32 civarları.

“Bu atölyelerde, emekliliği gelmiş yahut 50 yaşın üzerinde çok işçi var mıydı?”

– Çok az. Atölyelerde çalışan terzilerden 50 yaşın üzerinde olanların sayısının yüz kişide on kişiyi bulmadığını söyleyebilirim.

“Pek para biriktiremedikleri için, bu işçiler öldükleri zaman, dul eşlerinin ve yetim kalan çocuklarının durumu ne olurdu?”

– Ailelerin geçimlerini sağlamaları için hiçbir şey verilmezdi; yardım alan aile yoktu ve bu aileler geçimlerini kendi başlarına sağlayamadıkları-nda, bakımlarını mahalleliler üstlenirdi.

“Bu alışkanlıkların nedeni, odaların kalabalık olması ve işçilerin kötü şartlar altında yaşıyor olmaları mıdır?”

– Kaldıkları yerlerden kaynaklandığını sanmıyorum. İngiliz ve İskoç

terziler, kaldıkları yerler konusunda daha titizdirler ve açık bir yerde uyumayı tercih ederler. Ancak, çalışma saatlerinden sonra bir meyhanede sert biralarını içip, pipolarını tüttüren işçiler, içkilerini, bazen bir atölye kadar kalabalık olan bir yerde içerler. Bekâr erkekler ise, yatma vaktine kadar burada kalırlar.

“Havalandırmanın iyi olmamasının ve işyerinin kalabalık olmasının sonucu olarak alındığını düşündüğünüz uyarıcı maddeler sadece cin ve bira mıdır?”

– Hayır. Uyarıcı olarak, en çok enfiye çekilir; işçiler, enfiyenin göz-
lere iyi geldiğini düşünürler. Açık havadan gelip, bu havasız atölyelere
girdikten sonra hissedilen ilk şey, sıklıkla bir uyku bastırmasıdır; daha
sonra, gözde bir kaşıntı veya pirenme başlar; ardından da göz karar-
ması olur. Gözleri çok iyi görenlerin bazıları, gözlerinin karardığından
şikayet ederler; diğerlerinin gözleri bu kararmayı daha çok hisseder.
Enfiye, işçileri uyanık tutmak için çokça kullanılan bir uyarıcıdır. Ser-
best bırakılması için çok çaba gösterilmişse de, atölyelerde tütün içmek
uygun görülmemektedir. Genellikle, birahanelerde çok tütün içenler,
büyük atölyelerde çalışan ücretli terzilerdir.

“Köylerden gelen terziler, kentlerdeki büyük atölyelerde çalışan ter-
ziler kadar çok enfiye çekiyorlar mı veya tütün ve içki içiyorlar mı?”

– Onlar kentlerdeki kalabalık atölyelerde çalışan işçiler kadar enfiye
çekmezler ve tütün ve diğer uyarıcıları da içmezler.

“Yakını mı iyi göremiyorlar?”

– Evet.

“Terzilerin bozulan ilk uzuvları gözleri midir?”

– Evet, uzun mesai saatlerinin ardından, terzilerin şikayet ettikleri
ilk şey, gözlerinin iyi görmemesidir; gözleri kararır ve üzerlerine bir sis
perdesi çöker.

“Kendi deneyimlerinizden yola çıkarak söyleyecek olursanız, sizce
iyi havalandırılan ve kalabalık olmayan bir odada çalışan bir işçi, kala-
balık ve iyi havalandırılmayan bir odada çalışan işçiye göre ne kadar
fazla süre çalışır?”

– Sanırım, günde iki saat fazla çalışır. Örneğin, bir işçi, kalabalık
olmayan veya iyi havalandırılmış bir odada, 12 saatte 12 saatlik işi
yapabilirken, havasız ve kalabalık bir odada, 12 saatte 10 saatten fazla
çalışamaz.

Aşağıda anlatılanlar, bir madencinin kaldığı pansiyon hakkında ver-
diği bilgilerdir.

Madenci *William Eddy* anlatıyor:

“Greenside’da 4 yıl çalıştım. Kaldığımız pansiyonlar, bir domuzun yaşamasına bile uygun değildi. Evin birinin üst kattaki bir odasında 16 karyola vardı ve bu yataklarda aynı anda 50 kişi yatıyordu. Hepimizin aynı anda yataklarımızda olduğu daha görülmüş değildi; kim yatağı boş bulursa o yatardı. Çoğu kez, yatakta aynı anda 3 kişi olurdu ve biri ayak kısmında yatardı. Kendi yerimi Greenside’da bulaşıkçılık yapan küçük kardeşlerime verdiğim için, birçok kez, bütün geceyi uykusuz geçirmek zorunda kaldım. Alt kat tabanında döşeme taşı ve tahta namına hiçbir şey yoktu ve zemin 30 cm. derinliğinde suyla kaplıydı. Elinize bir kömür tırmığı alıp, 15 cm. derinden pislik ve patates kabukları çıkartabilirdiniz. Bir ara yakacak tek bir kömür bile bulamadık. Orada kaldığımız iki yılın ardından, kurallar konuldu ve usta, evin üst katını haftada iki kez temizlemek için iki kişiyi görevlendirdi. Alt kat ise, günde iki kez temizlenecekti. Daha sonra atölye katı pansiyon oldu ve atölyeye iki masa yerleştirildi. Ardından, iki tane daha atölye açıldı; ancak kalacak yer sayısı kadar işçi alındı. Geceleri, işçilerin uyurken soluk alıp verişleri korkunçtu. İşçiler çalıştıkları yerlerden daha çok, uyudukları yerlerde zarar görüyorlardı. Sadece bir tane pencereyi açabiliyorduk ama o da bir işçinin yatak başına yakındı.”

“Greenside’taki madenlerin havalandırması ise iyiydi ve bu konuda şikâyeti gerektirecek bir şey yoktu.”

“Kışın, çatıdan içeriye buz parçaları sarkar ve bunlar yataklarında uyuyan işçilerin üzerine 30 cm.lik bir mesafeye kadar yaklaşırdı. Buz eridikçe akan su, yatakları sırlıslam ederdi. Üst kattaki yataklarda duvara yakın uyuyanlar, başlarını kaldıramazlar veya gömleklerini rahatça değiştiremezlerdi.”

Bir başka işçi *Joseph Eddy* anlatıyor:

“Madencilerin gece kalıp gündüz işyeri olarak kullandıkları atölyeler, onların sağlığı açısından bence yaptıkları işten daha zararlıdır. Aynı odada öyle çok insan uyuyor, öyle çok nefes alınıp-veriliyor, iş elbiselerinden öyle çok toz yükseliyor ve bizzat insanlardan öyle çok ter boşalıyordu ki, bu odaların sağlıklı olması imkansızdır. Tek yatağı iki, bazen üç madenci paylaşırdı. Yataklar, haftada bir Pazartesi sabahları, madenciler geldiğinde çırpılırdı. Bazı madenciler, yataklarını her gece yaparlardı. Odalar, genelde çok kirliydi, hiç yıkanmazlardı ve ancak ayda bir kez süpürülürlerdi. Havalandırma olmadığı için, geceleyin hava çok ağırlaşırı.”

Daha önce sunduğumuz kanıtlardan yola çıkarak, şu soruya bir ölçüde cevap vermiş oluyoruz: çalışan kesimlerin sağlığını ve çalışma gücü-

nü olumsuz etkileyen ve ahlakını bozan fiziksel olumsuzluklar ne ölçüde giderilebilir yahut özel çabalar ve gönüllü uğraşlarla bunların giderilebileceği sahidan umulabilir mi? Şimdi soruda ifade edilen amaçlara ulaşmak için, yasama organının ve idari düzenlemelerin yardımının ne denli gerekli olduğunu kanıtlayan hususları dikkatlerinize sunuyorum.

Dışarıyla ilgili düzenlemelerin, yani atık su yolu tesisatının, lağım kanallarının ve kentlerin temizliği gibi öncelikli tedbirleri alma görevi, yasama kurumunun yetki alanına girer. Kamuoyu, son zamanlarda, bazı iş yerlerinin iç idaresini ilgilendiren bazı konuların düzenlenmesi için, yasama organının müdahale etmesini; imalat sanayinin bazı kollarında çalışan ve bu yüzden eğitim imkânlarından yoksun kalan en küçük çocukların zihinsel melekelerinin kaybolmasına ve güçlerini aşacak derecede çalışmaktan dolayı kalıcı bedensel zararlara uğramalarına engel olmak için özel birimlerin kurulmasını istemektedir. Aynı şekilde korunmaya muhtaç oldukları düşünülen diğer kesimlerin çocukları ve gençler için de benzeri çarelerin düşünülmesi yönündeki talepler Parlamento'ya iletilmiş bulunmaktadır. Yasama organı, acı verici ve onur kırıcı olduğu düşünülen bir işte çalıştırmaya, örneğin çocukları baca temizleme işinde kullanmaya bir son vermek ve bu işleri daha iyi yapmak için makineleri kullanmayı zorunlu kılmak için konuya müdahil olmuştur. Yangınların yayılmasını önlemek için itfaiye binalarının yapılmasını zorunlu kılan düzenlemelerin, halkı korumak için yasama organının aldığı bir tedbir olduğu görülecektir. Ayrıca medeni hukuk da, halkın sağlığını korumak için işçilerin kiraladığı özel meskenlerde aşırı kalabalık kalmayı yasaklamıştır. Geçenlerde, yasama organı, konuya el atmış ve metropolde kiralanmış meskenlerin uygun şekilde temizlenmesi konusunda yapılan düzenlemeyi iyileştirmek üzere yeni bir tanımlama yapmıştır. Farklı türdeki meskenlerin doğurduğu sıkıntılarla ilgili olarak daha önce sunmuş olduğumuz kanıtlar göz önünde bulundurulduğunda, mevcut binaların tadilatı ve yenilerinin uygun şekilde yapılması için alınacak pratik tedbirlerle, çalışan kesimlerin sağlığının ne dereceye kadar korunabileceği konusu bellidir. Ancak unutulmamalıdır ki, ne hayırseverlerin yaptığı yardımların ne de önerilen parlak fikirlerin soruna kısa sürede bir çözüm bulunmasını sağlaması da mümkün görünmemektedir.

Böylece mevcut olumsuzlukların ne kadarının atık su kanalları, temizlik ve su teminiyle ilgili noksanlıklardan kaynaklandığı anlaşılmış olacaktır. Bu yüzden, bu eksiklikler giderilinceye kadar, evlerin yapımından kaynaklanan olumsuzlukların nedenini doğru anlamak pek kolay olmayacaktır.

SORULAR

-
1. Yoksulların durumu, 19. yüzyılda İngiliz toplumunun diğer kesimlerini nasıl etkiliyor?
  2. İşçilerin, terzilik işinde karşılaştıkları temel sorunlar nelerdi?
  3. Madenciler, çalıştıkları dönemde, işverenlerinin kendileri için tahsis ettiği yerlerde kalıyorlardı. Bu yerler neye benziyordu?
  4. İşçiler, sanayideki şartlarla nasıl başa çıkıyorlardı?
  5. Birçok kişi, Parlamento'nun çalışma koşulları ve halkın sağlığı ile ilgili alanlara müdahale etme hakkı olmadığını ileri sürüyordu. Chadwick'in bu suçlamaya verdiği cevap nedir?
  6. Chadwick'in amacı, Parlamento'yu, çalışma şartlarının iyileştirilmesi için reform mahiyetinde yasal bir düzenleme yapmanın gerekli olduğuna ikna etmektir. O, işçilerin yaşadığı olumsuzlukları, amacına ulaşmak için nasıl kendi lehine kullanmış olabilir?
-

103. FRIEDRICH ENGELS

İNGİLTERE'DE İŞÇİ SINIFININ DURUMU

(1845)

Bir tarihçi ve filozof olan Friedrich Engels (1820-95), Karl Marx'la ömür boyu birlikte çalıştı. Babası bir Alman sanayiciydi. Engels'in babasıyla ilişkisi çok fırtınalıydı. Babası onu iş hayatına atılmaya zorladıkça, onun sosyalizme eğilimi de o ölçüde artıyordu. Gençliğinde fabrikalarda çırak olarak çalışırken bile, bazı Alman sosyalist örgütlerine katılmıştı. Bir ara Prusya Ordusu'na girdi. 1840'larda Berlin'e giden Engels, üniversitede derslere katıldı ve siyasal radikalizmin delişmen atmosferini soludu. Marx'la orada tanıştı ve onunla sıkı dostluk kurdu. 1842'de babasının bir pamuk ipliği fabrikasına yatırım yaptığı İngiltere'ye gitti. Fabrikada gündüzleri bir iş adamı olarak çalışıyor, geceleri ise sosyoloji araştırmaları yapıyordu. İşçilerin evlerine giriyor, çalışma şartları hakkında sorular soruyor, yiyeceklerini inceliyor ve sağlık durumlarını gözlemliyordu.

Bu araştırmalar sonucunda, *İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu* adlı eser ortaya çıktı. Engels, kitapta, İngiliz sanayi kapitalizmine karşı ağır eleştiriler yöneltiyordu. Yoksul işçilerin zorlu yaşam koşullarını bütün ayrıntılarıyla anlatıyor; işçilerin çalıştıkları dehşet verici ortamları gözler önüne seriyordu. Gözlemleri, konuyu resmen araştırmakla görevli İngiliz Parlamentosu komisyonunun gözlemlerinden çok farklı değildi fakat Engels bambaşka sonuçlara ulaşıyordu. Ona göre, yoksul işçilerin hayat şartlarının iyileştirilmesiyle gerçek anlamda bir reform yapılamazdı. Tek çözüm, kapitalist sistemin yıkılmasıydı.

Daha önce açıkladığımız koşullar altında yaşayan ve bu yüzden en gerekli geçim araçlarından bütünüyle yoksun bulunan bir sınıfın sağlıklı olamayacağı ve ileri yaşları göremeyeceği besbellidir. Şimdi, işçilerin sağlığı konusuna odaklanarak bu şartları bir kez daha gözden geçirelim: Nüfusun büyük şehirlerde toplanması, işçilerin sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Londra'nın havası, kırsal bölgelerdeki kadar temiz değildir ve oksijen açısından da fakirdir. Üç ila dört mil karelik bir alana tıka basa yığılmış iki buçuk milyon çift akciğer ve iki yüz elli bin ocak, muazzam miktarda oksijen tüketmektedir ve şehirlerin inşasında kullanılan yöntemin bizatihi kendisi havalandırmayı engellediği için, havanın temizlenmesi de zor olmaktadır. Solunum ve baca dumanı

yüzünden havaya karışan karbonik asit gazı, ağırlığından dolayı, sokakların üzerine çöker ve şehrin üzerinde esen rüzgar, evlerin çatılarının üzerinden geçip gider. Şehirde oturanların ciğerleri, yeterince oksijen soluyamaz ve sonuç olarak insanlar, zihinsel ve fiziksel yorgunluk hissederler ve uyuşuklaşırlar. Bu nedenle, şehirlerde oturanlar, kırsal bölgelerde yaşayan ve temiz hava soluyanlara göre, akut ve özellikle de iltihaplı hastalıklara daha az yakalanırlar; ancak onlar da kronik hastalıklardan daha fazla çekerler. Büyük şehirlerdeki yaşam, başlı başına sağlığa zararlı olduğuna göre, işçilerin yaşadıkları ve havayı zehirllemek için her şeyin yapıldığı mahallelerdeki anormal havanın sağlık üzerinde ne denli zararları olduğunu artık siz tahmin edin. Kırsal yaşamda, gübre yığınına eve yakın bir yerde saklamanın muhtemelen eve pek zararı olmayacaktır, çünkü her taraftan bolca hava eser; fakat büyük şehirlerde durum farklıdır: birbirine yakın yapılmış dar yollar ve avlular, havanın hareketine tamamen engel olurlar. Çürüyen sebzeler ve hayvan artıklarının tamamı, sağlığa yüzde yüz zararlı olan bu gazları salarlar ve yukarı çıkacak bir yol bulamayan bu gazlar, kaçınılmaz olarak havayı zehirlerler. Bu yüzden, halkın sağlığını olumsuz yönde etkileyen en önemli unsur, büyük şehirlerde işçilerin çalıştıkları mahallelerde oluşan pislik yuvası durgun gölcüklerdir, çünkü hastalık üreten bu gazlar, bu gölcüklerden havaya karışırlar. Ayrıca pis su akıntılarından buharlaşan gazlar da aynı etkide bulunurlar. Hepsi bundan ibaret de değildir. Büyük yoksul kitlesine karşı toplumun reva gördüğü muamele de iğrençtir. Bu insanlar, kırsal yaşamda soluduklarından daha pis bir havayı soludukları büyük şehirlere gönderilirler; bina yapımında kullanılan yanlış yöntem yüzünden başka mahallelere göre daha kötü havalandırılan mahallelere tıklarırlar; temizlenmek için gerekli bütün imkanlardan hatta sudan bile yoksundurlar, çünkü parası ödenmeden su boruları döşenmemektedir. Irmaklar ise öyle kirletilmişlerdir ki, içmek için kullanıma uygun değildirler. Bu insanlar, kasaplık hayvanların işkembe, ciğer vb. kısımlarıyla pisliklerini, kirli suların tamamını, çoğu kez de bütün iğrenç lağım sularını ve dışkıları, bırakacakları başka yerleri olmadığından, sokaklara atmak zorunda kalırlar; böylece kaçınılmaz olarak, kendi oturdukları bölgeye hastalık bulaştırırlar. Bu da yetmez. Akla gelebilecek bütün olumsuzluklar, fakirlerin başlarına yağar. Büyük şehirlerin nüfusu, zaten genelde çok yoğundur ama özellikle de yoksullar, en küçük alanlara tıklarırlar. Sokakların kirli havası yetmezmiş gibi, bir tek odaya düzinelercesi tıklarırlar; öyle ki geceleyin soludukları hava,

zaten boğulmalarına yeter. Zemini su alan, rutubetli, yer altı kileri türü inlerde veya çatıları su sızdıran tavan aralarında kalırlar. Evlerinin yapı-
lış tarzı öyle kötüdür ki, soğuk ve nemli hava dışarı çıkamaz. Giydikleri
elbiseler, berbat paçavralardır veya yırtık pırtıktır; yiyecekleri ise düşük
kaliteli veya hazmı zor türdendir. Zihinsel sağlıklarını bozacak derecede
zorluklara maruz kalırlar ve korku ve ümit arasında gidip gelmekten
neredeyse feleklerini şaşırmışlardır. Bir av hayvanı gibi avlanmışlardır
ve zihinsel dinginliğe ulaşmalarına ve sakin bir yaşam sürmelerine izin
verilmemiştir. Seks yapmak ve sarhoş olmak dışında bütün zevkler-
den mahrumdurlar. Her gün, zihinsel ve fiziksel enerjilerini tamamen
tükettikleri noktaya kadar çalıştırılmaktadırlar ve böylece tatmalarına
izin verilen iki zevk konusunda sınır tanımamaları için sürekli tahrik
olunmaktadırlar. Bütün sorunlarının üstesinden gelseler bile, bu kez,
o zamana dek kendilerine bağışlanmış olan küçük ihsanların hepsinin
geri alındığı bir krizde işsiz kalıp mağdur edilirler.

Bu şartlar altında, alt sınıfların sağlıklı ve uzun ömürlü olmaları
mümkün olabilir mi? Bu durumda, ölüm oranlarının aşırılığından, ara-
lıksız salgınlardan, işçi nüfusunun bedensel gücünü sürekli yitirmesin-
den başka ne beklenebilir? Şimdi durumu gözden geçirelim.

Şehirlerin en kötü semtlerinde bulunan işçi barınaklarının, işçi sını-
fının mücadele ettiği yaşam şartlarının da katkısıyla, birçok hastalık
ürettiğini herkes doğrulamaktadır. Daha önce *Artisan*'dan alıntılanan
makalenin de ısrarla vurguladığı gibi, akciğer hastalıkları, bu şartların
kaçınılmaz sonucu olarak ortaya çıkmaktadır ve gerçekten de, işçiler
arasında bu tür vakalara çok sık rastlanmaktadır. Londra'nın kötü hava-
sının ve özellikle de işçilerin kaldıkları mahallelerin berbat havasının,
verem vakalarının artmasının başlıca nedeni olduğunu kanıtlamak için
pek çok kişinin telaşlı ve solgun yüz ifadelerine bakmak yeterlidir.
Yığınlarca insanın sabahın erken saatlerinde işlerine gitmek için yolla-
ra düştükleri vakitlerde sokaklara çıkarsanız, göreceğiniz çok sayıdaki
veremli veya yarı-veremli insan karşısında şaşkına dönersiniz. Manches-
ter'da bile, insanların görünüşleri bir değildir; Gerçi, verem, Kuzey'deki
fabrika kentlerinde, her yıl yığınlarca kurbanını alıp götürür ama adım
başı karşınıza çıkan bu solgun, zayıf, akciğerlerinin yarısı tükenmiş,
boş-bakışlı hayaletlerin, en küçük canlılık ifadesi taşımayan bu soluk,
bitkin yüzlerin benzerlerini bu kadar çok sayıda ben sadece Londra'da
gördüm. Tifüs ve işçi sınıfının birçok kesimi için en korkunç yıkım-
lar getiren ateşli sıtma, veremle yarışan hastalıklardır. Bütün dünyada

yaygın bir hastalık olan tifüs, işçi sınıfının sağlık durumu hakkında hazırlanan resmi raporda, doğrudan doğruya, havalandırma, lağım tesisatı ve temizlik açısından işçi barınaklarının kötü durumda olmasına bağlanmaktadır. Bu raporun, önde gelen İngiliz doktorlar tarafından yazıldığı ve altında birçok başka hekimin de imzasının bulunduğu unutulmamalıdır. Raporun ısrarla altını çizdiği nokta şudur: havalandırması iyi olmayan tek avlulu bir ev, lağım tesisatı olmayan tek bir çıkmaz sokak, özellikle de bu mahaller aşırı kalabalık iseler, sıtma üretmek için birebirdir ve hastalık, genellikle de bu ortamlarda ürer. Sıtmanın bu türü, hemen her yerde aynı özellikleri gösterir ve hemen hemen her vakada, kesinlikle tifüse dönüşür. Bu hastalık, tabii ki şartları daha iyi olan mahallelerde de tek tük kurbanlar alır ama çoklukla bütün büyük kasaba ve şehirlerde işçilerin kaldıkları mahallelerin dar ve bakımsız sokaklarında görülür. Halihazırda, Londra'da birçok insan bu hastalığa yakalanmış durumdadır ve daha önce adı geçen rapor da, zaten 1837'de patlak veren görülmemiş şiddet olayları sonucunda yazılmıştır.

İşçi sınıfının hangi şartlar altında yaşadığı hatırlanacak olursa, kaldıkları yerlerin ne kadar kalabalık olduğu, her köşe ve bucağın insan kaynağı, hasta ve sağlıklı insanların aynı odada, aynı yatakta uyudukları düşünülecek olursa, asıl sıtma gibi bulaşıcı bir hastalığın nasıl olup da daha uzaklara yayılmadığına şaşmak gerekir ve yine hastaların ne kadar az tıbbi yardım aldığı, nicelerinin tıbbi tavsiye almak için bile revire çıkamadığı ve en sıradan koruyucu hekimlik önlemlerinden habersiz oldukları düşünüldüğünde, ölüm oranlarının, gerçekten az olduğu bile söylenebilir. Bu hastalık üzerinde titiz çalışmaları olan Dr. Alison, daha önce alıntı yapılan raporun da ifade ettiği gibi, hastalığı, doğrudan yoksulluğa ve fakirlerin sefil ortamlarda yaşamalarına bağlamaktadır. O, ısrarla, bulaşıcı hastalığın kaynağı ve salgının giderek daha çok can almasının nedeni olarak, mahrumiyetleri ve hayati ihtiyaçların yetersiz tatminini göstermektedir. O, her bir mahrumiyet, ticari kriz veya kötü geçen hasat döneminin hem İskoçya'da hem de İrlanda'da tifüs salgınına neden olduğunu ve neredeyse sadece işçi sınıfının yaygın olarak vebaya yakalandığını kanıtlamaktadır. Dr. Alison'un tanıklığına göre, tifüsten ölen insanların çoğunluğu, tam da, ailelerinin geçiminden sorumlu olup da kendilerini ihmal eden babalardır ki, bu husus dikkatlerden kaçmamalıdır. Doktor'un görüştüğü birçok İrlandalı hekim de aynı şeyleri söylemektedir.

Bir başka hastalık türü ise, işçilerin kaldıkları yerlerden çok, doğrudan yedikleri şeylerden kaynaklanır. İşçinin zaten yeterince hazmı

zor olan yiyeceği, çocuk yaştaki gençler için hiç uygun değildir. Ayrıca işçinin, çocuklarına daha uygun yiyecek temin etmek için ne imkanı ne de vakti vardır. Dahası, çocuklara alkollü içecek verme ve hatta afyon içirme adeti çok yaygındır. Bedensel gelişime zararlı olan diğer olumsuz hayat şartlarının yanında, üzerlerinde ömür boyu silinmeyecek izler bırakan bu iki faktör yüzünden, sindirim organlarının iflasına yol açacak çok çeşitli hastalıklara yakalanırlar. Hemen bütün işçiler, az veya çok, midelerinden rahatsızdır; ancak hastalığın asıl nedeninin tüketmek zorunda oldukları yiyecekler olduğunu nereden bilsinler ki? Bilseler bile, yaşam tarzlarını değiştirmedikleri ve daha iyi eğitim almadıkları sürece, uygun yeme alışkanlığını nasıl kazanabilirler ki?

Kadınların çalışması, kaçınılmaz olarak aileyi çözer ve bu çözülme sonucunda, aile esasına dayanan bugünkü toplum yapımızda hem çocuklar hem de ebeveyn açısından moral bozucu durumlar ortaya çıkar. Çalışan bir anne çocuğuyla gereğince ilgilenemez, çocuğun bir yaşına kadar görmesi gereken sevgiyi ona veremez, hatta onu nadiren görebilir, yani çocuğuna gerçek annelik yapamaz. Bu yüzden, ister istemez çocuğuna kayıtsız kalır; ona sevgisizce ve bir yabancı gibi davranır. Bu şartlar altında büyüyen çocukların sonraki aile yaşamları büsbütün mahvolur; doğup büyüdükleri evde yuva sıcaklığını duyamazlar, çünkü anne-babadan ayrı kalmaya alışmışlardır ve böylece işçi sınıfına mensup ailelerin temelini çürüten genel nedenlere katkı vermiş olurlar. Çocukların çalışmaları da aileyi çözen benzeri bir etmendir. Çocuklar, çalışıp ailelerine yük olmaktan çıkacak derecede para kazandıklarında, onlara yemek ve yatacak yer verdikleri için ebeveynlerine belirli bir miktar para vermeye başlarlar ve geriye kalanı kendilerine saklarlar. Kısacası, çocuklar, ailelerinden bağımsızlıklarını kazanırlar ve ebeveynlerinin evlerini, onlara uygun geldiği için sık sık değiştirdikleri otellerden biri olarak görmeye başlarlar.

Birçok durumda, kadın çalışıyor diye aile tümünden çözülmez ama alt-üst olur. Bu gibi durumlarda, ailenin geçimini kadın temin eder; koca ise evde oturur, çocuklara bakar, odaları süpürür ve yemek yapar. Bu durumla çok sık karşılaşılır. Nitekim, sadece Manchester'da, ev işleri yapmaya mahkum olmuş böyle yüzlerce erkek vardır. Diğer toplumsal şartlar değişmemesine rağmen, bütün aile içi ilişkilerin bu şekilde alt-üst olması yüzünden, erkek işçiler arasında beliren öfkeyi hayal etmek zor olmasa gerektir. Önümde Leeds kentinde yaşayan Robert Pounder adlı bir İngiliz işçinin, Oastler'a hitaben yazdığı bir mektup duruyor

(burjuvalar, isterlerse, onu arayıp bulabilirler! İlgilenenlere tam adresi veriyorum: Baron's Buildings, Woodhouse, Moorside). Şimdi size onu aktarıyorum:

Joe, yaya yolculuk yapan bir işçiydi, Lancashire'daki St. Helen bölgesine geldi ve orada eski bir arkadaşını ziyaret etmek istedi. Arkadaşını, berbat görünen, rutubetli, eşya namına hiçbir şeyin bulunmadığı, mahzen gibi bir yerde buldu. İçeri girdiğinde, arkadaşı Jack'i, ateşin yanında oturmuş bir şeylerle uğraşır vaziyette gördü. Tahmin edin bakalım, Jack ne yapıyordu? Sizce niçin oturup, eline aldığı bir şişle karısının çorap yırtıklarını dikiyordu? Cevabı öğrenmek için hikayenin devamını dinleyin: eski arkadaşını kapı eşiğinde gören Jack, derhal çorapları saklamaya çalıştı. Fakat Joe, çorapları gördü ve şöyle dedi: "Jack, ne işler çeviriyorsun? Eşin nerede? Bu senin işin mi?" Zavallı Jack mahcup oldu ve şunları söyledi: "Hayır, benim işim değil, bunu ben de biliyorum ama zavallı eşim fabrikada çalışıyor; sabah saat beş buçukta evden çıkıyor ve gece sekize kadar mesai yapıyor; sonra öylesine bitkin düşüyor ki, eve geldiğinde elini hiçbir işe süremiyor. Bu nedenle, elimden geldikince ona yardım etmeye çalışıyorum. Çünkü işsizim; üç yıldır başka bir iş de yapmıyorum ve böyle giderse başka işim de olmayacak." Ardından hüngür hüngür ağladı. Jack sonra şunları söyledi: "bu civarda kadın milletine ve çocuklara iş bulmak kolay ama erkeklere iş veren yok; yolda yürürken 100 sterlin bulabilirsin ama burada erkeklere o kadar kolay iş bulamazsın! Senin veya başka birinin, beni karımın çoraplarını dikerken görebileceği hiç aklıma gelmezdi. Gerçekten Joe, bu berbat bir iş. Ama karım, ayakları üzerinde zor durabiliyor; onun yatalak olmasından korkuyorum. İşte o zaman halimiz nice olur, bilemiyorum? Çünkü bugüne değin evin erkeği o, kadını ben oldum. Bu berbat bir şey, Joe!" Sonra içli içli ağladı ve şöyle dedi: "tabii hep bu durumda değildik." Joe şöyle dedi: "İyi ama dostum, başka bir yol bulamadın mı?" "Elimden geldikince anlatayım Joe, ama bu berbat bir hikaye. Biliyorsun, evlendiğimde işim iyiydi ve tembel biri de değildim." "Hayır, değildin." "İyi döşenmiş bir evimiz vardı ve Mary'nin işe gitmesi gerekmiyordu. Benim kazancım, ikimize de yetiyordu ama şimdi işler tersine döndü. Mary çalışmak zorunda ve ben de evde kalıp, çocuklara bakmak, evi süpürüp temizlemek, yemek pişirmek ve yırtıkları dikmek zorundayım. Çünkü zavallı kadın gece eve geldiğinde, çok yorgun oluyor. Bilirsin Joe, farklı şeylere alışık biri için bu zordur." "Evet dostum, zordur." Sonra Jack

yeniden ağlamaya başladı ve “keşke hiç evlenmeseydim, dünyaya hiç gelmeseydim” diye kendi kendine hayıflandı. Ama o, Mary ile evlendiğinde, bunların başına geleceğini hiç düşünmemişti. Jack, “bu yüzden sık sık ağlarım” dedi. Ve bunları duyan Joe, bana, bir fabrikada çalışırken bir çocuktan duymuş olduğu bütün küfürleri nasıl sıraladığını; fabrikalara, patronlara ve hükümet yetkililerine lanet okuyup küfürler savurduğunu anlattı.

Bu mektupta anlatılanlara kulak tıkamaktan daha büyük bir aptallık olabilir mi? İşte ne erkeğin kadınların işlerini ne de kadının erkeklerin işlerini tam olarak yapabilmesine uygun olmayan bu durum yüzünden, adam adamlıktan çıkar, kadın da bütün kadınlık özelliklerini yitirir. Ve bu durum, en utanç verici bir tarzda, her iki cinsin de onurunu zede eder. İnsanca yaşamak dediğimiz şey bu olmasa gerek! Yüzlerce kuşağın, kendi durumlarını ve kendilerinden sonraki torunlarının durumlarını iyileştirmek için gösterdikleri bütün çaba ve mücadelelerin nihai neticesi olan, o çok övündüğümüz uygarlığımızın son meyvesi bu olmamalı. Bizler, bütün çabalarımızın ve zorlu uğraşlarımızın böylesine acınası bir sonuç doğurduğunu gördüğümüzde ya insanlıktan ümidimizi kesip, insanlığın amaçlarının ve çabalarının sonuç vermeyeceğini düşünmeliyiz ya da beşer toplumlarının, kurtuluşu şimdiye kadar yanlış bir yolda aradığını itiraf etmeliyiz; karşıt cinslerin böylesine ters roller üstlenmelerinin, ancak başlangıçtan beri yanlış bir konuma yerleştirilmesinin sonucu olduğunu kabul etmeliyiz. Fabrika sisteminin kaçınılmaz sonucu olarak kadının kocası üzerinde tahakküm kurması gayri insani ise, kocanın karısı üzerinde daha önceki dönemlerde kurmuş olduğu tahakküm düzeninin de gayri insani olduğu kabul edilmelidir. Eğer kadın, bugün erkek üzerindeki tahakkümünün gerekçesi olarak, geçimliğin bir kısmını, hayır, belki de tamamını kendisinin sağladığını gösteriyorsa, buradan zorunlu olarak şu sonuç çıkar: geçimliğin veya mal-mülk edinimi yükümlülüğünün tek kişinin üzerinde olması doğru da değildir, akılcı da değildir. Çünkü ailenin bir üyesi, aile birikimlerine daha fazla katkıda bulunduğu için gereksiz yere böbürlenmiş olur. Günümüz toplumlarında ailelerin çözülmesi bu şekilde gerçekleşiyorsa, bu çözülme tek bir şeyi kanıtlar ki, o da şudur: bu toplumlarda aileyi bir arada tutan şey, esas itibarıyla aile sevgisi değil, sözde geçimlik temini ve mal-mülk edinimi kisvesi altına gizlenmiş kişisel çıkardır.

SORULAR

-
1. Engels, yoksulların şehirdeki yaşamları hakkında ne düşünüyor?
  2. Engels'e göre, fabrika sisteminin kadınlar ve çocuklar üzerindeki etkisi nedir?
  3. Engels, aile hayatının nasıl yürümesi gerektiğine inanıyor?
  4. Engels, İngiltere'deki işçilerin dayanılmaz şartlar altında sürdürdükleri yaşamdan dolayı kimleri suçluyor?
  5. Hem Engels, hem de Parlamento'ya sunulan raporun yazarı Edwin Chadwick, yoksulların durumlarıyla ilgileniyorlar. Peki anlattıklarının farklılıkları nelerdir?
-

ONDOKUZUNCU YÜZYILDA TOPLUM VE KÜLTÜR

104. JANE AUSTEN

GURUR VE ÖNYARGI (1813)

Jane Austen (1775-1817), taşralı bir mahalle papazının kızı olarak dünyaya geldi. Kıvrak zekası ve İngiltere'deki kırsal hayatın zorlu ve iyi yönlerini çok iyi gözlemlemesi sayesinde 18. yüzyılın sonlarında İngiliz toplumunu tasvir eden en iyi roman yazarlarından biri oldu. Çalışmalarını en yakın dostları ve akrabalarından bile saklayan Austen, yazmayı sevdiği için ve geniş ailesini eğlendirmek amacıyla roman yazdı. Daha 12 yaşındayken, yerel olaylarla ilgili nükteli taşlamalar kaleme aldı ama sonunda, çalışma sahasını değiştirdi ve daha geniş konuları ele alan uzun eserler yazdı. Başlangıçta eserlerini yayımlatmak için bir yayıncı bulmakta çok zorluk çekti; İsimsiz olarak yayınlanan Duygu ve Duyarlılık, ancak 1811 yılında basılabildi. Kitap öylesine ilgi gördü ki, çok geçmeden, diğer romanları da basıldı. Galler Prensi'nin ricası üzerine, Emma (1815)'yı ona ithaf etti.

Gurur ve Önyargı, İngiliz dilinde en beğeniyle okunan romanlardan biridir. Eserde, taşralı bir ailenin toplumsal yaşamı eşsiz tasvirlerle anlatılmakta ve iki inatçı karakter olan Elizabeth Bennet ve Bay Darcy arasındaki romantik ilişki ayrıntılarıyla tasvir edilmektedir.

I. Bölüm

Hali vakti yerinde olan her bekar erkeğin mutlaka bir eşe ihtiyacı olduğu, herkesin kabul ettiği bir gerçektir.

Böyle bir erkek yeni bir muhite ilk adımını atarken ne hissediyor ne düşünüyor kimse bilemez ama bu gerçek civardaki ailelerin aklına öyle yerleşmiştir ki, onu kızlarından birinin veya diğerinin tapulu malı olarak görürler.

Bir gün eşi Bay Bennet'a: "duydun mu şekerim, Netherfield Korusu nihayet tutulmuş" dedi.

Bay Bennet'in cevabı: "duymadım" oldu.

"Ama tutulmuş" diye devam etti eşi: "çünkü Bayan Long az önce buradaydı, koruyla ilgili her şeyi bana anlattı."

Bay Bennet, cevap vermedi.

Karısı sabırsızca bağırdı: "kim almış, bilmek istemiyor musun?"

"Söylemek istiyorsan, itiraz etmem."

Bu kadar davet ona yeterdi.

"Şekerim, bunu dinlemelisin, Bayan Long diyor ki, Netherfield'i kuzey İngiltere'li, büyük servet sahibi bir genç almış; Pazar günü, dört atlı arabasıyla gelip yeri görmüş ve öyle beğenmiş ki, Bay Morris'le hemen anlaşmış; Michaelmas Yortusu'ndan önce mülkü devralacakmış ve bazı hizmetçileri de gelecek hafta sonuna kadar evde olacakmış."

"Adı neymiş?"

"Bingley."

"Evli mi, bekar mı?"

"Elbette bekar, şekerim, bekar tabii ki! Çok zengin, yılda dört beş bin kazanan bir bekar. Kızlarımız için bulunmaz bir nimet!"

"Nasıl yani? Kızlarımızla ne ilgisi var?"

"İlahi Bay Bennet," diye cevapladı karısı: "bu denli geç anlamana şaşıyorum! Kızlarımızdan birini onunla evlendirmeyi düşündüğümü anlamış olmalısın."

"Buraya bunun için mi gelmiş?"

"Saçmalama lütfen. Nasıl böyle düşünebiliyorsun? Ama kızlardan birine aşık olabilir, tabii ki. O yüzden, gelir gelmez, onu ziyaret etmelisin."

"Buna gerek yok. Sen kızlarla gidebilirsin veya onları kendi başlarına gönderebilirsin, hatta bu belki daha iyi olur, çünkü, güzellikte onlardan aşağı kalır yanın olmadığı için, bakarsın Bay Bingley seni beğenir!"

"Beni şımartıyorsun, şekerim. Ben de güzellikten payıma düşeni aldım elbette ama artık kendimi bir şey sanacak halim yok. Beş yetişkin kızı olan bir kadın, kendi güzelliğini düşünmekten vazgeçmelidir."

"O durumda, düşünecek bir güzelliği olmaz zaten."

"Şekerim, taşındığı zaman, gerçekten gidip Bay Bingley'i görmelisin."

"O kadarına söz veremem, emin ol."

"Ama kızlarını düşün. Bak, kızlar için ne büyük bir kısmet. Sırf bu yüzden, Sir William'la Leydi Lucas, gitmeye kararlılar. Çünkü bilirsin,

onlar, genelde yeni gelenleri ziyaret etmezler. Gerçekten gitmelisin, çünkü sen gitmezsen, *bizim* gitmemiz de imkansız olur.”

“Sen de çok ince hesap yapıyorsun. Bay Bingley sizi gördüğüne çok sevinecek; ben de birkaç satır yazar seninle gönderirim, kızlardan hangisini beğenirse beğensin razıyım diye; ama tabii küçük Lizzy’im için güzel bir şeyler eklemem lazım.”

“Öyle bir şey yapmanı istemiyorum. Lizzy diğerlerinden bir nebze bile üstün değil; hatta ne Jane’nin yarısı kadar güzel ne de Lydia’nın yarısı kadar iyi huylu. Ama sen, her zaman, *onu* tutuyorsun.”

“Hiçbirinin öyle ahım şahım bir özelliği yok,” diye cevapladı Bay Bennet: hepsi de diğer kızlar gibi aptal ve cahiller; ama Lizzy kardeşlerinden daha zeki.”

“Bay Bennet, kendi çocuklarını nasıl böyle aşağılayabiliyorsun. Beni üzmemekten zevk alıyorsun. Zavallı sinirlerime hiç merhametin yok.”

“Beni yanlış anladın, hayatım. Sinirlerine büyük bir saygım var. Onlar benim eski dostum. En azından yirmi yıldır ısrarla sinirlerinden bahsetmeni dinliyorum!”

“Neler çektiğimi nereden bileceksin.”

“Sen atlatırsın, daha uzun yıllar yaşar, yılda dört bin kazanan bir sürü gencin buralara geldiğini görürsün.”

“Sen ziyaret etmedikten sonra, yirmi tane de gelse bize faydası olmaz.”

“İçin rahat olsun hayatım, yirmi tane olursa, hepsini ziyaret ederim.”

Bay Bennet, öylesine tuhaf bir hazırcevaplık, ince alaycılık, ihtiyatlılık ve bencillik karışımı bir adamdı ki, yirmi üç yıllık deneyim, karısının onun karakterini anlamasına yetmemişti. *Karısının* huyunu anlamak pek o kadar zor değildi. Anlayışı kıt, eğitimi düşük, tepkileri kestirilemez bir kadındı. Mutsuz olduğu zaman, sinirleri bozuldu sanırdı. Hayatta bütün derdi, kızlarını evlendirmektir; tesellisi ise, gezmelere gitmek ve haber peşinde koşmaktır.

III. Bölüm

Bayan Bennet, beş kızıyla birlikte ne kadar sıkıştırdıysa da, kocasından, ziyaretine gitmiş olduğu Bay Bingley’in tatmin edici bir tarifini almayı beceremedi. Adamcağıza her yandan saldırdılar, arsız sorularla, kurnaz tahminlerle, uzak imalarla yüklendiler ama o, bu girişimlerin hepsini ustalıkla savuşturdu; onlar da sonunda, komşuları Leydi Lucas’ın ikinci elden edindiği bilgiyle yetinmek zorunda kaldılar.

Leydi Lucas'ın getirdiği haberler hayli olumluydu. Sir William, ondan hoşlanmıştı. Gayet genç, şaşırtıcı ölçüde yakışıklı, son derece nazik biriydi ve hepsinden önemlisi de, ilk baloya geniş bir arkadaş grubuyla katılmayı istiyordu. Daha hoş ne olabilirdi! Dansı sevmek, aşık olma yolunda önemli bir adımdı; Bay Bingley'in kalbi için keyifli ümitler beslendi.

“Dünya gözüyle, kızlarımdan birinin mutlu olarak Netherfield'e yerleştiğini görebilsem” dedi Bayan Bennet kocasına: “bir de diğer kızlarım aynı şekilde iyi evlilik yapsalar, başka hiçbir şey istemem.”

Birkaç gün içinde, Bay Bingley, Bay Bennet'e iade-i ziyarette bulundu ve onunla kütüphanesinde on dakika kadar oturdu. Güzelliklerini işitiği genç hanımları görmesine izin verileceğini ümit etmişti, ama sadece babalarını görebildi. Hanımlar biraz daha şanslıydılar; çünkü üst kat penceresinden, mavi bir ceket giydiğini ve siyah bir ata bindiğini görme imkanı buldular.

Sonra, çok geçmeden, akşam yemeği daveti kendisine iletildi; Bayan Bennet evsahibeliğini kanıtlamak için bütün hazırlıkları bitirmişti ki, hepsini erteleyen bir cevap geldi. Bay Bingley, ertesi gün şehirde olmak zorundaydı, dolayısıyla, davetlerini üzümlere kabul edemiyordu. Bayan Bennet'in canı çok sıkıldı. Hertfordshire'a vardıktan hemen sonra, Bay Bingley'in şehirde ne işi olabilir, anlamıyordu; onun her an bir yerden ötekine kaçan biri olabileceğinden ve Netherfield'e doğru dürüst yerleşmeyeceğinden korkmaya başladı. Leydi Lucas, Londra'ya sadece balo için geniş bir arkadaş grubu getirmeye gittiği fikrini ortaya atarak, korkularını biraz dindirdi; çok geçmeden, Bay Bingley'in, baloya beraberinde on iki hanım ve yedi beyefendi getireceği haberi geldi. Kızlar, bu kadar çok sayıda hanımın gelecek olmasına çok üzüldüler, ama balodan bir gün önce, Londra'dan beraberinde on iki yerine, sadece altı hanım getirdiğini, beşinin kız kardeşi, birinin de kuzeni olduğunu duyunca rahatladılar. Nihayet balo salonuna girdikleri zaman, grup yalnızca beş kişiden oluşuyordu: Bay Bingley, iki kızkardeşi, büyüğünün kocası ve bir başka delikanlı.

Bay Bingley, yakışıklı ve beyefendi biriydi; hoş bir yüzü vardı, davranışları da rahat ve doğaldı. Kızkardeşleri, sosyetik bir havalı olan, zarif kadınlardı. Eniştesi Bay Hurst, beyefendi görünüyordu, o kadar. Fakat arkadaşı Bay Darcy, ince, uzun boyu, güzel yüzü, soylu edasıyla çok geçmeden odadakilerin dikkatini çekti ve odaya girdikten beş dakika sonra yılda on bin kazandığı söylentisi etrafa yayıldı. Bay Hurst, onu

düzgün bir beyefendi olarak tanıttı; hanımlar da, Bay Bingley'den çok daha yakışıklı olduğunu açıkladılar ve herkes büyük bir hayranlıkla onu izledi, ta ki akşamın ortalarına doğru, davranışları, hoşnutsuzluk doğurana kadar. O andan itibaren popülaritesini tamamen yitirdi; çünkü kibirli, kendini etrafındakilerden üstün gören, kimsenin sevmediği biri olduğu anlaşılmıştı; o zaman Derbyshire'daki geniş arazisi bile, onu itici, tipi bozuk ve arkadaşıyla karşılaştırmaya değmez bulunmaktan kurtaramadı.

Bay Bingley, kısa sürede, salondaki bütün önde gelen kişilerle tanıştı; canlı ve içtendi; her dansa katıldı, balonun çok erken bitmesine kızdı ve Netherfield'te kendisi balo vermekten söz etti. Böyle cana yakın hareketler, kişilerin karakterini belli eder. Arkadaşıyla arasında ne kadar fark var! Bay Darcy, sadece bir kez Bayan Hurst ile, bir kez de Miss Bingley ile dans etti; başka bir hanımla tanıştırmıyayı reddetti ve akşamın geri kalanı odada dolaşarak, arada bir kendi grubundan biriyle laflayarak geçirdi. Karakteri konusunda karar verildi. Dünyadaki en mağrur, en nahoş adamdı, herkes, bir daha oraya gelmemesini diledi. Ona karşı en sert davrananlardan biri Bayan Bennet'ti; onun genel haline duyduğu hoşnutsuzluk, kızlarından birini hafife alması üzerine öfkeye dönüştü.

Elizabeth Bennet, beyefendi kıtlığı yüzünden, iki dans boyunca oturmak zorunda kalmıştı; bir ara, Bay Darcy, Elizabeth'in o kadar yakınında dikiliyordu ki, Elizabeth, arkadaşını dansa katılmaya zorlamak için birkaç dakikalığına danstan gelen Bay Bingley'le arasında geçen konuşmaya kulak misafiri oldu.

"Haydi Darcy" dedi Bay Bingley: "dans etmen lazım. Seni, öylece bir başına ayakta dikilirken görmekten nefret ediyorum. Dans et haydi."

"Asla olmaz. Hoşlanmadığımı bilirsin, eşimi iyi tanımadan dans etmem. Böyle bir toplulukta dans etmek çekilmez olur. Kızkardeşlerin iyi dans ediyorlar, salonda da bana eziyet olmadan dansa kaldıracabileceğim başka kadın yok."

"Dünyada," diye bağırdı Bingley: "senin kadar müşkülpesent birini görmedim! Şerefim hakkı için, bunca güzel kızı ömrümde bir arada görmedim; hele birkaç tanesi var ki olağanüstü alımlılar."

Bay Darcy, kızların en büyüğü olan Bayan Bennet'e bakarak: "tabii odadaki en güzel kızla sen dans ediyorsun" dedi.

"Evet, bugüne dek gördüğüm en güzel varlıktır! Ama hemen arkanda onun kardeşlerinden biri oturuyor; o da çok güzel ve çok sevimli. Eşime söyleyeyim seni tanıştırsın."

"Hangisini kast ediyorsun?" dedi ve arkasını dönüp, bir an Elizabeth'e baktı, gözlerini yakalayınca kendi gözlerini kaçırdı ve soğukça bir edayla şöyle dedi: "eh işte, ama dikkatimi çekecek kadar güzel değil; hem şu an, başka erkeklerin dudak büktüğü kızlara önem verecek halde değilim. Eşine dönsen ve onun gülücüklerinin keyfini çıkarsan daha iyi olur; çünkü vaktini benimle boşa harcıyorsun."

Bay Bingley, arkadaşının öğüdünü tuttu. Bay Darcy uzaklaştı ve Elizabeth, ona karşı hiç de hoş olmayan duygularla baş başa kaldı. Yine de hikayeyi olanca neşesiyle arkadaşlarına anlattı, çünkü gülünç olan her şeyden hoşlanan, neşeli ve şakacı bir mizacı vardı.

Akşam bütün aile için keyifli geçti. Bayan Bennet, Netherfield grubunun büyük kızını çok beğendiğini görmüştü. Bay Bingley, onunla iki kez dans etmişti, kız kardeşleri de ona özel davranmışlardı. Jane, daha sakın bir şekilde olsa da, bu partiden, annesi kadar hoşlanmıştı. Elizabeth, Jane'in memnuniyetini hissetti. Mary, kendisinden, Bayan Bingley'e, civardaki en hünerli kız diye bahsedildiğini duymuştu; Katerina ile Lydia da hiç eşsiz kalmayacak kadar şanslıydılar, zaten balo deyince akıllarına gelen tek şey buydu. Böylece Longbourn'a keyifleri yerinde olarak döndüler; evleri Longbourn köyündeydi ve köyün başlıca sakinleri de onlardı. Bay Bennet'i hâlâ ayakta buldular. Bay Bennet, eline kitap alınca zamanı unutturdu; şimdi muazzam beklentiler yaratan akşamki baloyla ilgili havadisleri çok merak ediyordu. Karısının yabancıyla ilgili bütün ümitlerinin boşa çıkacağını umuyordu; fakat çok geçmeden, farklı bir hikaye dinlemek üzere olduğunu anladı.

Karısı içeri girerken: "sevgili Bay Bennet! Bilsen ne hoş bir akşam geçirdik, ne müthiş bir balo oldu! Keşke sen de gelseydin. Jane'i çok beğendiler. Nasıl anlatayım, bilemiyorum. Herkes onun ne kadar güzel görüldüğünü söyledi; Bay Bingley de ona bayıldı, onunla iki kez dans etti! Düşünsene hayatım, gerçekten onunla iki kez dans etti! Üstelik koca odada ikinci kez dansa kaldırdığı tek kız oydu. İlk önce, Bayan Lucas'ı kaldırdı. Gerçi onu dansa kaldırdığını görünce çok canım sıkıldı ama neyse ki ondan hoşlanmadı. Zaten kim hoşlanır ki! Ama dans başlayınca, Jane'e tam anlamıyla vurulmuş gibiydi. Sonra kim olduğunu soruşturdu, onunla tanıştı, sonra ikinci dans için ona teklifte bulundu. Sonra, üçüncü dansı Bayan King'le, dördüncüyü Maria Lucas'la, beşinciye yine Jane'le, altıncıyı da Lizzy'le...?"

Kocası, sabırsızlıkla bağırdı: "*ban*a biraz acıması olsaydı, yarısı kadar

bile dans etmezdi! Tanrı aşkına, artık eşlerinden bana bahsetme. İlk dansta bileğini burksaymış keşke!”

“Ama hayatım” diye devam etti Bayan Bennet: “ondan çok hoşlandım. Öyle yakışıklı ki! Kız kardeşleri de büyüleyici kadınlar. Hayatımda daha zarif elbiseler görmedim. Bence Bayan Hurst’un tuvaletindeki dantel harika...”

Burada Bayan Bennet’in sözü yine kesildi. Bay Bennet, karısının kılık kıyafetle ilgili anlattığı her şeye itiraz etti. Bayan Bennet, bunun üzerine başka şeylerden bahsetmek zorunda kaldı, içi acıyarak ve biraz da abartarak, Bay Darcy’nin inanılmaz kabalığını anlattı.

“Ama seni temin ederim,” diye ekledi: “Lizzy, onun zevkine uymakla pek bir şey kaybetmedi; çünkü son derece sevimsiz, iğrenç bir adam, ilgilenmeye değmez. Öyle kendini beğenmiş, öyle burnu havada bir adam ki, katlanması imkansız! Küçük dağları sanki o yaratmış gibi, orada burada gezinip durdu! Dans edecek kadar bile yakışıklı değil! Hayatım, keşke orada olsaydın da, haddini bildirseydin. Ondan cidden nefret ettim.”

SORULAR

-
1. Kırsalda yaşayan evli çiftler, birbirleriyle nasıl konuşuyorlar? Burada karı kocanın rolleri nelerdir?
  2. Austen’in eserine göre, bir koca adayının en önemli özellikleri nelerdir?
  3. Üst sınıflar arasında kur nasıl yapılmaktadır?
  4. Bayan Bennet’in dünyasında evlenmemiş kadınların nasıl davranması bekleniyor? Sizce Jane Austen, bu beklentilerden tamamen hoşnut mu?
  5. Jane Austen’in tasvir ettiği hayat tarzı ile Chadwick ve Engels’in tasvir ettiği hayat tarzları tamamen farklıdır. Austen’in anlattığı yaşam tarzını tanımlayınız.
-

105. HENRIETTA-LUCY, MADAME DE LA TOUR DU PIN

HATIRALAR

(1820 - 1843)

Henrietta-Lucy Dillon (1770-1853), *Eski Rejim*'in yıkılmaya yüz tuttuğu günlerde nüfuzlu Fransız aristokratlardan birinin kızı olarak dünyaya geldi. XVI. Lui'nin sarayına rahatlıkla girip çıkabilecek ve dilediği zaman onun karısı Marie Antainette'yle görüşebilecek bir konumda bulunduğu için, Versay Sarayı'ndaki hayatı, ilk elden gözlemlene şansına sahipti. 16 yaşındayken, Comte de la Tour du Pin'le evlendi. Kocas, kralın ordusunda bir asker ve bir aristokrat-tı. 1789'da patlak veren devrim, ailesi için yıkım oldu. Henrietta-Lucy'nin hem babası hem de kayınpederi 1794'te devrimciler tarafından idam edildi. Aynı akıbeti uğramamak için kocasıyla birlikte Amerika'ya kaçtı. Yeni Dünya'daki yaşamı çok farklıydı; NewYork'un vahşi sınır bölgesinde, kocası çiftçilik yapıyor, o da sınır bölgesinde yaşayan bir çiftçinin eşi olarak bütün gün çiftlik işleriyle uğraşıyordu. En sonunda, eşiyle birlikte Fransa'ya döndü. Orada eşinin şansı açıldı ve Napolyon'un gözüne girdi. Böylece kocası, imparatorun rejiminde bir asker ve diplomat olarak yüksek mevkilere geldi. Kocasının mevkisi yükseldikçe Henrietta-Lucy'nin itibarı da arttı. Nihayet, kocasının ölümünden sonra İtalya'ya döndü. 1853'te, orada öldü.

Madame de la Tour du Pin'in hatıraları, yirmi yılı aşkın bir sürede yazıldı. Bunlar, Fransa'daki yaşamla ve Fransa tarihinin en karışık döneminde sürgünde bulunanların yaşamlarıyla ilgili çok değerli bilgiler içermektedir. Bu seçkide, Henrietta-Lucy, aristokrasinin devrimden önceki yaşamını anlatmaktadır.

Daha küçük bir çocukken öyle şeyler gördüm, öyle şeyler yaşadım ki, aklımı yitirmem, niyetimi ve karakterimi bozmam, din ve ahlakla ilgili bütün kanaatlerimin yıkılması işten bile değildi. On yaşımdan itibaren, etrafımda en serbest konuşmaların yapıldığına ve en din dışı ilkelerin ifade edildiğine tanık oldum. Bir de dinin her kuralının her gün çiğnendiği bir Başpiskopos'un evinde büyüyen biri olarak, tarih ve coğrafya derslerine dinin inanç ilkeleriyle ilgili derslerden daha fazla önem verildiğinin tamamen farkındaydım...

Devrimden beri, toplumun adetleri ve bizzat kendisi öylesine değişti ki, ailemin yaşam tarzında gerçekleşen değişikliklerden hatırlayabildiklerimi burada ayrıntılarıyla anlatmak istiyorum.

Narbonne Başpiskoposu olan amcam, kendi piskoposluk bölgesine nadiren giderdi veya hiç gitmezdi. Ruhani Dairesi'ndeki görevi gereğince, Languedoc Eyaleti'nin Başkanı'ydı ama Eyalet toplantılarına başkanlık etmenin dışında, Languedoc'a hiç gitmemişti. Bu toplantılar, Kasım ve Aralık aylarında 6 hafta sürdü ve toplantılar biter bitmez, amcam, acilen Saray'ın huzuruna çıkmasının Eyaletin çıkarına olacağını söyleyerek Paris'e döndü ama asıl derdi, Paris'te bir 'büyük senyör' ve Versay'da bir saray mensubu olarak alışık olduğu hayata geri dönmekti...

Akşamları, yemekli büyük partiler vermek o günlerde adet değildi; çünkü insanlar yemeklerini erkenden yani saat iki buçuk veya en geç üçte yerlerdi. Akşam yemeği vaktinde, hanımlar bazen saçlarını yaptırırlardı ama hâlâ ev kıyafetleriyle (*des habille*) dolaşırlardı. Öte yandan, beyler, hemen her zaman, resmi kıyafetli olurlar; asla sivillerin giydiği sade ceketleri veya üniforma giymezler, bilakis yaş ve zevklerine göre dikilmiş nakışlı veya sade bir frak giyerlerdi. Ev sahibi veya akşam partiyeye geç kalmak istemeyen beyler, sivillerin giydiği sade bir ceket veya normal bir kıyafet giyerlerdi: çünkü şapka giymek, pudrayla kar beyaz bir renk alan takma perukun kıvrımlarını bozardı. Akşam yemeğinden sonra, insanlar sohbet ederler, biz ise bazen tavla oynardık. Ardından, hanımlar giyinmek için ayrılırlar ve beyler, eğer onlarla aynı locada olacaklarsa, tiyatroya gidecek hanımlara eşlik etmek için beklerlerdi. Birisi akşam yemeğinden sonra evde kalırsa, ev ziyaretçi akınına uğrardı. Akşam yemeğine davet edilenlerin, 21.30'a kadar eve döndükleri vâki değildi.

Bu, gerçekten, sosyal etkinlik olarak günün önemli saatiydi. İki tür akşam yemeği vardı. İlki, insanların istedikleri zaman gelebilmeleri için haftanın her günü yemek sofralarını misafirlere açan kişilerin verdiği yemekler; diğeri de, bir kişinin davet edildiği kalabalık ve şatafatlı yemeklerdi. Şu an, çocukluğumdaki günleri, yani 1778 ile 1784 yılları arasını anlatıyorum. Bu yemekli partilerde, şık ve alımlı Paris sosyetesinin zarafetini, inceliğini ve son moda kıyafetleri bulmak mümkündü. Kimsenin aklında henüz ulusal temsil diye bir kavramın olmadığı bu güzel günlerde, üzerinde titizlikle durulan en önemli konulardan biri, akşam yemeğine davet edileceklerin listesiydi! Gözetilecek o kadar çok çıkar, bir araya getirilecek o kadar çok kişi, birbirini görmemesi gereken

o kadar çok insan vardı ki! Sırf karısı davet edildiği için davetliler listesine alındığını düşünen bir koca için, öyle ya, bu ne büyük bir sosyal felaketti! O yüzden, gelenekleri bilmek ve günün entrikaları hakkında derin bilgi sahibi olmak lazımdı!

Son yıllarda daha az balo veriliyordu; çünkü hanımların o günün modasına uygun olarak giydikleri kıyafetler, dansı bir işkenceye dönüştürüyordu. Kütüphanede en üst raftaki bir kitaba ulaşmak için ayak uçlarına basıyormuş gibi, ayağı bu pozisyonda tutan 8 cm. yüksekliğindeki sivri topuklar; her iki yana yayılmış ağır korse balinası olan, bükülmez kalça kafesi; en hafif bir hareketin sarsıntısıyla omuzlara düşen, üzerine bir librelilik pudra ve pomat serpilmiş, en az bir ayak yüksekliğinde yapılı saçlar ve kuş tüyleri, çiçekler ve elmasların karmakarışık bir halde üzerine yığıldığı, 'puf' denilen ve dansı tamamen zevksizleştiren topuz gibi bir şapka ile yapılan dansın ne denli zor olacağını varın siz düşünün. Öte yandan, bu topuz, insanların sadece konuştuğu veya müzik çaldığı bir akşam yemeği partisinde bozulmadan öylece kalırdı!

Versay'a ilk ziyaretimi, 1781 yılında yaptım... Sonraki yıllarda, Kraliçe Marie Antoinette'nin çektikleriyle ve utancıyla ilgili anlatılan hikâyeleri dinlerken, hep o ihtişam dolu günlerini hatırlardım. Beni, Saray Muhafızları tarafından, Versay'daki Grande Salle de Spectacle'da, onun adına verilen baloyu izlemem için Saraya götürdüler. Baloyu başlatmak için salona girdiğinde, kraliçe, üzerine safirler ve elmaslar serpilmiş mavi bir elbise giymişti ve hassa alaylarından birine mensup genç bir asker de ona eşlik ediyordu. Genç, güzel ve herkesin taptığı bir kadındı; Fransa'ya verdiği sadece bir oğlan varisti ve parlak kariyerinin ters bir rüzgarda sıfırlanabileceği aklının ucundan bile geçmezdi. Ama aslında uçurumun kenarına gelmişti. Gidişatın kötü olduğunu gösteren birçok işarete rağmen, o sanki başka bir dünyada yaşıyordu!...

Trajik bir hayatı olan bu Kraliçe, o zaman bile, bazı önemsiz ve kadınsı kıskançlıkları hâlâ gösteriyordu. Teni çok güzeldi ve güler yüzlü biriydi ama ondan daha parlak olan tenlerini öğlenin en dik ışığına tutabilen genç hanımları biraz kıskanırdı. Ben de o kızlardan biriydim ve bir keresinde, bana her zaman çok iyi davranan ve her işimde yardımcı olan Duras düşesi, kapının önünden geçerken kulağıma şu sözleri fısıldadı: "pencerelerin önünde durma." Ne kast ettiğini anladım ve onun öğüdünü tuttum. Fakat bu, Kraliçenin, bazen parlak renklerden ve sık sık giydiğim kahverengi uyuz otu ve gelincik desenli elbiselere olan hevesimi hemen her zaman kursağımda bırakan uyarılarda bulunması-

nı önlemedi. Bununla birlikte, bana karşı genellikle çok iyi davranırdı; bazen açıkça, prenslerin, bir alışkanlık olarak, bir oda dolusu genç kıza yönelttikleri ve söz konusu mutsuz kişileri saçlarının ta diplerine kadar utandıran komplimanları bana çokça yapardı.

... Pazar sabahı, öğleyi 40 dakika geçene kadar huzura kabuller sürerdi. Daha sonra, kapı açılır ve uşak yüksek sesle: "Kral hazretleri!" diye bağıırdı. Daima saray kıyafetiyle dolaşan kraliçe, pek hoş bir memnuniyet ve saygı edasıyla kralı karşılamaya giderdi. Kral, başını sağa ve sola eğer ve tanıdığı birkaç hanımla konuşurdu ama asla genç hanımlarla bir diyaloga girmezdi. Miyopluğu öyle ilerlemişti ki, üç adım ötesini göremezdi. Şişman, yaklaşık 1.65 cm. boylarında, geniş omuzlu ve olabilecek en üst düzeyde çekilmez biriydi. Görünüşüyle, pulluğun ardında ayak sürüyen bir köylüyü andırıyordu; azamet veya krala yakışır vasıflardan hiçbirine sahip değildi. Kılıcını nasıl taşıyacağını, nereye koyacağını bilemezdi. Saray kıyafetiyle gerçekten muhteşem görünürdü ama silindir şapkası her zaman başına bela olur, bir türlü yerinde durmazdı! Elbiselerine hiç özen göstermezdi; hangi elbise uzatılsa, bakmadan giyerdi. Ceketleri, mevsimlik kumaşlardan yapılmıştı ve hepsi de çok ağır işlemeliydi. Ruhül-Kuds Tarikatı'nın elmas yıldızını takardı. Sadece doğum ve bayram günlerinde veya büyük törenlerde, ceketinin üzerine kraliyet nişanı olan kurdela takardı....

... Kraliçe çanların çalmasından önce içeri girerdi. Kapı dışında Versay'ın iki Ruhani Vaizi'nden biri olurdu. Vaiz, elden kraliçeye bir para kesesi uzatır, kraliçe de herkesin arasında dolaşıp para toplamaya başlar ve şunları söylerdi: "fakirler için, lütfen!" Hanımların elinde 'ekü' denilen 6 franklık bir gümüş para, erkeklerin de 'luiz' denilen madeni paraları hazır bulunurdu. Kraliçe, fakir halkı için, çoğu kez toplamı en çok 100 'luiz' olan ve asla 50 'luiz'ten aşağı olmayan bir vergi olan bu küçük bağışları toplarken, Ruhani Vaiz de, kraliçenin ardı sıra yürürdü.

Mirasyedilerin de dahil olduğu gençlerden bazılarının, zorunlu olarak verdikleri bu sadakalardan aşırı şikayetçi olduklarını sık sık duydım, ancak bu insanlar, bir şans oyununda veya bir sabah vakti oynanan kumarda Kraliçe'nin topladığından yüz kat fazlasını tehlikeye atmaktan çekinmezlerdi.

Her şeyden şikayet etmek modaydı. İnsanlar sıkılıyordu ve sarayın hizmetinde bulunmaktan bıkmışlardı. Görev başındayken Şato'da kalan

Saray Muhafızları, bütün gün üniforma giymekten gına gelmişlerdi. Saray görevlilerinin hanımları, Versay'da bulundukları 8 gün içerisinde, akşam yemeği için iki veya üç kez Paris'e gitmeyi kaldıramazlardı. Saraydaki görevliler, bulundukları mevkilerden yararlanmalarına ve bazen, aslında da çoğu kez, sahip oldukları ayrıcalıkları kötüye kullanmalarına rağmen, bu görevlerden şikayetçi olmak en moda olan şeydi. Bütün bağlar zayıflıyordu ve ne yazık ki, yol gösterenler de üst sınıflardı. Piskoposlar, kendi piskoposluk bölgelerinde yaşamıyorlar ve Paris'e gitmek için her yola başvuruyorlardı. Yılın sadece dört ayında alaylarında görev yapma zorunlulukları olan albayların, bu en kısa dönemin bitiminden beş dakika sonra gözleri yolda olurdu. Kimse farkında değildi ama isyan ruhu, toplumun bütün sınıflarında şaha kalkmıştı...

Bunları anlatırken, amacım bir devrim tarihi yazmak olmadığı için, yapılan konuşmalardan, tartışmalardan hatta toplumdaki farklı görüşleri yansıtan argümanlardan da bahsetmeyeceğim. 18 yaşımıdayken, bütün bu argümanları çok can sıkıcı buluyor ve mümkün olduğu her vakitte, özellikle de ailemden ayrılmak zorunda kaldığım günden beri, sıkı-fıkı olduğum çocukluk arkadaşlıklarımın beni çektiği o büyüleyici eve giderken başka şeyler düşünmeye çalışıyordum. Bu ev, benzerini bir daha göremeyeceğimiz, ata yadigarı Hôtel de Rochec-houart'tı; burada, birçok nesil, hiçbir zorluk çekmeden, can sıkıntısı duymadan ve birbirlerinden kaldıramayacakları isteklerde bulunmadan yaşamışlardı ...

İnsanlar, 1789 Mayıs'ında, bütün bu hazlara dalmış olarak, uçurma doğru, gülerек ve dans ederek yaklaşıyorlardı. Düşünen insanlar, suistimalleri ortadan kaldırmayı yeterli görüyorlardı. Onların deyişine göre, Fransa, yeniden doğuşun eşiğindeydi. 'Devrim' sözcüğü hiç ağza alınmıyordu. Bu kelimeyi ağzına almaya cesaret edene de deli gözüyle bakılıyordu. Üst sınıfların hissettikleri bu rahatlık yanılsaması, bu suistimallerin sona erdiğini ve halkın parasının artık çar çur edilmediğini görmek isteyen âkil kişileri de yanıltıyordu. Bu yanılsamayı tamamen paylaşan, bizzat Kralın da dahil olduğu birçok dürüst ve saygın kişinin, bir Altın Çağ'a girmek üzere oldukları ümidini taşımalarının nedeni işte buydu.

Uzun ömrüm süresince birçok şey gördüm, birçok şey yaşadım ama talihsiz Kral ve bakanlarının bu kadar kör olmalarına hâlâ şaşarım.

SORULAR

---

1. Aristokrasi, Devrim'den önce nasıl bir hayat sürüyordu?
  2. Marie Antoinette, çoğu kez, devrime neden olan önemli portrelerden biri olarak gösterilmektedir. Burada resmedilen kişi, bu saldırıları hak ediyor mu?
  3. Saraydaki ve aristokrasideki kadınların rolü nedir?
  4. Eğer Sarayı eleştiren devrimcilere karşı onu savunmakla suçlansaydınız, Madame de la Dour du Pin'in hatıraları bu konuda işinize yarar mıydı? Evetse niçin, hayırsa niçin?
  5. Madame, olayların üzerinden 30 yılı aşkın bir süre geçtikten sonra hatıralarını yazdı. Bu durum, sizce onun anlattıklarını nasıl etkilemiş olabilir?
-

106. ALEXIS SOYER

MODERN EV KADINI

(1850)

ISABELLA BEETON

BAYAN BEETON'UN EV İDARESİ HAKKINDAKİ KİTABI

(1861)

Sanayi Devrimi, orta sınıftan Batılı ailelerin zenginleşmesine neden oldu. Zenginlikle birlikte, ev işlerinin düzenlenmesi ve idare edilmesi de gerekiyordu. Bundan dolayı ortaya çıkan yeni görevleri üstlenme sorumluluğu da kadınlara düşüyordu. Ailelerin genişlemesi ve işi kolaylaştıran aletlerin de bulunmaması yüzünden, ev idaresi, küçük bir iş yerini yönetmeye benziyordu. Dahası, burjuva hayatına ait kuralları, en becerikli kadının bile altından kalkamayacağı bir dizi toplumsal adet ve görenek belirliyordu. Sonuçta, orta sınıftan ev hanımına hitap eden görgü kurallarıyla ilgili ve 'nasıl yapmalı?' başlıklı birçok kitap yazıldı. Bu kitaplarda, yemek tarifleri, evde uygulanabilecek pratik tıbbi tavsiyeler ve mali işler, alışveriş ve hizmetçilerin idaresiyle ilgili kurallar ve davranış ölçüleri yer alıyordu.

Alexis Soyer, ünlü bir Fransız aşçıbaşısıydı. *Modern Ev Halkı* adlı eseri, ev işlerinin düzenli bir şekilde yürütmesine yönelik talimatların yanı sıra, yüzlerce yemek tarifi ve örnek menüler içeriyordu. *Bayan Beeton'un Ev İdaresi Hakkındaki Kitabı* ise, ilk olarak, 1861'de yayımlandı. Yoğun ilgi gören kitabın yarım asrı aşkın bir süre yeni baskıları yapıldı. Kitap, 2000 sayfayı aşan hacmiyle, orta sınıf yaşamının neredeyse her yönüyle ilgili bilgiler içeriyordu.

Modern Ev Kadını

Ev İşleri

Bayan R. Bana verdiğiniz bütün makbuzlar ve bilgilerden başka, henüz değinmediğiniz bir konu daha var ki, o da hizmetçilerin idaresidir. Bence bu konu, bütün diğerlerinden daha önemli.

Bayan B. Haklısın, şekerim. Bu konu çok önemli, hatta pek çoğumuzun hayal edebileceğinden de daha önemli. Bu konuda şunu söyleyebilirim: çok yumuşak yüzlü olduğum için, sanırım iyi bir idareci sayıl-

mam. Fakat, diğer eksiklerimi kapatan bir iyi özelliğim var ki, o da doğrudur. Bunu kullanınca, hepsi yerlerini biliyor ve işlerini yapıyorlar.

Bayan R. Ama benim asıl şaşırdığım, bu kadar az hizmetçiyle, her işini tıkr tıkr yürütüyor olman. Sanırım, iki kız hizmetçin, aşçın, ortaklık hizmetçin ve arabacın var.

Bayan B. Evet hepsi bu. Genellikle gördüğüm o ki, bunlar işlerimi görmek için yeterli oluyor, ama bir akşam yemeği vermem gerektiğinde, tabii ki o zaman, senin de bildiğin gibi, fazladan adamlara ihtiyacım oluyor. Ama “günün nasıl geçiyor?” diye soruyorsan, sana anlatayım; o zaman sen de neye ihtiyacın olduğuna karar verebilirsin.

Biz, sabah erken kalkarız. Bay B., haftanın her günü, dokuzu yirmi geçte evden ayrılır. Kahvaltımız sekiz buçuk'ta sofrada olur; kahvaltı odası, hizmetçiler yedide kalktığı için, önceden hazır durumdadır. Misafirlerimizin olmadığı zamanlarda, masaya ben ve Bay B., üç çocuğumuz ve mürebbiye birlikte otururuz. Yazın, çocuklar, kahvaltıdan önce biraz yürürler, fakat odalarından ayrılmadan önce, yatak örtülerini düzeltirler. Eğer hava iyiye, pencereleri tam açarlar; sabah hava yağmurluysa, 5 cm. kadar üstten açık bırakırlar. Hizmetçiler de, bizimle aynı vakitte kahvaltılarını yaparlar; çünkü sofrada her şey hazır bulunduğu için, hizmetçiye çok az ihtiyaç duyarız veya hiç ihtiyaç duymayız. Önceki mektubumda, işte çalıştığımдан bu yana geçen yıllarda kahvaltılarımızda neler bulunduğunu sana anlatmıştım; şimdi sofraya kahverengi ekmek, top francala ve kızarmış ekmek koyduk. Tereyağını, camdan bir tabağa koyarız ve yumurtalar biz sofraya oturduğumuzda gelir. Semaver, sofranın üzerine konulur, çünkü ben çayımı ve kahvemi kendim yaparım; kakao, alt katta hizmetçiler katında yapılır.

Bay B. genellikle iki atlı arabayla işine gider; sonra araba benim için zamanında eve döner; dışarı çıkmam gerektiğinde, Bay B. kiraladığımız bir arabayla veya omnibüsle işine gider. Kahvaltımızı yaparken, genellikle Bay B.'ye danışır ve akşam yemeğinde ne yapılmasını istediğini ve akşam yemeğine birini davet etmeyi düşünüp düşünmediğini sorarım. Balık satıcısı, listesini ve o günkü fiyatları önceden gönderir. Daha sonra, kurşun kalemle temiz bir kağıda, çocukların akşam ve öğle yemeği ihtiyaç listesini yazarım ve gerekirse bizim akşam yemeğimiz için lazım olan malzemelerin listesini çıkarır, aşçıya gönderirim. Saat 10'da alt kata iner, mutfaka ve kilere bakarım. O zaman bayan aşçımız, hizmetçilerin yemeği de dahil olmak üzere, ertesi gün tüketilecek bütün malzemelerin listesini verir. Liste kilerde hazırlanır ve haftalık listeyle günlük listenin

birbirini tutup-tutmadığı kontrol edilir. O hafta tüketilecek olan malzemelerin hepsi Cumartesi günü eve gelir; çünkü kiler, o gün boydan boya süpürülür ve sonra yeni gelen bütün malzemeler yerli yerine konulur. Kilerde her tür zerzevat, vs. kabı da bulunur. Kilerin kapısı genellikle kilitli tutulur; anahtarlar sadece aşçıda ve bende bulunur. Çünkü burası, gerçek bir kilerdir ve pek çok evin kileri gibi tamtakır değildir. Kileri doldurup düzenleme işi, yaklaşık yarım saat sürer; bu sırada oda hizmetçisi, yatak odalarını, salonu, misafir odasını vb. kontrol eder. Dışarı çıksam da çıkmasam da, her zaman kıyafetlerimi giymeyi saat 12'de bitirmiş olurum. Böylece notlar yazmak veya dükkancıları ve terziyi görüp prova yapmak için bir saatlik zamanım olur. Pazartesi sabahları, dükkancılarımın hesaplarını kontrol edip borçlarımı öderim. Eğer evde kalırsam, vaktimi kitap okuyarak geçiririm veya çocuk odasındaki çocukları görmeye giderim. Bazen de yine mutfaka gider ve yeni makbuzlar veya yapılacak hazırlıklar konusunda aşçıya yardım ederim ve sık sık yoklama yaparım. Çarşambaları hariç, sabahleyin iki kadın hizmetçi, değişmeli olarak, büyüklüklerine göre bir veya iki odayı süpürüp temizlerler.

Bay B. 5'e yirmi kala eve gelir ve beş buçukta akşam yemeğini yeriz. Sofra kurulur ve sanki misafirlerimiz varmış gibi her şey sofrada hazır bulunur. Bu, hizmetçiler için biraz sıkıntılı olabilir; ama dostlarımız geldiğinde, bunu daha az sıkıntılı bulurlar. Bazan da Bay B., haber vermeden, beraberinde birini eve getirir. Böylece şapşalca alışkanlıkların yerleşmesine engel olmuş oluruz. İki kadın hizmetçi, Çarşambaları hariç, her zaman hizmet etmeye hazırdır. Arabacının, ahırda giydiği ayakkabılarıyla halılarımızı kirletmesine asla izin vermem. Arabacının evdeki bütün görevleri, sabahları, ilk olarak, o gün kullanılacak çatal ve bıçakları temizlemek, çizmeleri, ayakkabıları ve hizmetçilerin ellerinin kolaylıkla ulaşamadığı pencereleri temizlemek ve gerekirse, bahçedeki işlere yardım etmektir. Birçokları: "erkek hizmetçin varken, niçin sofra hizmetinde kullanmıyorsun?" diye beni eleştirirler. Onlara, cevap olarak, ahırdaki işlerin, sofradakilerden farklı olduğunu ve işini düzgün yaparsa, bunun yeterli olacağını söylerim. Hizmetçiler akşam yemeğini saat 1'de yerler ve saat 5'e çeyrek kala çaylarını içerler. Bu saate kadar, aşçı her şeyi hazırlar; yemeği ateşten indirir ve hizmetçi kadınlar da, yemek odasını hazırlarlar. Çocuklar da akşam yemeğini aynı saatte yerler; misafirimiz yoksa, yemekten sonra çocukları ve mürebbiyeyi yatmaya göndeririz; misafirlerimiz varsa, onları görmeyiz. 8'e çeyrek kala

yatağa giderler ve 8'de çay ve kahve alırlar. Mürebbiye gelir ve akşamın geri kalan vakitlerini bizimle birlikte geçirir. Saat 11, yatağa gitme vaktimizdir; ondan önce Bay B., bir tepsi üzerinde getirilen, bir bisküvi veya bir sandviçle birlikte bir bardak limonlu şarabını içer.

Bayan Beeton'un Ev İdaresi Hakkındaki Kitabı

Ev Kadını, Yuva Erdemleri, Konukseverlik, İyi Huyluluk, Kılık-Kıyafet ve Moda, Ev İşlerine Girişmek, Hizmetçilerin Ücretleri, Misafirler, Misafirlikte Oynanan Kağıt Oyunları, Partiler, vs. vs...

Isabella Beeton

Bayan Beeton'un Ev İdaresi kitabı

Bir ev hanımının işleri, bir ordu komutanının veya büyük bir ticari şirket yöneticisinin işlerine benzer. Evde onun elinin değmediği hiçbir iş yoktur. Görevlerini iyi yapar ve akıllıca davranırsa, hizmetçileri de onu örnek alırlar. Doğanın kadına bahsettiği yeteneklerin pek azı, onun evi idare etmekteki yeteneğinden daha üstündür ve bu yeteneğini iyi kullanması durumunda, bütün ailenin mutluluğu, rahatı ve zenginliği artar. Wakefield Papazı adlı eserin yazarının şu sözleri de bu görüşümü-zü doğrulamaktadır: “alçakgönüllü bakire, basiretli eş ve titiz hatun, çok

bilmiş kadın filozoflardan, yüksekte atan kadın kahramanlardan veya cadaloz bakirelerden daha iyidir. Kocasını ve çocuklarını mutlu eden kadın, romanlarda anlatılan ve bütün işi gücü, ayartıcı bakışlarla erkekleri yoldan çıkarmak olan kadınlardan çok daha iyidir.”

Ev kadını. – bu sözcük, herhangi bir ev kadını tanımlamak için kullanılabilir ama bu sözcüğü, iyi eğitilmiş geniş bir hizmetçi kadrosunun yardımıyla işleri idare eden kadınlardan daha çok, evini kendisi idare eden kadınlar için kullanmak daha doğru gibi görünüyor. Goldsmith'in 1766'da yuva erdemlerini anlattığı o övülesi eserden bu yana çok şey değişmiştir ve bunların içinde en dikkat çekici değişiklik, kadın konusunda görülmektedir. Ancak bir kadın, yaşına uygun olarak farklı faaliyetlerde bulunabileceği için, kendine de iyi bakmalı ve başka işlere de vakit ayırmalıdır. Ev işleriyle yoğun olarak meşgul olan ev kadınları, ev işleriyle ilgili kaygıların ortasında, huzurlu bir yaşam için herkesin ihtiyacı olan dinlenme ve eğlenmeye ve sosyal aktivitelere vakit ayırmaya teşvik etmek gerekir. Evet, bir kadının yuvası, onun için her şeyden önce gelmelidir ama onun bütün kaygısı ev işleri olursa, o zaman daha az ilgili ve sevecen biri olmaya başlar ki, bu, ev içindeki huzuru da bozar. Bazı kadınlar fazla çalıştıkları halde dinlenip eğlenecekleri zamanı kolay bulabilirler ama genellikle boş vakit bulmak için, doğru çalışma yöntemleri uygulamak, işi tam vaktinde yapmak ve sabah erken kalkmak gerekir. Bu kitabın amacı, evlerinin idaresinde pratik tavsiyeler isteyenlere yardımcı olmaktır.

Erken kalkmanın, evi iyi idare etmek için büyük yararı vardır; bunu beceren kadının, hem sağlığı yerinde olur hem de evi bereketli olur. Eğer bir evin sahibesi, erken kalkmayı alışkanlık edinmişse, onun ev düzeninin yerinde olacağı ve evini iyi idare edeceği neredeyse kesindir. Ama eğer kadın, geç vakte kadar yatağından çıkmazsa, o zaman, hep gözlemlendiği gibi, sahibelerinin huylarından bazılarını olduğu gibi benimseyen hizmetçiler, büyük ihtimalle uykucu olurlar. Öyle veya böyle, hepsi rahatına düşkün olurlar; çünkü hizmetçiler, evin sahibesinin yapmadığı bir yanlışı kolaylıkla yapamazlar. Temizlik, sağlık için çok gereklidir ve insan sağlığına, ev temizliğine ve aslında temizlikle ilgili her konuya özen göstermelidir. Her sabah soğuk veya ılık duş alınmalıdır.

Tutumluluk ve iktisatlı olmak, onlar olmadan hiçbir evin kalkınmayacağı erdemlerdir. İster bir ailenin zorunlu ihtiyaçlarını ancak karşılamaya yetecek bir gelirin, isterse de mali sıkıntı yaşamayacak derecede büyük bir servetin sahibi olsun, herkes, iktisatlı olmanın gerekli oldu-

ğunu bilir. Şunu aklımızdan hiç çıkarmamalıyız: geliri az olduğu halde idareli olmak çok şerefli bir iştir. Ancak, iktisatlı ve tutumlu olmanın, cimriliğe dönüşmesine asla izin verilmemelidir.

Konuksever olunmalıdır; ama kişinin kendi iyiliği için, konukseverliğin dozajını kaçırmamaya ve kişiye egemen olan bir tutkuya dönüşmemesine dikkat edilmelidir. Böyle bir alışkanlık, artık konukseverlik değil, müsrifliktir. Bir hanımefendi, bir evin sorumluluğunu ilk kez üstlendiğinde, sadece gençlik döneminde tanıdıklarını hep hizmetine almaya çalışmamalıdır. Evet, gerçek ve denenmiş dostlarını gözetmelidir ama o, hem eski dostlarından hem de kocasının evine girdikten ve çok muhtemelen de yeni bir yere göç ettikten sonra edineceği arkadaşlardan da geniş bir çevre edinmelidir.

Sohbetlerde, asla o günün küçük kızgınlıkları ve önemsiz hayal kırıklıkları üzerinde gereğinden fazla durulmamalıdır. Bunlar, dinleyicilerin çoğu için, bıktırıcı değilse bile ilgi duymaya değmez konular olarak görünür; ama birçok kimse, bu yanlış yapar ve farkında olmadan, hizmetçilerinden ve çocuklarından sürekli şikayet etme alışkanlığını edinir. Ayrıca kişinin iyi bilmediği bir konuda bir tartışmaya da girmemesi gerekir. Sevinilecek veya üzüntü duyulacak önemli konular, ilgi duyacak veya tebrik etmesi umulan dostlara anlatılmalıdır. Bir kadın, kocasının herhangi bir kusuru hakkında, ağzından tek bir kelimenin çıkmasına dahi asla izin vermemelidir.

Güler yüzlü olmak – Evi çekip çevirme kaygısı taşıyan ve günlük işlerinin yoğunluğundan bunalan bir kadının sükunetini korumasını ve hep güler yüzlü olmasını beklemek de doğru değildir. Pek çok kadından, erkeklerin, ev işlerinin nasıl yürüdüğünün farkında olamadığına dair sözler duyulabilir. Ama bir kadın, kocasına hissettirmeden bu işlerin üstesinden gelmeli ve bu konularda sabırlı olmalıdır. Çünkü böyle yapmazsa kocası işlerinde başarılı olamaz. Akıllı bir kadın, onu kocasının, çocuklarının ve etrafındaki herkesin sevdiği arkadaşı ve dostu yapan bu sempatik tavrını sürdürür ve bu yaklaşımının meyvesini de alır.

Kıyafet ve moda konusu da önemlidir. Bu konuda en iyisi şu sözlerin hakemliğini kabul etmektir: “bırakın, insanlar nasıl istiyorlarsa öyle yazsınlar, konuşsunlar, konferans versinler, hicvetsinler. Hakim kıyafet modası önemlidir. İsterse bu, en gülünç kıyafet olsun, insanlar ona itibar eder. Bir kıyafet, uygun ve rahat olabilir hatta giyene yakışabilir de. Ama eğer genelin giydiğinden farklı ise, herkes bu kıyafeti gülünç görür.

Bir hanımefendinin kıyafeti, her zaman mali durumuna uygun olmalı ve farklı ortamlara göre değişmelidir. Sabah kıyafeti, rahat ve sade olmalı ve genellikle günün ilk yarısını alan ev işlerine uygun olmalıdır. İş saatlerinden önce bu kıyafet değiştirilmelidir. Çok mücevher takınmaya gelince, akşam kıyafeti dışında, zevkli kadınlar böyle yapmaz. Bir hanımefendi, her zaman iyi ve alımlı giyinmeyi amaçlamalıdır; buna karşın, asla zaman ve para kesesi konusunda sınır aşan iddiaları doğrulamak için kıyafetiyle ilgili soru sorulmasına izin vermemelidir. Kendi kıyafetlerini satın alırken, cebindeki paranın son kuruşuna kadar hesabını yaptıktan sonra, yüzüne, bedenine ve ten rengine en uygun olacak şekilde, o günün tarzına uygun olan kıyafetleri almalı ve asla yakışan veya uyan kıyafet hakkında kendi hislerini hükümsüz bırakacak gelip geçici moda heveslerin kölesi olmamalıdır. O, evde, dışarıda ve sosyal aktivitelerde farklı kıyafetler giymesi gerektiğini aklından çıkarmamalıdır ve ortamın ihtiyacına göre kıyafet seçimine özen göstermelidir.

SORULAR

-
1. Soyer, evdeki hizmetçilere nasıl davranılması gerektiğini düşünüyor?
  2. İşlerin yolunda gittiği orta sınıf evlerin ne tür bir düzeni vardı? Bu evlerde kaç hizmetçiye ihtiyaç vardı ve bunların görevleri neydi?
  3. Evin kadınının günü nasıl geçiyordu? Görevleri ne kadar karmaşıktı?
  4. Bayan Beeton'a göre, iyi bir ev kadınının vasıfları neler olmalıdır?
  5. Orta sınıftan bir kadın, evinden ne ölçüde sorumluydu?
-

107. İRLANDA'DAKİ PATATES KITLIĞININ BELGELERİ (1845-1849)

İrlanda'daki patates kıtlığı, patates fidelerini mahveden bir mantardan dolayı art arda hasat kaldırılamayışından kaynaklandı. Kıtık, 1845 baharında başladı ve havanın aşırı yağmurlu geçmesi ve çiftçilerin ağır kıtlık şartlarına karşı zamanında önlem alamamaları nedeniyle kötüleşti. Mahsulün bir yıl az alınması, ertesi yılki mahsulün de az olacağı anlamına geliyordu, çünkü ekilecek tohum da daha az olacaktı. Ama mantarın değişen şartlara göre kendini yenilemesi ve uygun-suz hava şartlarının devam etmesi yüzünden, zaten ciddi olan durum tam bir felakete dönüştü. On dokuzuncu asrın ortalarında çok sayıda İrlandalı köylü, geçimini tamamen patates mahsulünden sağlıyordu. Hasadın herhangi bir nedenle kaldırılamaması durumunda, sonuç korkunç olacaktı. Ancak bu kez ortaya çıkan mantar hastalığı, İrlanda'da daha önce görülenlerin hiçbirine benzemiyordu. Bazı bölgelerde, tarlalarda çürüyen mahsulün oranı neredeyse yüzde 90'ı buluyordu. Bunun sonucu olarak, binlerce insan, açlıktan ölecek duruma geldi ve fakirlere yardım amacıyla kurulan birçok geleneksel hayır kurumu da bu yükü kaldıramadı. İnsanların hayatını ancak hükümetin olaya el koyup gerekli önlemleri alması kurtarabilirdi ama hükümet de krizin ağırlığı altında ezildi. Hükümet de alınması gereken önlemler konusunda ne yapacağını tam olarak bilemiyordu. Öncelikli sorumluluk yerel arazi sahiplerine düşüyordu, çünkü köylülerin çoğu arazileri üzerinde kiracıydı ve pek çok arazi sahibi ya arazilerinde yaşamıyordu ya da mahsul kaybı yüzünden zarar etmişlerdi. Özel hayır kurumları, mağdurlara yardım etmek üzere devreye girdi, fakat onların imkanları da sorunu çözmeye yetmedi. Kriz ancak, kitlesel ölümler ve göçlerle son buldu. İrlanda'nın nüfusu, yüzde 25'ten fazla azaldı.

O dönemde patates kıtlığı üzerine çok şey konuşuldu, çok şey yazıldı. Bunların amacı, çoğunlukla mağdurlara yardım etmektir. Bazıları ise hükümeti ve arazi sahiplerini suçlayıcı nitelikteydi. Aşağıdaki seçki, kıtlığın birçok yönünü gözler önüne seren örnek belgelerden oluşmaktadır.

Sir Robert Peel'den Sir James Graham'a, 13 Ekim 1845

İrlanda'daki patates mahsulünün durumuyla ilgili olarak bize ulaşan bilgilere bakılırsa, sorun çok endişe verici bir hal alıyor. İrlanda'dan gelen abartılı ve gerçek-dışı haberler konusunda ihtiyatlı davranıp aceleyle

bazı yanlış işlere kalkışmamak elbette iyi olur. Ama eğer gerçekten bir kıtlık varsa, bu konuda şimdiden önlem almayı düşünmenin bizim için bir gereklilik olduğunu görebiliyorum. Çünkü o zaman eldeki bütün imkanlarla yardım yapmamız zorunlu olacaktır.

İhracatın yasaklanması ve damıtma evlerinin faaliyetlerinin durdurulması gibi önlemlerin sonuç vereceğine hiç inanmıyorum. İstenen sonucu verebilecek tek önlem ithalata konulan engellerin kaldırılmasıdır.

Sir James Graham'dan, Sir Robert Peel'e, 13 Ekim 1845

İrlanda'da olduğu gibi, nüfusu kalabalık bir toplum, geçimini patatesten sağlıyorsa, orada her zaman büyük bir ulusal risk var demektir. Çünkü patates, en ucuz ve kolay bulunan yiyecektir ve eğer çürüyüp atılacak olursa, onun yerine aç kalabalıkları doyuracak başka bir şey bulunması zordur.

İrlandalı köylülerin içinde bulundukları durumu yakından bilmeniz, onlara karşı iyi ve insani hisler beslemeniz ve Birleşik Krallığın bu bölgesindeki bir kıtlığın kesin olarak büyük bir ulusal krize yol açacak olması yüzünden, henüz vakit varken alabileceğimiz önlemler üzerinde ciddiyetle düşünmemiz gerekecektir.

Sir Robert Peel'den Sir James Graham'a, 15 Ekim 1845

Sanıyorum, İrlanda'da korkunç boyutlar kazanan patates mahsulü sorunuyla ilgili olarak bahsettiğim konuda anlaşılmayacağız gibi görünüyor.

Yiyecek teminiyle ilgili yasaları gerektiği gibi uygulayarak soruna el koymak çok önemlidir ve sonuçları itibarıyla da çok kalıcı etkiler bırakır. Bu yüzden, elimizde en doğru bilgi olmaksızın harekete geçmemeliyiz.

Dublin Belediye Meclisi Başkanı Lord Cloncurry'den Sir Robert Peel'e, 7 Kasım 1845

Efendim,

Bütün dini ve siyasi görüşlerin saygın temsilcilerinden oluşan Meclis'in Dublin halkını temsilen yaptığı son toplantılardan birinde Başkan seçildim ve bu sıfatla size hitap ediyorum.

Meclis tarafından Majestelerinin sorumlu danışmanı olmanız nedeniyle, size hitap etme görevi bana tevdi edildi. Ben de en derin saygılarımı sunarak ve büyük bir ümitle, İrlanda halkının içinde bulunduğu iç acıtıcı ve çok tehlikeli duruma dikkatlerinizi çekmek istiyorum. Çünkü konu, gerçekten ciddiyet arz ediyor ve en acil şekilde müdahale etmeyi gerektiriyor.

Sizi temin ederiz ki, size ulaşan bilgiler hem doğrudur, hem de birçok kanaldan teyit edilmişlerdir. Ve İrlanda'nın her bölgesinden ulaşan bu bilgiler, herhangi bir siyasal partinin amaçlarına hizmet etmek gibi bir niyeti olmayan kaynaklardan elde edilmişlerdir...

Yeminle sizi temin ederiz ki, patates mahsulünün, belirli bölgelerde daha az olmakla birlikte, büyük ölçüde çürüdüğüne dair elimizdeki bilgiler doğrudur. Hastalık, İrlanda'nın bütün vilayetlerine ve kontluklarına yayılmaktadır.

Hepsi bundan ibaret de değildir; çünkü hastalık, günden güne yayılmaktadır. Bir gün taptaze olduğunu gördüğümüz patateslerin, ertesi gün, hepsi değilse bile, bir kısmı, insanların ve hatta hayvanların bile yiyemeyeceği şekilde çürümektedir. Hastalık, bulaşıcı karakterlidir ve bildiğimize göre, her geçen gün ve her geçen saat yayılmaktadır. Bütün veriler onu göstermektedir ki, bütün patates mahsulünün mahvından başka bu çok yaygın çürümenin önüne geçmenin imkanı yoktur...

Lord Devon'un geçen dönem sunduğu Raporu hatırlatmamıza izin veriniz. Bu raporda, "tek yiyecekleri patates ve tek içecekleri su olan, evleri yağmur suyu alan, yatak veya yün yorganın neredeyse hiç bilmedikleri bir lüks olduğu ve diğer Avrupalı halklardan daha sefilce bir hayat süren" İrlandalı tarım işçilerinin ve ailelerinin toplam sayısının dört milyondan fazla olduğu ifade edilmektedir. Raporu okuduğunuzda veya gerçekten bu raporu daha önceden okumuşsanız, bunu görebilirsiniz...

Şimdi, İrlandalıların büyük çoğunluğunun uygun mahsul mevsimlerinde bile durumu böyleyse, yaklaşan kıtlığın bütün ahaliyi etkilemesine izin verildiği taktirde, halkın ne korkunç bir durumla karşı karşıya kalacağını kolaylıkla takdir edebilirsiniz.

Efendim, size yalvarıyoruz: gerçekten korkunç bir kıtlık kapımızdadır. Bu yönde size gelen bilgilerin abartılı olduğunu söyleyenlere lütfen itibar etmeyiniz. Sizi aldatmak veya size yanlış bilgi vermek gibi bir niyetimiz yoktur. Böyle bir niyetimiz olsaydı bile, inanınız, bunu yapabilecek güçten dahi büsbütün yoksun olduğumuzu biliyorsunuz. Tek amacımız, durumun vahametine dikkatinizi çekmektir ki, o da şudur: Kıtlık ve bulaşıcı hastalıklar kapımızdadır ve bunların önüne geçmenin tek yolu, yaygın ve etkin önlemler alınmasıdır.

İrlanda'daki Patates Mahsulünün Durumu ve Yaklaşan Kıtık Üzerine Dr. Playfair ve Bay Mindley'in Raporu, Tarih: 15 Kasım 1845

Dün İçişleri Bakanlığı'nda sizinle sohbet etme şerefine nail olduğumuz görüşmede Patates Hastalığı'nın ulaştığı boyutlarla ilgili kişisel görüşlerimizi rapor haline getirmemizi istediğiniz için aşağıdaki hususları dikkatlerinize sunuyoruz.

İrlanda'da bulunduğumuz sırada, konuyla ilgili olarak Castle'dan bize gönderilen resmi yazıların hepsini inceledik ve gereğini yaptık. Hastalığın özelliklerini iyi bilen kişilere danıştık. Dublin ve Drogheda arasındaki bölgeyi ziyaret ettik ve Dublin, Louth, Meath, Westmeath ve Kildare kırsalındaki çeşitli patates tarlaları ve depolarında kontroller yaptık. Bu kontroller sonucunda topladığımız kanıtlardan ve hastalığın İngiltere'deki yayılışına ilişkin gördüklerimizden yola çıkarak, şu kesin sonuca ulaşmış bulunuyoruz: İrlanda'da toplanan patates mahsulünün yarısı ya mahvolmuştur ya da insanın yiyemeyeceği bir durumdadır. Ayrıca gerçek zararın bundan da fazla olabileceği yönündeki endişemizi bildirmeyi de görev biliyoruz.

Bazı bölgelerde mahsulün önemli bir bölümünün güvende olduğu kuşkusuz doğrudur. Ama, kimi bölgelerde de mahsulün kaybedildiğini söylemek abartı sayılmamalıdır. Örneğin, Skerries'deki büyük bir tarla bunlardan biridir. Burada toplam mahsulün ancak yüzde beşi işe yarar durumdaydı. Oldbridge yakınlarındaki bir başka tarlada da, sahibinin beceriksizliği yüzünden, bütün patatesler, yere kazılan çukurlarda çürümeye terk edilmişti. Kaldı ki, başka örneklerin olduğuna dair kanıtlarımız da var.

Üzüntü verici bu tabloya ek olarak şunu da ifade etmeliyiz ki, çok muhtemelen, havaların yağmurlu geçmesi de zararın artmasına neden olmuştur.

Kullanılabileceği düşünülen mahsulün geri kalan yarısıyla ilgili olarak ise şunları söyleyebiliriz: Eğer gösterdiğimiz depolama yöntemlerine uyulursa, kalan mahsulün büyük kısmı, kuşkusuz, gelecek kış için yiyecek olarak saklanabilir. Ancak İrlandalı köylülerin ellerindeki imkanları ya da daha ziyade imkansızlıklarını, havanın yağışlı geçmesini, toprak sahibi ile kiracısı arasındaki anlaşmazlıkları ve fakir çiftçilerin muhtemel ümitsizliğini yahut öteki hislerini göz önünde bulundurduğumuzda, planladığımız ve haddizatında kolaylıkla uygulanabilecek olan önlemlerin tamamen icra edileceğini ümit etmek boşunadır ve bu arada daha çok mahsul de yok olacaktır.

Bu bitkinin ekimine devam edilecekse, önümüzdeki yıl için saklanması gereken patates tohumu miktarına da dikkatinizi çekmemiz gerekiyor. Aynı miktarda toprağa ekmek için saklanması gereken miktarın, ortalama olarak, mahsulün sekizde biri olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda, bize göre, mahsulün ancak sekizde üçü yiyecek olarak kullanılabilir.

Bütün bunların aksine, bu yıl, patates mahsulünün bol olduğunu savunan bir görüş daha vardır. Ne yazık ki, biz bu görüşün doğruluğunu kanıtlayacak hiçbir şey bulamadık. Tersine, mahsulün az olduğunu gördük; hatta ortalamanın da altında olduğuna dair kanıtlar elde ettik. Bununla birlikte, mahsulün ağır olduğunu da gözlemledik. Bu yüzden ortalamanın muhtemelen tutturulabileceğini de düşünüyoruz.

Patateslerinin çürümesinden dolayı ahalinin ilk olarak ne zaman yiyeceksiz kalabileceklerini belirleyebilmek için İrlandalı köylülerin alışkanlıklarını ise yeterince öğrenemedik.

Size yazmak bizim için şereftir.

John Lindley

Lyon Playfair

Maliye Yetkilisi Charles Trevelyan'dan Randolph Routh'a, 3 Şubat 1846

Kıtlıktan ve onun zararlarını hafifletmek için alınan önlemlerden dolayı, İrlanda'nın dolaylı ve daimi imtiyazlar elde edeceğine hiç kuşku yok; ama eğer insanları fiili açlıktan korumak için derhal alınması gereken herhangi bir önlemi ihmal edecek şekilde küçük amaçlar peşinde koşsaydık, gerçekten vebalimiz çok büyük olurdu.

Zaten İrlanda'daki durumu iyileştirmek için alınabilecek en iyi önlem, her fırsatta hükümetten yardım istemek yerine, ülkenin kaynaklarını kullanarak halka kendi ayakları üzerinde durabilmesini öğretmektir. Geçmiş yıllarda bu önemli konuda ilerleme sağlamak için çok şeyler yapılmıştır; fakat bütün engelleri kaldırmak için bugün bu krizden yararlanmak isteyenlerin karşısında sıkı durulmazsa, kanaatim o ki, ülkenin asli ve daimi çıkarları, bizim zamanımızda onarılamayacak bir şekilde zarar görecektir.

Isaac Butt, Dublin University Magazine'nde Yazıyor, 1847

İrlanda'nın âcil ihtiyaçlarını karşılamak için devlet yardımını talep eden ve Krallık Anayasası'na bağlılığını itiraf eden insanlara, İrlanda'nın İngiliz-

tere hazinesi üzerinde devamlı bir yük olduğunu söylemekten daha saçma, daha acımasız ne olabilir?... Eğer birlik bir komedi değilse, İngiliz hazinesinin böyle bir şeyi söylemeye de hakkı olmamalıdır... Başımıza bir felaket geldiğinde, böyle bir felaketle karşı karşıya kalan bir ulusun herhangi bir unsurunun idareden beklemeye hakkı olduğu devlet yardımına layık görülmeşiğimiz örneğinde olduğu gibi, o zaman bize: "birlikten ayrılın, ayrı bir ulusu olarak başınızın çaresine bakın" mı denilecek? Eğer Cork'u viraneye çeviren haller, Cornwall'ın başına gelseydi, yine aynı sözler söylenebilecek miydi? O zaman da, insanlar ayağa kalkıp, Cornwall'ın uğradığı büyük zararı bütün ülkenin paylaşması gerektiğini inkar edebilecekler miydi?

Bütün değerlendirmelerimiz, bu felaketin, İmparatorluğun başına gelmiş bir afet sayılması ve yükün, genel olarak İmparatorluk tarafından üstlenilmesi gerektiği ilkesine dayanmaktadır. Eğer bu ilke kabul görmeyecekse, yani eğer devlet, daha önce söylediğimiz gibi, bizi de vatandaşı kabul etmeyecekse, eğer böylesi bir durum karşısında hükümetin yapması gereken yardımı alamayacaksa, İrlandalılar olarak, tabii ki birleşik Parlamento'nun, İrlanda'ya üvey evlat muamelesi yaparak hükümet olmanın gereklerini yerine getirmediğini düşüneceğiz. Bu durumda, İrlandalıların önünde, üstelik bunun bir ihtiyaç olduğu da tamamen kanıtlanmış iken, ülkeyi yönetecek ayrı bir yasama organı kurmayı istemekten başka bir alternatif kalır mı?

Britanya Yardım Derneği'nin Raporu

Yardım başvurusunun alınmasından sonra, durumun aciliyetinin gerektirdiği çabuklukta talep karşılandı. Majesteleri Kraliçe, isminin 2000 sterlinlik bağış yapanlar listesinin başında yer alması için derhal emir verdi ve gerekirse, lütufkarlığını gösterip daha fazlasını bağışlayacağına dair de söz verdi. Ardından, Majesteleri Hanover Kralı'nın da aralarında bulunduğu Kraliyet Ailesinin bütün üyeleri de cömertçe bağışta bulundular.

Aynı şekilde, Londra Belediye Başkanı'nın İngiltere ve Gal Memleketi'nde belediyesi olan şehirlerin baş yöneticilerine gönderdiği bir genelgeye de derhal olumlu cevap geldi. Birçok önemli kentte yoğun katılımlı mitingler yapıldı; ülkenin neredeyse bütün bankalarında ve belli başlı ticari kurumlarında yardım hesapları açıldı. Bu hesaplarda toplanan yardımlar, kökeni ve statüsü ne olursa olsun, İngiliz insanının, imkan-

larının sınırlarını zorlayarak, aynı ülkenin uyrukları olan mağdurların sıkıntılarını hafifletmek için yardım yapmaya istekli olduğunun açık kanıtıdır.

Bir süre sonra da, Büyük Britanya Krallığı'nın uyrukları sadece kolonilere değil yabancı devletlere de dağıldılar ve aynı amaç için halktan yardım topladılar. Yardım yapanlar, sadece İngiliz uyrukları değildi. Bağış listesinde, 1000 sterlin bağışlayan Zatı Şahaneleri Haşmetmeab Sultan'ın ismi de bulunuyordu. Sultan'ın kendi devletinde bulunan ve Büyük Britanya halkına sadece sempati, merhamet ve insani kardeşlik duygularıyla bağlı olan birçokları da onun örnekliğini izlediler.

Belfast Hanımlar Cemiyeti, 1847

Alınan Kararlar.

Yapılan çağrı üzerine, bütün dini mezheplerden çok sayıda hanımefendinin yer aldığı etkin bir topluluğun katılımıyla, 1 Ocak 1847 Cuma günü, Bay Hall'un Ticaret Bakanlığı'ndaki Büyük Odası'nda bir toplantı yapıldı.

Bayan Kowles'un başkanlığında yapılan bu toplantıda:

1. Bir yardım fonu kurmak ve İrlanda sathında hastalıktan etkilenen bölgelerin zararını hafifletmek amacıyla bir Cemiyet kurulmasına ve mezhebî farklılıklara bakmaksızın, durumun aciliyetine göre hareket edecek olan, çoğunlukla da yardıma muhtaç olunduğunda görevlendirilmek üzere bir Komitenin oluşturulmasına...

3. Yukarıda sözü edilen amacı gerçekleştirmek için bir yardım hesabı açılmasına; Komite'nin kenti iki bölgeye ayırıp daha önce yardım yapmamış olanlardan fona yardım toplamak için Toplayıcılar atanmasına...

5. Daha çok para toplamak için, bu şehirde, bahar aylarında, zamanını ve yerini Hanımlar Komitesi'nin belirleyeceği bir Kermes düzenlenmesine ve bu toplantıya katılan hanımların ve onların arkadaşlarının, yaptıkları el işleriyle kermese katkı vermelerinin istenmesine... oy birliğiyle karar verildi.

Rapor.

Komite'nin halka yönelik yaptığı ilk çalışmalarından biri, konuyu araştırmakla görevli Komite'nin topladığı belgelerden yararlanarak, bir çağrı veya rica mektubu hazırlamak ve bunu ilgili yerlere göndermekti. Bu mektupta, Cemiyet'in amaçları kısaca anlatılıyor; yüz yüze yapılmış bazı görüşmelerden alıntılar yapılarak, mahrumiyetin inanılmaz boyutlara

ulaştığı gösterilmeye çalışılıyor ve talihsiz mağdurlara yardım ulaştırma çabalarında hayırseverin ilgisi çekilerek elini cebine atması isteniyordu.

Bu çağrıya çok cömertçe cevap geldi. Sadece bizim kendi muhitimizden değil, İrlanda'daki diğer bölgelerden, İskoçya'dan ve özellikle de İngiltere'den, Komite'ye yardım yağdı. Gönderilen yardımların miktarı ve göndermedeki çabukluk, yaşanan felaketle ilgili olarak çağrı mektubunda anlatılan kısa, basit fakat gerçek hikayelerin, onları derinden etkilediğini yeterince kanıtlıyordu. Daha şimdiden, nakit olarak, 2000 sterlinin üzerinde para toplandı ve çok miktarda elbise ve elbise yapımında kullanılacak malzeme temin edildi.

İlkin, Komite'ye yardım için başvuranların tek isteği (bir örnek dışında) yiyecekti. Binlerce insan, her gün açlıktan ölme tehdidi altında yaşıyordu; insanların yardım yakarışlarına Komite'nin kulaklarını tıkaması imkânsızdı. İlk bağışlar, mecburen, aç ve kimsesizlere dağıtılmak üzere yiyecek satın almak için kullanıldı. Elbiseler de, giyecek bir şeyi olmayanlara ve iş arayacak ve evlerinden ayrı bir yerde çalışacak durumu olmayanlara verildi...

Aşağıdaki alıntılar, ilgili görevlilere gönderilen mektuplardan seçilmiştir. 8 Ocak tarihli ilk mektup, Cemiyet'in kurulmasından tam bir hafta sonra alınmıştır ve o zamandan bu güne (6 Mart 1847) dek mahrumiyetin giderek arttığını göstermektedir:

“Donegal Kontluğu, Inniskeil Glebe Semti, Ardara Bölgesinde oturan James Ovens'tan, 8 Ocak 1847.

Bu vesileyle, yaklaşık on iki bin nüfuslu Inniskeil semtinin içinde bulunduğu hazin durumu Belfast Hanımlar Cemiyeti'nin dikkatlerine sunuyorum. Yardım Komitesi'ne iş başvurusunda bulunanların sayısı dört bindir; biçare sekiz yüz kişiye ise, yaşlı, hasta ve sakat olduğu için iş verilmemiştir. Hiçbir mülk sahibi, otuz mil uzunluğunda ve esas olarak günlük ve tamamen meskun olan bu semtte oturmamaktadır ve burada oturmayan arazi sahiplerinden aldığım yardım sadece 45 sterlindir. Her gün inanılmaz derecede az yiyeceklerle yaşamaya çalışan altı, sekiz veya on kişilik yoksul ailelerin durumunu ayrıntılarıyla anlatırsam içiniz acır. Derry'den 45 mil uzakta bulunan bu semtte erzak ihtiyacımızı karşılayabileceğimiz tek bir güvenli marketimiz vardır. En büyük zorluk ve masraf, erzakın intikalinde yaşanmaktadır.”...

“Donegal Kontluğu, Carripart bölgesinden Francis M'Clure'dan, 27 Şubat 1847.

Neredeyse her evde kıtlığın çekildiği, hastalığın giderek yayıldığı ve çabucak kurbanlar aldığı bu semtte bağışlarınız çok işe yarayacak.

Dün, bu muhitten on iki kişi, yalnız mezarlarına gömüldü. Bugün ise, bana aşağı yukarı aynı sayıda insanın, bu hayatın kaygılarından ve dertlerinden kurtulduğu haberi geldi.

Dizanteri, en ölümcül hastalıktır ve sıtma kadar bulaşıcıdır. Acıyı hafifletmek için, kadınları istihdam ederek aldığım 20 sterlin çok işe yarayacak. Bu para, en az 50 kişiyi, üç ay idare eder. Bu süre içinde, başka bir kaynaktan yardım gelmezse, takdire şayan faaliyetleri olan Cemiyetinizin, yardıma son derece muhtaç olana ve Tanrı'nın kıtlığın dehşetinden onları korumak için iyi kalplerinizi devreye soktuğu bu biçarelere, bir kez daha hayırsever ve cömert elini uzatacağını ümit ediyorum."

James Hack Tuke, 1847 Sonbaharı'nda Gerçekleştirilen Connaught Ziyareti

Connaught'un öteki birçok bölgesinde olduğu gibi, Mayo'daki arazi sahipleri de (bu gidişatın incitici ve kötü sonuçlarını gören birçok soyluyu tenzih ederek söylüyorum) alıp başını gitmiş olan mevcut sefillik ve yoksulluğu artıracak işler yapmaktan geri durmuyorlar. Hasat edilen hububat bol olmasına rağmen, son iki yılda yaşanan kıtlık yüzünden, arazi sahiplerine ödenmemiş kira ve öteki borçları karşılamaya yetmemektedir. O yüzden, en azından kiracının ödeme konusundaki isteksizliğini doğal karşılamak gerekir, çünkü böyle yapması durumunda, o kesinlikle açlıktan ölür. Arazi sahiplerinin yasal bakımdan tam yetkili vekilleri, her yerde iş başındadır; her tarafta, arabacı veya çiftlik kahyasının küçük yulaf veya patates çuvallarını 'yan yatırıp' paylarını aldıklarını veya korumaların, üzerine yüklenmiş aşırı borçları ödemek zorunda olan talihsiz kiracıların mahsulü üzerine çöreklendiğini görürsünüz. Hayırsever cemiyetler aracılığıyla dağıtılan tohumluk hububata bile tamamen el konulmaktadır. Mahsulüne bu şekilde el konulmasının neden olduğu derin acıya ek olarak, birçok durumda çiftçiler evlerinden de tahliye edilmektedirler. Arazi sahiplerinin ısrarı üzerine, tek göz odası olan damsız kulübelerde yaşayan biçareler, önce ser sefil barınaklarından çıkarılmakta, sonra da evleri yıkılmaktadır. Hatta bütün bunlar, açlıktan ölen köylülere yardım etmek için bütün dünyanın seferber olduğu bir zamanda olmaktadır...

Bu kimsesiz biçareler için bir ümit ışığı olabilir mi? Ölümün, bazıların kaderi olduğu o kadar açık ki! Çünkü Westport birliğine bağlı yoksullar evi, ancak 40 mil uzaklıkta olmasına karşın, mahrumiyet bakımından kendilerinden pek aşağı kalır yanı olmayan civar köylerin ahalisi de sadece şalgam kökleriyle hayatta kalmaya çalışıyorlardı. Yaşamak için tek şansları, yorgun ve bıkkın halde yanından geçtikleri tarlalardan aldıkları (siz çaldıkları da diyebilirsiniz) şalgamlardı. Bazıları gerçekten, fazla dayanamıyorlardı. Ölüm onları acılarından, arazi sahiplerini de üzerlerindeki yükten kurtarıyordu.

SORULAR

-
1. Kıtlığın başlangıcında İngiliz hükümetinin endişeleri nelerdi?
  2. Özel yardım kurumları, kıtlık sırasında ne tür roller oynadılar?
  3. İrlanda, kıtlık sırasında, İngiltere ve İskoçya ile aralarındaki birlikten yardım mı yoksa zarar mı gördü?
  4. Arazi sahiplerinin tutumu, kıtlığın sonuçlarını nasıl etkiledi?
-

SİYASAL ELEŞTİRİLER

108. J. STUART MILL

ÖZGÜRLÜK ÜZERİNE

(1859)

John Stuart Mill (1806–73), çocuk yaşlarından itibaren, bir filozof ve reformcu olacak şekilde eğitim gördü. Henüz üç yaşındayken, Faydacılık akımının sıkı bağlılarından biri olan babası, ona ana dilleri ve klasikleri öğretmeye başladı. 17 yaşındayken, Doğu Hindistan Şirketi'nde işe girdi ve orada önemli bir mevki olan baş müfettişliğe kadar yükseldi. Bu şirkette çalışırken, sosyal ve ekonomik meseleler üzerine birkaç eser yazdı ve *London Review*'in editörlüğünü yaptı. Şirket 1858'de kapanınca, bütün vaktini yazmaya ayırdı. Zamanla felsefi yaklaşımı, babasının düşüncelerinden farklılaştı ve daha idealist bir yapıya büründü. 1865'teki seçimlerde Parlamento'ya girdi. Orada radikal kanatta yer aldı ve kadınlara da seçme hakkı verilmesini savundu. 1873'te Fransa'da öldü.

Özgürlük Üzerine, özgürlüğün doğasına dair uzun yıllar zarfında zihninde şekillenen düşüncelerin ürünüydü. Mill, devletin haklarına karşı bireyin haklarını önceledi ve bireysel ve toplumsal özgürlüğün sınırlarını titiz bir şekilde belirledi.

Bu denemenin amacı, toplumun bireyle olan zorlama ve denetleme bağlamındaki muamelelerini, bu noktada kullanılan araç ister yasal cezalar şeklinde uygulanan maddi güç olsun isterse de kamuoyunun manevi baskısı olsun, mutlak surette yönetmeye elverişli çok basit bir ilke beyan etmektir. Bu ilke, insanların, fert fert veya toplu olarak, aralarında herhangi birinin hareket özgürlüğüne karışmalarına izin veren biricik amacın, 'nefsi koruma' olduğudur. Uygar bir toplumun herhangi bir üyesi üzerinde, onun arzusuna rağmen, gücün haklı olarak kullanılabileceği tek amacın, başkalarına gelecek zararı önlemek olduğudur. Bireyin kendi iyiliği, maddi ve manevi olsun, yeter bir haklı sebep değil-

dir. Bir birey, bir şeyi yapmaya veya buna katlanmaya, sırf böyle yapması onun hakkında hayırlı olacaktır diye, onu daha mutlu kılacaktır diye, başkalarının fikirlerine göre böyle yapmak akıllıca hatta doğru olacak diye, zorlanamaz. Bunlar, serzenişte bulunmak, onunla tartışma yapmak, onu bir şeye ikna etmek veya ondan bir şey istemek için iyi sebeplerdir, ama başka türlü davrandığı taktirde, onu zorlamak veya herhangi bir kötülüğe uğratmak için haklı bir neden oluşturmazlar. Bunu haklı göstermek için, ondan yapmamasını istediğimiz hareketin bir başkasına zarar vermesi ihtimalinin olması gerekir. Herhangi bir bireyin, hareketinden topluma karşı sorumlu olabileceği kısım, o hareketin başkalarını ilgilendiren kısmıdır. Yalnızca kendisini ilgilendiren kısmına gelince, burada kişinin mutlak manada özgür olması, hakkıdır. Birey, kendisi üzerinde, kendi bedeni ve aklı üzerinde egemendir.

Bu, o halde, insan özgürlüğünün özel sahasıdır. Bunun içine, öncelikle, bilincin iç alanı girer ki, en kuşatıcı anlamda, vicdan özgürlüğünü, bütün eylemsel veya düşünsel, bilimsel, ahlaki veya teolojik konularda mutlak düşünce ve duyu özgürlüğünü gerekli kılar. Düşünceyi ifade etme ve yayma özgürlüğü, başka bir ilkeye girer gibi görülebilir, zira bu özgürlük, bir bireyin hareketinin başka kimseleri ilgilendiren kısmına aittir; ama neredeyse düşünce özgürlüğünün kendisi kadar çok önemli olduğu için ve büyük bir kısmı itibarıyla aynı sebeplere dayandığından, pratikte ondan ayrılmaz. İkincisi, bu ilke, zevklerde ve uğraşlarda serbestliği; hayatımızın planını kendi karakterimize uyar şekilde düzenleme; hemcinslerimizin düşüncesinde bizim karakterimiz aptalca, ters veya yanlış bile olsa, yaptığımız şey kendilerine zarar vermediği sürece, onlar tarafından engellenmeye uğramaksızın- ve işin muhtemel sonuçlarına katlanmamız şartıyla, istediğimiz şekilde davranma özgürlüğünü gerektirir. Üçüncüsü, her bir bireyin bu özgürlüklerinden, sonuç olarak, aynı kayıtlar dahilinde, bireylerin kendi aralarında toplanma özgürlüğü ile başkalarına zararı olmayan herhangi bir amaç için birleşme özgürlüğü çıkar: Bir araya gelen bu kişilerin reşit olmaları, zor altında veya aldatılmış olmamaları farz edilir.

Yönetim biçimi ne olursa olsun, bu özgürlüklere, bütünü itibarıyla saygı gösterilmeyen hiçbir toplum özgür değildir; bu özgürlüklerin mutlak surette ve şarta bağlı olmaksızın var olmadığı hiçbir toplum, tam olarak özgür değildir. Özgürlük denmeye layık tek özgürlük, başkalarının iyi olmalarına engel olmaya veya onların iyi olma çabalarına engel olmaya kalkışmadığımız müddetçe, kendi iyiliğimizi kendi bildiğimiz yolda arama özgürlüğüdür. Her birey, gerek bedensel ve gerekse zihinsel

ve manevi bakımlardan, kendi sağlığının asıl bekçisidir. İnsanlar, birbirlerinin kendi beğendikleri gibi yaşamalarına tahammül göstermekle, her bireyi diğerlerine hoş gelecek şekilde yaşamaya zorlamakla olduğundan daha çok kâr elde ederler.

Tekil düşünürlerin kendilerine özgü doktrinleri bir tarafa bırakılırsa, yeryüzünün her tarafında, toplumun birey üzerindeki yetkilerini, hem kamuoyu gücüyle hem de yasa gücüyle, gerektiğinden fazla genişletmek hususunda giderek artan bir eğilim de vardır; dünyada gerçekleşmekte olan bütün değişikliklerin gidişi, toplumu güçlendirmeye ve bireyin gücünü azaltmaya doğru olduğu için, bu hak gaspı, öyle kendiliğinden ortadan kalkmaya yüz tutmuş bir fenalık değildir, bilakis gitgide daha korkulacak bir hale bürünme eğilimindedir. İnsanoğlunun, ister yöneticiler, isterse sade vatandaşlar olarak, kendi düşünce ve eğilimlerini, başkalarına birer davranış kuralı olarak dayatma isteği, insanın doğasındaki en iyi ve en kötü duyguların bazılarıyla öyle güçlü bir şekilde desteklenmektedir ki, bunu olsa olsa ancak güç yokluğu denetim altında tutabilir; güç de azalmayıp çoğalmakta olduğuna göre, bu kötü gidişin önüne sağlam bir ahlaki inanç engeli konamazsa, dünyanın bugünkü hal ve şartlarına bakıldığında, onun artacağını beklememiz gerekir.

Bireylik Üzerine

Eylemlerin de düşünceler kadar serbest olması gerektiğini hiç kimse iddia edemez. Bilakis, düşünceler, ifade olunuşlarındaki hal ve şartlara göre, söylenmeleri, zararlı bir eyleme kıskırtma oluşturacak özellikte ise, muafiyetlerini kayıp bile ederler. “Fakirleri aklıktan öldürenler hububat tacirleridirler” veya “özel mülkiyet bir soygunculuktur” gibi görüşlere sadece basında yayınlandıkları müddetçe dokunulmamalıdır; fakat bunlar bir hububat tacirinin evinin önünde toplanan galeyana gelmiş bir kalabalığa karşı nutuk şeklinde söylenir veyahut aynı kalabalık içinde bir hafta halinde dolaştırılırsa, cezalandırılmayı hak edebilirler. Mazur görülebilir bir sebep olmaksızın, başkalarına zarar veren fiiller, ne türden olursa olsunlar, bunları uygun bulmayan hissiyat tarafından ve gerektiğinde, insanların fiili müdahalesiyle, kontrol altına alınabilir ve daha önemli durumlarda ise mutlaka kontrol altına alınmaları gerekir. Bireyin özgürlüğü, bu kadarlık sınırlandırılabilir; birey, kendini başkalarının başına bela etmemelidir. Fakat birey, başkalarını ilgilendiren konularda onları rahatsız etmekten kaçınır ve sadece kendisini ilgilendiren şeylerde kendi eğilim ve yargısına göre hareket ederse, düşüncenin

özgür olması gerektiğini gösteren aynı sebepler, aynı şekilde, o kişinin taciz edilmeksizin kendi görüşlerini, fayda ve zararı kendisine ait olmak üzere, uygulama alanına dökmesine izin verilmesi gerektiğini de kanıtlar. İnsanların yanılmaz olmadıkları; onların gerçeklerinin, büyük çoğunlukla, ancak yarı gerçekler oldukları; karşıt düşüncelerin, en eksiksiz ve en serbest bir şekilde birbirleriyle karşılaştırılmasından ileri gelmedikçe, fikir birliğinin makbul olmadığı ve insanlar gerçeği bütün yönleriyle tanımak hususunda şimdikinden çok daha üstün bir kabiliyete erinceye kadar, farklı düşüncelerin bir fenalık değil bilakis iyi olduğu hususları, insanların -düşüncelerine olduğundan az olmamak üzere- hareket tarzlarına da uygulanabilir ilkelerdir. İnsanlar kusursuz olmadıkları müddetçe, mutlaka farklı görüşlerin var olması nasıl yararlı ise, farklı yaşayış tecrübelerinin olması da öyledir; başkalarına zarar vermemek şartıyla, farklı karakterlere özgür hareket alanları verilmeli; herhangi bir kimse, farklı yaşam tarzlarını denemeyi kendince uygun bulursa, bunların değerini yaşayarak öğrenmesine de imkan verilmelidir. Özetle, uygun olan şudur ki, başkalarını birinci dereceden ilgilendirmeyen hususlarda, bireylik, otoritesini göstermelidir. Kişinin kendi karakterinin değil de, başkalarının gelenek ve alışkanlıklarının davranış kuralı olduğu bir yerde, insan mutluluğunu oluşturan başlıca unsurlardan biri, hem de bireysel ve toplumsal ilerlemenin başlıca unsuru eksik olur.

John Stuart Mill

Bu ilkeyi savunurken, karşılaşılabilecek en büyük güçlük, kabul edilmiş bir amaca ileten araçların takdirinde değil, genellikle kişilerin bizzatıhi amaca yönelik kayıtsızlıklarındandır. Bireyliğin özgürce gelişmesinin, mutluluğun başlıca temel şartlarından biri olduğu; bunun, uygarlık, öğretim, eğitim, kültür kelimeleriyle ifade olunan bütün şeylerle sadece aynı değerde bir unsur olmayıp, aslında bütün bu şeylerin ayrılmaz bir parçası ve şartı olduğu kavranabilse; özgürlüğe değerinden daha az değer verilmesi tehlikesi hiç var olmaz ve özgürlük ile toplumsal denetim

arasındaki sınırların ayarlanması, hiçbir olağanüstü güçlük arz etmezdi. Ancak kötü olan şu ki, bireyin bir şeyi içinden gelerek yapmasının biza-tihi bir değeri olduğu veya kendi başına herhangi bir saygıya layık oldu-ğu, bildik düşünce tarzları tarafından hemen de kabul edilmiyor gibidir. Çoğunluk, insanlığın şu anki gidiş tarzından memnun olduğu için (çün-kü o gidişe bu halini veren çoğunluktur) bu gidiş, neden herkes için yeter derecede iyi olmasın, onun aklı bunu almaz ve dahası, kişinin için-den gelerek bir şeyi yapması ahlak ve toplum reformcularının çoğunun ideallerinde hiç yer tutmaz; bilakis, ona, daha ziyade, bu reformcuların, kendi yargılarına göre, insanlık için en iyisi olacağını düşündükleri şeyin herkesçe kabul edilmesine güçlük çıkaran ve belki de karşı gelen bir engel diye, çekemeyen bir gözle bakılmaktadır.

Toplum Otoritesinin Sınırları

O halde, bireyin, kendi üzerindeki egemenliğinin uygun sınırı nedir? Toplumun otoritesi nerede başlar? Beşer hayatının ne kadarlık kısmı bireyleğe ve ne kadarı topluma ayrılmalıdır?

Eğer her biri, kendisini özellikle daha fazla ilgilendiren kısma sahip olursa, her biri kendi uygun payını almış olur. Hayatın özellikle bireyi ilgilendiren kısmı bireye ait olmalıdır, esas itibarıyla toplumu ilgilendi-ren kısmı da topluma.

Toplum bir sözleşme üzerine kurulmazsa da ve toplumsal yüküm-lülükleri ondan çıkarmak üzere bir sözleşme icat etmekle de hiçbir iyi amaca ulaşılmazsa da, toplumun korumasını elde eden herkes, bu yararın karşılığında topluma bir şey borçludur ve toplum içinde yaşama gerçeği, her bireyin o toplumdaki diğer bireylere karşı belirli bir hareket çizgisine uymakla yükümlü olmasını gerektirir. Bu hareket, öncelikle, birbirlerinin çıkarlarına, daha doğrusu ya açık yasa hükümleriyle ya da zımni anlaşma ile hak sayılması gereken belirli çıkarlarına zarar ver-mekten; ikincisi, toplumu veya üyelerini zarardan ve taciz edilmekten korumak için göze alınan çalışmalardan ve fedakarlıklardan her şahsın kendi payına düşene (hakkaniyete uygun bir ilkeye dayalı olmak üzere) katlanmasından ibarettir. Başkalarını herhangi bir şekilde tacize kalkı-şanlara, toplumun ne pahasına olursa olsun bu şartları zorla dayatma hakkı vardır. Sorumluluklarını yerine getirmekten kaçmaya çalışanlara da, toplumun ne pahasına olursa olsun bu şartları zorla dayatma hak-kı vardır. Kaldı ki, toplumun yapabileceklerinin hepsi, bundan ibaret

de değildir. Bir bireyin fiilleri, başkalarının korunmuş haklarından herhangi birini ihlale kadar varmaksızın da, o şahıslara yine de zarar verici olabilir veya onların mutluluğunu gerektiği gibi gözetmeyebilir. Bu durumda, zararı dokunan kimsenin, yasa tarafından değilse bile, kamuoyu tarafından cezalandırılması adildir. Bir kişinin hareketinin herhangi bir kısmının, başkalarının çıkarlarına zararı dokunması halinde, toplumun buna karışmaya hakkı vardır; buna karışmakla genelin mutluluğu korunmuş olur mu, olmaz mı meselesi tartışmaya açık hale gelir. Ancak bir kişinin hareketi, kendinden başka kimsenin çıkarlarına dokunmadığı veya başkaları bunu istemeden dokunması gerektiği taktirde (ilgili kişilerin hepsi, reşit ve normal bir akıl seviyesine sahip olmak kaydıyla) böyle bir sorunla uğraşmaya mahal yoktur. Bütün bu gibi durumlarda, o hareketi yapmak ve sonuçlarına katlanmak hususunda, yasal ve toplumsal, tam özgürlük olmalıdır.

Bu doktrinin, insanlığın, bizzat kendi çıkarları söz konusu olmadıkça, hayatta birbirlerinin hareketlerine hiç karışmamaları gerektiğini ve birbirlerinin iyiliği veya mutluluğu ile ilgilenmemeleri gerektiğini ileri süren bencilce kayıtsızlık doktrinlerinden biri olduğunu sanmak, onu son derece yanlış anlamak olur. Başkalarının daha iyi olması için, çıkar hesabı yapmadan çaba göstermenin, herhangi bir şekilde azaltmak yerine, çok artmasına ihtiyaç vardır. Fakat çıkar hesabı yapmadan gösterilen bu yardımseverlik, insanları kendi yararlarına inandırmak için, kamçı ile kırbacın, gerek gerçeğinden gerekse mecazi olanından başka vasıtalar bulabilir. Herkesin kendince saygı duyduğu erdemlerin değerini küçümsemekte en sonda gelecek biri varsa, o benim; Bunlar, önem sırası açısından, ikinci sırada olsalar bile, toplumsal erdemlerden hemen sonra gelirler. Bunların her ikisini de geliştirmek, aynı derecede eğitimin işidir. Fakat eğitim bile, zorlama ile olduğu kadar, kanaat oluşturma ve ikna ile iş görür ve eğitim görme dönemi geçince, herkesin kendine ait erdemler, ancak kanaat oluşturma ve ikna yoluyla zihinlere sokulmalıdır. İnsanlar, iyiyi kötüden ayırt etmek için birbirlerine yardım etmekle ve iyiyi seçip, kötüden kaçınmaya birbirlerini teşvik etmekle yükümlüdürler. Hep birbirlerini, yüksek hasletlerini gittikçe daha çok kullanmaya ve duyguları ile amaçlarını aptalca ve aşağılatıcı konular ve anlayışlar yerine, bunların akıllıca ve yüceltici olanlarına teşvik etmelidirler. Ancak ne bir kişinin ne de daha fazla sayıdaki kişilerin, olgunluk çağında bulunan bir başka kişiye, iyiliği, kötülüğü kendine ait olmak üzere, hayatını istediği gibi düzenlemeyeceğini söylemeye hakkı yoktur.

SORULAR

-
1. Toplumun özgürlüğü kısıtlama hakkı ne zaman doğar?
  2. Mill'e göre, bir toplumun sahici özgürlüğe sahip olduğunu söylemeden önce, hangi şartlar yerine gelmiş olmalıdır?
  3. Mill, devletin ekonomiye ve topluma müdahale etmesini isteyen reformcuların argümanlarına nasıl cevap verebilir?
  4. Mill, kabul edilebilir özgürlük ile kabul edilemez özgürlük arasında nasıl bir ayrım yapıyor?
  5. Mill'e göre, savunduğu özgürlük vizyonu yararlıydı; fakat başkaları, gerçekçi olmadığı, hatta acımasız olduğu gerekçesiyle bu vizyonu eleştirdiler. Niçin?
-

109. PIERRE PROUDHON

MÜLKİYET NEDİR?

(1840)

Radikal Fransız sosyalisti Pierre Joseph Proudhon (1809-65), ününü, siyasal bir sistem olarak anarşizmi savunmasına borçluydu. Proudhon, fakir ve sorumsuz bir köylünün oğlu olarak büyüdü ve siyasal düşünceleri de, yetiştiği ortamdan etkilendi. Küçük yaşta okulu bırakmak zorunda kalan Proudhon, meslek hayatına bir matbaacının yanında çırak olarak başladı. Çalışırken, okumayı ve yazmayı öğrendi. Siyasete giderek daha çok ilgi duyan Proudhon, sonunda yazar ve gazeteci oldu. “Mülkiyet hırsızlıktır” sloganıyla Fransa’da infial uyandırdı ve “*Mülkiyet Nedir?*” kitabının yayınlanmasından sonra sürekli siyasi muhaliflerinin saldırılarına maruz kaldı. *Halkın Temsilcisi* adlı gazetesi kapatıldı ve sürgüne gönderilmeden önce yıllarca hapiste kaldı. III. Napolyon tarafından bağışlandıktan sonra Fransa’ya geri döndü ve ömrünün son yıllarında Paris’teki işçi sınıfının önde gelen liderlerinden biri oldu.

Mülkiyet Nedir? Proudhon’un ilk ve en önemli kitabıdır. Radikal bireyci Proudhon, devlete ihtiyaç olmadığını savunan anarşizm ideolojisinin, toplumsal eşitsizlik ve adaletsizliklerin tek mantıklı çözümü olduğuna inanıyordu.

En güçlüünün hakkından, insanın insanı sömürmesi veya kölelik; fatihin fethettiklerinden aldığı aşırı faiz veya haraç ve vergiler, gümrükler, krallığın imtiyazları, ev kiralari, çiftlik kiralari vb. den oluşan bütün o kalabalık aile, yani tek kelimeyle, mülkiyet doğar.

Zor kullanmaktan, adaletin ikinci göstergesi olan hile doğmuştur; hileden fabrikatörlerin kârları, ticaret, bankacılık, ticari sahtekârlıklar ile *hüner* ve *zeka* gibi güzel isimlerle göklere çıkarılan ama aslında alçaklık ve hilekarlığın zirvesi sayılması gereken sahte yeterlik ve hak iddiaları ve son olarak da toplumsal eşitsizliklerin her türü doğmuştur.

Yasanın yasakladığı hırsızlık biçimlerinde, sadece ve açıkça, zor ve hile kullanılır; resmi biçimlerinde ise, zor ve hile, kendilerini, kurbanlarını soyamak için bir araç olarak kullandıkları yararlı bir ürün içerisinde gizlerler.

Şiddet ve savaş hilesine başvuranlar, öteden beri herkesçe kınanmıştır; ama hiçbir ulus, hırsızlığın bu türünden kurtulmayı henüz başara-

mamıştır. Ve bu hırsızlık, hüner, çok çalışma, mülkiyet sayesinde yapılır ve bu, safsatalardan kaynaklanan açmazların ve hukuk ilminin sayısız çelişkilerinin kaynağıdır.

“İlyada” ve “Odise” şiirlerinde, abartıyı seven yazarların övdüğü zor kullanma ve hile yapma hakkı, Greklerin ve Romalıların esin kaynağı olmuş, oradan da bizim ahlak değerlerimize ve yasa metinlerimize geçmiştir. Hristiyanlık da bu noktada hiçbir şeyi değiştirememiştir. Burada İncil'i suçlamamak gerekir, çünkü yasacılar kadar aptal olan rahipler, İncil'i hem doğru yorumlayamamış hem de doğru anlayamamışlardır. Konsillerin ve papaların ahlakla ilgili meselelerin tamamında gösterdikleri cahillik, pazar yeri ve sarraflarla ilgili bilgisizliklerine denktir ve Kilise'yi öldüren ve onun öğretilerini büsbütün itibarsızlaştıran şey, Kilise'nin hak, adalet ve toplum konusundaki bu koyu cehaletidir. Roma Katolik Kilisesi'nin ve diğer Hristiyan kiliselerinin imansızlığı aşıkardır. Tümü, İsa'nın ilkelerine saygısızlık etmişlerdir; tümü, ahlakî ve itikadî konularda sapkınlığa düşmüşlerdir; tümü, insanları kötülüğe yönelten ve katil yapan batıl ve saçma inançları öğretmekten suçludurlar. Kendisini hiç yanılmaz olarak gören ve ahlaken tamamen çürümüş olan bu Kilise, Tanrı'dan ve insanlardan af dilesin. Reformcu mezhepler de yanıldıklarını kabul etsinler... o zaman aldatılmış olduğunu anlayan ama hâlâ dindar ve merhametli olan halk, bunu düşünmeye başlayacaktır.

Hak kavramının çeşitli türlerinin gelişimi de aynı şekilde olmuştur; nitekim mülkiyet de hak biçimleri arasındadır. Adaletin, hırsızlığı her yerde önüne katıp sürdüğünü ve onu giderek daha dar sınırlar içine hapsedtiğini görüyoruz. Adaletin adaletsizlik üzerinde ve eşitliğin eşitsizlik üzerinde kazandığı zaferler, içgüdüyle ve sadece olayların zorlamasıyla gerçekleşmiştir ama toplumsal varlığımız, nihai zaferini ya aklımız dolayısıyla kazanacaktır ya da bizler aşağıların en aşağısına düşmeyi hak edeceğiz.

Mülkiyetin ikinci neticesi despotluktur. Despotizm, yasal otorite düşüncesiyle ayrılmaz bir biçimde ilişkili olduğu için, ilkinin doğal nedenlerini açıklarken, ikincinin ilkesi ortaya çıkacaktır.

Peki gelecekteki yönetim biçimi ne olacaktır? Bazı genç okuyucularımın kanaatlerini şu sorularla ifade ettiklerini duyuyorum: “Nasıl böyle bir soru sorabiliyorsun? Sen bir cumhuriyetçisin.” Bir cumhuriyetçiyim, evet! Ama bu kelime hiçbir şey anlatmıyor. *Res publica*, halkla ilgili olan demektir. O halde kim halkın işleriyle ilgileniyorsa, hangi yönetim biçimi altında yaşıyor olursa olsun, kendisini bir cumhuriyetçi

olarak adlandırabilir. Krallar bile cumhuriyetçidir. “Tamam! Peki sen bir demokrat mısın?” Hayır. “Ne? Yoksa monarşi taraftarı mısın?” Hayır. “Meşrutiyeti mi savunuyorsun?” Allah korusun. “O halde bir aristokrat-sın?” Daha neler! “Karma yönetim mi istiyorsun?” O da değil! “O halde nesin sen?” Ben, bir anarşistim!

“Şimdi seni anlıyorum! Yergili konuşuyorsun. Hükümeti taşıyorsun.” Asla. Ben gerçekten neye inanıyorsam, onu en açık şekilde size söyledim. Her ne kadar düzenin sıkı bir dostuysam da, ben (kelimenin en güçlü anlamıyla söylüyorum) bir anarşistim. Şimdi kulağınızı verin ve beni dinleyin.”

Proudhon

İnsan, kendini yetiştirip, fikir sahibi olmak suretiyle, bilim düşüncesine, yani eşyanın tabiatına uygun ve gözlem ve çıkar-sama yoluyla elde edilen bir bilgi sistemi fikrine ulaşmaktadır. Peki insan, cansız varlıklara hükmeden yasaları araştırıyor, yani organik varlıkların doğasına egemen olan kuralları, akla ve evrene hükmeden yasaları araştırıyor da, topluma hükmeden yasaları niçin araştırmasın? Fakat insan, araştırmaları sonucunda bu bilgi düzeyine ulaştınca, siyasal gerçeğin yahut siyaset biliminin,

egemenlerin iradesinden, çoğunluğun görüşünden ve popüler inançlardan tamamen bağımsız olarak var olduğunu, yani iradeler gibi, kralların, bakanların, üst düzey yöneticilerin ve ulusların da bilimle hiçbir alakalarının olmadığını ve bunların hiçbir saygıyı hak etmediklerini kavrar. Aynı zamanda, insan sosyalleşebilen bir varlık olduğuna göre, zihniyeti şekillenip, eğitiminin tamamlanmasının ardından babasıyla aynı pozisyona geldiği gün, babasının onun üzerindeki otoritesinin bittiğini, kendisinin gerçek efendisi ve kralının ancak ispatlı gerçek olduğunu, siyasetin savaş hilesi değil bir bilim olduğunu ve yasa yapıcının işlevinin, son tahlilde, hakikatin metodik olarak araştırılmasına indir-gendiğini de kavrar.

Bu nedenle, bir toplumda, insanın insan üzerindeki otoritesiyle, o toplumun ulaştığı entelektüel gelişmişlik düzeyi ters orantılıdır. Bu otoritenin muhtemel devam süresini de, halkın genelinin, öyle veya böyle doğru bir hükümete, yani bilimsel bir yönetime istek duymasından çıkarmak mümkündür. Nasıl ki adaletin toplumda yaygınlaşmasıyla zor kullanma ve hile yapma hakkı meşruiyetini yitirir ve sonunda eşitlikte yok olmak durumunda kalırsa, iradenin egemenliği de yerini aklın egemenliğine bırakır ve en azından bilimsel sosyalizmde yok olmak durumunda kalır. Mülkiyet ve krallık, dünyanın düzeni kurulduğundan beri, ufalmakta ve giderek yok olmaktadır. İnsan, nasıl ki eşitlikte adaleti arıyorsa, toplum da, anarşide düzeni arar.

Anarşi, bir efendinin, bir egemenin yokluğu demektir. Bu yönetim biçimine, her gün biraz daha yaklaşıyoruz. Bizim eskiden beri alışagelmış olduğumuz, başımıza bir insanı idareci yapma ve onun iradesini yasalaştırma huyumuz, bu yönetim biçimini, düzensizliğin zirvesi ve kaostan ifadesi olarak görmemize neden olur. Bu konuda şöyle bir hikaye anlatılır: 17. yüzyılda Paris'te yaşayan bir vatandaş, Venedik'in kralı olmadığını duymuş ve şaşkınlıktan neredeyse küçük dilini yutacakmış ve sırf duyduğu bu komik hikayeye gülmekten az daha ölüyormuş! Ön yargılarımızın ne kadar güçlü olduğunu görebiliyor musunuz! İçimizde en ileri zekalı olanlar, egemenlerin sayısının olabildiğince çok olmasını isterler! Çok geçmez, şüpheniz olmasın ki, şunu da söylerler: "herkes kraldır." Ama bunu söylediklerinde, ben de sıramı kullanıp, cevaben şunu söylerim: "kimse kral değil; istesek de istemesek de, aynı düzeyde arkadaşlarız." İç politikanın her meselesi, bakanlıkların istatistiklerinden yararlanarak sonuca bağlanmalı, dış politikanın her meselesi de, uluslararası istatistiklere göre çözümlenmelidir. Yönetim biliminin, Bilimler Akademisi'nin bölümlerinden birine bağlı olması gerekir ve bu Akademinin daimi sekreteri de, zorunlu olarak, başbakandır. Her vatandaş Akademi'ye bilimsel bir öneri getirebileceği için, her vatandaş bir yasa yapıcıdır. Fakat, bu önerenin doğruluğu kanıtlanana kadar kimsenin görüşüne yasa muamelesi yapılamayacağı için, kimsenin iradesi, aklın yerine geçemez. Bu nedenle, kimse kral değildir.

Yasamayla ve siyasetle ilgili bütün meseleleri, kişilerin görüşlerine göre değil, bilime göre çözümlemelidir. Yasama erki, sadece metodik olarak kabul görmüş ve ispatlanmış akla aittir. Veto veya yaptırım uygulama yetkisini herhangi bir kişiye vermek, zorbalığın son mertebesidir. Adalet ve yasallık, matematik gerçeklik kadar bizim onayımız-

dan bağımsızdır. Bunları zorunlu kılmak için, sadece bilinmeye; bilinmek için ise, sadece üzerinde düşünmeye ve araştırılmaya ihtiyaçları vardır. O halde, ulus, egemen değilse, yani yasama erkinin kaynağı değilse, ya nedir? Ulus, yasanın muhafızıdır, yani ulus, *yürütme erki*dir. Her vatandaşın, “bu, doğrudur; şu, adildir” demeye hakkı vardır. Fakat herkesin görüşü, ancak kendini bağlar. Bir vatandaşın hakikat olduğunu ileri sürdüğü bir düşüncenin yasalaşabileceği kabul edilmelidir. Peki, bir şeyin yasa olduğuna nasıl karar verilecektir? Bu bir matematik hesaplamanın ispatına veya bir soyut hesaplamanın doğrulanmasına benzer. Burada, deneyin tekrarlanması ve olgunun gözlemlenmesi suretiyle gerçeğe ulaşılır: “Bil ve yasalaştır” sözünü söyleme hakkı sadece ulusa aittir.

Bu düşüncelerimle, eskiden beri doğruluğu kabul edilen fikirlerin tam tersini savunduğumu ve siyasal sistemimizi kökten değiştirmeye çalıştığım izlenimini verdiğimi kabul ediyorum ama okuyucudan da şunu düşünmesini rica ediyorum: eğer doğru düşünüyorsam, düşünce-mi bir çelişkiyle başlattığım için, her adımda çelişkilerle karşılaşmam ve bitişte de çelişkili sözler söylemem gerekir. Ötesine gelince, yasa yapıcının kalemine güvenmek yerine, yasa kılıcının vatandaşların ellerine verilmesiyle vatandaşların özgürlüğünün nasıl tehlikeye atılabildiğini anlamıyorum. Aslında iradenin hakkı olan yürütme erki, çok sayıda vekile emanet edilemez. Ulusun gerçek egemenliği işte budur.

Mülk sahibi, hırsız, kahraman ve egemen (ki bu unvanlar rahatlıkla birbirlerinin yerine kullanılabilir) iradesini yasa olarak dayatır ve ne itiraza ne de denetlenmeye tahammülü vardır. Yani, aynı anda, hem yasama hem de yürütme erkinin kendisinde olduğunu iddia eder. Bundan dolayı, krallık iradesinin yerini bilimin ve hakikatin yasasının alabilmesinin tek çaresi, zorlu bir mücadele vermektir ve krallığın yerine bilimin ikame edilmesi sürecinin daimi bir olgu olması, mülkiyetten sonra, tarihteki en güçlü unsur ve siyasal rahatsızlıkların en üretken kaynağıdır. Bu konuda, hepsini tek tek saymayı gerektirmeyecek kadar çok ve çarpıcı örnek verilebilir.

Eski uygarlık yarışı sona erdi. Artık yeni bir güneş doğuyor ve bu güneş yakında dünyanın çehresini değiştirecektir. Bırakalım, şimdiki nesil yok olsun, bırakalım eski yalancı düzenbazlar çölün kumlarında ölsünler! Kutsal yeryüzü, onların kemiklerini saklamayacaktır. Ey çağın kokuşmuşluğunu görüp de sabrı tükenen ve adalet için her şeyi yapmaya hazır genç adam! Ülkeni seviyorsan ve samimi olarak insanlı-

ğın yararına işler yapmak istiyorsan, özgürlük davasının taraftarı olma yürekliliğini göster. Eski bencilliklerini at ve yükselen halkın eşitliği seline katıl! Dirilen ruhun orada yeni bir hayat ve dinçlik bulacak; parlak zekân, zapt edilemez bir enerjiye kavuşacak ve sönmüş ümitlerin yeniden yeşerecek! Işığı tanıyan gözlerine her şey farklı görünecek; yeni duygular, sende yeni hisler yeşertecek; din, ahlak, şiir, sanat, dil, daha soylu ve daha iyi biçimlerde önünde duracak ve böylece inancından emin olarak ve başkalarını düşünmenin verdiği coşkuyla, evrensel uyanışın şafağında, sesini insanlığa duyuracaksın!

Ve siz menfur bir yasanın acınası mağdurları! Siz ey küçümseyici soyguncular ve zorbalarca hakları ellerinden alınanlar! Ektiğini hiç biçememiş ve hiç rahat yüzü görmemiş mazlumlar! Cesaretinizi toplayın! Göz yaşlarınız sayılıyor! Babalar acıyla ekecek, çocuklar güle oynaya biçecektir!

Ey özgürlük Tanrısı! Ey eşitlik Tanrısı! Adalet fikrini aklımla kavramadan önce, bu duyguyu kalbime yerleştiren Sensin. İçten yakarışlarımı duy! Ne emrettiysen ben onları yazdım; Düşüncelerimi Sen şekillendirdin; çalışmalarına Sen yön verdin; Senin hakikatini efendiye ve köleye yayayım diye, aklımla meraktan, kalbimi bağlardan Sen kurtardın. Konuştuysam, bana verdiğin güç ve yetenekle konuştum. İş tamamına erdirmek ise Sana aittir. Ey özgürlük Tanrısı! Biliyorsun ki, kendi mutluluğumu değil, hep Senin şanını aradım! Hafızamdakileri sil ve insanlık özgürleşsin! İçinde bulunduğum karanlıktan bakıp, sonunda halkın eğitilmiş olduğunu göreyim. İzin ver, soylu öğretmenler onları aydınlatsın; cömert ruhlar, onlara kılavuzluk etsin! Davamız bir an önce başarıya ulaşsın. Kibir ve tamahı, eşitlikte boğ. Bizi köleleştiren şan ve şeref sevdasını yok et. Kahramanlara da büyük adamlara da özgürlüğün kucağında yer olmadığını bu zavallı çocuklara öğret! Senin huzurunda, ismini asla ağzıma almayacağım o güçlü, zengin adama, işlediği dehşet verici suçları göster. Özgürleşmiş topluma kabul edilmek için başvuran ilk kişi o olsun; çabucak tövbe etmiş olmasını bağışlanmasına vesile kıl! İşte o zaman ey özgürlük ve eşitlik Tanrısı! büyük-küçük, akıllı-aptal, zengin-fakir, tarif edilemez bir kardeşlikte birleşecek ve hep beraber yeni bir marş söyleyerek, senin mihrabını yeniden inşa edeceklerdir!

SORULAR

---

1. Proudhon, niçin mülkiyetin hırsızlık olduğunu savunuyor?
  2. Yazarın, çağının sorunlarına bulduğu çözüm nedir?
  3. Proudhon'un iddiasına göre, siyaset bir sanat değil, bilimdir. Proudhon, ne demek istiyor?
  4. Anarşi, topluma ne kazandırıyor? Bu yeni toplum, nasıl bir toplumdur?
  5. Proudhon'un eserinde yapmaya çalıştığı şey nedir? O, kolayca örnek alınabilecek bir toplum modeli mi öneriyor?
-

110. HALKIN SÖZLEŞMESİ

(1842)

Halkın Sözleşmesi, 1840'larda İngiltere siyasetine damgasını vuran ve siyasal ve toplumsal reformlar yapılmasını isteyen geniş tabanlı bir halk hareketinin Avam Kamarası'na verdiği bir dilekçeydi. Dilekçe sahipleri, orta sınıftan dükkan sahipleri, esnaf, sanatkarlar ve her koldan işçilerin oluşturduğu gevşek bir yapılanma etrafında örgütlenmişlerdi. Yapılacak siyasi reformlarla seçme hakkının verilmesini ve parlamento seçimlerinin yapılmasını istiyorlardı. Dilekçe sahiplerinin başlattığı bu hareket, İrlandalı ve İskoç reformcularla İngiliz reformcuları aynı çatı altında toplayan popüler ve ulusal bir yapılanmaydı. Öne çıkan lideri, İrlandalı Feargus O'Connor'dı.

Halkın Sözleşmesi, 3 milyonun üzerinde imza ile, 1842'de Avam Kamarası'na sunuldu. 1848'de, bu sayıyı ikiye katlamak ve sözleşmeyi takdim etmek üzere yarım milyonun üzerinde insanı Londra'da toplamak için bir girişimde bulunuldu ama ancak 50.000 kişi toplanabildi. 1848'den sonra İngiltere'nin yeniden ekonomik refaha kavuşmasıyla da, hareketin önemi azaldı. Sözleşme'nin temel amaçlarına ulaşamadıysa da, daha sonra seçme hakkı konusunda pek çok reform yapıldı. Bu belgede yer alan ısrarlı taleplerin, bu reformların gerçekleştirilmesinde önemli payı vardı.

Halkın Sözleşmesi-Talepler

[Krallık sathındaki işçi kesimlerinin taleplerini yansıtan ve Bay Thomas Duncombe'nin takdim edileceğini daha önceden bildirmiş olduğu Dilekçe, geniş katılımlı bir geçit resmiyle birlikte, Avam Kamarası'na getirildi. Tomar halindeki sözleşmenin hacmi öylesine büyüktü ki, kapılardan sığmadığı için rulo halindeki kağıdı açmak ve öylece Avam Kamarası'na taşımak gerekiyordu. Tomar açıldığında, Belge, Avam Kamarası'nın zemininin büyük bir bölümünü kapladı ve Kürsü seviyesinin üzerine kadar çıktı.]

Bay T. Duncombe, Dilekçe'yi Kamara'ya sunarken, bir yandan geniş bir alanı kaplayan bu dilekçeye bakıp, bir yandan da, sadece içerdiği taleplerden dolayı değil, onu imzalayan milyonlar dolayısıyla ona verilen önemi de göz önünde bulundurarak şunları söyledi: "Avam Kamarası'ndan, dilekçelerin sunumuyla ilgili kurallarını yumuşatmasını istemem gerekse, Kamara'nın isteğimi kabul edeceğinden eminim. Ancak

dilekçenin Kamara'da dikkatlice incelenmesini ve dilekçeyi imzalayanlar adına konuşacak temsilcilerin dilekçede yer alan görüşleri destekler tarzda Kamaranızın huzurunda yapacağı konuşmaların dinlenmesini öneren teklif konusunda sizleri önceden haberdar ettiğim için, Kamara'dan bana bu izni vermesini istemeyeceğim ve bütün dilekçelerin sunumuyla ilgili kurallara kesin olarak uyacağım. Kamara'nın, bu ülkenin çalışan kesimlerinden 3.315.752 kişinin imzaladığı bir dilekçeyi kabul etmesini saygılarımla teklif ediyorum.

Halkın Sözleşmesi Londra mitingi

Dilekçede yer alan talepler, diyebilirim ki, ülkedeki bütün mülkiyet ve ticaretin, her kurumun, her yasanın, hatta hükümetin kendisinin bile, onların yorucu çalışmaları, onların çalışkanlıkları, sevgileri ve bağlılıkları sayesinde ayakta durduğu kesimlerden geliyor. Bu insanlar, çektikleri sıkıntıları anlatmak için en derin saygılarını sunarak huzurunuzda geliyorlar..."

Katip tarafından okunan dilekçe, aşağıdaki gibidir:

“Büyük Britanya ve İrlanda’yı Temsilen Parlamento’da Bulunan Saygıdeğer Avam Kamarası Üyelerine”

“Birleşik Krallık halkından aşağıda imzası bulunan kişilerin talep ve düşünceleri şunlardır:

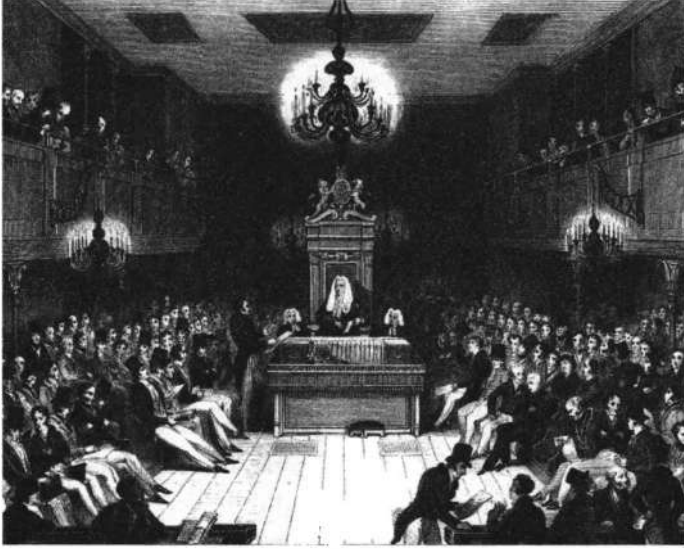
Halktan aldığı yetkiyle iktidarı kullanan hükümet, özgürlüğü korumak ve halkın huzur ve mutluluğunu artırmak için oluşturulmuştur ve bütün halka karşı sorumlu olmalıdır.

İnsan yapımı herhangi bir kurumun yasa yapma ve toplumu yönetme yetkisi alabileceği tek meşru kaynak, halk adına bu yetkiyi kullanan temsilcilerdir.

Hükümet, halka hizmet ve herkesin korunması amacıyla oluşturulduğu ve herkes tarafından itaat olunması ve desteklenmesi gerektiği için, herkesin yönetimde eşit olarak temsil edilmesi gerekir.

Kurulma amaçlarını gerçekleştiremeyen ve kendisini desteklemek üzere vergi vermeye ve çıkardığı yasalara uymaya zorlanan bütün halkı gereğince temsil etmeyen bir hükümet anayasal değildir, zorbadır ve değiştirilmesi yahut ona karşı direnilmesi gerekir.

Şu an toplantı halinde bulunan Saygıdeğer Kamaranız, halk tarafından seçilmemiştir, halkın taleplerine karşı sorumsuzca davranmaktadır ve şimdiye kadar sadece partilerin temsilcisi olmuş ve çoğunluğun acılarına, dertlerine ve taleplerine gözlerini kapayıp azınlığı kayırmıştır. Saygıdeğer Kamaranız, halkın açıklanmamış isteklerine karşı yasalar çıkarmış ve anayasal araçlarla onları itaate zorlamıştır; böylece bir yanda dayanılmaz bir istibdat yönetimine dönüşürken, öte yanda da köleliği koyulaştırmıştır.

Büyük Britanya Parlamentosu üyeleri

Saygıdeğer Kamaranız, Büyük Britanya ve İrlanda halkının bütünü'nün temsil edilmemesi gerektiğini düşünüyorsa, dilekçe sahipleri de, bu düşüncenizin herkes tarafından net bir şekilde bilinmesinin gerekli olduğunu düşünmektedirler; ki insanlar saygıdeğer Kamaranızdan neyi bekleyip neyi bekleyemeyeceklerini tam olarak bilebilsinler. Çünkü

saygıdeğer Kamaranızın kararı buysa, dilekçe sahipleri de, temsilin olmadığı yerde vergi alınmasına direnmenin gerekli olduğu düşünce-sindedirler.

Dilekçe sahiplerinin, iddialarını kanıtlamak için verdiği örnek şudur: saygıdeğer Kamaranız halk tarafından seçilmemiştir; Büyük Britanya ve İrlanda'nın toplam nüfusu şu an yaklaşık 26 milyon olmasına rağmen, ancak 900.000 civarındaki seçmenin, herkesi yönetecek yasaların çıkarılacağı son milletvekili seçimlerinde oy kullanmasına izin verilmiştir.

Halen halkın büyük bir kısmı, temsil edilmekten büyük ölçüde yok-sun bırakılmakta veya adaletsiz bir paylaşıma mahkum edilmektedir. Bu durum, toprak sahiplerinin ve para babalarının çıkarlarına son derece uygun düşmekte, buna karşılık, küçük esnaf ile işçi sınıfının tümünden mahvına neden olmaktadır.

Saygıdeğer Kamaranızın üyelerinin gayet iyi bildiği gibi, rüşvet, yıldıırma, yolsuzluk, yalan yere yemin etme, bütün Parlamento seçimlerinde hüküm sürmektedir.

Dilekçe sahipleri, bütün özgürlüklerin bastırılması için açılan insafsızca ve masraflı savaşlarda, halkın yetkilendirmedeği ve bu sebeple de insanlığa karşı işlediği suçlar yüzünden gelecek nesilleri vergi yükü altına sokmaya hiç hakları olmayan insanların harcadığı muazzam miktarlardaki paraların sadece bir kısmı olan 8.000.000 sterlin tutarındaki ulusal borcun faizini ödemek için alınan aşırı vergilerden şikayetçidirler. Ayrıca dilekçe sahipleri, neredeyse kesintisiz 26 yıl süren barış döneminden sonra, üstelik ülkede yoksulluk ve hoşnutsuzluklar alıp başını gitmişken, bu borcun artmasından çok şikayetçidirler.

Hem hükümetin hem de yerel yetkililerin aldığı vergiler, artık dayanılmaz boyutlara ulaşmıştır. Dilekçe sahiplerine göre, bu durum, hiçbir uyruğun, Parlamento'nun ortak rızası ile dayatılmadıkça, herhangi bir vergi veya haraç vermeye, yardım yapmaya zorlanamayacağını ifade eden Haklar Bildirgesi'nin ruhuna aykırıdır.

İngiltere, İrlanda, İskoçya ve Gal Ülkesi'nde, binlerce insan, yoksulluk yüzünden ölmektedir ve dilekçe sahipleri, bu yoksulluğun, suç teşvik eden ana neden olduğunu düşünmesine rağmen, fakirler, yaşlılar ve malullere yetersiz erzak verilmesini şaşkınlık ve endişeyle izlemektedirler. Aynı şekilde, dilekçe sahipleri, saygıdeğer Kamaranızın çıkardığı Fakirler Yasası'nın anayasaya aykırı olduğunu, Hristiyanlığın ilkelerine uymadığını, işçilerin ücretleri ve bu krallığın uyruklarının hayatları üzerinde acımasız ve ölümcül etkileri olacağına dair pek çok kanıt olmasına

rağmen, bu yasanın uygulanması yönündeki kararlılığı görmekte ve bu durum karşısında infial duymaktadırlar.

Dilekçe sahipleri, bu yasanın, önceki bütün yasal mevzuata ve anayasanın ruhuna aykırı olduğunu ve Hristiyanlığın kurallarının gerçek anlamda ihlali olduğunu düşünmektedirler. Ve bu yüzden, dilekçe sahipleri, bu yasanın uygulama sürecinde vuku bulabilecek olumsuzlukları yakından izlemektedirler.

Dilekçe sahipleri, yöneticiler lüks ve zenginlik, yönetilenler ise yoksulluk ve açlık içinde yaşarlarken, saygıdeğer Kamaranızın dikkatlerini, üreten milyonların aldığı ücretlerle, üretime katkıları cidden sorgulanması gereken maaşlı çalışanların aldığı ücretler arasındaki büyük uçuruma çekmektedir.

Dilekçe sahipleri, üzerlerine düşen saygı ve sadakatte kusur etmeden Majesteleri Kraliçe'nin günlük geliriyle, bu ulus için çalışan işçilerin binlercesinin günlük gelirlerini karşılaştırmaktadır ve dilekçe sahipleri, Majesteleri Kraliçenin, şahsi masraflarının, günlük toplam 164 sterlin, 17 şilin 10 peni'yi bulduğunu, yapılan araştırma sonucunda binlerce işçi ailesinin günlük kişi başına sadece 3.75 peni aldığını öğrenmişlerdir.

Dilekçe sahipleri, binlerce insan, günlük kişi başına 3 peni ile geçinmeye çalışırken, Haşmetli Prens Albert'in, günlük 104 sterlin 2 şilin aldığını da öğrenmişlerdir.

Dilekçe sahipleri, bu Krallıkta vergilerini ödeyen binlerce insan, günlük kişi başına 2.75 peni ile geçinirken, Hanover Kralı'nın günlük 57 sterlin 10 şilin aldığını da şaşkınlıkla öğrenmişlerdir.

Dilekçe sahipleri, binlerce fakir, kişi başına, günlük 2 peni'yi geçmeyecek bir gelirle ailelerinin geçimini temin etmek zorundayken, Canterbury Baş Piskoposu'nun günlük 52 sterlin 10 şilin aldığını da öğrenmişler ve bundan acı ve üzüntü duymuşlardır.

Halk sefil ve perişan bir yaşam sürmesine rağmen, saygıdeğer Kamaranız, devlet harcamalarında kısıntıya gitme, vergileri azaltma veya genel refahı artırma yönünde hiçbir adım atmamıştır.

Dilekçe sahipleri, gerekli tedbirler acilen alınmadıkça, halkın artan acılarının, düşünmesi bile ürkütücü olan sonuçları doğuracağından endişe etmektedirler; çünkü dilekçe sahipleri, ücretlerin giderek düştüğünü ve devletin borçlarının sürekli arttığını, delilleriyle birlikte herkeşe gösterebilirler.

Dilekçe sahipleri, halkın, sorunlarını tartışmak ve siyasal yahut diğer konuları görüşmek veya tartışmanın çerçevesini belirlemek yahut

herhangi bir konuda oy kullanıp talepte veya itirazda bulunmak için, halkın kamusal alanlarda, ne zaman, nasıl ve nerede isterse, asayiş bozmadan, gün içinde özgürce toplanmasının, onun tartışmasız anayasal hakkı olduğunu bilmektedirler.

Dilekçe sahipleri, anayasaya aykırı olarak bu hakka tecavüz edilmesinden, 500 iyiliksever insanın tutuklanmasından, onlardan aşırı kefalet ücreti istenmesinden, yargılamanın düzmece jürilerle yapılmasından, bu insanların hapis cezasına çarptırılmalarından ve azılı suçlu muamelesi görmelerinden şikayetçidirler.

Anayasaya aykırı olarak ve muazzam harcamalar yapılarak oluşturulan bir polis gücü, halkın haklarını gereğince kullanmalarına engel olmak için ülkenin her yanına gönderilmiştir. Dilekçe sahiplerine göre, fakirlere yardım amacıyla kurulan ama aslında Bastil hapishanesine benzeyen yerler ile polis karakollarının (ki bitişiktirler) aynı sebepten, yani, sorumsuz azınlığın çoğunluğu ezme ve aç bırakma yönünde artan arzusundan kaynaklandığı görüşündedirler.

Dilekçe sahipleri, çalışma saatlerinin, özellikle de fabrika işçilerinin çalışma saatlerinin, insan takatının sınırlarını zorlayacak şekilde uzatılmasından, sıcak ve sağlıksız atölyelerde, gayr-ı tabii ortamlarda çalışarak kazanılan ücretlerin, bedeni sağlam tutmak ve beden enerjisinin aşırı ölçüde tüketilmesinin ardından onu eski gücüne kavuşturmak bakımından çok gerekli olan dinlenme ve konfor imkanlarının yetersiz olmasından şikayetçidirler.

Dilekçe sahipleri, saygıdeğer Kamaranızın dikkatlerini, açlık sınırında yaşayan tarım işçilerinin aldıkları ücretlere çekmekte ve en temel yiyecekleri olan ekmeği bile zar zor alabilen bu insanlara sadaka kabilinden ücret verilmesini dehşet ve infial içinde izlemektedirler.

Dilekçe sahipleri, bütün insanların, içlerinden nasıl geliyorsa o şekilde Tanrı'ya ibadet etme hakkına sahip olduğuna ve hiçbir yasal düzenlemenin Tanrı ile insanın arasına girmemesi gerektiğine inanmaktadırlar.

Dilekçe sahipleri, İngiltere Krallığı'nın kadim uygulamasına dayalı olarak ve herkesin rızasını almış yasalarla desteklenmiş olarak, Birleşik Krallık sınırları içinde oturan, reşit, akıl sağlığı yerinde, suç işlememiş ve herhangi bir yargılama süreci sonucu hapse girmemiş olan her erkeğin, Avam Kamarası'na girecek milletvekillerini seçmek üzere oy kullanmasının asli, kesin ve anayasal hakkı olduğunu savunmaktadırlar.

Dilekçe sahipleri, kadim geleneklere ve bu krallığın kanunlarına göre, Parlamento'nun her yıl bir kez toplanması gerektiğini kanıtlayabilirler.

Dilekçe sahipleri, Parlamento'da görev yapacak vekillerin, halka hizmet etmeleri gerektiğini, meclisteki çalışmalarının onay alıp almadığını anlamak ve dürüst ve adil davranmayan vekilleri bir daha seçmeme yetkisini halka vermek için kısa ve belirli aralıklarla seçim dairelerine geri dönmeleri gerektiğini savunmaktadırlar.

Dilekçe sahipleri, mülk sahibi olmanın, vekil seçilecek kişilerin değerini belirleyen bir kriter olarak sunulmasından şikayetçidirler.

Dilekçe sahipleri, mülk sahibi olmak gibi vasıfları kriter almanın, akıldışı ve gereksiz olduğunu ve İngiltere'nin kadim geleneklerine uymadığını kanıtlayabilirler.

Dilekçe sahipleri, nüfuz kullanma, adam kayırma ve yıldırma taktiklerine başvurulması yüzünden, halihazırda şâibesiz seçim yapılmasından şikayetçidirler; ve dilekçe sahipleri, sandıkta oy kullanma hakkına sahip olmak için mücadele etmektedirler.

Dilekçe sahipleri, en aşırı harcamalar yapılması karşılığında, saygıdeğer Kamaranızdaki sandalyelere sahip olunmasından şikayetçidirler. Zaten bu durum, sahtekarlığın ve yolsuzluğun devasa boyutlara ulaştığını kanıtlamaktadır.

Bu yüzden, dilekçe sahipleri, gizli siyasal kulis faaliyetlerine son vermek için, bütün vekillere, hizmetleri karşılığında belirli miktarda maaş ödenmesi gerektiğini iddia etmektedirler.

Dilekçe sahipleri, temsilde eşitsizlikten şikayetçidirler ve ülkedeki seçim bölgelerinin adil bir şekilde bölünmesini önermektedirler.

Bu nedenle, dilekçe sahipleri, sadece anayasal haklarını kullanarak, saygıdeğer Kamaranızdan, şikayetçi oldukları birçok devasa ve açık olumsuzluklara çare bulmasını talep etmekte; yetişkin erkeklerin temsili, sandıkta oy kullanmayı, Parlamento'nun her yıl toplanmasını, mülk sahibi olmanın seçilmek için şart olmamasını, hizmetleri karşılığında vekillere maaş ödenmesini ve seçim bölgelerinin adil olarak bölünmesini öneren "Halkın Sözleşmesi"nin, değişiklik yapmadan, ekleme veya çıkarma yapmadan, derhal yasalaşmasını istemektedirler.

Ve Birleşik Krallığın barış ve huzurunu, mal ve can güvenliğini ve ticaretin gelişmesini isteyen dilekçe sahipleri, tam bir ciddiyet ve inançla, bu dilekçelerini, siz saygıdeğer Kamaranızın dikkatine sunmaktadır."

SORULAR

-
1. *Halkın Sözleşmesi*'ni Parlamento'ya sunanlar, belgenin İngiliz halkını derinden etkileyeceğini umuyorlardı. Sizce bu sunumun vermek istediği mesaj neydi?
  2. Belgenin adı belirlenirken, 13. yüzyılda yazılmış ünlü Magna Carta'yı çağrıştıracak bir isim bulunması istendi. Niçin? Reform yapılmasını isteyenler, sorunlarını niçin bir dilekçeyle anlatıyorlar?
  3. Talep sahiplerinin siyasal felsefesi nedir? Onlara göre, bir hükümeti meşru kılan şey nedir?
  4. Belge, İngiliz yönetiminin hangi reformları yapmasını öneriyor?
  5. Pek çok kişiye göre, *Sözleşme* devrimci bir belge idi. Buna katılıyor musunuz?
-

111. II. WILLIAM

ŞOGUN'A MEKTUP

(1844)

BAKUFU

ŞOGUN'DAN HOLLANDA HÜKÜMETİ'NE CEVAP

(1845)

II. William (1792-1849), gençliğinde maceralı bir hayat yaşadıktan sonra 1840'ta Hollanda kralı oldu. Muzaffer Fransız orduları, 1795'te babasını ülkesinden sürüp çıkardılar. Prens, bu yüzden sürgünde büyüdü ve Fransızları yenip, ülkesine geri dönmek için içinde yakıcı bir arzu büyüttü. İngiliz ordusuna katılan William, I. Napolyon'a karşı savaşan Wellington Dükü'nün ordusunda görev yaptı. 1815'te, Waterloo'daki nihai muharebede Wellington'un ordusundaki Hollandalı askerlere komuta etti ve sıcak çatışmalarda gösterdiği cesareten dolayı, çağdaşlarının hayranlığını kazandı. Waterloo'da yaralanmasına rağmen, Napolyon'u yenilgiye uğrattı ve daha sonra yurdu Hollanda'ya döndü. 1840'ta babasının ardından tahta geçti ve biraz gönülsüzce de olsa, Hollanda'nın bir meşruti monarşiye dönüşmesi çabalarına önderlik etti. Tutucu siyasal görüşlerine rağmen, halkın sevdiği bir kraldı. Karışıklıklar içinde geçen on yıllık bir dönemde krallığı başarıyla yönetti. 1840'larda, hızlı sanayileşmenin beraberinde getirdiği baş döndürücü değişimler ve toplumsal sınıflar arasında giderek artan siyasal çatışmalar yüzünden Avrupa'daki bütün krallar büyük zorluklar yaşadılar ama William, krallığı boyunca, Hollanda'yı komşularıyla ve kendi içinde barış halinde tutmayı başardı.

Aşağıdaki metinlerden biri, William'ın 1844 yılında Japon hükümetine gönderdiği mektup, diğeri de Şogun'un cevabıdır. İngiltere'nin, Çin'i, 1842 Afyon Savaşı'nda pazarlarını İngiliz mallarına açmaya zorlamasıyla birlikte, hızlı sanayileşmeyle güç kazanan Avrupalı yayılcı güçlerin Asya'daki varlıkları iyiden iyiye hissedilmeye başlamıştı. Pazarlarını açmamakta kararlı olan Japonya ise, Japon pazarına girmek için can atan Batılıların tatlı sözlerle ikna çabalarına direnmeye devam ediyordu. Ancak Hollandalı tüccarların ayrıcalığı vardı; çok sınırlı bir şekilde de olsa, on yıllardır Japon pazarlarına girebiliyorlardı. William'ın mektubu, Japon hükümetini, Batı'yla ticaretini geliştirmeye zorlamak için kralın başlattığı girişimin bir parçasıydı.

Hollanda Kralı II. William'ın Japon İmparatoru Şogun'a Mektubu, 15 Şubat 1844

Biz II. William, Hollanda kralı, Orange ve Nassau Prensi, Lüksemburg'un Büyük Dükü olarak, büyük Japon İmparatorluğu'nun soylu, yüce ve güçlü imparatoru, barış mekanı olan Edo'daki muhteşem sarayında mukim dostumuza, Tanrı'nın inayetiyle ve en samimi duygularla, kraliyet mührünü taşıyan mektubumuzu yazıyoruz.

Umarız, mektubumuz vaktinde ve sağ-salim bir şekilde elinize ulaşmıştır ve sağlık ve sıhhatiniz de yerindedir. İki asrı aşkın bir süre önce, Majestelerinin büyük atası, ünlü Gongen İjejas (Tokugawa İeyasu)'ın emriyle, Hollanda ticaret gemilerinin Japonya'ya girmesine izin verildi. İmparatorun bu emrine binaen, Hollandalı uyruklarımız, hâlâ çok sıcak bir şekilde Japonya'ya kabul edilmekte ve çok iyi karşılanılmaktadırlar. Dahası önde gelen tüccarlarımıza, Majestelerine şahsen bağlılık yemini etme şerefi bağışlanmıştır.

II. William

Uyruklarımıza gösterilen bu yakın ilgi nedeniyle, Japonya'ya karşı son derece iyi hisler besliyoruz ve imparatorluğunuzun sınırları içinde barışın ve huzurun artması için ve uyruklarınızın daha müreffeh bir yaşam sürmeleri için elimizden gelen her şeyi yapmaya hazır olduğumuzu bilmenizi istiyoruz.

Daha önce Hollanda kralları Japon imparatorlarıyla hiç mektuplaşmamışlardır. Cakarta'yı ve Asya'da egemen olduğumuz bölgenin sınırları içerisindeki adaların hepsini bizim gözetimimiz altında yöneten hükümet, ticari işleri ve haberleşme faali-

yetlerini yürüttüğü için daha önce buna gerek yoktu.

Ama şimdi, bu sessizliği bozmak gerektiğine inanıyoruz. Şimdi haber almamızı gerektiren önemli işler var. Bunlar, uyruklarımızın Japonya ile yaptıkları ticareti değil, İmparatorluğun siyasal çıkarlarını ilgilendirmektedir. İki kral, bu konuları aralarında müzakere etmelidir.

Japonya'nın geleceği hakkında çok endişe duyuyoruz. Umarız, yapacağımız karşılıklı müzakereler sonucunda, yaklaşan felaketi önlemeyi başarabiliriz.

Zat-ı Âliniz, gemilerimiz vasıtasıyla yıldan yıla Nagazaki'ye ulaşan haberlerden, İngiltere Kralı'nın, geçenlerde Çin İmparatorluğu'na karşı çetin bir savaş açtığını öğrenmiş olacaksınız.

Uzun fakat beyhude bir direnişin ardından, kudretli Çin İmparatoru, nihayet Avrupalıların askeri taktiklerini uygulayan, kendisinden daha üstün bu güce boyun eğmek zorunda kaldı ve ardından imzalanan barış antlaşmasında, kadim Çin politikasının büyük ölçüde değişmesini ve beş Çin limanının Avrupalı tüccarlara açılmasını şart koşan maddeleri kabul etti.

Avrupa'da otuz yıl önce yaşanan savaş sona erdiğinde, bütün uluslar, barış için çalışmaya başladılar.

Yaşananlardan ders çıkaran krallar, uyruklarına, ticaretin her kanalını açtılar.

Nüfus arttı, makineleşme ve fizik alanındaki keşifler, el emeğine duyulan ihtiyacı azalttı.

Ticaret ve sanayi her yerde hızla gelişti ama yine de, yaşamak için ihtiyaç duyulan maddeler birçok ülkede yoktu.

Halkı zengin, kaynakları bol ve insanları girişimci ruhlu olmasına rağmen, kudretli İngiltere'de de durum buydu. İngilizler, dur durak bilmeden yeni ticari kanallar ararken, bu girişimlerinde bazen, başka devletlerle savaşa giriyorlardı. O zaman, İngiliz hükümeti, şartların dayatmasıyla, zor kullanarak, uyruklarına yardım etmek ve onları korumak zorunda kaldı.

İngiliz tüccarlar ile Kanton'daki Çinli yetkililer arasındaki gerilimler bu yüzden baş gösterdi. Bu gerilimler yüzünden de savaş çıktı. Bu savaş Çin'e pahalıya patladı; zira savaşta binlerce Çinli öldürüldü, pek çok şehir alındı ve tahrip edildi, fatihlere de çok yüklü miktarda tazminat ödendi.

Bu tür felaketler, şimdi de Japon İmparatorluğu'nu tehdit ediyor. Ufacık bir aksilik, sıcak çatışmanın kıvılcımını ateşleyebilir. Bu durumda, Japon denizlerinde, daha önce hiç görülmedik miktarda her türden geminin gezdiği görülecektir ve bu gemilerdeki mürettebat ile Majestelerinin uyrukları arasında bir çatışma çıkması hiç şaşırtıcı olmayacaktır!

Bu çatışmaların savaşa dönüşebileceğini düşününce, cidden endişeye kapılıyoruz. Umuyoruz ki, Majestelerinin deneyimli ve bilge hükümeti, her zaman olduğu gibi bu tehlikeleri nasıl bertaraf edeceğini de bilecektir.

1842 yılının sekizinci ayının on üçünde, Nagazaki hükümeti tarafından Hollanda Yüksek Komiseri'ne okunan ve yabancı bandıralı bütün gemilerin sıcak karşılanmasını emreden izin belgesinde bu bilgelik zaten açıkça görülüyordu. Fakat bu izin belgesi yeterli mi?

Bu belgede sadece tayfun veya erzak sıkıntısı yüzünden Japon kıyılarına sürüklenen gemilerden bahsediliyor. Peki ya başka ve dostça nedenlerle Japon kıyılarına yanan gemilerin durumu ne olacak?

Bunlar, güç kullanılarak veya düşmanca davranılarak püskürtülecek mi? Çatışma mı çıkacak? Biliyorsunuz ki, çatışma savaşa, savaş da yıkıma neden olur. Bizler, Japonya'nın başına böylesi felaketlerin gelmesini istemiyoruz. İki asrı aşkın bir süredir uyruklarımızın gördüğü konukseverliğe duyduğumuz minnettarlığın bir göstergesi olarak, bu isteğimizi ifade ediyoruz. Filozof şöyle der: "güvenliği sağlamak için tehlikeyi, huzuru sağlamak için karışıklığı önlemeliyiz."

Olayların gelişim seyrini dikkatle izliyoruz. Farklı uluslar arasındaki karşılıklı ilişkiler, büyük bir hızla gelişiyor. Karşı konulamaz bir güç, onları birbirlerine doğru yaklaştırıyor. Buharlı gemilerin keşfiyle birlikte, uzaklıklar daha da azalmıştır. Karşılıklı ilişkilerin arttığı bu çağda, tecrit edilmeyi tercih eden bir ulus, birçok devletin düşmanlığını üzerine çekmekten kurtulamaz.

Majestelerinin yüce atalarının çıkardığı yasaların, yabancı devletlerle kurulacak ilişkileri çok sıkı şartlara bağladığını biliyoruz. Ancak (Lao Tseu) şunu der: "bilgelik kral olursa, barışı korumak kolay olur." Eski yasalara harfiyen uyulursa, barış bozulabilir; bilgelik ise sıkıntıları hafifletmeyi başarır.

Kudretli İmparator! Huzur içinde yaşayan Japonya'nın, savaşta yıkıma uğramaması için, size tavsiyede bulunuyoruz: yabancı gemilerin ülkeye girişini kısıtlayan yasaları iyileştiriniz. Bu tavsiyeyi, Majestelerine, samimi niyetlerle ve siyasal çıkarlarımızdan bağımsız olarak iletiyoruz.

Ümit ediyoruz ki, bilgelik, Japon hükümetinin, barışın ancak dostça ilişkilerle korunabileceğini ve bu ilişkilerin de ancak ticari ilişkilerle kurulabileceğini anlamasını sağlayacaktır...

Hague'deki kraliyet sarayımızda, 15 Şubat 1844'de, krallığımızın dördüncü yılında yazılmıştır.

Şogun Hükümetinin (Bakufu) Hollanda Hükümetine Cevabı, 5 Temmuz 1845

Geçen yılın yedinci ayında, Hizen Eyaletimizdeki Nagazaki Limanı'na ulaşan bir Hollanda gemisi, Ekselansları Kral'dan gelen bir mektubu, bize ulaştırdı. Bu liman kentinin valisi olan İzawa Mimasaka-no-kami, mektubu alır almaz, Edo'ya iletti ve mektup, Efendimiz tarafından dikkatle okundu.

Ekselansları Kralın geçen iki asırdan bu yana süregelen ticari ilişkilerimizden dolayı, böylesine uzak mesafede bulunan bir ülkeden, ülkemizin çıkarlarını hatırlatıp bize önerilerde bulunması, hiç kuşkusuz, iyi niyetinizi kanıtlıyor. Şu da var ki, Efendimiz, gönderilen değerli hediyeleri beğendiğini ifade eder ve karşılığında minnettarlığını ve teşekkürlerini sunar.

Sunulan öneriler benimsenmeye değer iseler de, bunların kabul edilememesinin nedenleri vardır. Hanedanlığımızın kurucusu, tahta çıktığında, denizaşırı ülkelerle olan karşılıklı ilişkilerin ve karşılıklı ticaretin şartları belirlenmiş değildi. Bunun ardından, karşılıklı ilişkilere izin verilecek ülkelerin belirlenmesi zamanı geldi ve karşılıklı ilişkilerin sadece Kore ve Loo Choo Adaları'yla kurulmasına ve Ekselanslarının ülkesiyle ve Çin'le de ticari ilişkiler kurulmasına izin verildi. Bu ülkelerin dışındakilerle hiçbir şekilde ilişki kurulmasına izin verilmedi.

Eğer sizin isteğiniz, bu sınırların genişletilmesiye, bu, atadan kalma yasaların hilafına hareket etmek olur.

Bu nedenle, kararımızı Ekselanslarına tebliğ ediyoruz ve böylece Ekselansları Kralı haberdar etmiş oluyoruz.. Kararımız cesaret kırıcı görünse de, bunun nedeni, başka ilişkiler kurulmasına izin vermeyecek sertlikteki atadan kalma yasadır...

Atadan kalma yasa artık iyice yerleşmiş olduğu için, gelecek kuşakların bu yasaya itaat etmesi gerekir. Bu nedenle, lütfen artık bize yazmayınız. Eğer devam ederseniz, ikinci veya üçüncü cevabi mektubu da yazabiliriz ama daha sonra mektuplarınız kabul edilmeyecektir. Lütfen buna şaşırmayınız. Ekselanslarının mektupları da aynı muameleyi gerektirir ve onlara da hiçbir şekilde cevap verilmeyecektir.

Bununla birlikte, Ekselanslarının ülkesiyle ticaretimiz, değişmeden devam edecektir. Atadan kalma yasaya, bu konuda da titizlikle uyulacaktır. Lütfen, bunu, Ekselansları Krala bildiriniz.

Bu beyanımıza rağmen, Efendimiz, Ekselansları Krala, asla saygıda kusur etmez, bilakis, onun samimiyetini takdir eder. Buradan, subaylarınız aracılığıyla sizi bilgilendirmiş oluyoruz. Efendimizin asıl amacını yeterince ifade edememiş olabiliriz ama Ekselanslarının bu amacı anlayacağına inanıyoruz.

Koka'nın ikinci yılı, Orman Yılanı yılı, ayın 6'sı, 1. gün.

SORULAR

---

1. Kral William'a göre, Japonya, limanlarını niçin Batılılara açmalıdır?
  2. Japon Hükümeti, Hollanda'nın gönderdiği mektuba nasıl cevap veriyor?
  3. Bu mektuplar, iki bambaşka kültürün yakında çatışacaklarını gösteriyor. Bu mektuplardan yola çıkarak, iki kültürün hangi bakımlardan farklı olduğu söylenebilir?
  4. Batılılar, Japonya'nın dünyaya açılmasının hem Japonya'nın hem de Batı'nın yararına olacağına kesinkes inanıyorlardı. Niçin? Şogun, Avrupa kültürüyle ilişki kurmanın muhtemel yararlarına karşı neden direniyor?
  5. Bu mektuplar, karşılıklı diplomatik ilişkilerin bir parçasıydılar. Bunlara bakarak, 19. yüzyılda uluslararası ilişkilerdeki hareket tarzı hakkında neler söyleyebilirsiniz?
-

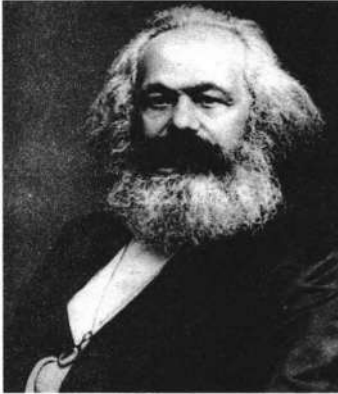
112. KARL MARX VE FRIEDRICH ENGELS

KOMÜNİST MANİFESTO

(1848)

Prusya'da doğan Karl Marx (1818-83), kamu görevlisi olan bir avukatın oğluydu. Filozof olmak üzere eğitim gördü ve 1841'de doktora-sını aldı. Ancak tarihe ve kamu hukukuna daha çok ilgi duyuyordu; sonunda da, bir toplum reformcusu oldu. Gazetecilik yapan Marx, Almanya, Fransa ve Belçika'daki liberal ve radikal yayın organlarında çalıştı. Fransa'daki sosyalist hareketi destekledi ve ömrü boyunca Friedrich Engels'le ortak çalıştı. 1850'lerde, kapitalist sistem üzerine titiz analizler yaptı ve bu çalışmalarının sonucunda, üç ciltlik eseri Kapital (1867-94) ortaya çıktı. Marx, 1883'te Londra'da öldü.

Komünist Manifesto, modern siyasal örgütlenmenin nihai belgelerinden biridir. Komünist hareketi ve nihayet Rus Devrimi'ni doğuran ana kaynaktır. Marx ve Engels, *Manifesto*'yu, bir uluslararası işçi örgütü olan ve bir yıl önce katılmış oldukları Komünist Birliği'nin talebi üzerine, bir siyasi program olarak yazdılar. *Manifesto*, bir inanç beyanı olmasının yanı sıra, gür bir eylem çağrısıydı.

Karl Marx

Engels

Burjuvalar ve Proleterler

Şimdiye kadarki bütün toplumların tarihi, sınıf savaşimleri tarihidir. Özgür insan ile köle, aristokrat ile ayaktakımı, bey ile serf, lonca ustası

ile kalfa, tek kelimeyle, ezen ile ezilen, birbiriyle sürekli karşı karşıya gelmişler; kesintisiz, kimi zaman üstü örtülü kimi zaman açık bir savaş, her keresinde, ya toplumun tümüyle devrimci bir şekilde yeniden kurulmasıyla ya da çatışan sınıfların birlikte yıkımıyla sonuçlanan bir kavga sürdürmüşlerdir.

Tarihin daha önceki çağlarında, hemen her yerde, çeşitli zümreler halinde karmaşık bir toplum düzeni, çok çeşitli bir toplumsal mevki derecelenmesi buluyoruz. Antik Roma'da aristokratları, şövalyeleri, ayaktakımını, köleleri; Ortaçağ'da, feodal beyleri, vasalları, lonca ustalarını, kalfaları, çırakları, serfleri; bu sınıfların hemen hepsinde, yine alt derecelendirmeleri görüyoruz.

Fakat feodal toplumun yıkıntıları arasından filiz sürmüş olan modern burjuva toplumu, sınıfsal karşıtlıkları ortadan kaldırmadı. Bilakis, eskilerin yerine, yeni sınıflar, yeni baskı koşulları, yeni savaşım biçimleri getirdi.

Ne var ki, bizim çağımız olan burjuvazi çağının ayırıcı özelliği, sınıf karşıtlıklarını basitleştirmiş olmasıdır. Bütün toplum, giderek iki büyük düşman kampa, doğrudan birbirlerinin karşısına dikilen iki büyük sınıfa bölünüyor: burjuvazi ve proletarya.

Proleterler ve Komünistler

Komünistlerin acil hedefleri, öteki bütün proleter partilerinkiyle aynıdır: proletaryanın bir sınıf olarak oluşması, burjuvazinin hakimiyetine son verilmesi, siyasal iktidarın proletarya tarafından ele geçirmesi.

Komünizmin ayırıcı özelliği, genel olarak mülkiyetin kaldırılması değil, burjuva mülkiyetinin kaldırılmasıdır. Fakat modern burjuva özel mülkiyeti, ürünlerin üretilmesinin ve mülk edinilmesinin sınıf karşıtlığına, çoğunluğun azınlık tarafından sömürülmesine dayanan sistemin nihai ve en eksiksiz ifadesidir.

Bu anlamda, komünistlerin teorisini tek bir cümlede özetlemek mümkündür: özel mülkiyetin kaldırılması.

Biz komünistler, her türlü kişisel özgürlüğün, eylemin ve bağımsızlığın temeli olduğu iddia edilen, insanın kendi emeğinin ürünü olarak kişisel mülk edinme hakkını kaldırmayı istemekle suçlandık. Güçlkle elde edilmiş, el emeğiyle edinilmiş, bizzat kazanılmış mülkiyet! Burjuva biçiminden önceki bir mülkiyet biçimi olan küçük zanaatçı ve küçük köylü mülkiyetinden mi söz ediyorsunuz? Bunu kaldırmaya gerek yok;

sanayinin gelişmesi, bunu zaten büyük ölçüde yok etmiştir ve hâlâ da gün be gün yok etmeye devam etmektedir.

Yoksa modern burjuva özel mülkiyetinden mi söz ediyorsunuz?

İyi ama, ücretli emek, emekçi için herhangi bir mülkiyet yaratır mı? Asla! Bu, sermaye, *yani* ücretli emeği sömüren ve yeni sömürü için yeni bir ücretli emek arzı doğuran şartlar dışında çoğalamayan türden bir mülkiyet yaratır. Mülkiyet, mevcut şekliyle, sermaye ile ücretli emek karşıtlığına dayanır. Bu karşıtlığın iki yanını inceleyelim.

Kapitalist olmak, üretimde, sadece bütünüyle kişisel değil, sosyal bir *statüye* de sahip olmaktır. Sermaye, kolektif bir üründür ve ancak birçok üyenin birleşik eylemiyle, hatta son tahlilde, ancak toplumun tüm üyelerinin birleşik eylemiyle, harekete geçirilebilir.

Demek ki, sermaye kişisel değil, sosyal bir güçtür.

Bu nedenle, sermayeyi, ortak mülkiyete, toplumun tüm üyelerinin mülkiyetine dönüştürmekle, kişisel mülkiyet, sosyal mülkiyete dönüşürmüş olmaz. Değişen, yalnızca mülkiyetin sosyal karakteridir. Mülkiyet, sınıf karakterini yitirir.

Şimdi de ücretli emeği ele alalım.

Ücretli emeğin ortalama fiyatı, asgari ücrettir, *yani* bir emekçiyi emekçi olarak yaşatmak için mutlaka gerekli geçim araçları miktarıdır. Bu nedenle, ücretli işçinin el emeği aracılığıyla mülk edindiği şey, sadece kendi varlığını sürdürmeye ve bunu yeniden üretmeye yeter. Biz, emek ürünlerinin bu kişisel mülk edinilmesini, insan hayatının devamı ve yeniden üretilmesi için yapılan ve geriye başkalarının emeğine hükmetmek için hiçbir fazlalık bırakmayan bu mülk edinmeyi, hiçbir şekilde kaldırmak niyetinde değiliz. Bizim kaldırmak istediğimiz şey, içerisinde emekçinin yalnızca sermayeyi artırmak için yaşadığı ve yaşamasına ancak egemen sınıfın çıkarının gerektirdiği kadarıyla izin verilen bu mülk edinmenin sefil karakteridir.

Burjuva toplumunda, dinç emek, birikmiş emeği artırma aracından başka bir şey değildir. Komünist toplumda ise, birikmiş emek, emekçinin varlığını genişletme, zenginleştirme, ilerletme aracından başka bir şey değildir.

Bu nedenle, burjuva toplumunda, geçmiş, bugüne egemendir; komünist toplumda ise, bugün, geçmişe egemendir. Burjuva toplumunda, sermaye bağımsız ve kişiseldir; oysa yaşayan birey bağımlıdır ve kişisel değildir.

Burjuvazi, bu durumun kaldırılmasına, kişiselliğin ve özgürlüğün kaldırılması diyor! Evet kesinlikle öyle. Hiç kuşkusuz, burjuva kişisel-liğinin, burjuva bağımsızlığının ve burjuva özgürlüğünün kaldırılması amaçlanıyor.

Mevcut burjuva üretim şartları altında, özgürlükle kast edilen, serbest ticaret, serbest alım ve satımdır.

Fakat alım ve satım kalkarsa, serbest alım ve satım da kalkar. Serbest alım ve satım konusundaki bu sözlerin ve burjuvazimizin genel olarak özgürlük hakkında sarf ettiği bütün öteki 'cesurca sözler'in, eğer bir anlamı varsa, ancak kısıtlanmış alım ve satım karşısında, Ortaçağ'ın kösteklenen tüccarları karşısında bir anlamı vardır; yoksa alım ve satım, burjuva üretim şartlarının komünistçe kaldırılması karşısında hiçbir anlam taşımaz.

Özel mülkiyeti kaldırma niyetimizden dehşete düşüyorsunuz. Oysa mevcut toplumunuzda, özel mülkiyet, nüfusun onda dokuzu için zaten kaldırılmış durumdadır; birkaç kişi için varoluşu, tamamıyla bu onda dokuzun ellerinde varolmayışından dolayıdır. Demek ki siz bizi, varlığının zorunlu şartı, toplumun büyük bir çoğunluğunun mülksüzlüğü olan bir mülkiyet biçimini kaldırmaya niyetlenmekle suçluyorsunuz.

Özetle, bizi, mülkiyetinizi kaldırmaya niyetlenmekle suçluyorsunuz. Elbette, bizim niyetimiz de zaten budur.

Emeğin artık sermayeye, paraya veya ranta, tekelleştirilebilecek bir toplumsal güce dönüştürülemediği andan itibaren, yani, kişisel mülkiyetin, artık burjuva mülkiyetine, sermayeye dönüştürülemediği andan itibaren, işte o andan itibaren, kişiselliğin yok olduğunu söylüyorsunuz.

Öyleyse, itiraf etmelisiniz ki, "kişisel" demekle, burjuvadan, orta sınıf mülk sahibinden başkasını kast etmiyorsunuz. Bu kişi, gerçekten de, ortadan kaldırılmalı ve imkansızlaştırılmalıdır.

Fakat bütün burjuvazinin, hep bir ağızdan, "siz komünistler, kadınların ortak kullanımını getirmek istiyorsunuz" diye bağırıklarını görüyoruz.

Burjuva, karısını, sadece bir üretim aracı olarak görüyor. Üretim araçlarının ortaklaşa kullanılacağını duyuyor ve doğal olarak, ortaklaşa olma yazgısından kadınların da aynı şekilde paylarını alacaklarından başka bir sonuca varamıyor.

Asıl amacın, kadınların salt üretim araçları olma durumuna son vermek olduğunu aklına bile getirmiyor.

Kaldı ki, burjuvazimizin, komünistlerin açıkça ve resmen yerleştirdiklerini iddia ettikleri kadınların ortaklaşılığı karşısında gösterdikleri erdemli öfkeden daha gülünç bir şey olamaz. Komünistlerin, kadınların ortaklaşılığını getirmelerine gerek yoktur; bu, çok eski zamanlardan beri zaten var.

Burjuvazimiz, kendi proleterlerinin karılarını ve kızlarını ellerinin altında bulundurmakla yetinmiyorlar, resmi fuhşu bir yana bırakırsak, birbirlerinin karılarını baştan çıkartmaktan büyük zevk duyuyorlar.

Burjuvazi evliliği, gerçekte, evli kadınlarda ortaklık sistemidir ve dolayısıyla, komünistler, olsa olsa, kadınların ikiyüzlüce gizlenmiş ortaklaşılığı yerine, yasallaştırılmış olanını getirmeyi istemekle suçlanabilirler. Zaten apaçıktır ki, bugünkü üretim sisteminin kalkmasıyla birlikte, bu sistemden çıkan kadınların ortaklaşılığı da, yani, resmi ve özel fuhşu da kalkacaktır.

Komünistler, ayrıca vatan ve milliyeti kaldırmak istemekle de suçlanıyorlar.

İşçilerin vatani yoktur. Onlardan, sahip olmadıkları bir şeyi alamayız. Proletarya, her şeyden önce, siyasal gücü ele geçirmek, ulusun önder sınıfı durumuna gelmek, bizzat ulus oluşturmak zorunda olduğuna göre, burjuvanın kullandığı anlamda olmamakla birlikte, kendisi, bu ölçüde ulusaldır.

Halklar arasındaki ulusal farklılıklar ve karşıtlıklar, burjuvazinin gelişmesiyle, ticaretin serbestleşmesiyle, dünya pazarıyla, üretim tarzındaki ve ona bağlı yaşam şartlarındaki tekdüzelik ile her geçen gün biraz daha yok oluyor.

Proletaryanın egemenliği, bunları daha da çabuk yok edecektir. Eylem birliği, en azından başta gelen uygar ülkelerinki, proletaryanın kurtuluşunun ilk şartlarından biridir.

Kişinin bir başkası tarafından sömürülmesine son verildiği ölçüde, bir ulusun bir başka ulus tarafından sömürülmesine de son verilmiş olacaktır. Ulus içindeki sınıflar arası karşıtlığın kalkması ölçüsünde de, bir ulusun bir başka ulusa düşmanlığı da son bulacaktır.

Denilecek ki; “kuşkusuz dinsel, ahlaki, felsefi ve ideolojik düşünceler, tarihsel gelişim sürecinde değişmişlerdir. Ancak din, ahlak, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk, bu değişmeler içerisinde hep ayakta kalmışlardır.”

“Ayrıca, bütün toplumların ortaklaşa benimsedikleri özgürlük, adalet vb. ebedi hakikatler vardır. Fakat komünizm, ebedi hakikatleri kaldırıyor, bunları yeni bir temel üzerine oturtacağı yerde, her türlü dini

ve her türlü ahlaki kaldırıyor; dolayısıyla da bütün tarihsel deneyimlere de ters düşüyor.”

Bu suçlama, kendisini neye indiriyor? Bütün geçmiş toplumların tarihi, farklı dönemlerde farklı biçimlere bürünen sınıf karşıtlıklarının gelişiminden ibarettir.

Fakat hangi biçimi alırsa alsın, bütün geçmiş çağların ortak bir gerçeği vardır, *ki o da*, toplumun bir kesiminin diğeri tarafından sömürülmesidir. O halde, gösterdiği bütün çeşitliliğe ve farklılıklara rağmen, geçmiş çağların toplumsal bilincinin, sınıf karşıtlıklarının bütünüyle ortadan kalkması dışında, tümüyle yok olması imkansız olan belirli ortak biçimler veya genel düşünceler içerisinde hareket etmesinde şaşılacak bir şey yoktur.

Komünist devrim, geleneksel mülkiyet ilişkilerinden en radikal biçimde kopuştur; gelişiminin geleneksel düşüncelerle en radikal biçimde kopuşu getirmesinde şaşılacak bir şey yoktur.

Komünistler, görüşlerini ve amaçlarını gizlemeye tenezzül etmezler. Amaçlarına, ancak bütün toplumsal şartların zorla yıkılmasıyla ulaşabileceğini açıkça ilan ederler. Varsın, egemen sınıflar, bir Komünist Devrim korkusuyla titresinler. Proleterlerin zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyleri yok. Kazanacakları bir dünya var.

Bütün ülkelerin işçileri! Birleşin!

SORULAR

-
1. Marksist görüşte, tarih nasıl akmaktadır? *Manifesto* yazıldığında, siyasi durum ne idi?
  2. Komünist Parti ile işçi sınıfı arasındaki ilişki nedir?
  3. Parti'nin amacı nedir? Bu amaca nasıl ulaşılacaktır?
  4. Marx ve Engels, komünizmi özgürlük düşmanı olmakla suçlayanları ciddiye almıyorlardı. Niçin? *Manifesto*'ya göre, özgürlük nedir?
  5. Ulus-devlet, komünizmin egemenliği altındayken, neden yok olur?
-

113. II. ALEKSANDER VE PRENS KROPOTKİN

KÖLELERİN ÖZGÜRLEŞMESİ

(1861)

II. Aleksander (1818-81), babası I. Nicholas'ın ölümü üzerine Rus imparatoru oldu. Aşırı tutucu babasının aksine, çarlık yetkilerini, Rusya'da reform yapmak için kullanmaya kararlıydı. Kurumsal anlamda bir dizi eğitim ve idari reform yaptı ve hukuk sistemini sadeleştirmek için uğraştı. Aleksander, ekonominin modernize edilmesine inanıyordu; bu bağlamda demiryollarının yapımını hızlandırdı ve Rusya'daki yetersiz bankacılık sistemini de iyileştirmek için çok çaba gösterdi. Ancak asıl ününü, kölelerin özgürleşmesi yönünde aldığı karara borçluydu. Rusya'da toprağa ve efendiye bağımlı olan kölelerin durumu, esirlerden ancak biraz iyiydi. Köleliği ekonomik gelişmenin önündeki bir engel olarak gören ve Çarlık tahtındaki otoritesine güvenen Aleksander, köleliği kaldırdı. 1861'de Duma (Meclis) önünde yaptığı bir konuşmada, köleliğin kaldırılması kararının kaçınılmazlığı konusunda tereddütleri bulunan aristokratlarla yüzleşti. "Özgürleştirici Çar" adıyla bilinen ve halkı tarafından çok sevilen Aleksander, ne gariptir ki, yaptığı reformları yetersiz bulan ve daha kapsamlı sosyal reformlar yapılmasını isteyen teröristlerin gerçekleştirdiği bir suikast sonucu öldürüldü.

Genç soylulardan biri olan Prens Peter Kropotkin (1842-1921) ise, kölelerin özgürleştirilmesinin yarattığı etkiye bizzat şahit olanlardan biriydi. Kropotkin, ömrünün daha sonraki dönemlerinde, ünlü bir devrimci ve anarşist oldu ama 1861'de Aleksander köleliği kaldırdığı zaman, seçkin aristokrat çocuklarının gittiği Askeri Okul'da bir öğrenciydi. Anılarında, köleliğin kaldırılması yönünde Çar'ın yayımladığı bildirinin ardından yaşanan olayları bir görgü tanığı olarak anlattı.

Aleksander'in Duma'daki Konuşması, 28 Ocak 1861

Duma'nın dikkatlerine sunulan kölelerin özgürleştirilmesi meselesini, Rusya için hayati önemde bir konu olarak görüyorum ve ülkenin gelişmesinin ve güçlü olmasının buna bağlı olduğunu düşünüyorum. Beyler! sizin de bu önlemin yararlı ve gerekli olduğu konusunda benimle aynı şeyleri düşündüğünüzden eminim. Ayrıca, bu konunun bir an önce çözüme kavuşturulmasının gerekli olduğu yönünde bir kanaat de

taşıdığımı ifade etmeliyim. Bu nedenle, Duma'nın konuyla ilgili kararı Şubat'ın ilk yarısı itibarıyla almasını istiyorum ki alınan karar işçiler tarlalarda işbaşı yapmadan önce ilan edilebilsin... Bir kez daha bu meselenin derhal çözüme kavuşturulması gerektiğini ifade ediyorum ve irademini bu yönde olduğunun bilinmesini istiyorum.

II. Aleksander'ın Duma'daki konuşması

Dört yıldır, hem toprak sahipleri hem de köylüler, bu mesele yüzünden, çeşitli korkulara kapılmakta ve farklı beklentiler içerisinde girmektedirler. Çözümü daha fazla geciktirmek devletin felaketi olabilir. Halkımızın bu konuda göstermiş olduğu soğukkanlılık ve yetkili mercilere duyduğu güvene şaşırmamak ve bundan dolayı mutlu olmamak elde değil ve eminim ki hepiniz de bundan memnunsunuz. Elbette ki soyluların çekincelerini bir dereceye kadar anlamak mümkündür, çünkü burada söz konusu olan, onların en hayati çıkarlarıdır. Ancak meselenin çözümünün, bizzat soyluların inisiyatiflerine bağlı olduğunu da bilmiyor değilim ve bu hususu hep aklımda tutacağım. Ayrıca soyluların bu konuda alacakları inisiyatife tanık olduğum için de mutlu olduğumu ifade etmem gerekiyor. Soylulardan eyalet sorumlularıyla yaptığım özel sohbetlerde ve bütün Rusya sathında yaptığım seyahatler sırasında soylularla yaptığım görüşmelerde, hepimizi meşgul eden meseleyle ilgili düşüncelerimi açıkça ifade ettim ve her yerde soyluların fedakarlığı olmadan bu dönüşümün gerçekleşmeyeceğini ve bu fedakarlığın soylular için olabileceği kolay katlanılabilecek düzeyde olması için her şeyi yapacağımı söyledim. Beyler! Duma'ya sunulan teklifleri incelediğinizde, soyluların çıkarlarını korumak için yapılabilecek her şeyin yapıldığını görebilirsi-

niz. Öte yandan, mevcut çalışmanın herhangi bir şekilde değiştirilmesini veya ona ilaveler yapılmasını gerekli görürseniz, önerilerinizi dinlemeye hazır olduğumu bilmenizi istiyorum. Fakat şimdi benim sizden tek isteğim, bütün çalışmanın amacının, köylülerin yaşam koşullarını iyileştirmek ve bu iyileştirmenin sözde veya kağıt üzerinde kalmamasını ve hayata geçirilmesini sağlamak olduğunu unutmamanızdır.

Bu öneriyi etraflıca incelemeye başlamadan önce, bu meselenin tarihsel kökeni hakkında birkaç söz söylemek isterim. Köleliğin çıkış nedenlerini zaten sizler de biliyorsunuz. Malum olduğu üzere, önceleri içimizde kölelik yoktu. Bu uygulamayı siyasi iktidar başlattı ve ancak yine siyasi iktidar kaldırabilir. Benim samimi isteğim de budur.

Benden önceki Çarlar, köleliğin bütün kötülüklerini gördüler ve onu tümüyle kaldıramadıysa da, toprak sahiplerinin köleler üzerinde keyfi güç uygulamalarını önlemek için sürekli çaba gösterdiler.

... Müteveffa babam (Nicholas) hep köleleri nasıl özgürleştirebileceğini düşünürdü. Benim hissiyatım da farklı değildi ve daha 1856'da tahta geçmeden önce, Moskova'da bulunduğum dönemde, Moskova eyaletinin önde gelen soylularının dikkatlerini, köylülerin yaşam koşullarının iyileştirilmesini düşünmeleri gerektiği hususuna çekmiş ve köleliğin sonsuza dek süremeyeceğini, bu yüzden, dönüşümün aşağıdan yukarıya olmaksansa, yukarıdan aşağıya gerçekleşmesinin daha iyi olacağını da sözlerime eklemiştim...

Metni hazırlayan komisyon, on dokuz ay boyunca çalıştı ve belki de bir ölçüde haklı olan birçok eleştiriyle karşılaşmasına rağmen, çalışmalarını bitirip nihai metni Ana Komite'ye sundu. Kardeşim (Büyük Dük Konstantin Nikolaeviç) başkanlığındaki Ana Komite, yorulmak bilmez bir şekilde ve büyük emek sarf ederek görevini tamamladı. Komite'nin bütün üyelerine, özellikle de kardeşime, konuyla ilgili özverili çalışmaları için teşekkürü borç biliyorum.

Sunulan taslak metin üzerinde farklı görüşler olabilir ve ben bütün farklı görüşleri dinlemek istiyorum. Ancak sanırım sizden şunu istemeye de hakkım var: bütün kişisel çıkarları bir kenara bırakıp, toprak sahipleri gibi değil, güvenimi kazanmış devlet adamları gibi davranınız. Bu önemli meseleyi çözmeye çalışırken, bizi bekleyen zorluklardan kaçmadım ve bundan sonra da kaçmayacağım. İnanıyorum ki bu önemli meselenin çözümünde Tanrı bize yardımını esirgemeyecektir ve yine inanıyorum ki, Tanrı bizi yalnız bırakmayacak ve canımızdan çok sevdiğimiz ata yurdumuzun gelecekteki refahı için, bu sorunun üstesinden gelmeyi bize nasip edecektir...

Kropotkin'in Anıları

İçtimaya çıktık ve hazırlıklar tamamlandıktan sonra, II. Aleksander, atının üzerinde ve yüksek sesle birliği çağırdı: "Subaylarım, toplanın!" Subaylar, onun etrafında toplandı ve II. Aleksander, o gür sesiyle, günün büyük olayı hakkındaki konuşmasına başladı:

"Subaylarım!... Soyluların ordudaki temsilcileri!" (biz söylediklerini kesik kesik duyuyorduk) "Asırlardır süren bir haksızlığa son verilmiştir... Soylulardan fedakarlık bekliyorum... Sadık soylular, tahtın etrafında kenetlenenlerdir..." vs. vs. Konuşması bitince, her tarafta, subayların heyecanlı "hurra!" sesleri yankılandı.

Sonra, İtalyan operasına vaktinde yetişebilmek için, okula geri dönmek üzere yürümek yerine koşmayı tercih ettik. Zira sezonun son performansı öğleden sonra gerçekleşecekti. Ardından da bir tezahürat yapılacağı kesindi. Askeri üniformalarımızı büyük bir hızla çıkarıp attık ve bazılarımız koşarak opera salonunun en üst ve ucuz mevkii olan altıncı locada yer kaptılar. Salon hınca hınç doluydu.

İlk arada, heyecanlı gençlerden oluşan kalabalık, operanın sigara odasına doluştu. Tanısın tanımasın herkes, birbiriyle konuşuyordu. Sonra salona dönüp her birlikte "Tanrı Çar'ı Korusun" marşını söylemeyi kararlaştırdık.

II. Aleksander

Prens Kropotkin

Ancak o ara müzik seslerini duyduk ve hepimiz hızla salona geri döndük. Opera bandosu, marşı çalmaya başlamıştı ve salonun her bölümünden gelen heyecanlı “Yaşa!” naraları, müzik sesini bastırıyordu. Orkestranın şefi Baveri’yi, sopasını sallarken gördüm ama güçlü bandonun sesi hiç duyulmuyordu. Sonra Baveri durdu, fakat “Yaşa!” sesleri devam etti. Sopasını tekrar havada salladığını; keman yaylarının titrediğini ve müzisyenlerin çalgılarını üflediklerini gördüm. Ama yine, “yaşa!” sesleri bandoyu bastırdı. Baveri, marşı bir kere daha çalmaya başladı ve ancak bu üçüncü tekrarın sonunda, çalgıların sesleri insan seslerini bastırabildi.

Sokaklarda da aynı büyük coşku vardı. Köylülerden ve eğitilmiş insanlardan oluşan kalabalıklar, sarayın önünde durdular ve “yaşa!” diye bağıldılar. Sonra Çar göründü ve coşkun kalabalıklar arabasının arkasından koşmaya başladılar. Aleksander, iki yıl sonra Polonya İsyanı’nı kanla bastırırken ve “Çengel Muravioff” isyancıları darağacında sallandırırken, Herzen şunları yazmakta haklıydı: “Aleksander Nikolaeviç! Bugün neden ölmedin? Ölseydin, ismin tarihe bir kahraman olarak geçerdi.”

Köleliği savunanların beklediği ayaklanmalar hiç çıkmadı. Azatlık Yasası’nın (Polozheine) beraberinde getirdiği belirsizlikler devam ediyordu ama kitleler sükunetini korudu. İsyan çıkacak olsaydı, kesinlikle, yeni yasadan kaynaklanan belirsizlikler yüzünden çıkardı. Ama beklenen olmadı. Rusya’da sükunet bozulmadı. Sadece iki yerde ayaklanma çıktı ve birkaç küçük beldede de tamamen yanlış anlamalardan kaynaklanan küçük rahatsızlıklar oldu; ama bunlar derhal yatıştırıldı. Hatta Rusya, her zamankinden daha sakindi. Köylüler, her zamanki iyi niyetleriyle, köleliğin kaldırıldığını ve “özgürlüğün geldiğini” gördüler ve kendilerine dayatılan şartlar çok ağır olsa da, bunları kabul ettiler.

Ben, 1861 Ağustos’unda Nikolskoye’deydim (Kropotkin’e ait Kaluga eyaletine ait bir bölge). 1862 yazında yine oradaydım ve köylülerin sesiz sedasız ve zekice bir yol bulup yeni şartları kabul etmiş olduklarını görünce çok etkilendim.

Aslında, kölelik yükümlülüklerinden kurtulmaları karşılığında soylulara tazminat olarak azatlık vergisi vermenin ne kadar zor olacağını çok iyi biliyorlardı. Fakat kölelikten kurtulmayı öylesine istiyorlardı ki, homurdanarak da olsa, bellerini bükecek bu azatlık vergisini ödemeyi kabul ettiler ve böylece özgürlüklerine kavuştular.

Özgürlüklerine kavuştuktan on beş ay sonra, Nikolskoye'deki köylüleri gördüğümde, onlara hayran kaldım desem, yeridir. Doğuştan gelen iyi niyetleri ve yumuşak başlıkları bozulmamıştı ama köleliğin bütün izleri silinmişti. Sanki hiç kölelik yapmamışlar gibi, efendileriyle kendi denkleriyle konuşuyorlarmış gibi konuşuyorlardı. Bundan başka, içlerinden, ne pahasına olursa olsun, haklarını savunabilecek kişiler de çıkıyordu.

SORULAR

-
1. Çar'ın Duma'ya hitaben yaptığı konuşmadan yola çıkarak, Çar'ın Rusya'daki gücü hakkında ne gibi genellemeler yapabilirsiniz?
  2. Kölelerin özgürleştirilmesinin önündeki başlıca engel ne gibi görünüyor? Aleksander, bu meseleyi çözmek için ne yapıyor?
  3. Çar'ın çıkardığı yasa, Sen Petersburg'da nasıl karşılandı?
  4. Köylülerin, özgürlüklerine kavuşmalarına karşı gösterdikleri tepki neydi?
-

114. OTTO VON BISMARCK

DÜŞÜNCELER VE HATIRALAR

(1898)

PARLAMENTO SÖYLEVİ

(1879)

Otto van Bismarck (1815-98), 19. yüzyılın en başarılı devlet adamlarından biriydi. Siyasal ve diplomatik yetenekleri sayesinde, Alman birliğini Prusya bayrağı altında sağlamayı başardı. Küçük soylu bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelen Bismarck, hukuk tahsili gördü ve adliye memuru olarak işe başladı. 1848'deki karışıklıklar sırasında, net bir muhafazakar tutum takındı. Devrimciler, Almanya'yı liberal ilkeler doğrultusunda birleştirmek için Frankfurt'ta toplandıklarında, Bismarck da, kralın gönderdiği bir delege olarak toplantıya katıldı. Ancak bu girişim başarısızlıkla sonuçlandı. Nihayet Bismarck, başbakanlığa kadar yükseldi ve 30 yıl bu görevde kaldı. Liberallerin 1848 girişiminin aksine, dağınık Alman prensliklerini muhafazakar Prusya'nın bayrağı altında birleştirmeye çalışıyordu ve bu amacına diplomasi ve savaş yoluyla ulaştı. 1871'de, Almanya'nın ilk başbakanı oldu.

Bismarck siyasi kariyerini uzun sürede elde etti ama ilkeleri ve politikaları çok tutarlıydı. Anılarından alıntıladığımız bölümde, hayatının ilk dönemi anlatılmaktadır. Bu dönem, 19. yüzyılın ortalarında Prusya'da liberallerin ve muhafazakarların devletin kaderine hükmetmek için mücadele verdikleri siyasal bir siyasal kargaşa ortamıydı. İkinci seçki, Almanya'nın birleşmesinden sonra yapılan bir konuşmadan alınmıştır. O sıra, Bismarck, başbakan olarak, Alman devletinin en güçlü şahsiyeti idi. Parlamento'da yaptığı bu konuşmada, Bismarck, siyasal felsefesinin özünü oluşturan idealini açıklıyordu: herşeyden önemlisi, Almanya'nın birleşmesiydi.

Düşünceler ve Hatıralar

1832'de devletimizin belirlediği müfredata göre eğitim verilen Easter'daki okuldan mezun oldum. Okul bittiğinde, bir panteisttim ve Cumhuriyetçi sayılmasam bile, en azından, Cumhuriyet'in en akılcı yönetim biçimi olduğuna inanıyordum. O yaşımda, büyüklerimin hep yöneticilerini acımasızca ve alaycı bir biçimde eleştirdiklerini görüyor ve kendi kendi-

me, insanların nasıl olup da sürekli *tek adam*'a itaat etmeyi onaylayabildiğini anlamaya çalışıyordum. Hatta 6 ila 12 yaşları arasında okuduğum ve Jahn'ın eğitim sisteminin uygulandığı Plamann ilköğretim okulundan 'Alman Ulusalçılığı' düşüncelerinden etkilenererek ayrılmıştım. Bu etkiler, bende, teorik düşüncelerden öteye geçmediler ve Prusya monarşisine karşı doğuştan taşıdığım hisleri koparıp alacak kadar güçlü değildiler. Otoriteye karşı, öteden beri içimde hissettiğim sempatide azalma olmadı... 30 Yıl Savaşları'ndan önce İmparatora direnen her Alman prensine öfke duyardım, ancak Büyük Seçici Friedrich William'dan itibaren, emperyalist yayılmacılığa karşı net tavır alınmasından yanaydım ve gelişmelerin Yedi Yıl Savaşları'nı zorunlu kıldığını düşünüyordum. Bu arada Alman ulusalçılığı hislerim öyle güçlü bir şekilde devam etti ki üniversite yıllarımda başlarında ulusalçı hisleri geliştirmek amacıyla faaliyet gösteren öğrenci grubuyla derhal ilişki kurdum. Bununla birlikte, üyeleriyle şahsen sıkı dostluk kurmama rağmen, onların hatalarında direktmeleri ve yaptıkları hatalardan dolayı 'özür dilemekten' geri durmaları hoşuma gitmedi. Ayrıca dış dünyayı tanınamalarından ve iyi toplumun nasıl olduğu ve nasıl kurulacağı gibi konularda bilgilerinin olmayışından da hoşlanmadım. Grubu daha yakından tanıyınca, siyasal görüşlerinin aşırılığına karşı bende bir nefret hissi uyandı. Bu aşırılığın, kültürsüzlükten veya tarihsel koşulların neden olduğu bilgisizlikten kaynaklandığını gördüm. Çünkü henüz 17 yaşındayken bile, hayat hakkında sahip olduğum bilgilerin, çoğu benden büyük olan bu öğrencilerden daha fazla olduğunu gözlemleme imkanı bulmuştum. Onların savundukları fikirlere bakınca, savundukları ütopyik teorilerin kötü eğitimlerinden kaynaklandığı izlenimini edindim. Ancak yine de milli hislerimin zayıflamasına izin vermedim ve yakında vuku bulacak gelişmelerin Alman birliğini doğuracağına olan inancımı korudum. Hatta yirmi yıl içinde bu hedefe ulaşılacağı konusunda Amerikalı arkadaşım Coffin'le bahse bile girdim.

Göttingen'de geçirdiğim ilk yarı dönemde, Hambach Yortusu (27 Mayıs, 1832) yapıldı. Burada okunan şahane şiirler hâlâ hafızamdadır. Üçüncü yarı dönemde, Frankfurt İsyanı (3 Nisan, 1833) çıktı. Bu gösterilerden tiksindim desem yeridir. Kalabalıkların siyasi otoriteye baş kaldırmaları, Prusya Okulu'nda aldığım terbiyeye uymuyordu. Bu yüzden Berlin'e geri döndüm. Artık Berlin'i terk ettiğimde sahip olduğum kadar bile liberal görüşleri taşıyıyordum...

Çocukluğumda etkilendiğim görüşlerin çoğundan vazgeçtim. Pestalozzi ve Jahn'ın sistemlerine göre tasarlanan Plamann'ın eğitim modeli-

ne göre, ismimim önündeki 'von' ifadesi, çocukluğumun rahat yaşamına bakılırsa, akranım olan öğrenci arkadaşlarımla ve öğretmenlerimle ilişkilerimde sorun oluyordu. 1806'dan önceki günlerde hatırladığım bir şey de, Kır Keşişler Lisesi'nde okurken bile, eğitilmiş *burjuvazi*'nin büyük bölümünde, özellikle de öğretmenlerde hakim duygu olan bu soylu düşmanlığından çok çektiğimdir. Fakat, asla, *burjuva* çevrelerinde zaman zaman görülen saldırganlık eğilimine kapılıp, onlara karşı benzer bir hissiyat içine girmedim. Babam, aristokrat önyargılara sahip biri değildi ve eşitlik konusundaki aşırı fikirlerini de bırakmıştı. Gerçi genç bir subayken bazı önyargıları yok değildi ama bunlar, asla bulunduğu mevkiyi üstünlük aracı olarak görenlerin taşıdıkları cinsten değildi. Annem, Leipzig'li profesörlerin mensubu olduğu ve o günlerde liberal görüşlü kabul edilen bir aileden gelen ve Büyük Frederick'in, II. Frederick William'ın ve III. Frederick William'ın Danışma Kurulu üyesi olan Mencken'in kızıydı. Menckenler soyuna mensup daha sonraki kuşaklar (ki benim yakın atalarımıdır) Prusya'ya gitmişler ve orada Dışişleri Bakanlığı'nda ve Saray'da görev yapmışlardı. Baron von Stein, Mencken soyundan olan dedemden dürüst bir subay ve sıkı bir liberal olarak bahsederdi. İşte bu şartlar altında, annemden son derece etkilendim ve gerici görüşlerdense liberal düşünceleri içselleştirdim. Hatta annem, başbakan olarak yaptıklarını görece kadar yaşasaydı, resmi görevimden dolayı çok kıvanç duyacağına eminim ama bu işlerin sonuçlarını pek onaylayacağını sanmıyorum. Annem, bürokrasi ve saray çevrelerinde yetişmişti; IV. Frederick William, çocukluk oyunlarının anısına, ondan 'Küçük Mienchen' diye söz ederdi. Bu nedenle, 'bulduğum mevki dolayısıyla sahip olduğum önyargıları' bazen ağzımdan kaçırdığımı söyleyenlerin bana haksızlık yaptıklarını ve soylu geçmişimin hafızamda bıraktığı izlerin iç politikadaki icraatlarımı belirlediğini ileri sürenlerin de gençliğimde sahip olduğum görüşlere ilişkin haksız yargıda bulunduklarını açıkça ifade ediyorum.

Şu da var ki, hedeflerim, eski Prusya monarşisinin sınırsız bir otoriteye sahip olmasıyla sınırlı değildi, şimdi de değildir. Bu konuda şunu söyleyebilirim: emin olunuz, kralın bu gücü, ilk Birleşik Rejim zamanında vardı ve anayasal olarak teminat altına alınmıştı. Ama şu istek ve umutla: Kral devrilmeyecekti ve gücünün sınırlarını kendisi belirleyecekti. Mutlakiyetçi bir rejim, öncelikle idarecide tarafsızlık, dürüstlük, göreve bağlılık, çok çalışmak ve içten tevazu ister. Bunlar kralda olabilir ama kral, her şeyi bilemeyebilir ve görevini ilgilendiren her işten aynı

derecede anlamayabilir. Bu yüzden, kralın etrafını çevreleyen erkek ve kadın gözdeleler (en iyi durumda, yasal eşi), kralın fazla gururlanması ve dalkavukluğa göz yumması, iyi niyetinin istismar edilmesine neden olabilir. Ben, daha 1847 yılında, hükümetin parlamentoda ve basında eleştirilmesini güvence altına almak için başlatılan girişime destek vermişim. Bu girişimin amacı, kralın, etrafında olan-bitenlerden haberdar olmasını sağlamak veya yaptığı yanlışları fark edip bunları düzeltmesini sağlamaktı. Böylece kral, kadınların, saray mensuplarının, dalkavukların ve hayalperestlerin ona taktığı at gözlüklerinden kurtulup gerçekleri görebilecekti. Saray çevrelerini daha iyi tanıdıkça, kralın iyi niyetinin istismar edildiği yönündeki kanaatim daha da güçlendi. Bu nedenle, bu çevrelerin zararlı etkilerine ve ayrıca (taşralı) bir yurtseverlik anlayışının muhalefetine karşı devletin çıkarlarını savunmak zorunda olduğumu düşünmeye başladım. Bu hususta sadece devletin çıkarlarını düşünerek hareket ettim. O nedenle, beni daima aristokrasinin destekçisi olmakla suçlayan gazete yazarlarının bu sözleri, iyi niyetli bile olsa, iftiradır. Ben, hiçbir zaman, doğuştan gelen ayrıcalıklı statünün, yeteneğin yerini alabileceğini düşünmedim. Toprak mülkiyeti lehinde söylediklerimi, bağlı bulunduğum sınıfa mensup mülk sahiplerinin çıkarlarını savunduğum için değil, tarımın çökmesini, devletimizin varlığına yönelik en büyük tehlikelerden biri olarak gördüğüm için söyledim...

Bismarck

... Eleştirel bir tabiatım vardı. Bu yüzden, liberaldim. Ancak kelimenin, bürokrasiden hoşnutsuzluğu çağrıştıran anlamıyla liberaldim. Ki sonraları, çoğunluğu başka bir anlamda olsa da, benden daha liberal olan toprak sahipleri, kelimeyi bu anlamda kullandılar.

Yine, Pomeranya'da pek anlaşılmayan ya da sempatik bulunmayan ama Schönhofen'deki mahallemizde bulunan, Karow'lu Kont Wartensleben, Schiesstadt-Dahlen ve Yeni Dönem'de

Kilisenin Koruyucuları Partisi içinde olan ve daha sonra tutuklanan başka bazılarının aşına oldukları parlamenter liberal eğilimlerimden sıyrıldım. Bunun nedeni, Meclis'in ilk Birleşik Alt Kamarası'nda muhalefet grubunun kurulma tarzının bana sempatik gelmemesiydi. Meclis'teki oturumların sadece son 6 haftası için, yatak hastası olan vekil von Brauchitsch'in yerine ben çağırılmışım. Doğu Prusyalıların, Saucken-Tarputschen ve Alfred Auerswald'ın konuşmaları, Beckerat'ın duygusallığı, Heydt ve Mevissen'in İngiliz liberalizmini destekler mahiyetteki sözleri ve Vincke'nin sınır tanımaz bir biçimde saldırgan konuşmaları, canımı çok sıkıyordu. O tarihte bile, müzakere raporlarını okuduğumda, başkalarının sözlerinden yapılan alıntıların, konuşma metinlerinde olduğu gibi yer aldığı izlenimini edinmişim. Bunun üzerine, kralın doğru iz üzerinde olduğunu düşündüm ve yapmayı düşündüğü işleri gerçekleştirmesi için ona zaman tanınmasını ve bu konuda acele edilmemesini isteyebileceğini gördüm.

Sonunda, 17 Mayıs 1847'de yaptığım ve alışılmıştan daha uzun süren bir konuşmamda, ilk kez muhalefete çıktım. Bu konuşmamda, Prusyalıların, 1813'te, bir anayasalarının olması için savaşa girdikleri yönündeki uyduruk hikayenin aslı olmadığını söyledim ve savaşmak için işgale uğramanın tek başına yeterli bir neden oluşturmadığını söyleyenlere kızgınlığımı açıkça ifade ettim. Ülkenin düşmandan kurtarılmasının bir karşılığı olarak, anayasanın giriş bölümünde, krala şükran borcumuzun olduğuna dair ifadeyi koydurmak, bence küçültücü bir tavır değildi. Sözlerim, salonda fırtına kopardı. Orada bulunan bir gazetenin yapraklarını çevirerek, kürsüde beklemeye devam ettim. Sonra, ortalık yatışınca, konuşmamı tamamladım.

Parlamento Söylevi, 9 Temmuz 1879

Başbakan olduktan sonra, bütün hiziplerle bağlarımı kopardım, başka türlü de zaten doğru olmazdı. Çünkü öteden beri, sevenim az, nefret edenim çok olmuştur. Tabii hepsinin kendince nedenleri vardı. İlk kez 1862'de Prusya Başbakanı olduğumda, hepsi yurtseverliğe hiç yakışmayacak şekilde bana olan kinlerini kustular, ki bu kızgınlıklarının nedeni ben gayet iyi biliyorum... Ama onlara uyup da yanlış işler yapmadım ve intikam almaya da çalışmadım. Hayatım boyunca, kılavuzum olan tek ilkem şu oldu: her yolu deneyip, her imkanı kullanarak, Almanya'yı birleştirmek ve bu hedefime ulaştığım zaman da, bu sürece katılan bütün

siyasi hiziplerin özgür iradesiyle bu birliğin devamı, güçlenmesi ve daha da geliştirilmesi için çalışmak. Hükümeti, bu hiziplerden biri olarak görüyorum ve (Prusya) monarşisinin, ulusal anayasaları olan diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, ülkenin ilerlemesi sürecine son derece büyük katkıları olabilecek birtakım avantajlara sahip olduğunu düşünüyorum. Çünkü Prusya yönetiminin gücü, Prusya'nın sınırlarının da ötesine taşacak kadar büyüktür; onu elbirliğiyle yıkmak istesek bile, yerine aynı derecede kudretli bir gücü koyamayız. Herkesin bu kanaatimi paylaşmasını istemiyorum, herkesi ikna etmek de istemiyorum. Sadece hiziplerin aksine, bu noktaya nasıl geldiğimi açıklamak istiyorum.

Bismarck'ın Alman Parlamentosu konuşması

1866'daki savaştan sonra, şu şekilde konuşmak benim için çok kolay olurdu: "Prusya artık daha da büyük bir ülkedir; (eski) anayasa artık bize uymuyor ve onu yeniden gözden geçirmeliyiz." Uzun lafın kısıası, Königsgratz'taki zaferden sonra, kurnazca yollara başvurup, en gerici politikaları uygulamaya koymak için, hâlâ hakim olan zafer havasından kolaylıkla yararlanabilirdim. Ama ben, siz de biliyorsunuz ki, böyle yapmadım. Sırf bu yüzden, önce kadim politikacı dostlarımla büyük bölümünün kınamalarına maruz kaldım. Ayrıca anayasal sistemin devamını sağlamak için..., çok zorlu kavgalar vermek zorunda kaldım. Sizce bunu anayasal sisteme olan aşkımdan değil de, keyfim için mi yaptım? Beyler! Size şirin görünmeye çalışmayacağım. Ne yapmışsam, onların arkasında duruyorum. Anayasal sisteme karşı değilim; aksine, bu sistemin mümkün olan en iyi yönetim biçimi olduğunu düşünüyorum. Ancak,

diktatörlüğün veya Prusya'daki mutlakiyetçiliğin, Almanların birleşmesi sürecine katkısı olacağına inansaydım, hiç düşünmeden ve kimseden de korkmadan mutlakiyetçiliği savunurdum. Fakat daha dikkatli düşündükten sonra (çünkü bana sıcak gelen ve karşı konulması zor taleplere direnmek zorundaydım) şuna karar verdim: hayır, meşrutiyetçilik yolunda yürümeye devam etmeliyiz. Çünkü meşrutiyetçilik, politikalarımızın uygulanabilirliğine olan inancımın tamı tamına örtüşüyor. Sonra, bana yönelik itirazlarından vazgeçen muhaliflere yakınlaştım... ve muhafazakar partiyle ipleri kopardım. Ardından, (Katolik) Kilisesi'nin, Polonya meselesinde parmağı olduğu anlaşıldı ve kiliseyi ilgilendiren konularda sert tartışmalar yaşandı. Sonuçta güvendiğim dağlara karlar yağmıştı ve ben de bu yüzden verdiğim desteği geri çektim. Muhafazakar parti o zaman beni yüzüstü bırakmasaydı, Alman İmparatorluğu'nun anayasasını daha güçlü kılmak için muhtemelen farklı bir yol izlerdim... Nihayet, kiliseyle devlet arasındaki bin yıllık ihtilafın aniden alevlenmesine neden olan zorlu bir kavga oldu... Bu kavgada da, aynı tutkuyla safımı seçtim. Yaşadığım müddetçe, kanaatlerimi, ülkemin iyiliğini ve kralımın haklarını ilgilendiren konularda elimden gelen her şeyi yaparak, her zorluğa göğüs gerdim. Ancak bu noktada başka bir şey daha söylemeliyim: bazı durumlarda, zorluklar karşısında pes etmeden sonuna dek mücadele etmek iyidir, ama ben, hiçbir zaman, sürekli tartışma halinde olmayı makbul bir şey olarak görmedim. Ayrıca şartlar hazır olduğunda, karşıt taraflar birbirlerini daha iyi tanıyıp ortak ve daha ulvi amaçlar için birlikte çalışarak karşılıklı saygıyı öğrendiklerinde, zıtlaşmanın kökeninde yatan ilkelerden vazgeçmeden, sert muhalefeti bırakıp ılımlı bir yaklaşım benimseyeceklerine de hep inandım. Ve biliyorum ki, taraflar arasında uzlaşma imkanı belirdiğinde veya bu yönde bir öneri geldiğinde, bunun önünde durma hakkım, Başbakan da olsam, yoktur.

Kontrolüm dışında gelişen bu hadiseler yüzünden, bir dönem liberal gruba yakın dursaydım, Başbakan için ve Cumhurbaşkanı için bu muhtemelen mazur görülebilirdi. İmparatorluk içindeki ve halk arasındaki diğer çevrelerle ilişkilerimi geliştirmek suretiyle, bu durumun sonsuza kadar sürmesini, olabildiğince imkansızlaştırdım. Şuna inanıyordum: sağıyla soluyla, üç ayrı hizip olabilirdik; belki ayrı yollardan da yürüyebilirdik, ama savaş zamanı, birleşip tek vücut olarak savaşabilirdik. Ne yazık ki tahminimde yanılmışım! Gelişmeler öyle farklı yönlerde oldu

ki, önceleri beni destekleyen ve farklı biçimlerde bana arka çıkan beyler, bu münakaşalara katılıp en prestijli ve çok okunan gazetelerinde bana yüklendiler. Öyle ki bu yazılarda bana kustukları öfke ve kullandıkları tiksindirici dile takılsaydım, çoktan yanlış birtakım işler yapmış olur-
dum. Meclis önünde de benzer tezahüratlar yapıldı. Hatta saygıdeğer bir vekil, Cumhurbaşkanını öyle bir azarladı ki, bu hareketi, dost hiziplerin üyelerinden biri, ancak grup kararı olmak kaydıyla yapabiliirdi! (gülüşmeler).

İşte yukarıda anlattığım bütün bu sebepler yüzünden, beni alenen: “buz gibi soğuk” bir adam olarak ilan eden ve ilerde yeniden dost olacağımızı umduğum eski müttefiklerimle ters düştüm. Ben (yani hükümet), tek bir hizbin adamı olamam, ama tabii ki her hizip doğru bildiği yolda yürüyecektir. Hükümet hiç kuşkunuz olmasın, Meclis kararlarına saygı gösterecek, siyasi hiziplerin desteğini de arayacaktır. Ama asla tek bir hizbin denetiminde olmayacaktır!...

Burada bulunan beylere şu uyarıda bulunmayı da yararlı görüyorum: etnik gruplar arasında ayrılığa yol açan eski mevzuları kaşımayınız. Gümrük vergileri, ekonomik ve mali sorunlar ve bütçe meseleleri gibi basit ve tartışmaya değmez konularla ilgili küllenmiş karşıtlıkları yeniden canlandırmayınız. Şu an böyle bir tehlike görmüyorum ama siyasi hiziplerin oluşumunda görülen aşırı dışlayıcılık tavrı, bu hiziplerin etnik grupların yerini alması tehlikesini beraberinde getirebilir. Böyle olursa, toplumu bir arada tutan bağlar, hatta farklı siyasi hizipler arasındaki bütün aile bağları, gerçekten kopabilir ve her bir hizip, ayrı bir etnik grup olarak yeniden ortaya çıkabilir. Umarım bu gün hiç gelmez. Ancak sizden ricam şudur: devlet politikasını, bu işlere karıştırmayınız ve alınan önlemlerin arkasında politik entrikaların bulunduğu endişesine kapılmayınız. Siyasi hizipler arasındaki ateşli mücadelenin de, devletin çıkarlarına zarar vermesine izin vermeyiniz... Hükümet adına ise şunları söyleyebilirim: sizi temin ederim ki, hükümet, kendisine yönelik (ve bana göre yersiz olan) saldırılardan dolayı, tavrını değiştirmeyecek ve (kendi adıma söylüyorum), ülkemin çıkarları konusunda doğru olduğuna inandığı şeyi, kararlılıkla, sonuna dek savunma azmini bırakmayacaktır. Bunun için bana kızmışlar veya beni sevmişler, çok da önemli değil! (Haklısın: Bravo! sesleri).

SORULAR

-
1. Bismarck, siyaset hakkında ne düşünüyor? Ona göre, siyasal kararları almak kimin işi olmalıdır?
  2. Bismarck, hangi temel siyasal ilkeleri benimsemiş görünüyor? Bismarck'ın siyasi görüşü nedir?
  3. Bismarck, Demir Şansölye olarak bilinmektedir. Söylevi, bu görüşü haklı çıkarıyor mu?
  4. Bismarck'ın düşüncesinde, Alman ulusu mu yoksa Alman halkı mı daha önemlidir? İkisi arasında bir fark var mı?
  5. Bismarck'ın siyasal partiler (veya onun deyişiyle, 'siyasi hizipler') ve anayasalar hakkındaki görüşü nedir?
-

115. PAPA XIII. LEO

RERUM NOVARUM (İŞÇİLERİN DURUMU)

(1891)

XIII. Leo olarak bilinen ve 1878-1903 arasında Papalık yapan Gioacchino Pecci (1810-1903), İtalya'ya bağlı Carpinato'da doğdu. Anne ve babası, alt tabaka soylularındandı. XIII. Leo, Cizvitler tarafından eğitildi ve 1832'de doktorasını tamamlayıp ilahiyatçı oldu. Kiliseye bağlı Soylu Rahipler Akademisi'nde diploması eğitimi aldı. Ayrıca din hukuku ve medeni hukuk tahsili gördü. 27 yaşında, Sicilya'da papalığa bağlı Benevento şehrine vali olarak atandı. Kentte uzun süredir devam eden isyanı bastırmakta başarılı oldu ve ödül olarak 1841'de terfi aldı. 1843'te Belçika'ya Papalık elçisi olarak atandı ve orada üç yıl görev yaptı. Belçikalı liberallerle arasının iyice bozulması üzerine, geri çağrıldı. İtalya'ya döndükten sonra, Perugia Başpiskoposluğu'na getirildi. 1853'te kardinal oldu; 1878'de de XIII. Leo olarak Papalığa seçildi. Leo faal bir papaydı ve birçok konuyla ilgili olarak kilisenin görüşlerinin açıklandığı, 85 fetva yayınladı. Özellikle de Birleşik Devletler'de olmak üzere, birçok yeni Katolik üniversitesinin kurulmasına yardımcı oldu. Vatikan arşivini ilim adamlarına açan ilk Papa o idi. Leo'nun ruhani reisliği zor bir görevdi; İtalya'nın birleşmesi, papalığı, dünyevi gücünden yoksun bırakmıştı. Ayrıca bütün dünyada yayılan sekülerizm, papalığa meydan okuyordu. Sınıfsal çatışmalar ve Kilise'ye yönelik siyasal saldırılar, papalığın misyonunu tehdit ediyordu. *Rerum Novarum*'dan buraya alıntılanan bölümde, Leo, zamanının en önemli toplumsal sorunlarından bazılarına çözüm bulmaya çalışmaktadır.

1. Uzun zamandır dünya uluslarını etkileyen devrimci değişim ruhunun, siyasetin ötesine geçip sonunda güncel ekonomi alanında da etkili olmasına şaşmamak gerekir. Bu konudaki anlaşmazlıkların unsurlarını ise şöyle sıralayabiliriz: sanayinin gelişmesi ve şaşırtıcı bilimsel gelişmeler; işveren-işçi ilişkilerinin değişmiş olması; bireylerin muazzam servetleri ve kitlelerin yoksulluğu; kişinin kendine güveninin artması ve çalışanların dayanışmasının giderek pekişmesi ve son olarak da, genel ahlaki bozulma. Halihazırdaki durumun ciddiyetinin farkında olanlar, gelişmeleri büyük bir endişe ile izlemekte; bilge kişiler bu durumu tartışmakta; uygulayıcılar, önlemler almaktadırlar. Mitinglerin ve yasama meclislerinin gündemini hep bu konular belirlemekte ve devleti yöne-

tenler bu sorunları çözmeye çalışmaktadırlar. Halkın dikkatini en fazla çeken konular da hiç kuşkusuz yine bunlardır.

İşçilerin Durumu

Bu konuyu daha önce birkaç kez ele almıştık. Fakat bu yazıda, Papalık görevinin üzerimize yüklediği sorumluluğun gereği olarak, soruna adil ve doğru bir çözüm bulmak için, konuyu özel olarak ele almamız ve derinlemesine incelememiz gerekiyor. Konuyu tartışmanın kolay olmadığı bilinmelidir, çünkü yanlış sonuçlar çıkarma riski bulunmak-

tadır. Göreli hakları, zengin ve fakirlerin, sermaye kesiminin ve işçilerin karşılıklı yükümlülüklerini tanımlamak kolay değildir. Ve tehlike de şuradadır: usta tahrikçiler, insanların kafalarını karıştırmak ve onları ayaklanmaya sevk etmek için, sürekli bu tartışmalardan yararlanmak istemektedirler.

2. Fakat, şu an yoksulların büyük çoğunluğunun altında ezildikleri sefalet ve yaşadıkları perişanlığa bir çare bulunması hem de acilen bulunması gerekmektedir ve bu konuda herkes hem fikirdir.

Papa XIII. Leo

Zaten kimsenin de bu konuda şüphesi olamaz. Bilindiği gibi, kadim işçi locaları, içinde bulunduğumuz yüzyılda kapatılmışlar ve hiçbir örgüt de bunların yerini dolduramamıştır. Kadim dini kuralların meşruiyeti, devletin kurumları ve yasalar tarafından tanınmamaktadır. Bundan ötürü, çalışan kesim, giderek yalnız ve savunmasız kalmış ve hissiz işverenlerin insafına, sınırsız rekabetin aç gözlülüğüne terk edilmiştir. Gerçi Kilise, birçok kereler tefeciliği mahkum etmiştir ama yine de, aç gözlü ve zorba kimseler, başka bir biçimde olsa da, aynı suçu işlemeye devam etmektedirler. Bütün bunlara şunu da eklemek gerekir ki, az sayıdaki çok zengin kimselerin, yoksul kitleleri, neredeyse köleler gibi sömürebilmesi için, insanlar iş akdiyle çalıştırılmaktadır ve iş kollarının çoğu da, birkaç kişinin ellerinde toplanmıştır.

3. Bu olumsuzluklara çare bulmak adına, yoksulu zengine karşı kıskırtan *Sosyalistler*, özel mülkiyeti ortadan kaldırmaya çalışmakta ve özel mülklerin devlet veya belediye kurumlarına devredilerek herkesin ortak malı olması gerektiğini savunmaktadırlar. O zaman, her vatandaş, mülkiyet adına ne varsa hepsinden eşit pay alacağından, mülkiyetin özel şahıslardan topluma devr olunması durumunda, bugünkü kötü durumun düzeleceğini öne sürmektedirler. Ancak sosyalistlerin önerileri, her bakımdan öylesine uygulanması imkansız tekliflerdir ki, bunların uygulanması durumunda, zararını en önce işçiler görür. Şu da var ki, onların önerileri hiçbir şekilde adil değildir. Çünkü onlar bu yolla, aslında meşru mülk sahibini soymuş olmakta; devleti, üzerine vazife olmayan bir işe sürüklemiş ve toplumun tam bir kargaşa içine düşmesine yol açmaktadırlar.

Özel Mülkiyet

4. Şurası inkar edilemez bir gerçektir ki, bir kişi, ücretli bir işe girdiği zaman, asıl gayesi mal-mülk sahibi olmak ve sahip olduğu mal üzerinde tasarrufta bulunmaktır. Eğer bir kişi, bir başkasının işinde çalışır veya emeğini onun hizmetine verirse, bunu, hizmeti karşılığında yiyecek ve diğer ihtiyaçlarını almak için yapar. Böylece bu kişi, yalnızca hizmeti karşılığında ücret almayı değil, bu ücreti dilediği gibi harcamayı da her bakımdan ve tam manasıyla hak etmiş olur. Bu kişi, idareli yaşar, para biriktirir, daha güvenceli olsun diye, yatırımını arazi üzerine yaparsa, bu durumda, bu arazi, onun aldığı ücretin bir başka ifadesi olmaktadır. Dolayısıyla, işçi, emeğinin karşılığı olan ücretle satın aldığı küçük arazisi üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunabilmelidir. Bu mülkün arazi veya menkul değer olması fark etmez; mülk sahibi, malı üzerinde her türlü tasarruf hakkına sahiptir. İşte bu nedenle, şahısların mallarını topluma devretmeyi öneren sosyalistler, aslında ücretli çalışanın haklarına zarar vermiş olurlar. Çünkü onlar, ücretiyle aldığı malı üzerinde tasarruf etme özgürlüğünü işçinin elinden almış olurlar ve böylece onun, birikimlerini artırma ve hayat şartlarını iyileştirme ümidini yok etmiş olurlar.

5. Ancak bundan daha önemlisi şudur: önerdikleri çözüm, açıkçası adalete aykırıdır. Çünkü, her insan, doğuştan getirdiği bir hak olarak, kendine ait mülk sahibi olabilir. İnsanı hayvandan *farklı kılan temel özelliklerinden biri budur*. Çünkü hayvanın, kendi iradesini kullanma yeteneği yoktur. Onun hareketlerini yöneten şey, iki temel içgüdüdür.

O, bunlar sayesinde, güçlerini uyanık tutar, onları kullanır ve seçme gücü olmaksızın, harekete geçmeye karar verir. Bunlar, kendini-koruma ve türün çoğalması içgüdüleridir. Hayvan, bu içgüdülerini kullanarak çevresindeki şeylerden yararlanır ve arzularını giderir. Hayvan, kendi sınırlarını zorlayamaz, çünkü sadece sezgileriyle ve duyularının algılayabildiği kadarıyla hareket edebilir. Fakat insan, sahiden farklıdır. Hayvan doğasının bütün özelliklerine sahip olduğu için, bedensel zevkleri, en azından, bütün diğer hayvanlar kadar tadar. Ancak hayvanlar ne kadar kusursuz olsalar da, asla insan gibi değildirler. Onlar, insanlara hizmet etmek ve onların işlerini görmek için yaratılmış uysal varlıklardır. Bizi insan yapan temel özelliğimiz ise, aklımız veya düşünme yeteneğimizdir. İşte insanı hayvandan tamamen farklı kılan, daha doğrusu insanı insan yapan şey, budur. Bu açıdan bakınca, yani canlılar arasında akıl sahibi tek varlığın insan olduğunu düşününce, şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: mal-mülk sahibi olmak, insanın hakkı olmalıdır ve bu hak, diğer varlıklarda olduğu gibi, geçici ve anlık olarak kullanılan değil, sürekli ve değişmez bir hak olmalıdır. İnsan, yalnızca tüketilebilen şeylere değil, bugün de yarın da kullanabileceği şeylere de sahip olabilmelidir.

İşveren ve İşçi

15. Bu konuda yapılan en büyük yanlışlık, sınıfların birbirlerine düşmanlığının doğal olduğunu düşünmek ve zenginle yoksulun, doğaları gereği, birbirleriyle savaş halinde olduğunu sanmaktır. Bu düşüncenin gerçekte hiçbir alakası yoktur. Nasıl ki azalarının uyumlu birlikteliği sayesinde insan bedeni düzenli çalışıyorsa, bir devlette de, siyasi yapıyı dengede tutmak için, zengin ve yoksulun birbirlerine karşı anlayışlı olması, birbirlerine yardımcı olmaları ve uyumlu hareket etmeleri gerekir. İkisinin de birbirlerine ihtiyacı vardır. Sermaye, emek olmadan yapamaz, emek de sermaye olmadan. Karşılıklı anlayış olursa, bundan her iki taraf da yarar görür ve bir sıkıntı olmaz. Sürekli çekişme durumu, kaçınılmaz olarak, haksızlıklara ve kargaşaya neden olur. Hristiyan din adamları, bugün, bu kavgaları önleme ve bir daha çıkmaması noktasında büyük gayret göstermektedirler.

16. Öncelikle şu hususu vurgulamalıyız ki, zenginle fakiri birbirine düşman etmeden bir arada tutacak (yorumcusunun ve koruyucusunun Kilise olduğu) dinden başka bir güç yoktur. Çünkü din, her iki sınıfa da kendi ödevlerini, özellikle de adil olmaları yönündeki ödevlerini hatırlatır.

latmaktadır. Böylece din, çalışana ve işçiye, özgür iradesiyle onayladığı bütün adil anlaşmaların gereğini tam manasıyla yerine getirmesini, sermayeye asla zarar vermemesini, patronuna haksızlık yapmamasını, haklarını savunurken asla şiddet kullanmamasını, isyana kalkışmamasını ve kargaşa çıkarmamasını, aldatıcı vaatlerle insanları kandıran ve onları genellikle sonu felaket olan ve pişmanlıkla biten aptalca ümitlere sürükleyen bozuk ahlak yargılarına sahip insanlarla ilişki kurmamasını öğretir. Zengine ve işverene de, işçisinin onun kölesi olmadığını, herkese bir Hristiyan ve şerefli insan olarak saygı duyması gerektiğini, işçi olmanın utanılacak bir şey olmadığını, sağduyu ve Hristiyan inancına göre de bunun böyle olduğunu, namuslu ve onurlu bir insanın pekala bu yoldan geçimini sağlayabileceğini ve bu nedenle, işçiliğin saygın bir uğraş olduğunu, insanlara sırtlarından para kazanılacak sığırlar muamelesi yapmanın veya onları sadece kas ve beden gücüne sahip varlıklar olarak görmenin utanılacak ve insana yakışmayan bir davranış olduğunu öğretir. Ayrıca din bununla da kalmaz, işçilerin de dini görüşleri ve manevi duyguları olduğu için, işverenin, dini görevlerini yerine getirmek üzere işçilere izin vermek zorunda olduğunu; işçinin bedenine zarar verecek ve onu ruhsal çöküntüye sürükleyecek baskılardan uzak durması gerektiğini, işçiyi evini ve ailesini ihmal edecek kadar çalıştırmaması ve ücretini geciktirmemesi gerektiğini de işverene öğütler. Ve işverenin, işçilerine, güçlerinin üzerinde asla yük yüklememesi gerektiğini ve cinsiyetlerine ve yaşlarına uygun olmayan işlerde onları çalıştırmaması gerektiğini ona öğreten de yine dindir.

17. İşverenin birinci ve en büyük sorumluluğu, herkese, hak ettiği ücreti vermektir. Kuşkusuz, ücretlerin adil olup olmadığına karar vermeden önce, birçok hususu göz önünde bulundurmak gerekir. Ama zenginler ve patronlar şunu unutmamalıdır: daha çok kazanç uğruna, güçsüzleri ve yoksulları ezmek ve muhtacın durumunu fırsat bilip bundan yararlanmaya çalışmak, bütün beşeri ve ilahi yasalarca mahkum edilmiştir. Asılsız gerekçelerle, işçiye hakkı olan ücretini vermemek, Tanrı'nın gazabını çeken bir günahıdır: "Sahtekarlıkla ücretlerine el koyduğunuz emekçilerin yakarışlarını dinleyin! Onların yakarışları Şabat'ın Rabbine ulaştı."⁵ Son olarak, dine uygun davranmak isteyen zengin, ne zorla ne sahtekarlıkla ne de faizcilik yaparak, işçinin ücretinden kesmemelidir. En çok da şu nedenle böyle yapmalıdır: çünkü yoksul, muhtaç ve korumasızdır ve onca sıkıntıyı çekmesine rağmen, bu zorluğa katlanmakta ve kıt-kanaat geçinmeye çalışmaktadır.

Şimdi soruyorum: bu kurallara titizlikle uyulsaydı, kavga ve çekişmeler sona ermez miydi?

Emeğin Onuru

20. Talihin yüzlerine gülmediği kimselere gelince, Kilise, onlara şunu öğretir: Tanrı'nın gözünde, yoksulluk ayıp değildir ve kişinin el emeğiyle ekmeğini kazanmasının utanılacak bir tarafı yoktur. İsa'da gördüğümüz şu özellik, bu gerçeği teyit eder: "O ki zengin olmasına rağmen, bizim uğrumuza fakirleşti."¹⁷ O ki Tanrı'nın oğlu olarak ve bizzat Tanrı olarak, bir doğramacı gibi görünmeyi ve insanların onun doğramacı olduğunu düşünmelerini istedi (hatta, hayatının büyük bölümünde doğramacılık yaptı ama bunu küçük görmedi): "Meryem'in oğlu, Doğramacı bu değil mi?"¹⁸ Bu ilahi örneklik üzerinde düşününce, gerçek onur ve seçkinliğin ahlaki vasıflarda, yani erdemde olduğunu; erdemin, herkesin ortak mirası olduğunu ve üstte veya alttakilerin elinin eşit derecede ulaşabileceği yerde bulunduğunu; erdemli olanın, sonunda kesintisiz nimetlere kavuşarak ebedi huzura ereceğini ve hepsinden öte, Tanrı'nın, daima zayıflardan yana olduğunu anlamak zor olmaz. Çünkü İsa Mesih, "fakir ne mutlu" der. ¹⁹ O, gayet içtenlikle, çalışanları ve dertlileri, teselli bulmak için kendisine çağırır²⁰ ve O, aşağıdakilere ve ezilenlere en müşfikçe merhameti gösterir. Bu düşüncelerin, zenginlerin kibrini kıramaması ve sıkıntı içinde yaşayanların içini ferahlatmaması; zenginleri cömertliğe, sıkıntı çekenleri ise tevekküle yöneltmemesi mümkün değildir. Böylece kibrin neden olduğu ayrımcılık, zamanla yok olur; zengin ve yoksul, içtenlikle el sıkışırlar.

21. Bunun yanında, Hristiyanlığın kurallarına uyulursa, iki sınıf, sadece dostluk bağlarıyla değil, kardeşlik ve sevgi bağlarıyla da birbirlerine bağlanmış olurlar. Çünkü böyle olduğunda, onlar, bütün insanların aynı Baba'nın, yani Tanrı'nın çocukları olduğunun; hepsinin ulaşmak istedikleri hedefin aynı olduğunun, yani herkesin Tanrı'ya ulaşmak istediğinin; insanları ve melekleri mutlak huzura kavuşturmanın yalnızca Tanrı olduğunun; öldüklerinde İsa Mesih'in onları kurtuluşa erdirdiğinin; böylece Tanrı'nın çocukları olma şerefine nail olduklarının ve birbirleriyle ve "birçok kardeş arasında ilk doğan" İsa Mesih'le kardeşlik bağlarıyla bağlandıklarının; dünya nimetleri ve cennet lütuflarının, ortaklaşa, bütün insan ırkına ait olduğunun ve Göklerin krallığının mirasının, onu hak etmeyenler dışında herkese vaat edildiğinin bilincine varırlar: "eğer evlat isek, hem de varisleriz; Allah'ın varisleri, ve Mesih'in hemvarisleriyiz."²¹

İşte İncil'in dünyaya tebliğ ettiği ödevler ve hakların esası budur. O halde yine soruyorum: toplumlar, bu fikirleri benimsemiş olsalardı, çekişme ve kavgalar çabucak bitmez miydi?

İşçilerin Hakları

31. İşçilerin grev yoluna başvurmalarının nedeni, çoğunlukla, ya çalışma saatlerinin çok uzun olması ya işin çok zor olması ya da ücretlerinin yetersiz olduğunu düşünmeleridir. Sıklıkla görülen bu ciddi rahatsızlığı gidermek için devletin kalıcı önlemler alması gerekir. Çünkü işgücünün bu şekilde kullanılamaz hale gelmiş olması, sadece patronlar ve onların işçilerine zarar vermekle kalmaz, iş hayatına ve halkın genel çıkarlarına da büyük zararlar verir. Şu da var ki, bu gibi durumlarda, şiddet ve kargaşa doğar ve sonuç olarak da halkın huzuru kaçır. Yasalar, önceden çıkarılmalıdır ve önlemler, sorunlar ortaya çıkmadan önce alınmalıdır. Patronlar ve işçileri arasında sürtüşmeye yol açan gelişmeler olmadan önce, yasaların otoriteleri hissedilmelidir.

32. Eğer mülkiyet sahipleri güvence altına alınmalıysa, işçinin de, sahibi olduğu ve korunması gereken değerleri vardır. Ve bunların başında, onun manevi ve akli ilgi alanları gelir. Dünya hayatı, hoş ve güzel olabilir ama insanın yaratılışının nihai gayesi değildir. Bu hayat, sadece, gerçeğe ulaşmak ve ömür boyunca bu gerçeğe uygun yaşamanın bir aracıdır. Dünya hayatı, Tanrı'nın ruhundan üfürülmüş bir varoluştur; Tanrı'nın egemenliği altındadır ve insanın oradaki görevi, kendisinden aşağı olan varlıkları idare etmektir; işte bu yüzden bütün karalar ve denizler, onun emrine verilmiştir: "Yeryüzünü doldurun, ve onu tabi kılın; ve denizin balıklarına, ve göklerin kuşlarına ve yer üzerinde hareket eden her canlı şeye hakim olun."²⁷ Bu konuda bütün insanlar eşittir; Zengin-fakir, efendi-köle, yöneten-yönetilen arasında fark yoktur, "çünkü O, hepsinin Rabbidir."²⁸ Kimse, Tanrı'nın şerefli bir varlık olarak yarattığı insanın onuruna saldıramaz. Yaparsa da cezası vardır. Kimse, ebedi hayata hazırlanmanın aracı olan onurlu yaşama isteğini engelleyemez. Hatta dahası var: insan, bu dünyada başıboş bırakılmış değildir. Dilediği gibi hareket edemez ve varoluş amacına aykırı bir hareketi meşrulaştırmaya hakkı yoktur. Ruhunun köleleşmesine de izin veremez; çünkü burada söz konusu olan, onun kendi hakları değil, Tanrı'nın en kutsal ve çiğnenemez haklarıdır.

Bundan şu sonuç çıkar: Cumartesi ve belirli bayram günleri çalışma bırakılmalı ve tatil olmalıdır. Bu günlerin tatil edilmesini, tembellik

olarak anlamamak gerekir. Bu, olsa olsa bir para harcama veya eğlenme fırsatı olarak görülebilir ki, bazılarının gerçekten bunu istediğini de biliyoruz. Ancak tatil yapıp dinlenmenin dine aykırı bir tarafı yoktur. Dine aykırı olmayan dinlenme, insan için yararlıdır; çünkü böylece kişi, günlük yaşamın sıkıntılarını bir süreliğine unuttur, manevi alemi düşünür ve Tanrı'ya borçlu olduğu ibadetleri yapma fırsatını bulur. Özellikle de, Pazar tatilinin gerekçesi budur. Bu dinlenme, Ahdi Atik'te de tasdik edilmiştir: "Sebt Günü'nü takdis etmek için onu hatırında tut."²⁹ Ayrıca insanlık Tanrı'nın öğretmesiyle şunu da bilmektedir ki, Tanrı, insanı yarattıktan sonra dinlenmiştir: "Ve Tanrı yaptığı bütün işten yedinci günde istirahat etti."³⁰

Çalışma Saatleri

33. Artık dışarıda, beden gücüyle yapılan işlere dönebiliriz: Burada öncelikli mesele, yoksulları, para kazanmak için birer araç olarak gören açgözlü spekülörlerin zulmünden bu insanları korumaktır. İnsanları, akıllarını uyuşturacak ve bedenlerini büsbütün yıpratacak şekilde, aşırı iş yükü altında ezmek ne adalettir ne de insanlıktır. İnsanın gücü sınırlıdır ve o, bu sınırların ötesine geçemez. Gücünü artırması için çalışması ve egzersiz yapması gerekir. Ama bu, ancak tatil yaparsa ve gereğince dinlenirse gerçekleşir. Bu yüzden, günlük çalışma saatlerinin süresi, insan gücünün sınırlarını aşmayacak şekilde düzenlenmelidir. Dinlenme süreleri ve bunların sayısı, işin doğasına, zaman ve yer şartlarına, ayrıca da işçinin sağlığı ve gücüne göre ayarlanmalıdır. Yaptıkları işler daha zor ve sağlık açısından daha sıkıntılı olduğu için, madenlerde, taş ocaklarında ve yer altı tünellerinde çalışan işçilerin çalışma süreleri görece daha az olmalıdır. Aynı şekilde, yıllık çalışma sezonları da göz önünde bulundurulmalıdır; çünkü bir sezon kolay bitirilen bir işin başka bir sezon çok zor yapılabilirdiği bilinmektedir. Son olarak, güçlü bir adamın yapacağı işi, bir kadın veya çocuktan istemek de uygun değildir.

Çocuk İşçiler

Çocuklara gelince, bedenleri ve akılları yeterince olgunlaşınca kadar, atölyelerde ve fabrikalarda, onları çalıştırmamaya çok dikkat edilmelidir. Çünkü nasıl ki soğuk hava, baharda açan tomurcukları mahvederse, aynı şekilde erken yaşlarda zor işlere koşulmak da, çocuğun yeteneklerini köreltir; aldığı eğitimden yeterince istifade etmesine engel olur. Aynı

şekilde, kadınlar da, bazı işlere uygun değillerdir. Çünkü kadın, doğası gereği, ev işlerine yatkındır; en iyi yaptığı işler de namusunu koruyup, çocuklarını iyi yetiştirmek ve ailenin huzur ve mutluluğunu artırmaktır. Şunu genel bir ilke olarak kabul edebiliriz: bir işçinin, çalışmakla azalan gücüne oranla boş zamanı ya da dinlenme zamanı olması gerekir; çünkü harcadığı güce yeniden kavuşmak için, işe ara verip dinlenmelidir.

Patronlar ve işçiler arasında varılan bütün anlaşmalarda, şu şart hep vardır: ruh ve beden dinlenmesi için zaman ayrılacaktır. Başka türlü bir anlaşmaya varmak, hak ve adalete aykırı olur. Çünkü o zaman, insanın Tanrı'ya ve kendisine karşı görevlerini terk etmesi istenmiş olur ki, bu, asla doğru veya adil değildir.

Adil Ücretler

34. Şimdi, çok önemli bir konuya giriyoruz ve bu konuda aşırılığa kaçmadan adil kararlar vermemiz gerekiyor. Deniliyor ki, ücretler karşılıklı rıza ile belirlenmektedir. Yine deniliyor ki, işveren, üzerinde anlaşılan miktarı ödediğinde, üstüne düşen görevi yapmış olur; ondan daha fazlasını yapmasını istemek uygun değildir. Buna şu da ekleniyor: haksızlık, ancak patronun, ücretlerin tamamını ödemeyi reddetmesi veya işçinin üstlendiği işi bitirmemesi durumunda söz konusu olur. Böyle bir durumla karşılaşıldığında, tarafların haklarını alabilmesi için, devletin araya girmesi gerekir. Ancak, başka hiçbir durumda devletin müdahalesi doğru olmaz.

Bu düşünme tarzının, insafli birini ikna etmesine imkân yoktur, çünkü burada bazı önemli hususlar göz ardı edilmektedir. Çalışmak, kişinin yaşamını sürdürmesi için gerekli olan şeyleri alması, hepsinden çok da kendi yaşamını idame ettirmesi için kendi gücünü sarf etmesidir. "Alnının teriyle ekmek yiyeceksin."³¹ Bundan dolayı, insan emeğinin iki önemli özelliği vardır. İlk önce, *kişiseldir*; çünkü kişi, elde etmeyi umduğu kazanç için, bu gücünü, sadece kendi iradesiyle sarf eder. İkincisi, bir insanın çalışması, *zorunludur*; çünkü insan, emeğinin karşılığını almadan yaşayamaz. Ayrıca kişinin hayatını devam ettirmesi, bir doğa kanunudur; buna aykırı davranmak da günahıdır. Şimdi, emeğin sadece *kişisel* olduğunu düşünsek bile, miktarı ne olursa olsun, işçinin belli bir ücrete razı olması, onun hakları arasındadır. Zira o, nasıl ki çalışmak veya çalışmamak konusunda özgürse, emeğinin karşılığı olarak verilecek ücreti kabul etme veya hiç ücret almama konusunda da özgürdür. Ancak bu, sadece soyut bir faraziye; çünkü işçinin çalışması, sadece onu ilgi-

lendiren bir konu değildir. Tersine, çalışmak *zorunludur* ve bütün farkı yaratan da budur. Hayatını idame ettirmek, herkesin zorunlu görevidir ve bu anlamda çalışmamak günahıdır. Buradan şu sonuç çıkar: her insanın, yaşaması için gereken ihtiyaç maddelerini elde etme hakkı vardır ve yoksul, bu ihtiyaçlarını ancak çalışarak ve para kazanarak giderebilir.

Kural olarak, işçi ve işverenin karşılıklı rıza ile anlaşabileceklerini ve özellikle de ücretler konusunda özgürce anlaşmaya varabileceklerini kabul edebiliriz. Ancak, insanların kendi aralarında yaptıkları pazarlıklardan daha önemli ve daha kadim bir doğa kanunu vardır ki, o da şudur: işçinin emeği karşılığında alacağı ücret, makul düzeyde bir rahatlık içinde yaşamasına yetmelidir. Eğer işçi, mecbur kaldığından veya daha fazla zarar göreceğinden korktuğu için işveren veya patronun verdiği ücrete razı olursa, hakkı zorla elinden alınmış ve mağdur edilmiş olur.

Sonuç

45. Muhterem kardeşlerim! Artık bu en zor soruların hangi araçlarla ve kimler tarafından çözülmesi gerektiğini ortaya koymuş bulunuyoruz. Sorunlar yığılmış ve tabir-i caizse, yangın her yanı sarmıştır. Bu nedenle, daha geç olmadan, herkes üzerine düşeni yapmalıdır. Yöneticiler, ülkenin kurumlarını bu yangını söndürmek için kullanmalı ve sorunlara çare olacak yasalar çıkarmalıdır. Patronlar ve zenginler, ödevlerini unutmamalı; çıkarları zarar gören yoksullar, uygun olan her yasal yola başvurmalı ve haklarını aramalıdır. Başta söylediğimiz gibi, sadece din, kötülüğün kökünü kurutabileceği için, herkesin şunu kabul etmesi gerekir: en akıllı kişilerin bile çare bulmakta zorlandığı bu gibi durumlarda, ihtiyacımız olan şey, gerçek Hristiyanlığa dönüştür.

Kiliseye gelince, şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, bu konuda kilise, elinden gelen yardımı esirgemeyecektir. Yardımlar konusunda daha rahat hareket edebildiği için, kilisenin soruna müdahalesi nispeten daha etkili olacaktır. Görevi halkın huzur ve refahını sağlamak olanlar bu konuda çok hassas olmalıdırlar. Her din adamı, bu sorunu çözmek için sabırla çareler aramalıdır ve karşılaştığı zorluklara tahammül etmesini bilmelidir. Muhterem kardeşlerim! İnsanlar, örnekliğinize inanmakta ve ilminize güvenmektedir. Sizler de bu güveni boşa çıkarmayıp, ayırım yapmadan, aşağı sınıftan veya yukarı sınıftan her insana Hristiyanlığın ilkelerinin değerini göstermelisiniz. Elinizdeki bütün imkanları kullanarak, insanların iyiliği için çaba göstermelisiniz. Özellikle de, insanlara karşı merhametinizi ve sevginizi göstermelisiniz ve erdemlerin en yücesi

olan merhametin başka insanların kalplerine yerleşmesi için de çaba göstermelisiniz. Çünkü hasretle beklediğimiz sevindirici neticeleri almamız için, sevgi ve merhamet sağanakları altında ıslanmamız gerekir. İşte bu, İncil hükümlerinin özü olan gerçek Hristiyan merhametidir. Dünyevi kibrin ve nefsin süfli arzularının panzehiri de yine bu merhamettir. Bu merhametin tanrısal niteliği, Havari Aziz Pavlus'un şu sözlerinde tanımlanmıştır: "Hayırseverlik çok sabreder, lütufla muamele eder, ...kendi faydasını aramaz, ...her şeye katlanır,... her şeye sabreder."³⁹

Muhterem kardeşlerim! Papalığın hayır duası, Tanrı'nın rahmetinin ve Bizim Sevgimizin işareti olarak, hepimizin, din adamlarının ve halkımızın üzerine olsun.

Bu hutbe, Roma'daki Aziz Peter Kilisesi'nde, 1891 yılının Mayıs ayının 15. günü, Papalık görevimizin 14. yılında irad edilmiştir.

SORULAR

-
1. Leo'ya göre, işçi sınıfının içinde yaşadığı şartlar nelerdir?
  2. Özel mülkiyet niçin önemlidir?
  3. Leo sosyalizm hakkında ne düşünüyor? Sosyalizmin başarılı olacağına inanıyor mu? Evetse niçin, hayırsa niçin?
  4. İşverenlerin ve zenginlerin, işçilerine karşı sorumlulukları nelerdir?
  5. Toplumsal hastalıkları iyileştirmek için Leo'nun çözümü nedir?
-

NOTLAR

5 Aziz James, cilt.4.

17 2. Korintoslular, vii. 9.

18 Aziz Markos, vi. 3.

19 Aziz Matta, v. 3: "Ne mutlu ruhta fakir olanlara."

20 Age. xi. 28: "Ey bütün yorgunlar ve yükleri ağır olanlar, bana gelin, ben size rahat veririm."

21 Romalılar, viii. 17.

27 Tekvin, i. 28.

28 Romalılar, x.12.

29 Çıkış, xx. 8.

30 Tekvin, ii. 2

31 Tekvin, iii. 1.

39 Korintoslular, I. 4-7.

AKLIN VE BEDENİN ÖZGÜRLEŞMESİ

116. CHARLES DARWIN

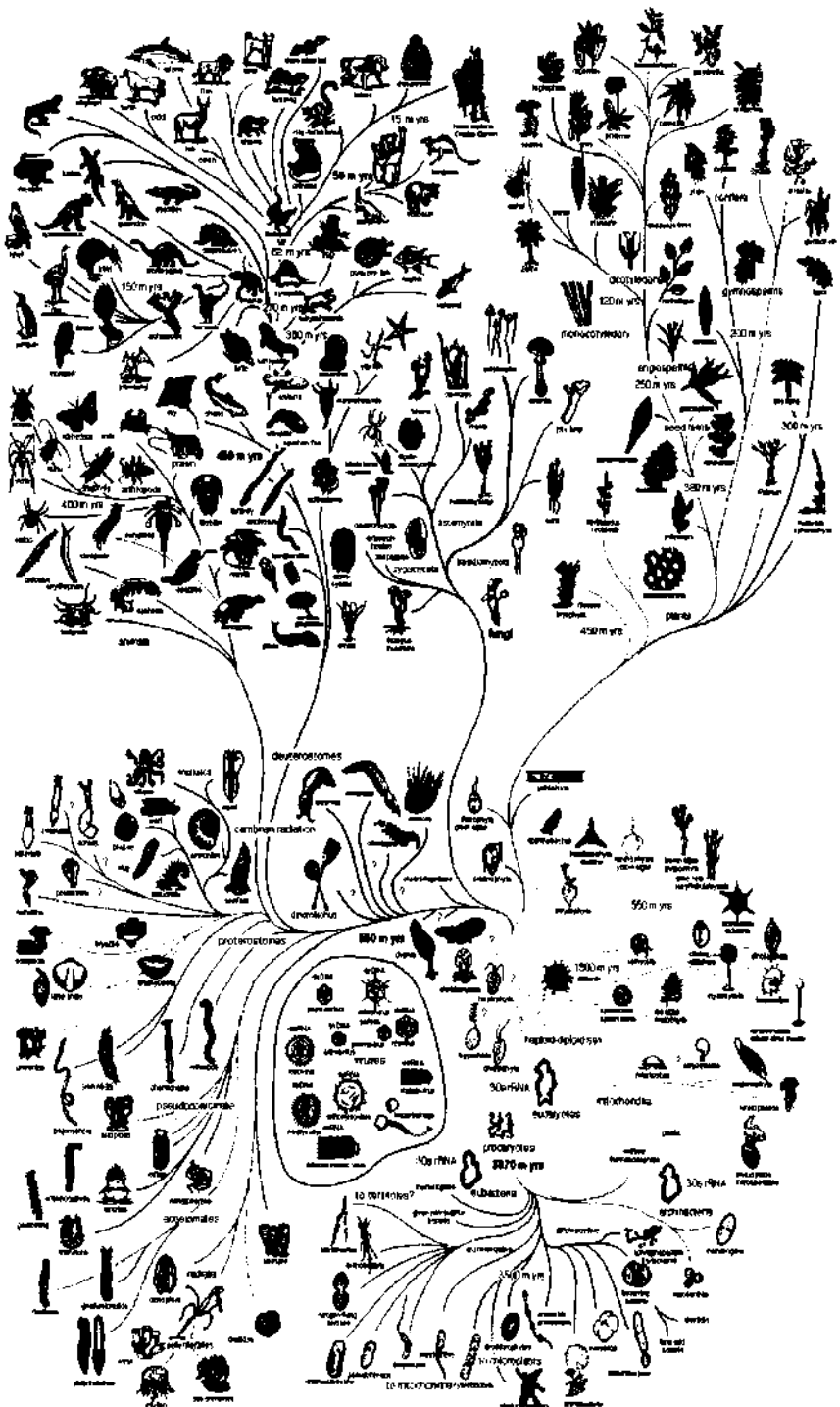
İNSANIN TÜREYİŞİ

(1871)

Charles Darwin (1809-82), evrim teorisini ortaya atan kişiydi. Orta sınıftan seçkin bir İngiliz ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Samuel Smiles'in hayran olduğu seramik çömlekleri yapan Josiah Wedgwood, dedesiydi. Darwin, parlak bir öğrenci değildi; bu nedenle tıp ve ilahiyat tahsillerini yarıda bıraktı. 1832'de, Güney Amerika ve Pasifik'teki bitki ve hayvanların listesini çıkarmak üzere sefere çıkan bir donanma gemisine tesadüfen kaydoldu. Seyahat sonunda, başarılı bir doğa bilimcisi oldu. Gözlemlerinin sonucu olarak, doğal seleksiyon, adaptasyon ve nihayet evrim teorisini ortaya attı. Deniz yolculuğu sırasındaki keşiflerini, birkaç ciltlik kitap halinde yayınladı ve evrim teorisini, ikna edici kanıtlarla kamuoyuna sunmak için bir süre gizlice çalıştı. *Doğal Seleksiyon Yoluyla Türlerin Kökeni Üzerine* adlı eserinin yayınlanmasından sonra, tartışmalı da olsa, İngiltere'nin önde gelen bilim adamlarından biri oldu. 1882'de öldü ve Westminster Manastırı'nda defnedildi.

İnsanın Türeyişi, Darwin'in daha önce yazdığı ve modern biyolojinin başucu kitaplarından biri olan *Türlerin Kökeni* adlı eserin bir devamıdır. Bu eserde Darwin, evrim teorisini insanlara da uyguladı ve bu yüzden Anglikan Kilisesi'nden çok yoğun tepki aldı. Evrim teorisi, günümüze değin tartışmalı bir konu olarak gelmiştir ve halen de tartışılmaktadır.

Bizim ulaştığımız ve bu konularda görüşlerine itibar edilen birçok doğa bilimcinin kabul ettiği ana sonuç şudur: insan, daha az gelişmiş bir alt formdan türemiştir. Vardığımız bu sonucun kolay kolay yanlışlanamayacağını iddia ediyoruz, çünkü hem embriyolojik gelişim bakımından, hem de yapısal ve bedensel özellikler bakımından (güdükleşmiş organlar ve anormal bir şekilde daha eski bir türe dönüş gibi) önemli önemsiz birçok konuda, insanlarla daha alt hayvanlar arasında yakın benzerlikler olduğu inkar edilemez bir gerçektir.

türlerin kökeni şeması

Bunlar çoktandır biliniyordu ama son zamanlara değin, bu verileri kullanarak insanın kökeniyle ilgili bir sonuca ulaşamamıştı. Fakat bütün organik yaşamla ilgili bilgilerimizin ışığında bu konuya baktığımızda, artık bunların ne anlama geldiğini kolaylıkla söyleyebiliyoruz. Bu grupların ve olguların diğerleriyle bağlantılarını, yani aynı gruptakilerin birbirleriyle benzeşiklerini, geçmişteki ve bugünkü coğrafi dağılımlarını ve jeolojik olarak birbirlerini izlemelerini göz önünde bulundurduğumuzda, evrimin ana ilkesinin doğru olduğu, açık seçik bir şekilde görülür. Bütün bu olguların başka bir anlama gelmesi mümkün değildir. Doğa olgularını, bir vahşi gibi, birbiriyle ilişkisiz varlıklar olarak görmeyi yeterli saymayan bir kişi, insanın ayrı bir yaratma eyleminin sonucu olarak var olduğuna artık inanamaz. Bu kişi, kaçınılmaz olarak, şu gerçeği kabul etmek zorunda kalır: insan embriyosunun, örneğin, bir köpeğin embriyosu ile yakın benzerliği vardır: kafatası, organları ve bütün iskeleti, bu organların gördüğü fonksiyonlardan bağımsız olarak, diğer memelilere benzer... ve bütün bu benzerliklerin sonucunda, bu kişi, zorunlu olarak şu sonuca ulaşır: insan öteki memelilerle birlikte ortak bir atadan türemiştir...

Burada açıkladığımız ve belki henüz keşfedilmemiş başka yollarla, insan, bugünkü durumuna ulaşmıştır. Fakat insanlık durumuna ulaştıktan sonra, ayrı ırklara veya daha uygun bir ifade kullanmak gerekirse, alt türlere ayrılmıştır. Zencilerin ve Avrupalıların alt tür oldukları öylesine bellidir ki, eğer bir doğa bilimciye, başka herhangi bir bilgi verilmeden bu alt türlerin örnekleri gösterilmiş olsaydı, hiç kuşkusuz, o, bunların, doğru ve asıl türler olduklarını düşünürdü. Bununla birlikte, bütün ırklar, önemsiz öyle çok yapısal ayrıntılar ve öyle çok zihinsel özelliklerde uyuşmaktadırlar ki, bunların, ancak, ortak bir atadan miras alındıkları söylenebilir. Ve ancak bu özelliklere sahip bir türün insan olma derecesine çıkma şansı vardır...

İnsanın embriyolojik yapısını, yani daha alt hayvanlara hediye ettiği benzeşikleri, güdükleşmiş organları ve daha eski bir türe dönüş gibi özellikleri düşünürken, ilk atalarımızın önceki halini, kısmen zihnimize canlandırabiliriz ve onları, hayvan dizilerindeki uygun yerlerine yerleştirebiliriz. İnsanın, tüylü, kuyruklu, dört ayaklı, muhtemelen ormanlıklarda yaşama alışkanlığı olan ve Eski Dünyaya ait bir türden geldiğini artık biliyoruz. Eğer bir doğa bilimcisi, bu canlının yapısını incelemiş olsaydı, onu, Eski ve Yeni Dünyada yaşamış maymunların daha da eski atası olan Dörtelliler arasında sayardı. Dörtelliler ve öteki

bütün üst memeliler, muhtemelen, antik döneme ait keseli bir hayvandan türemişlerdir. Uzun bir başkalaşmış türler çizgisi sonunda oluşan bu hayvan da, hem karada hem de denizde yaşayan bir başkasından ve o da yine balığa benzer bir başkasından türemiştir. Geçmişin loş karanlığından bakıldığında, bütün omurgalı hayvanların ilk atasının, yüzgeçli, tek türünde iki cinsiyetin bulunduğu ve bedeninin (beyin ve kalp gibi) en önemli organlarının tam gelişmediği veya hiç bulunmadığı, suda yaşayan bir hayvan olması gerektiğini görebiliriz. Öyle görünüyor ki, bu hayvan, bilinen diğer herhangi bir türden daha çok, mevcut deniz Ascidianlarının larvasına benzemektedir.

İnsanın kökeni konusunda vardığımız bu sonucun ardından karşımıza çıkan en büyük zorluk, insanın yüksek nitelikli zihinsel yetilere ve değer yargılarına sahip olmasını nasıl açıklayacağımız hususudur. Ancak, evrim ilkesini kabul eden herkes, derece olarak çok farklı olsa da, insanınkiyle aynı türde zihinsel yetilere sahip olan üst hayvanların gelişme yeteneklerinin bulunduğunu görecektir. Evet, üst basamaktaki bir orangutan ile bir balığın veya bir karınca ile bir pullu böceğin zihinsel yetileri arasındaki fark çok büyüktür ama bu yetiler gelişebilmektedir. Nitekim evcil hayvanlarımızın zihinsel yetileri kesinlikle farklıdır ve bu farklılıklar bir sonraki kuşağa kalıtsal olarak aktarılmaktadır. Bunların, bir doğa durumunda hayvanlar için son derece önemli olduğuna kimsenin şüphesi yoktur. Bundan dolayı, şartlar, doğal seleksiyon yoluyla bu yetilerin gelişmelerini sağlar. Aynı durum, insan için de geçerlidir; zekâ, çok erken bir dönemde bile, insan için çok önemli olmuş olmalıdır; çünkü insan, onun sayesinde dili keşfedip kullanabilmiş; silahlar, aletler, tuzaklar, vb. yapabilmiştir. Sosyalleşebilme özelliği sayesinde de, bütün canlıların en gelişmiş ve üstünü olabilmiştir...

Tanrı inancı, çoğu kez, insanla alt hayvanlar arasındaki bütün ayrımların yalnızca en önemlisi değil, en belirginini olarak da gösterilmiştir. Bununla birlikte, daha önce de gördüğümüz gibi, bu inancın, insanda doğuştan veya içgüdüsel olarak var olduğunu savunmak mümkün değildir. Ama öyle görünüyor ki, her toplulukta görülen manevi araçlara inanma olgusu evrenseldir ve herhalde insan zekasının kaydettiği önemli bir ilerlemeden sonra ve insanın hayal etme, şaşma ve merak gibi yeteneklerinin daha da gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Tanrı inancının insanda içgüdüsel olarak var olduğu varsayımının birçok kişi tarafından, Tanrı'nın varlığını kanıtlamak için bir argüman olarak kullanıldığını biliyorum. Fakat bu, iyi düşünülmeden ortaya atılmış temelsiz bir

argümandır. Çünkü buna inanırsak, insandan ancak biraz daha güçlü olan pek çok vahşi ve kötü ruhların varlığına da inanmamız gerekir. Bunlara olan inancın, merhametli bir Tanrı'ya olan inançtan daha yaygın olduğu göz önünde tutulduğunda, bu argümanın temelsizliği açıktır. Evrensel ve merhametli bir Yaratıcı fikrinin insanın aklında oluşması, ancak insanın uzun dönemler boyunca devam eden gelişim sürecinin sonunda gerçekleşmiş gibi görünmektedir...

Bazılarının, bu çalışmada ortaya konulan görüşleri, bütünüyle din-dışı olarak niteleyeceğini biliyorum. Ancak bu suçlamaları yönelten kişi, ayrı bir tür olarak insanın alt bir formdan geldiğini ve bu sürecin, farklılaşma ve doğal seleksiyon yoluyla gerçekleştiğini savunmanın, bir bireyin dünyaya gelişinin bildik doğum kanunları yoluyla gerçekleştiğini savunmaktan niçin daha din-dışı olduğunu ispatlamak zorundadır. Hem bu türün hem de bireyin doğumu, aynı şekilde, bu büyük olaylar dizisinin sonucu olarak gerçekleşmektedir. İster inanalım ister inanmayalım, yavaş gerçekleşen her yapı değişikliğinin (her bir çiftin evlilik yoluyla birleşmesi, her bir tohumun yayılması ve benzeri başka olayların) hep özel bir amaç için takdir edildiği düşüncesini, akıl kabul etmekte zorlanır...

Bu eserin temel tezinin, yani insanın daha aşağı bir formdan türediği görüşünün birçoklarına son derece nahoş görüneceğini biliyorum. Ve bundan üzüntü duyuyorum. Ama soyumuzun barbarlardan geldiği söylendiğinde, kimsenin buna itiraz etmediğini de görüyorum! Vahşi ve uzak bir sahil bölgesinde bir grup Fujili'yi ilk gördüğümde yaşadığım şaşkınlığı asla unutamam! O an aklıma şu düşünce gelmişti: "atalarımız da bunlar gibi olmalı!" Bu insanlar tamamen çıplaktı ve vücutlarını boyamışlardı. Karmakarışık uzun saçları, köpüklü ağızları ve vahşi, ürkütücü ve güven vermeyen yüz ifadeleri vardı. Hiçbir el becerisi veya hünerleri yoktu. Vahşi hayvanlar gibi, ne bulurlarsa onu yiyorlardı. Bir başları yoktu ve dağınık hareket ediyorlardı. Kendi küçük kabilelerinden olmayan herkese karşı da acımasızlardı. Ana yurdunda bir vahşi gören kişi, eğer damarlarında daha alt ve zayıf bir türün kanının aktığını kabul ediyorsa, bundan çok fazla utanç duymayacaktır. Bana sorulacak olursa, kendi adıma şunu rahatlıkla söyleyebilirim: eğer düşmanlarına acı çektirmekten zevk alan, ardında kan ve gözyaşı bırakan, incelik nedir bilmeyen, kafası inanılmaz hurafelerle dolu bir vahşiden türeyebiliyorsa, eşinin hayatını kurtarmak için korkunç düşmanına meydan okuyan bu kahraman küçük maymundan veya dağlardan inip genç eşini, şaşkın bir köpek sürüsünden kurtaran şu yaşlı, kısa kuyruklu şebekten de pekala türeyebilirim!

İnsanın, kendi çabalarıyla olmasa da, organik zincirin zirvesine çıkmakla övünmesine müsamaha gösterilebilir. Fakat bu zirvede bulunuyor olması, hep o zirvede kalacağı anlamına gelmez. Olsa olsa, ancak uzak gelecekte daha da iyi bir noktaya geleceği yönünde ümit beslemesini mazur gösterebilir. Ancak biz burada ümitler ve korkularla değil, gerçeklerle ilgileniyoruz, tabii ki o da ancak aklımızın yettiği kadarıyla. Ve ben bu hususta, elimden geleni yaptığıma inanıyorum. Ancak bana öyle görünüyor ki, insan, bütün soylu özelliklerine, ezilmişlerin duygularını paylaşmasına, yalnızca insanlara değil en zayıf canlılara karşı da acıma hissi taşımaya, güneş sisteminin hareketlerini ve yapısını derinlemesine bilecek kadar tanrısal zekası olmasına ve bütün öteki üstün yeteneklerine rağmen, beden çatısında, alt kökenden türemişliğinin silinmez izlerini hâlâ taşımaktadır.

SORULAR

-
1. Evrim nedir? Evrim süreci nasıl işler ve hangi amaca hizmet eder?
  2. Darwin, doğayı nasıl tanımlıyor?
  3. Darwin'in eseri, kimi zaman ırk ayrımcılığını haklılaştırmak için kullanılmıştır. Niçin?
  4. Darwin, evrimin delili olarak neyi sunuyor?
  5. Galile, Christina'ya yazdığı mektupta, kendi bilimini, dini eleştirilere karşı savunmaktadır. Onun savunusunu, Darwin'inkiyle karşılaştırın. Birbirlerine benziyorlar mı? Farkları nelerdir?
-

117. FRIEDRICH NIETZSCHE

İYİ VE KÖTÜNÜN ÖTESİ

(1886)

Fikirleriyle Batı toplumlarını önemli ölçüde etkilemiş olan Friedrich Nietzsche (1844-1900) 19. yüzyılın en önemli filozoflarından biriydi. Protestan bir rahibin oğlu olarak, Doğu Almanya'da doğdu. Bonn ve Leipzig Üniversitelerinde klasikler üzerinde tahsil gördü ve 1869'da, İsviçre'deki Basel Üniversitesi'nde klasikler profesörü oldu. İsviçre vatandaşı oldu ve sonraki yıllarda Alman İmparatorluğu'na hiç sempati duymadı ama yine de 1870-71 Fransa-Prusya Savaşı'nda sıhhiye eri olarak görev yaptı. İlk kitabı *Trajedinin Doğumu*'nu 1872'de yayımladı. Yayımladığı diğer eserlerinin çoğu gibi bu kitap da iyi karşılanmadı.

Sağlığı bozulan Nietzsche, 1879'da görevinden istifa etti ve kendini yazmaya verdi. Sonraki on yılı aşkın sürede, *Böyle Buyurdu Zerdüşt* (1883-84) ve *Ahlakın Soy Kütüğü* (1887)'nin de aralarında bulunduğu, bir dizi önemli felsefi eser yazdı. Muhtemelen uzun süredir devam eden frengi hastalığı dolayısıyla, 1889'da sağlığını kaybetti. On bir yıl daha yaşadı ama bir daha asla iyileşemedi.

Nietzsche, *İyi ve Kötünün Ötesi*'nde, felsefesini sistemli bir bütünlük içerisinde sunmaya çalıştı. Aşağıdaki seçkiler, onun modern toplum ve demokrasi hakkındaki fikirlerini yansıtmaktadır.

199

İnsanların var olduğu bütün zamanlar boyunca, insan sürüleri de (zümreler, cemaatler, kabileler, halklar, devletler, kiliseler) var olmuştur ve az sayıdaki emredicilerle karşılaştırıldığında, boyun eğenlerin sayısı daima daha çok olmuştur. O halde, boyun eğmenin insanlar arasında, şimdiye kadar uygulanan en iyi ve en uzun eğitim olduğu ve boyun eğme ihtiyacının, bir tür *resmi vicdan* olarak sıradan insanın doğasında var olduğu kolaylıkla varsayılabilir. İşte bu vicdan bize şunu emreder: “şunu kayıtsız-şartsız yapmalısın, bunu da yapmamalısın.” Kısaca “yapmalısın.” Bu ihtiyaç, giderilmeyi bekler ve formunu bir içerikle doldurmayı ister. Gücüne, sabırsızlığına ve gerilimine göre, doymak bilmez, daha çok da fark gözetmeyen bir iştahla, eşyayı eline geçirir ve emir veren birilerinin (anne ve babalar, öğretmenler, yasalar, sınıfsal önyargılar, kamuoyu) kulaklarına bağırarak her şeyi kabul eder.

Beşeri gelişmenin tuhaf sınırlılıkları, duraksayan, çok uzayan, sık sık geri dönmesi ve döngüsel hareket yapması, sürünün boyun eğme içgüdüsünün en iyi biçimde miras kalmasından ve emir verme sanatının ucuzluğundan dolayıdır. Bu içgüdünün, bir defalığına, en aşırı noktasına kadar geliştiğini düşünelim, o zaman emir verenlerin ve kendi başına hareket edenlerin hepsi, sonunda, eksilirler veya içten içe vicdan azabı çekerler ve emir vermeden önce (sanki onlar da sadece itaat etmişler gibi) kendilerini aldatmayı gerekli görürler. Bugün, Avrupa'nın karşılaştığı durum, gerçekten de budur. Buna, emredenlerin ahlaki ikiyüzlülüğü diyorum. Onlar, duydukları vicdan azabından kurtulmak için, daha eski ve daha üstün emirlerin (yani ataların, anayasaların, hakkın, yasaların hatta Tanrı'nın) emirlerinin uygulayıcısı tavrını takınmaktan başka bir yol bilmezler ya da sürü düşünme biçiminden "halklarının önde gelen hizmetkârları" veya "ortak refahın aracıları" gibi sürü özdeyişlerini

bile alır ve sahiplenirler. Öte yandan, bugün Avrupa'daki sürü insanı, kendini, biricik uygun insan tipi olarak göstermeye çalışmakta ve onu evcilleştiren, geçimli ve sürüye yararlı kılan özelliklerini, yani dayanışma, iyilikseverlik, saygı, çalışkanlık, ölçülülük, alçakgönüllülük, hoşgörü ve acıma vasıflarını, sanki bunlar gerçek insani erdemlermiş gibi, yüceltmektedir. Bununla birlikte, liderlerin ve kösemenlerin zorunlu olduğunun düşünüldüğü durumlarda, insanlar, bugün emredenlerin yerine kurnaz sürü insanlarını

Nietzsche

koyup, onları bir araya getirmek için durmaksızın çabalamaktadırlar. Örneğin, bütün meclise dayalı anayasaların kökeni budur. Bununla birlikte, kayıtsız-şartsız itaat isteyen bir emredicinin ortaya çıkması, bu sürü hayvanı Avrupalılara büyük bir iyilik ve giderek çekilmez bir

hal alan baskıdan kurtuluş olarak gelmektedir. Nitekim en son, Napolyon'un ortaya çıkışının etkisi de bunu net bir şekilde doğrulamaktadır. Napolyon'un kabulü sürecinde yaşananlar, bütün bu yüzyılın, en değerleri insanlarında ve anlarında ulaşılan daha yüksek mutlulukların tarihiyle hemen hemen aynıdır.

200

İrkların rastgele bir şekilde birbirine karıştığı bir çözülme çağında, insanlar, birçok soyun mirasını, yani zıt, yalnızca zıt da değil, birbirleriyle savaşıyor, birbirlerine pek rahat vermeyen itkileri ve değer ölçülerini kendi bedenlerinde taşırlar. Geçmiş kültürlerle ve bugüne ulaşmayan anlayış ve idraklere mensup böylesi insanlar, ortalama olarak, daha zayıf insanlar olacaklardır. Onların en büyük arzusu, savaşın yani kendilerinin son bulmasıdır. Mutluluk, onlara rahatlatıcı (mesela, Epikürcü veya Hristiyan) bir ilaç ve düşünme tarzıyla uzlaşarak, en çok da dinlenme mutluluğu, rahatsız edilmeme, doyma ve son olarak, erişilen birlik olarak görünür, ki bu mutluluk, bizatihi kendisi de böyle biri olan kutsal hatip Augustine'in sözüyle "Sebt'lerin Sebti"dir.

Fakat böyle bir doğadaki zıtlık ve savaşın, fazladan bir yaşama dürtüsü ve hevesi doğurma etkisi de vardır – dahası, güçlü ve uzlaşmaz dürtülerine ek olarak, kendine savaş açmadaki tam ustalık ve kurnazlık, başka bir deyişle, kendini denetleme, kendini aldatma, miras olarak alınır veya eğitim yoluyla da işlenirse, o zaman, bu sihirli, kavranamaz ve akıl-sır ermez tipler, en güzel ifadesini Alkibiades ve Sezar'da (bunlara belki de, benim beğenime göre, ilk Avrupalı Hohenstaufen II. Frederick'i de ekleyebilirim), sanatkarlar arasında da belki Leonardo da Vinci'de bulan, gözleri zafer elde etmek ve ayartmaktan başka bir şey görmeyen bu esrarengiz adamlar ortaya çıkar. Bunlar, rahat etme isteği olan bu daha zayıf tiplerle tam aynı zamanda ortaya çıkarlar: her iki tip de, birbirlerine aittirler ve aynı nedenlerden kaynaklanırlar.

201

Ahlaki değer yargılarına damgasını vuran yararlılık, sadece sürünün yararı olduğu ve yalnızca toplumun korunması düşünüldüğü sürece ve ahlak dışılık da tam olarak ve özellikle toplum varlığına tehlikeli olarak görülen şeyde arandığı sürece, "komşu sevgisi"nin ahlakı olamaz. Saygının, acımanın, insafın yumuşaklığının, karşılıklı yardımlaşmanın

sürekli az uygulandığını varsayalım, yine varsayalım ki, toplumun bu durumunda bile, sonraları “erdemler” olarak onurlandırılan ve sonunda da “ahlak” kavramıyla neredeyse özdeş olan bütün bu itkiler, etkindir. Bu dönemde, bu itkiler, henüz ahlaki değerlendirmeler alanına dahil değildirler; hâlâ *ahlak ötesi* durumundadırlar. Örneğin, bir acıma eylemi, Romalıların en iyi dönemlerinde, iyi veya kötü, ahlaki veya ahlak-dışı sayılmıyordu; övüldüğü zaman bile, bu övgü, bütünün, yani *respublica*’nın refahına hizmet eden bir eylemle birlikte alındıkları sürece, bir tür gönülsüz küçümsemeyle tamamen uyumluydu.

Son tahlilde, “komşu sevgisi”, *komşu korkusuyla* karşılaştırıldığında, daima ikincil, kısmen uyuşmsal ve keyfi-boş bir şeydir. Toplumun yapısı, bütününüyle sağlamlaştırılıp dış tehlikelere karşı güvende görüldüğü zaman, yeni ahlaki değerlendirme perspektiflerini yeniden yaratan işte bu komşu korkusudur. Şimdiye dek sadece toplumun yararına oldukları sürece ve kuşkusuz burada seçilenlerden farklı isimler altında onurlandırılmakla kalmamış, ayrıca eğitim ve talim-terbiye yoluyla da yüceltilmeleri gereken (çünkü bütün topluma yönelik tehlikeler ortaya çıktığında, toplumun düşmanlarına karşı bunlara hep ihtiyaç duyulur) atılgan girişimcilik, delice cesaret, kindarlık, şeytani kurnazlık, açgözlülük ve yönetme hırsı gibi bazı güçlü ve tehlikeli itkilerin iki kat tehlikeli olduğu, şimdi bizzat yaşanarak öğrenilmektedir. Çünkü bu itkilerin yardımcı çıkış yolları yoktur ve bunlar, adım adım, ahlak dışı olarak damgalanır ve karalanırlar.

Artık zıt itkiler ve eğilimler, ahlak açısından itibar görür, sürü içgüdü-sü, adım adım meyvelerini toplar. Artık ahlak perspektifini bir görüşün, bir durumun veya etkinin, bir isteğin, bir yeteneğin toplum için, eşitlik için ne denli çok veya ne denli az tehlikeli olduğu oluşturur: burada da ahlaki doğuran şey, yine korkudur.

En etkili ve en güçlü itkiler, tutkuyla ortaya çıkıp bireyi, ortalamanın, sürü vicdanı satırlarının çok üzerine çıkardıklarında, toplumun kendine güvenini, kendisine olan inancını sarsar ve toplum, sanki omurgaları parçalanıyormuş gibi olur. İşte bu yüzden, en çok bu itkiler damgalanır ve karalanırlar. Yüksek ve bağımsız ruhlu olmak, bir başına ayakta kalabilme iradesi, hatta sağlam akıl, tehlike olarak görülür. Bireyi sürünün üstüne çıkaran ve komşusunu korkutan her şeye, bundan böyle *kötü* denir; haktanırlık, alçakgönüllülük, boyun eğmişlik, *alelade* arzulara sahip olmak ahlaki değer kazanır ve saygı görür. Sonunda, çok

barışçıl şartlar altında, duyguları sertliğe ve zorluğa alıştırma fırsatı ve gerekliliği giderek azalır ve her sertlik, hatta adalettteki sertlik bile, vicdanı rahatsız etmeye başlar; her yüksek ve çetin soyluluk ve kendine güvenme, neredeyse bir ayıp olarak görülür, güvensizlik doğurur; “kuzu”, daha doğrusu, “koyun” saygı kazanır.

Toplumun çok hastalıklı biçimde halim-selim bir karaktere büründüğü zamanlarda görülen bir hal vardır. Öyle ki bu durumda, toplum, kendisine zarar verenlerin, yani suçluların bile yanında olur ve bunu cidden ve samimi bir şekilde yapar. Şöyle ya da böyle, cezalandırmak, ona haksız görünür ve şurası kesindir: “ceza vermeyi” ve “ceza vermenin doğru olduğunu” düşünmek, onu incitir, onda korku doğurur. “Suçluyu, tehlikesiz kılmak yetmez mi? Niçin hâlâ ceza ceza diye tutturuyoruz? Cezalandırma, özü itibarıyla kötüdür.” Bu soruyla, sürü ahlakı, korkaklık ahlakı, nihai meyvesini devşirir. Korkunun temeli olan tehlikenin tamamen ortadan kaldırıldığını varsayalım; bu durumda, *yalnızca bu nedenle*, bu ahlak da iptal olur. Yani artık ona ihtiyaç kalmaz; o, artık *kendini gerekli görmez*.

Bugün kim Avrupalı'nın vicdanını kurcalasa, bin ahlak kıvrımından ve kovuğundan aynı zorunluluğu, yani sürü korkaklığı zorunluluğunu bulup çıkaracaktır ki o da şudur: “bir gün, *artık korkulacak bir şeyin kalmamasını* istiyoruz!”) Bütün Avrupa'da, bugüne ulaşma isteğinin ve yolunun adı, artık “ilerleme”dir.

202

Daha önce yüzlerce kez söylediğimiz şeyi, gelin şimdi bir kez daha söyleyelim, çünkü bugünün kulakları bu gerçeklere, yani *bizim* gerçeklerimize direniyorlar. İnsanın dobra dobra ve benzetmesiz, hayvandan sayıldığını duyduğumuzda, bunun ne kadar ağırımıza gittiğini hepimiz iyi biliriz. Oysa “modern düşünce” insanları için sürekli “sürü”, “sürü içgüdüsü” ve benzeri ifadeleri kullandığımızda, neredeyse *suçlu* olarak görülürüz. Bu konuda ne yapılabilir? Başkası elimizden gelmez. Yeni anlayışımız tam burada bulunuyor. Bütün temel ahlak yargılarında, Avrupa'nın etki alanında bulunan ülkeleri de içine katarak, şu an Avrupa'nın aynı şeyi tekrarladığını gördük: Açıkçası, insan, artık Avrupa'da Sokrates'in bilmediğini sandığı şeyi, bu ünlü yaşlı yılanın öğretmeye söz verdiği şeyi *biliyor*: yani bugün insan, iyi ve kötünün ne olduğunu “biliyor.”

Şimdi, ısrarlı ifadelerle tekrarlayıp durduğumuz için şu sav, kulak tırmalayıcı gelebilir ve zor işitilebilir: burada, bilindiğine inanılan, övgü ve yergilerle kendini yücelten o kendisine iyi denen şey, sürü hayvanının içgüdüsüdür. Bu içgüdü, bir hamle yapıp, öteki içgüdüler üzerinde üstünlük elde etmiştir ve bu gelişme, büyüyen fizyolojik yaklaştırma ve belirtisi olduğu sindirme çabalarına uygun olarak devam etmektedir. *Bugünün Avrupası'nın ahlakı, sürü hayvanı ahlakıdır.* Diğer bir deyişle, anlıyoruz ki, öteki çeşitlerin yanında, önünde, ardında, bütün *daha yüksek* ahlakların üstünde sadece bir çeşit beşeri ahlak mümkündür veya mümkün olmalıdır. Oysa bu ahlak, böyle bir “olabilirliğe”, böyle bir “gerekirliğe” bütün gücüyle direnir ve inatla ve amansız bir şekilde şunu söyler: “ben, ahlakın kendisiyim ve benden başkası ahlak değildir!” Gerçekten, en katıksız sürü hayvanı arzularına izin veren ve yücelten bir dinin yardımıyla, siyasal ve toplumsal kurumlarda bile, bu ahlakın giderek daha belirginleşen bir ifadesini bulduğumuz noktaya ulaştık ki, o da şudur: *demokratik* hareket, Hristiyanlığın mirasçısıdır.

Fakat, bu hareketin temposunun, daha sabırsızlar ve sözü edilen içgüdünün acısını çekenler için hâlâ çok yavaş ve uyutucu olduğuna dair göstergeler vardır. Nitekim, bugün sivri ve uzun dişlerini giderek daha açıkça gösteren ve Avrupa kültürünün dar sokaklarında cirit atan anarşist köpeklerin, daha kudurganlaşan havlamalarına şahit oluyoruz. Onlar, barışsever çalışkan demokratlar ve devrim ideologlarına karşı çıkıyor gibi görünüyor, hatta ahmak filozof bozuntularına ve kendilerine sosyalist deyip “özgür toplum” isteyen kardeşlik heveslilerine daha fazla karşıymış gibi görünüyorlar ama aslında, bu *özerk* sürü toplumu dışındaki bütün toplum biçimlerine temelli ve içgüdüsel düşmanlıkta birleşiyorlar (hatta, bu işi “efendi” ve “köle” kavramlarını inkar etme noktasına kadar götürüyorlar; zira *ni deeu ni maitre* [“Ne tanrı ne efendi”, yukarıdaki 22. bölümle karşılaştırınız.] - sosyalist bir deyiştir). Onlar, her özel sava, her özel hak ve ayrıcalığa karşı dirençte herkesle birleşiyorlar (son tahlilde, bu, *her* hakka karşı olmak anlamına gelir; çünkü herkes eşit olduğunda, kimsenin artık “haklar”a ihtiyacı kalmaz). Adaletin cezalandırma yoluyla sağlanacağına inançsızlıklarında (sanki zayıfların ezilmesi bütün önceki toplumların *zorunlu* akıbetine karşı yapılmış bir haksızlıkmiş gibi) herkesle birleşiyorlar. Fakat acıma dininde ve bütün hisseden, yaşayan ve acı çekenlerin duygularını

paylaşmada da herkesle birleşiyorlar (aşağıdaki hayvana, yukarıdaki “Tanrı”ya. Zaten “Tanrı’yla acıma” aşırılığı demokratik çağa özgüdür). Çılgılıkta ve acımanın sabırsızlığında, genel olarak acı çekmeye karşı duydukları ölümcül nefretlerinde acı çeken birine seyirci kalmakta, onun acı çekmesine izin vermekteki kadınsı güçsüzlüklerinde, herkesle birleşiyorlar. Cazibesiyle, Avrupa’nın yeni bir Budacılığın tehdidi altına girdiğini düşündürten -istem dışı olarak- karanlığa dalmakta ve erkeğe yakışmayan narinlikte herkesle birleşiyorlar. *Paylaşılan* acıma ahlakına olan inançta, sanki bu, ahlakın kendisiymiş gibi, üstünlükmüş gibi, insanın *erdiği* üstünlükmüş gibi, geleceğin biricik umuduymuş gibi, çağdaş insanın tesellisiymiş gibi, önceki bütün günahların büyük ölçüde affedilmesiymiş gibi, herkesle birleşiyorlar. Toplumun *kurtarıcı* olduğuna, kısacası “kendilerinin” sürü olduğuna inanmakta herkesle birleşiyorlar.

203

Biz farklı bir inanca sahibiz. Bize göre, demokratik hareket, sadece siyasal örgütlenmenin bir çürüme biçimi değil, aynı zamanda insanın ortalama bir duruma getirilerek değerinin düşürülmesi suretiyle, bir çürüme, yani küçülme biçimidir. O halde, umutlarımızla nereye varacağız?

Yeni filozoflara. Başka seçenek yok. Karşıt değerlendirmeleri başlatacak itkileri doğuran, “ebedi değerler”i yeniden değerlendirip bunları baş aşağı eden yeterince güçlü ve özgün ruhlarla. Geleceği haber veren, şimdiden bin yılın iradesinin yönünü *yeni* ufuklara doğru çeviren zorlayıcı etki sahibi geleceğin insanına. Geleceğin, insanın kendi *iradesine* bağlı olduğunu, hatta bizzat kendi *iradesi* olduğunu insana öğretecek ve bugüne değin “tarih” denen saçmalığın ve rastlantının o korkunç egemenliğine son vererek, disiplin ve eğitim alanlarında büyük cesaret gerektiren, kapsamlı girişimlerde bulunacak kişilere. Zaten, “en büyük sayı” saçmalığı da, tarihin nihai biçiminden başka bir şey değildir. Bunun için, herhangi bir zamanda yeni tür filozoflara ve emredicilere gerek olacaktır ve bunlarla karşılaştırıldığında, yeryüzündeki gizli, berbat ve iyiliksever ruhlar solgun ve cüce görünecektir. İşte *bizim* hayatını kurduğumuz önderlerin görüntüsü budur. Size bunu yüksek sesle söyleyebilir miyim ey özgür ruhlar? Peki ya *bizim* gerçek kaygılarımızı ve sıkıntılarımızı biliyor musunuz? Bizi düşündüren, bu önderlerin

doğması için insanın kısmen yaratmak, kısmen de sömürmek zorunda olduğu şartlardır; bir ruhu böylesine yüksek bir konuma yükseltecek ve bu görevleri üstlenme zorunluluğunu hissettirecek muhtemel yollar ve denemelerdir; bu sorumluluğun ağırlığını taşıyabilmesi için, onların uyguladığı yeni baskı ve çekiç darbeleri altında çelikleşeceği, bir kalbin tunçlaşacağı değerlerin yeniden değerlendirilmesidir, öte yandan, böyle önderlere duyulan ihtiyaç ve bunların ortaya çıkamaması veya kötü ve soysuzlaşmış önderlere dönüşmesi yönündeki o korkutucu tehlikedir. Bunları bilirsiniz değil mi, ey özgür ruhlar? Bunlar, *bizim* hayatımızın göğünden gelip geçen ağır uzak düşünceler ve fırtınalardır.

Olağanüstü bir insanın yolundan sapıp soysuzlaştığını görmek, bunu tahmin etmek ve hissetmek kadar yürek yakan çok az acı vardır. Ama 'insan'ın kendi *soysuzlaşmasının* doğuracağı asıl tehlikeyi görecektir gözünü bulan biri; insanın geleceğiyle ilgili olarak bugüne değin oynanan oyunun (ki öyle bir oyun ki, hiçbir el, hatta Tanrı'nın parmağı bile rol oynamıyor!) muazzam rastlantısallığını, bizim gibi tanıyan biri; "modern düşünce'nin saçma samimiliğinde ve kör güvenilrliğinde, dahası bütün Hristiyan Avrupa'nın ahlakında gizli olarak bulunan felaketi önceden kestiren biri, başkalarıyla karşılaştıramayacak bir endişenin acısını duyar. İşte bu kişi, tek bakışta, uygun bir birikimde, güç ve görevlerinin uygun bir biçimde artmasıyla, insanın *yapabileceği* her şeyi görür; vicdanının tüm bilgisiyle, insan için en büyük imkanların henüz tüketilmediğini, tip "insan"ın ne denli sık kararlar alıp yeni yollarla karşılaştığını bilir. En acı verici hatıralarından yararlanarak, oluş sürecindeki en üstün varlığın şimdiye dek sefil şeyler karşısında genellikle nasıl geri çekildiğini, kırıldığını, battığını ve sefil duruma düşürüldüğünü daha da iyi bilir.

İnsanın toptan soysuzlaşması, bugün sosyalist alıklara ve düz kafalılara "geleceğin adamı" ve ideal insan tipi olarak görünen aşağı bir seviyeye düşmesi, insanın tam bir sürü hayvanına doğru (veya onların dedikleri gibi, "özgür toplum" insanına doğru) bu şekilde soysuzlaşması ve küçülmesi, insanın eşit haklar ve taleplere sahip bu cüce varlığa doğru hayvanlaşması *mümkündür*, buna kuşku yok! Bu olabilirliği sonuna kadar düşünmüş biri, öteki insanların bilmediği bir tür tiksintiyi -belki de yeni bir görevi- de bilir!

SORULAR

-
1. "Sürü" nedir, neye inanır?
  2. Nietzsche'nin "iyi"den kastı nedir? İyi, iyi bir şey mi?
  3. Nietzsche'nin felsefesinde Napolyon gibi bir kahramanın rolü nedir?
  4. "Yeni filozoflar" nedir? Bunların "eski filozoflar"dan farkları nelerdir?
  5. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında Nietzsche kadar etkili olan az sayıda düşünür vardır. Sizce Nietzsche niçin bu kadar popülerdi?
-

118. SIGMUND FREUD

RÜYALARIN YORUMU

(1899)

Avusturyalı bir tıp doktoru olan Sigmund Freud (1856-1939), yaptığı çalışmalarla, psikoloji disiplininin temelini attı. Freud, bugün Çek Cumhuriyeti'nin sınırları içinde kalan bir taşra kasabasında doğdu. Asimile olmuş orta sınıf bir Yahudi aileden gelen Freud, Viyana Üniversitesi'nde tıp okudu ve mezun olduktan sonra psikiyatri alanında uzmanlaşmaya karar verdi. Kendi muayenehanesini açan Freud, seçkin bir bilim adamı olarak bilinmesini sağlayan teorileri üzerinde çalışmaya başladı. 1890'larda, psikanaliz adını verdiği yöntemi geliştirdi. Böylece *ego* (benlik), *id* (ilkel benlik) ve *Oedipus Kompleksi*'nin de aralarında bulunduğu ve konuşma diline giren birkaç kavramı bilim dünyasına hediye etti. Freud, ayrıca bilinçaltı alanında da bilim dünyasına ön ayak olmuş çalışmalar yaptı. 1938'de Hitler'in askerleri tarafından işgal edilene kadar Viyana'da yaşadı. İşgalden sonra Londra'ya kaçtı ve ertesi yıl orada öldü.

Freud'un en ünlü ve en önemli eseri, *Rüyaların Yorumu*'ydu. Bu eserde, bilinçaltının nasıl çalıştığını keşfeden Freud, artık herkesin bildiği ve rüyaları arzu gerçekleştirme aracı olarak gören rüya teorisini savunuyordu.

Ben, rüyaları yorumlamanın mümkün olduğunu kanıtlayabileceğimi savunuyorum. Daha önce tartışılan sorunun çözümüne yönelik çalışan araştırmacıların katkılarının ise, amacıma ulaşmam bakımından ancak yan ürünler olarak yardımcı olabilecektir. Rüyaların yorumlanabileceğine dair savunduğum tezin, egemen rüya doktrinine, aslında yalnızca Scherner'inki hariç bütün rüya teorilerine aykırı olduğunun bilincindeyim. Çünkü "bir rüyayı yorumlamak", o rüyaya bir anlam yüklemek, yani bunu ruhsal faaliyetler zincirine uyan ve diğerlerine eşit değeri ve anlamı bulunan bir şeyle değiştirmek anlamına gelir. Fakat daha önce de gördüğümüz gibi, bilimsel rüya kuramları, rüya yorumlama sorununa hiç girmezler. Çünkü bu kuramlara göre, rüya, zihinsel bir faaliyet değil, ruhsal aygıtta kaydedilen sembollerle varlığının işaretini veren bedensel bir süreçtir. Amatör görüş, bu kuramların her zaman karşısında olmuştur. Bu görüş, tutarsız davranma konusundaki geçersiz kılınamaz ayrıcalığını kullanmış ve rüyaların anlaşılabilir ve saçma olduğunu kabul etmesine rağmen, rüyaların hiçbir önemi olmadığını söyleme cesaretini

kendinde bulamamıştır. Öyle görünüyor ki, bu görüş, bulanık bir sezikle, her rüyanın, gizli de olsa bir anlamı olduğunu, rüyaların başka bir düşünsel sürecin yerini aldığını ve rüyanın gizli anlamını keşfedebilmemiz için bu ikamenin nasıl gerçekleştiğini doğru bir şekilde göstermemiz gerektiğini varsaymıştır.

Dolayısıyla, bilim adamı olmayan amatör insanlar, her zaman rüyaları “yorumlama” işiyle ilgilenmişler ve bunu yaparken, özü itibarıyla farklı iki yöntemden yararlanmışlardır. Bu yöntemlerin ilki rüya içeriğini bir bütün olarak alır ve bunun yerine anlaşılır ve bazı bakımlardan özgün içeriğe benzeyen başka bir içerik koymaya çalışır. Bu sembolik rüya yorumudur ve sadece anlaşılmaz olmakla kalmayıp ayrıca karışık da olan rüyalarla karşı karşıya kalınca, kaçınılmaz olarak çöker. Bu yöntemin örneğini, Kitab-ı Mukaddes'te, Firavun'un rüyası için Yusuf'un getirdiği izahta bulabiliriz. Yedi zayıf ineğin yediği yedi semiz inek, Mısır topraklarında görülecek yedi yıllık bolluğun ardından yedi yıllık kıtlığın hüküm süreceği tahmininin sembolik bir ikamesidir. Yaratıcı yazarların uydurduğu yapay rüyaların çoğu, bu tür bir sembolik yoruma uygun olarak tasarlanmışlardır. Çünkü bunlar, yazarların düşüncelerini, rüyalarda görmeye alıştığımız kılık değiştirmenin benzeri bir kılıf içinde gösterirler.

Rüyaların öncelikle gelecekle ilgili olduğu ve gelecekte haber verdiği düşüncesi, (ki bu, eskiden rüyaların kehanetine verilen önemin bir kalıntısıdır) rüyanın, sembolik bir yorum aracılığıyla varolan anlamının geleceğe aktarılması için bir gerekçe oluşturur.

Bu tür bir sembolik yoruma ulaşma yönteminin uygulamalı ispatı elbette yapılamaz. Bu yorumla isabet kaydetmek, sadedil bir fikir yürütme, bir doğrudan sezış meselesidir ve bu nedenle, rüya yorumunu, olağanüstü yeteneklere sahip olmaya bağlı bir sanat olarak görmek mümkün olmuştur. Popüler rüya yorumlama yöntemlerinden ikincisi, bu tür iddialardan uzaktır. Rüyaları, her işaretin, sabit bir anahtar yoluyla, bilinen bir anlamı bulunan başka bir işarete tercüme edilebildiği bir tür şifreli yazı olarak değerlendirdiği için, buna “deşifre yöntemi” de denilebilirdi. Örneğin, rüyamda, bir mektup ve bir de cenaze töreni veya buna benzer bir şey gördüğümü varsayalım: bir “rüya tabirleri kitabı”na bakacak olursam, “mektup”a “dert”, “cenaze töreni”ne de “nişanlanma” anlamının verildiğini görürüm. Geriye, bu şekilde deşifre ettiğim anahtar kelimeleri birbirine bağlayarak, geleceğe ilişkin bir tahminde bulunmak kalıyor.

Öyle görünüyor ki, kadim ve inatla korunan popüler bir inancın, gerçeğe, modern bilimin görüşünden daha yakın durduğunu kabul etmeliyim. Şu konuda ısrar etmek gerekiyor ki, rüyaların gerçekten bir anlamı vardır ve bilimsel bir yöntemle rüyaları yorumlamak mümkündür.

Dar bir geçitten geçip yolun bölündüğü ve her yerin açık seçik görüldüğü bir düzlüğe vardığımız zaman, bir an için durup bundan sonra hangi yöne gideceğimizi düşünürüz. Biz de bir rüyanın yorumunu ilk kez başarıyla yaptığımız için, hemen hemen aynı durumda bulunuyoruz. Şu an bizler, apansız bir keşfin ışığı önünde duruyoruz. Rüyalar, bir müzisyenin parmaklarıyla değil de harici bir güçle çalınan bir müzik aletinin çıkardığı düzensiz seslerle karşılaştırılmaz. Rüyalar, anlamsız da değildir, saçma da değildir; onlar, fikir dağarcığımızın bir bölümü uyurken, diğer bölümünün uyanık olduğunu göstermez. Aksine rüyalar, tam geçerliliği olan ruhsal olgulardır, yani arzuların gerçekleşmesidir. Bunlar, uyanıklık halinin anlaşılır ruhsal faaliyetlerinin devamı olarak görülebilirler; zihnin son derece karmaşık bir faaliyetiyle oluşurlar. Ancak tam da bu keşfin tadını çıkaracağımız anda, bir sürü soruyla karşılaşırız. Bu kuramın da bize söylediği gibi, eğer rüyalar, bir arzunun gerçekleşmesini temsil ediyorsa, arzu gerçekleşmesinin vuku bulduğu bu ilginç ve şaşırtıcı tarzın kökeninde yatan nedir?

Rüyaların çoğu kez, hiçbir kılığa girmeden arzuların gerçekleşmesi olarak ortaya çıktığını kanıtlamak kolaydır; dolayısıyla rüya dilinin uzun zaman önce anlaşılmaması şaşırtıcı gelebilir. Örneğin benim ne zaman istersem görebileceğim, tabir-i caizse, deneysel olarak tekrarlayabileceğim bir rüya vardır. Akşam, ançüez, zeytin veya çok tuzlu başka bir şey yediğim zaman, gece susuyor ve uykudan uyanıyorum. Ancak, uyanmadan hemen önce bir rüya görmüş oluyorum; bu rüyanın içeriği de hep aynı oluyor: yani rüyamda kendimi bir şeyler içerken görüyorum. Rüyamda kana kana su içtiğimi görüyorum; bunun da susuzluktan boğazı kurumuş birinin soğuk bir şeyler içmesine denk enfes bir tadı oluyor. Daha sonra uyanıyorum ve gerçek bir şeyler içme ihtiyacı duyuyorum. Bu rüyanın nedeni, uyandığımda fark ettiğim susamlıktır. Susuzluk, bir içme arzusu doğuruyor ve rüya, bana bu arzunun giderildiğini söylüyor. Bunu yaparken de, anlaşılması kolay bir işlevi yerine getiriyor. İyi bir uykucuyum ve bedensel bir ihtiyaçtan dolayı uyanma alışkanlığım yoktur. Eğer su içtiğimi rüyamda görerek susuzluğumu bastırmayı başarabilirsem, susuzluğumu gidermek için uyanma-

ma gerek kalmaz. Dolayısıyla, bu, bir *rahatlık rüyası*dır. Hayatta başka durumlarda da olduğu gibi, burada da eylemin yerini rüya almıştır.

Her rüyanın anlamının bir arzunun gerçekleşmesi olduğunu, yani arzu gerçekleştirici rüyaların dışında başka rüya olmadığını iddia etmem halinde, en kesin itirazlarla karşılaşacağımdan eminim. Bununla birlikte, bu itirazlara cevap vermek çok da zor değil. Bu noktada, doktrinimizin, rüyaların açık içeriğine değil, yorum çalışmasıyla rüyaların ardında bulunduğu gösterilen düşüncelere dayandığı gerçeğine dikkati çekmek yeterli olacaktır. Gelin, rüyaların *açık içeriği* ile *gizli içeriği* arasında bir karşılaştırma yapalım. Açık içeriği çok bunaltıcı olan rüyalar bulunduğu kuşku yoktur. Fakat bu rüyaları yorumlamaya, bunların ardındaki gizli düşünce içeriklerini keşfetmeye kimse kalkışmış mıdır? Eğer bu yapılmadıysa, doktrinimize yöneltilen iki itirazın geçerliliği kalmaz. Çünkü, yorumlandıkları zaman acı veren ve korkunç rüyalarımızın bile, arzuların gerçekleşmesi olduğu pekala görülebilir.

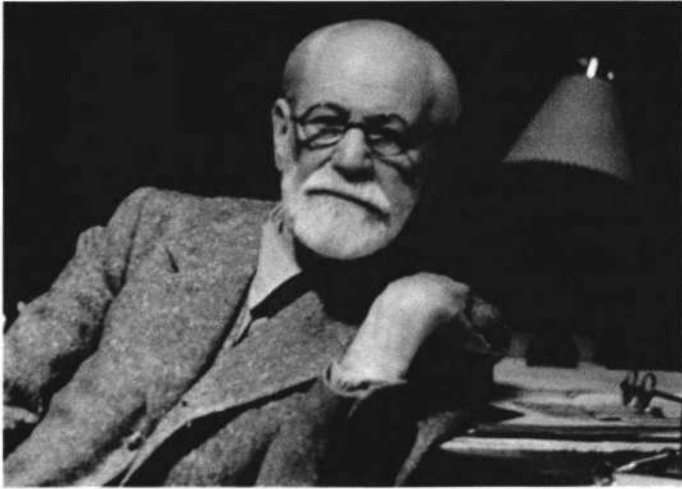
Kadın, şamdana mum koyar; ama mum kırılır ve gerektiği gibi dik durmaz. Okuldaki kızlar, onun beceriksiz olduğunu söylerler. Fakat kadın, cevap olarak, bunun, onun hatası olmadığını söyler.

Burada da, rüyaya yol açan şey gerçek bir olaydır. Önceki gün, kadın, gerçekten de şamdana bir mum koymuştur; fakat mum kırılmamıştır. Burada açık bir sembolizm kullanılmaktadır. Mum, kadının cinsel organlarını tahrik edebilecek nesnedir. Mumun dik duramayacak şekilde kırılması da, erkeğin iktidarsız olduğu anlamına gelir (*bu, onun hatası değildir.*) Peki ama çok iyi bir terbiye almış ve çirkin işleri hiç bilmeyen bu genç kadın, mumun bu amaçla kullanıldığını bilebilir mi? Şansımız varmış ki, kadın bu bilgiyi nereden edindiğini söylüyor. Ren nehrinde, bir yarış botundayken, içinde bazı öğrencilerin olduğu başka bir bot yanlarından geçer. Öğrenciler çakır keyif halde ve çığlıklar atarak şu şarkıyı söylemektedirler: “İsveç Kraliçesi, kapalı panjurlar arkasında, Apollo’nun mumlarıyla...”

Kadın, son kelimeyi duymamış veya anlamamıştır. Gerekli açıklamayı, ancak kocasından alabilmiştir. Rüyanın içeriğinde, bu mısraların yerini, yatılı okul okurken acemice yaptığı bir işin masum anısı almış; *kapalı panjurlar* gibi ortak bir öge yer değiştirmeyi mümkün kılmıştır. Mastürbasyonla cinsel iktidarsızlık arasındaki bağlantı yeterince açıktır. Bu rüyanın gizli içeriğindeki “Apollo”, rüyayı, bakire Pallas’ın tarif edildiği daha öncekiyle ilişkilendirmiştir. Hepsi de, açıkçası masum değildir.

Rüya Çalışması

Daha önce, rüyalarla ilgili sorunları çözmek için çaba gösteren bütün öteki araştırmacıların doğrudan ilgilendiği alan, rüyaların hafızada tutulan açık içeriğidir. Bu araştırmacılar, bu içerikten rüya tabirine ulaşmaya çalışmışlardır veya bir yorum yapmaktan vazgeçmişlerse rüyayla ilgili ulaştıkları sonuçları bu içerikten elde ettikleri kanıt üzerine dayandırmaya uğraşmışlardır. Ancak, karşımızda farklı bir bilgi kümesi vardır; bize göre, rüyanın içeriği ile araştırmalarımızın sonuçları arasına yeni bir ruhsal materyal dahil olmaktadır. Bu, yalnızca bizim yöntemimizle ulaşılan, rüyanın gizli içeriği veya rüyanın gizli düşünceleridir. Rüyaların çözümüne, rüyanın açık içeriğinden değil, bu gizli içerikten ulaşıyoruz. Bu nedenle, yeni bir sorunla ve bütünüyle farklı bir görevle karşı karşıyayız ki, o da rüyaların gizli düşünceleriyle, rüyaların açık içeriği arasındaki ilişkileri ve rüyaların açık içeriğinin zaman içinde rüyaların gizli düşüncelerinden nasıl kopup ayrıldığını araştırıp bunların izini sürmektir.

Sigmund Freud (1856-1939)

Rüya düşünceleri ve rüya içerikleri, aynı içeriğin iki farklı dildeki iki ayrı tanımıdır veya daha açık bir ifadeyle söyleyecek olursak, bize göre rüyaların içeriği, rüya düşüncelerinin bir başka dile tercüme edilmesidir. Bu dilin sembollerini ve yazım kurallarını öğrenmek için ise, orijinal metinle tercümeyi karşılaştırmak gerekir. Rüya düşünceleri sayesinde,

fazla zorlanmadan, rüyaların kökenini anlayabiliriz. Rüyaların içeriğini, hiyeroglifler temsil ederler; bu hiyerogliflerin sembolleri de tek tek rüya düşüncelerine tercüme edilmelidir.

Peki, gelecek hakkındaki bilgilerimiz bakımından rüyaların değeri nedir? Bu soru, elbetteki konu dışıdır. Kanımca, sorudaki bazı kelimeleri şu şekilde değiştirmemiz daha doğru olur: “geçmiş hakkındaki bilgilerimiz bakımından.” Çünkü bir rüyanın kökeni, her anlamda, geçmiştir. Rüyalarla geleceğin bilinebileceğine dair antik inanç, gerçekten de tamamen yanlış değildir. Bir arzunun gerçekleştirilmiş olarak sunulması, hiç kuşku yok, bizi geleceğe götürür. Fakat rüya görenin bugünü olarak kabul ettiği bu geleceği şekillendiren şey, geçmiş görüntüsündeki bu önlenemez arzudur.

SORULAR

-
1. Popüler rüya yorumlama türleri nelerdir?
  2. Freud'un rüyaları yorumlama metodunun, önceki yöntemlerden farkları nelerdir?
  3. Freud'a göre, rüya nedir? Niçin rüya görürüz?
  4. Rüyalar niçin önemlidir?
  5. Freud, geleneksel rüya tabirini bilimsel olmamakla eleştiriyordu; ancak kendisinin yöntemleri de sorgulanmıştır. Freud'un yaşadıkları ve içinde bulunduğu ortam, teorilerini nasıl etkilemiş olabilir?
-

119. E. SYLVIA PANKHURST

OY HAREKETİ'NİN TARİHİ

(1912)

Sylvia Pankhurst (1882-1960), bütün üyelerinin, hayatlarını kadınların oy kullanma hakkını elde etmesi mücadelesine adadıkları bir İngiliz aileden geliyordu. Annesi Emmaline, Kadınların Oy Kullanma Hakkını Savunma Birliği'nin kurucusu ve oy hareketinin lideriydi. Bütün kadınların oy kullanma hakkı olduğunu savunan hareketin şiddet kullanma eğilimi zaman içinde arttı. Sylvia'nın kız kardeşi olan Christabel, hareketin orta sınıf kanadından sorumluydu; Sylvia ise, enerjisini bütünüyle kadın işçiler için harcıyordu. Sylvia, Londra'nın Doğu Ucu'nda yaşayan en yoksul ve en çok ezilen kadın işçiler arasında bir siyasal hareket kurdu.

Oy Hareketi'nin Tarihi'nde, Sylvia Pankhurst, hem hükümetin hem de kadınlara oy hakkı tanınmasına destek verenlerin mücadelelerini ayrıntılarıyla ve çok canlı bir şekilde anlatmaktadır. Yürütülen kampanya sonucunda tutuklananlar oldu ve yapılan açlık grevleri, ulusun hissiyatını derinden sarstı. Kadınlara oy hakkı tanınmasını savunan kadınların I. Dünya Savaşı'nın öncesindeki yıllarda yürütmeye devam ettikleri sivil itaatsizlik kampanyası da aynı etkiyi yaptı. Fakat bu çabalar, İngiliz kadınların sonunda bütün siyasal katılım haklarına kavuştukları 1928 yılına kadar sonuç vermedi.

Yazarın Önsözü

Kadınların oy hakkı elde etmek için verdikleri mücadelenin tarihiyle ilgili bu eseri, konunun, İngiltere siyaset gündeminin ilk sırasına yerleştiği bir zamanda yazıyorum. Siyasal özgürlüklerini elde etmek için her şeyleriyle savaşım veren bu kadınları yakın gelecekte neyin beklediğini kimse bilemez, ama şurası kesindir: bu kadınların davalarının kesin zafere ulaşacağı an, çok uzakta değildir.

Kadınların seçme ve seçilme hakkına kavuşması için verilen uzun mücadele sona erdiği zaman, bu hareketin tarihini okuyanlar, böylesine basit ve açık bir hak talebine inatla direnen günün hükümetinin körlüğüne şaşacaklardır.

İnanıyorum ki, ileriki zamanlarda yaşayacak olan erkek ve kadınlar, bu canhıraş mücadeleyi verenlere karşı duranların uyguladığı zorlama-

lara, baskılara, yanlış tanıtma ve aşağılamalara rağmen, ilk öncülerin sabırlı çalışmalarına ve kahramanca kararlılık ve sebatkarlıklarına derin hayranlık duyacaklardır.

Belki de, mutlu yarınlarda doğan kadınlar, bugün onlar için hazırlamakta olduğumuz mirasın tadını çıkarırken, bazen, mücadele içinde ve sıkıntılı geçen o kahramanca günlerde yaşamayı ve mücadelenin keyfini, büyük hedefler için kişinin kendisini feda etmesinin tattırdığı coşkuyu ve içinde bulunduğumuz bu asırda insanın özgürleşmesi yolunda verilen kavganın kesin zafere ulaşacağı konusundaki taşıdığımız o ümidi bizimle birlikte paylaşmış olmayı isteyeceklerdir.

Caxton Hall'deki İlk Kadın Parlamentosu ve Kadınlardan Oluşan Heyeti Uzaklaştırmak İçin Atlı Polislerin Gönderilmesi

Ve artık oy hakkı isteyen bütün kadınların gözleri yine Parlamento'nun açılışına çevrilmişti. Ara tatilde, genel oy hakkını savunan eski moda erkek göstericilerin eylemi bitmişti ama kadın göstericilerin eylemi henüz başlamamıştı. Ayrıca Kralın önceki gün Parlamento'da okunacak konuşmasını değerlendirmek üzere, 13 Şubat 1907'de Caxton Hall'de Kadınlar Parlamentosu'nun toplanacağı ilan edilmişti. Tam bir yıl önceydi; Annie Kenney Londra'yı ayağa kaldırmış, Bayan Pankhurst ise Caxton Hall'u dolduramayacağımızdan ve oy hakkını elde etmek için kadınları Londra sokaklarında yürümeye ikna edemeyeceğimizden korkuyordu. Ama korkulan olmadı; üstelik biletler öyle çabuk satıldı ki, ayrıca Strand'taki Exeter Hall'ü de resmen istedik. Ve artık yalnızca yürüyüşe katılmayı değil, gerekirse, dava yolunda hapse girmeyi bile göze almış, istekli ve kararlı yüzlerce kadının desteğini almıştık.

Parlamento 12 Şubat Salı günü toplandı. Çok geçmeden öğrendik ki Kral, konuşmasında, Kadınların Oy Hakkından hiç bahsetmemiş. Bunun üzerine, Kadın Parlamentosu, bir sonraki gün saat 3'te toplandı. Herkes etkili bir eylem için hazır. Başkanlık koltuğunda Bayan Pankhurst vardı ve görüşmeler boyunca, coşkulu tezahüratlar yapıldı. Öyle ki bu coşkuyu zamanımızın kadınlarından daha önce gören kimse yoktu. Yapılan heyecanlı konuşmalarda, kadınlara oy hakkı verilmesi konusunun Kral'ın konuşmasından çıkarılmış olmasına karşı duyulan infiali yansıtan ve bu konuda öncelikli olarak bir önlem alması için Avam Kamarası'na çağrıda bulunan bir karar alınması önerildi ve bu öneri coşkulu ve istekli tezahüratlar arasında parlamentodan geçti. Kararın,

katılımcıların arasından seçilen bir heyet tarafından Başbakan'a götürülmesini öneren bir başka öneri de, alkışlarla ve mendiller sallanarak onaylandı. Sonra, bir görevli, yüksek sesle: "kalkın, kadınlar!" parolasını söyledi ve Parlamento'ya veya hapse gitmeye hazır yüzlerce kadın gönüllü, yerlerinden fırlayıp parolaya cevaben hep bir ağızdan: "şimdi!" diye bağırды.

Heyetin başkanı olarak Bayan Despard seçildi. Caxton Hall'den yürüyüşe geçen her kadının eline, Başbakan'a verilecek karar metninin bir nüshası tutuşturuldu. Düzenli yürüyüş haline geçtik ve bize destek veren binlerce erkek ve kadının alkışları arasında, Victoria Sokağı üzerinden Avam Kamarası'na doğru yürüdük. Önümüzde de polisler yürüyordu.

Soğuk ama pırıl pırıl bir gündü. Yağmurla yıkanmış gökyüzü masmavi görünüyordu; güneşin ışıkları, uzun saat kulesinin çatısındaki mükemmel yaldızlı noktalar üzerinde parılıyordu. Adımlarımızı sıklaştırdık. Her şey iyi gidiyor gibi görünüyordu ama öndeki grup, Manastır önündeki yeşil çizgiye ulaşınca, polisler önlerini kesti. Bir polis müfettişi, gruba geri dönmeleri çağrısında bulundu ve adamlarına göstericileri dağıtmaları emrini verdi. Polisler saflarımızı dağıtmak için üzerimize yürüdü ama kadınlar birbirlerinden kopmadılar ve onlara karşı cesurca direndiler. Bu şekilde biraz daha ilerledik. O arada, bir grup atlı polis, aniden göstericilere müdahale etti. Çok geçmeden Bayan Despard'ı ve öndeki grupta bulunan öteki birçok kadını yakaladılar. Bu arada, arkadaşları grubun ortasına dalan atlı polisler, göstericileri sağa ve sola dağıtıyorlardı.

Ama biz de hedefimizden kolay vazgeçecek değildik. Polisler bizi dağıtıyor, biz ise yeniden toplanıyorduk. Atlar, yolun ortasından kaldırımlara doğru sürülenlerimizi, giderek daha fazla duvarlara ve demirden çitlere doğru sıkıştırdılar. Nihayet geri çekildik veya polis memurları tarafından oradan zorla uzaklaştırıldık. Kapı aralarına sığınanlarımız, ayaklar altında sürüklendiler ve atlı polislerce geriye püskürtüldüler. Bu bile bizi yıldırmayınca, yaya polisler üstümüze saldırdılar. Göstericilere sert bir şekilde müdahale edip karga-tulumba götürdüler ve Avam Kamarası'nın önünden epeyce uzaklaşana kadar, sokaklarda acımasızca yumruklayarak bizi kovaladılar. Onlara, bizi oradan uzaklaştırmaları ve olabildiğince az sayıda göstericiyi yakalamaları söylenmişti. Fakat biz yine geri döndük; ta ki hepsi yaralı ve perişan halde bulunan 65 kadın ve iki erkek, polis karakoluna götürülene dek. Sonra direnmeyi bırak-

tık; yakalanmayanlar ise, yorgunluktan neredeyse bayılacak haldeydiler. Polis, göstericileri, Avam Kamarası'nın etrafından ancak on saat sonra uzaklaştırmayı başardı. Avam Kamarası tatil edilince, atlı polisler, gece yarısına kadar boş meydana devriye gezdiler.

Göstericileri içeri sokmamak için alınan çok sert önlemlere rağmen, uygulanan strateji gereğince, on beş gösterici, Avam Kamarası'nın Yabancılar Lobisi'ne girmeyi başardı ve saat altı civarında, orada bir gösteri yapma girişiminde bulundular. Tabii ki polisler onları yaka paça dışarı attı; ama kargaşa sırasında, arkadan gelen bir gösterici, bariyerlerin arkasına geçmeyi ve müzakerelerin yapıldığı odaya açılan beyaz lobinin kapısından aşağı inmeyi başardı. Girişteki ilk pervazlara yaklaştı; tam o anda, bir milletvekili, ani bir hamle yapıp kapıyı öylesine sert bir şekilde kapattı ki, kadın yarı baygın halde yere kapaklandı.

Ertesi sabah, herkes yaşanan arbededen söz ediyordu; gazetelerde, yaşanan rezaleti uzun uzun anlatan yazılar yayınlandı ve heyecanlı başlıklar atıldı. Kadınlar, bunları, o güne kadar yayınlanan yazılardan çok daha olumlu buldular; çünkü basın, kadınların oy hakkına kavuşmalarının son derece aciliyeti olduğunu veya Parlamento'da oy kullanma hakkı elde edebilmesi için militanca yöntemlere başvurma'nın gerekli olduğunu kabul etmekten hâlâ uzak idiyse de, hem basının hem de kamuoyunun büyük bir bölümü, kadınlar heyetini uzaklaştırmak için aldığı sert önlemler yüzünden hükümeti kınadılar. Pek çoğu, silahsız kadınların yürüyüşüne karşı atlı polislerin gönderilmesiyle, Rusya'da Kazak atlıların savaşlarda kullanılması arasında benzerlik kurdular. Liberal *Daily Chronicle* gazetesi, at süren iriyarı bir polisi, zafer hatırası olarak, hanımların şapkalarını elinde tutarken gösteren bir karikatür yayınladı ve karikatürün altına da "Londralı Kazak!" diye yazdı.

Bay Asquith, 10 Ekim Cumartesi öğleden sonra Kolozyum'da konuşma yapmak için Leeds'e geldiğinde, oy hakkını savunan kadınların ona yaklaşmasına engel olmak için muazzam güvenlik önlemleri alındı. Sabah saat 7'den sonra, salon ve koridorlara polisler yığıldı; yaya ve atlı polisler, tren yolu istasyonu dışında ve Başbakan'ın geçeceği yol boyunca yerlerini almaya başladılar. Fakat, alınan bütün polisiye önlemlere rağmen, Bay Asquith görününce, ufak-tefek, sıska, esmer yüzlü ve gözleri alev saçan, tuttuğunu koparan ve inandığı dava uğruna her şeyi göze alabilen Bayan Baines, "Kadınlara Oy Hakkı verilsin! Kahrolsun zorbalık!" diye bağırarak, kendini Bay Asquith'in önüne attı ve derhal

ilkel bir şekilde polisler tarafından tutulup yolun kenara fırlatıldı. Ama kalabalıktan onun bu cesaretine destek geldi ve yüzlerce insan onu alkışladı. Sonra Bayan Baines, arkasından gelen binlerce kişiyle birlikte, Kolozyum'un etrafında bulunan ve Bay Asquith'in mitingiyle aynı anda bir açık hava mitingi yapacağını daha önce ilan ettiği Cockridge Sokağı'na yöneldi. Burada, onu dinlemek için büyük bir kalabalık toplanmıştı. Bayan Baines, kendisinin, kadınlara oy hakkı verilmesini savunan diğer kadın yoldaşlarıyla birlikte Kolozyum'a gidip Başbakan'la görüşme taleplerini iletmelerini öneren kararı kalabalığa okuduğu zaman, göstericilerin destek alkışları çığ gibi büyüdü. Sonra, şunları haykırdı: "eğer bu zorbalar, bize gelmezlerse, biz onlara gideriz ve sesimizi zorla dinletiriz." Ardından platform görevi gören arabadan aşağı atladı ve arkasında öteki diğer birkaç kadın olduğu halde ve daha yavaş ilerleyen kalabalıkla birlikte Kolozyum'a doğru yürüdü. Yolun yarısına gelindiğinde, polis yolu kesti ve bir polis müfettişi, ona nereye gittiğini sordu. Bayan Baines, gideceği yeri söyleyince, müfettiş: "Bayan Baines, aptal olmayın!" dedi. Ama onu vazgeçirmek mümkün değildi. Atlı polislerden birini hızla geçip Kolozyum'a doğru koşarken, yaya polislerden biri onu yakaladı. Öteki kadınlar ise, hâlâ ilerlemeye çalışıyorlardı. Fakat bu beş bayanın hepsi de teker teker yakalandılar ve kargaşa çıkarmakla suçlandıkları Belediye Dairesi'ne götürüldüler. Bay Asquith ise, ısıklar ve kalabalıktan yükselen homurtular arasında, arka arka çıkarak miting meydanını terk etti.

Emmaline Pankhurst

E. Sylvia Pankhurst

Christabel Pankhurst

Pazartesi sabahı, öteki beş bayan, huzuru bozmak suçundan 5 gün hapse mahkum edildiler, fakat Bayan Baines'e karşı açılan dava-

nın görülmesi, ertesi Çarşamba'ya kadar ertelendi. O, isyana teşvik ve kanunsuz toplanma suçlarını işlemekle itham ediliyordu. Sonra, dava-
nın görülmesi, Kasım'daki Geçici Mahkeme'ye kadar ertelendi. Bayan
Baines'le birlikte, Bayan Pankhurst, Christabel Pankhurst ve Bayan
Drummond da, davalarının Jüri tarafından görülmesi yönünde talepte
bulundular ama sadece Bayan Baines'in talebi kabul edildi. Büyük Jüri,
Bayan Baines'e karşı bir muhakeme lüzumu kararı alınmasına hük-
metti; Bayan Baines'in avukatı Bay Pethick Lawrence' de, Bay Asquith
ve Bay Herbert Glodston'u davada şahitlik yapmak üzere mahkemenin
celp kararı çıkarmasını talep etti. Bu talep Jüri tarafından kabul edildi
ama Kabine'deki Bakanlar, haklarını savunan kadınlar tarafından sorgu-
ya çekilmelerine ve ikinci bir kez oy hakkı savunucularının reklamına
alet edilmelerine izin vermeyeceklerini bildirerek, celp kararının iptal
i yönünde bir mahkeme kararı çıkartmak üzere Bölge Mahkemesi'ne
başvurdular. Hükümet üyesi olmalarının avantajlarından yararlanan bu
bakanlar, hiç tereddüt etmeden, Bay Pethick Lawrence'e karşı kendi-
lerini savunmaları için, Başsavcı Sir William Robson'ı hem de Kraliyet
Avukatı Sir Samuel Evans'ı kullanmaya çalıştılar. Ceza davalarında, bir
mahkemenin celp kararının iptal edilmesi yönünde herhangi bir emsal
kararı bulunmamasına rağmen, hem Bay Asquith'in hem de Bay Glad-
stone'un şahitlik yapmak üzere mahkemeye çağrılmasına gerek olmadı-
ğına karar verildi.

Dava, 19 Kasım Perşembe ve 20 Kasım Cuma günü Leeds Beledi-
ye Dairesi'nde görülmeye başladı. Bayan Baines, "eğer bu zorbalar bize
gelmezse, biz onlara gideriz ve sesimizi zorla dinlettiririz" sözlerinin
kendisine ait olduğunu ve amacının, mitinge gidip Başbakan'la bir
görüşme yapmak olduğunu kabul etti, ancak asla Başbakan'a veya başka
bir kişiye zarar verme niyetinin olmadığını söyledi. Kraliyet Adli Takip
Avukatı Bay Bairstow, ona silah taşıyıp-taşımadığını sorduğunda da:
"dilim, yeterli bir silahtır!" cevabını verdi. Hayat hikayesini anlatması
istendiğinde ise, bir işçinin kızı olduğunu; on bir yaşında para kazanıp
ailesinin bütçesine katkıda bulunmaya başladığını; beş çocuk annesi
olmasına rağmen, kunduracı olan kocası haftada ancak 25 şilin kaza-
nabildiği için, evlendikten sonra da ücretli işçi olarak çalışmaya devam
ettiğini; bununla birlikte, Kurtuluş Ordusu'nda teğmen, bir işçi misyo-
nunda İncil yazarlığı, Stockport İşsizler Komitesi'nin ve Okul Çocuk-
larının Beslenmesi Komitesi' bir üyesi ve içki aleyhtarlığı davasında bir
gönüllü olarak, birçok kamusal ve sosyal faaliyette rol aldığını söyledi.
10 Ekim'de kalabalığa hitaben yaptığı konuşmadan biraz söz etmesi

istendiğinde de, şu şekilde konuştu: “Leeds’li erkek ve kadınların, orada kadınlara oy hakkı verilmesini reddeden Bay Asquith’i protesto etmek üzere toplandığımızı anlamalarını istedim. Onlara, Bay Asquith’in öğleden sonra İçki İçmenin Sınırlandırılması meselesiyle ilgili konuşacağını; çok içen erkeklerden en çok zararı biz kadınlar gördüğümüz için, bu konunun, bir erkek sorunu olmaktan çok bir kadın sorunu olduğunu ve az içme konusunda gerçek bir reformun, konuyla ilgili olarak kadınlara söz hakkı verilene dek asla gerçekleştirilemeyeceğini söyledim. İşsizlik sorunu da, bir erkek sorunu olmaktan çok bir kadın sorunudur, çünkü biz kadınlar bundan gerçekten çok zarar görüyoruz. Bay Asquith, asla, aç gezip eve ekmek götürememenin veya okula aç gitmenin ne demek olduğunu benden daha iyi bilemez. İşte bunun için Bay Asquith’i görmek ve onun yüksek huzurlarına ne zaman kabul edileceğimizi bilmek istedik.”

Her iki tarafın getirdiği deliller dinlendikten sonra, Bay Lawrance, savunma adına söz aldı ve çok etkili bir konuşma yaptı. Fakat buna rağmen, Jüri, Bayan Baines’in kanunsuz toplanma suçunu işlediğine karar verdi. Daha sonra Hakim, Bayan Baines’ten, bundan sonra şiddete başvurmayacağına veya şiddeti özendirmeyeceğine dair söz vermesini ve iyi hal göstereceğine dair açık beyanda bulunmasını istedi. Bayan Baines, kararlılıkla, şiddete başvurma amacının hiç olmadığını; ama böyle bir şey yaptığına inanmadığı için, huzuru bozduğu yönündeki suçlamayı kabul etmesinin mümkün olmadığını söyledi. Daha sonra, hakim, Bay Pickford, hiç istememesine rağmen, Bayan Baines’e ceza verilmesi gerektiğini söyledi ve altı hafta İkinci Şube’de tutuklu kalmasını karara bağladı. Bu arada Bayan Baines serbest bırakılacaktı ama Geçici Mahkeme’de davasının başlamasını beklediği dönemde geçen iki hafta cezasından düşüldüğü için, sonuç olarak sadece üç hafta hapiste kaldı ve ayrıca da iyi halden dolayı bir haftalık ceza indiriminden yararlandı.

SORULAR

1. Oy hakkını savunan kadınlar, oy hakkı verilmesi için verdikleri mücadelede hangi taktiklere başvuruyorlardı?
2. Oy hakkı savunucuları, bir kadın parlamentosu çatısı altında örgütlendiler. Niçin?

3. Oy hakkı savunucuları, Parlamento'ya doğru yürüdüklerinde, hangi muameleyi gördüler. Niçin şiddet patlak verdi?
  4. Siyasetçilerin oy hakkı savunucularının davasına karşı genel tavrı neydi?
  5. Pankhurst, açıkçası, oy hakkı savunucularına destek verirken yanlı davranmaktadır. Kadınların oy hakkı olmasına karşı çıkan biri, aynı olaylardan bazılarını nasıl anlatabilirdi?
-

120. BEATRICE WEBB

KADINLAR VE FABRİKA YASALARI

(1896)

Beatrice Potter Webb (1858-1947), Gloucester'li bir iş adamının sekizinci kızıydı. Devlet okulunda fazla okumadı ve başarısız bir aşk tecrübesinden sonra Londra'ya göçtü. Londra'da toplumsal reform savunucusu olan kuzeni Charles Booth'un yönetiminde, Londralı fakirler üzerine yapılan araştırmalarda görev aldı. Yoksul Londralıların sıkıntılı ve acıklı durumlarına şahit olup işçilerin içinde yaşadıkları olumsuz şartları görünce, onlara karşı sıcak hisler duydu ve böylece ilk siyasal deneyimini yaşamış oldu. 1892'de, siyasi görüşleri uyuşan ve aynı sosyalist eğilimleri paylaşan Sidney Webb'le evlendi. Karı-koca Webb'ler, George Bernard Shaw ve H. G. Wells'in de aralarında bulunduğu sosyalist Fabian grubunun kurucuları arasındaydılar. Fabianlar, İngiltere'yi, sosyalist bir demokrasiye dönüştürecek tedrici bir reformun yapılmasını savunuyorlardı. Webb'ler ise, İşçi Partisi'nin ilk üyeleriydiler. Webb'lerin daha kalıcı başarıları vardı. Bunlar arasında London School of Economics (Londra Ekonomi Okulu)'in kurulması da bulunuyordu.

Beatrice Webb'in, işçilerin zor ve acıklı durumlarına ilgisi hiç değişmedi. *Kadınlar ve Fabrika Yasaları*'nda, işgücünün bir parçası olan kadınların yaşadığı özel zorluklar üzerinde yoğunlaştı. Bu kitapçık, sosyalist Fabianların resmi kitaplar dizisinin 67.si olarak yayınlandı.

1895 yılında çıkan Fabrika Yasası üzerine yapılan tartışmalarda, Fabrika yasasıyla ilgili bütün o eski argümanlar, bir kez daha ama bu kez yeni bir önemli ayrışma ile gündeme geldi. Bu defa, yalnızca bu yasa yüzünden işleri etkilenen bütün kadın işçi örgütleri değil, doğrudan Fabrika Yasası'nın kapsam alanına giren neredeyse bütün kesimler yasal düzenleme yapılmasından yana oldular. Fabrikalardan sorumlu dört kadın müfettiş, oy birliğiyle, erkek meslektaşlarının görüşüne destek verdi. Fabrika yasası sürecinde pratik tecrübesi olan bütün sınıflardan sadece biri (yani işçiler) Yasa Teklifi'ne destek vermedi ve bu yüzden yasa oy birliğiyle çıkmadı. Fakat unutmamalıdır ki bu işçiler, çoğu kadınların oy kullanma hakkını savunan hareketin önderliğini yapmış ve fabrika yasalarına yönelik güçlü teorik itirazları sayesinde yasa teklifindeki en önemli hükümlerin çoğunun reddedilmesini sağlamış nüfuzlu ve davalarına gönülden bağlı kadınların çoğundan açık destek gördüler.

Şu an, fabrikalarla ilgili yeni yasalar yapılmasına karşı çıkanlar, fabrikalardaki zorbaca uygulamalarla ilgili olarak yürek parçalayıcı hikayeler anlatanları veya zalimce uygulamaları ve yaşanan zorluklarla ilgili bazı özel durumları örnek göstererek, meselenin karara bağlanamayacağına ısrar etmekte haklıdırlar. Burada, çalışma şartları yasayla düzenlenmemiş iş kollarında görülen ve fabrikalardan sorumlu Baş Müfettişin yazdığı resmi raporun da ısrarla vurguda bulunduğu felaketlerin (kadın terzilerin çalışma odalarında veya sağlığa zararlı çamaşırhanelerde geçirdikleri uzun saatler sonucu sağlıklarının bozulması, evin bir atölyeye dönüştürülerek aile hayatının temelinden sarsılması, üstübeç ve zehirli kibrit atıklarının neden olduğu hastalıklar ve ölümler gibi) uzun listesini sayarak canınızı sıkmak istemiyorum. Ve ümit ediyorum ki, tartışmaya katılanların hiçbiri yoksul bir dul kadının, üstübeç fabrikasında çalışması yasaklanırsa, aç kalacak çocuklarına zor ekmek götürebileceğini, bir hasta adamın kızının, fabrikadaki mesaisinden sonra evlere temizliğe gitmesine izin verilmezse babasının vizite ücretini ödeyecek parayı kazanmasının imkansız olacağını veya gece-gündüz çalışan bir çamaşırcı kadının, kızlarını uzun saatler boyunca çalışacakları bir işe yerleştiremezse geçinmesinin imkansız olduğunu öne sürerek, fabrika yasalarına karşı çıkmayacaktır. Kabul ediyorum, bu örneklerin her birinde kişiler zor durumdadır ve bireysel sıkıntılar çekilmektedir. Ama buradaki mesele, bütün halkı ve bütün ihtimalleri göz önünde bulundurarak düzenleme yapılması durumunda mı yoksa serbest rekabet ortamında mı sıkıntıların daha büyük olacağı hususudur.

Geçmişte fabrika eylemlerine katılmış herkes, aynı eski umacıların tekrar tekrar karşımıza çıktığını rahatlıkla görebilir. Bu umacıların en çok bilinen ve en zararlısı, daima dış rekabet olmuştur; yani yasal düzenlemeye uygun olarak çalışan işçilerin yerine, ister diğer ülkelerden, isterse de yurt içindeki diğer sınıflardan gelen “serbest işgücü”nün istihdam edilmesi olmuştur. Ne zaman yasal düzenlemeler sayesinde çalışanların durumunda bir iyileşme sağlansa ve sağlığın korunması, güvenlik, eğitim veya boş vakit standartlarında iyileşme kaydedilse, madencilerin ve tekstil işçilerinin içine bir korku salınmış ve bu iyileşmeler yüzünden İngiliz sermayesinin Çin’e veya Peru’ya kaçacağı söylentisi yayılmıştır. Kanımca, bu tür söylentileri, kapitalistlerin eşleri veya kızları çıkarmaktadır. Çünkü böylece, yeni çıkan fabrika yasaları yüzünden, kadınların ve kızların işten çıkarılacağı ve yerlerine erkeklerin alınacağı söylentisini yayarak, işçi kadınları telaşa düşürmek

istemekte ve onları kandırmaya çalışmaktadırlar. Fabrika yasalarının sonuçlarını her bakımdan yaşayarak tecrübe etmiş olan işçilerden bu yasalara asla itiraz gelmez. Krallıktaki bütün kadın işçi örgütleri, fabrika yasalarının yanında olduklarını bizzat deklare etmişlerdir. Ama ne yazık ki, orta sınıftan kadınların yasaya engel olma güçleri vardır, fakat işçi kadınların yasadan yararlanma imkanları o kadar yoktur. Yine ne yazık ki, işe girmek için mücadele veren kadınlara engel olan bu korkunun, bu kadınların duygularına ortak olma noktasındaki demokratik duyarlılıklarına ve toplumcu ilkelerine baskın çıkmasına izin veren orta sınıftan kadınların sayısı hiç de az değildir. Bu yüzden, estirilen bu terör havasını olabildiğince ciddiye alalım ki, yeni bir Fabrika Yasası geçerken, haftada 5 ila 12 şiline çalışan kapitalist işçi kadın ve kızların yerlerine, 20 ila 30 şiline çalışan erkekler işe alınmasın.

Gelin önce Fabrika Yasalarımızda cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin gerçek boyutlarını görelim. Güvenlik, sağlığın korunması, bütün çalışanların işten eşit derece sorumlu tutulması ve yaşla ilgili bütün düzenlemeler, hem erkeklere hem de kadınlara eşit olarak uygulanmaktadır. İş Kanunumuzda, erkekler ve kadınlar arasında haksız ayırım yapan önemli tek kısıtlama, çalışma saatleriyle ilgili olanıdır. Şimdiye değin, sözü kalabalığa getirip yasa yapıcıların, çalışanlarla işbirliği yaparak yetişkin erkeklerin çalışma saatlerini düzenleyen bir yasa çıkarmasına engel olmak adına, çalışanlar üzerinde zaten yeterince baskı uygulanmış, yasa yapıcılar da zaten yeterince önyargı ve yanlış anlama ile hareket etmişlerdir. Ama şu an, daha iyi fikirlerin itibar gördüğünü söyleyebiliriz ve bunun kanıtı olarak da, 1892'de, Parlamento'nun, Ticaret Bakanlığı'na, demiryolu memurlarının çalışma saatlerinin aşırı olmasını önlemek için yetki vermesini ve İçişleri Bakanı'nın, halihazırda sağlığa zararlı olup yaşam ve bedeninin organları için tehlikeli olan ve el emeğiyle yapılan her türlü işle ilgili olarak benzer bir yetkiye sahip olmasını gösterebiliriz. Gerçekten, yetişkin erkeklerin çalışma saatlerinin yasayla düzenlenmesinden yana olduğumu söylememe pek lüzum yok sanırım. Bu, nerede mümkünse orada, ne zaman mümkünse o zaman yapılmalıdır. Fakat önyargılar kırılmasına rağmen, imalat sanayi alanındaki büyük fabrikalarda çalışan erkeklerin, tekstil fabrikalarında çalışan kadınların yaklaşık kırk yıldır yararlandıkları ve çalışma saatlerinin yasal olarak sınırlandırılmasını ve fazla mesainin yasaklanmasını öngören düzenlemelerden aynı şekilde yararlanma güvencesini elde edebilmeleri pek mümkün görünmüyor. Bu nedenle, az ücretli işlerde çalışan kadınların durumunun iyileştirilmesi için verilen pratik önerilerin bazılarının,

sadece kadınlara uygulanan düzenlemeler olarak yasalaşması gerekir.

Bazıları, ısrarla ve sık sık, kadın işgücüne getirilen özel bir sınırlandırmanın, zorunlu olarak, onların istihdam edilmelerini engelleyeceğini söylüyorlar. Yine diyorlar ki, işverenlerin kadın işçilerine fazla mesai yaptırmalarına veya onları gece çalıştırmalarına izin verilmezse, onlar da kaçınılmaz olarak, erkek işçi çalıştırmayı tercih edeceklerdir. Onlara göre, bu yüzden, fabrika yasalarının uygulama alanının halen herhangi bir yasal düzenleme yapılmamış iş kollarını da kapsayacak şekilde genişletilmesi yönündeki bir çaba, ister istemez, kadın işgücüne olan talebi düşürecektir. İlk bakışta doğru gibi görünen bu sonuç, gerçekten de, olguların desteklemediği bir dizi varsayıma dayanmaktadır.

Bu varsayımların ilki şudur: bugün İngiliz sanayinde, erkekler ve kadınlar, aynı iş için aktif olarak yarışmaktadırlar. Bu savın zerre kadar doğru olduğuna inanan tek bir kişi olduğunu sanmıyorum. Öğretmenler, gazeteciler, yazarlar, ressamalar, heykeltıraşlar, komedyenler, şarkıcılar, müzisyenler, tıp doktorları, rahipler vs. gibi, bütünüyle aynı işi yapan erkek ve kadınları orta sınıfta görmeye öyle çok alışmışız ki, aynı durumun, zorunlu olarak, el emeği işlerinde ve imalat sanayinde de geçerli olduğunu sanıyoruz. Fakat durum, hiç de öyle değildir. İlk olarak şunu belirtmemiz gerekir ki, sanayi kollarının onda dokuzundan fazlasında, erkekler ve kadınlar arasında böyle bir rekabet yoktur: sanayide erkekler ve kadınlar başka başka işler yaparlar. Kadınlar tarafından inşa edilen evlere sahip olma şansımız, temizliğini erkeklerin yaptığı evlere sahip olma şansından daha fazla değildir. Ayrıca hem erkeklerin hem de kadınların istihdam edildiği sanayi kollarında bile, kadın ve erkeklerin birbirinden kesin hatlarla ayrılmış farklı birimlerde çalıştırıldıklarını, farklı iş kollarında farklı işler yaptıklarını görürüz. Örneğin birçokları, terziilik işinde, erkek ve kadınlar arasında rekabet olduğunu zanneder. Fakat ben ayrıntılı bir araştırma yapınca, bu iş kolunda, erkeklerin kadınlarınkinden tamamen farklı branşlarda çalıştıklarını gördüm. Ekonomist olan kocam da, geçenlerde, kadınlara erkeklerden daha az ücret ödendiği konusunda sıkça gündeme getirilen iddiaların doğru olup olmadığını araştırırken, erkeklerle kadınların aynı işi yaptıkları bir iş kolu bulmanın çok zor olduğunu ortaya çıkardı. Zaten belirli bir sanayi dalında, erkeklerin ve kadınların istihdamını belirleyen şey, daima işin özellikleri olmuştur. Birçok işte, fiziksel güce ve dayanıklılığa ihtiyaç duyulması veya dışarıda çalışmanın gerekli olması, ortalama kadının o işi yapmasını büsbütün imkansızlaştırmaktadır. İşverenlerin, kadınları,

demirci, çelik eriticisi, duvar ustası veya otobüs sürücüsü olarak istihdam etmelerine hiçbir yasa engel değildir. Ama madencilik alanında, inşaat ve taşımacılık sektörlerinin çoğunda, kaçınılmaz olarak, erkekler çalışmaktadır. Öte yandan, haftalık ücretle çalışan kadınları, şimdiye dek, ortalama erkek işçinin sahip olmadığı bazı özelliklerle ayırt etmek mümkündür. İyidir veya kötüdür bu ayrı ama kadınlar az yerler, sigara içmeyi küçümserler ve nadiren içki içerler; nadiren grev yaparlar veya nadiren kurallara itaatsizlik ederler. Ve diğer pek çok bakımdan da, bir işveren, onlarla daha kolay çalışır. Bu nedenle, kadınların, erkekler kadar verimli bir şekilde çalıştıkları işlerde, işi alma noktasında, daha az masraflı olduklarından dolayı, erkeklerden çok daha fazla şansları vardır. Kısacası, erkekler, fiziksel güç ve dayanıklılık açısından üstün olmanın “rant”ından yararlanırken, kadınlar, kendilerine uygun gelen belirli istihdam alanlarını seçerek, kanaatkarlığın “rant”ından yararlanmaktadırlar.

İngiltere’de erkekler ve kadınların, gerçekten rekabet içinde oldukları hiçbir sanayi dalının olmadığını söylemek istemiyorum. İnancım o ki, varolan yasal kısıtlamanın kaldırılması durumunda, şurada veya burada bir örnek seçip bu durumun öncelikle bazı kadınların, erkeklerin yerine işe alınması sonucunu doğuracağı tahminini kolaylıkla yapabiliriz. Örneğin, Londra’daki kitap basımı ve matbaacılık işini ele alalım: hep söylenmiştir ki, yasa, kadınlara, bütün gece boyunca çalışma izni verse, fiziksel olarak son derece güçlü bazı kadınlar, kitap katlama işini, hatta erkek müretteplerin işlerini bile onların ellerinden alabilirler. Bu örnekleri görmezden gelmemeliyiz ama daha çok bunların, bütün sanayi içindeki oranlarına dikkat etmemiz gerekir. Eğer bunu savunurken, birkaç yüz veya birkaç bin kadının sanayinin bazı küçük dallarındaki erkeklerin yerini alması için, üç veya dört milyon ücretli kadın işçinin kişisel özgürlüğünü ve ekonomik bağımsızlığını feda etmemizin gerekli olduğu ima ediliyorsa, bu, kadının durumunun iyileştirilmesi için verilen mücadele için açıkça bir felaket olur.

İkinci varsayım ise şudur: erkek ve kadınların iş için gerçekten birbirlerine rakip olduklarını düşünebileceğimiz az sayıda örnekte, kadınların çalışma saatleriyle ilgili bir düzenleme yapılması durumunda, kaybeden taraf kesinlikle kadınlar olur ve kârlı çıkanlar da, serbest hareket edebilen muhtemel rakiplerdir. Bu varsayım, inanıyorum ki, basit bir aldatmacadır. Kadınların çalıştıkları işler üzerinde araştırma yapan herkes gayet iyi bilir ki, kadınların önündeki en büyük engel, endüstriyel

ehliyet ve teknik beceri konularındaki genel eksiklikleridir. Ortalama bir kadın, bir amatörden daha iyi iş çıkarmakta ama bir profesyonel kadar iş üretememektedir. İşte ortalama bir kadın çalışanın asıl başarısızlığı buradadır. Şüphesiz, bunun asıl suçlusunun erkekler olduğu; kadınları kandırıp evlenmeye ikna ederek onların dikkatlerini profesyonel iş hayatından başka yöne çevirdikleri söylenebilir. Fakat evlenme konusunu kökten halledemesek de, sanayi kollarında gerektiği gibi örgütlenmeyi başarabilirsek, yürekli bir kadın hakları savunucusunun önerisinde işittiğim gibi, “evlenmemiş kadınlardan üç nesil” yetiştirmek suretiyle, kadın işçiler arasında profesyonelce becerilerin gelişmesini özendirme yolunda büyük bir adım atabiliriz. Bunun için öncelikle yasal olmayan rakiplerin tasfiye edilmesi gerekir. Çalışan kadınların asıl düşmanları, ısrarla yüksek ücret talep eden erkekler değil, kendi cinslerinden “amatörler”dir. Evli veya evlenmemiş, evde çalışmaya istekli ve bunu yapabilen kadınlar olduğu ve bu kadınlar ev işlerinin arasında bu işi de yapabildikleri sürece, fasit daireden asla kurtulamayız. Çünkü düşük ücretler kötü işi, kötü iş de düşük ücretleri doğurur. Bu berbat rekabet durumu için önerilebilecek pratik çarelerden biri, kadınların çalışma saatlerine getirilen sert kısıtlamayı sürdürerek, fabrika yasasının kapsam alanını, imalat sanayinin her kolunu içine alacak şekilde genişletmektir. Kadınların erkeklerle aynı ücreti aldıkları tek büyük sanayi kolunun Lancashire pamuk ipliği dokumacılığı olması basit bir tesadüf olarak görülmemelidir. Çünkü bu iş kolunda, kadınların çalışma saatleriyle ilgili olarak yapılan yasal düzenlemede, geçici ve amatör işçilerin kesinlikle işe alınmaması şartı yer almaktadır. Hiçbir kadın, bütün fabrika işlerinde çalışmayı, düzenli olarak her gün işe gelmeyi ve bütün enerjisini işinde harcamayı kabullenmedikçe, bu pamuk ipliği fabrikasında iş bulamamaktadır. Lancashire'daki bir köyde yaşayan bir kadın, geçimini pamuk ipliği fabrikasında çalışarak mı yoksa ev işleriyle uğraşarak mı sağlayacağına karar vermek zorundadır; “ikisinin ortası” yoktur. İşte bunun sonucu olarak, aynı işlerde erkeklerle yan yana çalışabilen, erkek rakipleri kadar yüksek ücret alabilen; erkeklerle aynı düzeyde ekonomik bağımsızlığını elde etmiş ve aynı düzeyde profesyonellik ruhuna sahip ve aslında, krallıktaki öteki bütün kadın işçilerin çok ilerisinde teknik beceri ve endüstriyel ehliyete sahip bir ücretli kadın işçiler sınıfı ortaya çıkmıştır. Eğer İngiltere'deki bütün ücretli kadın işçilerin durumunu, Lancashire'daki pamuk ipliği dokumacıları-

nın seviyesine getirmek istiyorsak, onların da aynı şekilde bu çok özel profesyonel iş şartları altında çalışmalarını sağlamamız gerekir.

Fabrika yasalarının kapsama alanını, yasal düzenleme yapılmamış iş kollarını içine alacak şekilde genişletmenin başka bir yolu daha vardır ki bu yapıldığında, kadınların endüstriyel pozisyonlarının iyileşeceği kesindir. Kadın veya erkeğin işe alınmasını belirleyen asıl unsurun işin mahiyeti olduğunu daha önce söylemiştik. Ama artık işin mahiyeti de değişmektedir. Yeni buluşlar sayesinde, yeni çalışma yöntemleri bulunmakta ve çoğu kez de yeni makineler icat edilmektedir. Bunun sonucunda da, çoğunlukla, ihtiyaç duyulan işgücünün yapısında köklü bir devrim olmaktadır. Bugün fiziksel güce ihtiyaç duyan veya hünerli bir el işçisinin ömür boyu çıraklık yapmasını gerektiren bir iş kolu, yarın yeni bir makinenin yardımıyla veya muharrik bir güç kullanarak, birdenbire, yatılı okulda okuyan eli çabuk bir kızın yapabileceği basit bir işe dönüşebilir. İşte sanayide farklı sınıflar veya farklı cinsiyetler arasında asıl rekabeti, işin yapılış sürecinde bir yöntemin yerini diğerinin aldığı bu yeni olguda görüyoruz.

Ve artık sanayinin bu şekilde evrim geçirmesi sonucunda, kaçınılmaz olarak, kadın işgücüne yönelik talep artmaktadır. Böylece az ücretli işçinin çalıştığı mağara benzeri karanlık odanın veya evden bozma atölyenin yerini, çabucak fabrika almaktadır. Tabii ki buhar gücü ikamesi ve yaygın üretim de fabrikayla birlikte gelmekte; bunun sonucunda da, kadınların istihdamı için son derece uygun yeni bir gelişme olarak, iş bölümü yapılmakta ve makine kullanımı benimsenmektedir. Bayan Collet, net bir şekilde şöyle der: “terzilik işinde çalışan kızların sayısındaki büyük artışın izini, fabrika sisteminde ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan hazır mamul işinin büyümesinde aramak gerekir.” Aynı değişim, diğer iş kollarında da devam etmektedir. Bayan Collet, büyüyen çizme ve kundura imalatı sanayinde kadın işgücü istihdamının çok arttığına dikkat çekmektedir. Fakat bu artış, terzilik işindekine benzer şekilde, az ücretle mağara benzeri atölyelerde çalışan ve yasal düzenlemeye tabi olmayan kadın işçilerin sayısında olmamıştır. Eskiden, evindeki odasında çalışan ve karısıyla kızını, gün boyu yardımcıları olarak çalıştıran bir adamımız vardı. Bazıları, bu sistemi temelinden sarsan bir girişimin, kadınları işlerinden edeceğini savunabilirler. Zaten, sonuç olarak da, hızla büyüyen ayakkabı fabrikalarında iş bölümü uygulaması yapılarak, maaşsız çalışan bu birkaç yüz yardımcının yerine, bağımsız ve yasal düzenlemeye tabi olarak çalışan binlerce kadın işçi alınmıştır. Sonuç böyle olmuştur; cün-

kü unutmamalıyız ki, bu değişimler gerçekleştiğinde, yaygın boyutlarda gerçekleşirler. Kadın İstihdamını Teşvik Cemiyeti, birkaç kişiye veya birkaç yüz kişiye yeni iş bulmakla övünürken, anlattığım sanayi evrimi, bir iş kolunda olmazsa bir başkasında, bütün sınıflardan yüz binlerce kadını, sessiz-sedasız içine çekmektedir. İşte bu nedenle, kadın istihdamı davasının savunucuları için, fabrika yasalarının kapsam alanının genişlemesinin fabrika sistemine geçmemize nasıl katkıda bulunacağını araştırmak, bu genişlemenin gece yapılan kitap kaplama işine girebilecek, o da en fazla birkaç yüz kadını nasıl etkileyeceğini araştırmaktan kesinlikle daha önemlidir.

Artık sözlerimizi toparlayabiliriz. Fabrika yasalarının gerekli olduğu savına dayanak ararken, yürek parçalayıcı istisnai zorbalık hikayelerini örnek göstermeye lüzum yoktur. Bu savı destekleyecek birçok zorbalık örneği gösterilebilir ama yine de bu gerekliliğin gerekçesi burada aranmamalıdır. Bu gerekliliğin temelinde, kapitalist sistemin genel tabiatı ve Sanayi Devrimi'nin kaçınılmaz sonuçları yatmaktadır. Bütün bir yüzyılın tecrübesi de kanıtlamaktadır ki, “serbest rekabet”in ve patronla işçi arasındaki kişisel pazarlığın ücretlilerin hayat şartlarını belirlemesine izin verilirse, burada işçinin “özgürlüğü” hayalidir. Daha işin başında, kölenin yaptığı pazarlığın kendi aleyhine sonuçlanacağı bellidir. Ek olarak, kendisi ve toplum için hayati önemi olan birçok konu üzerinde de, köle hiçbir şey yapamaz. Orta sınıftan fabrika yasalarına karşı yöneltilen ve bu yasanın, çalışanın bireysel özgürlüğüne müdahale anlamına geldiği yönünde gelen itirazlar, ücretlinin ekonomik durumunu bilmemekten kaynaklanmaktadır. Fabrika sistemini düzenleyen yasalar, kişisel özgürlüğü kısıtlamak şöyle dursun, yasayla belirlenmiş düzenlemeler gereğince çalışan işçilerin bireysel özgürlüğünü ve ekonomik bağımsızlığını kesin olarak artırır. Bir yanda Lancashire'daki tekstil köylerindeki insanların, öte yandan da Londra'nın Doğu Ucu'nda veya Kara Taşra'da yasal düzenlemeye tabi olmayan işlerde çalışanların nasıl yaşadıklarını bilen hiç kimsenin bundan asla şüphesi olamaz.

Ücretli kadın işçiler, bütün bu konularda erkeklerden daha fazlasıyla zorluklarla karşılaşmaktadırlar. İşgücü pazarında kadınların çaresizliği çok daha belirgindir. Sendikacılık konusunda da kadınlar daha zayıftır ve bu yüzden, kendi taleplerini kabul ettirme noktasında başarılı olamamaktadırlar. Sendikacılığın kadın işçiler arasında gelişebilmesinin tek yolu, Fabrika Yasalarıdır. Bizden öncekilerin deneyimlerine bakacak olursak, yaklaşık 40 yıldır, pamuk imalat sanayinde kadın işçilerin çalış-

ma saatlerinin tam anlamıyla sınırlandırıldığını ve fazla mesai yapmanın da kesin olarak yasaklandığını görürüz. Bizler, bu deneyimlerden, benzeri bir korumanın alanını, çamaşırhanelerde, terzi atölyelerinde ve çalışma saatlerinin pratikte sınırlandırılmasının neredeyse imkansız olduğu bin bir çeşit iş kolunda, yasal düzenleme yapılmamış bir şekilde ve aşırı şekilde saatler boyunca çalışan kadınların köleleştirilmesine izin verecek şekilde genişletmeyi reddetmemizi haklılaştıran hiçbir şey öğrenmedik.

Son olarak, kadınların sanayide istihdam edilmekten dışlanacakları korkusu, bütünüyle yersizdir. Makineleşmenin, iş bölümünün ve yaygın üretimin özendirilmesi suretiyle, geçmişte çıkarılan fabrika yasaları sayesinde, kadınların istihdamı artmış ve emek pazarındaki statüleri büyük ölçüde yükselmiştir. Tam da bu noktada şu hususa dikkat çekmek gerekir ki, fabrika yasalarının evden bozma atölyeler için de etkinlikle uygulanmasının ihmal edilmesi, giyim sektöründe kadın işçilere duyulan talebi son derece olumsuz etkilemektedir. Daha da önemlisi şudur: artık görülmektedir ki, kadınların sınıai verimlilik düzeylerindeki genel bir iyileşmeyi umabilmenin tek yolu, yapılacak düzenlemelerle, kadınların istihdam edilme şartlarının net bir şekilde belirlenmesidir. Kadın işçinin asıl düşmanı, vasıflı erkek işçi değil, eş zamanlı olarak hem atölyede hem de evde çalışan ve böylece evi de atölyeyi de dolandıran vasıfsız “amatör” kadındır. Bağımsız profesyonel kadın işçiyi, kendi cinsinden olan bu düşmanlarına karşı korumak için, kadın işgücüsüyle ilgili yasal düzenlemelerin yapılması gerekir. Bu düzenleme yapılmadan, ona, kadın-erkek eşitliğinden bahsetmek beyhudedir. Tecrübelerle sabittir ki, bu düzenleme yapıldığında, kadınlar, belirli mesleklerde, bir erkeğin yaptığı gibi hünelerlerini gösterebilirler, bir erkeğin aldığı ücreti alabilirler ve bir erkeğin işteki saygınlığı ve bağımsızlığına kavuşabilirler.

SORULAR

1. Webb, kadınların çalıştığı işlerle ilgili yasal düzenlemeler yapılmasına karşı çıkan kesimlerden birinin de, kadınlara oy hakkı talep edenler olduğuna dikkat çekiyor. Oy hakkını savunan kadınlar, niçin bu tür reformlara karşı çıkıyorlardı?

2. Düzenleme yapılmasına karşı çıkanlar, bu konuda reform yapılması durumunda kadın işçilerin sayısının azalacağını savunuyorlardı. Webb, bu iddiaya nasıl cevap veriyor?
  3. Kadınlar, niçin emek pazarında erkeklerle iyi yarışmıyorlar? Kadınların başarılı olması için ne yapmaları gerekiyor?
  4. Fabrika Yasaları, niçin kadın işçiler için iyi olmuştur? Bu yasalara karşı çıkanların iddiaları nelerdi?
  5. Webb'in sosyalist düşünceleri, kadınların ihtiyaçları ve statüleriyle ilgili görüşlerini nasıl etkiliyor?
-

EMPERYALİZM ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

121. J. A. HOBSON

EMPERYALİZM

(1902)

John A. Hobson (1858-1940), zengin bir İngiliz gazete patronunun oğluydu. Babasından hem büyük servetini hem de liberal düşüncelerini miras aldı. Oxford Üniversitesi'nden mezun olan Hobson, meslek hayatına politikacı ve gazeteci olarak başladı. Başlıca ilgi alanları ekonomik ve sosyal reformdu. 20. yüzyılın başlarında siyasi düşünceleri belirleyecek denli etkinlikleri olan ilerici çevreler arasında önemli şahsiyetlerden biri oldu. I. Dünya Savaşı'ndan sonra, sivil özgürlüklerin aşındırılmasına karşı çıktı. Savaşın sona, İşçi Partisi'ne katıldı ve orada da etkin konumunu korudu. Özellikle de Cemiyet-i Akvam'ın kurulması sürecinde aktif rol aldı.

Emperyalizm, Hobson'ın en önemli eserlerinden biriydi ve bu konuda daha sonra yazılan eserlere de öncülük etmişti. Yazar, İngilizlerin Güney Afrika'da kurdukları sömürge sistemini gözlemlemiş ve başından beri, bu sisteme karşı mücadele etmişti. Hobson, emperyalizmin sosyal ve ekonomik sonuçlarıyla kültürel sonuçları arasında bağlantı kuran ve emperyalizmin hem yöneticileri hem de yönetilenleri yozlaştırdığını savunan yazarların ilklerindendi.

I

Artık emperyalizmin zorunlu bir kader olmadığını söyleyebiliyorsak, devlet politikası olarak bilinçli tercihin ürün olan emperyalizmi sona erdirmenin mümkün olduğunu da rahatlıkla söyleyebiliriz.

Emperyalizmin, ulusun çıkarlarını değil, kendi emellerini ulusa dayatan belirli sınıfların çıkarlarını korumak için icat edildiğini görmüş bulunuyoruz. Bu baskı politikasını uygulayan ekonomik ve siyasal güçlerin oluşturduğu ittifak, derinlemesine analiz edilmiştir. Ancak şer güçlerin oluşturduğu bu ittifakın iç yüzünü öğrenmekle, onların etkin

gücünü de yok etmiş veya bir şekilde azaltmış olur muyuz? Hayır, olmayız. Çünkü bu güçler, dış politikamızı belirleyen zayıf bir kuramın doğal sonucu olarak üremişlerdir. Açıkçası, bu kuram şudur: kendi keyfi veya çıkarı için, kendisini veya yabancı bir devletin toprakları içindeki malını-mülkünü tehlikeye atan bir İngiliz uyruğu, kendisi veya malı-mülkü, ister bu yabancı devletten isterse de o devletin vatandaşlarından zarar görecektir, kendisini koruması veya intikam alması için, devletten yardım isteyebilir. Hiç şüphe yok ki, bu, tehlikeli bir doktrindir. Bu doktrin, bu ulusun bütün askeri, siyasi ve mali kaynaklarını, bir vahşi halkın dini inançlarına veya dini kurallarına saldırmayı özel bir görev sayan bir misyoner cemiyetinin ya da İngiltere'nin gücünden habersiz düşman halkların yaşadığı yeryüzünün en ücra bölgelerini keşfetmek için yollara düşmüş, pervasız bir kaşifin emrine vermektedir. Doğal olarak da, piyasa spekülâtörlüğü yaparak kazanç elde etmeyi ümit eden tüccarlar veya maden arayıcıları, riskli işin getirisinin çok ve çabuk olduğu, tehlikeli ve keşfedilmemiş ülkelere yönelmişlerdir. Bütün misyonerler, seyyahlar, av meraklıları, bilim adamları, tüccarlar ve gerektiği şekilde resmi makamlardan asla onay almamış, ama kendi kişisel dürtüleriyle harekete geçip bu ülkenin sözde temsilcileri sıfatıyla yola düşen daha başkaları, rahatlıkla, İngiltere devletinden, milyonlarca sterlini ve binlerce yaşamı, ulusun rızası olmadan atıldıkları tehlikelere karşı kendilerini savunmak üzere harcamasını isteyebilmektedirler. Vicdansız devlet adamlarının, resmi sıfatı olmayan bu maceraperestlerin veya yağmacıların karşılaştığı her sözde saldırıyı, İngiliz bayrağının yeni bir kara parçası üzerinde dalgalanması sonucunu doğuran cezalandırıcı bir seferin bahanesi olarak görerek, bu sinsî yayılcı yöntemlerden bilinçli olarak yararlandıklarını da burada eklemek gerekir. Ülkemizin en vurdumduymaz ve sorumsuz bireylerinin, dış politikamıza yön vermelerine işte bu şekilde izin verilmektedir. Bu arada, sahici bir *Pax Britannica*'ya ulaşma şansının pek olmadığı şu günlerde, çılgınlıklarının faturasını İngiliz ordusuna ödetmek isteyen en az dört milyon İngiliz uyruğumuz olduğunu da unutmayalım!

Fakat bazen vahim boyutlara ulaştıkları kanıtlanmış olmasına rağmen, arada sırada karşılaştığımız bu tehlikelerin, modern uluslararası kapitalizmden ve finansal yöntemlerden kaynaklanan tehlikeler yanında önemsiz kaldıkları görülecektir. Yakın zamana kadar, sanayi, gerçekten siyasal sınırlar içine hapsolünmüştü ve devletlerin karşılıklı ekonomik ilişkileri de, ticari malların değiş-tokuşuyla sınırlandırılmıştı. Ama son zamanlarda, sermayeyi yabancı bir ülkeye yatırma modası yaygınlaştı

ve bu eğilim öyle bir noktaya ulaştı ki, bugün Britanya'da refah içinde yaşayan ve siyaseten güçlü olan sınıflar, gelirlerinin önemli bir kısmını, belki de tamamına yakın bir kısmını, Britanya İmparatorluğu dışındaki yatırımlardan elde etmektedirler. Üzerlerinde hiçbir siyasal denetimin olmadığı ülkelerde zenginlerimizin giderek artan bu yatırımları, modern siyasette değişimi zorlayan devrimci bir güçtür. Bunun anlamı şudur: zenginlerin, İngiliz devletinin vatandaşları olarak sahip oldukları siyasal güçlerini endüstriyel ilişkiler kurdukları devletin iç siyasetine karışmak için kullanma eğilimleri sürekli artacaktır.

II

Emperyalizmi, doğal uzantıları olan militarizm, oligarşi, bürokrasi, korumacılık, sermaye birikimi ve aşırı ticari dalgalanmalarla birlikte analiz ettiğimiz zaman şu sonuca ulaşırız: emperyalizm, modern ulus-devletler için en büyük tehlikedir. Devlet içindeki emperyalist güçlerin, devlet aygıtını kullanarak ulusal kaynakları kendi özel çıkarları için kullanmalarına engel olmanın tek yolu, demokrasiyi gerçek manada tesis etmek ve halkın sahici manada denetleyebildiği temsilcileri aracılığıyla, devlet politikasına “halk için halk tarafından” ilkesinin yön vermesini sağlamaktır. İngiliz ulusunun veya başka bir ulusun, böyle bir demokrasi için henüz hazır olup olmadığı hususunda, gerçekten ciddi kuşklar bulunabilir fakat bir ulusun dış politikası, “bir halkın geniş kesimlerinin iradesine dayanmadıkça” veya böyle bir irade ortaya konulana kadar, orada çare bulma ümidi azdır. Son büyük savaşın doğurduğu korku, bir süreliğine, bu fesat yuvalarının devleti dolandırma çabalarını engelleyebilir ve onların elini kolunu bağlayabilir ama bu ortamda doğan yeni finansal güçler, yeni pazarlar isteyeceklerdir ve başlatacakları yeni girişimlere engel olarak gördükleri kesimler üzerinde baskı kurmak üzere, aynı siyasal ittifaklardan ve aynı sosyal, dini ve hayırsever destekçilerden yararlanacaklardır. Her yeni emperyalist kahramanlığın şartları, önceki bütün kahramanlıkların şartlarından farklıdır: her yeni durumda, halkın aklını çelmek veya halkın duygularını harekete geçirmek için gereken her hüner de sergilenecektir.

Emperyalizmi doğuran ekonomik nedenlerin başında, sanayi üretimindeki fırsat eşitsizliği gelir. Bu eşitsizlik yüzünden, evlerinden çok uzakta kârlı yatırım arayışlarına giren ve belirli çevrelerce kayrılan bir kesim aşırı kazanç elde eder. Bu yatırımcıların ve onların mali idarecilerinin devlet politikasını belirleme hususundaki etkinlikleri, sosyal

reform yapılmasını isteyen hareketlerin tehdidi altındaki öteki müktesep haklar üzerinde bir ulusal ittifak oluşmasını sağlar. Emperyalist politikanın benimsenmesi, işte bu nedenle, bir yandan kayırılan yatırımcıların ve tüccarların şahsi çıkarlarını kamunun zararına olmak üzere güvence altına alma amacına hizmet ederken, öte yandan halkın enerjisini ve ilgisini yurt içi meselelerden uzaklaştırıp dış istihdam konusuna çevirmek suretiyle muhafazakarlığın temel amacına hizmet eder.

Emperyalizmin ulusal bir politika olduğunu söylemek, yüzsüzce bir yalandan başka bir şey değildir. Tersine, bu yayılmacı politikanın gereği olarak yapılan her iş, ulusun çıkarlarına aykırıdır. Büyük Britanya'nın tropik bölgelerde gerçekleştirdiği her genişleme hareketi, gerçek İngiliz ulusçuluğuna açıkça zarar vermektedir. Gerçekten de, bazı çevreler, sırf bu nedenle, emperyalizmi övmektedirler. Çünkü emperyalizm, milliyetlerin dar sınırlarını kırarak, enternasyonalizmin önünü açar ve onu iletir. Emperyalist genişleme dürtüsüyle daha büyük devletlerin küçük olanları yutmasına destek veren ya da göz yumanlar bile vardır. Çünkü onların hayaline göre, bir dünya federasyonuna veya ebedi barışa doğru doğal yaklaşma ancak böyle olur. Ben, bundan daha yanlış bir siyasal evrim görüşü düşünemiyorum..

Başka halklara ve ülkelere zorla boyun eğdiren emperyal bir devletin, haraç aldığı ülkelerdekine denk hizmet götürmek için ülkeleri işgal ettiği iddiası, herkesin bildiği gibi, yanlıştır. Emperyal devlet ne eşit hizmet götürme niyetindedir ne de bu hizmeti verebilecek güçtedir. Ayrıca emperyalizmin çıkış nedeninin, yönetilenlere bu tür hizmetleri götürmek olduğu veya emperyalist genişleme sonucunda bu hizmetlerin götürüldüğü iddiası, son derece vahim sonuçlar doğurabilecek bir zihinsel çarpıtma ve iki yüzlülük halidir. Öyle ki, her ulus, kendi emellerine ulaşmak için benzeri bir gerekçeden hareket edebilir ve böylece davranışlarını meşrulaştırabilir. Bu da yeni bir tehlikeye zemin hazırlamak demektir. Dolayısıyla, bu iddialar, hiçbir şekilde gerçeği yansıtmamaktadır. Nitekim bir İran atasözünde şöyle denir: "kişinin niyeti, yaptığı işten anlaşılır."

Emperyalizm, hayvanca var olma mücadelesinin görüldüğü ilk çağlardan beri bir ulusun yaşamında görülen mal edinme hırsını ve zorla tahakküm kurma arzusunu tatmin eden, yalnızca kendi çıkarını düşünenlerin dayattığı ahlakdışı bir politikadır. Emperyalizmin bir politika olarak benimsenmesi durumunda, hem bireyin hem de ulusun yaşamında aklın hayvani dürtülere üstünlüğünü simgeleyen ahlaki değerlerden bile bile vazgeçilmiş demektir. Bu, bütün güçlü devletlerin hep yaptıkları bir hatadır ve doğa düzeninde cezası da hep aynı olmuştur.

SORULAR

-
1. Hobson'a göre, İngiliz dış politikasına yön veren ana dürtü nedir?
  2. Emperyalizm niçin tehlikelidir?
  3. Hobson'a göre, emperyalizm en çok kimin çıkarınadır?
  4. Bazı emperyalistler, genişlemenin, hem sömürgeci gücün hem de sömürgelerdeki uyrukların çıkarına olduğunu iddia ediyorlardı. Hobson, bu teze nasıl cevap veriyor?
  5. Emperyalizmi savunan biri, Hobson'un eleştirilerine hangi cevabı verirdi?
-

122. CECIL RHODES

İNANCIN İTİRAFİ

(1877)

Cecil Rhodes (1853-1902), Avrupalı koloni devleti kurucularının en ünlülerinden biriydi. Afrika kıtasına De Beers elmas madenleriyle damgasını vurdu ve beyazların hakimiyetindeki Rodezya (şimdiki Zimbabwe) devletini kurdu. Rhodes, hasta bir çocuktan ve sağlığı düzelir ümidiyle Güney Afrika'ya gönderilmişti. Sonra elmas işine merak sardı. Önce ortaklıklar kurdu ve gelen talepleri karşılamaya çalıştı. 1891 yılına gelindiğinde, Güney Afrika'daki bütün elmas madenlerinin % 90'ına sahip oldu. Altın madenlerine yaptığı yatırımlardan da aynı şekilde kârlı çıktı ve dünyanın en zengin adamlarından biri oldu. Rhodes, Güney Afrika'da İngiliz devleti adına çalışıyordu ama başarısız Jameson Raid darbesinden sonra, görevlerini bırakmak zorunda kaldı. Servetinin çoğunu, hayır işlerine harcayan Rhodes, 1902 yılında öldü. Hayır işlerinin arasında, Rhodes burslarının kurulması da yer alıyordu. Bu burslar sayesinde, Amerikalı ve Alman öğrenciler İngiltere'de öğrenim görebiliyorlardı.

İnancın İtirafı Rhodes'in son vasiyeti olarak kaleme alınmıştır. Rhodes burada, ırksal üstünlük, din ve emperyalizm hakkındaki görüşlerini ve bunların gerekçelerini açıklamaktadır.

İnsanın sık sık cevabını aradığı soru, hayattaki en iyi şeyin ne olduğudur. Bazısı, bunun, mutlu bir evlilik olduğunu, bazısı da çok zengin olmak olduğunu düşünür. Herkesin fikri kendince en doğrusu olduğu için, herkes yaşamının daha sonraki bölümünde, öyle veya böyle bu amaç için çalışır. Bu konuda ben de düşündüm ve en iyi şeyin ülkeme yararlı olmak olduğuna karar verdim. Sonra kendime bunu nasıl yapabileceğimi sordum ve çeşitli yöntemler üzerinde düşünürken, bugün çocuklarımızı dar sınırlar içine hapsettiğimizi ve ülkemizin toprakları yeni insanları barındırmaya yetmeyeceği için, belki de olabileceğinin yarısı kadar insanı dünyaya getirdiğimizi gördüm. Sonra, daha çok toprağımız olsaydı, insan sayımızın da artacağını düşündüm. Örneğin, Amerika elimizden çıkmamış olsaydı, şu an bu ülkede yaşayan İngilizlerin sayısı çok daha fazla olacaktı. Bu noktada sayı çokluğuna niçin önem verdiğimi açıklamam gerekiyor. Bana göre dünyadaki en uygar ırk bizim ırkımızdır ve iddiayla söylüyorum ki, topraklarımızın

genişlemesi insanlığın yararınadır. İnsan soyunun en gelişmemiş türlerinin oturmakta olduğu bölgelerin Anglo-Sakson hakimiyetine girmesi durumunda, buralarda nasıl bir değişimin olacağını ve aynı şekilde, yeni bir ülkenin hakimiyet alanımıza girmesi halinde doğabilecek yeni istihdam imkanlarını hayal etmek zor olmasa gerektir. İddia ediyorum ki, topraklarımıza eklenen her dönüm, dünyaya gelen İngiliz sayısının biraz daha artması demektir. Zaten bu artışı başka türlü sağlamak da mümkün değildir. Bunun dışında, daha fazla ülkenin idaremiz altına girmesi, açıkçası, bütün savaşların da sona ermesi demektir. İnaniyorum ki, Amerika'yı kaybetmeseydik, sadece para ve levazım yardımı yapmayarak Türk-Rus Savaşı'nı durdurabilirdik. Bu fikirleri geliştirerek, bu hedefi daha da büyötmek için nasıl bir plan yapabileceğimizi düşünebiliriz. Geçenlerde Cizvitler'in hikayesini okumuştum; diyebilirim ki, onlar işe yaramaz bir dava için, işe yaramaz liderlerin yönetiminde bu işleri başarabiliyorlarsa, büyük bir dava ile ve daha iyi liderlerin önderliğinde çok daha iyisi neden yapılmasın?

Cecil Rhodes

Başta gerçekleştirilmesi bir hayal olarak görölen nice fikrin, sonunda somut bir projeye dönüştüğünü hepimiz biliriz. O halde niçin tek bir hedefe kilitlenmiş gizli bir cemiyet kurmuyoruz? Britanya İmparatorluğu'nu daha da genişletmeyi ve Birleşik Devletler'i geri alıp Anglo-Sakson ırkını tek bir İmparatorluk altında toplamayı amaç edinen ve dünyanın uygarlaşmamış bütün bölgelerinde İngiliz hakimiyetini kurmak için çalışan bir cemiyetimiz olsa, iyi olmaz mı? Ama bu, biliyorum ki birçoklarımız için rüya gibi görünüyor. Halbuki hiç de öyle değil. Bu, gerçekleştirilir bir düşüncedir. Bir defasında, okuduğum kolejdaki bir arkadaşım, Birleşik Devletler'in elimizden çıkmasının bizim için iyi olduğunu savunmuştu da kulaklarıma inanamamıştım. Hiç alinganlık gösterilme-

şebilir bir düşüncedir. Bir defasında, okuduğum kolejdaki bir arkadaşım, Birleşik Devletler'in elimizden çıkmasının bizim için iyi olduğunu savunmuştu da kulaklarıma inanamamıştım. Hiç alinganlık gösterilme-

sin ama böyle bir sözü bir İngiliz'e yakıştıramıyorum. Bazı konular vardır ki üzerinde tartışmaya değmez. Bence bu da onlardan biridir. Fakat bir Amerikalı bile, böyle bir sözü söylememelidir. Çünkü Birleşik Devletler'in elimizden çıkmasıyla, onların dahi neyi kaybettikleri çok açıktır. Bunun için kendi hükümetlerinin hal-i pür melaline bakmaları yeter. Her yıl bütün dünyanın özellikle de ülkelerin en mükemmeline yaşayan Amerikalıların gündemine gelen rezilliklere ne demeli? Bunları ben uydurmuyorum; bu rezillikler herkesin gözleri önünde işleniyor. Ve soruyorum, Amerika, uygarlaştırıcı ve yüceltici İngiliz yönetiminde kalsaydı, bütün bunlar olur muydu? Son 100 yıl içerisinde yüz binlerce İngiliz, Birleşik Devletler'e yerleşip bu ülkeyi mamur etseydi, bütün bu rezaletler yaşanır mıydı? Önyargısızca soralım: bu İngilizler Amerika'yı, aşağı sınıftan İrlandalı ve Alman göçmenlerinkinden daha iyi bir ülke yapmazlar mıydı? İşte kaybettiklerimiz bunlardır ve soruyorum, bu ülke, kimler yüzünden bunları kaybetti? Geçtiğimiz asırda yaşamış iki veya üç tane cahil ve inatçı devlet adamı yüzünden değil mi? Bunları düşününce, insan çıldıracak gibi oluyor. Bu duygulara kapılmamın nedenini de size şöyle izah edebilirim. Bir İngiliz baba, oğulları başka bir ülkeye göç etmek istediğinde, onlara, başka bir bayrağın dalgalandığı bu ülkeye gidebileceklerini gönül rahatlığıyla söyleyebilir mi? Asla. Bence böyle bir şeyi dile getirmek bile büyük bir utançtır. Bana göre, bütün İngilizler, yabancı bir ülkenin bayrağı altında zengin yaşamaktansa, kendi bayrakları altında yoksul yaşamayı tercih ederler.

Konuya isterseniz başka bir açıdan bakalım. Örneğin, Avustralya'yı İngilizler değil de Fransızlar keşfetseydi ve bu ülke Fransız sömürgesi olsaydı, bu durumun, henüz dünyaya gelmemiş milyonlarca İngiliz için ne büyük bir felaket olacağını düşünmek bile istemiyorum. Bunu nereden mi biliyorum? Geçmiş tecrübelerimizden elbette. Ve yine biliyorum ki, bu durumun geleceğimiz üzerinde de etkileri olacaktır. Bu dünyada toprak kaybının sonuçlarını bizden daha iyi bilen bir ülke belki de yoktur. O yüzden, alınacak bir önlem varsa, şimdiden almak gerekir. Bizler, Britanya İmparatorluğu olarak, dünyanın her bölgesini neredeyse karış karış biliyoruz. Bu nedenle diyorum ki, örneğin Afrika hâlâ bizim onu fethetmemizi bekliyor. Ve Afrika'yı almanın görevimiz olduğuna da inanıyorum. Evet, daha çok toprak ele geçirmek için çıkan her fırsatı değerlendirmek görevimizdir. Ayrıca şu düşüncüyü de hiçbir zaman aklımızdan çıkarmamalıyız: daha çok toprak demek, dünyanın bugüne değin gördüğü en iyi, en insancıl ve en saygın ırk olan Anglo-Sakson soyunun daha da artması demektir.

Bu planı gerçekleştirmenin en uygun yolu nedir diye sorulacak olursa, rahatlıkla, "kimsenin bilmediği gizli bir cemiyet kurmaktır" derim.

İddiayla söylüyorum ki, şu an, dünyada, bütün yaşamlarını bu amaç uğruna feda etmeye hazır ve bu göreve uygun birçok insan bulunmaktadır. Vesayet Sistemi'nin yürürlükten kaldırılmasının, bazı bakımlardan İngiliz ulusuna neler kaybettirdiğini sık sık düşünürüm ve kendime şu soruyu sorarım: Allah aşkına, bilen biri varsa söylesin, bütün dünyayı yönettiği söylenen Avam Kamarası ne işe yarıyor? Bana göre, Avam Kamarası, bir davası bulunmayan sıradan insanların bulunduğu bir yerdir. Daha basit ifadesiyle, ömrünü para biriktirmekle geçirmiş ve geçmişte olup bitenleri araştırmak için para harcamaya bayılan zenginlerden oluşan bir meclistir. Öyledir ama kaderimiz de, onların elindedir. Bu meclisten artık Büyük Pitt, Burke ve Sheridan gibi adamlar çıkmıyor, değil mi? Evet, iddiayla söylüyorum ki çıkmıyor. Şu an bu meclisi, işe yaramaz, dünyadan bihaber insanlar dolduruyor. İçlerinde, Roma Katolik Kilisesi'nin başarısının asıl sebebini söyleyebilecek kimse var mı? Ben söyleyeyim: her gönülden inanmış (siz ona her çılgın da diyebilirsiniz!) orada kendine iş bulmuştur. Şimdi gelin, Britanya İmparatorluğu'nun genişlemesi için bu Kilise ile aynı türden bir cemiyet kuralım. Bu cemiyetin yapısına gelince, o konuda da şunları söyleyebilirim: öncelikle bu cemiyet, Britanya İmparatorluğu'nun her bölgesinde tek amaç uğruna ve tek yürek olarak çalışabilecek üyelere sahip olmalıdır. Bu cemiyetin üyeleri, üniversitelerimize ve okullarımıza yerleştirilmeli ve İngiliz gençliğini bilinçlendirmelidir. Evet, belki her bin kişide bir kişi bu amaç için aklını ve yüreğini ortaya koyacaktır ama sonuçta bu davaya gönül veren birileri de bulunacaktır. Ayrıca adaylar her türlü sınavdan geçirilmeli; dayanıklılığı, güzel konuşup konuşmadığı ve büyük işlerin adamı olup olmadığı test edilmelidir. Bu özellikleri taşıyan adaylar bulunduğu zaman, hemen üyeliğe kaydedilmeli ve hayatının geri kalan bölümünü ülkesine hizmet etmek için çalışacağına dair ondan yemin etmesi istenmelidir. Daha sonra, cemiyet tarafından o kişinin ihtiyaçları karşılanmalı ve bu kişi İmparatorluğun kendisine ihtiyaç duyulan bölgesine gönderilmelidir.

Bir başka örneği alalım: erdem ve kötülükle ilgili o Eski Hikaye'de olduğu gibi, muazzam bir serveti olan ve her istediğini yapabileceğini düşünen bir adamı düşünelim. Bu adam, hayatta kendisini tatmin edecek şeyin ne olduğunu bir gün mutlaka kendisine soracak ve bir çözüm bulana dek içindeki kavga sürüp gidecektir. Diyelim ki, bu kişi, zevk ve

sefaya dalıp, hiç sıkıntı çekmeden, canının her istediğini yapma yolunu seçti. Bu adam, bir süre bu şekilde yaşantısını sürdürecektir. Ama belli bir süre sonra, yaşadığı hayat artık ona tatsız gelecek ve kendi kendine şöyle diyecektir: “bu hayat, hayat değil.” Sonra hayatını değiştirecek; kendini düzeltecek, seyahate çıkacak ve artık şöyle düşünecektir: “hayattaki en iyi şeyi buldum!” Daha sonra hayatındaki bu yeniliğin çekiciliği de yavaş yavaş azalacak ve bu şekilde yaşamaktan da bıkacaktır. Bu kez yeniden değişmek için, bu çılgın oyunun içine iyice dalacaktır. Nihayet bıkmayacağı hayatı bulduğunu düşünecek ama sonra yeniden hayal kırıklığına uğrayacaktır. Sonra dönüp kendisine şu soruyu soracaktır: “hayatımı anlamlı kılacak bir şey yok mu? İşte ben, buradayım. Servetim var, şahane bir evim var, kıskanılacak her şeye sahibim ama mutlu değilim; bıktım bu hayattan.” Cemiyet işte böylesi insanları bulmalı, sınamalı ve büyük amacını anlatıp onları üye listesine almalıdır.

Başka bir örnek daha verebiliriz: burada da, idealleri ve büyük hedefleri olan bir genci düşünelim. Bu genç, büyük yeteneklere sahip biri olarak dünyaya gelsin ve hayattaki biricik amacı ülkesine hizmet etmek olsun. Ama iki şeyi de eksik olsun. Yani parası olmasın ve davası uğrunda çalışacak fırsatı da bulamasın. Bu genç, samimi bir bağlı olarak yüce ve soylu işlere soyunmak isteyecektir ama ancak kıt kanaat geçinecek kadar kazandığı için mutsuz yaşayacak ve yoksul olarak ölecektir. Cemiyet, bu tür insanları da arayıp bulmalı ve amacı yönünde kullanmalıdır.

Bunun dışında, cemiyet, oy kullanmak, konuşma yapmak ve İngiltere ile sömürgeleri arasındaki birliğin daha da güçlendirilmesini savunmak için meclisteki üyelerinin her daim hazırlıklı olmalarını sağlamalı; sömürgelerden sadakatsizlik gösterenlerin ve İmparatorluğu parçalamaya çalışan her oluşumun başını ezmeye çalışmalıdır. Cemiyet, bazı basın yayın organlarına telkinlerde bulunabilmeli, hatta bunların sahibi olmalıdır. Çünkü basın, kamuoyu oluşturur ve halkın nabzını tutar. Cemiyet, dünyanın her yerinde kişilik özellikleri ve çalışkanlıklarıyla öne çıkmış şahsiyetler üzerinde de çalışma yapmalı ve amacına hizmet edeceğini düşündüğü bu kişileri cemiyete üye yapmak için sürekli bir çaba içerisinde olmalıdır. Ancak burada, seçimin titiz yapılmasına ve kabul sınavının da çetin olmasına dikkat edilmelidir.

Cemiyetin genele açık hale gelmesi, çökmesi demektir. O yüzden olur olmaz herkesi cemiyete almamak gerekir. Düşünelim ki, sevdiği çocuklarını kaybetmiş, hissettiği derin hayal kırıklığı dolayısıyla huy-suz ve ters bir adam olup çıkmış, içine kapanıp komşularıyla görüş-

meyi kesmiş ve hayatla bağlarını koparmış çok zengin bir adam olsun. Cemiyet, bu gibi insanlara yavaşça ve temkinli bir şekilde yaklaşmalıdır. Ancak ilişkinin düzeyi arttıktan sonra, bunlara hedeflerinin büyüklüğünü anlatmalı ve onlardan hayatını, malını ve mülkünü, bu dava yolunda sarf etmesini istemelidir. Bugün hayatta olup da bu fırsatı kaçırmak istemeyecek binlerce kişi bulunduğunu ben bizzat biliyorum. Benim başlıca hedef kitlem, işte bu gibi insanlardır.

Cemiyetin büyümesi için çaba gösterirken ölümün beni yakalayabileceği korkusu yüzünden, bütün servetimi, ben ölürsem, böylesi bir amaç uğrunda çalışacak bu cemiyeti kurmaları için S. G. Shippard'a ve Koloniler Bakanlığı'na bırakıyorum.

SORULAR

-
1. Vasiyetine göre, Rhodes'in hayatının amacı neydi?
  2. Rhodes, emperyal yayılcılığı savunurken hangi gerekçeleri gösteriyor?
  3. Rhodes, Anglo-Sakson hakimiyetinin genişlemesi için neler yapılmasını öneriyor?
  4. Anglo-Sakson hakimiyeti kurulunca, yeni kolonilerdeki yerli halkların rolü ne olacaktır?
  5. Rhodes'in itirafı, sonraki kuşaklara hitaben yazıldı ve ancak Rhodes öldükten bir süre sonra yayınlandı. Sizce Rhodes, ardında bıraktığı bu belge ile ne tür bir izlenim bırakmayı istemiştir?
-

123. CARL VELTIN

SWAHİLİLER'İN SOSYAL HAYATI

(19. yüzyıl sonu)

Afrika ve Doğu Dilleri profesörü olan Carl Veltin, Almanya'nın Doğu Afrika sömürgeleri valisinin birkaç yıl resmi tercümanlığını yaptı. Çoğunlukla Zanzibar'ın karşı kıyısındaki Mrima'da yaşayan Bantu kabilesine mensup Svahililer üzerinde araştırmalar yapan Veltin, Svahili adetleri ve kültürü üzerinde çalıştı. Köyün yaşlılarıyla yaptığı görüşmelerde anlatılanları kayda aldığı gibi, Svahili'ye gelen gezginlerin notlarını da kullandı. Bunların arasında, bir fildişi tüccarının nadide günlüğü de bulunuyordu. 1896'da Berlin'e dönünce, aldığı notları tercüme etti ve yayınladı. Kitabın dili orijinal Svahilice idi. Veltin'in buradaki amacı, yanlış tercümeden kaynaklanabilecek sıkıntıların önüne geçmekti.

Aşağıdaki seçkide, çocukların evlilik çağına kadar nasıl yetiştirildikleriyle ilgili Svahili adetleri anlatılmaktadır. Bu adetlere bakıldığında, sıradan Afrikalıların yaşamlarına ilişkin ilk elden bilgi edinmek mümkün olabilmektedir. Ayrıca bu adetler, ağırlıklı olarak sözlü iletişime dayanan bir kültürde merasimlerin ve dini ayinlerin ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Bir çocuk (bebek) darıyla beslenir. Darı, unla karıştırılıp bir havanda dövülür ve toz topraktan korumak için, kepece ile alınır; sonra da topraktan yapılmış testilerin içine doldurulur. Her sabah, çocuğa yedirmek üzere bu testiden yeterli miktarda alınır ve şekerle pişirip çocuğa verilir. Çocuğu şu şekilde beslerler: önce yemek ısıtılan küçük bir tabağa biraz un çorbası lapası koyarlar. Bu lapa soğutulur ve sonra küçük bir sofraya konur. Çocuğu kucağına alan anne, avucunun içine biraz lapa alıp parmaklarıyla çocuğa yedirir ve çocuk (lapayı) yutar. Yemek bitince, anne çocuğa biraz su verir veya onu emzirir. Sonra çocuğu uyumaya götürür.

Uyandıgı zaman, çocuğun yüzleri yıkanır ve yüzüne antimon sürülür. Ardından, *murı* ilacı öğütülür ve başka bir kişi tarafından, çocuğa *murı* suyu içirilir. Sonra da bu suyu çocuğun tüm vücuduna sürerler; çünkü *murı* suyu, çocuklarda bağırsak solucanlarını öldürür. Çocuk uyuduğunda, baş yastığının altına bir bıçak konur ve büyük bir kuşun kapıp-götüreceği korkusuyla, ayakları kötü kokulu bir sinir ilacı olan

şeytan tersine sarılır. Küçük bir çocuğun olduğu bir evde, kötü hastalıkların bulaşacağı korkusundan, çatının ortasındaki direğin üzerine bir yengeç asılır...

Sonra ispazmoz yapmak için yanında ilacını getiren kişi, çocuğu bir muskanın altına koyar; yani, zina yapan veya çocuğa 'nazarı değen' insanlar yüzünden, çocuğun 'vücudunun zarar gördüğü' durumlarda, çocuğa ilacı (muskayı) takar. Bu kişi, getirdiği *jimbo* ilacını geniş bir tencereye koyar ve çocuk, sabah-akşam onun suyuyla yıkanır. Bunu yapmazlarsa, zinacıların çocuğa zarar vereceğini ve çocuğun raşitizme yakalanacağını düşünürler.

Çocuk diş çıkarmaya başladığında, *fungo* ilacı yapılır. Bu ilaç, üst dişler önce gelirse, dişleri sağlamlaştırıp eğri büyümesini önlemek içindir. Fındık çayırı otunun yumru köklerinden yapılan bu ilacı, yaşlı erkekler ve kadınlar yaparlar. Yazdıkları muskayı da çocuğun boynuna takarlar. Bu muska, dişleri büyüyene kadar, çocuğun boynunda durur.

Çocuğun dişleri yavaş büyürse, ilaç yapmayı bilen adamlar çocuğa tedavi uygularlar. Bu amaçla, çocuğu *jimbo* ilacıyla yıkarlar ve bu ilacı bedenine de sürerler. Ayrıca *hoza* ilacı da kullanırlar; Bu ilaç, ormandaki bazı ağaçların yapraklarından yapılır ve sıvı haline getirilip çocuğa sürülür. İlacı kullanan çocuğun dişleri, birkaç gün sonra çıkar.

Çocuğun üst dişleri (önce) çıkarsa, eskiden bu çocuğu büyütmezlerdi. Bugün bile bazıları, böyle çocukları büyütme istemezler. Fakat bazıları da var ki, buna gönlü razı olmaz ve şöyle derler: "kendi kanımdan bir çocuğu sokağa atamam; çocuğu büyüteceğim." Kimisi de çocuğu yedirir, büyütür ama bunu severek yapmaz. Böyle çocuklara *kibi* denilir. Ama daha sonra, tıpkı diğer çocuklar gibi, bunlara da bir isim verilir. Bazı insanlar, bu çocuklara el uzatmaktan korkarlar, çünkü (bunu yaparlarsa) ölmekten veya hastalanmaktan korkarlar. Ters doğan çocuğa da *kibi* denilir. Bu çocuğu da büyütmezler; onu ya öldürürler ya da cami avlusuna bırakırlar. Şafak vakti namaza gelen insanlar, çocuğu görünce, bu çocuğun ters doğduğunu anlarlar. İçlerinden biri onu alır, büyütür ve onu kendi evladı sayar. Çocuğu büyütmeyi reddetmelerinin nedeni, ölümden korkmalarıdır. Svahililer'in bu adeti, Zaramular arasında da geçerlidir.

Mrima kırsalında, anne-babası siyah olup da beyaz doğan çocuklar vardır. Svahililer, bu gibi çocukların bir kötü ruhun çocuğuyla değiştirildiğine inanırlar. İnanışlarına göre, ilk yedi gün zarfında, çocuğun annesi gece tuvalete çıkar ve çocuğu yalnız bırakır. Baş yastığının altına ne bir muska yahut bıçak koyar ne de çocuğun koluna şeytan tersi bağ-

lar. Kötü ruh, çocuğun yalnız olduğunu görür ve onunla, bir kötü ruhun çocuğunu değiştirir ve çocuğu alıp götürür.

Bazıları da şöyle der: “çocuğun annesi hamileyken, onu bir kötü ruh ele geçirir; kadının beyaz çocuk doğurmasının nedeni budur.” İşte Svahililer’in, çocuklar küçükken, onların kollarına şeytan tersi bağlamalarının nedeni budur. Şeytan tersinin kötü bir kokusu vardır ve kötü ruh ondan hoşlanmaz. Svahililer, derisi, saç ve kaşları beyaz olan bu çocukları gördükleri zaman, ürkerler ve onları sevmeyizler. Bazıları da, onları öldürmek ister. Ama büyürlerse, erişkin olduklarında, insanlar onlarla (albinolarla) el sıkışmazlar. Bunu yapmalarının nedeni, deri hastalığı veya cüzam kapmaktan korkmalarıdır.

Bir kıza, yedi yaşına kadar *kigori*, on beş yaşına gelince de, *niwari* denilir. Bu kız çocukları, adet gereğince, dışarıda çalışmak yerine evde otururlar. Bu çocukların önce kulakları dikenle delinir. Kulakların delindiği gün, tıpkı bir düğündeki gibi, o kızla birlikte sevinip eğlenirler. Kız çocuğuna evde nasıl davranması gerektiği (yani görgü kuralları) öğretilir. Kız, kapıları, tabakları ve kaseleri yıkar; işi bitirince, eline bir yaprak sıvım verilir ve hasır örmeye başlar. Kızın her günlük işi, hasır örmek ve yemek yapmayı öğrenmektir. Dışarı çıkmasına izin verilmez; ancak geceleyin, tanıdığı insanları ziyarete gitmesi serbesttir. Ama bunu da tek başına yapamaz; bir kadın köle veya yaşlı bir kadın ona refakat etmelidir. Ancak kız, eğlence peşinde koşuyor ve gezip tozmayı seviyorsa, ebeveyni tarafından dövülür; O kızın koca bulması da zor olur, çünkü insanlar onun için şöyle derler: “filanca kız, eğlence peşinde koşuyormuş; bilmediği yer de yokmuş!”

Kız evdeyken, kapıya, erkek veya kadın bir ziyaretçi gelirse ve anne-babası da gelenin kim olduğunu bilmiyorlarsa, kız, ziyaretçiyle konuşmaksızın, bir başka odada saklanmalıdır. Eğer anne-babası, konuştuğunu duyarsa, kızın yanına gidip ona şunu söylerler: “kapıda biri var diye, hemen koşup açma! Yüzünü gösterip cümle aleme rezil mi olmak istiyorsun?” İnsanlar, kızın yüzünü gizlemediğini duyarlarsa, köyde onun hakkında şöyle konuşurlar: “filanca kızın ar damarı çatlamış; hiç utanması yokmuş; evlenilecek bir kız değil; koca bulabilir ama bunun için çok beklemesi gerek!”

Kız on yaşına gelince, onun güvenini kazanmış öğütçü bir kadın kızın evine gelir ve kızın beline boncuk dizili bir ip bağlar. Bu kadın, her zaman, kızın en yakın dostudur. Beline ip bağlamayan kadın için, insanlar onun bel altının kuruduğunu söylerler.

Çocuk büyütenler, özellikle de çocuk altı veya yedi yaşına geldiğinde, ona görgü kurallarını öğretirler. Çocuk, anne-babasının sözlerini dikkatle dinlemeli ve gereğini yerine getirmelidir. Eğer çocuğun anne-babası, ona bir şeyi yasaklarsa, çocuk onlara itaat etmelidir.

Çocuğa, selamlamayı da öğretirler; özellikle de anne-babasının yanında önemli bir kişiyi görünce, çocuktan onu selamlaması istenir. Ona, büyüklere karşı saygılı olması ve görgü kurallarına uygun davranması gerektiği söylenir. Çocuk, yoldan geçenlerden para isterse, dövülür. Büyüklerle birlikteyse, büyüklerden önce oturmamalıdır. Büyüklerle birlikteyken, konuşmalara karışması da hoş karşılanmaz. Bir genç, bir büyüğüyle birlikte sokağa çıkar veya ziyafete giderse, büyükler konuşurken hiç sesini çıkarmaması ve ondan her istenileni yapması gerekir. Konuşanların şakalarına gülmesi de görgüsüzlük sayılır. Ama kendi yaşıtı arkadaşlarıyla birlikteyse, o zaman istediği gibi sohbet etmesi, gülmesi ve dilediği gibi eğlenmesi serbesttir.

Bir çocuk babasıyla birlikte bir yere giderse, çocuğun önden yürümesi hoş karşılanmaz; baba hep önde yürümelidir. Yahut çocuk öğretmeniyle birlikte yürüyorsa, aynı şekilde öğretmen önde yürümelidir. Çocuk böyle yapmazsa, babasını ve öğretmenini küçük düşürmüş olur, ayrıca da kınanır. İnsanlar bu çocuğa şöyle derler: “baban veya öğretmenin sana görgü kurallarını öğretmediği için mi, bu kadar terbiyesizce davranıyorsun?”

Yine, bir çocuğun, insanların hatalarının peşine düşmesi ve örneğin: “filanca kadın iyi yemek yapamaz” veya “bugün aç yattılar; yiyecekleri yoktu; evleri karanlıktı; ışıkları yanmıyordu” gibi sözler söylemesi de, iyi görülmez. Bir çocuk bu gibi şeyler söylerse, insanlar, onun iyi terbiye almadığını düşünürler. Bu durumda, çocuğun ebeveyni ona sık sık şunları öğütler: “sana bir sır verilirse onu saklamalısın; sırrı her önüne gelene anlatman doğru olmaz.”

Eve misafir geldiği ve birlikte yemek yenildiği zaman, büyükler ellerini yıkamadan önce çocuğa ellerini yıkamaması söylenir. Evde yemek yenirken hizmet edecek kimse yoksa, çocuk su testisini alır ve gelenlerin ellerini yıkamaları için su döker. Yemek yerken, çocuğun herkesten önce yemeğe kaşığına uzatması görgüsüzlüktür; çünkü ancak çocuğa izin verildiğinde, o yemeğe başlayabilir. Çocuk yemek yerken, yemek kabının içinden taneleri seçmeye çalışırsa, insanlar ona imalı bir şekilde bakar ve ardından şöyle derler: “bu çocuk terbiye almamış; bir dahaki sefere onu yanınızda getirmeyin; sizi utandırır!”

Her çocuk, eğer sevilme ve istediklerini almak istiyorsa, üç kaynağın (yani, üç kişinin) sözlerini dinlemelidir. Önce yöneticinin (yani, kralın), ikinci olarak anne-babasının, üçüncü olarak da öğretmeninin sözlerini dinlemelidir. Çocuk, bu üç kaynaktan gelen emirlere harfiyen uymalıdır. Eğer bu emirleri önemsemez ve karşı çıkarsa, Tanrı'nın emrine uymamış olur.

Yedi yaşındaki bir kız çocuğuna *kigori* denir; ama kız on üç yaşına gelince, insanlar şöyle derler: “filan *kigori*, *mwari* oldu.” Anne-babası, kızın ergenlik çağına girdiğini öğrendiklerinde, derhal, kızın *kungwi*'si-ne haber gönderilir. O, kızı kendi evine götürmek için kızın evine gelir. Kız, yabancılara görünmez; onu sadece *kungwi*'si ve akrabaları (görür). Kız, *kungwi*'sinin evinde altı ay veya bütün yıl boyunca kalır; fakat bazı (kızlar), sadece bir ay kalıp, sonra anne-babalarının evlerine dönerler.

Kungwi'nin evinde, kıza, hareketlerine dikkat etmesi, düzgün yaşaması, insanlara saygılı olması ve ayrıca da nasıl yemek pişirileceği, nasıl hasır örüleceği ve evlendiğinde kocasıyla nasıl iyi geçineceği öğretilir. *Kungwi*'si ona bir *msio* taşı verir; bu, kıyıda bir sığ kayalıktan alınan ve pürüzsüz yuvarlak bir şekil alması için işin ehli bir kişi tarafından yontulup düzeltilen bir mercan taşıdır. Bir genç kız, bedenine sürdüğü *tibu* parfümü, *dalia* pudrası, *maua* *maulidi* kokusu ve her türden güzel kokudan oluşan karışımı öğretmek için bu taşı kullanır. Aynı taş, o kızın düğün gününde de kullanılır. Bu taş düğün evine getirildiğinde veya bir kadın, onu ödünç almak için arkadaşına gittiğinde, üzeri bir şeyle örtülmedikçe, taş verilmez; insanlar onu görmesin diye, taşın üzeri bir kumaşla örtülür. Ama taş, kullanıldıktan sonra evde saklı tutuluyorsa, üstü örtülmez, herkes onu görebilir.

Kungwi'nin evinde kalma zamanı dolunca, *kungwi*, kızın anne-babasına şunları söyler: “kızı, *muyombo* ağacına götürmek istiyoruz.” Yaşlılar, mayalanmış veya mayalanmamış içecek kaynatırlar. *Muyombo* ağacında birçok kadın bir araya gelir. Diğer genç kızlar da oradadır (yani, oraya gelirler). Bazen, yeterince büyük ise, kırsaldaki (yani, kasabadan uzakta) bir eve giderler, bazen da bir kulübe yaparlar. Ve bu kızlar, insanların onları görmemesi için, oraya gece ve kadınlar tarafından sırtta taşınarak götürülürler. *Kungwi*'nin yanında, önceki yavaşmalarından altı veya yedi tanesini bulunur; *Kungwi*, onlardan, kızları şu şekilde davet etmelerini ister: “yarın, *muyombo* ağacına gidiyoruz; bizimle gelin, arkadaşlarınızı da getirin.” Kızlar gitmek (yani, gelmek) zorundadırlar, çünkü bir kız, *kungwi*'sini kıramaz (yani, isteğini geri çeviremez); *kungwi*'sinin sözüne, annesininkinden daha çok uyar.

Kızı kulübeye götürdükten sonra, orada *unyago* dedikleri bir dans yaparlar. *Unyago* dansında, davullar çalınır ve bazı kadınlar da kızlara nasıl dans edileceğini gösterirler. Yaptıkları hareketler tıpkı bostan kor-kuluklarına dans yaptırılıyormuş gibi görünür. Çünkü kızlar nasıl dans edileceğini bilmedikleri için, birilerinin onlara öğretmesi gerekir. Sonra açılış şarkıları söylerler. Kızın arkasına bir şey konulur ve kız, hızlı çalan davul sesleri ve şarkılar eşliğinde, kalçalarını oynatarak geriye doğru eğilip o şeyi ağzıyla alır.

Eğer *makungwi* şarkı söylemişse ve kız da bu şarkının manasını bilmiyorsa veya şarkıyı iyi öğrenmemişse, kız dövülür; (fakat) kıza, şarkının manası ayrıca öğretilir. Eğer dersi geçerse, bütün kadınlar, yüksek sesle, "*Chiruku, chiruku*" derler. Bunun anlamı: "aferin yavrum, aferin güzel çocuğum!" demektir.

Yedinci gün, kızlar *muyombo* ağacına götürülürler. Davullar çalarken, *makungwi* ve bütün kızlar, hep beraber ağacın altında dans ederler; ve varsa mayalı içecek içerler. Akşam olunca, kızlar, saçlarını kestirirler. Bazılarının tacında (solda) püskül vardır. Gözlerini siyaha boyattırırlar ve saçları kesildiği için başlarının üzerine de *dalia* pudrası dökerler. Sonra, yeni elbiselerini giyerler ve gümüş takılarla süslenirler. Akşam, köye getirilirler; giderken şarkı söylenmez. Özgür doğan kızlara, akrabaları tarafından bir hediye verilir. Her türden eşya hediye olarak verilebilir. Bazıları hasır, bazıları bilezik verirken, bazıları da yüzük veya para verirler. Köle kızlar da tıpkı özgür doğan kızlar gibi giyinip kuşanırlar ve oluşturdukları geçit resmine benzer bir grupla köyleri dolaşırlar. Başlarında bulunan *makungwi*'leri de onlara yol gösterir. Tanıdıkları bir adam görünce, ellerini ona uzatırlar ve o adam da, hediye olarak onların avuçlarına para koyar. Tanıdıkları bir kadın gördüklerinde de, çömelip onun ayaklarına dokunurlar: Bu, uygun bir selamlama şeklidir; kadın da çıkarıp onlara hediye olarak bir şeyler verir. Bu kızların, hediye verenler dışında, kimseyle konuşmalarına izin verilmez. Bunların gösterileri üç gün sürer. Üçüncü gün sonunda, düğün kıyafetlerini çıkarıp günlük elbiselerini giyerler.

Bir erkek evlenmek istediği zaman, önce evlenme teklifinde bulunur. Teklifini iletme üzere, gelin adayının akrabası olan birini (yani bir kadını), kızın babasına gönderir. Gönderilen bu kişiye, aracı veya elçi denir. Bazısı, aracıyı kızın babasıyla yüz yüze konuşması için gönderir, bazısı da bir mektup yazar. Talipli ve aracı anlaşır, aracı talipliden şu istekte bulunur: "bana bir yemeni ver, o zaman mektup yazarım." Böy-

lece talipli bir yemeni verir ve aracı şuna benzer ifadelerin yer aldığı bir mektup yazar:

Kadim dostum, filancanın oğlu filanca! Filancanın oğlu geldi ve kızına talip oldu. Bu vesileyle, konudan sizi haberdar etmiş oluyorum. Siz de bilirsiniz ki bunlar hayırlı işlerdendir. Ayrıca malumunuz bir kız bozulabilen (yani çürüyebilen) bir şeydir. Tıpkı barutla ateş gibi yahut pamukla ateş gibi ya da bir soğan gibi. Lütfen, mektubu okuduktan sonra, cevabınızı bildiriniz ve bir kusurum olduysa da, özrümü kabul ediniz. Selamlarımla, vs.

Mektubun yazımı bitince, zarf olarak yemeni kullanılır; çünkü bu, büyük bir saygı ifadesidir. Kızın babası mektubu okuyunca, danışmak üzere, erkek ve kadın akrabalarını çağırır. Bazıları teklifi kabul eder, bazıları da reddederler. Reddedenler, talipliden bazı şeyler isterler; aracı, müşkülpesentleri ikna etmek üzere cebinden bir şeyler çıkarır. Sonra, onlar şöyle derler: “şimdi oldu. Bu, hâzâ adam!”

Aracı, talipliye, müstakbel akrabalarının, ikna olduklarını haber verir. Sonra talipli, müstakbel eşine verilmek üzere, hediye olarak bir şeyler alır. Bu hediye, güzel bir elbise olabileceği gibi yeni olgunlaşmış meyveler de olabilir. Fakat paranın gönderildiği günden sonra, düğün gününe kadar, müstakbel akrabalarla bir daha görüşmezler. Bu süre ister bir ay, ister bir yıl olsun, fark etmez.

Sonra aracı, müstakbel akrabalara yeniden geri döner ve kızın babasına sorar: “düğün için yapılan ödemeler yeterli mi?” Kızın babası, şöyle cevap verir: “*kilemba*’m yeterli. Çeyiz de çok.” Aracı geri döner ve talipliye, müstakbel akrabalarının durumunu bildirir. Talipli, eğer kabul ederse ve parası da varsa, derhal müstakbel akrabalarına götürmek üzere aracının eline düğün parasını tek tek sayar. Müstakbel baba ölmüşse, onun erkek kardeşi veya en yaşlıları (kızın annesinin veya babasının annesi yahut babası) parayı alır. Onlar da (hayatta değillerse), ailede (yani, evde) kızla akrabalığı olan bir erkek ararlar. Eğer kimse yoksa, parayı bizzat kadın alır.

Baba parayı alınca, parayı göstermek için akrabalarını çağırır; sonra parayı, aralarında bölüşürler. Anne, kendi payına düşen *uweleko*’sunu, kız da *kondawi*’sini alır. Teyze veya nineye fazla para düşmez. Aslında akrabalar arasında olan herkes az alır, çünkü bu saygıdandır. Geriye kalan paranın hepsini baba alır. Bu paraya, kızın artık başka taliplilere verilmeyeceği anlamına gelen ‘kapı kapatıcı’ veya ‘sevgi perçinleyici’ denir.

Ödeneceğine dair söz verilen paranın alınmasından sonra, müstakbel akrabalar, gelinin mehrini isterler. Eğer adamın verecek parası yoksa, mehri daha sonra vereceğine dair söz verir; (ödeme için) kendi aralarında ileri bir tarih üzerinde anlaşır. Bu süre bir yıl da olabilir, daha uzun bir süre de olabilir. Eğer kabul ederlerse, damat adayının, bu tarih üzerinde anlaşmaya varıldığını güvence altına alacak bir notu, şahitlerin huzurunda yazması gerekir.

Birkaç gün sonra, adam, eşini kendi evine götürmek üzere aracıya şunları söyler: “yeni ay doğduğunda, evlenmiş olmak istiyorum.” Aracı, haberi müstakbel akrabalara götürür; onlar da şu şekilde cevap verirler: “pekala, biz hazırız.” Kızın babası, ilgili insanlara şöyle der: “filan günde, bir fincan kahve alırım!” Bu sözle, düğünün o gün yapılacağı ilan edilmiş olur. Kızın babası bu duyuruyu yapmak zorundadır. Gücü yetmiyorsa veya fakir ise, düğünü, talipli yapar; tabii bu, eğer talipli varlıklı biri ise geçerlidir.

Düğün, genellikle, yedinci günün bitiminden önce ve kız tarafının evinde yapılır. Düğün gününün sabahında ev süslenir; yemek tabakları, sandalyeler ve aynalar, muntazaman yerli yerlerine konulur; ev, güzel kokulu sarı sabır ağacıyla tütsülenir ve eve bir şişe gül suyu (serpilir). Öğleden sonra, gelinin kız arkadaşları ve diğer akrabaları, kızı hazırlamak için gelirler. Gelini, üstüne başına çeki-düzen vermek ve süslemek için götürürler. Banyo yaptıırıp, saçını tararlar ve bütün vücudunu *tibu* parfümüyle ovarlar. Sonra, onu tütsülerler, saçını örерler ve keserler. Yani saç (ön perçeminden) biraz keserler; buna *denge* denir. Ayrıca gözlerine (yani, kaşlarına ve kirpiklerine) ve biraz da yüzüne rastık sürerler ve bunu yaparken şarkı söylerler.

Süslenme bitince, gün batımından sonra, damat, gelinin arkadaşları tarafından, güle oynaya, gelinin evine getirilir. Damadın kıyafeti, pamuklu bezden bir iç gömlek, bir harmaniye, bir sarık, ayakkabılar, kavisli bir hançer ve bir kılıç veya elde bir sopadan oluşur. Damat, düğün evine varıp içeri girmek istediği zaman, kadınlar kapının önünde durup, içeri girmesine engel olurlar; damattan *kingia*’larını (giriş parası) isterler; damat da, onlara belli bir miktar para verir. Bundan önce damat, şu sözlerle onları aldatmaya çalışır: “gelinimi (yani, eşimi) görmeme izin verin, sonra *kingia* hediyenizi veririm.” Fakat kadınlar, buna kanmazlar ve paralarını alırlar.

Damat, içeri girince, *makungwi*, (müstakbel gelini) ona teslim eder. Gelin, elini damada verir ve onu selamlar. Bu selamlama, ilk karşılaş-

mada olur. Damat geline *kono*, *kipakasa* ve *fichuo* hediyelerini verene dek, gelin damatla konuşmaz. *Kono*, gelin elini damada verdiği içindir. Gelin, bu hediye hak olarak ister, çünkü bu hediye ile (damat) yeni bir kadın almış olmaktadır. *Kipakasa*, (gelini) kucaklaması için, *fichuo* ise gelinle konuştuğu içindir. Çünkü daha önce onun ne yüzünü görmüş ne de sesini duymuştur. Bu hediyeler, işte bu nedenle istenir. Damat da bu (hediyeleri) verir. Örneğin gelinin *kono*'su için bir yüzük, *kipakasa*'sı için bir bilezik ve *fichuo*'su için de bir metal zincir verir. Ya da geline verebileceği kadar çok para verir.

Damat, adet gereği olan bu hediyeleri verdikten sonra kabul odasına gider. Gelin de kendi odasında kalır. Sonra damat, 'düğün tabağı' adı verilen yemeğe katılmaya gider. Pilavdan birkaç kaşık alır ve onu biraz etle birlikte bir tabağa koyar. Bu tabak, geline gönderilir; buna, "hediye pilavı" denir. Bu arada, genç kadınlar, davullarını ve zillerini çalıp düğün şarkılarını söylerler. Davetliler düğün tabağından aldıkları zaman, Kur'an'ın ilk suresini okurlar. Damadın ve gelinin nikahı daha önceden kıyılmış olur. Çünkü damadın tercih ettiği bir günde bir Müslüman hoca nikahı kıyar. Fakat bazılarının nikahını da hoca, düğün günü sabahında kıyar.

Düğüne gelenler, evlenen çift için Tanrı'ya şükrederler ve şu duayı okurlar:

Allah, size, güzel geçim ve hayırlı bir yuva nasip etsin. Mutluluğunuzu daim etsin. Sizi kazadan-beladan korusun. Size oğlan ve kız çocuklar versin. Allah, merhametiyle, sizi düşmanlarınızdan korusun.

Yemeklerini yedikten ve Kur'an'ın ilk suresini okuduktan sonra, damat elbiselerini çıkarır ve üzerine iki parça örtü alır. Sonra ayaklarını yıkattırmak üzere hazırlanır; örtünün birini belden aşağısına sarar, diğerini de üzerine (yani, başının üstüne) örter. Bir sandalyeye oturur; ayakları bir tepsinin veya ağaçtan yapılmış düz bir leğenin içindedir. Damadın ayaklarını gelinin *kungwi*'si yıkar, bir köle kız da su testisini tutar. *Kungwi*, bir şarkı söyler ve kadınlar, ona şu şekilde karşılık verirler: "haydi, efendinin ayaklarını, Zemzem suyuyla yıkayalım" veya "haydi halay başlarının davulları neşeyle çalsın!" ya da "Svahililerin davulu paraya doysun!"

Gençler bu şarkıyı duyunca, hepsi ceplerine davranır ve gücünün yettiği kadar davulun üzerine bir şeyler koymak isterler. *Kungwi*, toplanan parayı sayar. Sonra, gelinin anne-babasını, parayı üçe bölmeleri için çağırır. Paranın bir kısmı *kungwi*'ye verilir, diğer kısmını gelinin anne-

babası alır ve üçüncüsü de evli çifte gider. Fakat *kungwi*'nin ve gelinin anne-babasının aldığı para harcanmaz (yani, onlar parayı kendileri için harcamazlar). Bu parayla evli çiftin altı günlük balayı döneminde ihtiyaç duyacakları şeyleri alırlar.

Balayı günleri bitince, gelin kocasına götürülür; Bunun için bir saye-ban yapılır ve üzerine de büyük bir perde çekilir. Gelin, diğer kadınlarla birlikte, sayebanın içine girer. Köle kızlar zillerini çalarlar, bazıları da bufalo boynuzlarını üfürürler. Hepsi birlikte şarkı söyleyerek damadın evine giderler. Gelin eve ulaştığında, kocası, evin mutfağını göstermek için, her iki tarafın kadın akrabalarını içeri davet eder. Damat, içinde hazır birçok yemeğin bulunduğu mutfak onlara gösterir. Ayrıca, davetliler için hazırlanan yiyeceklerden yemek isteyen herkesi de evine davet eder. Bu yemeğe “mutfak iması” denir. Bundan sonra, başka yemek verilmez; çünkü bu yemek, düğünün sona erdiğini gösterir.

SORULAR

-
1. Svahililer, çocuklarını nasıl yetiştiriyorlar?
  2. Çocuklar büyürken, bilimin ve otacılığın rolü nedir? Svahililer yeni doğan bazı çocukları neden öldürüyorlardı?
  3. Kadınların eğitiminde Kungwi'nin rolü nedir?
  4. Svahililer evliliğe nasıl hazırlanıyorlar?
-

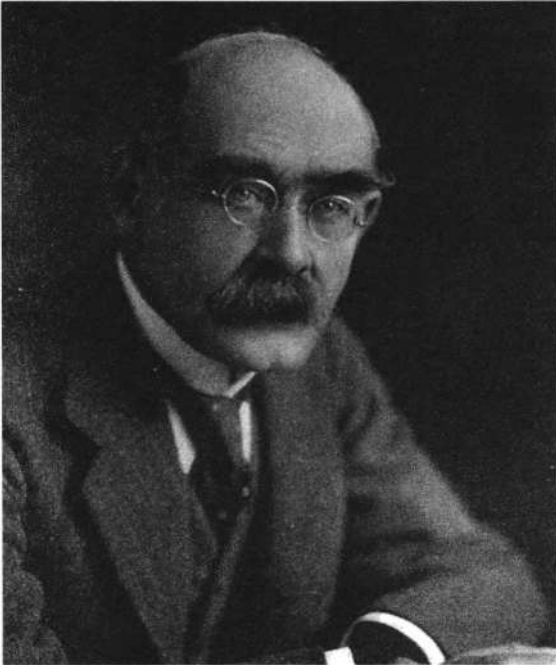
124. RUDYARD KIPLING

“BEYAZ ADAMIN YÜKÜ”

(1899)

Rudyard Kipling (1865-1936), döneminin en ünlü yazarlarından biriydi. Hindistan’da görevli bir İngiliz memurun oğlu olarak doğan Kipling, ömrü boyunca Britanya İmparatorluğu’nun çıkarları için çalıştı. Ailesi onu yatılı okulda okumak üzere İngiltere’ye gönderdi ama o, bu ülkede yalnız ve mutsuzdu. İlk fırsatta Hindistan’a döndü ve aralarında *Ormanın Kitabı* (1894-95) ve *Kim* (1901) adlı eserlerin de bulunduğu çok sayıda roman ve öykü yazdı. 1907’de Nobel Edebiyat Ödülü’nü aldı. Kipling’in yurtseverliği, I. Dünya Savaşı sırasında devlet hizmetinde çalışırken kökleşmişti. Tek oğlunu bu savaşta kaybedince derinden sarsıldı ama yine de bu hislerinde bir değişiklik olmadı.

Kipling, bu şiirde, emperyal genişlemeyi açıkça desteklemektedir. “Beyaz Adamın Yüğü” (1899), emperyal gücün sorumlulukları konusundaki görüşlerinin kısa ve veciz bir özetidir. Hatta şiir, İngilizlere değil, İspanyollara karşı zafer kazanan Amerikalılara hitaben yazılmıştır.

Rudyard Kipling

Beyaz Adamın Yüğü

Beyaz Adamın yükünü omuzla
Soyunun en iyilerini sal dünyaya
Gönder oğullarını sürgüne
Tutsaklarının ihtiyaçlarını gidermeye.
Ağır işlerin başında beklesin
Telaşlı ve vahşi milletler üzerinde
Yeni ele geçirdiğin, küskün halkların
Yarı şeytan ve yarı çocuk.

Beyaz Adamın yükünü omuzla
Çalış yılmadan, sabırla
Terör tehdidini gizlemeye
Gurur gösterisinde bulunmaya.
Söyle yalın ve açıkça,
Ve yüzlerce kez dök ortaya
Gözün olduğunu başkalarının kazancında
Ve onların kârını kullanmakta.

Beyaz Adamın yükünü omuzla
Vahşi barışın savaşlarıyla
Doldur tıka basa açlığın ağzını
Ve emret hastalığa durmasını.
Sen hedefine en yakın olduğunda
Sona erer ötekilerin arayışı
Tembelden ve budala kafirden gözünü ayırma
Sonra çıkarır bütün umutlarını boşa.

Beyaz Adamın yükünü omuzla
Ama kralların bayağı yönetimini asla
Üstlen kölelerin ve çöpçülerinin yorucu işini
Dinle sıradanlığın hikayesini.
Girmediğin limanları
Yürümediğin sokakları
Aşındır yaşamında
Ölünce izin kalsın ardında.

Beyaz Adamın yükünü omuzla
 Ve biç onun eski kısmetini
 Kurtardıklarının suçlamalarıyla
 Koruduklarının nefretini.
 Umut verdiklerinin sızlanmasını
 Işığa yönelip usulca fısıldayışlarını:
 “Neden kurtardın bizi tutsaklıktan,
 O güzelim Mısır gecelerinden?”

Beyaz Adamın yükünü omuzla
 Razı olma daha azına
 Özgürlüğü çağırma yardıma
 Yorgunluğun çıkmasın ortaya.
 Bütün ağlattığın ya da fısıldaşan
 Bütün bıraktığın ya da tuttuğun
 Sessiz, küskün halklar
 Sayacaklar Tanrılarını ve seni.

Beyaz Adamın yükünü omuzla
 Bırak çocukça geçen günleri
 Nazikçe uzatılan defne dalını
 Diş bilemeyenin değersiz övgüsünü.
 Artık kuşanma zamanı geldi
 Boşa geçen yıllar boyunca giymediğin
 Bedeli yüksek, o soğuk bilgelik zırhını
 Akranlarının yargısınca!

SORULAR

1. “*Beyaz Adamın Yüğü*” nedir? Emperyalist gücün uyruklarına karşı sorumlulukları nelerdir?
2. Kipling’e göre, sömürge uyrukları, efendilerine borçlarını nasıl ödüyorlar?
3. Kipling’in, öteki halklar hakkındaki düşünceleri nelerdir?
4. Kipling’in ırk hakkındaki görüşüyle, Rhodes’inkini karşılaştırın. Bu iki görüş birbirlerine benziyor mu, yoksa farklı mı?

125. GEORGE ORWELL

“FİLİ VURMAK”

(1936)

George Orwell takma adını kullanan Eric Blair (1903-1950), Hindistan'da görevli bir mülkiye memurunun oğluydu. Toplumsal statüsü nispeten yüksek bir aileden gelmesine rağmen, anne ve babasının geliri yüksek değildi. Orwell, hayatını kendi entelektüel yeteneklerini kullanarak kazanmak zorundaydı ve sonunda, İngiltere'nin en prestijli özel okullarından biri olan Eton'dan bir burs kazandı. Entelektüel yetenekleriyle temayüz etmesine rağmen akademik kariyer yapmak istemedi. Bunun yerine, Burma'daki polis gücüne kaydoldu. Orada İngiliz emperyalizmine doğrudan şahit oldu ve gördükleri onu derinden sarstı. Bu deneyiminin sonucunda, toplumdaki ayrıcalıksız ve kimsesiz kesimlere karşı hep bir yakınlık hissetti ve bu tavrı hayatı boyunca sürdürdü. İngiltere'ye dönen Orwell, yazarlığa başladı ve ömür boyu bu işi yaptı. Çoğunlukla gazetecilikten elde ettiği ücretlerle ve yazdığı romanlardan gelen küçük gelirlerle geçindi. Üne ve mali güvenceye, ancak ömrünün sonuna doğru kavuşabildi. Son romanları olan *Hayvan Çiftliği* (1945) ve *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* (1949), klasikler arasına girdi. 1950'de veremden öldü.

Büyük ölçüde otobiyografik bir hikaye olan “Fili Vurmak”, yönetenler ve yönetilenler, zorbalık ve itaat, özgürlük ve sorumluluk kavramlarıyla ilgili mesajları olan, akıcı ama aynı zamanda okuyucusunu da karmaşık duygulara yönelten bir anlatıdır.

Aşağı Burma'nın Moulmein kasabasında, halkın büyük kısmı bana öfkeliydi. Hayatımda, bu denli öfkeyi üzerime çekecek kadar önemsenmediğim yegane dönem bu idi. Kasabanın komiseriydim. Halk, anlamsız ve önemsiz görünen şiddetli bir Avrupa karşıtlığı hissiyatı içerisindeydi. Kimsenin isyan çıkarmaya cesareti yoktu ama Avrupalı bir kadın yalnız başına pazara gitse, muhtemelen, elbisesine tükürülürdü. Ben, bir komiser olarak açık hedeftim ve güvende olduklarını hissettiklerinde taciz edildim. Bir keresinde, çevik bir Burmalı, futbol sahasında bana çelme taktığı ve başka bir Burmalı olan hakem de başını öbür yana çevirdiği zaman, seyirciler çirkin kahkahalar atıp benimle alay etmişlerdi. Ve bu ilk defa olmuyordu. Nihayet, gençlerin her yerde karşıma çıkan sarı yüzlerindeki o alaylı gülümseme, güvenli bir mesafedeyken arkamdan

atılan laflar, sinirlerimin bozulmasına neden oldu. En kötüsü de genç Budist rahiplerdi. Kasabada bunlardan birkaç bin tane vardı ve hiçbirinin sokak köşelerinde dikilip, Avrupalılara laf atmaktan başka bir işi yok gibiydi.

Bütün bunlar zihin karıştırıcı ve can sıkıcıydı. İşte o zaman, emperyalizmin kötü bir şey olduğuna ve görevimi ne kadar erken bırakıp ayrılırsam o kadar iyi olacağına karar vermiştim. Teorik olarak (ve tabii ki gizli olarak) tamamen Burmalılar'dan yanaydım ve onları ezenlere, yani İngilizlere karşıydım. Ama yaptığım işten, belki de anlatabileceğimden çok daha fazla nefret ediyordum. İmparatorluğun kirli işlerini, böyle bir işte yakından görüyorsunuz. Hapishanelerin kötü kokan kafesleri ardında sıkışık vaziyette bekleyen bıçare mahpuslar, dayak yemiş gibi görünen uzun süreli mahkumların grileşmiş ve korkmuş yüzleri, bambu ağacından yapılmış kamçılarla dövülen insanların morarmış kalçaları, bütün bunlar, dayanılmaz bir suçluluk duygusu altında beni eziyordu. Fakat ne yapacağımı da bilemiyordum. Gençtim, iyi eğitim almamıştım ve Doğu'daki her İngiliz'in yaşadığı sorunları çözmek için kendi başıma düşünmek zorunda kalmıştım. Britanya İmparatorluğu'nun çökmekte olduğunu ve hatta onun, yerini almakta olan genç imparatorluklardan çok daha iyi olduğunu bile bilmiyordum. Bütün bildiğim, hizmet ettiğim imparatorluğa olan kızgınlığım ile görevimi yapmamı imkansızlaştırmaya çalışan kötü ruhlu yaratıklara karşı duyduğum öfke arasında sıkışıp kaldığımdı. Beynimin bir tarafıyla, Hindistan'daki İngiliz hakimiyetinin, mecalsiz insanların iradesi üzerine çökmüş yıkılmaz bir tiranlık olduğunu, öteki tarafıyla da dünyadaki en büyük zevkin bir Budist rahibin bağırsaklarını süngüyle deşmek olacağını hissediyordum. Bu türden hisler emperyalizmin normal yan ürünleridir. İsterseniz, herhangi bir İngiliz Hint subayına, görevi dışında yakaladığınız zaman sorabilirsiniz.

Bir gün, beynim bu karmaşık düşüncelerle meşgulken yolumu aydınlatan bir şey oldu. Bu, aslında sıradan sayılabilecek hadiselerden biriydi. Fakat emperyalizmin gerçek yüzünü görmemi ve despotik yönetimlerin hareketlerine yön veren temel etkenleri, öncekilere göre daha berrak bir şekilde anlamamı sağladı. Bir sabah erken saatlerde, kasabanın öteki ucundaki bir polis karakolundan bir müfettiş beni telefonla aradı ve bir filin pazarın altını üstüne getirmekte olduğunu haber verdi. Benden olaya el koymamı istiyordu. Ne yapılabileceğini bilmiyordum ama yine de neler olduğunu görmek istedim ve midilli cinsi bir atla yola çıktım. Eski Winchester 044 tüfeğimi aldım. Bu tüfek, bir fili öldürmek

için çok küçüktü fakat çıkardığı gürültünün, fili *korutmaya* yarayabileceğini düşünmüştüm. Çok sayıda Burmalı, yolda beni durdurdu ve filin yaptıklarını anlattı. Anlattıklarına göre, fil vahşi değildi, sadece 'kızgınlık' nöbeti tutmuş ehli bir fildi. Kızgınlık nöbeti tuttuğunda ehli fillere yapıldığı gibi, doğal olarak bu da zincire vurulmuştu. Ama önceki gece, zincirlerini kırıp kaçmış. Bu durumdayken onu durdurabilecek tek kişi olan bakıcısı, ardından yola düşmüş ama yanlış yöne gittiği için şu an on iki saat uzakta bulunuyormuş ve fil sabah vakti kasabada aniden tekrar ortaya çıkmış. Burmalılar silahsız ve çok çaresizdi. Fil, zaten birinin bambu kulübesini yıkmış, bir ineği öldürmüş, manav tezgahlarına saldırmış ve birçok meyveyi midesine indirmişti. Dahası, belediyenin çöp arabasıyla karşılaştığında, sürücünün tabanları yağlaması üzerine arabayı ters çevirmiş ve tahrip etmişti.

Burmalı müfettiş ve bazı Hintli polisler, filin görüldüğü mahallede beni bekliyorlardı. Burası, sarp bir yamacın üzerinde kurulu, damları palmiye yapraklarıyla kapatılmış bambu kulübelerinden oluşan, yolları dolambaçlı, çok fakir bir mahalleydi. Hatırladığım kadarıyla, o sabah, bulutlu ve basık bir hava vardı ve henüz yağmur başlamamıştı. Filin nereye gitmiş olabileceğiyle ilgili halka soru sormakla işe başladık ve her zaman olduğu gibi, net bir bilgiye ulaşamadık. Bu, Doğu'da hiç değişmeyen bir durumdur. Uzaktayken hikayeyi gayet net bir şekilde anlarsınız, ama olay mahalline yaklaştıkça hikaye belirsizleşir. Bu olayda da, halktan bazıları, filin şu yöne, bazıları da başka bir yöne gittiğini söylediler. Hatta bazıları fili hiç görmediklerini bile ifade ettiler. Neredeyse bütün anlatılanların tamamen yalan olduğuna hükmedecektim ki, az uzaktan gelen feryat ve bağırırları işittim. Birisi, telaşla: "kaç oğlum, çabuk kaç!" diye bağırıyordu. Yaşlı bir kadın, elinde bir çubukla köşeyi dönüp önüne kattığı bir grup çıplak çocuğu kovalıyordu. Ardından homurdanan ve bağırıp çağıran bir grup kadın daha geldi. Belliydi ki, orada çocukların görmesini istemedikleri bir şey vardı. Kulübenin etrafını dolandım ve çamurda yatan bir adamın cesedini gördüm. Bu, neredeyse tamamen çıplak ve henüz ölmüş esmer bir Hintli hamaldı. Ahali, filin aniden kulübenin köşesini dönüp adamın üzerine geldiğini, hortumuyla onu yakaladığını ve ayağını sırtına basarak yere yapıştırdığını söyledi. Yağmur mevsimiydi ve toprak yumuşaktı. Adamın yüzü, yerde bir ayak derinliğinde ve bir iki metre uzunluğunda bir iz bırakmıştı. Adam, yüzüstü, kolları çarpık ve başı bir tarafa sert bir şekilde burulmuş halde yatıyordu. Yüzü çamurla kaplıydı, gözleri ardına kadar açıktı, dişleri

dayanılmaz bir acının ifadesi olarak öfkeyle sıkılmış ve açık vaziyetteydi (hatırımdayken söyleyeyim: kimse bana, ölmüş birinin yüz ifadesinin barışçıl görüldüğünü söylemesin. Çünkü benim karşılaştığım cesetlerin çoğu, berbat görünüyordu). Koca hayvanın ayağının sürmesiyle, adamın sırt derisi, sanki tavşan derisi yüzüyormuşçasına muntazaman soyulmuştu. Ölüyü görür görmez, bir emir erini, yakındaki bir arkadaşın evine fil tüfeği getirmesi için gönderdim. Zaten atımı, korkudan parlamasın ve filin kokusunu alırsa beni üzerinden atmasın diye geri göndermiştim.

Emir eri, birkaç dakika içinde tüfek ve beş fişekle geri döndü ve bu arada bazı Burmalılar gelerek, filin birkaç yüz metre ilerideki çeltik tarlalarının içinde olduğunu söylediler. Ben yola koyulunca, ahalinin neredeyse tamamı, evlerinden çıkıp peşime düştüler. Tüfeği görmüşlerdi ve hepsi heyecanla bağırıyor ve fili vuracağımı söylüyorlardı. Fil, evlerini tahrip ederken fazla ilgi göstermemişlerdi ama şimdi durum farklıydı: şimdi fil vurulacaktı. Bu, İngilizlerin oluşturduğu kalabalıklar için olduğu gibi, onlar için de küçük bir eğlence idi; Ayrıca etini de yiyeceklerdi. Bu, bana belirsiz bir huzursuzluk verdi. Aslında fili vurmaya hiç niyetim yoktu; tüfeği, sadece gerektiğinde kendimi savunmak için getirtmiştim. Kaldı ki, ardımızdan bir kalabalığın gelmesi, daima cesaret kırıcıdır. Aptallaşmış bir halde, tüfek omzumda ve itişip-kakışan ve sürekli artan bir insan ordusu ardında olarak, tepeden aşağıda doğru hızla yürüdüm. Kulübeleri ardımızda bıraktığımızda, aşağıda, kırık taşlardan döşenmiş bir yol ve onun da ötesinde, henüz biçilmemiş ama ilk yağmurda bataklık halini almış ve içinde yer yer uzun çayırın görüldüğü binlerce dönümlük çeltik tarlaları vardı. Fil, yoldan 50 m. uzakta, sol yanı bize dönük halde duruyordu. Yaklaşan kalabalığı hiç umursamadı bile. Çayır demetlerini kökünden koparıyor, temizlemek için dizlerine vuruyor ve ağzına dolduruyordu. Yolun üstünde durdum. Fili görür görmez, tereddütsüz onu vurmamam gerektiğine hükmettim. İş gören fili vurmak, ciddi bir meseleydi. Bu, devasa ve pahalı bir makineyi tahrip etmek gibi bir şeydi ve mümkün mertebe bundan kaçınmak gerekirdi. Bu uzaklıkta, sakince yemeğini yiyen bir fil, bir inekten daha tehlikeli değildi. O zaman, 'kızgınlık' nöbetinin geçmek üzere olduğunu ve bakıcısı gelip onu yakalayana kadar kimseye zarar vermeden ortalarda öylece dolaşacağını düşünmüştüm. Şimdi de öyle düşünüyorum. Ayrıca onu vurmayı hiç istemiyordum. Kızgınlık nöbetinin iyice yatıştığından emin olana kadar onu izlemeye ve sonra eve dönmeye karar verdim.

Fakat o an, peşimden gelen kalabalığa şöyle bir baktım. En az iki bin kişilerdi ve sayıları her geçen dakika artıyordu. Yolu iki taraftan ve uzun mesafe alacak şekilde kapatmışlardı. Çiğ ve parlak renkli elbiseler giymiş bu sarı yüzlü insan deryasına baktım. Hepsi filin vurulacağından emin, bu eğlenceden memnun ve heyecanlıydı. Beni, hünerini sergileyecek bir sihirbazı izler gibi seyrediyorlardı. Benden hoşlanmıyorlardı ama elimdeki sihirli tüfekle, geçici bir süre seyre değerdim. O an, her şeye rağmen fili vurmam gerektiğini düşündüm. İnsanlar benden bunu bekliyorlardı ve ben de bunu yapmak zorundaydım. İki bin kişinin arzusunun beni karşı koyamayacağım bir şekilde bu işe sürüklediğini hissedebiliyordum. İşte o an, tüfek elimde orada beklerken, beyaz adamın Doğu'daki hakimiyetinin boş ve faydasız bir şey olduğunu fark ettim. İşte ben, beyaz adam olarak, elinde silahıyla, silahsız yerli ahali önünde duruyordum. Görünürde, oyunun baş aktörüydüm; ama gerçekte, arkamdaki bu sarı yüzlerin isteğiyle oraya buraya sürüklenen, komik bir kuklaydım. O anda beyaz adamın zorbalık yapması durumunda, kendi özgürlüğünü de yok etmiş olacağını anladım. Bu durumda o, kendisinden çok başkası hesabına çalışan bir tür bostan korkuluğuna, klasik Avrupalı Sahip figürüne dönüşür. Çünkü, yönetiminin bir gereği olarak, ömrünü 'yerliler'i bastırmaya çalışmakla geçirir ve böylece her krizde 'yerliler'in ondan beklediklerini yapmaya mecbur kalır. Maske takar ve zamanla yüzü, o maskenin şeklini alır. Fili öldürmeliydim. Tüfegi getirttiğim zaman, zaten geri dönülmeyecek bir yola girmiştim. Bir Sahib, bir Sahib gibi hareket etmelidir; Kararlı görünmeli, ne yapacağını bilmeli ve belirli şeyleri yapmalıdır. Tüfek elde, peşime takılıp gelmiş iki bin kişi arkada, bütün bu yolu gelmek ve sonra, hiçbir şey yapmadan, zayıflık göstererek gerisin geri dönmek. Hayır, işte bu imkansızdı. Kalabalık bana gülerdi. Oysa ki benim bütün hayatım, Doğu'daki her beyaz adamın hayatı gibi, gülünç olmaması gereken zorlu ve uzun bir mücadeleyleydi.

Fakat fili vurmam istemiyordum. Onun, çayır demetini dizlerine vurup fillere özgü o sakince tavrıyla çayırları yiyişini izledim. Onu vurmam, bana bir cinayet olur gibi göründü. O yaşta, hayvanları öldüren birini görünce midesi hemen bulanarlardan değildim, ama daha önce hiç fil vurmamış ve vurmam da istememiştim (nedense, *Büyük* hayvan öldürmek her zaman daha kötü görünür). Bundan başka, hayvanın sahibini de düşünmek gerekiyordu. Canlı bir fil, en az 100 sterlin ederken, ölüsü, ancak dişlerinin değeri kadar, yani muhtemelen 5 sterlin ederdi.

Fakat çabuk hareket etmeliydim. Bizden önce oraya varan ve bilgili gözlerle bakan bazı Burmalılar'a döndüm ve filin ne kadar zamandır bu şekilde davrandığını sordum. Hepsi aynı şeyi söyledi. Eğer kendi haline bırakırsanız, size saldırmaz; ama çok yaklaşırsanız, saldıracaktır dediler.

Ne yapmam gerektiğini net olarak biliyordum. Hayvana yirmi beş metrelik mesafeye kadar yaklaşmalı ve davranışlarını kontrol etmeliydim. Eğer saldırırsa vurabilirdim; saldırı etmezse, bakıcısı dönene kadar onu kendi haline bırakmanın sakıncası yoktu. Fakat böyle bir şey yapamayacağımı da biliyordum. İyi atıcı değildim ve yer, her adımda batacak kadar yumuşak ve çamurluydu. Eğer fil saldırır ve ben onu vuramazsam, kurtulma şansım, ancak buharlı silindir altında kalan kurbağa kadar olurdu. O zaman bile, kendi postumu kurtarmayı değil, arkamda tetikte bekleyen sarı yüzleri düşünüyordum. Fakat o anki korkum başkaydı ve bu, yalnız olduğum zaman duyabileceğim cinsten bir korku değildi. Bir beyaz adam, 'yerliler'in önünde korkmuş görünmemelidir. Sırf bu yüzden, genellikle de korkmuş görünmez. Aklımdaki tek düşünce, işler kötü giderse, bu iki bin Burmalı'nın peşime düşüp yakalanmamı, ayak altında çiğnenmemi ve tepedeki Hintli gibi sırttan bir ceset haline getirilişimi görmemdi. Ve bunu yaparlarsa, muhtemelen bazıları bana gülerdi. Bu, asla olamazdı. Tek alternatif vardı. Fişekleri hazneye sürdüm ve daha iyi bir nişan pozisyonu almak için yola uzandım.

Kalabalıktan çıt çıkmıyordu; sayısız boğaz, sonunda tiyatro perdesinin açıldığını gören insanlar gibi, derin, sessiz ve mutlu bir oh nefesi aldı. Sonunda o küçük eğlenceyi tadacaklardı. Tüfek, dürbünlü, kaliteli bir Alman silahıydı. O zaman, bir fili vurmak için, kulak deliğinden girip ötekenden çıkan hayali bir çubuğu kesmek üzere ateş edilmesi gerektiğini bilmiyordum. Fil yan durduğuna göre, kurşunun beyne isabet etmesi için kulak deliğine yakın bir yere nişan almam gerekiyordu. Bu yüzden, deliğin birkaç santim önüne nişan aldım.

Tetiği çektiğimde, patlama sesini duymadım, tüfeğin tepmesini hissetmedim. (Zaten bir fişek isabet ettiği zaman bu sesleri duyamazsınız). Fakat kalabalıktan yükselen şeytani sevinç naralarını duydum. O kısacık zaman diliminde, merminin etkisiyle filin beyinde esrarengiz ve berbat bir değişim oldu. Ne kımıldadı ne de yere düştü, fakat bedenindeki her çizgi başka bir şekil aldı. Fişegin müthiş etkisiyle, aniden felç olmuş, büzülmüş, oldukça yaşlanmış bir görünüm aldı. Sonunda, galiba uzunca bir süre sonra (beş dakika sürmüş olabilir) iradesiz bir halde, dizlerinin üzerine çöktü. Ağzından salyası akıyordu. Üzerine

müthiş bir zaafiyet çökmüş gibi görünüyordu. Gören, onu binlerce yıl yaşlanmış sanabilirdi. Aynı noktaya yeniden ateş ettim. İkinci atışta da yıkılmadı ama ümitsiz bir hamleyle yavaşça ayakları üzerinde durmaya çalıştı; mecalsiz bacakları ve düşen başı ile doğruldu. Üçüncü kez ateş ettim. Bu, onun işini bitiren atıştı. Bütün vücudunu sarsan ve bacaklarındaki son takati de alıp götüren bu atışın verdiği acıdan dolayı hayvanın kıvranışını görebilirdiniz. Fakat düşerken, arka ayaklarının altında kalmasından dolayı, bir an için kalkar gibi oldu. Sanki yuvarlanan koca bir kaya gibi dikeldi; hortumu da ağaç gibi göğe doğru yükseldi. İlk ve son kez boru gibi gürledi. Sonra, karnı bana dönük şekilde, uzandığım yeri bile sarsan bir devrilmeye düştü.

Ayağa kalktım. Burmalılar, çoktan beni geçip çamur içinde yarışa çıkmışlardı. Belliydi ki, fil bir daha kalamayacaktı ama ölmemişti. Uzun hırıltılı solumalarla ritmik nefesler alıyor, büyük bir tepe gibi olan karnı acıyla kalkıp iniyordu. Ağzı ardına kadar açıktı. Pembe boğazının derinliklerindeki mağaraları görebiliyordum. Uzun süre ölmesini bekledim, fakat soluması yavaşlamadı. Son olarak, kalbi olması gerektiğini düşündüğüm noktaya geriye kalan iki fişekle ateş ettim. Kırmızı kadife gibi koyu kanı fışkırdı ama yine ölmedi. Fişekler vücuduna girince sarsılmadı bile. İşkenceli solumaları, aralıksız devam etti. Çok yavaş ve

*İngiliz yazar Eric Blair (1903-50)
George Orwell takma adını kullanıyordu.*

büyük acılar içinde, ama benden çok uzak bir dünyada ölüyordu. Orada bir mermi bile ona daha fazla zarar veremezdi. Bu korkunç gürültüye bir son vermem gerektiğini hissettim. Bu büyük hayvanı, orada kıpırdaya-

cak hatta ölecek mecali kalmamış ve işini bitirecek birine muhtaç halde görmek korkunç görünüyordu. Bu kez küçük tüfeğimi getirttim ve filin kalbine ve boğazına mermi üzerine mermi yağdırdım. Mermiler hiç etki etmemiş göründü. İşkenceli solumalar, bir saatin tik-tak sesleri kadar muntazaman devam etti.

Nihayet, daha fazla dayanamadım ve oradan uzaklaştım. Sonradan işittim ki fil yarım saat daha can çekişmiş. Burmalılar, daha ben ayrılmadan, heybe ve sepetlerini alıp olay yerine varmışlar ve ikindiye varmadan fili kemiklerine kadar soymuşlar.

Tabii sonradan, fili vurma konusunda bitmek bilmez tartışmalar yapıldı. Filin sahibi deliye dönmüştü ama o, nihayet bir Hintliydi ve yapabileceği bir şey de yoktu. Zaten ben, yasal olarak doğru olanı yapmıştım, çünkü kızgın bir fili, eğer sahibi kontrol edemezse, kuduz bir köpek gibi öldürmek gerekirdi. Avrupalılar arasında ise görüşler farklıydı. Yaşlılar, doğru yaptığımı söylediler; gençler ise, bir hamalı öldürdüğü için bir fili vurmanın, lanetlenecek bir ayıp olduğunu söylediler. Çünkü bir fil, herhangi bir hamaldan daha değerliydi. Sonradan, hamalın öldürülmüş olmasına çok sevindim; çünkü bu, beni yasal olarak haklı çıkardı ve fili vurmam için yeterli bahaneyi sağlamış oldu. Ama sık sık merak edip, acaba orada bulunanlardan biri, benim bu işi sadece aptal görünmemek için yaptığımı anladı mı diye hep kendime sorarım.

SORULAR

-
1. Burmalıların Avrupalılarla ilişkileri nasıldı? Bu ilişkiler niçin sıkıntılıydı?
  2. Orwell'in emperyalizm karşısında hissettiği kararsızlık nedir?
  3. Orwell fili niçin vurdu?
  4. Bu olay, niçin Orwell'in emperyalizmle ilgili gerçekleri görmesine yardımcı oldu?
  5. Orwell'in Burma'daki deneyiminden sonra sahip olduğu görüşler, Rhodes ve Kipling'in görüşleriyle ne kadar uyumaktadır?
-

BÖLÜM VI

YİRMİNCİ YÜZYILDA AVRUPA

Savaş ve Devrim

- 126. *Somme Muharebesi'nden Sesler* (1916)
- 127. Ernst Jünger, *Çelik Fırtınası* (1920)
- 128. Woodrow Wilson, *On Dört Mesele* (1918)
- 129. V. I. Lenin, *Ne Yapmalı?* (1902)

İkinci Dünya Savaşı

- 130. J. M. Keynes, *Barışın Ekonomik Sonuçları* (1919)
- 131. Winifred Holtby, *Kadınlar ve Değişen Uygarlık* (1934)
- 132. Benito Mussolini, *Faşist Doktrin* (1932)
- 133. Adolf Hitler, *Kavgam* (1923)
- 134. *Soykırım Anıları* (1938-1945)
- 135. Winston Churchill, *Söylevler* (1940)
- 136. Adolf Eichmann, *Tanıklık* (1961)

Yirminci Yüzyıl Düşün Dünyası

- 137. Virginia Woolf, *Kendine Ait Bir Oda* (1929)
- 138. Aleksandr Soljenitsin, *İvan Denisoviç'in Bir Günü* (1962)
- 139. Jean-Paul Sartre, *Varoluşçuluk* (1946)
- 140. Simone de Beauvoir, *İkinci Cins* (1949)

Doğu Avrupa'nın Dönüşümü

- 141. Winston Churchill, *"Demir Perde"* (1946)
- 142. Nikita Kruşçev, *Komünist Partisi Kongresi Söylevi* (1961)
- 143. Mikhail Gorbacsev, *Perestroyka* (1987)
- 144. Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu (mu)?* (1989)

Yeni Bir Dünyaya Doğru

- 145. *Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesi* (1946)
- 146. *Ekonomik Haklar ve Devletlerin Ödevleri Sözleşmesi* (1974)
- 147. Kofi Annan, *Srebrenica'nın Düşüşü Üzerine Değerlendirme Raporu* (1999)
- 148. *11 Eylül Komisyonu Raporu* (2004)

SAVAŞ VE DEVRİM

126. SOMME MUHAREBESİ'NDEN SESLER

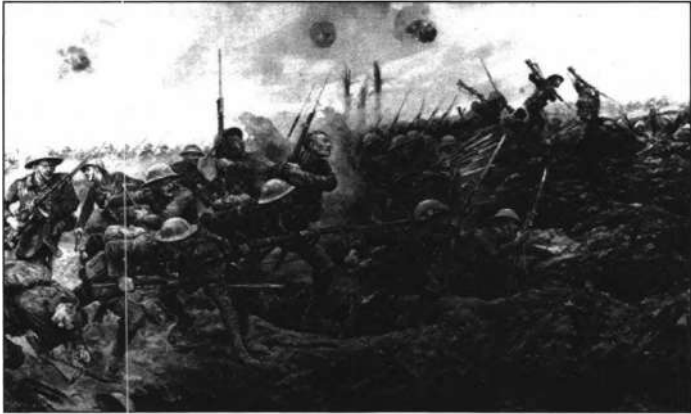
(1916)

Savaş tarihinin en kanlı muharebelerinden biri, 1916 yazında Fransa'nın kuzey doğusunda gerçekleşti. Büyük Savaş'ın batı cephesinde, devasa ordular, birbirlerine karşı kazdıkları siperlerde kımıldayamaz bir duruma geldiler ve savaş bir çıkmaza girdi. Boş arazide beyhude akınlar düzenleyen şaşkın askerler, telli tuzaklara düşüyor; taraflar birbirlerine karşı ilkel arazi mayınları ve sabit mevzili makineli tüfekler kullanıyorlardı. Aylarca, savaşın gidişatıyla ilgili verilen raporlarda hep şu haber yer alıyordu: "batı cephesinde yeni bir şey yok." Ancak daha sonra, Almanlar, Verdun'daki çok iyi tahkim edilmiş Fransız mevzilerine karşı olanca güçleriyle saldırıya geçtiler. Amaçları, Fransız mevzilerini ele geçirmek değil, cephane ve levazım almaktı. Tahminlere göre, muharebenin ilk gününde, bir milyonun üzerinde bomba atıldı ve çarpışmalarda yaklaşık 600.000 asker öldü. İngiliz ordusu, 1916 yılının Temmuz'unda, Verdun'a yönelik Alman baskısını hafifletmek için Somme Nehri boyunca saldırıya geçti. İlk gün, 57.000 İngiliz askeri öldürüldü ve üç ay boyunca neredeyse hiçbir ilerleme kaydedilemedi. Fransız ve İngiliz ittifak güçleri 600.000, Almanlar ise tam yarım milyon askerini çatışmalarda kaybettiler. Müttefiklerin 'zaferi', cephe hattı üzerinde sadece yedi mil ilerlemek oldu.

Somme Muharebesi, I. Dünya Savaşı'nda çatışan tarafların hiçbir şey elde edemediklerini ve savaşın boşuna çıktığını gösteren örneklerden biri oldu. Savaşın sona ermesi, savaşın açtığı yaralar ve yıkımı konu edinen birçok eser yazıldı. Fakat burada alıntılarımız hikayeler, çatışmalara bizzat katılanların anlattıklarından alınmıştır. Bunlar, olayların gerçekleştiği anda yazılan mektuplardan ve tutulan günlüklerden alınmıştır ve savaşın dehşetini yakından yaşayanların duygularını yansıtmaktadır.

Sanırım bomba şokuna girmiştım. Galiba pek işe yaramıyordum; ağlamak istedim ama yapamadım. Aslında, dokunsalar ağlayacak durumdaydım ama gençtim ve bunu yapmaktan utandım. Benden başka herkes, sürünerek hattı geçmişti. İlk iki bölük, karşı tarafa geçmişti

ve onlar harekete geçtikten yaklaşık bir saat sonra, öndekilere yardım etmek için B Bölüğü'nü karşıya geçirmem emredildi. Bu saldırının bütün amacının, birlikleri başka bir yöne sevk etmek olduğunu hiçbirimiz bilmiyorduk. İlerlediğimizi sanıyorduk. Elimizde Gommecourt bölgesinin haritaları ve planları vardı. Bölge halkından edindiğimiz bilgiler sayesinde, her yeri karış karış biliyorduk. Fakat sorun başkaydı. Gommecourt cephe hattının ortasında, açık bir arazi üzerindeydi ve oraya doğrudan saldırıyorduk. Château parkının bir tarafından biz saldırıyorduk, öte tarafından da 46. Tümen saldırıyordu. Komuta merkezi, bölgeyi kuşattığımızı ve geriyle bağlantı kurduğumuzu sanıyordu. Fakat hesap etmediğimiz bir şey vardı: Almanlar, manevra yapıp, gayet iyi mevzilenmişlerdi; bu yüzden bir türlü saldırıya geçemiyorduk. Aslında bu bölge, onların en güçlü oldukları noktaydı; bundan dolayı, her iki taraftan kolaylıkla ateş açabilecek açık arazi avantajına sahiptiler ve cephede onları taciz ateşi açarak yavaşlatacak hiçbir şey de yoktu. Bombardıman da gerçekten dehşet vericiydi. Top mermileri, bardaktan boşanırcasına üzerimize yağıyordu. Tabii ki karşıya geçemedik. Kazdığımız siperlere bile dönemedik. Çünkü artık geride siper namına hiçbir şey yoktu. Ateşin tam ortasında kalmıştık. Ancak eski cephe hattımıza yakın bir noktaya ulaşabildik, zira hatta ulaşmamıza imkan yoktu. Önümdeki bölük: "faydası yok; geçemiyoruz." dedi.

Somme Muharebesi

Geri dönme emri aldık ve köye dönüş yolunu bulmaya çalıştık. Teğmenlerimizden birini az önce kaybetmiştik. Çok iyi bir askerdi. Halinden, çok zengin olduğu belli oluyordu; emir eri de, bir kahya gibi her

isteğini derhal yerine getirirdi. Bu yüzden zaman zaman ona takılırdık! Bu genç subay, askerleri nizama sokmak, parolayı söyleyip onları muharebere siperine doğru yöneltmek için siperden atladı ve derhal vuruldu. Bir patlamada yok oluverdi. Vadinin tamamı, makineli tüfek ateşiyle tarandı ve top mermileriyle dövüldü. Elimizden geleni yaptık ve geride kalan askerleri, yani bizim bölüğü örgütledik. Çok kayıp verdik ama cephe hattındaki kendi siperlerimize bile ulaşamadık! Sonra artık geri dönemeyeceğimizi anladık. Siperlerimiz, tanınmaz haldeydi! Sadece ölüme doğru yürüyorduk. En sonunda çavuşum ve ben, ateş hattından kurtulup tepeye ulaştık. Bölüğün gerisindeydik. Bir top mermisinin geldiğini duydum. Şöyle düşündüğümü hatırlıyorum: “ne tuhaf, bütün bu gürültünün ortasında tek bir top merminin sesini duyuyorum!” Top mermisi, başımın hemen üstünde patladı. Çavuş bir yana, ben bir yana fırladık. O öldü. Ben nasıl eve döndüm, bilmiyorum. Bu, cinayetten başka bir şey değildi.

***

Sanki cehennemın kapıları açılmış da içindekilerin hepsi salıverilmişti. Tam bir ateş tufanıydı! Birisi fişekleri (ama milyonlarcasını) sanki ateşin içine atmıştı. Sıcaktan bütün mühimmat patlıyor ve başımızın üzerinde uçuşuyordu. Orada ne emir veren bir subay vardı ne de verilen bir emir.

Bir siperde üç kişiydik. Siperin tepesi ise, açılan ateş nedeniyle sürekli küçülüyordu. Bu durum, topuklarımız görünene dek sürdü. Çavuşa sertçe çıktım ve sorumluluğu üzerime aldım. “Nasıl olsa öldürüleceğiz!” diye bağırdım. “Burada kalalım veya kaçalım, fark etmez; öldürüleceğiz. Tanrı aşkına, öleceksek de bir şeyler yaparak ölelim.” Bana dediği şu oldu: “Hay hay George, nasıl istersen!”

Herkes başının çaresine bakacaktı. Sanki cehennemden kaçır gibi koştuk. Cephane deposu alevler içinde yanıyor, ışıkları göğe yükseliyordu. Ve orada kaçmaktan başka yapacak bir şey yoktu, çünkü Almanlar cephaneliği fark eder etmez (zira her yönden kilometrelerce uzaktan görülebiliyordu) bütün toplarını, onun üzerine çevirdiler.

Bir genç subay, düşe kalka yürüyordu; kör olmuştu ve acıyla bağıırıyordu. Koşarken, aşçımızı gördüm; gömülmüş olduğu yerden sadece başı görünüyordu ve o da çığlık atıyordu. Bütün bu patlamaların berbat gürültüsü arasında hiçbir şey duyamazdınız; ama çığlık atan birileri varsa, onların sadece yüzlerini görebilirdiniz. Ve bu askerin, yüzündeki cinnet ifadesine bakarak, aklını kaçırmış olduğunu anlayabilirdiniz.

Onun için bir şey yapamazdınız. Bütün bu olanların arasında, siper kazmak, düpedüz bir delilik olurdu ve herkes oradan kurtulmak için koşuyordu. Oradan kurtulacağımı ummuyordum. Birkaç saniyelik farkla, sağ kalacağımı ummuyordum. Menzilden çıkana kadar delicesine koştuk. Sonra yere uzandık ve olan biteni izledik: Korkunç bir kızılıktta, büyük bir ışık, bütün gökyüzünü aydınlatıyordu. Her yerde sadece devasa alevler vardı ve sürekli patlamalar duyuluyordu!

***

En kötüsü, öbür yakaya geçmek için beklemektir, çünkü öğleden sonra saat 3'e kadar karşıya geçememiştik. Bütün bir tugay, bir taburun bulunduğu hat üzerinden karşıya geçmeyi bekliyordu. Bu nedenle, hınca hınç sıkışmıştık. Sabahleyin çavuş, eski bir rom fıçısıyla gelip etrafımızda dolaştı ve içkinin verdiği o çılgınca cesareti içimize yerleştirmek için, hepimize yarım bardak kadar rom verdi. Ordu romu sertti ve sanırım benim payırna bir veya iki bardak dolusu (ya da daha fazla) düştü!

Somme Muharebesi

Tepeyi geçmek için beklerken, bu roma gerçekten ihtiyacımız vardı! Toplarımız, bu korkunç bendi yerle bir etmişti. Biz Almanlardan biraz daha yüksekte mevzilenmiştik. Onları vurmak için ise toplarını görmemiz gerekiyordu. Ancak böylece bizim toplarımız siperlerimizin üzerini sıyrarak onları vurabiliyordu. İşte bu siperde bu berbat gürültü nedeniyle çömelip bekliyorduk ve bu korkunç güller de sadece metreler mesafesinde üzerimizden geçip gidiyordu. Ne hissettiğimizi asla anlatamam!

Gürültüyü asla anlatamam! Adamlarımızdan ikisi vuruldu. Bizim güllerimizden biri, bir askerimizin kafatasını miğferiyle birlikte uçurdu. Beyni her tarafa saçıldı. Ama bizim topçularımız hiçbir şey yapamadı. Ona bir yardımları dokunamadı. Onlar top menzilini doğru tutmakla uğraşıyorlardı ve yığınla işleri vardı. Onların tek becerdikleri şey, bizim siperlerimizin tepelerini düzlemektir ve bu işi o aptal Güneyli topçu üstlenmişti! Benden sadece beş veya altı metre uzaktaydı. Engeli geçmeden önce, bu sahneleri görmememiz için bize fazla bir yararı da olmadı!

Tepeyi geçtikten beş dakika sonra ise, işimiz bitikti! Alman makineli tüfekleri, tıpkı bir tırpanın ekin tarlasını bir ucundan ötekine biçmesi gibi, hatlarımızı boydan boya taradılar. İki yüz metre gittik veya gitmedik, Almanlar bizi öylesine bunalttılar ki, Tampon Bölge’de hemen yere yatmak zorunda kaldık. Romun tadına bakmış olan çavuşla birlikte, bir top mermisinin toprakta açtığı çukurun içindeydim. Tamamen sıkışık kalmıştık ama o, sıçrayıp ayağa kalkıyor ve o durumda bana bağıırıyordu: “Niçin ilerlemiyoruz? Niçin ilerlemiyoruz?” Yaptığı tek şey bağıırmaktı. Orada sadece üç kişiyseniz ve ortalıkta başka birilerini de göremiyorsanız, nasıl ilerleyebilirsiniz ki? Sonra ben de ona bağıırdım: “Niçin yerine oturmuyorsun? Topların üzerimize çevrilmesine sebep olacaksın!”

Önce D Bölüğü karşıya geçmişti ve C Bölüğü’nün bizim arkamızdan geleceğı sanılıyordu. Bu çukurdan geriye doğru baktık; orada C Bölüğü’nü görebiliyorduk: karşıya henüz geçmişlerdi ve yere yatmış bekliyorlardı. Yardım etmek üzere bize doğru niçin gelmediklerini anlamıyorduk. Çukurda sadece üç kişıydik (Takım çavuşu, teğmen Jack Hall ve ben). Sonra çavuş: “bu lanet adamlar niçin gelip bize yardım etmiyorlar? Kendi başımıza oraya gidemeyiz” dedi.

Bu yaşlı çavuşu tutmak biraz zordu. Kimse onu susturamazdı. Askerre gönüllü olarak yazılmıştı (yani muvazzaf değildi). 7. Tabur’da muvazzaf olarak sadece ikimiz vardık ama çavuş, savaştan önce Deniz Kuvvetleri’nde görev yapmıştı; bu yüzden, herhalde askerliğı bizden daha iyi biliyor olmalıydı! Tabii ki içtiğı romun da etkisi altındaydı Sonra, üçüncü kez sıçrayıp ayağa kalktığında, kurşunu yedi! Bir mermi, doğruca bir kulağının içinden girip, yüzünün diğer tarafından çıktı. Ben ve Jack, onunla birlikte yerde hareketsiz kalmak zorundaydık. Etrafımızda muharebenin gürültüsü olanca hızıyla devam ederken, orada bitmek bilmez saatler boyunca yatar vaziyette öylece bekledik ve akşam olunca, sürünerek geri gelmeye çalıştık.

Teğmen Hall yaşıyordu, fakat sadece şimdilik. Bana şöyle dedi: “yardım edebilir misin? Kalçamdan kötü yaralandım. Yürüyemiyorum.” Jack’e: “tüfeğimi tutuver” dedim: “onu ayağa kaldıracam.”

Onu ayağa kaldırdım ve gerideki sipere taşıdım; hepsi hepsi yüz metrelik bir mesafe vardı ama oraya varmak neredeyse bir ömür sürdü. Çünkü dikkatli bir şekilde yürümek zorundaydık. Hava iyice kararmaya başladıysa da, ortalık hâlâ cehennem gibiydi. Sipere ulaşınca, atış yapılan yere yatırdım. Birkaç adım önümüzde, onbaşı Gussie adında bir er yerde yatıyordu. Makineli tüfek atıcısı olan bu eri tesadüfen bulmuştuk. Midesinden kötü yaralanmıştı; durumu hiç iyi görünmüyordu ve giderek de kötüleşiyordu. Teğmen yanımdayken hiçbir şey yapamadım, fakat onbaşıya şunu dedim: “Gussie, senin için geri döneceğim.” Sonra, teğmeni yerine koydum ve başka biri onu götürmeye gelince: “tamam, tekrar çıkıyorum” dedim. Fakat subay gitmeme izin vermedi. O an, kendimi çok kötü hissettim, çünkü Gussie’ye geri döneceğime dair söz vermiştim. Ama subay kabul etmedi ve şöyle dedi: “hayır, çıkmıyorsun. Bir günlük bu kadar iş çıkardığın yeter.” Saat akşamın dokuzuydu; bu nedenle “galiba haklı” diye düşündüm. Ama yine de gitmek için ısrar ettim; Subayın şöyle cevap verdiğini hatırlıyorum: “artık orada kalanları kurtarmamız mümkün değil”

Haklıydı. Benim bulunduğum bölükten ancak 23 adamımız sağ kalmıştı. Bizi nasıl kurtardıklarını bilmiyorum. Bir mucizeydi! Eve dönüşümüz, gerçekten bir mucizeydi. Ömrüm boyunca hiç ağladığımı hatırlamıyorum ama eve dönüp neler olduğunu ve kaç adam kaybettiğimizi öğrenince, işte o zaman ağladım. Ben muvazzaftım, ölenlerin hepsi ise gönüllü askerd; ama hepimizin işini bitirmişlerdi. Sonra tekrar ağladım.

***

Gidici olduğumu düşünüyordum. Eve döneceğimi ummuyordum. Aslında eve döneceğimi hiç ummuyordum.

O sabah, yere uzanmış dururken, Alman cephe hattına 25 veya 30 metrelik mesafedeydim. Onların atış yaptıkları siper deliklerini bu teleskop dürbününden izleyebiliyor ve oralara isabetli atışlar yapılabiliyordum. Yaptığım şey, elimi titretmeden sürekli tetikte tutmaktı. Bu şekilde bir kaçının yere serildiğini gördüm. Fakat bunun bizim çocuklara fazla bir yararı olmadı. Karşıya geçmek için hücumla kalkar-kalk-

maz, makineli tüfekler ateşe başladılar. Bana iyice yaklaştıkları ana dek, sanki saatler geçti; fakat sonra durdular. Ben hâlâ kıpırdamaya cesaret edemiyordum. Mermiler her yerde uçuşuyorlardı. İlerlemekten vazgeçip büyük makineli tüfeklerle ateş açıyorlardı ve mermiler geçip giderken, vızılılı gürültüler çıkarıyor ve karşılıklı olarak birbirlerini vuruyorlardı. Dönmeye cesaret edemedim fakat arkamdan gelen sesleri işittim ve bizimkilerin gelmek üzere olduğunu anladım. Bazıları isabetli atışlar yapıyorlardı ve avazları çıktığı kadar bağıryorlardı. Bizimkiler ilerlemeye devam ettiler ve ilk dalga bana yetişince, fırlayıp ayağa kalktım.

İlk saftaydım ve gördüğüm ilk kişi, sıkı dostum Clem Cunningham'dı. Doğruca tepeye çıkmak için davrandık; 20 m. ya gitmiş ya gitmemiştik; makinali tüfekler mermi yağdırdı. Clem vuruldu ve öldü. İlk saldırıda biz de kurşunlardan nasibimizi aldık. Mermi omzumu delip geçti. O an, pek fark edemedim; çünkü Clem'in yere düştüğünü görünce, çılgına dönmüştüm. Sonra şu emirleri aldık: "herkes, başının çaresine baksın; esir düşmek yok." Clem'in cansız bedenini öyle gördükten sonra, bu, bana uyarıydı!

Ayağa kalktım ve tüfeğimi kaptığım gibi teli geçtim ve siperlere ulaştım. Tam önümde, tepe içine oyulmuş (içi Alman askerleriyle dolu) bu sığınak vardı ve iri yarı bir asker, beni basamaklar üzerinde karşıladı. Bu sığınıkları bir güzel bombaladım. Üstelik, hiçbir silah da kullanmadan. Bombanın pimini dişlerimle çektim ve hızla fırlattım; o kadar çılgına dönmüştüm ki, onlara şu şekilde bağıryordum: "alın, sizi oğlan-cılar! Alın, aranızda paylaşın!" Sonra, yerimden fırladım. Göğüs göğüse bir çarpışma oldu. Bir engeli dolaşıp karşı tarafa geçtim. Orada da bir Alman askeri vardı; onunla da göğüs göğse çarpıştık. Tek elle ateş edemiyordum, fakat süngümü kullanabiliyordum. O ve ben işte karşı karşıyaydık. Ya o beni ya da ben onu geçecektim; onu yere serdim! Ve süngümü sapladım! İşte böyle. Bu benim işimdi. Sonra ilerlemeye devam ettim. Evet, çılgına dönmüştüm. Kimse beni durduramazdı. Clem'i o halde görünce!

Siperlerin üzerinden tırmanıp ikinci hatta doğru yöneldik. Tam hattı geçerken yeniden karşıma çıktılar; aynı kolumu kullandım ama bu kez parmaklarımla! İlerlemeye devam ediyordum. İkinci hattın yakınlarında, bizimkilere yetiştim. Sonra bir mermi daha yedim. Mermi, çelik miğferimin bir ucundan girip ötekenden çıktı ve doğruca ayağıma kadar indi. Az daha işimi bitiriyordu!

Biraz sonra, yere yatmış dururken, bizim çocuklardan ikisinin top mermisinin açtığı bir çukurun içine atladıklarını gördüm. Sonra ben de sürünerek oraya girdim. Tabii ki dumandan dolayı hiçbir şey görünmüyordu; bildiğimiz tek şey, bir sonraki adımda başımıza neyin geleceğiydi. Almanlar, elimize geçen bütün cephe hatlarını bizden geri almışlardı. Etrafta bizimkilerden kimsecikler yoktu. Bu yüzden, o çukurda kalmak zorundaydık. Gece boyunca, hareketsiz öylece bekledik. Kan kaybı yüzünden, ara sıra baygınlık geçiriyordum. Zamanın nasıl geçtiğini bilmiyordum. Nerede olduğumu bilmiyordum. Bildiğim, sadece, önümüzde ve arkamızda Almanların olduğuydu. İngiliz hattına nasıl ulaşabileceğimiz hakkında da hiçbir fikrim yoktu.

Bütün gün, yemeden ve içmeden öylece bekleyince, dilim iki kat büyüdü. Ağzımı zor kapatabiliyordum. Mataramı da kaybetmiştim. Nerede olduğumu kestiremiyordum. Etrafa durmaksızın ışıklar saçılıyordu. Gürültü hiç dinmiyordu. Onlar kendi taraflarından, biz de kendi tarafımızdan birbirimize top mermileri yağıdırıyorduk; makineli tüfekler de karşılıklı ateş ediyorlardı. Beni şaşırtan, ateş açan toplarımızın tutukluk yapmasıydı. Bu, canımı daha da çok sıkıyordu. Öyle ki, top mermileri önüme, arkama düşüyor ama hiçbirini çukur açamıyorlardı.

***

Gelen emirler, ilerlememizi istiyordu: “bir süre sonra hareket edeceğiz ve Pozières köyüne doğru ilerleyeceğiz.” Toplarımız, Sausage Vadisi denilen bir yerde tepelerde mevzilendiler. Almanlar sürekli ateş ediyorlardı ve tabii ki biz, bu ateşin içinden geçip karşı yakaya çıkmak zorundaydık. 18 librelik topların asıl etkisi, atış yapıldığında, topun ağızından çıkan merminin yarattığı basınçtı. Topların önünde olduğunuzda, bu basıncı hissediyordunuz. Elbette mermi havada yükseliyordu, ama siz, bulunduğunuz yerde o şiddetli ve ani hava akımına maruz kalıyordunuz. Bu basınca dayanmak gerçekten çok zordu.

Sonra, Almanların karşı ateşinin içine düştük. Her yerde, havada uçuşan top mermileri vardı. Nerede olduğumuzu bilmiyorduk. Tebeşir üretilen bir maden ocağına girdik; orada bizi bunun için eğitilmiş rehberler karşıladı. Takımların önüne düşüp bizi yukarı çıkardılar. Öncekilerde olduğu gibi cephe hattı yoktu; sadece top mermisinin açtığı çukurlar ve kerestelik ağaçlar vardı. Ne cephe, ne cephe gerisi, ne de sınır çizgileri vardı. Burası, sadece etrafı açık ve tahrip edilmemiş bir

alandı. Bölükler nerede olduklarını bilmiyorlardı. Mevzi almamız gerekiyordu ve ister istemez kendi kendimize şunu soruyorduk: “peki şimdi hangi cehennemdeyiz?!” Sonra komutanımız ne yapacağımızı söyledi: “Tamam, buradan buraya (yani, şu kesik ağacın altına kadar) elli metre yukarı çıkıyorsunuz; sonraki bölük de bir sonraki görevi alacak ve bu şekilde ilerlemeyi sürdüreceğiz.”

Bütün gece top mermileri yağmaya devam etti. Bu vaziyette ilerlemeye devam ettik; Üzerimize devasa güller atıyorlardı. Nihayet Cebelitarık Karargahı'na ulaştık. Benim karargahta olmam gerekiyordu, çünkü muhabereciydim. Bulduğumuz yerde on dakika kadar kaldık kalmadık; karargahın üzerine dokuz inçlik bir gülle düştü. Orada bizden yaklaşık yirmi veya otuz kişi vardı. Gülle, çok sağlam betonla kaplı tavanda 5 veya 6 metrelik oyuk açtı. Ama asıl yarattığı basınç korkunçtu. Uzun süren gece boyunca, duvarı koruyan betonu sürekli güllerle dövdüler. Güllenin üstümüzde patlamasından sonra hep şu bağırtıları duyuyorduk: “Sedyeci! Sedyeci!” O gece ağır kayıplar verdik; öyle ki, kayıplarımız bizimkilerin karşıya geçmesinden önce verdiğimizden bile fazlaydı.

***

Bir sonraki gece, hattı geçerken çok berbat anlar yaşadık. Gece boyunca korkunç bir bombardıman vardı ve giderek bombardımana daha çok yaklaşıyorduk. Yol boyu ilerleyip Trones Ormanı'nın sağ tarafında kalan bir topçu mevzisine hareket etmemiz ve hemen önümüzde bulunan Guillemont'a girmemiz gerekiyordu. Orada bulunan topçu bataryası, dakik ve isabetli atışlar yaparak bizi bunaltmıştı. Sonra onlar bataryalarını geri çektiler; sıra bize geldi ve bu kez biz mermileri sürdük ve ateşe başladık. Atacak sadece beş top mermimiz vardı; çünkü daha atışa başlamadan önce, bir topumuz vurulup parçalanmıştı. Ben, muhaberecilerin içinde bulunduğu sığınaktaydım; bu yüzden top atışlarını görmedim. Fakat gülle patlamalarını duyuyorduk ve bir sedyecinin hızla geçip gittiğini gördük. Çok geçmeden, Dublin Siperi'nden bir haber aldık. 277. Tugay Sıhhiye Subayı, Binbaşı Reilly'den bir emir gelmişti. Gelen mesaj şöyleydi: “*Lütfen, aşağıya, 1/3 Batı Lancashire Seyyar Arazi Hastanesi, Alay Yardım Postası'na derhal bir defin ekibi gönderin.*” Gelen mesaj, gerçekten, gönderenin saflığını gösteriyordu! Besbelli ki tecrübesiz bir subaydı, çünkü ilk gecesi idi ve muhtemelen durumun vahametinin farkında değildi. Zira tek bir adam için defin ekibi gönde-

recek kadar askerimiz yoktu! Gün ısıdığında, her yerde cesetler (şişmiş bedenler) vardı ve bu ceset parçalarını kaldırıp toplamak da mümkün değildi. Toplar, gerçekten susmak bilmiyordu ve biz de 24 saat boyunca, dur durak bilmeden, ateş etmiştik. Her yerde, daimi saflar halinde, topçu hatları vardı. Sayıları, hesap edilemeyecek kadar çoktu. Hepsi de hiç durmadan ve saat gibi muntazaman ateş ediyorlardı.

Bir süre sonra, top atışları sinirlerimizi bozmaya başladı. Gerçi epeydir bombalanıyorduk ama bombardıman sesleri bizi o denli etkilememişti. Şimdi ise Almanlar, büyük 5.9'luk mermilerle devamlı isabet kaydediyorlar ve ardından da kaçanları vurmak için şarapnel mermileri yağdırıyorlardı. Fakat beni, sahiden rahatsız eden şey, kendi toplarımızın sesleriydi. Ses dalgaları, çelik miğferinize çarpan bir çatalın sesi gibi, mütemadiyen, başınızın üzerinde uğulduyordu. Dehşet verici bir sestti: çın, çın, çın, çın. Tıpkı sürekli çınlayan bir çatal sesi gibi, gece-gündüz devam eden bu müthiş titreme ve başınızdaki bu gürültüye tahammül etmeniz mümkün değildi. Sahiden içinizi delip geçiyordu. Kaçıp kurtulmanız da mümkün değildi. Bu sesler yüzünden sinirlerinizin bozulması gerçekten mümkün değildi.

***

Müthiş bir koku vardı. Öyle kesifti ki, sizi zehirleyebilirdi. Her taraf, çürümüş et kokuyordu. Eski Alman cephe hattı, ceset doluydu. Cesetler yaklaşık yarım metre boyunda üst üste yığılmış vaziyetteydi ve hepsi morarmıştı. Bu kokuya dayanmak ne mümkün! Cesetler, 1 Temmuz'dan beri burada duruyorlardı. Görüntü berbattı! Albay Pinney, cesetleri toplamak için sedyecileri görevlendirdi; bizim işimiz de cesetleri sedyelerin üzerine koymaktı. Cesetleri, sedyelerin uçlarından tutarak çukurlara attık. Bunların sayısının bini geçtiğini sanıyorum. Kaçını gömdüğümüzü ise hatırlamıyorum. Bu manzarayı hiç unutamayacağım. Sadece 18 yaşındaydım ama şunu düşünebiliyordum: "burada yanlış bir şey var!"

İşim, ölen askerlerin künyelerini toplamaktı. Bazıları, tüfekleri toplayıp sınıflandırmakla görevliydi, bazıları da teçhizatı topladılar. Bir de sedyecilerden oluşan bir takım vardı; onlar da bu ölü askerleri yerden toplayıp bu çukurun kenarına getiriyor ve onları çukura yuvarlıyorlardı. Cesetleri dibe göndermeden önce de, onları iyice kireçliyorlardı.

Eski Alman tel örgü hatlarındaki cesetleri toplama görevi bize verildi. 200'ün üzerinde ceset saydık ve onları çukura attık. Sürekli bombala-

niyorduk ve elbette zayıatlar oluyordu. Bazılarımız başka zayıatların da olabileceğini düşünüyor ve çekingen davranıyorlardı. Ben ise, olan biteni umursamıyordum ve işime devam ediyordum. Sonra aynı şey benim başıma da geldi! Derhal Gomer Evans ve Dick Darling adlı iki erin arasında bir sipere atladım. Atlar atlamaz, o müthiş gürültü arkamda patladı. Bilincim kapanmıştı. Birkaç dakika sonra uyandım; yaşlı Gomer Evans oradaydı ve başının üstü uçup gitmişti. Dick Darling de sırtından vurulmuş ve böbrekleri patlamıştı. İkisini de gömmemiz gerekiyordu. Ama onları çukura koyamadık. Ancak çukurun hemen yanına gömebildik.

Öyle anlaşıyor ki, bütün bu cesetler (ki sayıları nice binleri bulur), vuruldukları 1 Temmuz'dan beri burada öylece yatıyorlardı. Kiminin bacakları yoktu, kiminin bacakları yok bedeninin üstü vardı; kimilerinin de bedeni yok kolları vardı. Korkunç bir manzaraydı. Bedenleri, öldürüldükten sonra bile top mermileriyle dövölüp parçalanmıştı. Onları derhal çukurlara atıyor ve üzerlerini toprakla dolduruyorduk. Akıl almaz bir manzaraydı. Görüntü karşısında ne kendimden geçtim ne de korktum. Tek düşündüğüm, bunları yapanların insan olamayacaklarıydı. Sahi, bütün bunlar ne içindi?! Uzaklardaki hatlar boyunca top mermileri patlıyordu ve biz bu hattan başka bir şey göremiyorduk. Sürekli patlamalar oluyordu. Patlamaların içine düşen birinin canlı kalabileceğine ihtimal veremezsiniz; durum o denli korkunçtu. Ama yine de patlamaların içine doğru gittiğimizi biliyorduk ve kurtulma şansımız da yoktu.

SORULAR

-
1. "Bomba şoku" deneyimi nasıl bir şeydi?
  2. Arkadaşlarının vurulduğunu gören askerlerin bazıları, bundan nasıl etkileniyordu?
  3. Sadece 18 yaşında olduğunu düşünen asker, ne demek istiyordu?
  4. Uzun süre, siperlerde kalan askerlerle yeni gelenler arasında, ölüm karşısındaki tutum açısından hangi farklılıklar vardı?
-

127. ERNST JÜNGER

ÇELİK FIRTINASI

(1920)

Macera arayışında bir genç olan ve orta sınıftan bir aileden gelen Ernest Jünger (1895-1998), 1912 yılında evini terk etti. Orduya girmeyi çok istiyordu; bu yüzden ünlü Fransız Yabancı Lejyonu'na kaydoldu. I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine Almanya'ya döndü. 19 yaşında askere yazıldı ve batı cephesinde teğmen oldu. Jünger, savaş boyunca siperlerde hizmet verdi ve bir de kahramanlık madalyası aldı. Savaşın sonra, felsefe ve doğa bilimleri okudu. Jünger, yazmaya ilk başladığında, yazıları yeni kurulan Nazi Partisi'nin dikkatini çekti. Fakat o, Nazilere katılmadı ve davalarını da desteklemedi. II. Dünya Savaşı'nda yine askere yazıldı; 1944'te Hitler'in hayatına yönelik başarısız suikast girişimine karışan subaylardan birisi de oydu. Jünger'in militarist tutumu, savaşın sonra kökten değişti; o, artık barış için çalışan ve Avrupa'nın birliği sağlamak uğruna seferber olan aktif kişilerden biriydi.

Çelik Fırtınası, Jünger'in ilk romanıydı. Siperlerde geçirdiği günleri anlattığı bu eserde, askerlerin yaşadıklarını, çektikleri sıkıntıları ve aralarında oluşan sıkı bağları canlı bir şekilde anlatmaktadır.

Yazarın Önsözü

19 yaşımıdayken teğmen olmuştum ve bir askeri müfreze komuta ediyordum. İngilizler, cephe hattının benim bulunduğum tarafını kolaylıkla görebiliyordu, çünkü Monchy'nin yıkıntıları arasında büyümüş, mermiler yüzünden yaprakları tamamen dökülmüş dizi halindeki uzun ağaçlar engel oluşturmuyordu. Sol tarafımı, İngilizlerin elinde olan ve Berles-au-Bois'e giden çökmüş yol kapatıyordu; sağ tarafım ise, bizim hatlarımızdan ötelere doğru uzanan bir hendek tarafından kesilmişti. Bu hendek, onun sayesinde attığımız bombalar ve tüfekle atılan el bombaları aracılığıyla varlığımızı hissettirmede, birçok kez bize yardım etmişti.

Bu siperlerde yaşananlar artık bir sır değil. Olan biteni herkes biliyor. O yüzden yine benim yazdığım bu kitap gibi eserleri, tıpkı nice yıllar sonra siper haritalarını açıp bakan ve yaşadıklarını tebessümle hatırlayan askerler gibi, karşı taraftakiler de sempatiyle ve ilgiyle okuyabilirler. Ama ben bu kitapta sadece mavi ve kırmızı siper hatlarını değil,

bu siperlerin içine akan kanları ve bu siperlerde saklı duran askerlerin yaşadıklarını da anlattım.

Zamanla şu kanaatimin daha da güçlendiğini ifade etmeliyim: zorlu geçen savaş dönemi, bize çok şey öğretmiştir. Savaş, bütün yıkıcılığına rağmen, eşsiz bir cesaret okuludur. Cephe hattında direnen ve siperini korumaya çalışan her asker, şunu gayet iyi bilir ki, savaş, işini temiz yapar. Düşman ne kadar güçlüyse, savaştan elde edilen kazanımlar da o oranda büyüktür.

Ağustos'un 23'ünde, kamyonlarla Le Mesnil'e nakledildik. Somme'deki çatışmaların en yoğun yaşandığı bölgeye götürüleceğimizi biliyorduk ama yine de neşemiz yerindeydi. Kamyonlarda şakalaşan askerlerin sesleri, kahkahalara karışıyordu. Akşam karanlığında, Le Mesnil'den, Sailly-Saillisel'e doğru yürüyüşe geçtik; Tabur, geniş bir otlak olan bu bölgede yüklerini boşalttı ve muharebe düzeni aldı.

Karşı taraftan açılan inanılmaz yoğunluktaki batarya ateşi, cephemizin üzerinde gürlüyor ve hatlarımızı dövüyordu. Patlamalardan saçılan binlerce ışık huzmesi, batı ufkunu bir çiçek deryasına döndürüyordu. Tam bu sırada, yaralılar yüzleri solmuş halde ve sırtları üzerinde sürütülerek getirildiler ve dolu dizgin geçip giden topçu ve mühimmat kolları tarafından aceleyle hendeklerin içine dolduruldu.

Rehber olduğum için, çelik miğferli bir asker, müfrezemi yedek kuvvet olarak bir süre görev yapacağımız ünlü Combles'e götürmemin emredildiğini bildirdi. Yolun kenarında onunla birlikte otururken, cephedeki durumu olabildiğince doğal bir şekilde ona sordum. Karşılığında çok can sıkıcı bir hikaye dinledim. Anlattıklarına göre, her iki kanatta hiç kimsenin olmadığı ve siperlerin geriyle hiçbir iletişiminin kalmadığı bir vasatta, askerler mermilerin açtığı çukurlarda bütün gün çömelerek bekliyormuş. Saldırıları durmak bilmeden devam ediyor, cesetler her yere dağılıyormuş. Çıldırtıcı bir susuzluk varmış, yaralananlar ve ölenlerin haddi hesabı yokmuş ve benzer şekilde daha başka birçok şey. Askerin miğferinin çelik kenarı, yüzünü yarısına kadar kapatmıştı ve yüz hareketlerini göremiyordum. Hırıltılı kalın sesi, çatışma seslerine eşlik ediyordu ve aynı tonda çıkıyordu. Anlattıkları beni çok etkilemişti ve duyduklarım karşısında neredeyse donup kalmıştım. Bu askerin dehşetin içinden geçip çaresizliğin sınırına dayanmış olduğunu ve orada çaresizliği de küçümsemeyi öğrenmiş olduğunu görebiliyordum. Ona kalan ise, yalnızca müthiş ve insanüstü bir kayıtsızlık haliydi. Şöyle diyordu:

“Düştüğün yerde, kalırsın. Kimse sana yardım edemez. Kimse eve canlı olarak dönüp dönemeyeceğini bilemiyor. Her gün saldırıyorlar ve buna bir son da vermiyorlar. Herkes, bunun ölüm-kalım meselesi olduğunu biliyor.”

Karanlıkta görebildiğimiz kadarıyla, Combles, harabeye dönmüştü. Yıkıntılar arasındaki kerestelere ve yolun üzerine fırlamış ev eşyalarına bakılırsa, bombardımanın az önce gerçekleşmiş olduğu anlaşıyordu. Mermilerden saçılan şarapneller yüzünden, aceleyle enkaz yığınlarının üzerinden tırmandık ve sığınağımıza ulaştık. Burası, bombalarla delik-deşik olmuş büyük bir evdi. Üç mangayla birlikte buraya yerleştim. Diğer iki manga, karşıdaki bir harabenin mahzenine yerleşti.

Gece 4’te uykumuzdan uyandırıldık. Toplamış olduğumuz yatak parçaları üzerinde yatıyorduk ve kalkıp çelik miğferlerimizi giymemiz istendi. Bu sayede, mahzenin bir köşesindeki kahve kutularının bulunduğu bir torbayı keşfetme fırsatını da yakalamış olduk. Hemen bunlarla güzelce bir kahve yaptık.

Kahvaltıdan sonra, etrafa şöyle bir göz atmak için dışarı çıktım. Ağır toplar, askerlerin konakladığı sakin ve küçük kenti, bir iki gün içerisinde ıssız bir hayalet şehre çevirmişti. Bütün evler, ya tek atışla harap olmuş ya da top mermileriyle darmadağın edilmişlerdi. Öyle ki odaların içleri, bir tiyatro sahnesinin dekoru gibi görünüyordu. Harabeye dönmüş evlerin içindeki cesetlerden, insanın içini bayan bir koku yükseliyordu; çünkü birçok sivil bombardımana yakalanmış ve evlerinin enkazı altında gömülü kalmıştı. Bir küçük kızın cansız bedeni, kapı eşiğinde, bir kan havuzunun içinde duruyordu.

Kilisenin yıkıntılarının önündeki meydan, çok ağır şekilde bombalanmıştı. Burada, dehliz biçimindeki yer altı mezarlıklarının girişi bulunuyordu ve içinde de çok eski bir yer altı geçidi vardı. Bütün birimlerden askerler geçidin içinde hücre tipi küçük odalara dolmuşlardı. Söylenenlere göre, burası duvarlarla çevrilmiş ve Almanların işgali süresince onlardan gizli tutulmuştu. Caddeler, kereste ve duvar yığınlarının etrafından dolaşılan veya üzerinden aşılın, dolambaçlı dar patikalar haline gelmişlerdi. Çok miktarda sebze ve meyve, altı üstüne gelmiş bahçelerde çürümeye terk edilmişti.

Mutfakta hazırladığımız bir akşam yemeğinde bize, bol miktarda, “ihtiyat tayını” verildi ve söylemeye gerek yok, üzerine de acı kahve içtik. Sonra ben, üst kattaki bir koltuğa kuruldum. Etrafa saçılmış mektuplardan, evin Lesage adında bir bira üreticisine ait olduğunu anladım. Yüklükler ve çekmeceli dolaplar ardına kadar açılmışlardı; odada dev-

rilmiş bir lavabo, bir dikiş makinesi ve bir çocuk arabası vardı. Duvarlardaki tablolar ve aynaların hepsi kırılmıştı. Çekmeceler çekilmiş veya boşaltılmışlardı; oda zemini, hepsi karmakarışık bir vaziyette bulunan, iç çamaşırları, korseler, kitaplar, kağıtlar, yatak odası masaları, kırık bardaklar, şişeler, not defterleri, sandalye bacakları, ceketler, pelerinler, lambalar, perdeler, pencere çerçeveleri, menteşelerinden çıkıp fırlamış kapılar, dantelalar, fotoğraflar, yağlı boya tablolar, fotoğraf albümleri, kırık kutular, şapkalar, çiçek saksıları ve yırtık duvar kağıtlarından oluşan ve boyu 1 m.yi bulan öte beriyle kaplıydı.

Öğleden sonra, bombardıman öyle yoğunlaştı ki, artık ayrı ayrı patlama sesleri duyulmuyordu. Sadece korkunç bir gürültü tornadosundan çıkan tek bir ses vardı. Saat 7'den sonra, meydan ve etrafındaki evler, yarım dakikalık aralıklarla, 15 santimlik mermilerle bombalandılar. Bunların arasında birçok patlamamış bomba da vardı. Patlamamalarına rağmen, bu bombalar yüzünden, evler harabeye dönmüştü. Bütün bunlar olurken, biz, hücremizde, bir masanın etrafında, ipek örtü serilmiş koltuklarda, başlarımızı ellerimizin arasına almış vaziyette ve patlamaların arasındaki saniyeleri sayarak bekliyorduk. Sonra şakalaşmalarımız seyrelemeye başladı ve en sonunda, içimizde en cesur olanımızın da sesi kesildi. Ve saat sekizde, iki isabetli atışla, hemen yanımızdaki ev yerle bir oldu.

Saat 9'la 10 arasında bombardıman korkunçtu. Sanki yer sarsılıyordu ve gökyüzü, devasa bir kazan gibi kaynıyordu.

Yüzlerce ağır top, Combles'in üzerine ve etrafına gülle yağdırıyordu. Sayısız top mermisi, uluyarak ve fırlayarak üzerimize geliyordu. Etrafı aydınlatan göz kamaştırıcı ışıklarla birlikte her yeri kesif bir duman kapladı. Başımız ve kulaklarımız zonkluyordu ve sesimizi ancak patlama sesleri arasında bağırarak birbirimize duyurabiliyorduk. Hem mantığın gücü hem de yerçekimi kuvveti, askıya alınmış görünüyordu. Bunun kaçılmaz bir şey veya bir doğal felaket kadar mutlak bir kader olduğu hissine kapılıyordunuz. 3 numaralı müfrezede görevli bir gedikli erbaş buna daha fazla dayanamadı ve çıldırdı.

Saat 10'da, bu cehennem karnavalı yavaş yavaş hız kesti ve muntazam aralıklarla devam eden şiddetli top atışına dönüştü. Bir top mermisini diğerinden tam olarak ayırt etmek hâlâ mümkün değildi.

Sonunda cephe hattına ulaştık. Burası, bombaların açtığı çukurlarda korkudan sinmiş askerler tarafından tutulmuştu; bizim kurtarma ekibi olduğumuzu duyduklarında, sevinçten kısık sesleri titredti. Bavyeralı bir başçavuş, hemen kıtanın denetimini yaptı ve komutayı bize verdi.

Benim müfrezem, alayın mevzilendiği bölgenin sağ kanadını tuttu. Burası, atılan top mermileriyle çökmüş kumlu bir yoldu. Guillemont'un birkaç yüz metre soluna ve daha da kısa bir mesafede olan Bois-de-Tro- nes'in de sağına düşüyordu. Sağımızdaki 76. Piyade Alayı'na bağlı asker-lerden yaklaşık beş yüz metre uzaklıkta mevzilendik. Bu bölge öylesine şiddetli bir şekilde bombalandı ki, askerlerin hiçbiri orada tutunamadılar.

Düşmanın ne kadar uzakta olduğu hakkında hiçbir fikrim olmadığı için, emrimdeki askerlere, en kötüsüne hazır olmaları uyarısında bulun- dum. Hepimiz tetikte beklemeye devam ettik. Geceyi muhtemelen bir metre genişliğinde ve bir metre derinliğindeki bir çukurda, emir erim ve iki çavuşla birlikte geçirdim.

Şafak söktüğünde, etrafımızdaki manzara yavaş yavaş belirginleşti ve gördüklerimiz karşısında hayretler içerisinde kaldık.

Çökmüş yolda, üniforma, silah ve ceset parçalarıyla dolu koca bomba çukurlarından başka bir şey görünmüyordu. Gözün görebildiği her yer, atılan bombalarla saçılan toprakla kaplıydı. Tek bir ot parçası bile göre- miyordunuz. Korkunç görünen bu savaş alanının altı üstüne gelmişti. Yaralılar ve cesetler yan yana duruyordu. Kendimize siper kazarken, birbirlerinin üzerine yığılmış vaziyette cesetler gördük. Bölükler birbiri ardınca şiddetli top ateşi altında kalmış ve birer birer yok edilmişlerdi. Cesetlerin üzerinde, bombardımandan dolayı altı-üstüne gelmiş toprak kütleleri vardı ve düşen bölüğün yerini bir sonraki bölük almıştı.

Çökmüş yol ve arkasındaki arazi Almanların; öndeki arazi ise İngi- lizlerin cesetleriyle doluydu. Kollar, bacaklar ve kafalar, çukurların ağzında tepe yapmıştı. Bizim berbat savunma hattımızın önünde, kop-muş uzuvlar ve parçalanmış cesetler vardı. Ve yüz hatlarından kork- tukları belli olan bu askerlerin bakışlarını gizlemek için, bir çoğunun üstüne paltolar ve yatak çarşafı atılmıştı. Sıcağa rağmen, hiç kimse, cesetlerin üstünü toprakla örtmeyi düşünmemişti.

Guillemont köyü, etrafındaki kır görünümlü yerden ancak bir tek şekilde seçilebiliyordu; çünkü açılan bomba çukurları daha beyaz bir renge bürünmüştü. Guillemont tren istasyonu, önümüzde duruyordu. İstasyon, bir çocuğun oyuncağı gibi parçalanmıştı. Kibrit çöpü gibi ufak tahta parçalarına dönüşmüş Delville Ormanı ise daha arkadaydı.

Gün neredeyse doğmak üzereydi ki, bir İngiliz askeri uçağı, sert bir dönüşle üzerimize doğru dalıp, bir yırtıcı kuş gibi etrafımızda dönme- ye başladı. Biz de o ara, çukurlarımıza girip gizlenmeye çalışıyorduk. Ama mevzilerimizi belirlemekle görevli pilotun keskin gözlerinin bizi bulması gerekiyordu, çünkü bir canavar düdüğü, kısa aralıklarla, etra-

fımızda, acı acı öterek uyarı anonsu yapmıştı. Az bir müddet sonra, bir bataryanın anonsu duyduğu anlaşıldı. Ağır güllerle, birbiri ardınca ve inanılmaz bir öfkeyle, sürekli üzerimize yağdı. Sığınıklarımızda çömeldik; hiçbir şey yapamıyorduk. Ara sıra bir sigara yakıp, hemen elimizden atıyorduk. Her an, bir toprak selinin bizi gömmek için üstümüze hücum etmesini bekliyorduk. Bu arada kopup gelen büyük ve sivri bir tahta parçası, Schmidt'in kolunu parçaladı.

Öğleden sonra, saat 3'te, sağ kanattan askerler geldiler ve artık dayanamayacaklarını söylediler; çünkü sığınakları isabet almış ve yerle bir olmuştu. Onları görev yerlerine geri döndürene kadar, çok uğraşmak zorunda kaldım.

Gece saat 10'dan hemen önce, alayın bulunduğu cephenin sol kanadı, ağır bombardıman altında kaldı ve yirmi dakika sonra, biz de o bombardımandan nasibimizi aldık. Kısa süre içinde tamamen toz ve dumana boğulduk; atılan güllerin çoğu, hemen önümüze veya az arkamıza düşüyordu. Bu gülle kasırgası devam ederken, müfrezemin bulunduğu cephe boyunca ilerledim. Askerler, ellerinde tüfekleri olduğu halde ayakta duruyorlardı; gözleri sanki taşı oyuyor gibi, önlerindeki yere sabitlenmişti. Ara sıra, bir roketten çıkan ışık sayesinde, miğfer ve süngü ısıltılarını görüyordum. Bunları görünce, belki vurulup yere düşürülebilen ama asla esir alınamayan bu bir avuç askere komuta etmekten gurur duydum. İşte böylesi anlarda, moral güç, maddi güçlerin en büyüklerine karşı zafer kazanır. İşte böylesi anlarda, çelikleşmiş irade sahibi bir kişi, en büyük zorluklara bile dayanır.

SORULAR

-
1. Jünger, *Çelik Fırtınası*'nı yazdığı dönemde, yaşadıklarının olumlu bir deneyim olduğuna inanıyordu. Niçin?
  2. Sıradan bir asker, siperlerde nasıl bir deneyim yaşıyordu?
  3. Savaşın içine düşenler, ondan nasıl etkileniyorlardı?
  4. Jünger'in anlattıklarına göre, I. Dünya Savaşı niçin çok yıkıcıydı? Bu savaşın diğerlerinden farkı neydi?
  5. *Çelik Fırtınası*, savaş-karşıtı bir roman mıdır?
-

128. WOODROW WILSON

ON DÖRT MESELE

(1918)

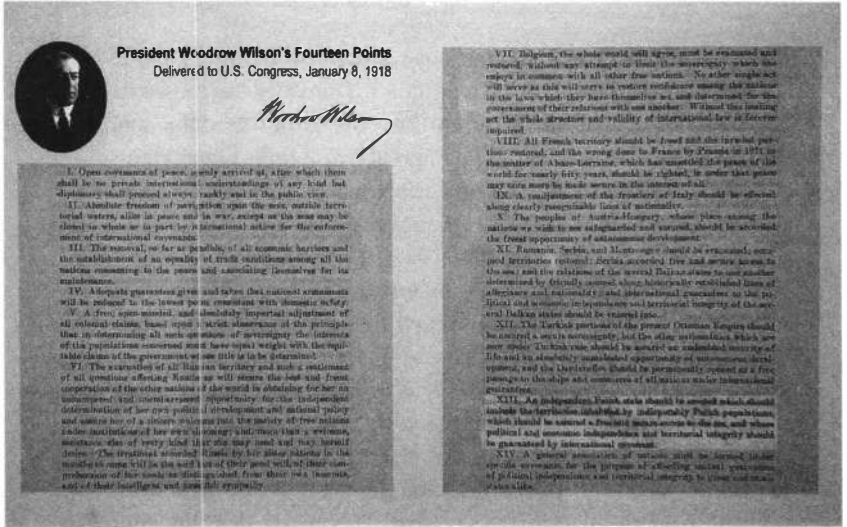
Birleşik Devletler'in 28. Başkanı olan Woodrow Wilson (1856-1924), Amerika'yı, Müttefik Güçler tarafında I. Dünya Savaşı'na soktu. Virginya'da doğan Wilson, eğitimini kuzeyde gördü ve daha sonra da oraya yerleşti. Wilson parlak bir öğrenciydi; okulu bitirdikten sonra ilk olarak Wesleyan Üniversitesi'nde siyasal ekonomi profesörü oldu, daha sonra da Princeton Üniversitesi'nde aynı unvanla çalıştı. İdari konulardaki yetenekleriyle temayüz etti ve 1902'de Princeton Üniversitesi'nin rektörü oldu. Wilson'un referansları öyle güçlüydü ki, 1910'da New Jersey valisi oldu. İki yıl sonra, Demokrat Parti'den aday oldu ve Başkan seçildi. Amerika'yı, Avrupalılar arasında cereyan eden savaşın dışında tuttuğu için 1916'da tekrar Başkan seçildi ama ertesi yıl, Amerikan güçlerini, İngiltere ve Fransa'nın arkasında savaşa sokmaya razı oldu. Wilson'un benimsediği bu politika değişikliğinin temelinde, idealizmi yatıyordu. Ona göre, bu savaş, demokrasi için dünyayı güvenli kılacaktı ve savaşları da sonsuza dek yok edecekti. Dünyadaki sorunları silahla değil, görüşmeler yoluyla çözmek için ideal bir örgüt olarak gördüğü Milletler Birliği, Cemiyet-i Akvam adıyla kuruldu ama Birleşik Devletler Senatosu, Versay Antlaşması'nı onaylamayı reddetti. Bu nedenle, Amerika, hiçbir zaman Cemiyet-i Akvam'ın bir üyesi olmadı.

On Dört Mesele, Wilson'a göre, uğruna I. Dünya Savaşı'nın çıktığı ilkeleri muntazaman özetlemektedir.

Bu savaşa, dayanılmaz boyutlara ulaşan ve halkımızın yaşamını imkansızlaştıran hak ihlalleri yüzünden girdik. Amacımız, bu ihlallerin giderilmesi ve yeniden hak ihlallerinin olmaması için, dünyanın artık kesin olarak güvenli kılınmasıydı.

Bu yüzden, bu savaştan kendimiz için bir şey istiyor değiliz. Bizim isteğimiz, dünyanın, yaşanabilir ve güvenli bir yer kılınması; kendi ulusumuz için olduğu gibi, özgürce yaşamayı, kendi kurumlarını belirlemeyi, zorbalığa ve bencilce saldırganlığa karşı dünyanın diğer halklarıyla hak ve adalet kuralları çerçevesinde ilişki kurmayı isteyen bütün barışsever uluslar için de güvenli hale getirilmesidir. Dünyanın bütün halklarının çıkarı da bu yöndedir. Bize gelince, başkalarına adil davranmadıkça kendimize de adil davranılmayacağını çok açık ve net bir şekilde görüyoruz.

Bu yüzden, bizim amacımız, dünya barışını sağlamaktır ve bunun için yapılması gerekenler de bize göre (ki mümkün olan tek çözümdür) şunlardır:

On Dört Mesele

1. Barış antlaşmaları gizli yollardan ve gizli hükümler içerecek şekilde değil, herkese açık bir şekilde imzalanmalı ve ondan sonra herhangi bir türde hiçbir özel uluslararası anlaşma olmamalıdır. Fakat diplomatik ilişkiler, her zaman açıkça ve kamuoyu önünde yürütülmelidir.

2. Uluslararası antlaşmaların gereği olarak, deniz yollarının, ulusların ortak eylemi aracılığıyla tamamen veya kısmen yasaklanması durumu dışında, savaşta ve barışta, kıta sahanlığı dışında kalan sularda seyrüsefer tamamen serbest olmalıdır.

3. Bütün ekonomik engeller, olabildiğince kaldırılmalı ve barışa razı olan ve barışın devamına katkıda bulunan bütün milletler arasında ticari şartların eşitliği sağlanmalıdır.

4. Ulusal silahlanmanın, ülke savunmasıyla sınırlı en düşük noktaya çekilmesi yönünde karşılıklı olarak garantiler verilmelidir.

5. Egemenlikle ilgili bütün sorunları belirlerken, kolonilerle ilgili bütün talepler, "ilgili halkların çıkarlarının ismi konulacak hükümetin adil talepleriyle eşit ağırlığa sahip olması gerekir" ilkesine tamamen uyularak ve özgürce, açık fikirlilikle ve mutlaka tarafsız bir şekilde karara bağlanmalıdır.

6. Bütün Rusya toprakları askerden arındırılmalıdır; Rusya ile ilgili bütün sorunlar çözümlendiğinde, bu ülkenin siyasal gelişmesini sürdürme ve ulusal politikasını bağımsızca belirleyebilme fırsatını yakalayabilmesi için, rahat hareket edip özgürce kendi kararını verebilmesi açısından diğer ulusların onunla tam ve özgürce işbirliğine gitmeleri güvence altına alınmış olacak ve özgür uluslar toplumuna, kendi seçimi olan kurumların çatısı altında samimi olarak kabul edilmesinin teminatı verilmiş olacaktır ve bu, sadece bir kabulden daha fazla olarak, Rusya'nın ihtiyaç duyabileceği ve bizzat isteyebileceği her türden yardımı almasının da güvencesi olacaktır. Önümüzdeki aylarda, Rusya'nın kardeşleri olan uluslarca imzalanacak olan antlaşma, onların iyi niyetlerinin, Rusya'nın ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarından ayrı tutmadıklarının ve bencilce ve düşüncesizce davranmayıp Rusya'nın hislerini paylaştıklarının göstergesi olacaktır.

7. Bütün dünya uluslarının kabul edeceği gibi, Belçika, bütün öteki özgür ülkelerde olduğu gibi, egemenliğini sınırlayacak hiçbir girişime maruz kalmadan, askerden arındırılmalı ve onarılmalıdır. Başka hiçbir hüküm, bu hükmün hükümetlerin birbirleriyle ilişkilerinin devamını sağlamak için bizzat kendilerinin koyduğu yasalara güvenlerini yeniden tesis etme noktasındaki hizmeti kadar yararlı olamaz. Yaraları sarıcı bu hüküm olmaksızın, uluslararası hukukun bütün yapısı ve geçerliliği, sonsuza kadar, bozuk kalır.

8. Bütün Fransız toprakları özgürleştirilmelidir ve işgal edilen kısımları onarılmalıdır; 1871'de yaşanan Alsace-Lorraine meselesinde Fransa'ya yapılan yanlış, yaklaşık 50 yıldır dünya barışına zarar vermektedir ve bu yanlış, herkesin çıkarına olacak şekilde, barışı bir kez daha güvence altına alabilmek için, düzeltilmelidir.

9. İtalya'nın sınırları, herkesçe tanınan ulusal çizgiler göz önünde bulundurularak yeniden çizilmelidir.

10. Devletler arasındaki yerinin güvence altına alındığını ve korunduğunu görmek istediğimiz Avusturya-Macaristan halklarına, özerk kalkınma yolunda en özgürce fırsat verilmelidir.

11. Romanya, Sırbistan ve Karadağ, askerden arındırılmalıdır; işgal edilmiş toprakları onarılmalıdır; Sırbistan'a, serbestçe ve güvenle denize inme izni verilmelidir; Balkan devletlerinin birbirleriyle ilişkileri, tarihten gelen sadakat ve milliyet bağlarından güç alan dostça istişarelerle belirlenmelidir. Siyasal ve ekonomik bağımsızlığın uluslararası güvenceleri ve Balkan devletlerinin toprak bütünlükleri korunmalıdır.

12. Osmanlı İmparatorluğu'nun Türklerde bulunan kesimlerine güvenli bir egemenlik teminatı verilmelidir. Ancak şu an Türklerin idaresi altında bulunan diğer milliyetlere mutlaka yaşam güvencesi ve kesinlikle saldırıya uğramadan, özerk gelişme fırsatı verilmelidir ve Boğazlar, gemilerin serbest geçişine, uluslararası garantiler altında bütün devletlerin ticaretine daimi olarak açık olmalıdır.

13. Tartışma götürmez bir şekilde Polonyalıların meskun olduğunun bilindiği toprakları da içine alacak şekilde denize serbestçe ve güvenle girişi güvence altına alınmış, siyasal ve ekonomik bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü, uluslararası antlaşmalarla teminat altına alınmış bağımsız bir Polonya devleti kurulmalıdır.

14. Özel antlaşmalar yoluyla kurulmuş, hem büyük hem de küçük devletlere, karşılıklı olarak siyasal bağımsızlık ve toprak bütünlüğü garantisi vermeyi amaçlayan, kapsayıcı bir Milletler Birliği kurulmalıdır.

Yapılan yanlışlıkların düzeltilmesi ve doğrular üzerinde ısrar edilmesi noktasında hayati önemi olan bu konularda, kendimizi, bütün hükümetlerin ve emperyalistlere karşı bir araya gelip ortaklık kuran halkların dostları olarak görüyoruz. Çıkar noktasında da amaç noktasında da bizi bölmek mümkün değildir ve sonuna kadar da onlarla birlikte kalacağız.

SORULAR

-
1. Wilson'a göre, Birleşik Devletler niçin savaşa girmiştir?
  2. Wilson'ın planında ulusal sınırlarla ilgili bazı sorunlara değiniliyor. Başkan'a göre, bu sorunlarla ilgili karar verirken en önemli rolü kim oynamalıdır?
  3. Kurulacak "Milletler Birliği"nin işlevi ne olacaktı?
  4. *On Dört Mesele*, yetkin bir siyasal propaganda örneğidir ama Wilson, bu ideallerini gerçekleştirme konusunda o kadar başarılı değildir. Niçin?
  5. *On Dört Mesele*, Amerikalıların karakteristik özelliklerinden birini yansıtıyor mu? Eğer planı, bir Fransız veya İngiliz devlet adamı yazsaydı, içeriği farklı olur muydu?
-

129. V. I. LENİN

NE YAPMALI?

(1902)

Vladimir İlich Ulyanov (1870-1924), profesyonel bir devrimci olduktan sonra, ünlü takma adını aldı. Lenin, orta sınıf bir aileden geliyordu ve kendisi de devrimci politik mücadelenin içinde olan ağabeyinden çok etkilenmişti. Ağabeyi, 1887'de Çarlık rejimi tarafından yakalanıp idam edildi. O andan itibaren, Lenin, kendini Rus hükümetini devirmeye adanmıştı. Marksist oldu ve yer altı hareketine katıldı. 1895'te, Lenin de yakalandı ve kısa süre Sibirya'da hapsedildi. 1900'den sonra, Sosyal Demokrat Parti'nin Bolşevik kanadının sürgündeki lideri olarak, Rusya dışında yaşadı. Lenin, ancak I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden sonra Rusya'ya dönebildi ve derhal Marksist bir devrim yapmak için çalışmalara başladı. 1917'de, zayıf Çarlık rejimi devrildi ve yerine Aleksandr Kerensky'nin liderliğindeki geçici hükümet geçti. Lenin, olanca gayretiyle, işte bu hükümeti devirmeye çalışıyordu ve Marksist işçilerin egemen olduğu gerçek bir devrimci hükümet kurmak istiyordu. Kasım 1917'de amacına ulaşan Lenin, ömrünün geri kalan bölümünde de, yeni kurulan Sovyetler Birliği'nde iktidarını güçlendirmek için çalıştı.

Lenin, gerçek bir sosyalist devrime ihtiyaç olduğunu savunuyordu ve "Ne Yapmalı?" adlı eserini de bu ihtiyaca olan inancını ifade etmek için yazmıştı. Batılı demokrasilerde olduğu gibi demokratik sendikacılık hareketini savunanlara karşı, o, profesyonel parti kadrosunun önderliğindeki sosyalist devrimi öneriyordu. Lenin'e göre, Rusya'nın ihtiyacı olan köklü değişimi, sadece bu devrimciler gerçekleştirebilirdi.

İşçiler arasında, Sosyal Demokrat bir bilincin *henüz oluşturulmadığını* söyledik. Bu bilinç onlara ancak, dışarıdan getirilebilirdi. Bütün ülkelerin geçmiş tecrübeleri gösterir ki, işçi sınıfı yalnız kendi çabasıyla, salt sendika bilincini, yani sendikalar içerisinde birleşmenin, işverenlere karşı mücadele etmenin ve hükümeti, gerekli iş yasalarını çıkarmaya zorlamak için çalışmanın vb. gerekli olduğu inancını geliştirebilir. Oysa, Sosyalizm kuramı, mülk sahibi sınıfların eğitilmiş temsilcileri olan aydınlar tarafından geliştirilen, felsefi, tarihsel ve iktisadi kuramlardan doğup-gelişmiştir. Sosyal statülerine bakıldığında, modern bilimsel sosyalizmin kurucuları olan Marx ve Engels de, burjuva aydın tabakasına mensupturlar.

Emekçi yığınların hareketlerinin süreci içerisinde, kendi başlarına formüle edecekleri bağımsız bir ideolojiden söz edilemeyeceğine göre, tek seçenek şu oluyor; ya burjuva ideolojisi ya da sosyalist ideoloji. İkisi arasında bir orta yol yoktur (çünkü insanlık, “üçüncü” bir ideoloji yaratmamıştır ve ayrıca da, sınıf karşıtılarıyla parçalanmış bir toplumda, sınıf-dışı veya sınıf-üstü bir ideoloji, asla söz konusu olamaz.) Öyleyse, herhangi bir şekilde, sosyalist ideolojiyi azımsamak, *ondan en küçük miktarda sapmak*, burjuvazi ideolojisini güçlendirmek anlamına gelir. *Kendiliğindenlikten* çok söz edilmektedir, ama işçi sınıfı hareketinin, *kendiliğinden* gelişmesi, onun, burjuva ideolojisine tabi olmasına, onun *Credo programı doğrultusunda gelişmesine yol açar*, çünkü *kendiliğinden işçi sınıfı hareketi sendikacılıktır* ve sendikacılık, işçilerin burjuvaziye ideolojik köleliği demektir. Bundan dolayı, görevimiz, Sosyal Demokrasinin görevi, *kendiliğindenliğe karşı mücadele vermek*, işçi sınıfı hareketini, burjuvazinin kanatları altına sokmak yolundaki bu *kendiliğinden sendikacı çabadan uzaklaştırmak* ve devrimci Sosyal Demokrasi-nin kanatları altına sokmaktır.

Doğrusu, emekçi yığınların eylemini yükseltmek, ancak bu eylem, “iktisadi bir temel üzerinde siyasal ajitasyon”la *sınırlanmadığı* zaman mümkündür. Ve siyasal ajitasyonun zorunlu olarak genişlemesinin temel şartlarından biri, siyasal teşhirlerin *kapsamlı* bir biçimde örgütlenmesidir. Böylesi teşhirler dışında, başka hiçbir şekilde, yığınlara siyasal bilinç ve devrimci eylem eğitimi verilemez. Bundan dolayı, bu eylem bütün enternasyonal Sosyal Demokrasinin en önemli işlevlerinden biridir, çünkü siyasal özgürlük bile, bu tür teşhirlere olan ihtiyacı, hepten ortadan kaldırmaz, olsa olsa, bu teşhirlerin doğrultusunu değiştirir.

Bizler, sadece “iktisadi” siyaset lapasıyla beslenecek çocuklar değiliz; bizler, ötekilerin bildiği her şeyi bilmek istiyoruz; siyasal yaşamın *bütün* yönlerini ayrıntılı olarak öğrenmek ve her bir siyasal olaya *etkin olarak* katılmak istiyoruz. Bunu yapabilmemiz için, aydınların bizim zaten pek iyi bildiğimiz şeyleri biraz daha az yinelemeleri ve henüz bilmediğimiz şeyleri, fabrikamızın ve “iktisadi” deneyimlerimizin bize asla öğretemeyeceği şeyleri, yani siyasi bilgileri daha fazla vermeleri gerekir. Bu bilgileri, siz aydınların edinmesi kolaydır ve bunları, şimdiye kadar sunduğunuz miktarlardan yüz kez, bin kez daha büyük miktarlar halinde bize sunmanız *görevinizdir* ve bu bilgileri, bize, tartışmalar, broşürler ve makaleler biçiminde değil, (açık sözlülüğümüzü bize bağışlayın ama bunlar çoğu defa, bir hayli can sıkıcı olmaktadır), hükümetimizin ve

yöneten sınıflarımızın, hayatın bütün alanlarında şu anda ne yaptıklarını canlı *teşhir*ler biçiminde iletmelisiniz. Bu görevi yerine getirmek için daha çok çaba gösteriniz ve “*emekçi yığınlarının eylemini yükseltmek*” konusunda daha az konuşunuz. Biz, sizin sandığınızdan daha aktifiz ve hiçbir “elle tutulur” sonuç vaat etmeyen talepleri bile, açık sokak çatışmalarıyla, pekala destekleyebilecek güçteyiz! Bizim eylemimizi “yükseltmek” size düşmez, çünkü *eylemden asıl yoksun olan sizlersiniz!* Kendiliğindenliğe daha az boyun eğin ve *kendi eyleminizi yükseltmeyi* biraz daha düşünün, baylar!

Bir işçi örgütü, ilkin, sendikal bir örgüt olmalıdır; ikincisi, olabildiğince, geniş olmalıdır; üçüncüsü, olabildiğince gizlilikten uzak olmalıdır (söylemenin gereği yok ki, burada olsun, daha ileride olsun, söz konusu olan, sadece otokratik Rusya’dır). Öte yandan, devrimcilerin örgütleri, her şeyden önce ve esas olarak, devrimci eylemi meslek edinmiş kişilerden oluşmalıdır (işte bunun için, *devrimcilerin örgütünden* söz ederken, devrimci Sosyal Demokratları kast etmekteyim). Böyle bir örgütün üyelerinin bu ortak özelliği karşısında, *işçilerle aydınlar arasındaki* ve hele ayrı ayrı meslekler arasındaki her türlü ayırım, *tamamen silinmelidir*. Böyle bir örgüt, mecburen çok geniş tutulmalı ve olabildiğince gizli olmalıdır.

Tekrar tekrar söylediğim gibi, örgütle ilgili olarak, “akıllı adamlar” sözüyle kastettiğim, *profesyonel devrimcilerdir*. Kökenleri öğrenci olmuş veya işçi olmuş, önemli değil. İddia ediyorum ki, 1) sürekliliği sağlayan bir istikrarlı önderler örgütü olmadan, hiçbir devrimci hareket, varlığını sürdüremez, 2) hareketin temelini oluşturan ve ona katılan ne kadar büyük sayıda halk yığınları kendiliğinden mücadele içine çekilirlerse, böyle bir örgüte olan ihtiyaç o ölçüde ivedileşir ve bu örgüt de, o ölçüde, sağlam olmalıdır, (yoksa halk dalkavuklarının, yığınların geri kesimlerini peşlerinden sürüklemeleri daha da kolaylaşmış olur), 3) böyle bir örgüt, esas olarak, devrimci eylemi meslek edinmiş kimselerden oluşmalıdır, 4) bir otokratik devlette, bir örgütün üyelerini, devrimci eylemi meslek edinmiş kimselerle ve siyasal güçle mücadele sanatında profesyonel olarak eğitilmiş kimselerle ne denli *sınırlarsak*, örgütü yok etmek o ölçüde zorlaşacak, ve 5) harekete katılabilen ve orada etkin olarak çalışabilen işçilerin ve öteki toplumsal sınıflardan gelme öğelerin sayısı, o ölçüde *büyük* olacaktır.

Bütün gizli işlevlerin, olabildiğince az sayıda profesyonel devrimcilerin ellerinde toplanması, bunların, “herkesin adına düşüneceği” ve tabanın, *hareket* içinde etkin bir rol oynamayacağı anlamını taşı-

maz. Aksine, tabanı oluşturanlar, kendi safları arasından, artan sayıda profesyonel devrimciler çıkaracaklardır, çünkü bileceklerdir ki, birkaç öğrencinin ve iktisadi mücadeleyi yürütmekte olan birkaç işçinin bir “komite” kurmak üzere bir araya gelmeleri, yetmemektedir ve bir kişinin, kendini devrimci olarak eğitebilmesi için uzun yıllar gerekmektedir ve taban sadece amatörce yöntemleri değil, böyle bir eğitimi de “düşünecektir.” Örgütün gizli işlevlerinin merkezileştirilmesi, asla, hareketin bütün işlevlerinin merkezileştirilmesi anlamını taşımaz. Bir “düzine” profesyonel devrimci, bu işle ilgili gizli işlevleri merkezleştiriyor diye, en geniş yığınların illegal basına etkin olarak katılması azalacak değildir; aksine, on kat *artacaktır*. Illegal basını okumanın, ona yazı yazmanın ve bir ölçüde de, onu dağıtmanın, gizli çalışma olmaktan hemen hemen çıkmasını, bu yolla ve ancak bu yolla, sağlayacağız. Çünkü polis, binlerce dağıtılan bir gazetenin her biri için kovuşturma başlatmanın imkansız olduğunu kısa zamanda anlayacaktır. Bu, sadece basın için değil, hareketin bütün işlevleri için, hatta sokak gösterileri için bile geçerlidir. Yığınların eyleme etkin olarak ve geniş ölçüde katılması, bundan bir zarar görmeyecektir; aksine, polisten geri kalmayacak şekilde profesyonel eğitim almış “bir düzine” deneyimli devrimcinin, çalışmanın bütün gizli yönlerini, bildirilerin hazırlanması, tahmini planların düzenlenmesi ve her kent bölgesi için, her fabrika bölgesi için ve her eğitim kurumu için vs. lider grupların atanmasını merkezleştiriyor olmasından yarar görecektir (bu “demokratik olmayan” görüşlerime itiraz edileceğini biliyorum, ama hiç de zekice olmayan bu itiraza cevabımı, daha sonra vereceğim). En gizli işlevlerin bir devrimciler örgütünde merkezileşmesi, geniş yığınlara yönelik ve bu yüzden de, olabildiğince gevşek ve gizlilikten uzak bulunan, işçi sendikaları gibi, işçilerin kendi kendilerini eğittikleri çevreler gibi ve illegal yayınları okuma çevreleri gibi, nüfusun *bütün* öteki kesimleri arasındaki sosyalist ve demokratik çevreler vs. gibi büyük sayıda öteki örgütlerin eylem alanını genişletecek ve niteliğini zenginleştirecektir. Her yerde, böyle çevrelerimiz, sendikalarımız ve örgütlerimiz olmalıdır; bunlar, *olabildiğince çok sayıda* olmalı ve yerine getirdikleri işlevler, olabildiğince çeşitli olmalıdır, ama bunları, *devrimcilerin* örgütüyle birbirine karıştırmak, aralarındaki sınır çizgisini silmek, yığın hareketine “hizmet edebilmek” için, kendilerini, özel olarak ve tamamen Sosyal Demokrat eyleme aday ve sabırla, inatla, profesyonel devrimci *eğitimlerini* yapan adamlar gerektiği konusunda zaten zayıf olan bilinci daha da zayıflatmak, saçma ve zararlı olacaktır.

SORULAR

-
1. Lenin muhalif olmak hakkında ne düşünüyor? İnsanlar sosyalist düşünceye neden sıkı sıkıya bağlı olmalıdır?
  2. Lenin, sendikacılığı işçi sınıfı için niçin uygun görmüyor?
  3. Bir devrimci hareket, neyi başarmak zorundadır?
  4. Lenin, devrimci hareketin, merkezi bir yapıya kavuşturulması gerektiğini savunuyor. Niçin? Bu düşüncesi, kendi çıkarlarını düşündüğünü mü gösterir?
  5. Lenin, sonunda amacına ulaştı ve Rus hükümetini devirdi. "*Ne Yapmalı?*" kitabında açıkladığı görüşler, sözde devrimciler tarafından başka yerlerde de uygulanabilecek öneriler olarak görülebilir mi?
-

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

130. J. M. KEYNES

BARIŞIN EKONOMİK SONUÇLARI

(1919)

Modern iktisatçıların en seçkinlerinden biri olan John Maynard Keynes (1883-1946), akademisyen bir İngiliz ailenin oğlu olarak dünyaya geldi. Eğitimini Eton'da ve Kral'ın üniversitesi olan Cambridge'de aldı. Baştan beri, özellikle de matematik ve klasikler alanında, parlak bir öğrenciydi. Cambridge'de, mükemmel bir kariyeri vardı ve üniversitede faaliyet gösteren topluluklarının en seçkinlerinden biri olan, "Havariler"e seçildi. Matematiğe ilgi duyan Keynes, Vanessa Bell ve Virginia Woolf'un da içinde bulunduğu London Bloomsbury Group'la olan ilişkisinden sonra, uygulamalı iktisat bilimine yöneldi. Kariyerini yönetim alanında yaptı ve Cambridge'de bir profesör olarak çalışmalarını sürdürdü. Ününü, *Genel İstihdam, Faiz ve Para Teorisi* (1935-36) adlı eserine borçluydu. Teknik bir çalışma olan bu eserde, işsizliği azaltmak için devletin ekonomiye müdahale etmesini savunuyor ve talep ile bütün ekonomik şartlar arasında ilişki kuruyordu.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Versay Konferansı'na katılan İngiliz heyetinde yer alan Keynes, sonuç metninden dolayı öylesine hayal kırıklığına uğradı ki, sonunda görevinden istifa etti ve *Barişın Ekonomik Sonuçları*'nı yazdı. O, Almanya'dan istenen tazminatın, Avrupa'yı yeniden inşa etme amacına hizmet etmeyeceğini ileri süren ilk kişiydi.

İngiltere'de, sokağa çıkıp etrafınıza şöyle bir baksanız dahi, bir çağın kapandığını rahatlıkla görebilirsiniz. Ama İngilizler, hâlâ bu gerçeğe gözlerini kapamaya devam ediyorlar. Bizler, savaş öncesinde nerede kalmışsak, hayatımıza oradan devam etmeye çalışıyoruz. Sadece şu farkla: öyle görünüyor ki, bir çoğumuz, savaş öncesine göre artık biraz daha zengin. Savaştan önce milyonları harcıyorduk; şimdi öğreniyoruz ki,

aynı şeyler için yüz milyonları harcayabiliriz ve bundan zarar da görmeyebiliriz. Galiba, iktisadi hayatımızın imkanlarını sonuna kadar tüketmek için çok çaba harcadık ama yine tam olarak bunu başaramadık! Bu yüzden olsa gerek, sadece 1914'ün konforuna geri dönmek için değil, bu konforun daha da artması için her şeyi yapıyoruz. Nitekim, bütün kesimler, aynı planları yapıyor. Zenginler daha çok harcayıp daha az tasarruf etme hesapları yapıyor, fakirler de daha çok harcayıp daha az çalışmanın yollarını arıyorlar.

Fakat bilinçsizliğin bu kadarı, belki ancak İngiltere'de (ve Amerika'da) görülebilir. Kıta Avrupası'nda yer yerinden oynuyor ama kimse çalkantıların farkında değil. Avrupa'daki sorun, basit bir aşırılık durumu veya "işgücü sıkıntısı" meselesi değildir, bilakis Avrupa bir ölüm kalım hali yaşamaktadır; açlık öyle bir sınıra dayanmıştır ki toplu ölümlerin olması işten bile değildir; kısacası, bütün bunlar yıkılmak üzere olan bir uygarlığın yaşadığı korkunç sarsıntılardır.

İlk olarak savaş döneminde yapılan devasa harcamalar, fiyatların aşırı yükselmesi ve paranın değerinin düşmesi nedeniyle, değer birimi büsbütün istikrarsızlaştı ve bunun sonucu olarak da mali konularda sayı ve büyüklükle ilgili bütün hislerimizi yitirdik. Sınırlı imkanlarımızı öylesine aştık ve beklentilerini geçmiş üzerine kuranlar o kadar sıklıkla yanıldılar ki, sokaktaki adam, artık, ona yetkin bir eda ile söylenen her şeye inanmaya hazırdır. Ve miktar ne kadar büyürse, sokaktaki adamın onu kabulü de o ölçüde kolay olmaktadır.

Mevcut Antlaşma'yla, Almanya'ya dayatılan tazminatın bir benzeri daha önce görülmüş değildir. Çünkü önceki savaşlardan sonra talep edilen tazminat, iki temel açıdan, bu antlaşmada talep edilen tazminattan farklıydı. Daha önceki savaşlarda talep edilen meblağ belliydi ve ödemenin de toptan ve defaten yapılması istenmişti. Ayrıca mağlup olan taraf, yıllık taksitlerini nakit olarak ödeme sözünü tuttuğu sürece, daha önceki antlaşmalarda, o ülkeye baskı uygulamaya gerek duyulmamıştı.

Fakat daha önce açıkladığımız gerekçeler yüzünden, bu savaşta talep edilecek tazminatın miktarı henüz belirlenmemiştir ve belirlendiğinde de aşırı olan toplam meblağı ne nakit olarak ne de toptan ödemek mümkün olabilecektir. Bu yüzden, tazminatı tahsil etmek, ödemenin şeklini belirlemek ve zorunlu tenzilatları ve gecikmeleri onaylamak için bir kuruma ihtiyaç vardı. Bu kurumun, her yıl gerekli tahsilatı yapabilmesinin tek yolu, düşman ülkelerin ekonomileri üzerinde, onu geniş yetkilerle donatmaktır. Çünkü bundan böyle bu ülkelere, idaresi alacaklıla-

rının eline geçmiş ve alacaklıların çıkarları doğrultusunda yönetilecek iflas etmiş bir şirket muamelesi yapılmalıydı. Ancak işin aslına bakılırsa, bu organın yetkileri ve işlevleri, bu amacın gerektirdiğinin de ötesinde genişletilmiştir; Tazminat Komisyonu ise, Antlaşma'da ucu açık bırakılması uygun görülen çok sayıdaki iktisadi ve mali konuda nihai karar meci olarak kurulmuştur.

Bu meselenin adil bir çözüme kavuşmasının, bütünüyle, bizim vereceğimiz teminatlara veya iktisadi gerçeklere bağlı olduğunu söylemekle yetinmek istemiyorum. Almanya'nın bir neslini köleleştirme, milyonlarca insanın yaşam kalitelerini düşürme ve bütün bir ulusun mutluluğuna engel olma politikası, menfur ve iğrenç sayılmalıdır (bu, uygulanabilir bir politika olsa bile, bizi zenginleştirse ve uygar Avrupa yaşam tarzının köküne kibrit suyu dökecek kadar zararlı olmasa bile, yine de menfur ve iğrenç görülmelidir). Bazıları, bu politikayı, Adalet adına öneriyor. İnsanlık tarihinin büyük olaylarında, ulusların karmaşık kader ağlarının çözüldüğü anlarda, adaleti tesis etmek bu kadar ucuz olmamıştır. Öyle olsa bile, din veya ahlak kuralları, ana-babalarının veya idarecilerinin işlediği suçların cezasını düşmanlarının çocuklarına ödetme yetkisini uluslara vermemektedir.

Görebildiğim kadarıyla, durumun asli gerçeklerini basitçe açıklamış bulunuyorum. Avrupa, şu an dünya tarihindeki en yoğun nüfusa sahiptir. Bu nüfus, görece yüksek hayat standardına alışmıştır; öyle ki bugün bile, bu nüfusun bazı kesimleri ilerde durumlarının kötüleşmesinden daha çok, iyileşmesini beklemektedir. Diğer kıtalarla karşılaştırıldığında, Avrupa, başkasına muhtaç olmadan yaşayabilecek bir kıta değildir; özellikle de, yiyecek açısından kendini doyuracak kaynaklara sahip değildir. İçerdeki nüfus, dengeli bir şekilde dağılmamıştır; tersine, nüfusun çoğu, görece az sayıdaki kalabalık sanayi merkezlerinde toplanmıştır. Bu nüfus, savaştan önce, gelir düzeyleri arasında fazla fark olmadan, kendi yağıyla kavruluyordu ve bunu, kömür, demir, nakliyat ve diğer kıtalardan yiyecek ve hammadde ithalinin kesintisiz bir şekilde devamı sayesinde ayakta duran hassas ve son derece karmaşık bir organizasyon vasıtasıyla yapmıştı. Bu organizasyonun yok olmasıyla ve mal arzı akışının kesilmesiyle birlikte, bu nüfusun bir bölümü, geçimlik bulmakta sıkıntı çekmektedir. İhtiyaç fazlası olanlar, göç edemezler. Zira onları kabule hazır ülkeler bulunsa bile (ki şu an böyle bir şey de söz konusu değildir) bunların denizaşırı ülkelere nakledilmeleri yıllar alır. İşte bu nedenle, bizi bekleyen tehlike, Avrupalıların yaşam

standardının, bazıları için gerçek bir açlık tehlikesi içeren bir noktaya doğru hızlı bir şekilde gerilemesidir (ki Rusya'da bu noktaya zaten gelinmiştir; Avusturya'da da aynı noktaya yaklaşılmaktadır). İnsanlar, her zaman, sessiz-sakin bir şekilde ölümü beklemezler. Çünkü açlık, bazılarını uyuşuk, çaresiz ve ümitsiz kılar ama başka bazılarını da sinirli kılar ve isterik bir kararsızlığa ve öfkeli bir ümitsizliğe sürükler. Ve acı çeken bu insanlar, bu örgütlenmeden geriye kalanları da devirebilir ve karşı konulmaz ihtiyaçlarını ümitsizce gidermeye çalışırken uygarlığı da batırabilirler. İşte asıl tehlike budur ve artık bütün kaynaklarımızla, cesaretimizle ve idealizmimizle, bu tehlikeye karşı işbirliği yapmamız gerekir.

Lenin'in, kapitalist sistemi yıkmanın en iyi yolunun, paranın değerini düşürmek olduğunu söylediği ifade edilir. Evet, enflasyonun sürekli olması halinde, hükümetler, gizlice ve hissettirmeden, vatandaşlarının servetlerinin önemli bir kısmına el koymuş olurlar. Bu yöntemle, onlar sadece servete el koymuş olmazlar, ayrıca bu işi *keyfi olarak* da yapmış olurlar ve bu süreçte, birçokları fakirleşirken, bazıları da zengin olur. Servetin keyfi olarak yeniden paylaştırılmasıyla ilgili bu kötü görüntü, sadece mal güvenliğini tehdit etmekle kalmaz, mevcut zenginliğin dağılımında hakkaniyete riayet edildiğine dair inancı da sarsar. Tam da bu sırada "vurguncular" türer. Bunlar, sistemin kaymağını yiyen ve hak ettiklerinin ötesinde ve hatta umduklarından yahut istediklerinden fazla sistemden nemalanan kişilerdir. Bu kişiler, enflasyon yüzünden proletaryadan daha az olmamak üzere fakirleşen burjuvazinin nefretini üzerlerine çekerler. Enflasyon artarken, paranın gerçek değeri de aydan aya büyük dalgalanmalar gösterdikçe, kapitalizmin temelini oluşturan, borçlu ve alacaklı arasındaki bütün asli dengeler bozulur ve anlamsız hale gelir. Zengin olma süreci de yozlaşıp bir kumara ve şans işine dönüşür.

Evet, Lenin kuşkusuz haklıydı. Toplumun temelini sarsmanın en ustaca ve en kesin yolu, paranın değerini düşürmektir. Paranın değeri düşmeye devam ettikçe, iktisat yasasının bütün gizli güçleri, yıkım yönünde sürece dahil olur ve bu süreç öylesine hissedilemez bir şekilde işler ki, yıkıma doğru gidildiğini milyonda bir kişi bile fark edemez.

Savaşın daha sonraki aşamalarında, savaşa katılan bütün devletler, mecburen veya beceriksizliklerinden dolayı, bir Bolşevik'in planlayarak yapabildiklerini bizzat yaşayarak tecrübe ettiler. Savaş bittiği halde, bu hükümetlerin çoğu, şu an dahi, yönetim zaaflarından dolayı, aynı yanlışları tekrarlamaya devam ediyorlar. Ancak, bundan daha kötüsü,

halen pek çoğu saçma sapan yöntemler uygulayan Avrupa hükümetleri, bu zaafılarından ayrı olarak, kötü yönetimlerinin neden olduğu aşık sonuçlar ortadayken, halkın infialini, “vurguncular” olarak bilinen bir kesimin üzerine yönlendirmek istiyorlar. Bu “vurguncular”, aslında, kapitalistlerin girişimci sınıfıdır; yani, bütün kapitalist toplum içindeki aktif ve yapıcı unsur bunlardır ve fiyatların hızla arttığı bir dönemde, isteyerek veya istemeden, yani ellerinde olmadan, kısa yoldan servet sahibi olurlar. Fiyatlar sürekli artarsa, mal stoklayan veya mülk satın alan yahut demirbaşaya yatırım yapan her tüccar, kaçınılmaz olarak, kâr elde eder. İşte Avrupa hükümetleri, halkın nefretini bu sınıfa karşı yöneltmekle, Lenin’in kıvrak zekasının gayet doğru bir şekilde tespit etmiş olduğu bu ölümcül süreçte bir adım daha atmış oluyorlar. Vurguncular, fiyat artışlarının bir sonucudurlar, nedeni değil. Bu hükümetler, bir yandan halkın girişimciler sınıfından nefret etmesine çanak tutarlarken, öte yandan da enflasyonun kaçınılmaz sonucu olarak, yerleşik refah dengesini ve verilmiş taahhütleri birdenbire ve keyfi olarak bozmak suretiyle sosyal güvenliğe darbe vurmuş olmakta ve böylece 19. yüzyılda kurulan sosyal ve iktisadi düzeninin devamını daha da imkansız bir hale getirmektedirler. Üstelik bu hükümetlerin, bu düzenin yerine hangisini inşa edebilecekleriyle ilgili hiçbir planları da yoktur.

İşte bu nedenle, Avrupa’da, 19. yüzyıldaki sınaî zaferlerden doğan ve çok değil birkaç yıl öncesine kadar her şeye gücü yeten efendimiz gibi görülen büyük kapitalist sınıfın, Avrupa’da olağanüstü bir zaafiyet içine düştüğünü görüyoruz. Bu sınıfın mensupları, şu an öylesine büyük bir dehşet hali yaşamakta ve ürkeklik içerisinde bulunmaktadır ki, bu kişilerin toplumdaki yerlerine ve toplumsal yapıda kendilerine ihtiyaç duyulduğuna dair inançları öylesine azalmıştır ki, açıkçası, bunlar öylesine korkutulup sindirilmişlerdir ki, artık işlevlerini yerine getiremez bir hale düşmüşlerdir. Yirmi beş yıl önce, İngiltere’de durum böyle değildi. O dönemde, İngiltere’deki kapitalistlerin durumu, bu sınıfın şu an Birleşik Devletler’deki konumu kadar güçlüydü. O zaman, kapitalistler kendilerine inanıyorlar, toplumda bir değeri olduğunu, servetlerini diledikleri gibi kullanabileceklerini, sahip oldukları konumlarının devam edeceğini ve güçlerini engellenmeden kullanabildiklerini düşünüyorlardı. Şimdi ise, her küçümseme tavrı önünde titriyorlar. Öyle ki onlara Alman yanlısı, uluslararası sermayedarlar veya vurguncular diye hitap edin, hırpalayacak şekilde eleştirmemeniz karşılığında, size istediğiniz fidyeyi

verirler. Kendi enstrümanlarıyla, kendilerinin kurdukları hükümetler ve sahibi oldukları basın eliyle kendilerinin mahvedilmelerine ve zarar görmelerine ses çıkarmazlar. Bu tabloya bakınca, şunu düşünmeden edemiyorum: belki de her toplumun yıkımı yine kendi elleriyle olur değişti, tarihsel olarak doğrudur.

SORULAR

-
1. Büyük Savaş, Avrupa toplumunu nasıl etkilemiştir?
  2. Keynes, Almanya'dan aşırı savaş tazminatı alınmasına neden karşı çıkıyor?
  3. Keynes, enflasyonu, iktisadi ve siyasal istikrarın önündeki ciddi bir tehlike olarak tanımlıyor. Niçin?
  4. Keynes'e göre, daha önce Avrupa'da güvenilir bir sınıf olan kapitalist girişimcilerin başına neler gelmiştir?
  5. Woodrow Wilson, I. Dünya Savaşı'nı, demokrasi ve barış uğruna verilmiş canhıraş bir mücadele olarak görüyordu. Keynes'in eserinden hareketle, savaşın sonucunun bu kavramların değerlerini artırmış olduğunu söyleyebilir misiniz?
-

131. WINIFRED HOLTBY

KADINLAR VE DEĞİŞEN UYGARLIK

(1934)

İngiliz romancı, şair ve gazeteci Winifred Holtby (1898-1935), yirminci yüzyılın ilk yarısında ülkesindeki feminist harekete katıldı ve barış taraftarlarının davalarına destek verdi. Çiftçilik yapan bir ailenin kızı olarak dünyaya gelen Holtby, Yorkshire'ın Doğu İlçesi'nde ilk kadın Meclis Üyesi olan annesinden çok etkilendi. Eğitimini taşrada gördü ve kısıtlı imkanlarla Oxford'daki Sommerville Koleji'nde tarih bölümünde okudu. Burada, I. Dünya Savaşı sırasında Kadın Yardımcılar adlı grupta, gönüllü olarak çalıştı. Oxford'da, Londra'ya göç ettikten sonra birlikte yaşadığı Vera Brittain'le ömür boyu süren bir dostluk kurdu. Meslek hayatına, önce, gazetecilikle başladı ve o günün önde gelen birçok gazetelerinde yazdı. Bunların arasında liberal Manchester Guardian da bulunuyordu. 1926'da, feministlerin çıkardığı haftalık dergi *Time and Tide*'in editörü oldu. Holtby, o zamana dek, eserlerinde sosyalist bir tat ve Yorkshire'ı anımsatan bir lezzet bulunan ünlü bir romancıydı. Britanya'da kadınlara oy kullanma hakkının verilmesinden sonra ise, kadınları eğitmek için yorulmak bilmez bir şekilde çalıştı ve *Yeni Seçmenin Parti Programı Kılavuzu* (1929) adlı kitabını yayınladı. Kısa süreliğine kaldığı Güney Afrika'da hem kurgusal hem de sosyolojik eserler yazmaya devam etti. Virginia Woolf'u değerlendirdiği kitabı (1932), Bloomsbury grubuna mensup kadın yazarlara olan ilgiyi artırdı ve en önemli eseri olan *Güney İlçesi* (1936), ölümünden kısa süre sonra yayınlandı. Eser, iki kez sinemaya uyarlandı ve bir kez de televizyon dizisi olarak filme çekildi. Holtby 1935'te öldü.

Kadınlar ve Değişen Uygarlık (1934), Holtby'nin, gazetecilik eğitimi aldığını gösteren sosyolojik eserlerinden biriydi. (Çağdaşlarımızın hâlâ "Çöküş" olarak adlandırdıkları) Büyük Buhran'dan derinden etkilendi; çünkü bu krizin İngiliz kadınların son zamanlarda elde ettiği kazanımları ellerinden alacağından korkuyordu.

Çöküş Kompleksi

"Çöküş kompleksi" adını verdiğim bir grup tepkisel davranışın zararları giderek daha net görülmeye başlamıştır. Bunlar son beş yıl zarfında daha göze batır hale gelmiştir ve bundan, özellikle de Ateşkes'ten bu yana

geçen zaman zarfında artık birer yetişkin olan genç kadınlar ve erkekler etkilenmektedir. Bu doğaldır; zira bu durumu, onların yaşadıkları dönemin zorlu şartlarına bağlamak mümkündür. Ama bu genç kadınlar ve erkekler, yaşadıkları bu kompleksin önemini kavramamış görünmekte ve bunun, büyüklerinin naif cehaletleri sonucu göremedikleri değiştiremez bir doğa kanunu olduğunu sanmaktadırlar.

Çöküşün, kadınların ekonomik durumları üzerindeki olumsuz etkisi çok açıktır. Bunu, sadece sanayide çalışan ve meslek sahibi olan kadınların yaşadığı işsizlik sorunlarında değil, çalışan evli kadınlarla, ofislerde çalışıp “babasından cep harçlığı alan” işçi kızlarla, fabrikalarda çalışan örgütsüz geçici kadın işçilerle ilgili ciddi sorunlarda ve nafaka, geçimlik ve ayrılık aylıklarıyla ilgili taleplerde karşımıza çıkan daha derin acılarda da görmek mümkündür. Bunlar, kıtlığın yol açtığı sıkıntılardır. Halkın satın alma gücündeki azalma nedeniyle, herkes, mamul ürünleri adil şartlarda alamıyorsa, işte sıkıntı buradadır.

Savaş döneminde kadınlar, sanayinin hemen her dalına ve her mesleğe el attılar. Buna diplomalık da dahildi. Gerçi bu kitabın kaleme alındığı yıllarda (ileride çıkabilecek fırsatları araştırmakla görevli bir komite olsa da) bu meslek hâlâ kadınlara kapalıydı. Ama kadınlar, bu meslek dalında da kendilerini gösterdiler. Nitekim, maceracı bir bayan olan Gertrude Bell, mütevazı bir görev olarak, Yardımcı Siyasi Memur unvanıyla, bir süre Irak'ta İngiltere temsilcisi olarak görev yaptı. Kadınlar, taşımacılıkta, mühendislikte, kimya sanayinde, tekstilde, terzicilikte ve marangozculukta, Sanayi Devrimi'nin o ilk karmaşık kapışma döneminin ardından erkeklerin eline geçmiş olan işleri geri aldılar. Almakla kalmadılar, bu işleri zevkle de yaptılar.

Sonra erkekler geri döndüler ve terhis olduktan sonra, önceki işlerini geri istediler. Durum, kritikti.

Bazı erkekler, işlerinin başkalarına verilmeyeceğine dair söz almışlardı; fakat bazıları işlerine geri dönmediler. Bazı kadınlar, hiç itiraz etmeden, küreklerini, torna tezgahlarını ve çapalarını erkeklere geri verdiler. Onlar “savaş süresince” çalışmışlardı ve bu işlere “el koyma” gibi bir niyetleri de yoktu.

Fakat ötekiler, farklı düşünüyorlardı. Kadınlara şu söylendi: “sizler, iki üç nesildir yüksek vasıflı ve daha iyi ücretli sınıai pozisyonlardan dışlanmış bulunuyorsunuz. Sizin bazı işlere gücünüz yetmez.” Bu, bir yalandı. Savaş sırasında, kendi becerileri ve çalışkanlıklarıyla, bunun böyle olmadığını kanıtlamışlardı. Gerçekten de, sebepsiz yere, hile ve

yalanla onlara fırsat kapıları kapatılıyordu. Onlar da, her erkek gibi dümenin başına geçebilir, idari bir makama gelebilir veya para sayma sorumluluğunu üzerlerine alabilirlerdi. Ama en az kardeşleri olan erkekler kadar onlara da ait olan bu dünyada, onlara haksızca bir makamı işgal eden kimseler muamelesi yapılıyordu.

Halinden memnun olmayan bu kadınların bazıları, işlerinden kovuldular; bazıları da işverenlerince daha az maliyetli görüldükleri için işlerinde kaldı ve istenmeyen grev kırıncılar oldular. Bunun dikkat çekici bir örneği, “yazıcı asistanlar”dı. Bunlar, kamu hizmetinde görevli olup tamamen mekanik ve rutin işleri yapan, en düşük dereceli evrak memurlarıydı. Görevden ayrılmış erkeklerin kurduğu örgütler, bu işlere erkeklerin alınması için defalarca başvuruda bulundular ama red cevabı aldılar. Cevabın haklılaştırılması için ise, zaten yetersiz ücret ödenen işin, erkekler için “çok mekanik” olduğu söylendi.

Sonra patlama olarak adlandırılan dönem geldi; Güney’de mantar gibi yeni sanayiler fışkırdı; şehirler büyüdü. Altı veya yedi yıl zarfında üretim muazzam derecede arttı ve kadınlar da alışık olmadıkları işlerde boy gösterdiler. Ara sıra yerel düzeyde olup ulusu rahatsız etmeyen bazı eleştiriler olsa da, gidişat fena değildi.

Ama çöküş, her şeyi değiştirdi. 1928’den sonra, işler, görev olmaktan çıktı: savaş döneminde yapılan propagandada, kızlara, yapılmasının yurtseverliğin gereği olduğu öğretilen işler gitmiş, bunun yerine, bu işler ekmegini kazanan erkeklere ve aile geçindiren babalara tahsis edilmesi muhtemel ayrıcalıklara dönüşmüştü. Sonra kadınlara, evlerine dönmeleri söylendi.

İşte acılar o zaman başladı ve hâlâ da sürüyor. O zaman, işleri kadınlar alıyor ve buna kızanlar erkekler oluyordu; şimdi ise, işleri erkekler alıyor ve buna kızanlar kadınlar oluyor.

14 Kasım 1933’te, Westminster’da bulunan Central Hall’de, evli kadınların ücretli işlerde çalışma hakkını savunmak üzere kadın örgütlerinin organize ettiği bir miting yapıldı. Miting alanı, katılımcılar tarafından tika basa dolduruldu. Katılım yoğun değildi, bayraklar o denli coşkulu sallanmıyordu ama ortam savaş öncesinde oy hakkı elde etmek için yapılan mitingleri hatırlatıyordu. Ardından gelen Mart ayında, meydan yine doluydu. Burada da, benzeri bir talep dile getirildi ve “eşit işe, eşit ücret!” sloganları atıldı.

Ocak 1934’te, *New Chronicle*’da, kadın sekreterler hakkında, ünlü bir yazarın kaleminden çıkan bir makale yayınlandı. Makalede, kızların

sadece daha iyi beslenebilmesi ve daha iyi evlerde oturabilmeleri için değil, daha zarif görünmeleri, daha onurlu ve bundan dolayı da işlerinde daha verimli olmaları için onlara daha yüksek ücret vermenin yararları anlatılıyordu. Ertesi gün, bir muhabir, gazeteye yazdığı şikayet yazısında, yazarın görüşlerini şiddetle eleştirmiş ve şunları söylemişti: “kadınlara daha iyi ücret ödeyin ve daha güzel kıyafetler giydirin; erkekleri de işinden edin ve yamalı pantolon giydirin! Oh ne âlâ!”

Erkeklerin bu şikayetinde haklılık payı olduğunu kabul etmemiz gerekiyor. Kadınlar, daha düşük ücretleri kabule razı oldukları sürece ve örgütsüz kalmaya ve haftalık ücretli işleri evlenene kadar geçen sürede yapılan bir “ara” uğraş saymaya devam ettikleri sürece, ucuz emekleri, grev kırıcı işlevi görmeye devam edecektir ve rekabetçi kapitalist sistemin uygulandığı bu ülkelerde yaygın bir iş azalması durumu söz konusu olduğu zaman, işverenler, bu amaç için kadınları bile bile kullanacaklardır.

Fakat sıkıntı, karmaşıktır. Çöküş, sadece ülke ekonomisini durgunluğa sürüklemekle kalmamış, ülkenin siyasal, entelektüel ve manevi yaşamını da durgunlaştırmıştır.

Savaştan hemen sonra, toplumda, tepeden tırnağa idealizm rüzgarları esmeye başladı. Demokrasi ve akıl, eşitlik ve işbirliği, rakipsiz erdemler olarak alkışlandılar. Avrupa ve Amerika'nın yeni anayasalarında, debdebeli cümleler içerisinde, ifade hürriyeti, kadın-erkek eşitliği ve eğitimde fırsat eşitliği yüceltilen kavramlar oldular. Bizler, bir felaketin yıkıntıları üzerine, yeni ve muhteşem bir dünya inşa etmek üzereydik.

Bugün artık yetişkin birer erkek ve kadın olan o zamanın çocuklarına, altın çağın geldiği söylendi. Üstelik de güvence verilerek. Bütün kötülüklerin kaynağı, 4 yıl süren savaştı. Dehşet yılları geçmişti; yaptıkları fedakarlığın karşılığını artık alacaklardı. Ayak bağı olan eski adetler yıkılmıştı; hurafeler yok edilmişti. Gençler, krallıklarını ilan edebilir; diledikleri gibi yaşayabilirlerdi.

İşte genç kadınlar, bu iyimserliğin etkisiyle, kişisel yeteneklerini gösterebilecekleri daha iyi bir ortamın hakim olacağı yönünde umutlandırıldılar ve topluma iyi ve kaliteli hizmet sunma yönündeki isteklerine hiçbir sınırlama getirilmeyeceğini düşündüler.

1926'lar civarında, İngiltere'deki Genel Grev'in başarısız olmasından sonra ve Almanya'nın Cemiyet-i Akvam'a girmesinin ve Büyük Güçler'in sözlerinin gereğini yerine getirmekte gecikmesinin ardından, idealizm dibe vurdu. Akla, demokrasiye, bireyin iradesine, özgürlüğe ve

eşitliğe ihtiyatla yaklaşıldı. Ekonomik fırsatlar kaçırılırken, bir yandan da savaş sonrası dönemin başlarında var olan ümitler azalmaya başladı ve idealist hava da etkisini yitirdi.

İtalya, Almanya ve İrlanda'da, kadınların "doğal" ev idaresi ve çocuk doğurma görevlerine dönmeleri için planlar yapan yeni bir doğal insi-yaki ırk birliği rüyası görölmeye başladı. İngilizce konuşan ülkelerde, iktisadi tevekkülçülüğü öneren yeni bir akıl karşıtı felsefe ortaya çıktı ve bu felsefe, bir önceki neslin eğitime, çabaya ve şahsi girişime bağladığı coşkun ümitlerin kırılmasına yol açtı.

Bütün genellemeler hatalıdır. Yaşlı kadınlardan oluşan ve oy hakkı elde etmek için verilen mücadelelerinin anılarını taşıyan küçük gruplar ve savaş sonrası iyimserlik ortamında büyümüş ve zamanın moda fikirlerinden etkilenmemiş genç kadınlar her ülkede vardır. İşte tepkisel davranışlara karşı protestoları hâlâ organize eden; ulusal ve uluslararası toplumlarda, kadın ve erkeğin, siyasal, hukuki ve ekonomik eşitliğini başarıyla savunan; bu başarılarını başka ülkelere de taşıyan; doğrular ve yanlışlar konusunda erkeğin ve kadının hiçbir ağız dalaşına girmedığı, bilakis adil ve işbirliğine dayalı bir ortaklık içerisinde hareket ettikleri, bireyin, kendisine en uygun olduğu işe, hiçbir engelle karşılaşmadan serbestçe gidebildiği, hem sorumlulukların hem de yükümlülüklerin paylaşıldığı bir çağa umutla bakanlar, bu kadınlardır.

Fakat bu profesyonel kadınlardan, organizatörlerden, sanatçılardan, yazarlardan, Uluslararası Eşit Haklar Hareketi, Açık Kapı Konseyi, Amerika Ulusal Kadınlar Partisi, Uluslararası Barış ve Özgürlük Birliği gibi toplulukların üyelerinden oluşan gruplar, halen azınlık konumundadırlar ve onlar da bunu bilmektedirler.

Daha genç nesilden kadınlar, modern Fransa'da yeni yetme nesille ilgili olarak, son zamanlarda yapılan bir tanımdaki tiplmeye daha çok uymaktadırlar: bu tanıma göre, genç kadınlar, "kadercidirler; iş bilirdirler; düşünce akımlarına ilgi duymazlar. Herkesin hesabını alt üst edecek bir savaşın yaklaşmakta olduğuna inanırlar ama yine de 'beni ilgilen-dirmez!' derler. Çalışacakları işi seçmezler. Ellerindekiyle yetinirler ve onunla mutlu olurlar. Hayatın çok kısa olduğu ve güven vermediği düşüncesiyle, en kısa sürede yapabildikleri kadar çok çocuk dünyaya getirmeleri gerektiğini düşünerek erken evlenirler. Büyük ideallere veya uzun vadede toplumun düzeleceği yönündeki ümitlere karşı büsbütün kayıtsızdırlar. Stoacıların cesaretine sahiptirler ama girişimcilik ruhları, ümitleri ve idealizmleri yoktur. Aradıkları, özgürlük değil disiplindir;

fırsat değil güvencedir. Pek çoğu, ortodoks dine geri dönmekte; ancak pek azı, dinin öğütlediği çalışkanlığı benimsemiş görünmektedir.”

Bir zaman, Kralın eski bakanlarından biriyle tanışmıştım. Bu konularla ilgili olarak yaptığı açıklamada şunları söylemişti: “bugünün gençleri, Savaş, Patlama ve Çöküş dönemleri gibi, insanın kaldıramayacağı ağırlıkta büyük sorunların yaşandığı zaman diliminde büyüyorlar. Bu neslin kulaklarına, hiçbir şekilde payının olmadığı devasa felaketler, Japonya ve Hindistan depremleri, Çin'deki genel açlık ve Afrika'daki kuraklıkla ilgili olarak her gün haberler geliyor. Ucuz haber yapan radyolar ve günlük gazeteler, bu olayları, onların evine, atalarının hiç bilmediği bir yolla ve anında taşıyorlar. Böylesine büyük ölçekli olaylar karşısında, bireyin iradesi yetersiz kalır; bireyin şahsiyeti yeterince gelişmez. Dünya, onlara dar gelir. Böylece onlar bu dünyadan umutlarını keser ve dümeninde olmadıkları bir araçta edilgen yolcular olmaya razı olurlar.”

İşte çöküş kompleksi budur. Bu, ümitlerin sönmesidir. Bu, hem fikirlerin hem de fırsatların küçülmesidir. Burada hayat ve ümit pınarı tükenmiştir. Bu insanlar, sanki omuzlarına bu zorluklara karşı kendi kaderlerinin yükünü üstlenemeyecek kadar ağır yük yüklenmiş gibi, çareyi geleneğe, içgüdüye, ortodoksiye sarılmada bulurlar. Çöküş, gerçekten, bu insanların inisiyatif alma sorumluluğunu bırakmasıdır ve erkekler kadar kadınlar da bu kompleksin etkisinde kalmaktadırlar.

SORULAR

-
1. Holtby, “Çöküş Kompleksi”yle neyi kastediyor?
  2. Büyük Savaş'tan sonra, kadınların çalışma hayatındaki rolü nedir?
  3. İşverenler, kadınları, işgücü pazarında erkeklere karşı nasıl kullanıyorlar?
  4. Holtby, niçin genç kadınların kadercisi olduğunu düşünüyor?
-

132. BENITO MUSSOLINI

FAŞİST DOKTRİN

(1932)

Benito Mussolini (1883-1945), kuzey İtalya'da yaşayan ve sosyalist eğilimleri olan bir nalbantın oğluydu. Ailesinin büyük fedakarlıklarla okuttuğu Mussolini, meslek olarak gazeteciliği seçti. Yetenekleri sayesinde, Roma'daki resmi sosyalist gazetesinin editörlüğüne kadar yükseldi. Mussolini, I. Dünya Savaşı'nda İtalya'nın rolü konusundaki fikir ayrılığı nedeniyle, gazeteyle alakasını kesti. İtalyan ordusunda bir er olarak hizmet verdi ve liderlik özellikleriyle sıradan insanlar arasından sıyrılarak kendini kanıtlamış oldu. Savaştan sonra Faşist Parti'yi kurdu; 1923 yılına gelindiğinde ise, İtalya'nın tartışmasız lideriydi. Yazıları ve fikirleri, Adolf Hitler'i etkiledi. Mussolini, genç Alman lideri kontrol edebileceğini düşünüyordu ama 1930'ların sonlarına gelindiğinde, İtalya, Almanya'nın bir uydu devleti haline geldi. Mussolini, Etyopya'yı işgal edip Mihver İttifakı'na katılarak İtalya'yı II. Dünya Savaşı'na soktu. 1943'te azledildi ve iki yıl sonra da, Milan'da idam edildi.

Faşist Doktrin, Mussolini'nin ilkelerinin beyanı mahiyetinde bir eserdir. Siyasal programının içeriğinde, milliyetçilik ve anti-komünizm bir arada bulunmaktadır.

Temel Fikirler

...Faşist hayat anlayışı, bireyciliğin karşısındadır; devletin önemine vurguda bulunur ve bireyin çıkarlarını, ancak devletin çıkarlarıyla uyduğu kadarıyla kabul eder... Bu anlayış, mutlakiyetçiliğe bir tepki olarak doğan ve devlet, halkın vicdanı ve iradesinin ifadesi haline gelince, mutlakiyetçiliğin tarihsel işlevini üstlenip onu sonuna dek tüketen klasik liberalizme karşıdır. Liberalizm, birey adına, devleti reddeder; Faşizm, bireyin gerçek ifadesi olarak gördüğü devletin haklarını savunur. Ve eğer özgürlük, bireyci liberalizmin icat ettiği soyut kavramlardan biri değil de yaşayan insanların bir özelliği ise, o zaman, özgürlüğü, hem de özgürlük denmeye layık tek özgürlüğü, yani devletin özgürlüğünü ve bireyin devlet içerisindeki özgürlüğünü temsil eden asıl siyasi anlayış Faşizmdir. Faşist devlet anlayışı, her şeyi kuşatır; onunda dışında hiçbir insani veya manevi değer olamaz; olanlara da değer bile den-

mez. Bu şekilde anlaşıldığında, Faşizm totaliterdir; bütün değerlerin bir sentezi ve onları içinde barındıran bir yapı olan Faşist devlet, bir halkın bütün yaşamını izah eder, geliştirir ve güçlendirir.

Hiçbir birey veya grup (siyasal partiler, kültürel dernekler, iktisadi birlikler, toplumsal sınıflar) devletin dışında var olamaz. İşte bu yüzden, Faşizm, devlet içinde birliğin bilinmediği (çünkü devlet, sınıfları birleştirip tek bir iktisadi ve etik gerçekliğe dönüştürür) ve tarihte sınıf mücadelesinden başka bir şey görmeyen Sosyalizme karşıdır. Ve yine Faşizm, bir sınıf silahı olduğu için, sendikacılığa da karşıdır. Fakat devletin yürüngesinde iseler, Faşizm, sosyalizmi ve sendikacılığı doğuran gerçek ihtiyaçları onaylar ve farklı çıkarların devletin birliğinde temsil edildiği ve birbirlerine uyumlu hale getirildiği lonca sisteminde veya korporatif sistemde onlara layık oldukları değeri verir.

Mussolini

Farklı çıkarlar etrafında bir araya gelmiş bireyler sınıfları oluştururlar; bireyler farklı iktisadi faaliyetlere göre örgütlendiklerinde ise sendikaları oluştururlar. Fakat en başta, bireyler devleti oluştururlar çünkü devlet, sayıya bakmaksızın, çoğunluğu oluşturan bireylerin toplamından ibaretir. Faşizm, işte bu yüzden, ulusu çoğunlukla bir tutan ve onu sayı çoğunluğu düzeyine indirgeyen demokrasi anlayışına karşıdır. Fakat, eğer ulus, nicelik değil de nitelik açısından düşünülürse (ki düşünülmemelidir) faşizm, demokrasinin en saf biçimidir... zira faşizm,

bir halkta kendini gerçekten bir kişinin değilse de azınlığın vicdanı ve iradesi olarak ifade eden... bir fikirdir.

Siyasal ve Sosyal Doktrin

Faşizm, sadece bir rejim olarak değil, açıkçası bir doktrin olarak da tanımlanabilir...

Öncelikle, insanlığın gelecekteki ilerlemesiyle ilgili olarak (ve bugünkü bütün siyasal mülahazalardan tamamen ayrı olarak) şunu ifade etmemiz gerekir ki, Faşizm, genel anlamda, barışın daimi olmasını mümkün görmez veya bunun yararına da inanmaz. Bu yüzden, Faşizm, barış taraftarlığını, fedakârlığı küçümseyen, korkakça ve tembelce feragatin bir kisvesi olarak görür ve reddeder. Savaş, tek başına, insanların bütün enerjilerini, en son gerilim noktasına dek tahrik eder ve savaşabilecek cesareti olan insanlara, soyluluk mührünü vurur... Bu yüzden, ne pahasına olursa olsun barışı şart koşan bütün doktrinler Faşizmle çelişirler. Aynı şekilde, bütün asılsız uluslararası üst yapılar veya Birlikler, özel siyasal durumlarda işe yaradıkları kabul edilse bile, Faşizmin ruhuna yabancıldır... Nitekim tarihte de görüldüğü gibi, ulusların vicdanı duygusal, idealist ve pratik düşüncelerle derinden tahrik edilip uyarıldıklarında, bu yapı ve birlikler un-ufak olup, dar-madağın olmuşlardır...

... Faşizm, sözde bilimsel ve Marksist sosyalizmin temelini oluşturmuş, insanlık tarihini, başka her şeyi dışlayarak, sınıf mücadelesi bağlamında ve üretim süreçleri ve araçlarındaki değişimlerle açıklayan tarihsel materyalizme de kesin olarak karşıdır.

İktisadi hayatta görülen büyük değişimlerin önemini kimse inkar etmez; ama bu değişimlerin, diğer faktörleri dışarıda tutarak, insanlık tarihini açıklamaya yeterli olduğunu savunan bir düşünce saçmadır. Faşizm, şimdi ve her zaman, kutsallığa ve kahramanlığa inanır; yani hiçbir iktisadi etkenin uzaktan veya yakından belirleyici olmadığı eylemlere inanır. Faşizm, insanları, tarih denizinde, gerçek yönlendirici güçler derinlerde hareket edip iş görürken, dalgaların tepesinde batıp-çıkan basit kuklalar olarak gören tarihsel materyalizmi inkar eder. Ayrıca da, tarihe bu iktisadi gözle bakan anlayışın doğal sonucu olan, sınıf mücadelesinin değişmez ve telafi edilemez karakteri olduğu düşüncesini de inkar eder; özellikle de sınıf mücadelesinin, toplumsal dönüşümlerin en üstün etkeni olduğu düşüncesini reddeder... (*Son olarak*), Faşizm, materyalist mutluluk anlayışını inkar eder... Bu şu demektir: Faşizm, insanları, sırf birer hayvan olarak, yiyebildiği ve şişmanlayabildiği sürece mutlu olan varlıklar olarak gören ve böylece onları ot gibi yaşayan basit varlıklara indirgeyen (refah = mutluluk) denklemini inkar eder.

Sosyalizmin ardından, Faşizm de, bütün toplumları demokratik ideolojilerin üzerine çevirir ve demokrasi düşüncesinin hem temel kav-

ramlarını hem de uygulamalarını reddeder. Faşizm, çokluğun, beşer toplumlarında belirleyici faktör olabileceğini; çokluğun, periyodik seçimler aracılığıyla yönetme hakkı olduğunu kabul etmez; genel oy hakkı gibi mekanik ve arızî bir araçla aynı düzeye getirilemeyecek olan insanların eşitsizliğine çare bulunamayacağına ve bu eşitsizliğin olumlu ve yararlı olduğunda ısrar eder. Faşizme göre, demokrasileri şu şekilde tanımlamak mümkündür: bu rejimlerde, gerçek egemenlik, her zaman, başkalarının ve bazan da sorumsuz gizli güçlerin ellerindedir ve onlar tarafından kullanılır; ama bu rejimlerin idareleri altında yaşayan insanlar, egemenliğin zaman zaman kendi ellerinde olduğuna inandırılırlar. Demokrasi, birçok kralın her yeri istila ettiği, kralsız bir rejimdir... Öyle ki kral statüsündeki bu kişiler, bazan bir kraldan (hatta bir tirandan) daha dışlayıcı, daha zorba ve daha yıkıcı olabilirler...

... Faşizm, demokrasiyi reddetmekle, o bildik gülünç siyasal eşitlikçilik yalanını da, kolektif sorumsuzluk alışkanlığını da, mutluluk mitini ve ne idüğü belirsiz ilerleme anlayışını da reddeder...

Faşizm, liberalizmin hem siyaset hem de ekonomi alanındaki doktrinlerine kesinlikle ve kökten karşıdır...

Liberal yüzyıl, kördüğüm üzerine sayısız kördüğüm attıktan sonra, sorunlar yumağını çözmek için bu düğümleri dünya savaşı kılıcıyla kesmeye çalıştı. Hiçbir din, hiçbir zaman, böylesine zalimce bir fedakarlık talebinde bulunmamıştır. O zaman şöyle mi düşünmek gerekiyor: Liberalizmin Tanrıları, kana susamış ilahlardır!

Liberalizm, ekonomi alanında savunduğu bilinemezlik anlayışının siyaset ve ahlak alanlarında neden olduğu kayıtsızlığın, dünyayı, tıpkı geçmişte olduğu gibi gelecekte de yıkıma götüreceğini hisseden insanların terk ettiği mabetlerinin kapılarını artık kapatmaya hazırlanıyor.

Bu durum, günümüzün bütün siyasal tecrübelerinin niçin anti-liberal karakterli olduğunu yeterince izah etmektedir...

Bir partinin bir ülkeyi "totaliter" bir şekilde yönetmesi olgusu, yeni bir tarihsel eğilimdir... Bizler, bu asrın otorite asrı, yani insanlığın "doğru"ya, hak ve hakikate yöneldiği Faşist bir asır olduğuna rahatlıkla inanabiliriz. Eğer 19. yüzyıl, bireyin (liberalizme göre, bireyciliğin) asrı idiye, biz de bu asrın "kolektivizmin" ve bundan dolayı da devletin asrı olduğuna inanabiliriz... Bütün doktrinlerin amacı, insanların faaliyetlerini, belirli bir hedefe doğru yönlendirmektir... Bir doktrin, bu yüzden, sözle üstünlük sağlama aracı değil, hayati önemi haiz bir yasa olmalıdır.

İşte Faşizmin zorlayıcı tavrını, güç istencini, yaşama arzusunu, şiddet eğilimini ve değerini burada aramak gerekir.

Faşist doktrinin esası, devlet anlayışıdır. Yani devletin özüne, işlevlerine ve amaçlarına bakışıdır. Faşizm için devlet mutlaklıktır; birey ve gruplar ise görecelidir... Liberal devlet, oyunu idare edip, toplumun madde-ten ve manen ilerlemesine öncülük etmek yerine, toplumsal faaliyetleri, kaydedilen sonuçlarla sınırlandırır. Faşist devlet, akıllıca ve kendi iradesiyle hareket eder. Bu nedenle, onu “etik” devlet olarak tanımlayabiliriz. 1929 yılında, Faşist rejimin ilk beş yıllık döneminin sonunda Meclis’te yaptığım konuşmada şunları söylemiştim:

“Faşist devlet, sadece mahallelinin can güvenliğine özen gösteren bir gece bekçisi değildir; maddi refahı ve huzurlu yaşam ortamlarını sağlamak amacıyla da kurulmamıştır. Bir idareciler kurulu, bunu daha iyi yapar. Faşist devlet, yaşamın gerçekleriyle ilgisini kesmiş ve vatandaşlarının ve ulusun muhtelif faaliyetlerinden uzak duran, basit bir siyasi yapı da değildir. Faşizmin tasavvur ettiği ve gerçekleştirdiği devlet, ulusun siyasi, hukuki ve iktisadi örgütünü güvence altına almak için var olan manevi ve etik bir yapıdır, kökeni ve gelişip-büyümesinde dinamizmin belirleyici olduğu bir örgütlenmedir. Bu devlet, ülkenin iç ve dış güvenliğinin teminatıdır ama bununla kalmaz, dili, adetleri, inancı çağlar içinden mükemmelleşerek gelen halkın maneviyatını da korur ve bu maneviyatı başka halklara da taşır. Bu devlet, sadece, bugün değildir, geçmiş ve özellikle de gelecektir. Bireyin kısa ömrünün sınırlarını aşan devlet, ulusun vicdanının mücessem ifadesidir. Kendini ifade ediş biçimleri değişir ama ona olan ihtiyaç baki kalır. Devlet, vatandaşlarına, iyi vatandaş olmanın kurallarını öğretir; onları görevleri konusunda bilinçlendirir; onları birlik olmaya yönlendirir. Adaleti sağlayarak vatandaşlarının çatışan çıkarlarını uzlaştırır; gelecek nesillere, bilim, sanat, hukuk, insani dayanışma alanlarında, aklın fetihlerini taşır. İnsanları, ellerinden tutarak, ilkel kabile yaşamından alıp yukarılara, beşer gücünün en üst düzeyi olan, emperyal yönetime çıkarır. Devlet gelecek nesillere, güvenliğini sağlamak veya yasalarına uyulmasını temin etmek için hayatlarını ortaya koyan vatandaşlarının birikimlerini ve sınırlarını genişleten kaptanların ve ününü yayan dehaların isimlerini miras bırakır ve böylece bu vatandaşlarının isimlerini ölümsüzleştirir. Ne zaman ki devlete saygı azalır ve bireylerin ve grupların bölücü ve ayrılıkçı eğilimleri üstün gelirse, işte o zaman, uluslar çürümeye doğru yol alırlar.”

1929’dan bu yana gerçekleşen ekonomik ve siyasal gelişmeler, her yerde, bu sözlerin doğru olduğunu açıkça göstermiştir. Devletin önemi

hızla artmaktadır. Sözde kriz (Büyük Buhran), sadece devletin müdahalesiyle ve devletin yörüngesinde kalınarak atlatılabilir.

Eğer liberalizm bireyciliği öneriyorsa, Faşizm de hükümeti önerir. Ancak Faşist devlet, biricik ve orijinal bir icattır. O, gerici değil devrimcidir; çünkü her yerde karşımıza çıkan evrensel sorunların çözümü ondadır. Bu sorunları sıralayacak olursak, başlıcalarının, siyaset alanında partilerin bölünmesi, iktidarın parlamentolar tarafından gasp edilmesi ve meclislerin sorumsuz davranmaları olduğunu; ekonomi alanında, hem sermayeyi hem de emeği olumsuz etkileyen anlaşmazlıklar ve mutabakatlar yoluyla sendikaların ve ticari ortaklıklarının üstlendiği ve sayıları ve önemi giderek artan işlevler olduğunu; ahlak alanında ise, düzene, disipline, yurtseverliğin ahlaki kurallarına itaate duyulan ihtiyaç olduğunu söyleyebiliriz.

Faşizm, devletin, halka dayalı ve halktan destek alan, güçlü ve organik bir yapı olmasını ister. Faşist devlet, ekonomiyi yönetmeye en az diğerleri kadar taliptir. Faşist devlet, korporatif, sosyal ve eğitsel kurumları aracılığıyla ve kendi yapıları içinde örgütlenmiş ve ülke sathına yayılmış, ulusun bütün siyasal, ekonomik ve manevi güçleri vasıtasıyla ülkenin dört bir yanında yürüttüğü faaliyetlerin sonuçlarının görülmesini ister.

Devletin otoritesini tanıyan, etkisini hissedene ve amaçlarına hizmet etmeye hazır milyonlarca bireyden güç alan bir devlet, lordların borusunun öttüğü Ortaçağ'a özgü zorba devletlere benzemez. Bu devletin, 1789 öncesi ve sonrasında var olan despotik devletlerle hiçbir ortak yanı yoktur. Faşist devlet, bireyi ezmek şöyle dursun, bireyin gücüne güç katar; çünkü bu, tıpkı bir alaydaki asker arkadaşlarının sayısı arttıkça, bir erin öneminin azalmayıp artmasına benzer.

Faşist devlet, ulusu örgütler ama bireye de serbest hareket edebileceği kadar bir yer bırakır. O, boş ve zararlı özgürlüklere engel olur ama asli özgürlükleri korur. Bu konularda karar mercii, birey değil devlettir.

Faşist devlet, genel anlamda din olgusuna kayıtsız değildir; İtalyanların özel ve saygın dini olan Katolikliğe karşı da bir kayıtsızlık tavrı takınmaz. Faşist devletin bir dini yoktur ama bir ahlak yasası vardır. Faşist devlet, dini, manevi duyguların en derin tecellilerden biri olarak görür ve bundan dolayı, dine sadece saygı duymakla kalmaz, onu savunur ve korur da. Faşist devlet, Kongre'nin devrimci hezeyanının zirvede olduğu sırada Robespierre'in yaptığı gibi, kendi "tanrı"sını yaratmaya kalkışmaz. Bolşevikliğin halen yapmakta olduğu gibi de, boşuna, insanın kalbinden Tanrı'yı söküp atmaya çalışmaz. Faşizm, zahitlerin, azizlerin ve kahra-

manların Tanrısı'na hürmet gösterir ve halkın samimi ve ilkel yüreğinin algıladığı ve dualarına karşılık beklediği Tanrısı'na saygı duyar.

Faşist devletin güç kullanma ve buyruk salma arzusu vardır. Burada, Roma geleneğinde güç kavramına yapılan vurguyu hatırlamak gerekmektedir... Faşizm, emperyalist ruhu (yani ulusların genişleme arzusu-nu) ulusların diriliğinin bir göstergesi olarak görür. Zıt yöndeki arzuyu ise, ulusların çıkarlarını kendi ülkeleriyle sınırlayacak bir gerileme belirtisi olarak görür. Yükselen veya yeniden yükselen uluslar emperyalisttirler. Vazgeçme, ölmekte olan halkların vasfıdır. Faşist doktrin, asırlar boyunca yabancıların esareti altında yaşayan ama artık dünyada yeniden iddia sahibi olan bir halkın (ki İtalyanlar böyledir) eğilimleri ve hislerine en uygun doktrindir.

Emperyalizm, disiplin, çabaların koordinasyonu, güçlü bir görev bilinci ve bir fedakarlık ruhu demektir. Bu, faşist rejimin eylemlerinin birçok yönünü ve devlet için çalışan birçok gücün ne yapmak istediğini anlamamıza da yarar. Ayrıca 19. yüzyılda artık ülkenin bedenine dar gelen ve her nerede siyasal ve toplumsal dönüşüm adına büyük denemelere kalkışılmışsa orada reddedilen ideolojileri yeniden canlandırarak, 20. yüzyılın İtalyası'nda kendiliğinden gelişen ve kaçınılmaz olan bu harekete karşı çıkanlara uygulanması gereken sertliğin nedenini de açıklar.

Halklar, daha önce hiçbir zaman, otoriteye, buyruğa ve düzene şimdi olduğu kadar susamamışlardı. Eğer her çağın kendi doktrini varsa, o zaman sayısız belirtinin tanıklığına göre, çağımızinki de Faşist doktrindir...

Faşizm, kendini ifade etme noktasına ulaşarak, düşünce tarihinde önemli bir anı yakalayan bütün doktrinlere özgü o evrenselliği, bugün artık bütün dünyada yakalamıştır.

SORULAR

1. Faşist devlette özgürlüğün anlamı nedir? Devlet niçin gücün tamamına sahiptir?
2. Mussolini, Faşist devletin de demokratik olduğunu ileri sürüyordu. Niçin?
3. Faşizmin savaşa ilgili görüşleri nelerdir?
4. Faşistler, niçin sosyalizmi ve liberal demokrasiyi reddediyorlar?
5. Mussolini, Faşizmin bireyin yaşamını geliştirdiğini iddia ediyordu. Bu nasıl olabiliyordu?

133. ADOLF HITLER

KAVGAM

(1923)

Adolf Hitler (1889-1945), Batı tarihindeki en güçlü ve en acımasız diktatörlüklerden birinin lideriydi. Avusturyalı bir gümrük memurunun oğlu olan Adolf, Alman sınırındaki bir taşra kasabasında büyüdü. Babasının arzusu hilafına, gençliğinin ilk yıllarında sanatkâr olmak istiyordu ama bu arzusu gerçekleşmedi. 1913'te, zorunlu askerlik hizmetinden kaçmak için Avusturya'yı terk etti ve Münih'e yerleşti. Orada, garip bir şekilde, koyu bir savaş taraftarı oldu ve sonunda da Alman ordusuna katıldı. Hitler, Fransa'da görev yaptı; orada birkaç kez yaralandı ve en sonunda kahramanlık madalyası aldı. Savaş, hayatının en mutlu olduğu dönemdi; Almanya'nın yenilmesinden sonra terhis edilince, sağ-kanat Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'ne katıldı ve nihayet partinin lideri oldu. Ulusçuluk ve ırkçılık karışımı bir politika izledi. Bu politika, Almanya'nın I. Dünya Savaşı'nı kaybetmediğine, bilakis liderlerinin ihanetine uğradığına dair Hitler'in görüşünü paylaşan eski askerlerin hoşuna gidiyordu. 1932'ye gelindiğinde, Nazi partisi, Almanya'nın en büyük partisi haline geldi ve Hitler 1933'te başbakan oldu. İktidara gelince, ekonomik ve askeri kalkınma hamlesi başlattı. Amacı, Almanya'yı Avrupa'nın önde gelen devletlerinden biri olarak daha önce sahip olduğu mevkiye yeniden taşımaktı. Fakat toprak ele geçirme emelleri yüzünden, İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına, ırkçı tutumları yüzünden de Yahudi Soykırımı'na neden oldu. Almanya askeri bakımdan ümitsiz bir duruma düşünce, Hitler, 1945'te Berlin'de intihar etti.

Kavgam, Hitler'in hükümeti devirmeyi amaçlayan bir girişimin ardından yattığı hapisteyken yazıldı. Bu çok uzun ve kabarık kitapta, Hitler'in hatıraları ve siyasi felsefesi bir arada bulunmaktadır. Eserde, Hitler'in kendine özgü ırkçı ve Yahudi-karşıtı fikirlerinden bazıları yer almaktadır.

Orijinal insanlık kültürünün taşıyıcılarının ve yine bugün "insanlık" sözcüğüyle ifade ettiğimiz şeyin gerçek kurucularının hangi ırk veya ırklar olduğunu tartışmak boş bir uğraştır. Bu sorunun cevabını bulmak için bugüne bakmak daha yararlı olacaktır ve böyle yapılırsa cevap da kolaylıkla ve net olarak bulunabilecektir. Bugün insanlık kültürü olarak bildiğimiz şeyler, sanat eserleri, bilimsel ve teknik ürünlerin

hemen hepsi, ancak ve ancak Ari ırkını ortaya koyduğu ürünleridir. Tek başına bu gerçek, sadece bu ırkını, yüksek insanlık kültürünün kurucusu olduğu ve bu yüzden de, “insan” sözcüğünden anladığımız şeyin prototipi olduğu yönündeki iddiamızın temelsiz olmadığını gösterir. Bu ırk, insanlığın Prometheus’udur. Onun parlak alnından her çağda olağanüstü deha kıvılcımları fışkırır; o, bilgi suretine bürünüp sessiz sıraların gecesini aydınlatır ve böylece insanı bu dünyada öteki varlıkların efendisi mevkisine yükseltecek merdivenlerden adım adım çıkaran ateşi sonsuza kadar yanacak şekilde tutuşturur. Bu ırkı çıkarın, geriye bir şey kalmaz. O zaman dünyanın üzerine koyu karanlık yeniden çöker, hatıta belki de birkaç bin yıl sonra, insanlık kültürü yok olur ve dünya bir çöle döner.

Hitler

İnsanlığı üç gruba ayırsak, bunları, kültür yaratıcıları, kültür taşıyıcıları ve kültür yok edicileri olarak tanımlayabiliriz ve bu durumda, ilk türün temsilcisi olarak, sadece Ari ırkı gösterebiliriz. İnsanlığın ürettiği bütün eserlerin temeli ve duvarları bu ırkını damgasını üzerinde taşır; diğer halkların sahip olduğu özellikler ise, bu binanın sadece dış cephesi ve rengini belirlemiştir. İnsanlık binasının koca koca temel taşlarını Ari ırk döşemiştir ve ayrıca insanlığın ilerlemesi için gerekli olan planları da bu ırk yapmıştır. Diğer halklara ve ırklara kalan, sadece uygulamadır. Örneğin, Doğu Asya’nın tamamı, birkaç on yıl içerisinde, tıpkı bizde olduğu gibi, Helen ruhu ve Alman tekniğine dayalı bir kültürü benimseyecektir. Sadece dış görünüm (en azından kısmen) Asya karakteri taşıyacaktır. Durum, hiç de bazılarının sandığı gibi değildir; Japonlar, Avrupalıların tekniklerini kendi kültürlerine uyarlamamışlar; tersine Avrupalıların bilim ve tekniği, Japon karakterine bürünmüştür.

Her ne kadar hayatın renklerini Japon kültürü belirliyorsa da (dış görünüm itibarıyla, içindeki farklılığın sonucu olarak, bu kültür Avrupalıların gözüne daha etkinmiş gibi görüldüğü için) artık reel yaşamı, Japon kültürü değil, Avrupa ve Amerika'nın yani Ari halkların devasa bilimsel ve teknik birikimleri belirlemektedir. Doğu bile, sadece bu başarıları baz alarak, insanlığın ürettiği genel ilerleme yolunda yürüyebilir. İşte bu ilerleme, ekmek kavgasının temelini oluşturur ve bu kavga için silahlar ve aletler temin eder. Evet, Japonların yavaş yavaş benimsedikleri şey, başkası değil sadece bu dış makyajdır.

Ancak, bugünden başlamak üzere, eğer Ari ırkın Japonya üzerindeki nüfuzu bütünüyle engellenecek olsa ve Avrupa ve Amerika da yok olacak olsa, o zaman, Japonya'nın bilim ve teknoloji alanında kaydettiği ilerlemeler bir süre daha devam edebilir ama sonra durum değişir. Birkaç yıl içinde kaynak kurur; evet Japonlar zenginleşebilir ama kültürü donuklaşır ve yetmiş yıl önce Ari ırktan gelen kültür dalgasıyla silkinip kalkmış olduğu uykusuna geri döner. Bu nedenle, bugünkü Japon kalkınması, canlılığını kesinlikle Ari ırka borçludur. Dolayısıyla, karanlık geçmişinin ortasındaiken Japon kültürünü uyandıran şey, işte bu yabancı etkisi ve yabancı ruhudur. Bunun en güçlü kanıtı, daha sonraki zamanlarda Japon kültürünün donuklaşması ve tamamen felce uğramasıdır. Bu durum bir ulusun başına, ancak orijinal kurucu ırk nüvesi yitirildiğinde veya kültürel alandaki ilk gelişme için gerekli olan ilk hızı ve gerekli araçları temin eden dış etki daha sonra yok olduğunda, gelebilir. Fakat eğer bir halk, kültürünün asli unsurlarını diğer ırklardan almış, içselleştirmiş ve bunları kullanmışsa ve yeni bir dış etki olmadığı için de iyice donuklaşmışsa, o zaman bu ırk, belki "kültür taşıyıcısı" olarak adlandırılabilir ama asla bir "kültür yaratıcısı" olarak adlandırılmaz.

Bunu, en açık şekilde, bugüne dek insanlık kültürünün gelişimini desteklemiş olan ve halen de destekleyen Ari ırkta görüyoruz. Kader, bu ırkı, özel görevlere koşar-koşmaz, bu ırkın gizli güçleri, giderek artan bir şekilde gelişmeye başlar ve elle tutulur somut biçimlere dönüşürler. Bu gizli güçlerin bu gibi durumlarda yarattıkları kültürlerin neredeyse hepsini belirleyen şey, uygun toprak, iklim ve tabii ki boyun eğdirilmiş halktır. Ancak boyun eğdirilmiş halk, bütün faktörlerin en etkili olanıdır. Kültürel bir etkinlik için gerekli olan şartlar ne kadar ilkel olursa, bu durumda, örgütün amacını gerçekleştirmek

için bir araya getirilen ve kullanılan ve makine gücünün yerini alması gereken yardımcı insani güçlere duyulan ihtiyaç da o kadar fazla olur. Ari ırk, daha aşağı insanlardan yararlanmasaydı, onu asla bir sonraki kültürüne doğru götürececek ilk adımları atamazdı. Bu, tıpkı şuna benzer: ari ırk, nasıl ehlileştirileceğini bildiği uygun hayvanların yardımı olmasaydı, şimdi onların yardımı olmaksızın işlerini yapabilmesine imkan veren teknolojiye asla ulaşamazdı. Şu sözlerin ne yazık ki derin anlamı vardır: “*Der Mohr hat seine Schuldigkeit getan, er kann gehen*” (Mağribi görevini yaptı, artık gidebilir!) At, binlerce yıldır insana hizmet etmek ve şu an motorlu araçlar sayesinde ata duyulan ihtiyacı anlamsızlaştıran bir gelişmenin temellerinin atılmasına yardım etmiştir. Birkaç yıl içinde, atın işlevi bitmiş olacak ama onun önceki çağlardaki işe yararlığı olmasaydı, insanlığın bugün bulunduğu yere gelmesi biraz zor olurdu.

Bu yüzden, aşağı insanların varlığı, yüksek kültürlerin oluşması için en temel şartlardan biridir. Çünkü daha ileri düzeyde bir gelişmenin olmazsa-olmazı olan teknik araçların eksikliği halinde, bunların yerini alabilecek tek şey bu tür insanlardır. İnsanlığın ürettiği ilk kültür, kuşkusuz, evcil hayvanlara daha az bağlıydı ama aşağı insanlardan yararlanmak bu kültürün oluşması için daha gereklidi.

Ancak boyun eğdirilmiş ırkların köleleştirilmesinden sonradır ki, hayvanlar da aynı kaderi paylaşmaya başlamışlardır; pek çoklarının sandığı gibi tarihte *bunun aksi* olmamıştır. Çünkü pulluğun arkasında ilk yürüyen, boyun eğdirilen insandı. Ancak ondan sonra, pulluğa at koşuldu. Ve yine sadece barış taraftarı ahmaklar, bu durumu, insanın aşağı bir varlık olarak görüldüğüne yorarlar ama bugün bu havarilerin, salyalarını dünyaya saçma imkanı bulabildikleri bu yere nihayetinde ulaşmak için bu gelişmenin olması gerektiğini ayan-beyan görmezler.

İnsanlığın ilerlemesini, sonsuz sayıda basamakları olan bir merdivenden yukarı çıkmaya benzetebiliriz. Daha aşağıdaki basamakları çıkmadan, tepeye varmak mümkün değildir. Bu yüzden, Ari ırk da, bir barış taraftarının ancak rüyasını gördüğü bir hayalin yolunda değil, gerçeklerin ona gösterdiği yolda yürümeliydi. Bununla birlikte, hakikat yolu zorlu ve çetindir ve bu yolun sonuna, diğer yolların, insanlığı rüya aleminde yaşatarak getirmek istedikleri yerde ulaşılır. Diğer yollar, insanlığı hakikate daha yakınlaştırmak yerine, ne yazık ki onu bu yoldan uzaklaştırırlar.

Bu nedenle, ilk kültürlerin, Ari ırkın daha aşağı halklarla karşılaşp onları zapt ettiğı ve iradesine boyun erdirdiğı yerlerde ortaya çıkması rastlantı değildir. O dönemde, daha aşağı halklar, gelişen bir kültürün hizmetinde çalışan ilk teknik araç idiler.

Bundan sonra, Ari ırkın yürümesi gereken yolun güzergahı belliydi. O, fatih bir ırk olarak, daha aşağı halkları boyunduruğı altına aldı ve daha sonra da onların kabiliyetlerinden istediğı şekilde ve kendi amaçlarına uygun olarak yararlandı. Bununla birlikte, Ari ırk, aşağı halkları, zor olmasına rağmen bu şekilde yararlı bir işe koşarken, sadece boyun eğdirdiklerinin yaşamlarını esirgemekle kalmadı, belki de daha önceki kaderleri olan sözde “özgürlük”ten daha iyi bir kaderi onlara verdi. Ari ırk, efendinin sahip olduğı bakış açısını acımasızca koruduğı sürece, yalnızca sahiden “efendi” olarak değil kültürün devam ettiricisi ve geliştiricisi olarak kalmaya da devam etti. Kültürün koruyucusu ve geliştirici olması, sadece onun kabiliyetlerine ve onunla birlikte saflığını da korumasına bağlıydı. Fakat boyun eğdirilmiş olanlar (ihtimal ki) yükselmeye ve fatihin dilini sahiplenmeye başlar başlamaz, efendiyle köleyi birbirinden ayıran büyük duvar çöktü. Ari ırk, kanının saflığını kaybetti ve bu yüzden, Cennet’te kendisine ayırdığı yeri de kaybetti. Böylece o, ırklar karışırken suyun dibinde kalan ırk oldu; kültürel kabiliyetleri yavaş yavaş kayboldu ve en sonunda, sadece düşünsel olarak değil, fiziksel olarak da atalarından çok, boyun eğdirdiğı ırklara ve Aborjinler’e benzemeye başladı. Elinde bulunan kültürel malzemelerle bir süre daha yaşamını sürdürebilirdi ama daha sonra, taşlaşma ve son olarak da unutulma gelip kapıya dayanacaktı.

Yeni oluşumlara yer açmak için, kültürler ve hükümlerlikler bu şekilde çökerler.

Ancak kan karışması ve bunun neden olduğı irksal seviyenin düşürülmesi konusu, eski kültürlerin birer birer ölmesinin biricik nedenidir. Çünkü halklar, kaybedilen savaşlardan dolayı değil, sadece saf kanda bulunan bu direnme gücünün kaybindan dolayı yok olurlar.

Bu dünyada ırka dayanmayan her şey, değersizdir.

Bununla birlikte, dünya tarihindeki bütün olaylar, sadece ırkların, ister iyi ister kötü anlamda olsun, kendilerini koruma içgüdülerinin ifadesidirler.

Ari ırkın en güçlü karşıtları Yahudilerdir. Dünyadaki halkların pek azında, kendini koruma içgüdüğü, sözde “seçilmiş halk”tan daha çok gelişmiştir. Bu ırkın varlığını sürdürüyor olması, tek başına, bunun en

iyi kanıtı olarak gösterilebilir. Son iki bin yıl zarfında Yahudiler kadar iç temayül ve karakter vb. bakımından neredeyse hiç değişmemiş başka bir halk var mı? Şunu da sormalıyız ki, başka hangi halk, böylesine büyük gelgitler yaşadığı halde, insanlığın başına gelen en büyük felaketlerin içerisinde hep aynı şekilde değişmeden çıkabilmiştir? Bu gerçekler, ne bitmez bir yaşama ve ırkı koruma arzusunu dışa vuruyor, görmemek için kör olmak lazım!

Ayrıca Yahudiler devam eden asırlar içerisinde entelektüel kabiliyetler de edinmişlerdir. Bugün Yahudi'ye "zeki" insan gözüyle bakılmaktadır; bir anlamda da o, bütün zamanlarda böyle olmuştur. Fakat Yahudi'nin aklı, kendi özgün gelişiminin değil, kendi dışından örnek aldığı bir halktan öğrendiklerinin sonucudur.

Tarih boyunca aksi yönde bir süreç asla yaşanmamıştır.

Çünkü Yahudi halkının kendini koruma içgüdüsü, diğer uluslardan daha az olmasa, belki daha fazla olsa bile ve onun moral güçleri, diğer ulusların entelektüel yeteneklerine denkmiş gibi bir izlenimi kolaylıkla yaratıyor olsa bile, kültürlü bir halk olmanın en önemli şartı olan idealist olma vasfı onda hiç yoktur.

Fakat Yahudi'nin yabancı kültür mirasını sadece taklit ederek veya daha çok da mahvederek devraldığını, onun adının, en çok kendi icadı olan rol yapma sanatını icra ederken anılmasından anlamak mümkündür. Fakat, o burada da sahiden sadece "hokkabaz"dır veya daha çok da maymundur. Çünkü burada da, onda gerçek büyüklükten hiç eser yoktur; burada da o, gerçek bir yaratıcı değil basit bir taklitçidir. Bu nedenledir ki çevirdiği bütün dolaplar ve kurduğu bütün tuzaklar (insanı iyice bayağılaştıranlar da dahil) bizi kandıramaz. Ayrıca hilekarlık sanatı onun içine öylesine işlemiştir ki, izlerini bedenden ve akıldan silebilmek mümkün değildir.

Gerekli inceleme ve mukayeseleri yaptıktan sonra, hayattaki bütün öteki sorunların sadece bu biricik mesele karşısındaki önemini değerlendirdiğimiz zaman, ötekilerin bu mesele karşısında ne denli önemsiz olduğunu anlamak zor olmayacaktır. Kanın safiyetinin korunması meselesinin, insanın ebediliği ile ilgili olduğu ortadayken, bütün öteki sorunların ne kadar fani olduğuna şüphe yoktur.

Sahiden de, savaş öncesi zamanların kokuşmuşluğunun bütün önemli belirtilerini aslında ırksal nedenlere bağlamak mümkündür.

SORULAR

-
1. Hitler'e göre, Ari ırkın insanlık tarihindeki rolü nedir?
  2. Hitler'in Japonları "kültür-yaratıcı" bir halk olmaktan çok, "kültür-taşıyıcısı" bir halk olarak tanımlamasının nedeni nedir?
  3. Hitler, kültürel ilerlemenin zorunlu olarak saldırgan karakterli olduğuna inanıyordu? Daha sonraki yıllarda, bu görüşlerini kendi politikalarına nasıl uygulamış olabilir?
  4. Hitler'e göre, Yahudiler kültürleri nasıl yok ediyorlar?
  5. Hitler, I. Dünya Savaşı'ndaki yenilgiyi kaçınılmaz mı görüyordu? Hitler'in görüşünde, müttefiklerin zaferi, iyi bir şey miydi yoksa kötü bir şey miydi?
-

134. SOYKIRIM ANILARI

(1938-1945)

Aşağıdaki seçkiler, Soykırım'dan kurtulup hayatta kalmayı başaran üç kişinin anılarından alınmışlardır. Sam Bankhalter, Lodz'taki Polonyalı bir Yahudi ailenin; Fred Baron, Avusturyalı bir Yahudi ailenin; Reider Dittaman ise Norveçli bir Protestan ailenin çocuğu olarak doğdular. Çok farklı kökenlerden ve ülkelerden gelseler de, hepsinin ortak bir özelliği vardı: Nazi devletinin düşmanları olarak görülüyorlardı. Bankhalter ve Baron, Yahudiydi; Dittman ise, bir siyasi muhalif idi. Üçü de çok şanslıydı; nitekim SS'lerin ellerine düşen başka pek çoklarının aksine hayatta kalmayı başardılar.

Baron ve Bankhalter, işgal altındaki Polonya'da kurulan, kötü şöhretli Auschwitz ölüm kampına sürüldüler. Dittman ise, Buchenwald'taki Alman kampında tutuldu. Üçü de savaşın sonunda Müttefik güçler tarafından kurtarıldılar.

(Sam Bankhalter'in babası, prefabrik ahşap evler yapan fabrikatör bir İbrani alimi ve Filistin'e gitmek isteyen genç Polonyalıları yardım eden ateşli bir Siyonistti. Naziler onu yakalayıp Auschwitz'e gönderdiklerinde, Sam, babasının verdiği bir görevi yerine getirmeye çalışıyordu.)

Polonya'da Yahudi-karşıtlığı hep vardı. Hitler'den önce bile, "Yahudi, buradan defol! Filistin'e git" sloganı atılırdı. Hitler iktidara gelince, okulda üzerime tükürülmedik veya âlasından dayak yemediğim tek bir gün bile geçirmedi.

Almanlar Polonya'yı işgal ettiğinde ben kamptaydım. Kamp idarecileri, bize evimizin yolunu kendi başımıza bulmamızı söylediler. Başımızın üzerinden uçaklar geçiyorken, cesetlerin bulunduğu sokaklarda millerce yol yürüdük. Evde karartma uygulanıyordu. Ben, daha ufucuk bir çocuktum; bana da bir işaret feneri ve bir gaz maskesi verileceği söylendiğinde, sevincimden ne yapacağımı şaşırmıştım. Polonya ordusu, iki kişilik küçük arabalar ve atlarla teçhiz edilmişti; Almanlar ise, kamyonlar ve tanklar üzerindeydiler. Savaş on günde bitti.

GETTO. Almanlar, işgalin ilk günden itibaren bizi aşağılamaya başladılar. Eğer Yahudi halkı sakallıysa ve sakallarının da bükümleri varsa, Almanlar sakalları ve bükümleri kesiyor, size gülüyor, sizi fena halde pataklıyorlardı. Sonra Almanlar, Lodz'un bir kısmını alıp etrafını dikenli

tellerle çevirdiler ve bütün Yahudiler, zorla bu gettoya götürüldüler. Beş ya da on dakika yahut yarım saat içinde bulunduğunuz yeri terk etmek zorundaydınız; öyle ki, yanınıza eşya alacak vakit bile bulamazdınız.

Yahudi cemaati, ölüler sokaklarda kokmaya başladıkları için, mezarlık işlerini idare etmek, defin işlerini organize etmek ve sokakları temizlemek için babamı seçti. Yüzlerce donmuş Yahudi askerini içeri getirdiler. Onların gömülmesine yardım ettim.

AUSCHWITZ. Auschwitz'e ilk gönderilenler bizlerdik. Onu biz inşa ettik. Bize giyecek olarak, çubuklu pantolonlar ve çubuklu ceketler verildi; iç çamaşırı yoktu, çorap yoktu. Kışın, ayakkabılarımıza gazete sarardık ve sıcak tutsun diye, boş çimento torbalarını alır, tepesine ip geçirir, uçlardan birini arkadan, diğerini önden olmak üzere, ikisini birbirine bağlardık.

Eğer bize bir şey yapmamızı söylerlerse, çaresiz söyleneni yapardık. Ne evet, ne de hayır sözcüğü vardı; seçme şansı da yoktu. Yaklaşık on bir ay, ölülerin yakıldığı yerlerde çalıştım. Dr. Mengele'nin çocuklar üzerinde uyguladığı deneyleri gördüm; zerzevata dönüşen çocukları unutamıyorum. Daha sonra, Buchenwald'ta, İlse Koch'u, bir hortum ve regülatörle, bir kadının midesinde bir delik açmaya çalışırken gördüm. Onları, Yunanlıları parçalara ayırırken de gördüm. İki haftalığına Flossenbur'daydım; Almanlar 25.000 Rus askerini vurdular ve onları ağaç kütüklerine yerleştirip gömdüler. Her gün, öldürülenler, asılanlar, vurulanlar oluyor; fırınlar yanıyor ve bunlardan, yakılan ölülerin kokusu ve duman çıkıyordu.

Herkesi tanıyordum; hayatta kalmak için her hileyi biliyordum. Auschwitz'de en genç olanlardan biriydim ve birçok yaşlının, özellikle de babaların "evlatlığı" gibiydim. Bütün aileler Auschwitz'e birlikte gelirlerdi ve önce Dr. Mengele'ye götürülürdü. O, gelenleri "sen sağa, sen sola" diye ayırırdı; sağa ayrılanların gaz odalarına gittiklerini, ayrılmayanların ise kurtulduğunu bilirdik. Erkeklerin çoğu, eşlerinin ve üç, beş veya dokuz yaşındaki çocuklarının gaz odalarına gittiklerini öğrendiklerinde şok geçirirlerdi. Mesela benim kardeşlerimden biri de Auschwitz'de intihar etmişti; karısının ve çocuklarının öldüğünü öğrenince, artık yaşamının anlamsız olduğunu söylemişti.

Ailem 1944'te Auschwitz'e geldi. Geldikleri zaman onları görebiliyordum. Bir kız kardeşim vardı ve onun bir yaşında bir oğlu vardı. Yanında çocuk taşıyan herkes, otomatikman gaz odasına giderdi. Bu yüzden, çocuğu annem aldı. Kız kardeşim hayatta kaldı fakat hâlâ acı çekiyor. Çünkü annemin ölümünden kendisini sorumlu tutuyor.

Gaz odasına giderken anneme el salladım ve babamın üzerine yürüyüp: “Baba, Tanrı nerede? Onlar hahamları, rahipleri, papazları öldürüyorlar; daha dindar olan, daha çabuk ölüyor. Günahımız neydi?” dedim. Verdiği cevap ancak şu oldu: “Tanrı’nın takdiri. Elden ne gelir?!” Bu, babamla son konuşmam oldu...

(Fred Baron, Almanlar 1938’de Viyana’ya girdiklerinde, 15 yaşındaydı. Anne ve babası, refah içinde yaşayan, asimile olmuş Yahudilerdendi. İkisi de Soykırım’da öldüler.)

... Mart 1938’de, Almanlar, Avusturya’ya girdiler. Almanya’da beş yılda gerçekleştirdiklerini, Avusturya’da birkaç hafta içinde yaptılar.

İŞGAL. En iyi arkadaşlarımdan biri, dün gece, samimi bir Avusturya milliyetçisi ve Yahudi-karşıtı oldu. Ben liseden atıldım. Babamın dükkânı kapatıldı. Banka hesaplarına el konuldu; insanlar işlerini kaybettiler. Yahudilerin mesleklerini yapmalarına izin verilmedi. Bizler, meteliksiz vaziyette, evlerimizi öteki Yahudilerle paylaşmaya zorlandık.

Yahudiler herhangi bir kamu binasına veya herhangi bir parka gidemezdi. Kütüphaneye veya sinemaya giremezlerdi. Ancak toplu taşıma araçlarına binmemize izin verilirdi, o da belirli şartlar altında olmak kaydıyla. Daha sonraları, sadece aracın arka tarafına binmemize müsaade edildi. Günde bir saatin dışında bir dükkana gidemezdik. Paramız olsa bile, yiyecek de dahil olmak üzere pek çok şeyi almamıza izin verilmezdi; çünkü bunlar, Yahudilere satılmazdı. Tek yiyeceğimiz çorbaydı ve ben onu almak için her gün çorba çıkaran bir mutfağa giderdim.

1 Eylül 1939’da, Polonya’yla savaş patlak verdi; birkaç hafta sonra da, Yahudileri trenlere bindirdiler ve Polonya’daki şehirlere taşıdılar. Arkadaşlarımızdan birçoğu, bu şekilde alınıp götürüldü. Babam, ailesinin, her şeyinin sokağa atıldığını gördü. Bu yüzden, ağır bir hastalığa yakalandı ama Yahudiler için tıbbi tedavi imkanı yoktu. Dolayısıyla, herhangi bir tedavi göremedi ve çok geçmeden de öldü.

Annem ve ben, Yahudi olmayan arkadaşlarımızla birlikte, her gece bir başka yerde saklanıyorduk. Bir Yahudiye saklayan herkes çok ağır cezalara çarptırılıyordu. Öyle ki, yakın bir dostumuzdan bile, bizi saklamasını istemek zordu; çünkü faturası ağır olurdu. Ayrıca, sakinlerinin sürgüne gönderildiği Yahudi apartmanlarında da gizlenmeye çalışıyorduk.

II. Dünya Savaşı'nda Varşova Gettosu'nda Yahudiler

Daha sonra, demiryolu istasyonunda iş buldum; böylece kendime ve anneme güvenli bir yer bulmuş oldum. Orada yaptığım iş, pik demirleri omuzlarımda taşımaktı.

1941 yılının sonbaharında, Almanlar imha politikalarına hız verdiler. Doğuya nakliyat artarak devam ediyordu; bu nedenle, annem ve ben, gece sınırı geçip Macaristan'a kaçtık.

Macaristan'da, yiyecek karnesi alabilmemiz için, resmi kağıtları temin etmeye çalışıyordum. Daha önceden bağlantı kurduğum ve gerekli kağıtları bize verebileceğini düşündüğüm birinin yaşadığı küçük bir kasabaya gittim. Fakat kasabada bir suç işlendi ve onlar yabancı olduğumu öğrenince, beni hapse attılar. Hakim suçsuz olduğumu söyledi ama beni tekrar Avusturya'ya göndermek istedi! Avusturya'ya gönderilmemin, ölüm cezası verilmesiyle aynı şey olduğunu açıklamaya çalıştım; hakim anlayışlı biriydi ve sonunda beni salıverdi. Çünkü cebimde, I. Dünya Savaşı'nda Avusturya-Macaristan ordusunda bir gönüllü ve subay olan babamdan aldığım bazı kağıtlar vardı; hakim, bunları görünce ikna oldu. Bana, Macaristan'da yasal olarak kalabileceğimi ve yiyecek karnesi alabileceğimi beyan eden kağıtlar verdiler.

Sonra Macar yetkililer annemi yakaladılar ve onu Budapeşte'de hapse attılar. Anneme, kağıtlarımız olmadan ülkeye girdiğimiz için, ben de onunla birlikte hapse girmezsem, kendisini ülkeden süreceklərini söylediler.

Bunlar, 1941 yılının Aralık ayında oluyordu. Bizi kuzeydoğu Macaristan'daki bir tecrit kampına gönderdiler. Erkekler ve kadınlar ayrı binalarda kalıyorlardı, ama annemi arada bir görüyordum. Daha sonra bütün erkek Yahudiler, Slovakya sınırı yakınlarındaki bir mahkum kampına gönderildiler; annemi de Macaristan'daki akrabalarına gitmek üzere serbest bıraktılar. Annem oradan bana birkaç mektup ve içinde bazı

elbiselerin ve hatta bir pastanın bulunduğu bir paket gönderdi. Sonra Alman SS'leri, 1944'ün baharında Macaristan'ı tamamen işgal ettiler; annemi tekrar bir kampa götürdüler ve ondan bir daha haber alamadım.

SÜRGÜN. Yahudi erkek, kadın ve çocuklardan oluşan bölge ahali-siyle birlikte, sekiz veya on saat boyunca, küçük bir demiryolu istasyo-nuna doğru yürütüldük. Kimse bize nereye götürüldüğümüzü söyleme-di. Bizi zorla vagonlara bindirdiler; bir vagona 100 ila 120 kişiyi, balık istifi halinde doldurdular. Aç-susuz bir şekilde ve herhangi bir sağlık tedbiri de almaksızın öylece bekletildik. Vagonlar mühürlüydü ve hare-ket etmeden önce, orada belki yarım gün kadar bekletildik. Sonunda, yavaş yolculuk başladı; nereye gittiğimizi bilmiyorduk.

Bizim vagonumuzda çocuklar ve yaşlılar vardı; birçoğu hastalandı veya öldü, bazıları da çıldırdı. Tam ve tarifi imkansız bir cehennemdi. Bu tekerlekli cehennemde kaç gün ve kaç gece yol aldığımızı gerçekten bilmiyorum.

Sonunda durduk. Vagonların kapakları açıldı ama hiçbir şey göre-miyorduk; çünkü ışık körü olmuştuk. Sonra çizgili pijamaya benzer üniformaları olan ve aynı tip kepler giyen, ellerinde oldukça büyük sopalar bulunan, tuhaf görünümlü insanlar gördük. Vagonları boşaltır-ken, bağırıp komut veriyorlardı.

Nerede olduğumu bilmiyordum. Etrafımız, tamamen barakalar, dikenli teller ve makineli tüfek kuleleriyle çevriliydi. Uzakta da baca-larından siyah dumanlar yükselen, fabrika-benzeri kocaman bir bina gördüm. Havada tuhaf bir koku ve ışığa engel olan ince bir toz tabakası vardı. Güneş ışıkları parlak değildi ama kuşlar ötüşüyordu. Güzel bir gündü.

Başımızda nöbetçi olduğu halde, sarı çiçeklerle dolu bir otlığın yanından geçiyorduk ki yanımdaki arkadaşlardan biri aniden döndü ve otlığa doğru yürüdü. Gardiyanlar, bağırıp durmasını söylediler fakat o duymadı veya duymak istemedi. Otlığa doğru henüz birkaç adım atmış-tı ki, makineli tüfekler ateşe başladılar ve adam düşüp öldü. Sonra beni Auschwitz'e aldılar.

AUSCHWITZ. Bizi, kadınlı erkekli beşer sıra halinde dizdiler. Ken-dimi son derece iyi giyimli bir Alman subayın önünde buldum. Botları vardı ve beyaz eldiven giyiyordu; ayrıca elinde de süvari kırbağı vardı ve bu kırbağı sürekli sağa sola işaret ediyordu. Hangi tarafı gösteriyorsa, önündeki gardiyanlar işaret edilen kişiyi sağa veya sola ayırıyorlardı.

21 yaşındaydım ve görünümüm gayet iyiydi. Fakat yaşlıları ayırdılar ve uzak bir yere götürdüler.

Soyunmamızı ve ayakkabılarımız dışında neyimiz varsa bırakmamızı istediler. İte-kaka, bize soğuk duş aldırıldılar ve bir barakaya doğru yürümemiz söylenene dek, gece açıkta ve soğuktan titreyerek öylece bekledik. Elimize bir ceket, bir pantolon ve bir tür başlıktan oluşan mahkum üniformaları ve bir de madeni yemek tabağı verildi. Sahiden, hâlâ ne olduğunu bilmiyorduk. Tamamen uyuşuk haldeydik.

Yahudi olmayan, sert, yanık çehreli bir Avusturyalı mahkum, bize: “yeryüzü cehennemine hoş geldiniz!” dedi. 1938’den beri hapisteydi ve bize canlı kalmanın sırlarını verdi:

“Kimseye güvenmeyin; en iyi dostunuza bile. Sadece kendinizi düşünün. Kınanacak ölçüde bencil olun. Her an tetikte olun ve hep canlı kalmaya çalışın. Bir saniye bile kendinizi bırakmayın. Hep, size en yakın gardiyanların nerede olduğunu ve ne yaptıklarını öğrenmeye çalışın ve bunu mutlaka öğrenin. Asla hiçbir şey için gönüllü olmayın. Ve hastalanmayın; yoksa bir daha asla gün yüzü göremezsiniz.”

Auschwitz, sıra sıra barakaların göz alabildiğince uzadığı, farklı bölümleri elektrik verilmiş dikenli tellerle çevrili, devasa bir kamptı. Kampta Macarlar ve Polonyalı Yahudiler, çok sayıda Yunanlı, birçok Hollandalı Yahudiler, az sayıda Fransız ve Alman vardı.

Hayattaki tek ilgi duyduğumuz şey yiyecekti. Sabahları, kahve dedikleri, kapkara bir su içerdik. Öğleye kadar çalışır, sonra bir kase çorba içerdik. Akşamleyin, ya bir kap sebze yemeği ya da çorba, bir dilim ekmek ve bazen ufacık bir parça margarin veya şeker yahut da bir tür sosis alırdık. Günlük yemeğimiz bundan ibaretti.

Sürekli intihar edenler olurdu ve bunlar, genellikle de geceleri kendini asma şeklinde gerçekleşirdi. Bir mahkum, kendini kamyonun önüne atmıştı. Kamyon, sadece kolunu kırmıştı ama SS’ler, onu cansız bir külçe haline gelinceye dek dövdüler ve o sabaha sağ çıkamadı.

Sınırsız sayıda kamyon, kampa insan taşıyordu. Gaz odaları boş duramazdı; o yüzden insanları, koca koca ocaklarda yakıyorlardı. Bazı küçük çocukları da canlı canlı ocakların içine atıyorlardı. Gece-gündüz çığlıkları duyabiliyorduk; ama bazen insanın akli bunca yükü kaldıramıyor ve sonra kendini kapatıyor. İnsanın sadece 100, 200 adım ötede olanları bilip bunları kabullenmesi tabii ki mümkün değildi...

(Reidar Dittman, Luther yanlısı bir Protestandı. Almanlar Nisan 1940'ta ülkesini işgal ettiğinde, sadece 18 yaşındaydı; besteci olmak istiyordu ve bu amaçla müzik tahsili veren bir üniversiteye gidiyordu.)

Ben, yaşadığım şehrin tarihindeki ilk siyasi mahkumuydum ve bu şehrin 1100 yıllık mazisi vardı. Kasım 1940'da, Almanya aleyhtarı marşlar söyleyen 4000 gencin önünde Alman-karşıtı bir gösteriye katıldım; yakalandım ve altı hafta hapis cezası yedim. Ama babam gelip hakimle konuştu ve sonra beni serbest bıraktılar.

Aynı sonbaharda yeraltı örgütü kuruldu ve örgütü kuranlar, daha önce bağlılığını kanıtlamış birinden dava yolunda yararlanabileceklerini düşündüler. Almanlara gemi yapan bir tersanede katiplik yapıyordum ve direnişin bir üyesi olarak görevim, işi yavaşlatmaktı. Bir gün Norveç'teki Alman donanmasının komutanı, büyük bir geminin denize indirilmesi için yapılan törene katılmak üzere tersaneye gelmişti. Karısı şampanya şişesini geminin pruvasında patlattı ve gemi yavaşça suya indi; tabii ki hemen battı! Bir gece önce, geminin su almasını önleyen zırhlı levhaları yerlerinden sökmüştük. Bu nedenle, bana ömür boyu hapis cezası verdiler ve çalışmak üzere kıyıda yapımı süren tahkimat alanına gönderdiler.

Sonra Norveç'in kukla başbakanı Vidkun Quisling, yaşlarına göre 1000 siyasi mahkumu affetti ve ben sadece 19 yaşında olduğum için eve gönderildim. Hemen yer altı örgütüne geri döndüm ve tekrar tutuklandım. Bu kez, Almanya'ya, Buchenwald'e gönderildim.

BUCHENWALD. Almanya'da kurulan ilk toplama kampı Buchenwald'taydı ve siyasi muhalifleri bu yoldan caydırmak için inşa edilmişti. Barakaların gediklisi, Kassel'deki şehir konseyinin bir üyesi olan, Sosyal Demokrat bir Alman'dı. Nazilerin kampı devralmalarından altı hafta sonra, 15 Nisan 1933'te hapse atılmıştı! Hayatta kalma konusunda uzmandı. Numarası 431'di. Benim numaram ise 32.232 idi.

Buchenwald'teki faal timlerden biri de ceset taşıyıcılardı. Her gün 800 ila 2000 kişi ölüyordu. Düşüncemize göre, Norveçli, Hollandalı veya Danimarkalı iseniz, hayatta kalabiliyordunuz. Belçikalı veya Fransız iseniz, şansınız biraz daha azalıyordu. Çekoslovakyalı veya Macaristanlı iseniz, şansınız daha da azdı. Polonyalı mahkumların ise, üç haftalık bir muhtemel yaşam süreleri vardı. Yahudilere gelince, tabii ki onlar apayrı bir gruptu. Buchenwald'e, açıkçası, imha edilmek üzere getiriliyorlardı.

Numaramız sol göğüs cebimizin üzerinde bulunan bir üçgende yazıyordu. Kırmızı üçgen, siyasi mahkum olduğunuz anlamına geliyordu; bizimkinde ise *Norveçli* anlamına gelen NO işareti vardı. Suçlular yeşil üçgenler taşırlardı. Yahudi mahkumların pembe üçgenleri vardı. Numalarının ten üzerine dövme yapılarak işlenmesi, Yahudi mahkumlara mahsustu.

Benim kartımın üzerinde “Alman entelektüel materyal” yazıyordu. Ben Luther yanlısı bir Protestan’dım ve üniversitede okuyordum. “Almanlara özgü” mavi gözlerim ve sarı saçlarım vardı. Tıpkı SS’lerin acemi asker kayıtlarında kullandıkları posterlerdeki askerlere benziyordum! Hayatta kalmamı bu karta borçlu olduğumu söyleyebilirim.

Kamptaki her şeyi, herkesin duyabileceği bir seslendirme sistemi aracılığıyla yapıyorduk. Bir sabah, bize yoklamanın geç yapılacağı bildirildi. Kamyonların gıcirtısını ve çalşır haldeki mobil gaz odalarının seslerini duyabiliyorduk. Sonra öğrendik ki, bir gece önce 10.000 civarında Yahudi, Macaristan’dan kampa getirilmişlerdi.

Barakalarımızın önünde fazla uzağa ayrılmadan dolanıp duruyorduk ve kampın daha aşağı kesimlerinden, takunyalarını çakıllara sürüyerek gidenlerin çıkardıkları sesleri duyduk. Sesler, giderek yaklaştı ve kurşunu renkli bu Kasım sabahında, ayaklarını yerde sürüylen yığınların yoklama alanına doğru gittiklerini gördük.

Hepsi erkekti. Bazıları o kadar yaşlıydı ki, adımlarını kendi başlarına atamıyor, ancak daha genç olanların yardımı ile zoraki yürüyebiliyorlardı. Bazıları da çocuktı ve o kadar küçüktülerdi ki, yürümeyi henüz öğrenmişlerdi ve babalarının, amcalarının veya dedelerinin kollarında taşıyorlardı. Hepsi imha edilmeye doğru gidiyorlardı.

Ve bu sıra dışı günde, fırınların bacalarından öylesine yoğun dumanlar çıkmıştı ki, gün ışığı bile bu dumanı delip geçememişti.

Savaş, 1945’in baharında sona doğru yaklaşırken, neredeyse hiç yiyecek bulamaz olduk. Artık hayatta kalmamızın bir mucizeye bağlı olduğunu düşünüyorduk. Hepimizin aklında şu düşünce vardı: “Bu Almanlar gitmemize ve olan-biteni anlatmamıza izin vermeyecekler.”

KURTULUŞ. Kapiya çağrılanın işi biterdi! 1945’in 18 Mart’ında, açık anons sisteminden bir çağrı yapıldı: “Bütün Norveçliler kapiya!” Kamp- ta 349 Norveçli vardı. Yoklama alanına kadar ayaklarımızı sürüyerek yürüdük ve kampın komutanı (Nürnberg’te idam edildi) tozlu üniformaları olan iki kişiyle birlikte içeri girdi. Gülüyordu. Onu kaşları çatık görmek berbat bir şeydi. Gülerken görmek ise daha da beterti.

Üniformaları toza bulanmış iki genç adamdan biri, bize İsveççe şunları söyledi: “sizi İsveç’e götürmeye geldim.” Buna inanamadık. Bunun bir kandırmaca olduğunu düşündük. Sonra o şunu söyledi: “barakalarınıza dönün ve eşyalarınızı toplayın!”

Şayet bu adam, sistemin bir parçasıysa, çizgili takımlarımızdan, numaralı bir uçğenden ve takunyalarımızdan başka bir şeyimizin olmadığını mutlaka biliyor olmalıydı! Bu düşüncelerle ve ayak sürüyerek barakalara geri döndük. Dönmemizle barakalardan çıkmamız bir oldu; sonra hemen yoklama alanına döndük. Tozlu üniformalı iki adam oradaydı ve komutan gitmişti. Aynı genç adam şöyle dedi: “Pekala çocuklar. Gidelim...”

Ben tartıda 41 kg. gelmiştim!”

SORULAR

-
1. Nazilerin uyguladığı imha politikası, 1941 yılında, Yahudileri yok etme politikasına dönüştü. Bu tarihten önce, rejim Yahudilerle nasıl uğraşıyordu?
  2. Bazı Yahudiler ustaca taktiklerle yakalanmayıp Soykırım’dan kurtulmayı başardılar. Fred Baron, yakalanmadan bu kadar uzun süre kaçmayı nasıl başardı?
  3. Kamplardaki şartlar nasıldı? Bir mahkûm, hayatta kalmak için ne yapabiliyordu?
  4. Nazilerin ırkçı politikası, farklı milliyetlere farklı muamelede bulunuyordu. Bu durum, bu belgede nasıl yansıtılıyor?
  5. Bu belge anlatılanlarla, Yahudilerin kamplara naklini organize eden Adolf Eichmann’ın ifadelerini (s. 495-499) karşılaştırınız. Aralarında ne gibi farklılıklar var?
-

135. WINSTON CHURCHILL

SÖYLEVLER

(1940)

Sanatkar, yazar, tarihçi, gazeteci ve İngiltere’de 1940-1945 ve 1951-1955 arasında iki dönem başbakanlık yapmış olan Winston Churchill (1874-1965), 18. yüzyıldan beri ailesinin ata yurdu olan Blenheim’da doğdu. Babası, 1880’lerde Muhafazakar Parti’nin yükselen yıldızlarından biri olan Lord Randolph Churchill idi. Winston, subay olmak istiyordu ve bu nedenle Sandhurst’taki Harrow ve Kraliyet Askeri Akademisi’ne gitti. Hindistan ve Afrika’da savaşlara katıldı ve daha sonra politikaya girmek için İngiltere’ye döndü. İlk kez 1901’de Parlamento’ya girdi; 1911’de ise, Deniz Kuvvetleri Komutanı oldu. Bu görevdeyken, I. Dünya Savaşı’ndan önce İngiliz donanmasının yeniden oluşturulmasında çok yararlı hizmetleri oldu. Savaşın son-
ra siyaseti bıraktı; tarihsel yazılar yazmaya ve gazeteciliğe başladı. Chamberlain’in yatıştırma politikasına karşı çıktı ve 1939’da savaş patlak verene dek hükümete dönmedi. Ertesi yıl ise başbakan oldu. Churchill, döneminin en büyük hatiplerinden biriydi. Avam Kamarası’nda veya ulusa hitaben yaptığı ve BBC üzerinden yayınlanan konuşmaları, savaşın en karanlık dönemlerinde, İngiliz halkına cesaret verdi. Bildik sigarası ve zaferi simgeleyen “V” işareti, bütün dünyaca ünlüydü.

Kan, Zahmet, Gözyaşı ve Ter

13 Mayıs 1940

Geçen Cuma akşamı, yeni hükümeti kurmak için, Majesteleri’nin görevlendirdiği komisyonu kabul ettim. Parlamento’nun ve ulusun aşikar arzusu ve iradesi, bu hükümetin, olabildiğince geniş tabanlı olması ve bütün partileri (hem önceki hükümeti desteklemiş olanları hem de muhalefet partilerini) içermesi gerektiği yönündeydi. Bu görevin en önemli bölümünü tamamladım. Muhafif liberallerle birlikte, ulusun birliğini temsilen beş üyeden oluşan bir Savaş Kabinesi kurulmuştur. Üç partinin lideri de, Savaş Kabinesi’nde veya yüksek icrai görevlerde hizmet etmeyi kabul etmişlerdir. Üç kuvvet komutanlığına atamalar yapılmıştır. Durumun aciliyeti ve gelişmelerin öneminden dolayı, bu işin bir günde bitirilmesi gerekiyordu. Öteki görevlere ve birkaç anahtar

mevkiye de dün atamalar yapıldı ve yeni listeyi bu gece Majestelerine sunuyorum. Yarın önemli Bakanlıklara yapılacak atamaları bitireceğimi ümit ediyorum. Öteki Bakanlıklara yapılacak atamalar ise, genel olarak biraz daha uzun sürer. Ama inanıyorum ki, Parlamento tekrar toplandığında, görevimin bu bölümünü de tamamlamış olacağım ve böylece hükümet, eksiksiz olarak kurulmuş olacaktır.

Kamu yararına olacağı düşüncesiyle, bugün Avam Kamarası'nın toplanmasını teklif ettim. Avam Kamarası'nın Başkanı, teklifimi uygun buldu ve İç Tüzük hükümleri uyarınca kendisine verilen yetkiyi kullanarak, gerekli adımları attı. Bugünkü müzakereler sonunda, Meclis'in 21 Mayıs Salı gününe kadar tatil edilmesi önerilecektir; ama tabii ki gerekirse Meclis, daha önce de açılabilir. Ve vekiller, ilk fırsatta, bu hafta içinde görüşülecek konulardan haberdar edilecektir. Bu noktada, Avam Kamarası'nı, altında imzaman bulunduğu önergeyi destekleyerek, atılan adımları onayladıklarını tescil etmeye ve yeni hükümete güvenoyu vermeye davet ediyorum.

Churchill

Böylesine karışık bir ortamda, böylesine olağandışı yapısı olan bir hükümet kurmak, başlı başına zor bir iştir ama şu hususları da unutmamalıyız: bizler, tarihteki en büyük savaşlardan birinin başlangıç aşamasında bulunuyoruz; Norveç ve Hollanda'da ve daha başka birçok yerde harp halindeyiz; Akdeniz'de de savaşa hazırlanmak zorundayız; hava muharebesi devam ediyor ve birçok hazırlık, önerdiğim şekilde sürüyor.

Geçit'in aşağısındaki dostumuzu, buraya, yuvaya sağ-salim getirmemiz gerekiyor. Bu krizle ilgili olarak Avam Kamarası'na hitaben yaptığım konuşmayı bugün kısa tutmam gerekebilir; bu yüzden beni bağışlayacağınızı umuyorum. Ümit ediyorum ki, siyaseti yeniden yapılandırırken, yaptığımız icraatlardan

şu veya bu şekilde etkilenen dostlarım, meslektaşlarım veya eski meslektaşlarım, icraata başlamak için gerekli olan devir-teslim törenini yapamadığımız için beni mazur görecekler, hatta en ufak bir serzenişte dahi bulunmayacaklardır. Avam Kamarası'na da, bu hükümette yer alan bakanlara söylediklerimin aynısını söylüyorum ve diyorum ki: “kan, zahmet, gözyaşı ve terden başka verecek bir şeyim yok.”

Çok zor günlerin bizi beklediğini söylemem gerekiyor. Evet, önümüzde mücadele ve acılarla geçecek çok uzun aylar var. Politikamızın ne olduğunu soruyorsunuz. Bu konuda şunu söyleyebilirim: politikamız, kara, hava ve denizde, var gücümüzle ve Tanrı'nın bize verdiği bütün imkanları kullanarak savaşımdır. Sinsice planlar kuran, en aşağılık suçları işlemiş müthiş bir tiranlığa karşı savaşımdır. Politikamız işte budur. Amacımızın ne olduğunu soruyorsunuz. Bunu da tek kelimeyle şöyle özetleyebilirim: “Zafer!” Ne pahasına olursa olsun, zafer. Bütün zorluklarına rağmen, zafer. Uzun ve zorlu bir yol kat etmemiz gerekse de, zafer! Çünkü zafer olmadan, hayatta kalmamız da mümkün değildir. Gelin, hep beraber bunu gerçekleştirelim. Zafer olmadan, Britanya İmparatorluğu hayatta kalamaz; Britanya İmparatorluğu'nun temsil ettiği hiçbir şey hayatta kalamaz; insanlığın, çağlar boyu peşinde koştuğu, yakalamak için nice sıkıntılara katlandığı şeylerin yaşaması imkansız olur. Ama ben, görevime dört elle ve ümitle sarılıyorum. Ve uğruna savaştığımız bu yolda başarısız olmayacağımıza da eminim. Şu an, herkes adına şunu söylemeye yetkim olduğunu sanıyorum: “gelin, var gücümüzle, hep beraber ileriye yürüyelim.”

Savaştaki Durumumuz 30 Ağustos 1940

Savaş başladığından beri neredeyse bir yıl geçti ve sanırım, yolumuzun üzerindeki bu durakta bir süreliğine durup, geçen zaman zarfında neler yaptığımıza bir göz atmamız ve bir durum değerlendirmesi yapmamız gerekiyor.

Yeni hükümetin göreve başlamasından bu yana üç aydan fazla bir süre geçti. O zamandan beri, ülkemiz müthiş bir felaket tufanına tutuldu. Vefalı Hollandalılar ezildiler; canlarından aziz tuttıkları saygın kralları, sürgüne gönderildi. Sükunet içinde yaşayan Rotterdam şehri, Otuz Yıl Savaşları'ndakine benzer iğrenç ve zalimce bir katliama sahne oldu. Belçika işgal edildi ve tamamen tahrip edildi. Kral Leopold'un

yardıma çağırıldığı şanlı askeri kuvvetlerimiz bozguna uğratıldı ve neredeyse hepsi ele geçirildi; geriye kalanlar da bir mucize eseri olarak kurtulabildiler ve bütün teçhizatlarını da kaybettiler; müttefikimiz Fransa, saf dışı edildi; İtalya bize karşı cephe aldı; Fransa, tamamen düşmanın denetimine girdi; bütün tersanelerine ve muazzam boyutlardaki askeri malzemelerine el konuldu ve bu malzemeler, düşmanın bize karşı kullanılabileceği şekle dönüştürüldü veya bu amaçla kullanıma hazır hale getirildi; Vichy'de bize karşı düşmanlığını her an ilan edebilecek bir kukla hükümet kuruldu; Norveç'e bağlı Kuzey Burnu'ndan İspanya sınırına kadar uzanan Avrupa'nın bütün batı kıyı boyları Almanların eline geçti; bu uçsuz-bucaksız cephe üzerindeki bütün limanlar, bütün hava alanları, işgalin önemli sıçrama tahtaları olarak bize karşı kullanıldı. Dahası, sayısal olarak bizimkini kat kat geçen Alman hava kuvvetleri, Adamız'a öylesine yaklaştı ki, o hep çok korktuğumuz şey başımıza geldi; düşmanın bombardıman uçakları sadece kıyılarımıza birçok yönden birkaç dakikalık mesafeye kadar yaklaşmakla kalmadılar, muhafız sıfatıyla onlara refakat edebilen muharip uçakları da kıyılarımıza ulaştılar. Mayıs başında bu ihtimali öngörebilseydik, dehşet ve felaket dolu bir dönemin sonunda veya dehşet ve felaketle dolu bir dönemde bulunduğumuz bu noktada, dik durmamız, kendimizden emin olmamız, kaderimize hükmetmemiz ve kalplerimizde yanan söndürülemez nihai zafer inancını korumamız gerektiğine kimseyi inandıramazdık. Hayatta kalabileceğimize çok az kişi inanırdı; bugün kendimizi daha güçlü hissetmemiz gerektiğine değil, sahiden de daha önce olduğumuzdan daha güçlü olmamız gerektiğine kimse inanmazdı.

Şimdi bir de terazinin öbür kefesine bakalım. Bir başına kalan İngiliz ulusu ve Britanya İmparatorluğu, zorluk ve tehlikelerden yılmadan, felaket karşısında durdu. Kimse korkup sinmedi ya da yalpalamadı; hatta daha önceden barıştan yana tavır alan bazıları, şimdi "savaşalım" diyorlar. Halkımız, daha önce hiç olmadığı kadar birlik olmuş ve mücadele azmiyle dolmuştur. Ölüm ve yıkım, yenilginin ve görevi yerine getirememenin vereceği utanç karşısında önemsizleşmiştir. İlerde bizi neyin beklediğini bilemeyiz. Daha büyük zorluklarla bile karşılaşabiliriz. Bunlarla ve daha başkalarıyla yüzleşeceğiz. Kendimizden ve davamızdan eminiz; denendiğimiz bu aylarda ortaya çıkan en önemli gerçek işte budur.

Bu arada, sadece kalplerimizi değil, Adamızı da takviye etmiş buluyoruz. Yeniden silahlandık ve ümit ediyorum -aslında dua ediyorum-

ki, zahmetle geçen kederli günlerden sonra, eğer zafere ulaşırsak, bunu hak ederek kazanmadığımızı kimse düşünmeyecektir. İşte bunun için zaferi kazanmak zorundayız. İşimiz budur.

Gelecek hakkında düşünürken sürecin iyi işleyeceğinden hiç endişe etmiyorum. İsteseydim bile savaşı durduramazdım; kimse de durduramaz. Süreç, tıpkı Mississippi nehri gibi, kendi bildiği yolda akmaya devam ediyor. Bırakın, amansızca, önüne durulmaz şekilde, müşfikçe, daha geniş topraklara ve daha iyi günlere doğru doludizgin aksın.

SORULAR

-
1. Churchill başbakan olduğunda hükümetin politikası neydi?
  2. Savaşın başlamasından bir yıl sonra, İngiltere'nin Mihver Güçler'e karşı konumu neydi?
  3. Churchill, İngiltere'nin askeri durumu hakkında neler anlatıyor? Sizce o, iyimser mi yoksa kötümser mi?
  4. Churchill, savaştan önce İngiltere'de pek çok kişi tarafından seilmeyen biriydi ama sonra savaş döneminin son derece etkili bir lideri oldu. Niçin? *Söylevleri*'nden hareketle, başarısına dair bir ipucu bulunabilir mi?
  5. Churchill'in konuşma tarzı, bugünün politikacıları arasında yaygın olan konuşma tarzından hangi açılardan farklıdır?
-

136. ADOLF EICHMANN

TANIKLIK

(1961)

Adolf Eichman (1906-1962) Almanya'da doğdu ama, kısa bir süre sonra, ailesi Avusturya'nın Linz kentine taşındı. Eichmann, burada büyüdü. 1932'de, o dönemde yasadışı olan Avusturya Nazi Partisi'ne katıldı ve çok geçmeden SS'lerin elit kadrosuna girdi. Avusturya'dan ayrılıp Almanya'ya gitti. Orada Avusturya hükümetini devirmek için çalıştı; sonra Berlin'e gönderildi. Burada da Heinrich Himmler'in dikkatini çekti; Gizli Servis (SD) hiyerarşisinde sürekli ilerledi ve en üst mevkilere kadar geldi. SD'nin görevi, Nazizmin düşmanlarının izini sürüp yakalamak ve onlara işkence uygulamaktı. Eichman da, Yahudiler üzerinde "uzman"laştı. 1938 yılında, Avusturya ve Almanya'nın birleşmesinden sonra evine döndü. Görevi, rejimin Yahudilere karşı uygulamayı planladığı işleri yürütmekti. Eichmann, Yahudileri yurtlarından çıkarıp Avrupa'nın farklı yerlerine sürgüne gönderme işini üstlenmişti. Uyguladığı plan doğrultusunda, milyonlarca Yahudi ölüm kamplarına gönderildi. Savaştan sonra Amerikan güçleri tarafından yakalandı ama onların ellerinden kurtulup Avrupa'ya kaçmayı başardı. Uzun yıllar boyunca, Ortadoğu'da farklı ülkelerde gezindikten sonra, nihayet 1958'de Arjantin'e yerleşti. 1961 yılında İsrail ajanları tarafından kaçırılıp Kudüs'te yargılanmaya başlanana kadar, takma isimle Buenos Aires'te yaşadı. Mayıs 1962'de asıldı.

Bu seçki, davayı izleyen Liverpool'lu Lord Russell'in anlattıklarından derlenmiştir. İngiliz hukukçu ve tarihçisi Lord Russell (1895-1981), Hannah Arendt'in "kötülüğün banallığı" olarak betimlediği şeyi gözler önüne sermek için mahkeme tutanaklarından yararlanmıştır.

Tanık olarak dinlenen Eichmann, suçlarından dolayı yargılanmak için İsrail'e kendi özgür iradesiyle gittiğine dair Buenos Aires'te verdiği ifadenin baskı altında alındığını söyleyerek sözlerine başladı. Ele geçiriliş biçimi göz önünde tutularak söylediklerinin doğru olduğuna tabii kimse inanmadı.

Sonra avukatı, ideolojik nedenlerle Yahudilere zulmeden Nazi partisine katılma nedenini sordu.

Eichmann, partinin asıl amacının, Versay Antlaşması'na karşı mücadele vermek olduğunu söyledi. "Versay'a Karşı Savaş" sloganı, Nasyonal

Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin flamalarında boy göstermişti. Versay, Almanya tarihinde bir dönüm noktasıydı ve Alman halkının yaşadığı trajedinin tamamından sorumluydu. Bunların arasında, yaklaşık yedi milyon kişinin işsiz kalması da vardı.

1932'de partiye katıldıktan sonra, "Yahudilere karşı verilen mücadele, tali bir sorundu, çünkü Naziler bu yolla iktidara gelemezlerdi." Parti, o dönemde, Yahudi karşıtı olmaktan çok, Weimar karşıtıydı.

Hinderburg'un ölümünden sonra, Hitler tartışmasız Devlet Başkanı olmuş ve hemen akabinde, Almanya'nın pek çok sanayi önderi partiye yardım etmişti ve önde gelen bankerler de partiye sahip çıkmıştı. Daha sonra Eichmann şunları söyledi: "*Almanya'ya dayatılan savaşta kazanılan ilk zaferlerin ardından, hükümetin dümeni başkalarının eline geçti ve önceden kestirilebilme imkanı olmayan, dizginsiz ve akılsızca önlemler ancak bundan sonra alındı; ben de o zaman, düşük rütbeli bir subaydım ve etkisiz bir mevkideydim...*"

Adolf Eichmann

Eichmann, tanıklığının ilk bölümlerinde, o günkü durumu ve şartları öylesine ayrıntılı bir şekilde açıklıyordu ki, sanki o işkencelere hiç eli bulaşmamış da, sadece bir göçmen uzman gibi konuşuyordu... Bununla da kalmıyor, Yahudilerin işgal edilen topraklardan sürülmesinden sorumlu demiryolu nakliye subayı olarak (çünkü kendini öyle görmekten çok hoşlandığı belli oluyordu) sürgüne gönderilenlerin çektiği acıları hafif gösteriyordu. Ona göre: "Himmler, Yahudilerin sürülmesiyle ilgili ilk emirleri verdiğinde, özellikle de nakliye konusunda kimse ne yapacağını bilmiyordu..."

O, sadece, "trenlerin tarifelerinden ve teknik destek sorunlarından sorumlu" basit bir demiryolu subayıydı....

EICHMANN: “Söyleyebileceğim tek şey şudur: ben kimseyi öldürmedim. Kimseye asla kötü davranmadım ve kimseyi de dövmedim....”

Eichmann, Himmler Auschwitz Kampı’nı “1 No.’lu Gaz Odası” yapmaya karar verdikten sonra, Haziran 1941’de, kampı ziyarete geldiğini ve Auschwitz’in komutanı Rudolf Höss’le de infazları gerçekleştirmenin en iyi yönteminin ne olacağı konusunu görüştüklerini de kesin bir dille inkar etti.

Tam tersine, emirleri hiç istemediği halde yerine getirdiğini ve birçok kereler atandığı görevden alınıp daha uygun bir başka göreve verilmesini istediğini söyledi.

Mahkeme heyetine, kendisine reva görülen bu muameleden son derece üzüntü duyduğunu, çünkü her zaman, Yahudilerin Madagaskar’a tehcir edilmesini öngören plandan yana olduğunu ve Yahudi sorununun çözümü için asla “bir kanlı çözüm” önermediğini ifade etti.

Anlattığına göre, dehşet verici hadiselerle tanık olduğu Warthe bölgesindeki Kulm’u ziyaretinden sonra, (Gestapo Şefi) Müller’i görmüş ve kendisine “başka bir iş verilmesini” istemişti; çünkü “bu garip çalışma tarzı” ona uygun değildi. O zaman, annesinin kollarındayken vurulan bir bebeği bizzat görmüştü ve bu hadise, 1941 yılının sonbaharının henüz başlarında olmuştu.

Başka bir zaman da, Lemberg’te, “sözde kan pınarı”nı görmüştü. Oraya varışından kısa bir süre önce birkaç Yahudi, orada gaz odasında öldürülmüştü ve kullanılan gazdan dolayı ve kurbanların aceleyle fırına atılması yüzünden, “topraktan kan fışkırıyordu ve manzara iğrenç bir ceset fıskiyesi gibi görünüyordu.” Bunları istemeden yapıyordu ama *emirlere de uymak zorundaydı...*

DR. SERVATILUS: Polis sorgusunda suçu üstlendiğinizi söylediniz. Şimdi Mahkeme’nin huzurunda söyleyiniz; suç işlediğinizi kabul ediyormusunuz?

EICHMANN: Bu olayların üzerinden neredeyse 16 ila 24 yıl geçti: O zaman yaşayanlar, bugün artık yaşamıyor. Neyin suç olduğunu söylemem zor ama yasal açıdan suç ile insani yönden suç arasında bir ayrım yapılması lazım. Mahkemenize sürgünler konusundaki rolümle ilgili bir şeyler anlatabilirim. Sürgünler, Devlet Başkanı’nın emri gereğince yapılıyordu; bu yüzden, eğer suç varsa, siyasal kararları alanlarındı. Onlar sorumluluğu üstlenmiyorlarsa suç veya kabahatten de bahsedilemez. Sorumluluğun kimde olduğuna da yasal olarak karar verilmelidir. Eğer insanlar toplum içinde bir arada yaşamayı sürdüreceklerse, bunu sağlamanın tek yolu, hukuka ve kurallara dayalı olan ve bu kurallarla

ayakta duran bir devlet idaresinin var olmasını sağlamaktır... Bir devletin güvenliğini sağlamak için ise, vatandaşın ona bağlı kalmasını sağlayacak araçlar bulunmalıdır. Almanya'da bu iş, insanlara yemin ettirerek yapılıyordu. Yapılan işin vicdana sığıp sığmadığını önce Devlet Başkanı'na sormak lazım. Bizler, başta bulunana inanmalı ve sadık olmalıydık. Başında iyi bir devlet başkanı olan kişi şanslıydı. Ben ise şanssızdım. Sürgünleri Devlet Başkanı emretti; ben de bana verilen emirleri yerine getirdim. Görevi bana bir üst komutanım olan SS'lerin ve polis güçlerinin başı verdi. O, SIPO ve SD'nin Şefi'nden gelen emirleri benim bir üstüm olan Müller'e, o da benim birimime aktarıyordu... SS kurallarına göre, emre itaatsizliğin veya emre karşı gelmenin cezası ölümdü. Yasal yollardan başka görevlere verilmem için elimden gelen her şeyi yaptım ama başaramadım. 1939 yılı sonbaharında SIPO ve SD'ye tayinim çıktı ama bu benim iradem dışında ve amirlerin isteğiyle oldu. Emre itaat etmek zorundaydım. O zaman ben üniformalıydım ve biz bir savaşın içindeydik. 1950'de ülke dışına çıktım ama bu, adalet önüne çıkarılacağımdan korktuğum için değil, siyasi ve ailevi meseleler yüzündendi.

Benim konumumun itaat etmek zorunda olan milyonların durumundan farkı yoktu. Varsa bir fark, o da şuydu: bana verilen görev, görevlerin en zoruydu ve ben bu görevi yapmak zorundaydım. Burada oturup, emirlere kolaylıkla itaat etmeyebileceğimi ve bunun çok da zor bir şey olmadığını söyleyenlerin hiçbirisi ikna edici bir yöntem göstermiyor ve kendilerini benim yerime koyduklarında ne yapacaklarını söyleyemiyorlar. Sadece yalandan hasta numarası yapabileceğimi söylüyorlar. Ama bilmiyorlar ki, bunu ancak generaller yapabilirdi; daha düşük rütbeli subaylar için bu mümkün değildi. Hasta numarası yaptığım ortaya çıkarsa, cezası çok ağır olurdu. Ayrıca ortada bağlayıcı bir yeminin olduğu da unutulmamalı.

Himmler, Poznan'daki ünlü konuşmasında, SS generallerinin bir başka göreve atanmayı isteyebileceklerini söyledi ama bu, sadece generaller için geçerliydi. Küçük rütbeli subayların, özellikle de gizli emirlerin alıcısı olan subayların bu yolu izlemesi mümkün değildi. Bu subaylar, kendilerini vurabilirlerdi ama itiraz edemezlerdi. Ahlaki açıdan kendimi suçluyorum ve kendi kendime de yaptıklarımın doğru olmadığını söylemeye çalışıyorum. Son olarak şunu da söylemek isterim: Yahudi halkının imhası için Alman idarecilerin emrettiği şeyleri yaptığımdan dolayı pişmanım: bundan dolayı kendimi ayıplıyorum ama bunu önlemek için kendi başıma hiçbir şey yapamazdım. Ben, güçlünün ve yetkili mercile-

rin emrini yerine getiren biriydim ve belki de bizzat kaderin elindeki bir oyuncaktım. Sorunuza cevap olarak söyleyebileceğim tek şey budur....

Öldürülen Yahudileri ilk gördüğümde şok oldum. Bu dehşetli manzara, gözümün önünden hiç gitmedi ve zihnimde silinmez bir iz bıraktı. Fakat gördüklerime rağmen, görevlerimi gereğince yapmamı bildiren emirlere karşı gelemedim. Birçok kez, 4. Ordu Komutanı'na, artık bu işe devam edemeyecek durumda olduğumu bildirdim ve beni bu görevden almasını istedim. Doğrudur, bundan önce, hiç bu gün olduğu kadar açık konuşmadım; çünkü böyle yaparsam, yaptıklarına ucuz bir mazeret bulmaya çalıştığım düşünülürdü. Bu niyette değilim. Hiç böyle bir amacım da yok. Bana verilecek ceza ne olursa olsun, ben, sadece gerçeği, olduğu gibi anlatmaya çalışıyorum. Ve son olarak şunu söyleyebilirim: Yahudi sorununun şiddet kullanarak çözümünü iğrenç ve utanç verici bir şey olarak görüyordum ama ne yazık ki, sadakat ve bağlılık yemininden dolayı, bana verilen emirleri yerine getirmek zorundaydım.

HAKİM HALEVİ: Ama benim sorum şuydu: sizce bu bir suç muydu?

EICHMANN: Bunu Devlet Başkanı emrettiği için, emirler de yasal üstlerimden geldiği için, yapılanların bir şekilde üzerinin örtüleceğini düşünüyordum. Elbette sorumluluğu bütünüyle onların üzerine atamam; ama elimden geldiğince fikrimi onlara ilettim ve bundan dolayı içim de rahattı. Asıl sorumlunun ben olmadığımı ve Yahudilerin fiziksel olarak imhasında hiçbir doğrudan rolümün olmadığını düşündüğüm için bunu kendime çok dert etmiyordum. Çünkü benim rolüm, gerçekten çok küçüktü.

SORULAR

-
1. Eichmann, Nazilere katılma nedeni hakkında ne söylüyor?
  2. Eichmann, kendisine yöneltilen suçlamalara karşı kendini nasıl savunuyor?
  3. Hannah Arendt, Eichmann davası üzerine yazdığı kitabında "kötülüğün banallığı"nden bahsediyor. Sizce Arendt, neyi kast etmiş olabilir?
  4. Eichmann'dan davacı olan biri, onun savunmasına karşı nasıl cevap verebilir?
  5. İsrail hükümeti, Eichmann'ı yakalamak için yasaları çiğnedi ve onu kaçırdı. İsrail'in yaptığı sizce mazur görülebilir mi? Evetse niçin, hayırsa niçin?
-

YİRMİNCİ YÜZYIL DÜŞÜN DÜNYASI

137. VIRGINIA WOOLF

KENDİNE AİT BİR ODA

(1929)

Yazar bir ailenin kızı olarak dünyaya gelen Virginia Woolf (1882-1941) 20. yüzyılın başlarındaki en önemli İngiliz yazarlardan biri oldu. Babası, seçkin bir eleştirmen ve gazeteci olan Sir Leslie Stephen'di. O, Virginia'yı okula göndermek yerine evinde eğitti; çünkü dönemin önde gelen entelektüellerinin bulunduğu ortamın havasını solumasını istiyordu. Virginia, Londra'nın merkezinde yaşadı ve Bloomsbury Grubu'nun bir üyesi oldu. Grubun içinde Vanessa ve Clive Bell, E. M. Forster, John Maynard Keynes ve 1912 yılında evlendiği ve birlikte bir yayınevi kurduğu Leonard Woolf da vardı. Meslek hayatına roman yazarı olarak başlayan Virginia yayıncılık da yaptı. Eserleri, farklı üslubu ve gerçek kişilerden esinlenmesiyle ünlüydü. En üretken olduğu dönem, 1920'li yıllardı. Bu dönemde üç romanı, bir düzine kısa hikâyesi ve otobiyografik *Kendine Ait Bir Oda* adlı eseri yayınlandı. Başarılı bir yazar olmasına rağmen ağır depresyon hastasıydı. 1941'de intihar ederek yaşamına son verdi.

Kendine Ait Bir Oda, İngiltere'de üniversite öğrencilerine verdiği iki konferansın genişletilmiş versiyonudur. Kitap, onun her gün yaşanan olaylardan anlam çıkarma yönteminin parlak bir örneği olduğu gibi, asırlar boyu kadın yazarların karşılaştıkları zorluklara dikkat çeken uyarıcı ve kışkırtıcı bir anlatıma da sahiptir.

Tek yapabileceğim, sizlere, çok da önemli olmayan bir konuda görüşümü sunmak, yani kurgusal yazı yazmak isteyen bir kadının parası ve kendine ait bir odası olması gerektiğini söylemek olabilirdi; bu ise, göreceğiniz gibi, kadınlar ve kurgusal yazının gerçek doğasıyla ilgili büyük sorunu çözümsüz bırakmaktadır. Bu iki konu başlığına ilişkin bir cevap bulma yükümlülüğünü üzerime almıyorum; çünkü benim için kadınlar ve kurgusal yazın konuları çözülmemiş sorunlar olarak kalıyorlar. Ama bu konudaki eksikimi gidermek adına, oda ve para konusundaki

görüşüme nasıl ulaştığımı size göstermek için elimden geleni yapacağım. Sizlerin huzurunda, ulaştığım sonuçları, olabildiğince özgür ve eksiksiz bir şekilde anlatmaya çalışacağım. Belki de iddialarımın ardında yatan görüşleri ve önyargıları açıkça ortaya dökersem, bunların kadınlar ve kurgusal yazılarla ilgisi olduğunu fark edersiniz. Durum ne olursa olsun, bir konu şayet oldukça tartışmalı ise -ki cinsiyetle ilgili her konu böyledir- kimse gerçeklerin dile getirileceğini beklemez. Kişi ancak savunduğu görüşe nasıl vardığını gösterebilir. Dinleyicilerine ancak konuşmacının kısıtlılıklarını, önyargılarını ve kendine özgü durumlarını gözlemleyerek, kendilerince sonuçlar çıkarma şansını verebilir. Bu noktada kurgusal yazın, öyle görünüyor ki, gerçeği, var olan durumlarından daha çok yansıtmaktadır.

Bu arada halam Mary Beton'ın Bombay'da hava almak için çıktığı gezintide atından düşerek öldüğünü de sizlere anlatmalıyım. Halamdan bana kalan mirasla ilgili haberi, kadınlara oy kullanma hakkı veren yasanın parlamentodan geçtiği akşam aldım. Bir avukatın mektubu posta kutuma düştü ve ben onu açtığımda, halamın bana ömür boyu kullanabileceğim, yılda beş yüz sterlinlik bir gelir bırakmış olduğunu öğrendim. Bu ikisinden -yani oy ve paradan- hangisi benim için daha önemliydi? Tabii ki para. Ve ben ona sahip olmuştum. Bundan önce geçimimi sağlamak için gazetelerden ufak tefek işler alıyor, şurada burada bir düğünün veya gösterinin haberini yaparak, zarfların üzerine adres yazarak, yaşlı kadınlara kitap okuyarak, yapma çiçekler yaparak ya da bir ana okulunda küçük çocuklara alfabeyi öğreterek birkaç sterlin kazanıyordum. 1918'den önce kadınlara açık olan başlıca işler bunlardı. Sanırım durumumun zorluğunu ayrıntılarıyla anlatmama gerek yok, çünkü bu işleri yapan kadınları muhtemelen tanırıyorsunuzdur. Kazanılan parayla geçinmenin zorluğunu da anlatmama gerek olmadığını düşünüyorum, çünkü bu zorluğun tadını sizler de biliyor olabilirsiniz. Ama aklımda her şeyden daha acı verici olarak kalan şey, o günlerin içimde büyüttüğü korku ve burukluğun zehiriydi. Hep yapılmak istenmeyen işleri yapmak zorunda olmak, üstelik bunu bir köle gibi yaltaklanarak ve şirin görünmeye çalışarak yapmak; bunları yapmak zorunlu olmasa da zorunluymuş gibi görüldüğü için yapmak. (Çünkü bu işi yapmazsanız ödeyeceğiniz bedel cidden çok büyük olabilir, açıkçası peş parasız kalabilirdiniz) Ve dahası, gizlenmesi ölüm demek olan o küçük ama sahibinin çok değer verdiği yeteneğin yok olması ve onunla birlikte kendimin ve ruhumun da yitip gitmesi. İşte

bu düşünceler, ağacı içinden çürüten, baharın yeni açmış çiçeklerini yiyip bitiren bir hastalık gibiydi. Ama dediğim gibi, halam öldü ve ben her bir onluğu bozduğumda, bu hastalığın ve çürümenin birazı silinip gidiyor; korku ve burukluk yok oluyor. Bozuklukları çantama koyarken o günlerin burukluğunu hatırlayarak, sabit bir gelirin insan-da yarattığı huy değişikliğini düşündüm ve bunun ne denli çarpıcı boyutlarda olduğunu bizzat duyumsadım. Dünyadaki hiçbir güç beş yüz sterlinimi elimden alamaz. Yiyecek, ev ve kıyafet, sonsuza dek benim. Böylece sahiden sadece çalışma ve didinme değil, ayrıca nefret ve burukluk da bitiyor. Hiçbir erkeğe kızmam gerekmiyor, çünkü o bana zarar veremez. Hiçbir erkeğe yaltaklık yapmam da gerekmiyor, çünkü onun, artık bana ihsan edeceği bir şey yok! Böylece hiç farkında olmaksızın, kendimi insan soyunun diğer yarısına karşı yeni bir tutum içine girer buldum.

Virginia Woolf

Kitaplığa bir kez daha bakarak, benim yürekler acısı bulduğum şey, diye sürdürdüm düşüncemi, 18. yüzyıldan önce kadınlar hakkında hiçbir şey bilinmemesiydi. Aklımı ne kadar yokladıysam, yine de bir örnek bulamıyordum. Ben-se burada durmuş, Elizabeth döneminde kadınların nasıl eğitildiklerini tam olarak bilmeden, kendilerine ait bir oturma odaları olup olmadığı, 21 yaşından önce kadınların çocuk sahibi olup olmadıkları, kısacası sabahın sekizinden akşamın sekizine kadar neler yaptıkları hakkında hiçbir

bilgim olmadan, kadınların Elizabeth döneminde niçin şiir yazmadıklarını soruyorum! Besbelli ki paraları yoktu. Büyük olasılıkla da, hoşlarına gitsin-gitmesin, 15 veya 16 yaşlarında, çocuk odasından çıkar çıkmaz evlendirilirlerdi. Sonra şu sonuca vardım: bu şartlar altında, içlerinden

biri, tesadüfen Shakespeare'in oyunlarından birini yazmış olsaydı, işte asıl buna şaşmak gerekirdi. Ve daha sonra, bugün hayatta olmayan ama sanırım o zamanlar piskopos olan yaşlı bir beyefendinin, geçmişte, bugün ve gelecekte, hiçbir bir kadının Shakespeare'in zekasına sahip olamayacağını açıkça söylediğini hatırladım. Bu beyefendi, konu hakkında gazetelerde de yazmıştı. Bir de tutup, bilgisine başvuran bir hanımefendiye, benzeri bir ruha sahip olduklarını kabul etmekle birlikte, kedilerin cennete gidemeyeceklerini de söylemişti. Bu yaşlı beyefendiler, hanımefendiyi kurtarmak için ne kadar da düşünceli davranmışlar! Onların karşısında cehaletin sınırları tuzla buz olmasın da ne yapsın?! Kediler cennete gidemezlermiş. Kadınlar, Shakespeare oyunları yazamazlarmış!

Ama ne söylerse söylesin, Shakespeare'in raftaki eserlerine bakarken, piskoposun, en azından şu konuda haklı olduğunu düşünmekten kendimi alamadım: evet, bir kadının, Shakespeare'in yaşadığı çağda Shakespeare oyunları yazabilmesi, her bakımdan ve kesin olarak *imkansızdı*. Gerçek verilere ulaşmak son derece zor olduğu için, izin verin, düş gücümü kullanıp Shakespeare'in Judith adında harikulade yeteneklere sahip bir kız kardeşi olmuş olsaydı neler olurdu diye bir tahminde bulunmaya çalışayım. Shakespeare, büyük ihtimalle, liseye gitmiş; Latin klasiklerini -Ovid, Vergilius ve Horace'i- okumuş, grameri ve mantığın esaslarını öğrenmişti; çünkü annesine yüklü bir miras kalmıştı. Çok iyi bilindiği gibi, yasak bölgede tavşan avlayan, belki de geyik vuran, ele avuca sığmaz bir çocuktu ve vaktinden önce, kendisine normalden çok daha önce çocuk doğuran, civardaki bir kadınla evlenmek zorunda kalmıştı. Yaptığı bu çılgınlık, şansını denemek için Londra'ya gitmesine neden oldu. Öyle anlaşıyor ki, tiyatrodan da hoşlanıyordu. Bu işe, tiyatro kapısında at tutmakla başladı. Çok kısa sürede tiyatroda iş bulup başarılı bir oyuncu oldu ve dünyanın merkezinde yaşamaya başladı. Artık herkesle görüşüyor, herkesi tanıyor, sanatını sahnelerde icra ediyor, zekasını sokaklarda kullanıyordu; hatta Kraliçe'nin sarayına bile girmeyi başarmıştı. Bu arada, olağanüstü yeteneklere sahip olan kız kardeşinin evde kalmış olduğunu varsayalım. O da, onun kadar maceracı, onun kadar yaratıcı ve dünyayı tanımak için yanıp tutuşan biriydi. Fakat o, okula gönderilmedi. Horace ve Vergilius'u okumak şöyle dursun, gramer ve mantık okumak gibi bir şansı da yoktu. Sonra, nasıl olduysa, bir yerlerden, muhtemelen erkek kardeşlerinden birine ait olan bir kitap eline geçti ve onun bir-

kaç sayfasını okudu. Tam o anda, anne veya babasından biri içeri girdi ve boş kitapları okumaması ve kağıtlarla uğraşmaması gerektiğini anlattılar. Sert ama iyi niyetli konuşurlardı, çünkü bir kadın için hayatın şartlarının ne denli zor olduğunu bilen ve kızlarını seven düzgün insanlardı, hatta muhtemelen, Judith, babasının göz bebeğiydi. Belki de bir elma ambarında gizliden gizliye birkaç sayfa yazı karalamış ama yazdıklarını saklamak veya yakmak zorunda kalmıştı. Ancak, daha gencecik bir kızken, tanıdık bir yün tüccarının oğluyla nişanlandırıldı. Evlilikten tiksindiğini açıkça söylediği için babasından fena halde dayak yedi. Sonra, babası, onu azarlamayı bıraktı. Bunun yerine, onu üzmemesi, evlilik meselesinde onu utandırmaması için kızına yalvardı. Eğer söz dinlerse, ona renkli boncuklar dizili bir kolye veya güzel bir etek alacağını söyledi; bunları söylerken, gözleri tabii ki yaşlıydı. Judith, ona nasıl karşı gelebilirdi? Hiç babasının kalbini kırabilir miydi? Ama yeteneğinin gücü, onu başka bir yola sürüklüyordu. Eşyalarını küçük bir çıkına koyup, bir yaz akşamı, tavan arasındaki odasından iple aşağıya indi ve Londra'nın yolunu tuttu. Henüz on yedisinde bile değildi. Evlerinin etrafındaki çalılıklarda ötüşen kuşların sesi onun sesi kadar kulağa hoş gelmezdi. Kardeşininki gibi bir yeteneği vardı; sözcükleri uyumlu bir şekilde kullanma konusunda onun kadar maharetliydi. Kardeşi gibi, o da tiyatrodan hoşlanıyordu. Tiyatro kapısına dikilip oynamak istediğini söyledi. Adamlar gülüp onunla alay ettiler. Şişman, ağzı bozuk bir adam olan tiyatro müdürü heves kırıcı bir kahkaha savurdu. Kanişlerin dans etmesi ve kadınların oyunculuk yapmasıyla ilgili bayağı bir espri yaptı ve hiçbir kadının, tiyatro oyuncusu olamayacağını söyledi. Eliyle bir işaret yaptı, ne olduğunu tahmin edebilirsiniz. Hünerini gösterebileceği bir eğitim alması mümkün değildi. Akşam yemeği için meyhaneye gidip gece yarısı sokaklarda dolaşabilir miydi? Ancak yazarlık dehası kıza rahat vermiyor, erkeklerin ve kadınların yaşamlarını ve huylarını inceleyerek yazma hevesini gidermek için yanıp tutuşuyordu. Sonunda, çok genç olduğu için -yüzü inanılmaz bir biçimde Shakespeare'e benziyordu; aynı kül rengi gözler ve aynı biçimli kaşlara sahipti- oyuncu yönetmen Nick Grene ona acıdı. Judith bu beyefendiden hamile kaldığını öğrendi ve bundan dolayı -bir kadın bedeninde kısıtırılıp kalmış bir şair ruhunun ateşini ve şiddetini kim ölçebilir?- bir kış gecesi canına kıydı. O, şimdi Londra'nın güneyinde bulunan Fil ve Kale Meydanı'nda otobüslerin durduğu bir kavşakta gömülü yatıyor.

Bu hikaye, doğru da olabilir, uydurma da; kim bilebilir ki? Ama Shakespeare'in kız kardeşinin hikayesini kurguladığım biçimiyle yeniden gözden geçirirken bunun bana doğru gelen yanı şu oldu: 16. yüzyılda büyük bir yetenekle doğan herhangi bir kadın, hiç kuşku yok ki çıldırır, kendini vurur veya köyün dışındaki küçük ve ıssız bir kulübede korkulan ve alaya alınan yarı cadı, yarı büyücü biri olarak yaşayabilirdi. Çünkü şiire olan büyük yeteneğini kullanmayı denemiş bir kızın, başkalarının önüne çıkardığı engeller ve zorluklar yüzünden çektiği büyük sıkıntıları, öte yandan doğal eğilimi yönünde desteklemek yerine başka bir iş yapmaya zorlandığı için büyük acılar çektiğini ve bu yüzden beden sağlığını ve akli dengesini yitirdiğini anlamak için biraz ruhbilim bilmek yeterlidir. Hiçbir kız, kendine kötülük etmeksizin ve akıldışı ama kaçınılmaz acılar çekmeksizin -çünkü bekaret, bilinmeyen nedenlerle bazı toplumlarca icat edilmiş bir fetiş olabilir- Londra'ya gidip tiyatro kapısında dikilerek zorla oyuncu-yönetmenin karşısına çıkamazdı. O zamanlar, bekaretin (bugün bile öyledir) bir kadının hayatında dinsel bir önemi vardı ve etrafını kızgınlıklarla ve içgüdülerle öylesine sarıp sarmalamıştı ki, onu çözüp özgür bırakmak ve gün ışığına çıkarmak, en sıra dışı kişilerin cesaretini gerektirirdi.

Bütün bunlara rağmen, yazı masasının başına geçip, "Kadın ve Kurgusal Yazın" başlıklı sayfayı elime aldığımda, buraya yazacağım ilk cümle, "yazı yazan herkes için kadın cinsiyetini düşünmek öldürücü olacak" diye düşündüm. Kadın için de erkek için de katışıksız ve basit olmak öldürücüdür; kişi, erkeksi kadın veya kadınsı erkek olmalıdır. Bir kadının herhangi bir üzüntüye birazcık da olsa parmak basması, herhangi bir konuda davasını savunur tarzda konuşması; haklı da olsa, bir kadın olarak, herhangi bir şekilde konuşması öldürücüdür. Ve öldürücü sözcüğü mecazi anlamda da değildir; çünkü bu bilinçli önyargıyla yazılan her şey, yok olmaya mahkûmdur. Bu yazının etkisi ve gücü kalmaz. Birkaç gün için, parlak ve etkileyici, güçlü ve ustaca bir yazı gibi görünebilir ama akşam üstü solup gider; başkalarının aklında kalıcı bir etki bırakmaz. Bir eser yazılmadan önce, kadın ve erkeğin aklı arasında bir işbirliği gerçekleşmelidir. Karşıtların birliği sağlanmalıdır. Yazarın tecrübesini eksiksiz aktardığını düşünmemiz için, akıl, her şeyiyle apaçık ortaya serilmelidir. Özgürlük ve barış olmalıdır. Hiçbir tekerlek sürtmemeli, hiçbir ışık titrememelidir. Perdeler sıkıca kapalı olmalıdır. Sonra yazar, eserini yazıp bitirdiğinde, yatağa uzanıp, zihnini, karanlıkta bir-

leşmesini kutlamaya bırakmalıdır. Yapılanlara bakmamalı veya bunları sorgulamamalıdır. Daha doğrusu, bir gülün yapraklarını koparmalı veya nehirden aşağıya doğru süzülen kuğuları izlemelidir....

Yaşama işini sürdürmeniz için size daha nasıl cesaret verebilirim? Genç hanımlar, diyebilirim, lütfen sözlerime kulak verin, çünkü nutkun sonuna gelmiş bulunuyoruz. Kanımca, sizler utanılacak kadar cahilsiniz. Bir tek önemli buluşunuz yok. Hiçbir zaman bir imparatorluğu sarsmış veya savaş alanına bir ordu sürmüş değilsiniz. Shakespea-re'in oyunlarını da sizler yazmadınız ve hiçbir zaman, barbar bir ırkı medeniyetin nimetleriyle tanıştırmadınız. Mazeretiniz ne? Dünyanın, her biri trafiğe, işe güce ve aşka dalmış, siyah, beyaz ve çikolata renkli sakinleriyle dolu sokaklarını, meydanlarını ve ormanlarını gösterip "yapacak başka işlerimiz vardı" demeniz, haklı görülebilir. Doğrudur, bizim yaptıklarımız olmasaydı o denizlerde yelken açılmaz, o bereketli topraklar çöl olurdu. İstatistiklere göre, şu an yaşamakta olan, 1 milyar 623 milyon insanı, belki de 6 veya 7 yaşına kadar doğurup, besledik, yıkadık ve eğittik ve kimilerimiz yardım gördüyse de bütün bu işler çok zamanımızı aldı.

Söylediklerinizde doğruluk payı var, bunu inkar edemem. Ama aynı zamanda, 1866 yılından beri, İngiltere'de kadınlar için iki fakülte olduğunu, evli bir kadına yasal olarak mülk edinme izninin ancak 1880 yılından sonra verildiğini ve kadına oy kullanma hakkının sadece 9 yıl öncesinde yani 1919 yılında tanındığını hatırlatabilir miyim? Ayrıca mesleklerin çoğunun, size ancak 10 yıl önce açıldığını hatırlatabilir miyim? Bu büyük ayrıcalıkları ve bunlardan yararlanan süreyi ve şu anda herhangi bir yoldan yılda beş yüz sterlin kazanabilen iki bin kadın olduğunu göz önünde tutarsanız, fırsatlar, eğitim, cesaret, boş zaman ve para yokluğu gibi mazeretler artık geçerli olamaz. Dahası, iktisatçılar bize Bayan Beeton'un gereğinden çok çocuğu olduğunu söylüyorlar. Elbette ki çocuk doğurmaya devam etmelisiniz, fakat iktisatçıların söylediğine göre onar veya on ikişer değil, ikişer veya üçer çocuk olmalı.

Böylece, biraz boş zaman ve biraz da kitaplardan öğrendiklerinizle - öteki türden bilginiz yeterince var ve sanırım üniversiteye bildiklerinizi de unutmak için geldiniz. Kuşkusuz, çok uzun süren, çok yorucu ve fazlasıyla karanlıkta kalmış uğraşınızın başka bir aşamasına geçmeniz gerekiyor. Binlerce kalem, ne yapmanız gerektiğini ve ne gibi etkiler

yaratacağınızı söylemek için hazırda bekliyor. Kendi önerimin biraz hayali olduğunu kabul ediyorum; bu yüzden, önerimi kurgusal hikaye biçiminde sunmayı tercih ediyorum.

Sunumumda sizlere Shakespeare'in kız kardeşinden söz ettim ama onu Sir Sidney Lee'nin şairin yaşamıyla ilgili yazdığı eserde aramayın sakın. O kız genç yaşta öldü ve ne yazık ki asla tek bir kelime bile yazamadı. Şimdi Fil ve Kale Meydanı'nın karşısında, otobüslerin durduğu yerde yatıyor. Benim inancıma göre, bir tek kelime yazmayan ve kavşak ağzında gömülü olan bu kadın şair, hâlâ yaşıyor. Sizin içinizde, benim içimde ve bulaşık yıkayıp çocukları yatırdıkları için bu gece burada olmayan öteki birçok kadının içinde yaşıyor. O yaşıyor, çünkü büyük şairler ölmez; onlar var olmayı sürdürürler; sadece ete-kemiğe bürünmüş olarak aramızda dolaşma fırsatı verilmesine ihtiyaçları vardır. Sanıyorum bu fırsatı ona vermek, artık sizin elinizde. Çünkü inancım o ki, bir yüzyıl daha yaşarsak -birey olarak yaşadığımız ayrı küçük yaşamlardan değil gerçek yaşam olan ortak yaşamdan söz ediyorum- ve her birimizin yılda beş yüz sterlini ve kendi odası olursa, düşündüğümü zü tam olarak yazma yürekliliğine ve özgürlüğüne sahip olursak, eğer ortak oturma odasından biraz olsun uzaklaşıp insanlara hep birbirleriyle olan ilişkileri zaviyesinden değil, gerçeklikle olan ilişkileri zaviyesinden bakabilirsek ve gökyüzünü, ağaçları veya kendi içinde varolan herhangi bir şeyi de böyle görebilirsek; Milton'un umacısının ardına bakabilirsek (çünkü hiçbir insan, görüş alanımızı kapamamalıdır); gerçeği göğüslersek, (çünkü gerçek olan şudur ki, tutunacak bir kol yoktur; tek başımıza yol alırsak ve sadece erkeklerin ve kadınların dünyasıyla değil, gerçeklikle ilişki içindeyizdir) işte o zaman, bu fırsatı yakalayacağız ve Shakespeare'in kız kardeşi olan şairin ölü bedeni, çoktandır yattığı yerden kalkacak ve yerde uzanmış olduğu bedene kavuşacaktır. Erkek kardeşinin kendisinden önce yaptığı gibi, kendisinden önce yaşamış fakat isimleri bilinmeyen kadınların yaşamından kendi yaşamını çekip çıkaracaktır. Bu hazırlık yapılmadan, bizim göstermemiz gereken çabalar olmadan, yeniden doğduğunda, yaşayıp şiirini yazma imkanı bulacağı konusundaki kararlılık olmadan, onun gelişini bekleyemeyiz, çünkü bu imkansız olur. Ama inanıyorum ki, eğer onun için çalışırsak, o şair gelecektir ve yoksulluk ve cehalet içinde bile olsa bunun için çalışmak, çaba göstermeye değer.

SORULAR

-
1. Bir kadın, kurgusal hikaye yazmak için neye ihtiyaç duyar?
  2. Orta sınıfa mensup ve geçimini kendi başına sağlayan bir kadın olan Woolf, mirasa konmadan önce nasıl bir yaşam sürüyordu?
  3. Woolf'un kurgusal Judith Shakespeare tiplemesini yaptığı günlerden 1920'lerin sonlarına kadar uzanan dönemde, kadınların yetenekleriyle ilgili düşünceler nasıl değişti?
  4. Woolf'a göre, bir yazar, kadın cinsiyeti sorununa nasıl yaklaşmalıdır? O da, erkeklerin kadınlar hakkında yazdıklarına benzer şeyler yazabilir mi?
  5. Woolf, kadınların yazın dünyasında kaydettikleri ilerlemeyi yeterli buluyor mu?
-

138. ALEKSANDR SOLJENITSIN

İVAN DENİSOVİÇ'İN BİR GÜNÜ

(1962)

Aleksandr Soljenitsin (d. 1918), Stalin rejimi mağdurlarının en ünlülerinden biridir. Entelektüel bir aileden gelen Soljenitsin, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinin hemen öncesinde, üniversitenin matematik bölümünden mezun oldu. Kızıl Ordu'da görev yaptı ve topçu yüzbaşı rütbesine kadar yükseldi. Ancak, 1945'te, Stalin'i eleştirdiği için Sibiry'a'da ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı ve orada 11 yıl kaldı. Stalin'in ölümü üzerine serbest bırakıldı. Ardından, öğrenciyken aklına koyduğu öğretmenlik mesleğine ve yazmaya başladı. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*, Sovyetler Birliği'nde düşüncelerin nispeten özgürce ifade edilebildiği bir dönemde yayınlandı ve kısa sürede bütün dünyada yankı buldu. Ancak Sovyet politikası değişince, Soljenitsin'in yeni bir kitap yayınlaması yasaklandı. Romanlarından bir kaç, gizlice Batı'ya kaçırıldı ve yayınlandığı ülkelerde çok beğenildi. 1970'te, Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görüldü. 1973'te, vatana ihanet suçuyla tutuklandı ve sürgüne gönderildi.

İvan Denisoviç'in Bir Günü'nde, Soljenitsin'in önemli eserlerinin pek çoğunun baskın bir teması olan Sibiry'a çalışma kamplarındaki yaşam, gerçekçi bir dille tasvir edilmektedir. Yazar, temelde, çok zor şartlar altında yaşayan roman kahramanlarının onurlarını ve insanlıklarını nasıl koruyabildikleriyle ilgilenmektedir.

Dışarıda ay, her zamankinden daha çok parlıyordu. Elektrik ışıkları da bu nedenle olduklarından daha sönük görünüyordlardı. Barakaların koyu gölgeleri yere düşüyordu. Yemekhanenin kapısı, dört basamakla çıkılan geniş bir sundurmanın üzerine açılıyordu. Oysa şimdi, sundurma bile karanlıktaydı. Fakat tavandaki küçük lamba sallanıyor ve çevreye soluk ışığını yaymaya çalışıyordu. Belki ayazdan belki de camın kirinden dolayı, lambanın saçtığı ışıkta gökkuşağı renkleri seçiliyordu.

Kamp kumandanı sert bir emir daha verdi: takımlar yemekhaneye çift sıra halinde girecekti. Bu emre, bir de şu eklendi: mahkumlar, basamaklara gelince, durup sundurmanın üzerine çıkacaklar, sonra beşerli sıra oluşturup yemekhane görevlisinin içeri girmelerine izin vermesini bekleyeceklerdi.

"Topal" namıyla bilinen yemekhane görevlisi, işini çok sıkı yapardı. Topallığı yüzünden, çürüğe ayrılmayı başarmıştı ama it herif öyle güçlüydü ki, demiri sıkıca suyunu çıkarırdı. Üstelik bir de kayın ağacından bir sopa edinmişti ve izni olmadan sundurmaya çıkanlara dayağı basardı. Ama tabii herkese değil. Açıkgözdü ve karanlıkta bile kime vuraçağını, kime vurmayacağını bilirdi. Hep de arkası olmayan, kimsesiz mahkumlara vururdu. Bir keresinde, Şukov'a da vurmuştu.

Gerçi mahkumlar arasından seçilmiş biriydi ama aşçılarla arası çok iyi olduğu için gerçek bir prens gibi hayat sürerdi.

Bugün ya bütün takımlar yemekhaneye gelmişlerdi ya da işleri düzene koymak biraz gecikmişti. Sundurmadaki kalabalık bu yüzden olmalıydı. Kalabalığın arasında, Topal ve yardımcısı da vardı. Yemekhane şefi bile oradaydı. Mahkumları, gardiyanların yardımı olmaksızın düzene sokmaya çalışıyorlardı.

Yemekhane şefi, balkabağına benzeyen kafası ve geniş omuzlarıyla besili bir domuzu andırıyordu. Her yerinden güç fışkırıyordu. Yürüdüğünde kolları bir yana, bacakları bir yana salınır ve sanki deprem oluyor sanılırdı. Koyun postundan yapılmış, üzerinde numara yazılı olmayan, dışarıda bile öyle kolay kolay bulunmayacak cinsten bir şapka giyerdi. Yeleği de, uyum sağlasın diye olacak, koyun postundandı. Gerçi, yeleğinin üzerinde bir numara vardı ama bu, bir posta pulu kadar küçüktü. Sırtındaysa, numara filan yoktu. Hiç kimseyi takmazdı ve bütün mahkumlar da ondan korkardı. Binlerce kişinin hayatı onun elindeydi. Bir keresinde mahkumlar onu dövmeye kalkmışlardı ama hepsi seçme haydut olan aşçılar, zamanında müdahale edip onu kurtarmışlardı.

Eğer 104. takım, daha önce içeri girmişse, Şukov'un işi bitik demektir. Topal, herkesi bir bakışta tanırdı. Üstelik, bugün şefi de yanında olduğu için, bir mahkumun, asla yanlış bir takımla içeri girmesine izin vermezdi. Vermediği gibi, herkesin içinde rezil de ederdi.

Sundurmanın parmaklığına tırmanıp Topal'ın göremeyeceği bir yerden yemekhaneye giren mahkumlar her zaman olurdu. Bunu, Şukov da yapmıştı. Fakat bu gece, şefin tam burnunun dibinde bunu yapmak, pek öyle kolay değildi. İnsanı öyle pataklardı ki, doktora sürüne sürüne giderdiniz!

104. takımın hâlâ orada, kara kaputların arasında olup-olmadığını anlamak için sundurmaya şöyle bir göz gezdirmeliydi.

Mahkumlar, tıpkı bir kaleye saldıran askerler gibi dalgalanmaya başladıkları anda (başka ne yapabilirlerdi ki? İçeri almalarına az bir zaman

kalmıştı), Şukov, sundurmanın önüne vardı. Birinci basamak, ikinci basamak, üçüncü, dördüncü. Ve işte geldik! Mahkumlar sundurmaya doğru sel gibi akıyorlardı.

Topal, elindeki sopasını öndekilere doğru kaldırarak, “Durun ulan it sürüleri! Geri çekilin, yoksa dağıtırım beyninizi!” diye bağırdı.

“Beşerli sıra oluşturun, mankafalar! Kaç kere söyledim, ben ne zaman hazır olursam, sizi, o zaman içeri alacağım.”

“Yirmi yedinci takım! İlerle!”

27. takım toplanarak kapıya doğru koştu. Geride kalanlar, onların ardından basamaklara hücum ettiler. Kalabalığın arasında Şukov, var gücüyle etraftakilere yükleniyordu. Sundurma sallanıyor, tepedeki lamba gacırdayarak sanki buna karşı koyuyordu.

Topal, öfkeyle: “yine mi ulan, sizi gidi pislikler!” diye bağırdı. Elindeki sopayı mahkumların omuzlarına, sırtlarına indirip, onları birbiri ardınca yere yıktı.

Böylece basamakları yeniden temizledi.

Şukov, aşağıda, Topal’ın yanında Pavlo’yu gördü. Takımı yemekhane-yeye sokaan Pavlo’ydu. Tiyrin, velveleye katılarak, kendini alçaltmazdı.

Pavlo, sundurmanın üstünden, takıma: “beşerli sıra olun, yüz dördüncü takım! Arkadaşlar, 104. takıma yol verin” diye bağıırıyordu.

Arkadaşlar ha! Yol verecekler?! Topunun canı cehenneme!

Şukov, önündeki bir mahkumu iteleyerek: “Hey öndekiler! İzin verin, geçeyim. Bu benim takımım” diye seslendi.

Adam, memnuniyetle yer verecekti ama ötekiler izin vermiyor, her yandan onu sıkıştırıyorlardı.

Kalabalık, çorbasına kavuşmak için, hak ettiğı çorbaya erişmek için dalgalanıyordu. Öyle ki kimse soluk bile alamıyordu.

Şukov başka bir yol denedi. Solundaki sundurma demirini kavrayıp, kolunu bir sütuna doladı, sonra da kendini yukarı çekti. Bu arada birinin dizini tekmeledi, kendi de kaburgalarına bir dirsek, arkasından da birkaç küfür yedi ama sonunda aradan sıyrılıp yukarı çıkmayı başardı. En üst basamağı yakın bir yerde, sundurmanın ucuna ayağını koyup beklemeye başladı. Daha önce basamakları çıkmış olan arkadaşlarından bir kaçı elinden tutarak ona yardım ettiler.

Yemekhane şefi, kapıya doğru yürürken arkasına baktı ve Topal’a:

“Topal, hadi iki takım daha gönder” dedi.

Topal: “Yüz dördüncü takım!” diye bağırdı: “çabuk olun, kendinizi piknik gezintisinde mi sanıyorsunuz pislikler!”

Bu arada, başka bir takımdan olan bir mahkumun ensesine sopasını indirdi.

Pavlo, adamlarını içeri sokarken: “yüz dördüncü takım!” diye bağı-
rıyordu.

Şukov, yemekhaneye girdikten sonra, “Üf be, ne işmiş!” diyerek, derin bir nefes aldı ve Pavlo'nun emirlerini beklemeden, boş tepsileri aramaya başladı.

Yemekhane, her zamanki gibi, kapıya doğru kıvrılan buharla ve ayçi-
çeği tohumları gibi bitişik oturan mahkumlarla doluydu. İçerde ayakta kalan mahkumlar, masalarda oturacak bir yer arıyor, bazıları da tepsileri taşıyorlardı. Şukov, yıllar yılı bütün bunlara alışarak keskinleşmiş göz-
leriyle S 208 numaralı mahkumun taşıdığı tepside sadece beş kap oldu-
ğunu fark etti. Demek ki bu, takımının son tepsisiydi. Böyle olmasaydı, tepsi dolu olurdu.

Mahkuma yaklaşıp kulağına şu sözleri fısıldadı: “senden sonra bu tepsi benim, tamam mı?”

Adam: “Köşedeki arkadaş tepsiyi bekliyor. Ona söz verdim...” dedi.

“Bırak, beklesin. Tembel hergele!” dedi Şukov.

Anlaştılar.

S 208, tepsisini masaya götürdü ve içindeki kapları boşalttı. Şukov, çevik bir hareketle tepsiyi kaptı. Tam o anda, S 208'in söz verdiği mah-
kum koşup tepsiyi almaya çalıştı. Fakat adam, Şukov'dan daha zayıftı. Şukov: “ne çekiyorsun ulan?” diyerek adamı, elindeki tepsile birlikte gerisindeki direğe doğru itti. Sonra, tepsiyi kolunun altına alıp, hızla servis penceresine doğru koştu.

Pavlo, hiç boş tepsi olmadığı için, oradaki kuyrukta, şaşkın vaziyette bekliyordu. Şukov'u görünce sevindi. “Ne duruyorsun orada? Görmü-
yor musun elimde bir tepsi var?” diyerek, önündeki adamı iteledi.

O sırada, elinde bir başka tepsile Gopçik de geldi.

Gülerek: “aralarında tartışıyorlardı, tepsilerini kaptım ellerinden” dedi.

Bu Gopçik ne anasının gözüdür! Ona bir üç yıl daha verin (çünkü biraz büyümesi gerek!), tam bir ekmekçi olacağını göreceksiniz. Sanki bunun için yaratılmış.

Pavlo, ona, ikinci tepsiyi, Şukov gibi Almanlar tarafından yakalan-
dığı için, 10 yıllık hüküm giymiş olan, iriyarı Sibiryalı Yermolayev'e vermesini söyledi. Sonra da, yemeklerini bitirip kalkmaya hazırlanan mahkumların masalarına göz kulak olması için gönderdi. Şukov, tepsisi-
sini yanına koyup beklemeye başladı.

Pavlo, servis penceresinden içeriye “yüz dördüncü takım!” diye seslenerek, sıranın kimde olduğunu bildirdi.

Yemekhanede, bu servis pencerelerinden toplam beş tane vardı: üçü, normal yemek servisi için, biri, ülser hastaları gibi özel diyet uygulayanlar (ve personel hizmeti gören saymanlar) için, biri de kirli kaplar içindi. (Tabak yalayıcılar, gelen kapları kapışmak için işte bu pencerenin önünde birbirlerini yerlerdi). Pencereler alçaktı; ancak bel hizasına geliyorlardı. Aşçılar, bu yüzden, pencerelerden görünmezlerdi. Sadece elleri ve kepçeleri görülebiliyordu.

Aşçının elleri, beyaz ve bakımlı olmasına rağmen, kocaman ve kıllıydı. Bir aşçıdan çok bir boksörün ellerine benziyordu. Eline bir kalem alır ve yemeklerin hesabını tutmak için duvara not düşerdi.

Aşçı, eline kocaman bir kepçe alıp karıştırmaya başladı. Kazan, belli ki yeni doldurulmuştu ve dumanı tütüyordu. Elindeki koca kepçeyi küçüğüyle değiştiren aşçı, yemeği ufak kaplara dağıtmaya başladı. Ama kepçesini derine daldırmıyordu.

“Bir, iki, üç, dört...”

Karıştırıldıktan sonra, taneler kazanın dibine inmeden kaplara konulan çorba biraz koyuca oluyordu ama sonrakiler çorbadan başka her şeye benziyordu. Şukov, içindekilerin yenir gibi görüldüğü kapları aklına iyice yerleştirdi. Tepsisine on çorba dolu kap koydu ve oturacağı yere doğru yürüdü. Gopçik, direklerin altındaki ikinci sıradan işaret ediyordu.

“Buraya gel İvan Denisoviç, buraya.”

Elinde bu kadar çok çorba kabı olan biri dalga geçemezdi. Şukov, yürürken çorbaları dökmemeye çalışıyordu. Bu arada ağzı da boş durmuyordu:

“Hey, sen! H 920. Yavaş ol amca, yavaş! Çekil ayak altından oğlum. Değmesin yağlı boya!”

Bu kalabalıkta, tek bir kabı bile dökmekten götürmek zordu. Ama o, on kap taşıyordu. Neyse ki, tepsiyi Gopçik’in yer açtığı masaya sağ salım koyabildi. Kaplardan etrafa tek bir damla bile sıçramadı. Üstelik daha çok tanesi olan çorba kaplarını, masada tam kendisinin oturacağı yere gelecek şekilde ayarlamayı başarmıştı.

Yermolayev de, bir on kap çorba getirdi. Gopçik koşarak gitti ve son dört kap çorbayı da Pavlo’yla birlikte kapıp getirdiler.

Kiglas da, ekmek tepsisini getirdi. Bu akşam, karınları, yaptıkları işe göre doyacaktı. Kimi iki yüz gram, kimi üç yüz gram ekmek yiyecekti.

Şukov'un payına da dört yüz gram düşüyordu. Şukov, ekmeğin yarısını kendisi için, ortasından iki yüz gramlık parçayı da Çezar için aldı.

Şukov'un takım arkadaşları çorbalarını alıp, bulabildikleri yerde yemeklerini yemek için, yemekhanenin dört bir yanından sökün etmeye başladılar. Şimdi, Şukov, kapları dağıtırken iki şeye dikkat etmeliydi. Öncelikle kime verdiğini unutmamalı, sonra da tepsiyi göz önünden ayırmamalıydı. Tabii kendi çorbasının bulunduğu köşeyi de unutmamalıydı (Kaşığını, zaten 'koyu' çorbalardan birinin içine koymuştu; bu, 'sahibi var' demekti!) Fetiyukov, ilk gelenler arasındaydı. Fakat orada çok durmadı. Bu akşam, aşırı olacak bir şey olmadığını anlamıştı. En iyisi yemekhanenin içinde dolaşp kaplarında yemek bırakanları gözetlemektir (eğer birisi, çorbasını bitirmez ve kabını ileri doğru iterse, akbabalar gibi, çorba kabının üzerine atılmak için birbirini yiyen birileri her zaman olurdu).

Boş tepsiler, geri verildi. Pavlo iki porsiyonluk çorbanın, Şukov da iki kap çorbanın başına oturdular. Artık birbirlerine söyleyecekleri başka bir şeyleri yoktu. Kutsal dakikalar gelmişti.

Şukov, şapkasını çıkardı ve dizlerinin üzerine koydu. Bir bu kabın tadına, bir de ötekisinin tadına baktı. Fena değildi. İçinde biraz balık vardı. Genellikle, akşam çorbası, sabahkinden daha sulu olurdu. Mahkumlar bütün gün boyu çalışacakları için, sabahları onları daha iyi beslemek gerekirdi. Akşamları nasıl olsa yatıp uyuyorlardı.

Şukov çorbasını kaşıklamaya başladı. Önce, kana kana çorbaların suyunu içti. Çorba midesine indikçe, bütün vücudunu bir sıcaklık sarıyordu. Çorbayı içip bitirdiğinde, midesinin bayram ettiğini hissetti. Oh be, dünya varmış! Bir mahkum bu kısa an için yaşırdı.

Şukov'un artık hiçbir şeyden şikayeti kalmamıştı: ne cezasının bir türlü bitmediğinden, ne günlerin uzunluğundan ne de Pazar günlerinden birinin daha zehir edilmesinden. Şu an tek düşüncesi şuydu: Dayanacağız. Tanrı izin verirse, sonuna kadar dayanacağız.

İki kaptaki sıcak çorbayı son damlasına kadar içtikten sonra, birinci kapta kalanları ikinci kaba boşalttı; sonra da boşalan kabı kaşığıyla iyice temizledi. Artık içi rahattı; ikinci kaba dikkat etmesi veya kapmasınlar diye elini kabın üzerinde tutması gerekmiyordu.

Artık etrafındakilerin kaplarına istediği gibi göz atabilirdi. Solundakinin çorbası, sudan biraz daha koyuydu. Pis yılanlar! Bu yapılırmıydı hiç? Hem de yoldaşları olan mahkumlara!

Çorbadan arta kalanla kapuskayı yemeye başladı. Kısmete bak! Kaplardan birinin içine bir de patates düşmüştü. Orta büyüklükte, soğuk

yemiş, sert ama oldukça tatlı bir patates dilimi! Çorbada balığa benzer pek bir şey yoktu; sadece kılçık parçaları vardı. Ama her kılçığı, her yüzgeci iyice çiğneyip suyunu çıkarmak gerekirdi. Çünkü kılçık suyu sağlığa faydalıdır! Bunu yapmak tabii ki zaman alıyordu ama bir yere yetişmeleri de gerekmiyordu. Bugün Şukov için iyi bir gündü. Keyfi yerindeydi. Öğle yemeğinde iki kap, akşam yemeğinde gene iki kap alabilmişti. Daha ne olsundu. Başka her şeyi unutabilirdi.

Yalnız, bütün için Litvanyalı'yı görmek hariç. Çünkü sabaha hiç kalamayabilirdi.

Akşam yemeğini ekmeksiz yedi. Hem iki kap çorba hem de ekmek. Ama bu da biraz fazla oluyordu. Ekmek, yarına kalabilirdi. Mide gibi nankör görülmüş müdür şu dünyada? Dün ona ne denli iyi davrandığını unuttur, yarın, yana yakıla daha fazlasını ister.

Şukov, çevresiyle hiç ilgilenmeden, çorbasını yudumluyordu. Çevresiyle ilgilenmesi de gerekmiyordu zaten. Çünkü fazladan bir şeyler bulması gerekmiyordu. Hak ettiği yemeği yiyordu. Ama yine de karşıındaki mahkum kalktığında, onun yerine oturan, U 81 numaralı, uzun boylu ihtiyarı fark etti.

Şukov'un duyduğuna göre, bu yaşlı adam, sayılamayacak kadar çok yıllarını kamplarda ve hapishanelerde geçirmişti. Hiçbir aftan yararlanamamış, bir on yıl hapis yatmışsa, üstüne bir on yıl daha yemişti.

Şukov, şimdi bu adama yakından bakıyordu. Diğer mahkumların hepsi kamburlarını çıkararak oturuyorlarken, bu adam, sanki oturduğu yerin altında değerli bir şey varmış gibi, kendisini dimdik tutuyordu. Kafasında kırılacak saç kalmamıştı. Saçları, çok önceleri dökülmüş olmalıydı. Hiç şüphesiz rahat yaşamının sonucu olarak! Gözleri ise, yemekhanede olup bitenler üzerine çevrili değildi. Dalmış bir halde, bakışlarını, Şukov'un kafasının üstünde bir noktaya çivilemişti. Eski miş tahta kaşığını, sulu çorbasına ölçülü aralıklarla daldırıyordu, fakat herkes gibi, başını kaba doğru eğmek yerine, kaşığını yukarı kaldırıp ağzına götürüyordu. Ağzında hiç dişi kalmamıştı ve ekmeğini, demirle kaplı diş etleriyle çiğniyordu. Hayatı boyunca yaşadığı acılar yüzünden okunuyordu ama bu, yüzünü, hastalıklı ve güçsüz bırakmak yerine, oyma bir taş gibi sert ve karanlık yapmıştı. Çatlamış ve kararmış büyük ellerinden, hayatı boyunca kolay işler yapma imkanını bulamadığı anlaşılıyordu. Ama pes etmeyecekti. Üç yüz gramlık ekmeğini bu kirli, paslı masanın üzerine koymayacaktı. Cebinden iyice yıkanmış bir bez parçasını çıkardı ve ekmeğini onun üzerine koydu.

Şukov, yemekhaneden karnı tok çıktı. Keyifliydi ve herkesin barakalarına dönmek zorunda olduğu vaktin başlamasına az bir süre kalmasına rağmen, Litvanyalı'ya gitmeye karar verdi. Elinde ekmeğiyle barakasına gitmek yerine, hızlı adımlarla 7 numaralı barakaya doğru yürüdü.

Ay tam tepedeydi artık. Gökyüzünde oyulmuş bir yuvarlak gibi tertemiz ve berraktı. Gökyüzü apaçıktı ve yıldızların ancak en parlak olanları görülüyordu. Fakat Şukov'un, yıldızları seyretmeye, yemekhanedeki mahkumları seyretmekten daha az vakti vardı. Sonra, bir şeyin farkına vardı: hava iyice soğumuştı. Kulağına gelen haberlere göre, dışarıda bu işlerden az çok anlayan biri, sıcaklığın gece sıfırın altında 25 dereceye kadar düşebileceğini, hatta sabaha doğru da sıfırın altında 40'ları bulabileceğini söylemişti.

SORULAR

-
1. Çalışma kampındaki aşçıların pozisyonu niçin bu kadar imrenilecek düzeydeydi? Diğer mahkumlara göre, onların durumlarının iyi olmasının sebebi neydi?
  2. Yemekhanede mahkumların başvurduğu taktiklerin bazıları nelerdir? Bu taktiklerin amacı nedir?
  3. İvan, çok başarılı bir gün geçirdiğini düşünüyordu. Niçin?
  4. Mahkumlar birbirleriyle nasıl geçiniyorlar? Onurlarını korumak için nasıl çaba gösteriyorlar?
  5. *İvan Denisoviç'in Bir Günü*'nde, Sovyet toplumu nasıl tasvir ediliyor?
-

139. JEAN-PAUL SARTRE

VAROLUŞÇULUK

(1946)

Jean-Paul Sartre (1905-80), Paris'te doğdu ve dedesinin evinde büyüdü. Dedesi Sorbonne'da görevli bir profesördü. Sartre, geleneksel bir eğitim gördü. Seçkin okullara gitti ve sonunda Sorbonne'dan mezun oldu. Varoluşçuluk kavramını lise öğretmenliği yaparken geliştirmeye başladı. 1938'de, aşırı yabancılaşmayı ele aldığı ilk romanı *Nausea*'yı yayınladı. Sartre'ın felsefi eğilimleri romanında bile belli oluyordu. Çok geçmeden, doğrudan teorik eserler yazmaya başladı. *Olmak ve Olmamak* (1943)'ta, belli başlı görüşlerini ifade etti. II. Dünya Savaşı sırasında, bir Alman mahkum kampında tutuldu, fakat yazmayı sürdürdü. Bu dönemde, görüşlerini ifade etmenin aracı olarak, tiyatroyu kullandı. *Sinekler* (1943) ve *Çıkış Yok* (1944)'u bu kampta yazdı. 1964'te, Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görüldü. Ama o, ilkelerine uygun bulmadığı için, ödülü reddetti.

Sartre, *Varoluşçuluk* adlı eserinde, felsefi görüşlerini açıkladı ve bunların savunusunu yaptı. II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından yaşanan entelektüel ve sosyal kaos ortamında yazdığı bu eserde, boş söylemler olduğuna inandığı burjuva kapitalizmini ve (daha sonra Marksist olmasına rağmen) Marksist komünizmi reddediyordu. Bildik felsefi üslubunun aksine, öğretisinin temellerini açıkladığı bu kitabında, sade ve kolay anlaşılır bir dil kullandı. Bu öğreti, sulandırılan ve kültürel ana akım içerisinde emilip ateist ve radikal yönleri budanan varoluşçuluk anlayışından farklıydı.

Bu vesileyle, maruz kaldığı bazı suçlamalara karşı varoluşçuluğu savunmak istiyorum.

Bu suçlamaların ilkinde göre, varoluşçuluk, insanları, ümitsizliğin doğurduğu bir tür durgunluk ve miskinlik içinde kalmaya çağırıyormuş. Yine bu suçlamaları yöneltenlere bakılırsa, bütün çıkar yollar kapalı olduğundan bu dünyada eyleme hiç yer yokmuş. İşte bu nedenle, varoluşçuluk, insanı, bir gözleyici felsefeye götürüyormuş. Salt gözleyicilik işe yaramayacağı için, varoluşçuluk, sonunda, kişiyi burjuva felsefesine sürüklermiş. Bunlar özellikle, komünistlerin yönettiği suçlamalardır.

Öte yandan, varoluşçuluk, insanın hep kötü yanlarını öne çıkarıyormuş, hep kirli, bulanık ve karanlık olanı gösteriyormuş ve insan doğası-

nın ışıklı ve umutlu yanlarını gizleyip zarif ve güzel olanı ihmal ediyor-muş. O kadar ki, Katolik eleştirmen Mlle Mercier'e göre, varoluşçuluk dolayısıyla, çocuğun gülümsemesini bile unutmuşuz. Her iki kesime göre de, insani dayanışmaya gözlerimizi kapamışız. İnsanı yalıtılmış bir varlık olarak düşünüyormuşuz. Komünistlere göre, bunun nedeni, çıkış noktamızın saf öznellik olmasıymış. Yani, *Kartezyen düşünceyi* kabul etmemizmiş. Başka bir deyişle, yalnızca insanın var olmanın anlamını tek başına kavradığı anı önemsiyormuşuz. Bu yüzden de, etrafımızdaki insanlarla dayanışma içinde olamıyor ve dışımızda yaşayan kimselerle ilişki kuramıyormuşuz. Bu durumun kaynağı da, benimsediğimiz "*düşünüyorum, öyleyse varım*" ilkesiymiş.

J. Paul Sartre

Hristiyanların yönelttikleri suçlamaya göre ise, güya biz gerçeklik düşüncesini tanımıyor ve insan eylemlerinin sonuçlarının önemli olduğunu inkar ediyormuşuz. Oysa Tanrı'nın emirlerini ve ebedi hakikatleri reddedince, geride insanın boş istek ve arzularından başka bir şey kalmazmış. O zaman herkes, istediğini yapar, başkalarının yanlış görüşlerini ve hareketlerini yargılayamaz ve suçlayamazmış.

Doğrusu, varoluşçuluk, suçlanmayı en az hak eden öğretiler. Öğretilerin en sade ve sıkı olanıdır. Gerçi o, uzmanlara ve filozoflara yakışır bir öğreti olarak görülür ama aslında tanımı basittir. İşleri karmaşıktır, iki tür varoluşçu öğretiler: İlki Hristiyan varoluşçulardır. Her ikisi de

Katolik olan Jaspers ve Gabriel Marcel'i bunlar arasında sayıyorum. İkinci ateist varoluşçulardır. Heidegger'i, Fransız varoluşçularını ve kendimi de bunlar arasında sayıyorum. Bu iki kolun ortak özelliği, her ikisinin de şu düşünceyi benimsemiş olmasıdır: "varoluş özden önce gelir." İster-seniz, buna "öznellikten yola çıkmak gerekir" de diyebilirsiniz.

Ateist varoluşçuluk şunu savunur: eğer Tanrı yoksa, en azından, varoluş özden önce gelen bir varlık vardır. Bu varlık, bir kavrama göre tanımlanmazdan önce de vardır. Bu varlık insandır veya Heidegger'in dediği gibi, insan gerçeğidir. Peki varoluşun özden önce gelmesi ne demektir? Burada kast edilen şudur: ilkin insan vardır, yani önce insan dünyaya gelir, var olur; ondan sonra kendini tanımlar. Varoluşçuğa göre, insan var olmadan önce tanımlanamaz; çünkü o zaman, hiçbir şey değildir. İnsan, ancak sonradan bir şey olacaktır ve nasıl yaparsa öyle olacaktır. Bu durumda, bu doğayı kavrayacak bir Tanrı olmadığı için, insan doğası diye bir şey de yoktur. İnsan, sadece olduğunu düşündüğü şey değildir, aynı zamanda varoluş sahnesine çıktıktan sonra olmak istediği şeydir.

Yani insan, kendini nasıl yaparsa, öyledir. Varoluşçuluğun temel ilkesi işte budur. Buna öznellik adını verenler de var. Onlar bizi, öznelliği savunmakla suçluyorlar. Peki biz bununla, insanın taştan veya masadan daha değerli olduğunu söylemiş olmuyor muyuz? Tabii ki bunu söylüyoruz. Daha açıkçası, bize göre insan, önce varolur. Yani bir geleceğe doğru atılan ve bu atılışın bilincine varan bir varlık olarak ortaya çıkar. İnsan, bir yosun, bir süprüntü veya bir karnibahar değildir; başta kendisinin bilincinde olan bir tasarıdır. Bu tasarıdan önce, hiçbir şey yoktur; bundan önce gökyüzünde hiçbir şey anlaşılmaz. İnsan, olmak isteyeceği şey değil, olmayı tasarladığı şey olacaktır. Çünkü 'istemek' deyince, bilinçli bir kararı anlıyoruz. Ki bu karar, daha önceden bizi biz yapmış olan şeydir. Bir siyasal partiye girmeyi, bir kitap yazmayı, evlenmeyi isteyebilirim; fakat bütün bunlar, "istek" denen ve daha köklü, daha kendiliğinden bir tercihin belirtisidir. Fakat gerçekten de varoluş özden önce geliyorsa, o zaman insan ne olduğundan da sorumludur. Bu yüzden, varoluşçuluğun ilk işi, her insanı, ne ise o olduğunun bilincine kavuşturmak ve varlığının sorumluluğunu, onun omuzlarına yüklemektir. Ne var ki, biz insanın sorumlu olduğunu söylerken, sadece, kendisinden sorumlu olduğunu söylemiyoruz, bütün insanlardan da sorumlu olduğunu söylemek istiyoruz.

Eğer varoluş, özden önce geliyorsa ve tasarıma göre var olduğumuza kabul ediyorsak, bu tasarı herkes için, bütün çağımız için de geçerlik

kazanır. Böylece sorumluluğumuz, sandığımızdan çok daha büyük olur; çünkü bütün insanlığı kucaklar. Bireysel bir örnek verelim: diyelim ki, evlenmek ve çoluk-çocuk sahibi olmak istiyorum. Bu evlilik kararını, sadece, kendi durumuma, tutkuma veya arzuma göre alsam bile, yine de ben, bu kararım ile yalnızca kendimi bağlamış olmuyorum; tek-eşlilik konusunda bütün insanlığı da ilzam edecek bir tercihte bulunmuş oluyorum. Demek ki yalnızca kendimden değil, herkesten de sorumluyum. Kendi tercihimin ürünü olan bir insan tasarısı kuruyorum; yani kendimi tercih ederken, aslında 'insan'ı tercih ediyorum.

Bu durum, bunaltı, bırakılmışlık, umutsuzluk gibi görkemli sözcüklerin gerçek mahiyetini anlamamıza yardım eder. Üstelik, göreceğiniz gibi, bu içeriği anlamak hayli kolaydır.

Önce, bunaltıdan kast edilen nedir, diye soralım. Varoluşçular bu soruya yürekten: "insan bunaltıdır" diye karşılık verirler. Bunun anlamı şudur: kendini ilzam eden ve sadece olmayı tercih ettiği kimseyi değil, bir yasa koyucu olarak bütün insanlığı tercih eden kişi, o derin ve küllî sorumluluk duygusundan kurtulamaz. Elbette bu endişeyi taşımayıp bunaltı hissetmeyen çok insan vardır; ama biz, yine şunu iddia edeceğiz: bu kişiler bunaltılarını gizleyerek, ondan kaçarlar. Nitekim çoğu kimseler, yaptıklarının sadece kendilerini ilzam ettiğine inanırlar ve onlara: "herkes sizin gibi yaparsa ne olur?" diye sorsanız, omuzlarını silkip şu cevabı verirler: "herkes böyle yapmaz ki!" Ama insan, kendine şunu sormalıdır: "ya herkes aynı şekilde düşünürse, sonuç ne olur?" İnsan, bu rahatsız edici sorudan, ancak kendini aldatarak kaçabilir. Aslında, "herkes böyle yapmaz" diye yalan söyleyen ve mazeret arayan kimsenin içi rahat değildir. Çünkü yalan söylemek, yalana bir evrensel değer yüklemek demektir ki, bunun insanda iç huzur doğurması mümkün değildir.

Heidegger'in çok hoşlandığı bir sözcük vardır: bırakılmışlık. Biz bu sözcüğü kullandığımızda, sadece şunu söylemek istiyoruz: Tanrı yoktur ve bu görüşümüzün doğuracağı bütün sonuçları sonuna kadar izlememiz gerekir.

Varoluşçuluk şöyle düşünür: Tanrı'nın olmaması çok sıkıntılı bir durum yaratır. Çünkü Tanrı yoksa, onunla birlikte, kavradığımız evrendeki değerleri bulma ihtimali de ortadan kalkar. Artık *önsel* bir iyi olamaz, çünkü bizim adımıza iyiyi düşünecek sonsuz ve kusursuz bir bilinç yoktur. Artık hiçbir yerde, Mutlak İyi olan Tanrı'nın var olduğu, dürüst olmamız gerektiği, yalan söylememiz gerektiği yazılı değildir. Çünkü biz artık, sadece insanların var olduğu bir gezegende yaşarız. Dostoyevski: "Tanrı olmasaydı, her şey mubah olurdu!" demişti. İşte bu

söz, varoluşçuluğun çıkış noktasıdır. Gerçekten de, Tanrı yoksa, her şey mubahtır ve bundan dolayı da, insan kendi başına bırakılmıştır. Çünkü ne içinde dayanacağı bir desteği ne de dışında tutunacak bir dalı vardır. Artık yaptıkları için mazeret üretmesinin de bir temeli kalmamıştır.

Eğer varoluş, gerçekten özden önce geliyorsa, elbette artık insan doğasının verili ve sabit bir karakteri olduğu da söylenemez. Çünkü böylesi bir doğa açıklanamaz. Başka bir deyişle, burada determinizm yoktur. İnsan özgürdür; insan özgürlüktür. Öte yandan, eğer Tanrı yoksa, davranışlarımızı meşrulaştıracak değerler ve buyruklar da yoktur. Bu durumda, değerlerin ışıklı dünyasında ne önümüzde ne arkamızda bizi haklı veya suçlu kılacak hiçbir şey kalmamıştır. Mazeretsiz bir başımıza kalmışızdır.

“İnsan özgür olmaya mahkumdur” dediğimde, işte bunu anlatmaya çalışıyorum. Mahkumdur, çünkü kendisini o yaratmamış, bilakis yaratılmıştır. Ama öteki bakımlardan özgürdür. Zira bu dünyaya bir kez atıldı mı, yaptığı her şeyden sorumludur. Varoluşçu, tutkunun gücüne inanmaz. Büyük bir tutkunun, coşkun bir sel gibi insanı bazı kaçınılmaz eylemlere sürükleyeceğine ve dolayısıyla da bir mazeret kaynağı olduğuna asla inanmaz. Bu konuda şunu düşünür: insan, tutkusundan sorumludur.

Varoluşçu, insanın, dünyada davranışlarına yön verecek bir işaret bulabileceğini de düşünmez. Çünkü insanın, böylesi bir işaretin yardımını göreceğine inanmaz. Bundan dolayı, kişinin hiçbir destek ve hiçbir yardım almadan, her an insanı keşfetmeye mahkum olduğunu düşünür. Ponge, güzel bir yazısında: “insan, insanın geleceğidir” demiştir. Ne kadar isabetli bir söz!

O halde bütün bu söylediklerimizden şu sonuç çıkıyor ki, bize yöneltilen itirazlardan daha haksız bir şey olamaz. Varoluşçuluk, tutarlı bir ateist pozisyonun bütün sonuçlarını sonuna dek izleme çabasından başka bir şey değildir. Varoluşçuluk, insanı, asla ümitsizliğe düşürmeye çalışmaz. Ancak Hristiyanların yaptığı gibi, her inançsızlık durumu, ümitsizlik olarak yaftalanırsa, o zaman kelimenin orijinal anlamı sapıtılmış olur. Varoluşçuluk, Tanrı'nın yokluğunu ispata çalışmaz. Böyle bir çabayla kendini yormaz. Aksine varoluşçuluk, daha çok şunu söyler: Tanrı var olsaydı da, yine bir şey değişmezdi. İşte bizim görüşümüz budur. Bu nedenle, bize göre sorun, Tanrı'nın varlığı veya yokluğu sorunu değildir. Bu anlamda, varoluşçuluk, bir tür iyimserliktir; bir eylem doktrini. O halde, bizi ümitsizlik doğurmakla suçlayan Hristiyanların iyi niyetli olmadıkları açıktır. Çünkü onlar kendi ümitsizliklerini bizimkiyle karıştırıyorlar!

SORULAR

-
1. Hem sağ hem de sol, Sartre'ın felsefesine sert eleştiriler yönelttiler. Onu eleştirenlerin gerekçeleri neydi?
  2. Sartre, "varoluş özden önce gelir" derken, ne söylemek istiyor?
  3. Sartre, Tanrı'nın var olduğuna inanmıyor. Bu, onun dünya görüşünü nasıl etkiliyor?
  4. Sartre, bireyin sorumluluğu hakkında ne düşünüyor?
  5. Sartre'ın felsefesi, aşırı kötümser olarak nitelendirilmiştir. Katılıyor musunuz? Yaşadıkları, görüşlerini nasıl etkilemiş olabilir?
-

140. SIMONE DE BEAUVOIR

İKİNCİ CİNS

(1949)

Simone de Beauvoir (1908-86), Paris'te büyüdü ve eğitimi özel Katolik okullarında aldı. Sorbonne'da felsefe okudu ve meslek hayatının ilk yıllarında üniversitelerin akşam eğitim veren bölümlerinde felsefe dersleri verdi. Bu dönemde, Jean-Paul Sartre'la tanıştı; her ikisi de evliliği burjuva kurumu olarak görüp reddetmelerine rağmen, ömür boyu beraber yaşadılar. 1930'larda, de Beauvoir, bütün zamanını yazmaya ayırdı ve kimi zaman varoluşçu felsefe çizgisinde romanlar, kimi zaman da akademik eserler yazdı. Özellikle de değişmez değerleri ve inançları olmayan bir dünyada kişisel ilişkilerin karmaşıklığını anlatmada ustaydı. De Beauvoir, ayrıca, etkin bir entelektüel periyodik olan *Modern Times*'ın da editörüydü.

De Beauvoir, *İkinci Cins*'te modern kadının durumunu incelemekte ve yoğun olarak kadınların tarih boyunca ikinci sınıf insan muamelesi görmesi konusu üzerinde durmaktadır. Eser, etkileyici ve dokunaklı bir anlatıma sahiptir ve kadınlara özgürlük sloganıyla yola çıkan ve giderek gelişen hareketin tarihinde önemli bir yeri vardır. Pek çok dile de çevrilen eserin Amerika baskısı, ilk olarak 1953'te yapılmıştır.

Kadın, eve hapsedilmiş olarak yaşadığı, cinselliği öne çıkarıldığı için ve hakları da hep başkalarınca savunulduğu için, onun bütün varlığı, beklemektedir. O, saygı görmeyi ve erkekler tarafından onaylanmayı bekler. Sevmeyi bekler; kocasının veya sevgilisinin teşekkürünü ve övgüsünü bekler. Hem cinsinin yardımını bekler ve onu erkekten alır. Bir çek defterine sahip olsa ya da kocasından sadece haftalık veya aylık harçlık alsa da, bakkal parasını ödemek veya yeni bir elbise almak için ödemeyi erkeğin yapması veya bedeli erkeğin karşılaması gerekir. Kadın, erkeğin kendini ispatlamasını bekler, çünkü ekonomik yönden erkeğe bağımlı olması, onu erkeğin eline bakar kılar. Onun bütün varlığı erkek iken, o, erkeklerin hayatının sadece tek bir unsurudur. Kocanın, evin dışında uğraşları vardır, o ise, bütün gün boyunca, kocasının yokluğuna katlanmak zorundadır. Tutkuyla bağlı olduğu sevgiliyle buluşmasına veya ayrılmalarına karar veren o değil, iş görüşmelerine göre karısına vakit ayıran erkektir. Yatakta erkeğin arzusunu gerçekleştirmek için bekler; bazan da hasretle kendi arzularını da tatmin etmeyi bekler.

Kadının bütün yapabildiği, sevgilisinin ayarladığı randevuya geç gelmek, kocasının belirlediği saatte orada hazır olmamaktır. Bu yol- la, kendisinin önemini vurgulamış, bağımsızlığını kanıtlamış olur! O, sadece bu an için, erkeğin iradesine boyun eğdiği vazgeçilmez kişi olur. Fakat bunlar, intikam alma amaçlı ürkük girişimlerdir. Erkeği bekletme konusunda ısrarlı tavrını sürdürebilirse de, onun gönlü hoş olsun diye gözetlemek ve ümit etmekle geçirdiği o uzun saatleri asla telafi edemez.

Kadın, erkeğin üstünlüğünü tanısa ve onun idollerine tapsa da, genel olarak, erkek kurallarına karşı çıkmak zorundadır. İşte bundan dolayı, kadın, çoğu kez bu ünlü 'karşıtlık' halinden dolayı kınanmıştır. Kadının kendine ait bağımsız bir alanı yoksa, erkeklerin savundukları ve koru- dukları değerlere karşı kendi doğrularını ve değerlerini savunamaz. Sadece erkeklerin doğrularını ve değerlerini inkar eder. Kadının inkarı, öyle veya böyle, ölçülüdür ve doğasında bulunan saygı duyma ve küs- me hasletleri tarafından belirlenir. Fakat o, aslında, erkek doğasındaki bütün kusurları bilir ve çekinmeksizin bunları açığa vurur...

Bu açıdan bakıldığında, kadın mantığının erkek mantığı gibi çalış- maması anlaşılabilir bir şeydir. Erkek mantığı, sadece, onun deneyim- lerine uymamakla kalmaz; ayrıca kadının iyi bildiği gibi, erkek muha- kemesi, erkeğin elinde, zor kullanmanın gizli bir formuna dönüşür. Erkek söylemindeki tartışılmaz kavramlar, kadının kafasını karıştırmayı amaçlar. Burada amaç, onu şu çıkmazla karşı karşıya bırakmaktır: ister kabul et ister etme: keyfin bilir! Kadın, erkeklerce belirlenmiş bütün o ilkelerden oluşan sistemi kabul etmelidir; reddederse, bütün siste- mi reddetmiş olur. Fakat o, ileri gitmeyi göze alamaz; çünkü farklı bir toplum inşa edecek araçlara sahip değildir. Ama toplumu da olduğu gibi kabul etmez. İsyan etme ve köle olma seçenekleri arasında kalan kadın, istemeye istemeye erkek otoritesine teslim olur. Erkek, her fır- satta, onu, isteksizce boyun eğişinin sonuçlarını kabul etmeye zorlar. Erkek, işte bu ne idüğü belirsiz hayaletin, yani yarı-köle yarı-özgür eşin peşindedir. Kadının kendisine boyun eğmesini sağlayarak, erkek iddi- alarının doğruluğuna da teslim olmasını sağlar. Ama o, erkeğin zorlama çıkarımlarının dayandığı öncülleri yine erkeğin seçtiğini bilir. Kadın, bu öncülleri sorgulamaktan kaçındığı sürece, erkek, onu kolaylıkla susturur. Ancak, yine de ikna edemez, çünkü kadın erkeğin keyfilliğini hisseder. Bundan dolayı canı sıkılan erkek, kadını inatçı ve mantıksız olmakla suçlar. Fakat kadın, zarların hileli olduğunu bildiği için oyunu oynamayı reddeder.

Kadın, gerçeğın, erkeklerin iddia ettiklerinden *başka* bir şey olduğu yönündeki pozitif düşünceyi kabul etmez; bunun yerine, değışmez gerçek *olmadığı* düşüncesini doğrular. Onun değışmez kimlik ilkesinden şüphelenmesinin nedeni, sadece hayattaki sürekli değışim değildir; sebep-sonuç ilişkisine inanmamasının nedeni de, kadının hayatta şahit olduğu olağüstü olaylar değildir. O, bütün ilkelerin, bütün değerlerin, var olan her şeyin başka anlamlara gelebilme özelliğini fark eder ve bu gerçek, kadınlar tarafından olduğu gibi bizzat erkekler tarafından da çok iyi bilinir. Kadın, kendisini de ilgilendirdiği için, erkek ahlakının, çok büyük bir aldatmaca olduğunu bilir. Erkek, şatafatlı ifadelerle, kendi erdem ve şeref ilkelerini vazeder, fakat gizliden gizliye, kadını, bunlara itaatsizlik etmeye çağırır ve bu itaatsizlik üzerine hesap bile yapar. Zira bu itaatsizlik olmadan, arkasına sığındığı bütün o muhteşem manzara çöker...

Kadın da aynı hataları yapar; çünkü kadın, aynı ataerkil zulmün mağdurudur. Erkeği, bir uşağın efendisine baktığı gibi her şeyi olarak gördüğu için, her şeyi kötü gözle görme yaklaşımı onda da vardır. Fakat, kadın özelliklerinin hiçbirisi, özü itibarıyla bozuk veya kötü amaçlı değildir; bunlar, sadece bir duruma ışıktutmaktadır. Fourier şöyle der: “zorba bir rejim altında, her yerde ikiyüzlülük vardır. Yasak ve kaçak mal, iş hayatında olduğu gibi aşkta da ayrılmaz ikilidirler.” Erkekler şunu da bilirler: kadının hataları, içinde yaşadığı ortamı öyle güzel yansıtır ki, cinsler hiyerarşisini korumayı arzu eden erkekler, kadınların hor görülmesini meşrulaştıran özelliklerin onların şahıslarında yerleşmesini teşvik ederler. Hiç kuşkusuz, kadının kocası veya sevgilisi, birlikte yaşadığı kadının hatalarına kızar; ancak kadının çekici vasıflarını övdüğünde, bunları, kadının kusurlu vasıflarından ayırmanın mümkün olmadığına inanırlar. Eğer kadın, sadakatsiz, işe yaramaz, korkak ve tembel değilse, çekiciliğini yitirir...

Kadın, mantık ve ahlak kurallarını kabul etmeyip doğa kanunlarına şüpheyle baktığı için, onda evrensellik algısı yoktur. Dünya, ona, özel durumlardan ibaret karmaşık bir hadiseler yığını gibi görünür. Bu, kadının, niçin bilimsel bir açıklamadansa bir komşusunun dedikodusuna daha fazla inandığını açıklar. Hiç kuşkusuz, kadın, yayımlanmış bir kitaba saygı duyar, fakat ne dediğine bakmadan ve harflerle dolu sayfaların sadece kaymağını alarak. Bunun tersine, bir kuyrukta veya bir salonda, tanımadığı birinin anlattığı bir hikayeye derhal kulak kabartır ve onu önemser. Onun alanına giren her şey sihirlidir; onun alanı dışın-

daki her şey de gizemlidir. O, akla yatkınlık ölçütüne yabancıdır. Onu ikna edecek tek şey, doğrudan tecrübedir; yani kendi tecrübesi veya (yeterince inandırıcı bir şekilde söylenmişse) başkalarının tecrübeleridir. Kendisine gelince, o, kendisinin özel bir vaka olduğunu düşünür, çünkü evinde tecrit edilmiştir ve bundan dolayı, diğer kadınlarla etkin temas kuramaz. O, her zaman, kaderin ve erkeklerin onun adına düşünüp onun lehine karar vermesini bekler. O, sezgilerine, genel geçer akıl yürütmelerden çok daha fazla güvenir. Bu sezgilerin, Tanrı'dan veya müphem bir manevi varlıktan geldiğini seve seve kabul eder. Talihsizlik veya kaza konusunda ise, sakince şöyle düşünür: "bu, benim başıma gelmez." Ama nimetler konusunda şöyle düşünür: "bana farklı davranılacaktır." Daha doğrusu, o, özel olarak kayırlmayı bekler. Ambar memuru, ona indirim yapacaktır. Polis, pasaportu olmadan, ona geçiş izni verecektir. Bir gülümseme ile nice kapıların kendisine açılacağı öğretilmiştir ama kimse ona bütün kadınların gülmediğini anlatmamıştır. O, komşusundan daha üstün olduğunu düşünmez: yani karşılaş-tırma yapmaz. Ve aynı nedenden dolayı, deneyimlerinden ders çıkarıp

yaptıklarının ne kadar hatalı olduğunu genellikle görmez; yani hata üstüne hata yapar ama bunları üst üste koyup da doğru sonuca ulaşmayı bir türlü beceremez.

Kadınların, erkekleri sorgulayabilecekleri bir karşı evren inşa etmekte başarısız olmalarının nedenini de burada aramak gerekir. Kadınlar, ara sıra, genel anlamda, erkeklerden şikayet ederler. Yatak odasında neler olduğunu veya çocuk doğururken neler yaşadıklarını anlatırlar; karşılıklı fallarını konuşurlar ve hoş sırlarını paylaşırlar. Fakat şikayetçi oldukları bu dert üreten dünyayı inşa etmek için gerekli olan inan-

Fransız romancı ve feminist yazar Simone de Beauvoir (1908-86) aile planlaması gibi kadın sorunlarını gündeme taşımak amacıyla yapılan bir gösteride

dırıcılıkları yoktur; erkeğe karşı tavırları çok kararsızdır. Şüphesiz, erkek, bir çocuktur; bakıma muhtaçtır ve saldırıya açıktır; saf dildir, can sıkıcıdır, haylazdır; aşağılık bir zorbadır, kendini beğenmiş bir egoisttir. Ama o, aynı zamanda, kurtarıcı bir kahraman, değer vazeden bir ilahtır. Arzusuna karşı konulmaz; kucaklayışı, her türlü sıkıntıyı unutturur; ateşle yakar, gücüne karşı konulamaz. Bir kadın, coşkuyla: “işte aradığım erkek bu!” dediğinde, öncelikle hayran olduğu erkeğin cinsel gücünü ve toplumsal etkililiğini hatırlatmış olur. Her iki durumda da, erkek, aynı yaratıcı üstünlüğünü kanıtlamış olur; kadın, önce erkeğin potansiyel bir aşığı olur, sonra da onun büyük bir sanatçı, büyük bir iş adamı, bir general, bir lider olduğunu düşünür. Bu yüzden, erkeğin toplumsal başarılarının, daima, bir cinsel çekiciliği vardır. Kadın ise, tam tersine, arzularını tatmin eden erkekte deha görmeye hazırdır...

Kadının erkeğe karşı hislerinin başka başka anlamlar taşımasını, kadının kendine ve dünyaya karşı takındığı genel tavırda da görmek mümkündür. Kadının tutsak edildiği yer, erkeklerin dünyası tarafından kuşatılmıştır; ama bu alana musallat olanlar, bizzat erkeklerin oynayacak oldukları karanlık güçlerdir. Eğer kadın, bu büyümlü güçlerle ittifak yaparsa, sırası gelince, iktidara bu kez kadın gelir. Toplum, doğayı köleleştirir ama doğa, topluma baskın çıkar. Ruhun yaşam alanı, hayatla sınırlı değildir fakat yaşamdan aldığı destek kesilirse, ruhun ateşi söner. Kadını, bir şehirden çok bir bahçeyi, bir fikirden çok bir hastalığı, bir devrimden çok bir doğumu daha gerçek bulurken gösterdiği bu ikircikli davranışı yüzünden mazur görmek mümkündür; o, vazgeçilebilir olmadığını kanıtlamak için kendi yeryüzü krallığını, yani annenin hükümlanlığını yeniden kurmak için çabalar. Fakat kadın, ayrıca, aşkınlık özelliğine sahip bir varlık olduğu için, ancak şeklini değiştirerek tutsak edildiği bu alana değer verebilir. Yani kadın, bu alana aşkın bir boyut kazandırabilir. Erkek, düşünerek idrak edilebilen bir gerçeklik olan sabit bir evrende yaşar. Kadın, düşünceye meydan okuyan bir büyümlü gerçeğe tutkundur ve gerçeklikle ilişkili olmayan düşünceler yardımıyla ondan kaçır. Kendi varlığına sarılmak yerine, bulutlar üzerinde durup hayatının asıl amacı üzerine düşünür; eylemde bulunmak yerine hayal aleminde kendi suretini oluşturur; yani muhakeme etmek yerine hayal kurar. Bundan dolayı, o, ‘fiziksel’ iken, ayrıca yapaydır ve dünyevi iken, kendini semavi kılar. Hayatı, bulaşık yıkamakla geçer ve bu, ışıltılı bir hikayedir. Erkeğin hizmetçisi olan kadın, onun idolü olduğunu düşünür; cinsel olarak hor görülen kadın, sadece aşk için vardır. O, sadece

hayattaki olağan işleri bilmekle suçlandığı için, kendini, ideal'in rahibesi kılar.

Bu kararsızlığı, onun kendi bedenine saygı duyma biçiminde açıkça görmek mümkündür. Bedeni, bir yükür: yani türüne hizmetle tüketmiş, her ay adet gören ve edilgen olarak üreyen bedeni, onun için, dünya üzerinde tutunacak bir yer bulmak üzere kullandığı saf bir araç değıl, donuk bir fiziksel varlıktır. Bedeni, bir haz kaynağı değıldir ve büyük acılara neden olur; o, başa bela şeyler içerir. Kadın, 'içindekiler'le kendini tehlikeye atılmış hisseder. Onun bedeni, endokrin salgılayan kaslarıyla, iç organları kontrol altında tutan sinir ve sempati sistemleri arasındaki yakın bağlantıdan dolayı, 'histerik' bir bedendir. Bedeni, kadının sorumlu olduğunu reddettiğı reaksiyonları gösterir: hıçkırıklar, kusmalar, kasılmalarda, kadının kontrolünden çıkar, onu ele verir. O, kadının en samimi gerçekliğidir, ama gizlediğı utanılacak bir gerçekliktir. Ve fakat o, ayrıca kadının ünlü iki yüzlülüğüdür; kadın, bedenini aynada görünce, ona hayran kalır. O, vaat edilen mutluluktur, sanat eseridir, yaşayan heykeldir. Kadın, ona şekil verir, süsler ve sergiler. Aynanın karşısında kendine bakıp gülerken, cinsel olağanlığını unuttur, aşkın kucağında ve annelikte, imajı yok olur. Fakat sık sık, kendisi hakkında düşünürken, aynı zamanda hem kadın kahraman hem de bu bedenin sahibi olmasına şaşar.

Benzer şekilde, doğasına iki farklı haslet işlenmiştir. Sanki bir çorba tenceresidir ama aynı zamanda çorbayı taşıran gizemli uyarıcıları da özünde taşır. Kadın, evin idarecisi ve anne olunca, tarlada ve ormanda dolaşmayı bırakıp sessizce kendi sebze bahçesini ekmeyi tercih etmiş, çiçekler yetiştirmiş ve onları vazolara koymuştu; ancak o hâlâ, mehtaba ve gün batımına hayrandır. Dünyaya baktığında, hayvan ve bitki yaşam alanlarında, her şeyden önce yiyecek ve süs görür; ama soylu ve büyüü bir hayat kaynağı bu yaşam alanlarında deveren eder. Hayat, sadece aynı olağanlığın sürekli tekrarlandığı bir şey değıldir. Onun bir de göz kamaştırıcı bir yaşamsal yüzü vardır. O, çiçekli çayırarda görülen güzelliştir. Rahminin bereketiyle doğaya uyum sağlayan kadın, öte taraftan bu rahmin hayat veren melteminin önünde sürüklenir. Tatmin edilmediğı ve bir genç kız gibi kendini eksik ve kayıtsız hissettiğı ölçüde, ruhu da sonsuza dek uzayıp giden bozuk yollarda sonsuz ufuklara doğru gözden kaybolup gidecektir. Kocasına, çocuklarına ve evine köle kılınan kadının, kendini bağımsızlığını ilan etmiş yamaçların efendisi olarak görmesi, ona heyecan verir. O, artık bir anne veya ev idarecisi

değildir; o, bir insandır. Yaşadığı edilgen hayatı düşünür ve kendisinin, tamamen bir bilinçli varlık ve küçültülemez özgür bir birey olduğunu hatırlar. Denizin gizemi karşısında ve zirvelerin ötesine geçince, erkeğin üstünlüğü kaybolup gider. O, çalılar içinden yürürken, elini akıntıya daldırırken, başkaları için değil kendisi için yaşar. Bütün o kölelikleri sayesinde bağımsızlığını koruyan her kadın, doğada tattığı özgürlüğüne dört elle sarılacaktır. Başkaları ise, orada kibar coşkuları için sadece bahaneler bulacaklar ve alacakaranlıkta iki seçenek arasında tercih yapma durumunda kalacaklardır: ya üşütme tehlikesini göze alacaklar ya da ruhsal coşkunun tadını çıkaracaklardır.

SORULAR

-
1. Kadınlar, öteden beri erkek hakimiyetine karşı nasıl mücadele ediyorlar? Taktikleri nelerdir?
  2. Kadınlar, niçin 'mantıksız' ve 'dik başlı'dırlar?
  3. De Beauvoir, erkeklerin ve kadınların farklı düşündüklerini ima ediyor. Nasıl? Sizce de Beauvoir haklı mı yoksa sadece eski bir klişe sözü mü tekrarlıyor?
  4. De Beauvoir, kadınların, erkeklere karşı ikircikli hisleri olduğunu söylüyor. Ona göre, bu olumlu bir şey mi yoksa olumsuz bir şey midir?
  5. Beauvoir'in eserinden yola çıkarak, Bayan Beeton'un zamanından bu yana, kadınların statüsünün çok değiştiğini söyleyebilir miyiz?
-

DOĞU AVRUPA'NIN DÖNÜŞÜMÜ

141. WINSTON CHURCHILL

“DEMİR PERDE”

(1946)

Sanatçı, yazar, tarihçi, gazeteci ve İngiltere’de iki dönem (1940-45 ve 1951-55) başbakanlık yapan Winston Churchill (1874-1965), hem saldırgan askeri politikaları hem de ilham verici söylevleri ve coşkulu konuşmalarıyla, savaş döneminin güçlü liderlerinden biriydi. Elin-den düşürmediği purosunu iki parmağı arasında tutarak yaptığı “V” işareti, bütün dünyada zaferin simgesi oldu. Churchill, bir koalisyon hükümetinin başında bulunuyordu ve II. Dünya Savaşı’nda müttefiklerin zaferine doğru adım adım yaklaşıırken, koalisyon hükümetini oluşturan gruplar arasında ayrılık çıktı. 1945’teki genel seçimlerde Muhafakazar Parti’den aday oldu ama seçimi İşçi Partisi kazandı. Sonraki altı yıl boyunca, Churchill, muhalefet lideri olarak kaldı.

Churchill, öteden beri Sovyet komünizmini açıkça eleştiriyordu fakat çabucak üslup değiştirip Nazi Almanyası’na karşı Sovyetler Birliği’yle sıkı bir ittifaka girdi. Ancak yine de, Doğu Almanya’nın kontrolünü Sovyetler Birliği’ne bırakan barış antlaşmasına ihtiyatla yaklaşıyordu. 1946 yılının başlarında, davet üzerine Birleşik Devletler’i ziyaret etti. Missouri’de Fulton’daki Westminster Koleji’nde, Başkan Harry Truman’la birlikte fahri doktora unvanı aldı ve Doğu ve Batı arasında Soğuk Savaş dönemini başlattığı söylenen söylevini orada verdi. Churchill, Sovyet komünizminden gelen tehdide karşı Britanya ve Amerika’nın birlikte hareket etmesinin bu iki ülkenin görevi olduğunu savunuyordu.

Bugün Westminster Koleji’nde bulunmaktan dolayı mutluyum ve şahsıma layık gördüğünüz fahri doktora unvanı için de sizlere müteşekkirim. “Westminster” ismi, nedense, bana bildik geliyor. Bu ismi daha önce sanki bir yerlerde duydum galiba. Sahiden de, siyaset, mantıksal tartışma, hitabet ve birkaç başka konuda eğitimimin büyük bir kısmını Westminster’da aldım. Aslında her ikimiz de, eğitimimizi aynı yahut

benzer akraba kurumlarda almış bulunuyoruz.

Birleşik Devletler, şu an dünyada gücünün zirvesinde bulunuyor. Amerikan demokrasisi bugün en parlak dönemlerinden birini yaşıyor. Ama güç bakımından üstün olmak için, korku ve hayranlık karışımı hisler uyandıran bir duruş sergilemek gerektiği kadar, gelecek kuşaklara karşı taşıdığımız sorumluluklarımızı da üstlenmemiz gerekir. Etrafınıza şöyle bir baktığınızda, görevinizi yapmış olmaktan dolayı hissettiğiniz iç huzuruyla yetinmeniz halinde bazı riskleri göğüslemek durumunda kalacağınızı göreceksiniz; o nedenle sadece başarılarınızla övünmemeli, ayrıca yakaladığınız başarı düzeyinin altına düşmemek için daha fazlasını yapma hevesini de taşımalsınız. Bunun için önümüzde bulunmaz bir fırsat duruyor. Önümüze gelen bu fırsatı tepen, önemsemez veya göz göre göre elimizden kaçırırsak, sonraki kuşaklar bizi ağır bir şekilde suçlayacaklardır. Savaş döneminde olduğu gibi barış zamanında da İngilizce konuşan halklara ışık tutması gereken ilkeler, bilinçli hareket etmek, hedefin peşini bırakmamak ve kesin kararlı olmaktır. Bizler, bu hayati ilkelerin gereğini layıkıyla yapabileceğimizi kanıtlamalıyız ve ben bunu yapacağımıza inanıyorum.

Eyleme geçmek için kesin ve pratik bir önerim var. Mahkemeler kurabilir ve üst düzey yöneticiler atayabilirsiniz ama bunlar, şerifler ve polis memurları olmadan iş yapamazlar. Birleşmiş Milletler Örgütü, derhal, bir uluslararası silahlı güce sahip olmak için çalışma başlatmalıdır. Bu konuda elbette sakın ve emin adımlar atmamız ama gecikmeden hemen işe başlamamız da gerekiyor. Önerim şudur: her bir devlet, hava kuvvetlerindeki filolardan belirli sayıda uçağı bu örgütün hizmetine vermelidir. Bu filolar, kendi ülkelerinde eğitilip hazır hale getirilecekler ama sırayla bir ülkeden diğerine dolaşacaklardır. Bunlar, kendi ülkelerinin üniformalarını giyecekler fakat farklı rozetler taşıyacaklardır. Bunlar, kendi ülkelerine karşı kullanılmayacak ama diğer bakımlardan, bu dünya örgütü tarafından idare edileceklerdir. Bu işe, öncelikle, mütevazî bir ölçekte başlanabilir; güven arttıkça, yapı da büyüyecektir. Bu işin I. Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşmiş olduğunu görmek istedim ama olmadı. Bu işin artık yapılabileceğine samimiyetle inanıyorum.

Yine de, Birleşik Devletler, Büyük Britanya ve Kanada'nın atom bombası konusunda şu an sahip olduğu gizli bilgiyi veya tecrübeyi, hâlâ bebeklik çağında bulunan bir uluslararası örgüte emanet etmek hata ve tedbirsizlik olur. Hâlâ karmaşanın hüküm sürdüğü ve birleşmekten uzak olan bu dünyada, bu bilgi veya tecrübeyi ortalığa atmak, tam bir

çılgınlık olur. Bu konudaki bilgi, yöntem ve yapımda kullanılan ham maddeler halen büyük ölçüde Amerika'nın elinde olduğu için, yatağımızda rahat uyku uyuyabiliyoruz. Durum farklı olsa ve bu korkunç silahlara, bir Komünist veya neo-Faşist devlet sahip olsaydı, bu kadar rahat uyuyabileceğimizi sanmıyorum. Sadece bu silahlardan duyulan korkuyu kullanıp, insanlara, hayal bile edemeyecekleri sonuçları hatırlatarak özgür ve demokratik ülkelere totaliter rejimleri dayatmak mümkündür. Çok şükür ki Tanrı, buna izin vermemiştir; en azından, bu tehlikeyle yüzleşmek durumunda kalmadan önce, kendi evimize çeki-düzen vermek için soluklanabileceğimiz vaktimiz hâlâ var. Bu tehlikeyle yüzleşmemiz gerektiğinde ise, eğer o zamana kadar gerekli önlemler alınmamışsa, bu bombanın, başkaları tarafından kullanılması ihtimaline karşı etkin caydırıcıları dayatacak ölçüde ezici bir üstünlüğe sahip olmamız gerekir. Önünde sonunda, insanlığın kardeşliği, olması gerektiği gibi tesis olunduğunda ve onu etkin kılacak bütün zaruri pratik güvenceleriyle birlikte bir küresel örgüt çatısı altında gerçeklik bulduğunda, doğal olarak, nükleer güçler bu küresel örgütün güvenli ellerine teslim edileceklerdir.

Şimdi her bir evi, kulübeyi hatta sıradan bir insanı bile tehdit eden bu iki çapulcudan yönelen ikinci tehlikeye, yani tiranlığa değinmek istiyorum. Britanya İmparatorluğu'nun her köşesinde, ayrı ayrı her vatandaşın kullandığı özgürlüklerin (bazıları çok güçlü olan) birçok ülkede muteber olmadığı gerçeğine gözlerimizi kapayamayız. Bu devletlerde, kontrolü, çeşitli türleri olan ve her şeyin denetimi ellerinde bulunan polis hükümetleri sağlamaktadır. Devlet gücünü, sınırlama olmaksızın, bir ayrıcalıklı partiye ve bir polis gücüne dayanan diktatörler ya da baskıcı oligarşiler kullanmaktadır. Birçok zorlukla karşılaştığımız şu dönemde, savaşta fethetmediğimiz ülkelerin iç işlerine karışmak, bizim görevimiz değildir. Fakat bizler, İngilizce konuşan ülkelerin ortak mirası olan ve Magna Carta, Haklar Bildirgesi, Habeas Corpus, Jüri Yargılaması ve İngilizlerin yazısız anayasası deneyimlerinden sonra, en ünlü ifadesini Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nde bulan o büyük özgürlük ve insan hakları ilkelerini, hiçbir zaman korkusuzca savunmaktan geri durmamalıyız.

Bütün bunların anlamı şudur: her ülkenin halkı, anayasasından aldığı yetkiyle ve gizli oy usulüyle yapılan özgür seçimler yoluyla, kendi yönetimini belirleme veya bu yönetimin niteliğini ve şeklini tayin etme hakkına sahiptir ve bu hakka sahip de olmalıdır. Bunun dışında, ifade ve düşünce özgürlüğünün hükümlerliği da devam etmelidir; mahkemeler,

yürütmeden bağımsız olmalı ve herhangi bir partiyi kayırmamalıdır: ayrıca çoğunluğun onayını almış yahut zamanın eskitemediği ve geleneğin kutsallaştırdığı yasaların uygulanmasını sağlamalıdır. İşte bunlar, her vatandaşın evinde bulunması gereken, özgürlüğün tapu senetleridir. İşte bunlar, İngiliz ve Amerikan halklarının insanlığa verdikleri mesajlardır. Gelin, yaptığımı öğütleyelim, öğütlediğimizi de yapalım. İngilizce konuşan halkların kardeşçe birliği olarak adlandırdığım şey gerçekleşmeden, ne savaşı kesin olarak önlemek ne de dünya örgütünün güçlenmesini sağlamak mümkün olabilecektir. Yani bütün bunların olabilmesi için, Britanya İmparatorluğu ve Birleşik Devletler arasında özel bir ilişki kurulmalıdır. Kardeşçe birlik, sadece iki çok büyük ve akraba sistem arasında dostluk ve karşılıklı anlayışın gelişmesini değil, potansiyel tehlikelerle ilgili ortak çalışmalar yapılmasını, silahların ve talimat kılavuzlarının benzeştirilmesini, subayların ve teknik okullardaki askeri öğrencilerin karşılıklı değişimini ve askeri danışmanlarımız arasındaki sıkı ilişkinin devamını da gerektirir. Ayrıca bu kardeşliğin gereği olarak, mevcut bütün imkanlardan yararlanarak, her iki ülkenin karşılıklı güvenliği için Deniz ve Hava Kuvvetleri'ne ait dünya sathına yayılmış bütün üsler, ortaklaşa kullanılmalıdır.

Bugün, Müttefiklerin geç gelen zaferinin üzerine gölge düşmüştür. Sovyet Rusya'nın ve onun kontrolündeki uluslararası komünist örgütlenmenin yakın gelecekte ne yapmak istediğini ya da bunların yayılmacı ve kitleleri peşinden sürükleyici ideolojilerine nasıl engel olunacağını kimse bilmiyor. Yiğit Rus halkına ve savaş dönemindeki yoldaşım Mareşal Stalin'e büyük bir hayranlık ve saygı duyuyorum. İngilizler (hiç kuşku yok ki Amerikalılar da) Rusya halkına büyük sempati duyuyor ve iyi hisler besliyorlar. Ayrıca kalıcı dostluğun kurulması ve birçok farklı yaklaşıma ve zıt tezlere sahip olsalar da, her iki halk da, bunların üstesinden gelme kararlılığına sahiptir. Rusya'nın, batı sınırları boyunca Almanlardan gelebilecek bütün saldırı ihtimallerinin ortadan kaldırılması güvencesi istemesini anlayışla karşılıyoruz. Bizler, Rusya'nın dünyanın önde gelen uluslarının arasında hak ettiği yeri almasını ve bayrağının okyanuslar üzerinde dalgalanmasını memnuniyetle karşılıyoruz. Özellikle de, Atlantik'in iki yakasında bulunan iki halk olarak, Rus halkıyla kendi halklarımız arasındaki ilişkilerin artmasını ve giderek gelişmesini memnuniyetle karşılıyoruz. Ama gördüğüm gerçekleri size de anlatmamı isteyeceğinizi bildiğim için, Avrupa'nın bugünkü durumuyla ilgili bazı gerçekleri gözlerinizin önüne sermeyi bir görev biliyorum.

Bugün, Kıta'nın Baltık'ta bulunan Stettin kentinden Adriyatik'teki Trieste limanına kadar uzanan bölümü, bir demir perde tarafından tam ortasından bölünmüştür. Orta ve Doğu Avrupa'nın antik devletlerinin bütün başkentleri bu hattın gerisinde bulunmaktadır. Varşova, Berlin, Prag, Viyana, Budapeşte, Belgrad, Bükreş ve Sofya, bütün bu ünlü şehirler ve bunların etrafındaki halklar, Sovyet sahası olarak adlandırmam gereken bu nüfuz alanının içinde bulunmaktadır ve hepsi, şu veya bu biçimde, sadece Sovyet etkisinde değil, büyük ölçüde ve birçok bakımdan Sovyet kontrolü altındadır. Sadece Atinalılar (ölümsüz ve şanlı tarihi olan Yunanistan) İngiliz, Amerikan ve Fransız gözlemcilerin denetlediği bir seçimde geleceklerine karar verirken özgür hareket etmişlerdir. Rusya'nın güdümünde bulunan Polonya hükümeti, Almanya üzerine devasa boyutta ve haksız akınlar düzenlemek üzere cesaretlendirilmiştir ve şu an milyonlarca Alman feci ve akla hayale gelmedik şekilde topluca ülkeden kovulmaktadır. Doğu Avrupa devletlerinin tamamında daha önce küçük birer siyasi oluşum olan Komünist partiler, sayılarıyla kıyaslanamayacak şekilde üstünlüğü ve iktidarı ele geçirmişlerdir ve şu an, her yerde kontrolü tamamen ele geçirmek istemektedirler. Bu ülkelerin neredeyse hepsinde, polis hükümetleri hüküm sürmekte ve Çekoslovakya hariç, hiçbirinde şu an gerçek demokrasi bulunmamaktadır.

Dünyanın güvenliği için, Avrupa'da yeni bir birliğin kurulması gerekmektedir ve hiçbir ulus da bu birliğin dışında kalmamalıdır. Bugün tanık olduğumuz veya daha önceki zamanlarda vuku bulmuş olan dünya savaşları, Avrupa'nın büyük ve güçlü ırkları arasındaki kavgalardan çıkmıştır. Bizim yaşam süremiz içerisinde, Birleşik Devletler, hiç istemesine, geleneklerine aykırı olmasına ve birçok itiraza rağmen, muazzam askerî güçleriyle birlikte, yoğun baskılara dayanamayıp, iki kez, hak davanın zafer kazanması için tam zamanında bu savaşlara katılmıştır. Ama bu müdahale, ancak korkunç katliamlar ve tahribatlar olduktan sonra gerçekleşmiştir. Birleşik Devletler, iki kez, savaşmak üzere Atlantik ötesine birkaç milyon gencini göndermek zorunda kalmıştır. Fakat şimdi savaş, herhangi bir ulusu vurabilir ve bunun zamanı da yoktur; bu, akşam karanlığında da olabilir, sabah aydınlığında da. Bizler, kesinlikle, Birleşmiş Milletler'in çatısı altında ve bu örgütün Kuruluş Bildirgesi'ne göre, Avrupa'nın tam bir barış ve huzur ortamına kavuşması için çalışmalıyız. Bu davayı açıkça gütmenin çok önemli olduğunu hissediyorum ve bunu net olarak görüyorum.

Avrupa'yı ortasından bölen demir perdenin öte yakasında kitleleri peşinden sürükleyen başka davalar vardır. İtalya'da, Komünist Parti'nin önünü kesmek için, komünistlerin eğittiği Mareşal Tito'nun, Adriyatik'in ucunda bulunan önceki İtalyan toprakları üzerindeki hak iddialarına destek vermek zorunda kalınmıştır. Ancak yine de, İtalya'nın geleceğine ilişkin ciddi bir kaygı taşımaya gerek yoktur. Yine güçlü bir Fransa olmadan, Avrupa'nın yeniden doğuşunu hayal etmek imkansızdır. Devlet hizmetinde geçen bütün ömrüm boyunca, güçlü bir Fransa için çalıştığımı söyleyebilirim ve en ümitsiz anlarda bile, bu ülkenin bahtının açık olacağına dair inancımı asla kaybetmedim. Aynı inancı bugün de taşıyorum. Bununla birlikte, Rusya'dan çok uzaklarda, dünyanın birçok ülkesinde, Komünistler beşinci kol faaliyetleri yürütmekte ve komünist merkezden aldıkları emirlere mutlak itaat ilkesi uyarınca ve birbirlerine kenetlenmiş olarak çalışmaktadırlar. Komünist partiler veya beşinci kol faaliyeti yürüten birimler, komünizmin bebekliğini yaşadığı İngiliz Devletler Topluluğu ve Birleşik Devletler dışında, Hristiyan medeniyetine meydan okumaktadır ve bu tehlike giderek büyümektedir. Muazzam bir silah arkadaşlığının yanında özgürlük ve demokrasi yolundaki dava arkadaşlığı sayesinde kazanılmış bir zaferin ertesi günü bu gerçeklerden bahsetmem can sıkıcı gelebilir; ama vakit varken bu gerçeklerle adam akıllı yüzleşmemiz gerektiğini de unutmamalıyız.

Bunları, Batı'da ve Doğu'da dünyanın üzerine düşen gölgeyi tanımlama konusundaki sorumluluğumu düşünerek söylüyorum. Versay Antlaşması zamanında önemli bakanlardan biriydim ve Versay'daki İngiliz delegasyonunun başında bulunan Sayın Lloyd-George'un da yakın arkadaşıydım. O zaman, yapılan birçok şeyi olumlamadım ama durumdan çok etkilenmiştim. Bu nedenle o günkü durumu, bugünkü durumla karşılaştırdığımda, sonucu acı verici buluyorum. O günlerde, savaşların bittiğine ve Cemiyet-i Akvam'ın her ülkeye sözünü geçireceğine dair büyük ümitler besleniyordu ve bu noktada sonsuz bir güven vardı. Şu an, çekilen acılardan dolayı yorgun düşmüş dünyada, aynı güveni ve hatta aynı ümitleri göremiyorum.

Öte yandan, yeni bir savaşın kaçınılmaz olduğu fikrinden nefret ediyorum; bu savaşın vukuunun yakın ve kesin olduğu fikrinden ise daha da fazla nefret ediyorum. Çünkü, kaderimizin hâlâ kendi elimizde olduğundan ve geleceğimizi kurtaracak gücümüzün hâlâ var olduğundan eminim. Ve yine biliyorum ki, bu konuda gerekli hatırlatmaları yapma imkanı ve fırsatına sahibim ve bunu, burada yüksek sesle ilan etmezsem

görevimi yapmamış olurum. Sovyet Rusya'nın savaş istediğine inanmıyorum. Rusya'nın istediği şey, savaştan kârlı çıkıp gücünün ve savunduğu ideolojinin bütün dünyaya yayılmasıdır. Fakat bugün burada şunu düşünmemiz gerekiyor: vakit varken, savaşın daimi olarak önlenmesi ve bütün ülkelerde, olabildiğince çabuk bir şekilde, özgürlük ve demokrasinin şartlarının tesis edilmesi için çalışmalıyız. Bizi bekleyen zorluklara ve tehlikelere gözlerimizi kapamakla, bunları ortadan kaldıramayız. Bunları, olan biteni sadece seyredip beklemekle ortadan kaldıramayacağımız gibi, yatıştırma politikasıyla da ortadan kaldıramayız. Yapılması gereken şey, bir teşkilat kurmaktır. Ve bu noktada ne kadar gecikilirse, bu yeni teşkilatın kurulması o ölçüde zor olacak ve bizi bekleyen tehlikeler de o ölçüde büyüyecektir.

Savaş sırasında tanıdığım Rus dostlarımızdan ve Müttefiklerden edindiğim izlenimleri göz önünde tutarak, Rusların en çok güce prestij ettiklerini ve zayıflıktan, özellikle de askeri zayıflıktan nefret ettiklerini rahatlıkla söyleyebilirim. Bu nedenle, güç dengesiyle ilgili eski doktrin, artık geçerli değildir. Gücümüzü sınavan bir deneyime kapılarak, kendimizi dar kalıplar içerisine hapsedemeyiz. Eğer Batı demokrasileri, Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesi'nin ilkelerine hep beraber sahip çıkarlarsa, bu ilkelerin yaygınlaşması noktasında muazzam etkileri olacaktır ve kimse de, onlara dokunamayacaktır. Ancak bölünürler veya görevlerinin gereğini zamanında yapmazlarsa, işte o zaman bu çok önemli yılların heba olmasına izin vermiş olurlar ki, bu bizim için tam bir felaket demektir.

Son olarak şunu söylemek isterim ki, bu felaketin üzerimize pupa yelken geldiğini görüyorum ve çığlığımı kendi ülkemdeki vatandaşlarıma olduğu gibi bütün dünyaya da duyurmaya çalışıyorum ama kulak veren kimseyi bulamıyorum. Almanya, 1933, hatta 1935 yılına kadar, bugün başına gelen korkunç kaderden kurtulabilirdi; bizler de, Hitler'in başımıza bela ettiği sefaletlerden korunabilirdik. Bütün insanlık tarihine bakıldığında, zamanında harekete geçilerek bütün ülkeleri perişan eden bu savaştan daha kolay önlenebilecek bir savaşın olmadığı görülebilir. Benim inancıma göre, bu savaş, tek bir silah patlamadan önlenbilirdi ve Almanya, bugün güçlü, müreffeh ve saygın bir ülke olabilirdi. Fakat birbirimize kulaklarımızı tıkadık ve hepimiz birer birer girdaba kapıldık. Bunun tekrarlanmasına kesinlikle izin vermemeliyiz. Şu an içinde bulunduğumuz 1946 yılı itibarıyla, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün genel otoritesi altında Rusya ile her konuda antlaşarak ve bütün bağlantıla-

rıyla birlikte İngilizce konuşan ülkelerin tamamından destek alarak, bu küresel örgütün şemsiyesi altında bir araya gelip barış içinde ve karşılıklı anlayış çerçevesinde ilişkilerimizi güçlendirebilir ve böylece amacımıza ulaşabiliriz. Çözüm mevcuttur ve bunun adresini de dikkatlerinize sunmuş bulunuyorum. Ve ben, bu amaç için bu örgütün çatısı altında çalışacak unsurlara “barış için gerekli olan güçler” adını veriyorum.

SORULAR

-
1. Britanya, İkinci Dünya Savaşı'ndan, 1939 öncesine göre çok daha güçsüz çıktı. Churchill'in söylevi, ülkesinin oynamaya hazırlandığı yeni rolü kabullediğini mi gösteriyor?
  2. Birleşik Devletler'le Britanya arasında savaş sonrası dönemde kurulan ilişkiler neye benziyor? Churchill, İngiliz-Amerikan ilişkilerinin nasıl olacağını düşünüyor?
  3. Savaş sonrasında, barışa yönelik başlıca tehdit nedir?
  4. Churchill, Sovyet saldırganlığına karşı durmak için ne öneriyor?
  5. Churchill'e göre, yeni kurulan Birleşmiş Milletler'in rolü neydi?
-

142. NİKİTA KRUŞÇEV

KOMÜNİST PARTİSİ KONGRESİ SÖYLEVİ

(1961)

Nikita Kruşçev (1894-1971), mütevazı bir Rus aileden geliyordu. Komünist Parti'ye 1918'de katıldı ve parti kademelerinde hızla yükseldi. İç savaşta, Beyazlar'a karşı Kızıllar'ın safında savaştı ve 1925'te partide önemli bir mevkiye geldi. Kruşçev, sadık bir Stalinci idi ve bu sayede partinin 1930'lu yıllarda gerçekleştirdiği geniş çaplı tasfiyelerden kurtulmayı başardı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kızıl Ordu'da korgeneralliğe yükseldi ve partinin etkin birimi olan Politbüro'nun asil üyelerinden biri oldu. Kruşçev savaş sonrası dönemde bazı başarılarla imza attı. Bunların en büyüklerinden biri, savaş nedeniyle harap olmuş Sovyetler Birliği'nin en zengin bölgelerinden biri olan Ukrayna'nın yeniden inşasıydı. Stalin'in ölümünden sonra, Komünist Parti'nin başına geçti ve şiddetli bir hizip kavgasının ardından da, Stalin'in yerine Parti'nin birinci sekreteri seçildi. 1956'da, Stalin rejiminin aşırılıklarını eleştirerek bir de-Stalinizasyon politikası uygulamaya başladı, fakat bu politika pek başarılı olmadı. Dış politikada da büyük hatalar yapınca, eski tarz siyasetin önde gelen liderleri, Kruşçev'i azletmek için harekete geçtiler. 1971 yılında, nasıl olduğu bilinmeyen bir şekilde öldü.

Kruşçev, Batı'da, hep Birleşmiş Milletler'de gerçekleştirdiği dramatik eylemle hatırlanacaktır. O, Amerikan elçisinin açıklamasına itiraz ederken, ayakkabısını çıkarıp masaya vurmuştu. Kruşçev'in 1961 yılındaki Parti Kongresi'ne sunduğu raporda da onun kendine özgü üslubunun bir örneğini görmek mümkündür. O, tumturaklı sözlerle konuyu uzun uzadıya anlatır ama sözlerinin de sağlam bir temeli vardır. Kruşçev, bu raporda, kapitalizm ve komünizm arasındaki uluslararası rekabet üzerinde yoğunlaşmakta ve Sovyet halkı için uygun gördüğü hedefleri anlatmaktadır.

Yoldaşlar!

Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 20. Kongresi'nden bu yana yaklaşık altı yıl geçti. Bu dönemin, partimiz, Sovyet halkı ve bütün insanlık için son derece önemli olduğunu hatta bu dönemde dünya tarihine geçebilecek denli önemli gelişmelere şahit olduğumuzu söyleyebiliriz.

Sovyet anavatanı, komünizm adına kapsamlı ve büyük projelerin uygulandığı yeni bir döneme girmiştir. Sovyetler Birliği, ekonomi ve

kültür alanında büyük bir atılım gerçekleştirmiştir. Vatanımızın üretim güçlerinin gelişimini hedefleyen 7 yıllık kalkınma planı, şu an başarılı bir şekilde uygulanmaktadır. Ülkenin her yerinden kaynaklanan binlerce pınardan, halk kitlelerinin yaratıcı güçleri fışkırmaktadır. İnsanlık tarihinde ilk olarak Sovyet insanının başarılı bir şekilde gerçekleştirdiği uzay uçuşları, muhteşem zaferlerimizin zirvesini oluşturmaktadır ve bunlar, komünist inşa çabasının göndere çekilmiş bir bayrağı gibidirler.

Kruşçev Komünist Partisi Kongresi'nde konuşurken

Partimiz ve devletimiz, bu başarıları, uluslararası toplumun kargaşa ortamında bulunduğu bir dönemde kazanmıştır. Emperyalistler, birçok kereler, dünyayı savaş uçurumunun kenarına getirmişler, Sovyetler Birliği'nin gücünü ve halklarının cesaretini sinamaya çalışmışlardır. Birçok burjuva siyasetçisi, planlarımızın başarısız olacağı ve sosyalist kampın dağılacığı hayalleriyle kendilerini avutmuşlardır. Onlar, bize karşı birçok provokasyonlara girişmişler ve yıkıcı eylemlerde bulunmuşlardır. Parti ve bütün Sovyet halkı, düşmanlarının entrikalarına maruz kalmış ve bütün sınavlardan yüzünün aklıyla çıkmıştır. Bugün Sovyetler Birliği, her zamankinden daha güçlüdür! *(Uzun uzun alkışlar)*

Dünyanın Bugünkü Durumu ve Sovyetler Birliği'nin Uluslararası Pozisyonu

Yoldaşlar! Parti'nin 20. Kongresi'nden bugüne kadar geçen dönemde dünyanın gündemini belirleyen ana konu, sosyalist ve kapitalist bloğun benimsediği iki ayrı sosyal sistemin birbirleriyle rekabetidir. Bugün geline aşamada küresel gelişmesinin temelini de yine bu rekabet oluşturmuştur. Artık dünyada iki çizginin ve iki tarihsel eğilimin,

sosyal gelişme alanında giderek daha belirleyici bir konuma geldikleri görülmektedir. Bunlardan ilki, toplumsal ilerleme, barış ve yapıcı eylem çizgisidir. Diğer i se, gericilik, zulüm ve savaş çizgisidir.

İki sistemin barışçı rekabetinin sürdüğü bu dönemde, kapitalizm, bütün halkların gözünde büyük bir ahlaki yenilgiye uğramıştır. Sıradan insanlar, gün geçtikçe, kapitalizmin, insanlığın karşılaştığı acil sorunlardan tek bir tanesini bile çözme kabiliyetine sahip olmadığına inanmaktadırlar. Bu sorunlara ancak sosyalizm yolunun çözüm olabileceği, giderek daha aşık hale gelmektedir. Kapitalist sisteme ve kapitalist kalkınma yoluna olan inanç, giderek azalmaktadır. Nüfuzunu yitiren tekelci sermaye, bu durum karşısında yeni çareler aramakta ve bu bağlamda korkutma ve baskı politikalarıyla halk kitlelerini yıldırmaya çalışmaktadır; ayrıca ülke içi politikalarını icra ederken açıkça diktatörlük yöntemlerine başvuran tekelci güçler, öteki ülkelere karşı saldırganca eylemlere girişmektedirler. Fakat halk kitleleri, gericilerin eylemlerine karşı giderek daha fazla direnç göstermektedir.

Herkesin de bildiği gibi, korkutma ve tehdit yöntemlerine başvurmak, kapitalizmin gücünün değil, zayıflığının ve içinde bulunduğu genel krizin derinleştiğinin kanıtıdır. Bir atasözünde şöyle söylenir: “atın yelesini elinden kaçırın, kuyruğuna da tutunamaz!” (*Salonda kahkahalar*). Gericilik, hâlâ bazı ülkelerde, anayasaları ihlal ederek o ülkelerin parlamentolarını dağıtabilmekte, halkın en iyi temsilcilerini hapse atabilmekte, “ele avuca sığmaz” muhaliflere boyun eğdirmek için kruvazörlerini ve donanmalarını gönderebilmektedir. Bütün bunlar, ölüm saati yaklaşan kapitalist hakimiyetin ömrünü ancak bir süre daha uzatabilir. Ama bu tür baskıcı yöntemler, kitlelerin emperyalizmin haydut tabiatını daha iyi görmesini sağlamaktadır. Emperyalistler, böyle yaparak aslında bindikleri dalı kesiyorlar. İddiayla söylüyorum ki, dünyada, insanlığın ilerleme yolundaki yürüyüşünü durdurabilecek hiçbir güç yoktur (*Alkış tufanı*).

Bazı emperyalist devletlerin yöneticileri, sosyalist ülkelere karşı yürüttükleri yıkıcı faaliyetleri, devlet politikası haline getirmişlerdir. Amerika Birleşik Devletleri, kibirli ve alaycı bir eda ile, sosyalist ülkelere karşı casusluk ve yıkıcılık faaliyetlerine yüz milyonlarca dolar harcıyor ve para için en şen'i suçları işlemeye hazır canilerden ve katillerden oluşan sözde “gerilla birimleri”ni örgütlüyor. Birleşik Devletler, kaç zamandır, kışkırtıcı “esir uluslar haftası” adında toplantılar düzenliyor. Tekellerin gizli ajanları, emperyalistlerin boyunduruğundan kurtulup,

özgürce kalkınma yoluna girmiş bütün bu halklara “esir” diyorlar. Doğrusu, emperyalist demagoji ve iki yüzlülük sınır tanımıyor! “Esir halklar” lafını ağızlarına pelesenk etmiş tekercilerin bu ulumaları, tıpkı “dur, hırsız!” diye bağırarak yankesicinin telaşına benziyor! (*Salonda kıpırdanmalar. Alkışlar*).

Emperyalist entrikalar, asla unutulmamalıdır. Yeni bir yaşam inşa etme yolunda elde ettiğimiz devasa başarılar, gevşekliğe ve kendini beğenmişliğe kapılıp, tedbirsizlik göstermemize neden olmamalıdır. Elbette sosyalizmin başarısı ne kadar büyük olursa ve sosyalist ülkelerdeki yaşam standardı ne kadar yüksek olursa, Komünist ve İşçi Partilerinin etrafında toplanan insanların sayısı da o kadar çok olur. Bu, konunun bir boyutu ve tabii ki çok memnun edici bir boyutudur. Fakat öteki boyut da unutulmamalıdır. Sosyalist ülkelerde yaşayan halkların dayanışması artarken, emperyalistlerin, kapitalist yöntemlerin yenileneceği ve sosyalist ülkelerin yozlaşacağı yönünde beslediği ümitler yavaş yavaş tükenmektedir. Bu yüzden, küresel gericilik, savaş yoluyla, bütün dünyada kapitalizmin hakimiyetini kurmak veya en azından, sosyalizmle yönetilen ülkelerin kalkınmasını durdurmak üzere sosyalist devletlere dışarıdan bir darbe vurmak için çalışmalarına hız vermiş bulunmaktadır.

Toplumumuz, dışarıdan gelip açık yüreklilikle bize katılmak isteyen halklara açıktır. Toplumumuz, dürüst ticarete, bilimsel, teknik ve kültürel alanda karşılıklı ilişkileri geliştirmeye ve bilgi alışverişine açıktır. Eğer sözünü ettiğimiz bu toplumun adına “demir perde” deniliyorsa, bu perdenin, aslında, kendisine “özgür dünya” adını veren ama bir vakit kapılarını Sovyet halkının yüzüne, bir vakit aşçılarımıza, bir başka vakit satranç oyuncularımıza kapatan kapitalist dünyada bulunduğu kabul edilmelidir. Kendini “en açık” devlet olarak tanıtan bir ülkenin, bir zamanlar, Sovyet dansçılarının ülkelerine girmesine izin vermekten korktuğunu unutmadık. Yoksa onlar, Rus halk dansları topluluğunun kapitalist dünyanın temellerini gerçekten sarsabileceğinden mi korktular?! (*Salonda kıpırdanmalar*).

Uzun zamandır kapitalist dünyaya şunu söylüyoruz: orduları yarıştırmada değil, emekçi halkların yaşamlarını iyileştirme konusunda bir rekabete biz varız. Ama kapitalizmin bu tür bir rekabete dayanamayacağından da eminiz! Sonunda, bütün halkların doğru tercihi yapacağından, yani komünizmin sahici özgür dünyasını tercih edip kapitalizmin sözde “özgür dünyası”na sırtlarını çevireceklerinden eminiz. (*Alkışlar*).

Yoldaşlar! Parti, ölkemizin ekonomisini iyileştirmek için gerekli tedbirleri aldıgında, burjuva politikacıları ve iktisatçıları asılsız birçok iddiada bulundular ve “komünistler, halkın hayatı çıkarlarını ağır sanayiye feda ediyorlar; Sovyetler Birliği'ndeki üretim, halkın yararına değil, sadece üretmiş olmak için yapıyor” türü laflar ettiler. Bunlar, sosyalizme atılmış çirkin iftiralardır! Üretim için değil insan için üretim, Parti'nin ve Sovyet devletinin faaliyetlerine yön veren kutsal ilkedir. Artık en iflah olmaz derecede kuşkucu ve en vesveseli biri bile, partimizin halka verdiği sözleri daima tuttuğunu rahatlıkla görebilir.

İç politika alanında ise, partimiz, önümüzdeki birkaç yıl için komünistlere ve Sovyet halkına şu görevleri veriyor:

Halkımız, var gücüyle, 7 yıllık kalkınma planının yerine getirilmesi ve bu planın hedeflerinin de üzerine çıkılması için çalışmalıdır; çünkü komünizmin maddi ve teknik temelini oluşturma noktasında, bu planın önemli bir yeri vardır. Maddi üretimi artırmak ve ülke savunmasını istenilen düzeye getirmek için çalışmaya devam etmeliyiz. Sovyet anavatanının ekonomik gelişmesinde yeni zirveleri yakalarken, ancak yavaş ve emin adımlarla ilerlemenin, nihai zafere ulaşmamızı sağlayacağını ve kapitalizmle olan barışçı ekonomik rekabetteki zaferimize bizi daha da yaklaştıracığını unutmamalıyız.

Sosyalist sanayinin bütün dallarında, teknik ilerlemeyi hızlandırmak için çalışmalıyız. Özellikle de, motor mühendisliği, kimya, makine yapımı, metalürji ve petrol sanayi alanlarında atılım yapmalıyız. İşletmelerin her alanda uzmanlaşmasını ve üretimin tam mekanizasyon ve otomasyona kavuşmasını sağlamalıyız; modern bilim ve teknolojinin başarılarını ve kaşiflerin tecrübelerini üretime daha hızlı bir şekilde uyarlamalıyız. Emek üretkenliğinin emin adımlarla artması, üretim maliyetlerinin düşürülmesi ve ürün kalitesinin artırılması, bütün Sovyet girişimciliğinin yasası olmalıdır.

Halkın mamul mallara ve gıda maddelerine yönelik talebini eksiksiz olarak karşılamamıza imkan verecek sınai ve tarımsal kalkınma düzeyine ulaşmak için çalışmalıyız. Sınai üretim planlarının eksiksiz yapılmasının bir sonucu olarak biriken fonları, öncelikle, tarıma, enerji sektörüne, gıda sanayine ve öteki tüketici malları sanayilerine kanalize etmeliyiz.

Kültürel ve sosyal kalkınma alanında büyük atılımlar yapmalıyız. Bilim, eğitim, edebiyat ve sanatta sürekli ilerlemeliyiz. Emekçi halkın yaşam standartlarını yükseltmeliyiz; ücret ayarlaması konusundaki

çalışmaları bitirmeli ve çalışma gün ve saatlerini azaltmak için alınan önlemlerin gereğini tam manasıyla yapmalıyız; ev yapımı alanında atılan dev adımların arkasını getirmeliyiz; emeklilik sistemini ve ticareti geliştirmeli, emekçi halka verilen tıbbi hizmetlerin kalitesini yükseltmeli ve yiyecek yardımlarını artırmalıyız.

Ülkemiz, şu an, bütün dünyaya, yaratıcı çabayla neler yapılabileceğinin iyi bir örneğini sunmaktadır. Sovyetler Birliği'ne bağlı halkların hepsi, komünist inşa davasını kendilerine yakın hissetmekte ve bu davaya destek vermektedir. Emekçi halkımız ortak zaferimize doğru el ele çalışmakta ve bu noktada paha biçilmez katkılarda bulunmaktadır. Ne denli ağır işlerin altına girdiğimizizin bilincinde olan Sovyet halkı, hedeflerimize ulaşmak için on kat daha fazla çalışmaktadır ve bu nedenle halkımız daha çok iş yapma arzusu taşımakta ve hataya, durgunluğa ve ataletle artık müsamaha göstermemektedir. Bizler, sosyalist sistemin özünde var olan o muazzam muharrik güçlerden azami düzeyde yararlanmasını bilmeliyiz. (*Uzun uzun alkışlar*).

SORULAR

-
1. Kruşçev, Sovyetler Birliği devletini nasıl tasvir ediyor?
  2. Sovyetler Birliği'ni yönetenlere göre, dünyanın o günkü durumu nedir?
  3. Kruşçev, niçin Sovyetler Birliği'nin dış düşmanlarının faaliyetleri üzerine odaklanıyor? Bu yaklaşım, iç politikada onun işine nasıl yarayabilir?
  4. Ülke içinde veya ülke dışında, Parti'nin gelecekle ilgili planları nelerdir?
  5. Kruşçev, konuşmasında, metaforun gücünü kanıtlarcasına, Churchill'e ait "demir perde" kavramını kullanıyor. İki devlet adamının farklı konuşma tarzlarını karşılaştırınız.
-

143. MIKHAIL GORBAÇEV

PERESTROYKA

(1987)

SSCB'nin 1991'de dağılmasından önceki son lideri olan Mikhail Gorbaçev (1931-) Rusya'nın güneybatısındaki bir köylü ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. 1946 yılında bir biçerdöver makinesinde orakçı olarak çalışmaya başlayan Gorbaçev, Genç Komünistler Birliği'ne katıldı ve çok geçmeden, bu örgütte gelecek vaat ettiğinin işaretlerini verdi. Prestijli Moskova Devlet Üniversitesi Hukuk Okulu'na kabul edilen Gorbaçev, 1953'te parti üyesi oldu ve memleketine bir parti görevlisi olarak döndü. 1978'e gelindiğinde, partinin tarımdan sorumlu sekreteriydi; 1979'da da, Komünist iktidarın merkezi organı olan Politbüro'ya katıldı. 1985'te parti genel sekreteri oldu ve Sovyet devletinin etkili makamına oturdu. Genel Sekreter ve daha sonra da Sovyetler Birliği'nin başkanı olarak, ekonomik krize çözüm bulmak için idari ve sosyal reformlar yapmaya çalıştı. 1990 ile 1992 arasındaki dönemde Sovyetler Birliği'nin hızlı çöküş sürecine engel olamayan Gorbaçev, olayların akışı içerisinde, kendini bir köşeye itilmiş buldu.

Perestroyka, Gorbaçev'in Sovyet toplumundaki yanlış gidişe ilişkin analizini ve reform önerilerini içermektedir. Planının özünde, Komünist partinin belirleyici konumunu koruması ve sosyalizmden sapılmaması hedefleri vardır.

Acil Bir İhtiyaç Olarak Perestroyka

SSCB'de uygulanan perestroykanın kökenlerini ve özünü araştırırken bir şeyi hatırdan çıkarmamak gerekir. Perestroyka, bazı hırslı kişilerin veya bir grup liderin ustalıklı ortaya attığı geçici heves ürünü bir öneri değildir. Öyle olsaydı, hiçbir öğüt, tam katılımlı hiçbir miting hatta parti kongresi, insanları, şu an yapmakta olduğumuz ve Sovyet halkının her gün giderek daha çok katılım gösterdiği bu öneriye destek vermek üzere birleşmesini sağlayamazdı.

Perestroyka, sosyalist toplumumuzdaki büyük kalkınma hamlemizin gerektirdiği acil bir ihtiyaçtır. Bu toplum değişmeye hazırdır ve uzun süredir bu değişimin hasretini çekmektedir. Perestroykayı başlatmada herhangi bir şekilde gecikseydik, açık konuşalım ki, ciddi sosyal, eko-

nomik ve siyasal krizlere gebe yakın gelecekte, ülkemizin iç çalkantılara iyice sürüklenmesine fırsat vermiş olurduk...

Yetmiş yıl önce büyük bir Devrim'e imza atmış bir ülke olarak Rusya, bilimsel araştırmalar, başarılar ve trajik olaylarla dolu eşsiz bir tarihi olan, antik bir ülkedir. Bu ülke, dünyaya birçok keşifleri ve seçkin şahsiyetleri miras bırakmıştır.

Ancak Sovyetler Birliği, tarihte veya modern dünyada bir benzeri daha olmayan, genç bir devlettir. Geçen yetmiş yılı aşkın sürede (ki insanlığın medeniyet tarihinde kısa bir süredir) ülkemiz, asırlara denk bir mesafe katetmiştir. Dünyanın en kudretli ülkelerinden biri olarak, yarı sömürgeci, yarı-feodal ve geri kalmış Rus İmparatorluğu'nun yerini almıştır. Devasa üretim güçleri, güçlü bir entelektüel potansiyel, oldukça gelişmiş bir kültür, yüzden fazla ulusu ve milliyeti çatısı altında toplayan eşsiz bir topluluk ve yerkürenin altında birini oluşturan bir toprak üzerinde 280 milyon insana verilmiş sağlam sosyal güvenceler, bütün bunlar, bizim büyük ve tartışmasız başarılarımızdır ve Sovyet halkı, haklı olarak bu başarılarla gurur duymaktadır.

Bunları, ülkemizin şu anki durumunun, eskisinden veya yakın geçmişten daha iyi olduğunu kanıtlamak için söylemiyorum. "Benim" sözcüğünü kullanırken en doğruyu söylediklerini veya sözlerinin sorgulanamaz olduğunu iddia edenlerden de değilim. Ben sadece bilinen bir gerçekten bahsediyorum; otantik bir vakıayı, halkımızın birkaç neslinin çalışmasının gözle görülür ürününü anlatıyorum. Ayrıca şu açık gerçeği de söylemek isterim ki, ülkemizin ilerlemesi, sadece Devrim sayesinde mümkün olmuştur. Bu ilerleme, Devrim'in ürünüdür. Bu ilerleme, sosyalizmin yani yeni sosyal sistemin meyvesidir ve halkımızın yaptığı tarihsel tercihin sonucudur. Bunların ardında, yetmiş yıl önce ülkelerinin geleceği için doğrudan sorumluluk üstlenmiş babalarımızın, dedelerimizin ve milyonlarca emekçinin (işçilerin, çiftçilerin ve entelektüellerin) alın teri vardır...

Belli bir aşamaya geldiğimizde (ki bu, yetmişlerin ikinci yarısında artık iyice kendini belli eder hale gelmişti) ilk bakışta izah edilemez görünen bir şey oldu. Ülke, hızını kaybetmeye ve ekonomi alanında bir biri ardına yenilgilerle karşılaşmaya başladı. Sıkıntılar artmaya ve ağırlaşmaya, sorunlar büyümeye ve çözümsüz bir hal almaya başladı. Toplum hayatında, durgunluk dediğimiz şeyin belirtileri ve sosyalizme yabancı olan öteki fenomenler görülmeye başladı. Sosyal ve ekonomik kalkınmayı etkileyen bir tür "frenleyici mekanizma" oluştu. Ve bütün

bunlar, bilimsel ve teknolojik devrimin, ekonomik ve sosyal ilerleme için yeni ümitler vaat ettiği bir zamanda oldu...

Sonra, kaçınılmaz olarak büyüme oranları düştü ve ekonomik durgunluk toplumsal hayatın başka alanlarını da etkiledi. Sosyal alan, tamamen, olumsuz eğilimlerin etkisinde kaldı. Bütçede üretime ayrılan paydan geriye kalan miktarın sosyal ve kültürel programlara harcanması uygulamasının gereği olarak, sözde “fazlalık ilkesi” devreye girdi. Sanki sosyal sorunlara kulaklarımızı tıkamıştık. Böylece sosyal alan ile öteki alanlar arasındaki mesafe açılmaya başladı. Bu durumun en iyi görüldüğü yerler, teknolojik gelişme, personel kalitesi, teknik bilgi ve en önemlisi, iş kalitesi alanıydı.

Burada, daha başka sıkıntılarımız da mevcuttu. Toplumumuz, tam istihdamı ve temel sosyal güvenceleri sağlamıştı. Ama iskan konusunda, gıda maddelerinin kalitesi ve bazen de niceliği konusunda, nakliyat işinin doğru bir şekilde organize edilmesi, sağlık hizmetleri, eğitim ve sosyal gelişme sürecinde doğal olarak ortaya çıkan öteki sorunlarla uğraşırken, giderek büyüyen ihtiyaçları karşılamak için sosyalizmin bütün potansiyellerini kullanmakta da başarısız olmuştuk.

Sovyetler Birliği'nin eski lideri Mikhail Gorbacev, Litvanya Komünist Partisi'nin 1989'da bağımsızlığını ilan etmesinin ardından bu ülkede

Ortada anlaşılması güç bir durum bulunuyordu. Dünyanın en büyük çelik, ham madde, petrol ve enerji üreticisi olan Sovyetler Birliği, müs-

rifçe ve bilinçsiz kullanım yüzünden, bu alanlarda sıkıntı çekiyordu. Ülkemiz, dünyanın en büyük hububat üreticilerinin biri olmasına rağmen, yılda milyonlarca ton yemlik hububat satın almak zorundaydı. Nüfusun bin kişide biri üzerinden değerlendirildiğinde, kişi başına düşen doktor ve yatak sayısı olarak dünyanın en iyi durumda bulunan ülkesiydik ama sağlık hizmetlerimizde inkar edilemez noksanlıklarımız vardı. Uzay araçlarımızı Halley kuyruklu yıldızına ve Venüs'e gönderebiliyorduk ama bilimsel ve teknolojik zaferlerin yanında, bilimsel başarılarından ekonomik ihtiyaçları karşılamak için yararlanma konusundaki aşıkâr yetersizliğimiz de gözle görülür hale gelmişti. Evlerimizde kullandığımız aletlerin çoğu, zaten kaliteli değildi.

Maalesef, hepsi bu da değil. Halkımızın ideolojik ve ahlaki değerlerinde tedrici bir erozyon da başlamıştı. ...

İdeolojik alanda da benzeri bir durum söz konusuydu. Frenleyici mekanizma, sorunlara yapıcı bir şekilde yaklaşan girişimlere ve yeni fikirlere karşı hiç görülmedik derecede büyük bir direnç gösterilmesine neden oldu. Başarılı olduğumuz yönünde yapılan propaganda (ki, bu iddialar gerçek de olabilir hayali de) faaliyetlerine hız verildi. Övgü düzenler ve uşaklık yapanlar ödüllendirildi. Sıradan insanların ve genel olarak halkın ihtiyaçları ve görüşleri göz ardı edildi. Sosyal bilimlerde, skolastik kuramcılık teşvik edildi, fakat yaratıcı düşünce sosyal bilimlerden kovuldu. Lüzumsuz ve keyfi değerlendirmeler ve asılsız yargılar, tartışmasız doğrular olarak ilan edildiler. Düşüncenin gelişmesi ve yaratıcı girişimcilik için gerekli olan bilimsel, teorik ve öteki türdeki tartışmalar iğdiş edildi. Benzer olumsuz eğilimler kültürü, sanatı ve gazeteciliği olduğu gibi, aleladeliliğin, şekilciliğin ve şakşakçılığın ege-men olduğu eğitim-öğretim süreçlerini ve tıp alanını da etkiledi.

Hakikatin "sorunsuz" bir şekilde bizim tarafımızdan temsil edildiği yönündeki propaganda geri tepti. Verilen sözlerle yapılan işler arasındaki uyumsuzluk göze batır hale geldi; bu da halkın pasifliğini ve atılan sloganlara inançsızlığı besledi. Bu durumun, bir güven eksikliği doğurması çok doğaldı. Hitabet kürsülerinden ilan edilen, gazetelerde ve ders kitaplarında yazılı olan her şeye şüphe ile bakılır oldu. Ahlakî değerlerde çürüme başladı. Devrim'in ateşli zamanlarında insanlar arasında gelişip güçlenen dayanışma duyguları giderek azalmaya başladı. İlk beş-yıllık kalkınma planları beklenen sonuçları veremedi ve Savaş sırasında ve sonrasında elde edilen kazanımlar giderek azaldı. Alkolizm, uyuşturucu tiryakiliği ve suç işleme oranları arttı. Bünyemize uymayan, bayağılığı ve düşük zevkleri besleyen ve ideolojik kısırlığa neden olan

kitle kültürünün basmakalıp sözleri giderek daha çok içimize sızdı...

Bütün bunları söylemekle amacım, okuyucunun şu hususu bilmesini sağlamaktır: devrimci değişim için gereken enerji, halkımız arasında ve bir süredir de Parti'de birikmektedir. Perestroyka fikirlerinin ortaya atılmasını sağlayan şey, sadece pragmatik çıkarlar ve mülahazalar değil, gelişmelerden duyduğumuz vicdani rahatsızlığımız, Devrim'den miras aldığımız ideallere yılmaz bağlılığımız ve toplumu daha iyi tanımamıza yarayan ve ileri doğru gitme kararlılığımızı güçlendiren teorik sorgulayıcılığımızdır...

perestroyka

Perestroyka, durgunluk sürecinin bitmesi, frenleyici mekanizmanın iptal edilmesi, sosyal ve ekonomik ilerlemenin hız kazanması için güvenilir ve etkin bir mekanizmanın kurulması ve bu mekanizmaya daha fazla dinamizm kazandırılması demektir.

Perestroyka, kitlenin inisiyatif alması demektir. Demokrasinin geliştirilmesi, halkın sosyalist ilkeler doğrultusundaki

muhtariyetinin artırılması, inisiyatif almanın ve yaratıcı çabanın cesaretlendirilmesi, düzenin güçlendirilmesi ve toplumsal disiplinin sağlanması, daha fazla glasnost, daha fazla eleştirel yaklaşım ve toplumun her kesiminin daha fazla öz eleştiri yapabilmesi demektir. Bireye ve kişi haysiyetine gerekli saygının gösterilmesi demektir.

Perestroyka, Sovyet ekonomisinin tam manasıyla güçlendirilmesi, ulusal ekonominin işleyişinde demokratik merkezîyetçiliğin ilkelerinin yeniden canlandırılması ve geliştirilmesi, ekonomik yöntemlerin evrensel sunumu, vesayet yoluyla ve devlet güdümünde işletmecilikten vazgeçilmesi, yeniliğin ve sosyalist girişimlerin tam teşviki demektir.

Perestroyka, kararlı bir biçimde, bilimsel yöntemlere dönüştür. Her yeni inisiyatif için sağlam bir bilimsel temel bulma yeteneğidir. Bilimsel ve teknolojik devrimlerin başarılarını, planlı bir ekonomiyle birleştirmek demektir.

Perestroyka, Sovyet halkının iyi yaşam ve çalışma koşullarına, iyi dinlenme ve eğlenmeye, eğitim ve sağlığın korunmasına duyduğu ihtiyacın en iyi şekilde tatmin edilmesini amaçlayan sosyal alanın gelişmesine öncelik vermek demektir. Perestroyka, kültürel ve manevi zenginliğe, her bireyin ve bütün toplumun kültürüne gereken önemi vermek demektir.

Perestroyka, sosyalist ahlakın bozulmuş öğelerinin toplumdan ayıklanması, sosyal adalet ilkelerinin tutarlı bir şekilde uygulanmasıdır. Söz ve işin uyumlu, haklar ve ödevlerin dengeli olması demektir. Dürüst çalışma ve kaliteli işgücüne öncelik verilmesi, ücret eşitsizliğinin ve tüketim kültürünün üstesinden gelinmesidir...

Bir kez daha altını çizerek ifade ediyorum ki, perestroyka, bir aydınlatma veya bilinmeyi açıklama çabası değildir. Hayatımızı yeniden inşa etmek, yenilenme ve hızlanma için gerekli olan nesnel ihtiyacı anlamak demektir. Ve bu ihtiyaç, toplumumuzun özünde ortaya çıkmıştır. Perestroyka'nın özünü şu gerçekte bulmak mümkündür: perestroyka, *sosyalizmi demokrasiyle birleştirir* ve Lenin'in tanımladığı sosyalist inşa kavramını, hem teoride hem de pratikte canlandırır. Bu, perestroykanın özüdür; onun sahici devrimci ruhunu ve her şeyi kucaklayan faaliyet alanını izah eden şey de budur.

Bu gaye için çaba göstermeye değer. Ve bizler, göstereceğimiz çabanın, insanlığın sosyal ilerlemesine değerli bir katkı sağlayacağına da eminiz.

Daha Fazla Sosyalizm, Daha Fazla Demokrasi

Perestroyka ile toplumsal bir sistem olarak sosyalizm arasında sıkı bir bağ vardır. Meselenin bu yanı, çok geniş bir şekilde, özellikle de başka ülkelerde tartışılmaktadır ve eğer bu boyuta değinmezsek, perestroyka hakkındaki konuşmalarımız tamamen açıklığa kavuşmuş olmayacaktır.

Perestroyka, sosyalizmden veya en azından onun bazı temel ilkelelerinden vaz geçiyor olduğumuz anlamına mı geliyor? Bu soruyu, kimileri ümitle, kimileri de şüpheyile soruyor.

Batı'da sosyalizmin derin bir kriz içinde olduğunu ve toplumumuzu bir çıkmaza soktuğunu söylemekten hoşlananlar vardır. Bu, yetmişlerin sonu ve seksenlerin başındaki durumla ilgili yaptığımız eleştirel analize ilişkin kendi yorumlarıdır. Onlar, bizim tek bir çıkış yolumuz olduğunu ve bunun da ekonominin idaresinde ve toplumsal alanda kapitalist

yöntemleri benimsemek, kendimizi kapitalizmin rüzgarına bırakmak olduğunu söylüyorlar.

Onlar, sistemimizin çatısı altında, perestroykadan hiçbir netice alamayacağımızı söylüyorlar. Onlar, bu sistemi değiştirmemiz gerektiğini ve bir başka sosyo-politik sistemin tecrübelerini ödünç almamız gerektiğini söylüyorlar. Buna, Sovyetler Birliği'nin bu yola girmesi ve sosyalizmden yana yaptığı tercihten vazgeçmesi halinde, Batı'yla yakın ilişkiler kurmamızın güya mümkün olacağını da ekliyorlar. Ve 1917 Ekim Devrimi'nin, ülkemizi sosyal politikalar bakımından dünyanın ileri ülkelerinden tamamen koparan bir hata olduğunu iddia edecek kadar da ileri gidebiliyorlar.

Bu konuda Batı'da yaygın olan şayialara ve spekülasyonlara bir son vermek için, bir kez daha şu hususa dikkat çekmek istiyorum: bizler, bütün reformlarımızı, sosyalist tercihe uygun olarak yürütüyoruz. Yöneltilen bütün sorulara cevaben söylüyorum, bizler, sosyalizmin dışından değil, içinden konuşuyoruz. Bizler, hem başarılarımızı hem de hatalarımızı sosyalist standartlarla ölçüyoruz. Açıkça söylüyorum ki, sosyalist yoldan ayrılacağımızı ümit edenler, büyük hayal kırıklığına uğrayacaklardır. Perestroyka programımızın her parçası, (ve tabii ki programın bütünü) tamamen, daha fazla sosyalizm ve daha fazla demokrasi ilkesine dayanmaktadır.

Daha fazla sosyalizm, ilerleme yolunda daha dinamik bir adım atmak ve daha yaratıcı çaba göstermek, daha örgütlü olmak, daha çok hukuk ve düzen, ekonominin idaresinde daha bilimsel yöntemler uygulayıp daha bilimsel inisiyatifler almak, yönetimde etkinlik ve halk için daha iyi ve maddeten zengin bir yaşam demektir.

Daha fazla sosyalizm, günlük yaşamda daha fazla demokrasi, açıklık ve kolektivizm, üretimde daha fazla hasat toplama ve hümanizm, insanlar arasında sosyal ve şahsi ilişkilerin geliştirilmesi, bireyin haysiyetine ve izzet-i nefesine daha çok saygı demektir.

Daha fazla sosyalizm, daha fazla yurtseverlik ve soylu ideallere daha çok istek duymak, ülkenin iç işleriyle ve bunların uluslararası işler üzerindeki olumlu etkisi konusunda daha aktif ve medeni alaka sahibi olmak demektir.

Bir başka deyişle, sosyalizmin ve onun apayrı bir sosyo-ekonomik model olduğunu gösteren ilkelerin özünde varolan bütün bu özelliklerin daha fazlası demektir.

Bizler, sosyalizmden uzaklaşmaktan çok, daha iyi bir sosyalizme doğru ilerleyeceğiz. Bunu, kendi halkımızı ve dünyayı aldatmaya çalış-

madan, samimi olarak söylüyoruz. Farklı, sosyalist olmayan bir toplum inşa etmeye başlayacağımız ve diğer kampa geçeceğimiz yönündeki bütün ümitler, gerçek dışıdır ve beyhudedir. Batı'da sosyalizmden vazgeçeceğimizi bekleyenler, hayal kırıklığına uğrayacaklardır. Bunu anlayacakları zaman gelmiştir ve daha da önemlisi, Sovyetler Birliği'yle bizzat ilişki kurduktan sonra bu gerçeği daha da net bir şekilde görmektedirler.

Bunları, şu konuda doğru anlaşılacak istediğim için söylüyorum: Sovyet halkı olarak bizler, sosyalizm için var isek de (niçin böyle olduğunu yukarıda açıkladım), kimseye, kendi görüşlerimizi dayatmıyoruz. Bırakalım, herkes kendi terciğini yapsın; kimin haklı olduğunu zaman gösterecektir. Bir grup Amerikalı yetkiliye (Cyrus Vance, Henry Kissenger ve diğerleri) daha önce söylediklerimi bugün bir kez daha yinelemem yararlı olacaktır. Bizler, artık şu konuda, daha önce hiç olmadığı kadar net konuşabiliyoruz: kendi zorluklarımız da olmasına rağmen, yapısal değişiklikleri, özel teşebbüs şartlarındakinden daha kolay gerçekleştirebiliyoruz. Ve bunu, sosyalist sistem ve planlı ekonomi sayesinde yapabiliyoruz.

Bizler, daha fazla sosyalizm istiyoruz ve bundan dolayı da, daha çok demokrasi istiyoruz.

Bizim anlayışımıza göre, yetmişlerin ve seksenlerin zorlukları ve sorunları, bir sosyal ve siyasal sistem olarak sosyalizmin bir tür kriz içinde olduğunu göstermiyordu. Tersine, bunların nedeni, uygulama aşamasında sosyalizmin ilkelerine yeterince riayet edilmemesi, bu ilkelerden sapılması ve hatta bu ilkelerin tahrif edilmesi ve toplumun idaresi konusunda, sosyalist kalkınmanın ilk evrelerindeki özel tarihsel şartlar altında ortaya çıkan yöntem ve tarzlara körü körüne saplanıp kalmaktı.

SORULAR

1. Gorbaçev'e göre, Sovyetler Birliği'nde yanlış giden şey neydi? SSCB nasıl bir krizle karşı karşıyaydı?
2. "Perestroyka", tam olarak nedir?
3. Gorbaçev, Rus Devrimi hakkında ne düşünüyor? Bu devrim, başarılı mı yoksa değil mi?

4. Gorbaçev'in planında sosyalizmin ve Komünist Parti'nin rolü nedir?
  5. Gorbaçev, *Perestroykanın* "yeni düşünme" tarzı olduğunu iddia ediyor. Bu politikanın yeniliği ne demektir? Gorbaçev'in sözleriyle, Genel Sekreter Kruşçev'in 1961'de yaptığı konuşmayı karşılaştırınız.
-

144. FRANCIS FUKUYAMA

TARİHİN SONU (MU)?

(1989)

ABD Dışişleri Bakanlığı'nda siyasal danışmanlık yapan Francis Fukuyama, komünizmin Avrupa'da çöküşünün son günlerinde Washington'da görev yapıyordu. Birçoklarının, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan ve komünizmin çöküşüyle sonuçlanan gelişmeleri yorumlamakta zorlandığı o dönemde, Fukuyama, ABD hükümetinin politikasını planlamaya çalışıyordu. Diplomatlar ve politika belirleyiciler, dramatik gelişmelerin yaşandığı ve değişimin yönünün tam belirlenmediği 1980'li yılların sonları ve 1990'lı yılların başlarında, gelişmelere hakim olmak için uğraş veriyorlardı. Mikhail Gorbacev tarafından Sovyetler Birliği'nde gerçekleştirilen reformlar, Polonya'daki Dayanışma Hareketi'nin yükselişi ve sol politikaların bütün Batı dünyasında cazibesini yitirmesi, Soğuk Savaş'ın kaçınılmaz olduğu düşüncesiyle büyümüş bir neslin kafa karışıklığı yaşamasına neden oluyordu.

Fukuyama, bu makaleyi, politika belirleyicilerin, dünya çapındaki bu tarihsel değişimleri anlaması için kaleme aldı. 19. yüzyılda yaşamış Alman filozofu E. W. F. Hegel'in düşüncelerinden hareket eden Fukuyama, modern dünyada politik toplum evrimini tanımladı. Buna göre, politik yapılar, toplumsal güçlerin karmaşık bir biçimde birbirleriyle etkileşimi yoluyla (bazen sert, bazen da yumuşak bir tarzda) evriliyorlardı ve bu etkileşim sonucunda, emeğe karşı sermaye, özgüre karşı köle, dini tektipçiliğe karşı dini hoşgörü gibi 'çelişkiler' ya da ihtilaflar çözülüyordu. Fukuyama, bu makalesinde, liberal demokrasinin 'beşeri yönetim biçimlerinin ideal formu' olduğunu iddia etmektedir. Çünkü ona göre, modern toplumun özünde bulunan en köklü çelişkileri komünizm çözememiştir; ama liberalizm bu yetkinliğe sahiptir. Ayrıca çelişkilerin çözüldüğü siyasal evrim süreci olarak anlaşıldığında, 'tarih' zaten bitmiş demektir. Ve 'evrensel homojen durum'un karşılığı olan liberal-demokrasi, bu süreçten muzaffer olarak çıkmıştır.

Yaklaşık, son on yılda gerçekleşen olayların seyrine bakıp da, dünya tarihinde olağanüstü önemli şeylerin olduğu hissine kapılmamak zordur. Geçen yıl, Soğuk Savaşın sona ermesinin anısına ve 'barış'ın, bundan böyle dünyanın birçok bölgesinde tesis olunabileceği yorumunda bulunan bir yığın makale yayınlandı. Bu makalelerdeki çözümlemelerin çoğu, dünya tarihinde neyin ana etken olduğu ile neyin arızı veya

tesadüfi olduğunu birbirinden ayırt edecek daha kuşatıcı bir kavramsal çerçeveden yoksundu ve tahmin edilebileceği gibi yüzeyseldi. Eğer sayın Gorbaçev, Kremlin'den çıkarılsaydı veya yalnız bırakılmış bir Ortadoğu başkentinde, yeni bir Ayetullah, iktidarı ele geçirdiğini ve yeni bir bin yılın başladığını ilan etseydi, aynı yorumcular, hiç vakit kaybetmeden, yeni bir çatışma döneminin başladığını dünya aleme duyuracaklardı.

Ancak, bütün bu insanlar, halihazırda, daha kapsamlı bir sürecin, günlük gazetelerin manşetlerini, giderek artan bir hızda belirleyen yeni bir sürecin işlemekte olduğunu anlamakta zorlanmaktadırlar. Yirminci yüzyıl, liberalizm, önce mutlakiyetçiliğin artıklarıyla, ardından Bolşeviklik ve Faşizm'le, son olarak da, dünyanın sonunu getirecek bir nükleer savaşa yol açacağı tehdidinde bulunan güncellenmiş bir Marksizm'le mücadele ederken, gelişmiş dünyanın, ideolojik bir şiddet isterisinin içine düştüğüne tanık oldu. Fakat Batılı liberal demokrasilerin nihai zafere ulaşacağına tam bir inançla başlayan yirminci yüzyılın, asrın sonuna doğru gelindiğinde, başlanılan noktaya doğru (yani, daha önce beklendiği gibi) 'ideolojilerin sonu'na veya kapitalizmle sosyalizmin yakınlaşmalarına doğru değil, bilakis, iktisadi ve siyasi liberalizmin kesin zaferine doğru yeniden gelmekte olduğu görülüyordu.

Batı'nın veya Batı *idea'sının* zaferi, her şeyden önce, Batı liberalizmine alternatif olduğu kabul edilen düşünce sistemlerinin tamamen tükenmesi hadisesinde kendini göstermektedir. Geçen on yıl içerisinde, dünyanın en büyük iki komünist ülkesinin entelektüel ikliminde gözle görülür değişiklikler olmuştur ve her iki ülkede de önemli reform hareketlerinin başladığı gözlemlenmiştir. Fakat bu değişim olgusunun boyutları, devlet politikalarını aşmakta ve köylü pazarlarının ve renkli televizyonların Çin'in her bölgesinde halen mevcut olması, geçen yıl Moskova'da kooperatif lokantalarının ve giyim mağazalarının açılması, Japonya'daki süpermarketlerde, Beethoven müziğinin çalması ve Prag'da, Rangoon'da ve Tahran'da, rock müzikten aynı şekilde hoşlanılması gibi farklı bağlamlarda, Batı'nın tüketim kültürünün karşı konulamaz bir şekilde yaygınlaşmasında da görülebilir.

Şu an, belki de sadece Soğuk Savaş'ın sonuna veya savaş-sonrası dönemin belli bir aşamasının geçilmiş olmasına değil, fakat insanlığın evriminin son noktasına ulaşılması ve Batılı liberal demokrasinin, beşeri yönetim biçimlerinin son şekli olarak evrenselleşmesi anlamında, tarihin sonuna tanıklık ediyor olabiliriz. Bu, elbette ki, *Foreign Affairs*'in sayfalarını dolduracak uluslararası olaylara artık bu dergide yer verilmeyeceği

anlamına gelmiyor. Çünkü liberalizmin zaferi, temelde düşünceler ve anlayışlar alanında gerçekleşmiştir ve gerçek hayatta ve maddi alanda bu zafer henüz tamamlanmış değildir. Fakat bunun, *uzun vadede*, dünyayı peşinden koşturacak ideal olduğuna inanmak için, güçlü nedenler vardır. Bu sonuca nasıl ulaşıldığını anlamak için, öncelikle, tarihsel değişimin doğasına ilişkin bazı teorik sorunlar üzerinde durmamız gerekmektedir.

Tarihin sonu kavramı, bugün ortaya atılmış yeni bir kavram değildir. Bu kavramın en ünlü savunucusu, tarihsel gelişimin yönünün karşılıklı etkileşim halindeki maddi güçler tarafından bilinçli bir şekilde belirlendiğine ve bu sürecin ancak önceki bütün çelişkileri sonunda ortadan kaldıracak komünist bir ütopya ulaşılmasıyla sona ereceğine inanan Karl Marx'tı. Fakat Marx, tarihi, bir başlangıcı, ortası ve sonu olan diyalektik bir süreç olarak gören bu kavramı, selefi, büyük Alman düşünürü George Wilhelm Friedrich Hegel'den ödünç almıştı.

Hegel'in tarihselci anlayışı, iyi veya kötü, çağdaş düşünce dünyamızın çoklukla bir parçası olagelmıştır. İnsanlığın bir dizi ilkel bilinç aşamalarından geçerek bugüne dek ilerlediği ve bu aşamaların kabilevi, köleci, teokratik ve son olarak da demokratik-eşitlikçi toplumlar şeklinde, somut sosyal örgütlenme biçimlerine karşılık geldiği düşüncesi, modern insanın anlayışının ayrılmaz bir ögesi haline gelmiştir. Hegel, modern sosyal bilimin dilini konuşan ilk filozoftu; ona göre, insan, daha önceki doğal hak teorisyenlerinin savunduğu gibi, az çok, değişmez 'doğal' niteliklerin toplamı değil, olabildiğince, somut tarihsel ve sosyal çevresinin ürünüydü. Bilim ve teknolojinin uygulanması sayesinde, insanoğlunun doğal çevre üzerinde egemenliğini kurduğu ve onu dönüştürdüğü düşüncesini ilk olarak ortaya atan, Marx değil, Hegel'di. O, tarihsel görececilikleri, *çığırkan meydana* görececiliğine dönüşen daha sonraki tarihselcilerden farklı olarak, tarihin, mutlak kemal noktasına ulaştığı (nihai, rasyonel bir toplum ve devlet şeklinin zafere ulaştığı) bir anda biteceğine inanıyordu.

Tarihin sonunda ortaya çıkan devlet, insanın evrensel özgürlük hakkını bir hukuk sistemi aracılığıyla tanıyıp koruduğu ölçüde liberealdir ve sadece yönetilenlerin rızasıyla var olduğu ölçüde de demokratiktir.

Tarihin sonuna mı ulaştık gerçekten? Bir başka deyişle, insan yaşamında, modern liberalizm bağlamında giderilemeyecek ve alternatif bir siyasal-ekonomik yapı tarafından giderilebilecek birtakım köklü 'çelişkiler' var mıdır? Yukarıda sözünü ettiğimiz idealist öncülleri kabul edecek olursak, bu soruna, ideoloji ve bilinç alanında cevap bulma-

mız gerekir. Bizim görevimiz, tüm dünya ölçeğinde, kafadan çatlak bir Mesih tarafından liberalizme karşı yöneltilen meydan okuyucu iddialara ayrıntılı bir biçimde cevap yetiştirmek değil, aksine önemli toplumsal veya siyasal güçler ve hareketlerde temsil edilen ve dolayısıyla da dünya tarihinin bir parçası olan oluşumların meydan okumalarına karşılık vermektir. Buradaki amaçlarımız itibarıyla, Arnavutluk veya Burkina Faso'daki insanların aklına ne tür tuhaf düşüncelerin geldiği bizi pek ilgilendirmiyor. Çünkü bizi ilgilendiren şey, bir anlamda, insanlığın ortak ideolojik mirasıyla doğrudan ilişki kurulabilecek olan şeylerdir.

Geçen yüzyılda, liberalizme meydan okuyan iki büyük ideoloji vardı: faşizm ve komünizm. Bunlardan ilki olan faşizm, Batı'nın siyasal açıdan zayıflığını, materyalizmini, kuralsızlığını ve dağınık ülkeler halinde olmasını, liberal toplumlarda, ancak ulusal dışlayıcılık temelinde yeni bir 'halk' yaratacak güçlü bir devlet tarafından giderilebilecek temel çelişkiler olarak görüyordu. II. Dünya Savaşı, faşizmin canlı, yaşayan bir ideoloji olarak hayatiyetine son verdi. Bu, elbette, maddi düzeyde bir yenilgiydi, ama aynı zamanda düşünce düzeyindeki bir yenilgiye de işaret ediyordu. Bir düşünce olarak faşizmi yıkan şey, yığınla insan onu geleceğin ideolojisiymiş gibi onaylamaya hazır olduğu için, bütün dünyada ona karşı duyulan ahlaki nefret değil, kendi başarısızlığıydı. Savaşın sonra, öteki Avrupa ve Asya kökenli varyantları da dahil olmak üzere Alman faşizmi, pek çok insana, kendi kendini yok etmeye mahkum bir ideoloji olarak görünüyordu. Yeni faşist hareketlerin, savaşın sonra, başka bölgelerde yeniden canlanıp yayılmaması için hiçbir ciddi neden yoktu. Ne var ki, yıkıcı askeri yenilgilere yol açan bitmek bilmez çatışmaları doğurucu mahiyetleri nedeniyle, yayılcı aşırı milliyetçiliklerin hiç çekicilikleri kalmamıştı. Alman İmparatorluğu kurulması için yayılcı bir siyaset izlenen dönemin tahribatları ve Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombaları, bu ideolojiyi hem bilinç düzeyinde hem de maddi düzeyde bitirdi. Arjantin'deki Peroncu hareket veya Suhhas Chandra Base'nin Hindistan Ulusal Ordusu gibi Alman ve Japon örneklerinden üreyen faşist modeli benimsemiş hareketlerin hepsi, savaşın sonra yok olup gittiler.

Liberalizme alternatif olarak ortaya çıkan diğer büyük bir ideolojik meydan okuma olan komünizm ise çok daha tehlikeliydi. Hegel'in diliyle konuşan Marx, liberal toplumun temel çelişkisinin, sermaye ile emek arasında kendisini gösterdiğini ve bu çelişkinin, bu toplumun kendi içinden giderilemeyeceğini ileri sürmüştü. Ve bu çelişki, o günden bugüne dek liberalizme yöneltilen başlıca suçlamayı oluşturmuştur. Fakat ger-

çekten, sınıf sorunu, aslında Batı'da başarılı bir şekilde çözülmüştür... Modern Amerika'nın eşitlikçi yapısı, Marx'ın hayalini kurduğu sınıfsız toplumun özü itibarıyla gerçekleştiğini göstermektedir. Bu, Birleşik Devletler'de zengin insanlar ve fakir insanların olmadığı anlamına gelmez ya da zenginler ve fakirler arasındaki uçurumun son yıllarda büyüdüğünü inkar etmeyi de gerektirmez. Ancak, ekonomik eşitsizliklerin kökeninde yatan nedenler, hâlâ temelde eşitlikçi bir yapısı olan ve genelde eşit paylaşımın bulunduğu toplumumuzun yasal ve sosyal yapısıyla, onu oluşturan grupların kültürel ve toplumsal özellikleri ile olduğu kadar ilgili değildir ve bunlar da modernleşme öncesi koşulların tarihsel mirasıdır. Bundan dolayı, Amerika'daki siyahların yoksulluğu, liberalizmin doğal sonucu değildir; aksine köleliğin yasal olarak kaldırılmasından sonra da uzun bir süre devam eden "kölelik ve ırkçılığın mirasıdır."

Sınıf sorununun yavaş yavaş ortadan kalkmasının bir sonucu olarak, gelişmiş Batı ülkelerinde bugün komünizme karşı duyulan ilginin, I. Dünya Savaşı'ndan bugüne dek geçen süredeki en düşük düzeyde olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Komünizmin cazibesini iyice yitirdiğini, Avrupa ülkelerindeki belli başlı komünist partilere üye olanların sayıca azalması, bu partilerin seçimlerden çekilmesi ve açıkça revizyonist programları benimsemeleri, İngiltere'den Almanya'ya, Amerika'dan Japonya'ya kadar birçok ülkede, seçimlerden, piyasa-yanlısı politikaları açıkça benimseyen ve devletçi yaklaşıma karşı çıkan muhafazakar partilerin başarılı çıkmaları; ve en 'ileri' üyelerinin bile, burjuva toplumunun, önünde sonunda hakkından gelinmesi gereken bir toplum olduğuna artık inanmadığı bir entelektüel iklimin hakim olması örneklerinde de görebiliriz. Elbette ki, Batılı ülkelerdeki bazı ilerici aydınların, hâlâ hastalıklı görüşler taşıdıkları da bilinmektedir. Ancak, sosyalizmin, kaçınılmaz bir biçimde geleceğin ideolojisi olacağına inananların artık modası geçmiştir ve bu görüşü savunan kişilerin, toplumlarının gerçek siyasal söylemine epeyce uzak kaldıklarını artık kabul etmek gerekiyor...

'Dünya proleteryaının ilk anayurdu' olan Sovyetler Birliği'ndeki gelişmeler, liberal demokrasiye alternatif olan Marksist-Leninist ideolojinin tabutuna son çiviye çakmıştır. Şurası iyi bilinmelidir ki, Gorbacev'in iktidara gelmesinin üzerinden dört yıl geçmesine rağmen, resmi kurumlar açısından ülkede değişen çok fazla bir şey olmamıştır; serbest piyasalar ve kooperatif hareketi, hâlâ merkezî planlamanın egemen olduğu Sovyet ekonomisinin sadece küçük bir parçasını temsil etmektedir. Siyasal sistem, hâlâ, ancak şimdilerde, içeriden demokra-

tikleşmeye ve iktidarı diğer gruplarla paylaşmaya başlayan Komünist Parti'nin tahakkümü altındadır; komünist rejim, sadece sosyalizmi modernleştirmek istediğini ve ideolojik temelinin Marksizm-Leninizm olarak kalacağını ısrarla söylemeye devam etmektedir ve son olarak, Gorbaçev, bugüne kadar gerçekleştirilen pek çok değişikliği iptal edebilecek ve potansiyel olarak güçlü bir muhafazakar muhalefetle karşı karşıyadır. Dahası, Gorbaçev'in gerek ekonomi gerekse siyaset alanında önerdiği reformların başarı şansı konusunda fazla iyimser olmak da zordur. Ancak benim buradaki amacım, kısa vadede olabilecek olayları analiz etmek veya ilerisi için siyasal tahminlerde bulunmak değil, aksine ideoloji ve bilinç alanındaki belirleyici eğilimlere bakmaktır. Bu hususta, göz kamaştırıcı bir dönüşümün yaşandığı açıktır.

Sovyetler Birliği'nden göç edenler, ülkede, şu an, en azından genç kuşaktan hiç kimsenin, artık Marksizm-Leninizme inanmadığını ve bu durumun özellikle de Marksist sloganları ağızlarında gevelemeye devam eden Sovyet eliti için geçerli olduğunu bildirmektedirler. Brejnev döneminin son zamanlarında Sovyet devletinde gözlemlenen yozlaşma ve çöküş çok önemli değilmiş gibi görünüyordu; çünkü devletin kendisi Sovyet toplumunun temelini oluşturan ana ilkelerden herhangi birini sorgulamaya yanaşmadığı sürece, sistem, iyi kötü işliyor, hatta dış politika ve savunma alanlarında belli ölçüde dinamizm bile görülebiliyordu. Ne kadar saçma ve manasız olursa olsun, elit kesimin, Sovyet toplumunun bu temel üzerinde yönetilmesine razı olabileceği tek ideoloji olarak gördüğü Marksizm-Leninizm, onlar için sihirli bir formül gibiydi.

Gorbaçev'in iktidara gelmesinden bu yana geçen dört yıl içerisinde, Stalinizmin en köklü kurumları ve ilkelerine karşı devrimci bir saldırı başlatılmış ve bunların yerine, *kendiliğinden* liberalizme götürmeyecek olan amaç eninde sonunda liberalizmle bir tür bağlantısı olan ilkeleri geçirmek için yoğun uğraşlar verilmiştir. Bu, Gorbaçev'in etrafındaki reformcu iktisatçıların serbest Pazar ekonomisine verdikleri desteğin giderek radikalleştiği ekonomi alanında açıkça görülmektedir...

Siyasal alanda, Sovyet anayasası, hukuk sistemi ve parti kuralları konusunda öngörülen değişiklikler, neredeyse liberal bir devletin kurulması ile aynı anlama gelmektedir. Gorbaçev, temelde parti içi meselelerde demokratikleşmenin gereğinden bahsetmekte ve Komünist Parti'nin iktidar tekeline son verilmesi konusunda ise pek niyetli gözükmemektedir. Doğrusu, siyasal reformlar, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin (CPSU) idaresini meşrulaştırmak ve dolayısıyla onu güçlendirmek için

yapılmaktadır. Bununla birlikte, reformların bir çoğunun dayandığı, 'halk'ın kendisiyle ilgili işlerden gerçekten kendisinin sorumlu olması gerektiği devlet politikalarının, daha alt düzeyde faaliyet gösteren siyasal organlara karşı sorumlu olarak çalışması gerektiği, fakat tersi bir durumun söz konusu olmaması gerektiği, hukuk devleti ilkesinin polisin keyfi eylemlerinden üstün olması gerektiği, kuvvetler ayrılığı ve yargının bağımsızlığı ilkelerinin geçerli olması gerektiği, mülkiyet haklarının yasal olarak korunması gerektiği, kamuyu ilgilendiren sorunların açıkça tartışılması ve kamusal muhalefet hakkının tanınması gerektiği, Sovyet devletlerinin, Sovyet halkının katılımının sağlanabileceği bir forum haline getirilerek güçlendirilmesi gerektiği ve daha hoşgörülü ve çoğulcu bir siyasal kültürün desteklenip güçlendirilmesi gerektiği gibi genel ilkeler, rahatlıkla dile getirilememekte ve pratikte iyi uygulanamasa bile, SSCB'deki Marksist-Leninist geleneğe tamamen yabancı bir kaynaktan gelmektedirler.

Şu an Sovyetler Birliği'nin liberal veya demokratik bir ülke olduğu hiçbir şekilde söylenemez. Ve *perestrojka*'nın, yakın gelecekte bu etiketi üzerinde taşıyabileceğinin düşünüldüğü bir başarıyı yakalayabileceğine de pek ihtimal vermiyorum. Fakat tarihin sonunda, bütün toplumların başarılı liberal toplumlar olması gerekmiyor; onların, farklı ve daha üstün toplum biçimlerini temsil ettikleri yolundaki ideolojik iddialarına son vermeleri yeterlidir. İşte bu konuda, son birkaç yıl içerisinde, Sovyetler Birliği'nde çok önemli bir şey olduğuna inanıyorum: yani Sovyet sistemine karşı yöneltilen ve Gorbaçev tarafından da tasvip gören eleştiriler, öylesine kararlı bir şekilde yöneltilmiş ve öylesine yıkıcı olmuştur ki, her ne surette olursa olsun, Stalinizme veya Brejnevizme geri dönme şansı hemen hemen ortadan kalkmış gibidir. Sonunda Gorbaçev, halka, yıllardır yapılanlardan kendi başlarına anlamış oldukları şeyleri söyleme, yani Marksizm-Leninizmin sihirli formüllerinin saçma olduğunu; Sovyet sosyalizminin, hiçbir surette Batı'dan üstün olmadığı gibi, aslında anıtsal bir başarısızlık örneği olduğunu dile getirme imkanı vermiştir. SSCB'de, hem işsiz kalmaktan ve enflasyondan korkan vasıfsız işçiler, hem de işlerini ve ayrıcalıklarını kaybetmekten korkan parti görevlilerinden oluşan muhafazakar muhalefet, itiraz seslerini artık açıkça yükseltmektedirler ve bu kesimler, önümüzdeki birkaç yıl içinde Gorbaçev'i yerinden edebilecek kadar güçlenebilirler. Fakat her iki grubun da istediği şey, geleneğin korunması, düzenin devamı ve otoritenin sarsılmamasıdır. Bunlar, yaşamları büyük ölçüde komünist rejimin var-

lığını sürdürmesine bağlı olmasa, Marksizm-Leninizme bu denli derin bağlılık göstermezler. Gorbachev'in yıkım işinden sonra Sovyetler Birliği'nde otoriteyi yeniden tesis edebilmek için, henüz ufukta görülmeyen yeni ve diri bir ideolojinin temel alınması gerekir.

Liberalizme meydan okuyan faşist ve komünist ideolojilerin artık ölmüş olduğunu kabul edecek olursak, geride başka ideolojik rakiplerin varlığından söz edebilir miyiz? Ya da başka türlü soracak olursak, liberal toplumda, sınıf çelişkilerinin dışında, çözülmesi imkansız olan çelişkilerin varlığından söz edebilir miyiz? Burada iki ihtimalden bahsedilebilir: din ve milliyetçilik.

Hristiyan, Yahudi ve Müslüman gelenekler içerisinde son yıllarda dini köktencilüğün yükselişi, artık kimsenin dikkatinden kaçmamaktadır. Dini canlanmanın, bir şekilde, liberal tüketim toplumlarındaki kişiliksizlik ve manevi boşluktan doğan yaygın mutsuzluktan kaynaklandığı söylenebilir. Ancak, liberalizmin özündeki boşluk, kesin olarak, ideolojiden kaynaklanan bir kusur olsa da (doğrusu, bu eksikliği görmek için dini bir bakış açısına sahip olmaya gerek de yoktur) bunun çaresinin siyaset aracılığıyla bulunabileceği de pek öyle kesin değildir. Modern liberalizmin bizatihi kendisi, tarihsel olarak, iyi yaşamın mahiyeti konusunda anlaşılamayan ve böylece asgari düzeyde bile barış ve istikrarın ön koşullarını sağlayamayan dini temelli toplumların zayıflıklarının bir sonucuydu. Çağdaş dünyada, sadece İslam, hem liberalizme hem de komünizme karşı, teokratik devleti bir siyasal alternatif olarak sunmaktadır. Fakat bu doktrinin, Müslüman olmayan insanlar ve toplumlar için pek bir çekiciliği yoktur ve bu hareketin, evrensel düzeyde bir önem kazanacağına inanmak zordur. Daha az örgütlü olan diğer dini talepler, liberal toplumlarda, yaşamasına izin verilen kişisel hayat alanı içerisinde, başarılı bir şekilde tatmin edilmişlerdir.

Liberalizmin çözmeye güç yetiremeyebileceği diğer büyük 'çelişki', milliyetçilik ve öteki ırkçı ve etnik bilinç biçimlerinden kaynaklanan çelişkidir. Jena Savaşı'ndan (1806) bu yana meydana gelen çatışma ve ihtilafların kökeninde, çok büyük bir ölçüde milliyetçiliğin yattığı, kesinlikle doğrudur. Bu yüzyılda yaşanan ve büyük felaketler getiren iki büyük dünya savaşına, gelişmiş ülkelerde değişik kisvelere bürünmüş milliyetçilik neden olmuştur. Ancak, gemlenmesi zor bu hırsların, savaş sonrası Avrupası'nda bir ölçüde yatıştırıldığı görülmesine rağmen, bunlar, Üçüncü Dünya ülkelerinde hâlâ son derece güçlüdür. Milliyetçilik geçmişte Almanya'da liberalizme tehdit olmuştur ve bugün hâlâ Kuzey

İrlanda gibi 'tarih-sonrası' Avrupa'nın tecrit edilmiş bölgelerinde tehdit olmaya devam etmektedir.

Fakat milliyetçiliğin, liberalizmin özünde var olan telif edilemez bir çelişkiyi temsil ettiğı kesin değildir. İlkın, milliyetçilik, tek bir olgudan ibaret değildir; aksine, mutedil kültürel nostaljiden, iyi örgütlenmiş ve iyi kurgulanmış Nasyonal Sosyalizm'e kadar birkaç olguyu bünyesinde barındırmaktadır. Ancak bu ikinci tür sistematik yapısı olan milliyetçiliklerin, liberalizm veya komünizm düzeyinde bir resmi ideoloji özelliğı taşıdıkları söylenebilir. Dünyadaki milliyetçi hareketlerin çok büyük bir bölümü, tepkisel bir şekilde, bir başka topluluktan veya halktan bağımsız olmayı istemenin dışında bir siyasi programa sahip değildir ve bunların sosyo-ekonomik örgütlenme için kapsamlı bir gündem oluşturmak gibi herhangi bir önerisi de yoktur. Öyleyse, ancak bu ikinci tür milliyetçilikleri, gerçekten bu tür gündemler oluşturan doktrinler ve ideolojilerle karşılaştırmak uygun düşer. Bunların, liberal toplumlar için bir çatışma kaynağı oluşturmaları söz konusu olabilirse de, bu çatışma, liberalizmin kendisinden değil, daha çok söz konusu liberalizmin eksik oluşundan kaynaklanır. Dünyadaki etnik ve milliyetçi gerilimlerin büyük bir bölümünün, kendilerinin seçmediğı ve kendilerini temsil etmekten uzak siyasal sistemlerde yaşamak zorunda bırakılan halkların yaşadığı ülkelerde ortaya çıktığı rahatlıkla söylenebilir.

Liberal toplumlarda birdenbire yeni ideolojilerin ortaya çıktığını veya varlığı daha önceden tanınmayan çelişkilerin etkilerini hissettirmeye başladıklarını inkar etmek imkansız olmakla birlikte, bugün içinde yaşadığımız dünyada meydana gelen gelişmeler, öyle görülüyor ki, sosyo-politik örgütlenmenin temel ilkelerinin ta 1806'dan beri çok önemli boyutlarda geliştirilmediğini teyit etmektedir. O zamandan bu yana yapılan savaşların ve devrimlerin bir çoğı, liberalizmden daha ileri olduğunu iddia eden ama bu iddialarının boş olduğu tarihsel süreç içerisinde kesin bir şekilde görülmüş olan ideolojiler adına gerçekleştirilmiştir. Bu arada da, onlar, evrensel homojen devletin, uluslararası ilişkilerin genel karakteri üzerinde önemli bir etki bırakabilecek noktaya değin yaygınlaşmasına yardım etmişlerdir.

Marksizm-Leninizmin, ilkin Çin'de, ardından da Sovyetler Birliği'nde iflas etmiş olması, onun, artık dünya tarihinde, tarihsel önemi olan diri bir ideoloji olamayacağını göstermektedir. Çünkü, Managua ve Pyongyang gibi veya Cambridge ve Massachusetts gibi yerlerde bu ideolojiye yürekten inanmış bazı insanlar hâlâ kalabilirse de, bu ideolo-

jiye duyulan ilginin devam ettiği tek bir devletin bulunmaması, onun insanlık tarihine öncülük ettiği yönündeki iddialarını temelinden sarsmaktadır. Ve bu ideolojinin ölümü, uluslararası ilişkilerin giderek daha çok 'ortak pazarlaşması' ve devletler arasındaki büyük çaplı çatışmaların patlak verme ihtimalinin azalması anlamına gelmektedir.

Bu, elbette ki uluslararası çatışmaların, ne şekilde olursa olsun, *kendiliğinden* sona ereceği anlamına gelmez. Zira dünya, tam bu noktada tarihte kalanlar ve tarih sonrasında yaşayanlar olarak ikiye bölünecektir. Halen tarihte olan devletler arasında ve bu devletlerle tarihin sonunda yaşayan devletler arasında çatışma çıkma ihtimali hâlâ mevcuttur. Etnik ve milliyetçi hareketlere dayalı şiddet ihtimali hâlâ yüksektir ve belki de bu ihtimal ilerde daha da artacaktır. Çünkü bu dürtüleri, tarih sonrası dünyanın bazı bölgelerinde bile bütünüyle ortadan kaldırmak öyle kolay değildir. Filistinliler ve Kürtler, Sihler ve Tamiller, İrlandalı Katolikler ve Valonlar, Ermeniler ve Azeriler, çözülmemiş sorunlarıyla uğraşmaya devam edeceklerdir. Bu, terörizmin ve ulusal kurtuluş savaşlarının, uluslararası gündemin önemli bir maddesi olmaya devam edeceği anlamına gelmektedir. Fakat büyük çaplı çatışmaların olması için, hâlâ tarihin pençesinde yakalanmış durumda olan büyük devletlerin olması gerekir. Ancak, öyle görünüyor ki, bu tür devletler, artık tarih sahnesini terk etmek üzeredirler.

Tarihin sonu, çok hüzünlü bir zaman olacak. Tanınma mücadelesinin, insanın yaşamını tamamen soyut bir hedef uğruna tehlikeye atma isteğinin, atılgnalık, cesaret, hayal gücü ve idealizmi doğuran dünya çapındaki ideolojik mücadelenin yerini, ekonomik hesaplar, sorunların çözümü yönünde verilen bitmek bilmez uğraşlar, çevre sorunlarıyla ilgili meseleler ve karmaşık tüketici taleplerinin tatmin edilmesi ile ilgili gündemler alacaktır. Tarih sonrası dönemde ne sanatın ne de felsefenin yeri olacaktır; bunlar, ancak, insanlık tarihi müzesinin kapısında daimi bekçilik yapılacaktır. Tarihin var olduğu zamanlara yeniden dönüşmesi için güçlü bir özlem duyduğumu söyleyebilirim ve bu özlemi, etrafımdaki başka kişilerin de duyduğunu görüyorum. Aslında böylesi bir özlem, gelecek zamanlarda tarih sonrası dünyada bile rekabeti ve çatışmayı beslemeye devam edecektir. Kaçınılmazlığını kabul etmeme rağmen, 1945'ten bu yana (Kuzey Atlantik ve Asya'daki uzantılarıyla birlikte) Avrupa'da yaratılan uygarlıkla ilgili olarak, çok karmaşık hislere sahibim. Belki de tarihin sonunda tam da yüzyılların, can sıkıntısıyla geçebileceği yönündeki bu beklenti, tarihin bir kez daha yeniden başlamasına neden olacaktır.

SORULAR

-
1. Fukuyama'nın makalesinde, Batı'yı merkeze alan bir tez savunulmaktadır. Bu tezin, dünyanın öteki bölgelerine de uygulanabileceğini söyleyebilir misiniz? Evetse niçin, hayırsa niçin?
  2. Öteki siyasal sistemler başarılı olamazken, liberal demokrasinin başarılı olmasının nedeni nedir?
  3. Fukuyama, makalesini yazarken, Sovyetler Birliği'nin ani çöküşünü beklemiyordu. Sizce bu ülkedeki gelişmelerden sonra, Fukuyama'nın tezinin inanılrlılığı artmış mıdır, azalmış mıdır?
  4. Yazar, 'kafadan çatlak mesihler' olarak tanımladığı kişilerden gelen tehditleri, liberal demokrasiye yönelik meydan okumaların dışında tutuyor. Yazarın bakış açısına göre, demokrasiye yönelik gerçek tehditler nereden geliyor? Yazarın görüşünü, bütün tehditleri kapsayacak yeterlikte buluyor musunuz? Evetse niçin, hayırsa niçin?
  5. Sizce bu tür analizler, politika belirleyiciler için ne kadar önemlidir? Ülkelerinin dış politikalarını belirleyen kişiler, bu makaleden nasıl yararlanabilirler?
-

YENİ BİR DÜNYAYA DOĞRU

145. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ANA SÖZLEŞMESİ

(1946)

Milyonlarca insanın hayatını kaybettiği savaşlar sonucunda faşizmi mağlup etmeyi başaran ve süreç içerisinde birbirlerine daha da yakınlaşan müttefik devletlerin liderleri, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası istikrarı korumak için etkili araçlar bulmaya kararlıydılar. Aynı amaçla savaş öncesi dönemde kurulan Cemiyet-i Akvam, kısmen Birleşik Devletler'in bu örgüte katılmayı reddetmiş olması, kısmen de örgütün aldığı kararları uygulama noktasında yetersiz kalması yüzünden, başarısız bir deneme olmuştu. Savaştan zaferle çıkan Müttefikler ise, daha güçlü ve daha kuşatıcı bir örgüt kurmayı tasarlıyorlardı. 1946 yılında, farklı ülkelerin temsilcileri San Francisco'da bir araya geldiler ve çalışabilir bir uluslararası örgüt kurmak için bir öneri üzerinde yoğun olarak çalıştılar. Sonuçta, ortaya Birleşmiş Milletler Örgütü çıktı. Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi adlı iki ana birimden oluşan Birleşmiş Milletler'in görevi, devletler arasındaki anlaşmazlıklarda arabuluculuk yapmak olacaktı ve çözümsüzlük olması halinde de, sorunlu bölgelere kendi barış gücünü gönderecekti. Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesi, dünya hükümeti kurulması ve savaşlara son verilmesi amacına yönelik atılmış ilk adımdı.

BİZLER, BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN HALKLARI OLARAK,

İnsanlığa, yaşadığımız çağda iki kez olmak üzere sayılamayacak denli acılar yaşatmış savaş afetinden sonraki kuşakları kurtarmaya,

Temel insan haklarına, insanın haysiyet ve şerefine, kadın ve erkeklerin, küçük-büyük bütün milletlerin eşit haklara sahip olduklarına olan inancı teyit etmeye,

Adaletle riayetini ve antlaşmalardan ve öteki uluslararası hukuk kaynaklarından doğan yükümlülöklere saygının sağlanabileceği ortam ve şartları tesis etmeye,

Toplumların ilerlemesini ve daha geniş özgürlükler içinde daha iyi yaşam standartlarını teşvik etmeye **KARAR VERDİK.**

VE BU AMAÇLARA ULAŞMAK ÜZERE,

Hoşgörüyü toplumlarımızda yerleştirmek ve iyi komşuluk ilişkileri içerisinde birbirimizle barış içinde bir arada yaşamak için,

Uluslararası barışı ve güvenliği korumak amacıyla güçlerimizi birleştirmek için,

Ortak çıkarların gerektirdiği durumlar hariç, ilkelerin kabulü ve yöntemlerin kurumsallaşması noktasında silahlı güce başvurulmamasını sağlamak için,

Uluslararası mekanizmaların, bütün halkların ekonomik ve sosyal açıdan kalkınmalarını teşvik etmek amacıyla kullanması için,

ORTAK ÇABA GÖSTERMEYE KARAR VERMİŞ BULUNUYORUZ.

Böylece, önerilen plan çerçevesinde bir sonuca ulaşmak için bütün güçlerini sarf etmiş olan Hükümetlerimiz, San Francisco kentinde toplanan temsilcileri aracılığıyla, mevcut Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesi'ni kabul etmiş bulunmaktadır. Ve bu sözleşmeyi kabul eden hükümetler olarak bizler, bu belge ile Birleşmiş Milletler olarak bilinecek bir uluslararası örgüt kurmuş bulunuyoruz.

BM ilk toplantı

BM Ana Sözleşmesi imza töreni

Bölüm I: Amaçlar ve İlkeler

1. Madde

Birleşmiş Milletler'in amaçları:

1. Uluslararası barışı ve güvenliği korumak; bu hedefe doğru yol alırken, barışa yönelik tehditleri önlemek, ortadan kaldırmak ve saldırganca hareketleri yahut barışı bozmaya yönelik eylemleri bastırmak üzere bir-

likte etkili önlemler almak, barışçıl araçlar kullanarak ve adalet ve uluslararası hukuk ilkeleriyle uyumlu olarak, barışı bozabilecek anlaşmazlıkları veya durumları bertaraf etmek veya çözüme kavuşturmak;

2. Eşit haklara ve halkların kendi kaderlerini kendilerinin belirleme hakları olduğu ilkesine saygı göstererek, milletler arasında dostça ilişkiler geliştirmek ve evrensel barışı güçlendirmek için öteki uygun önlemleri almak;

3. Uluslar arasında çıkabilecek ekonomik, sosyal, kültürel veya insani sorunların çözümünde ve ırk, cinsiyet, dil veya din ayrımı yapmadan, herkes için insan hakları ve temel özgürlüklere saygıyı özendirme noktasında uluslararası işbirliğini sağlamak;

4. Bu ortak hedeflere ulaşırken ulusların uyumlu hareket etmelerini sağlayacak bir merkez olarak faaliyet göstermektir.

2. Madde

Örgüt ve Üyeleri, 1. Madde’de beyan edilen amaçlara ulaşmak için, aşağıdaki ilkelere göre hareket edeceklerdir:

Örgütün dayandığı temel, bütün üyelerinin eşit ve egemen ülkeler olduğu ilkesidir.

Bütün üyeler, üyelikten kaynaklanan hakları ve yararları elde etmek için, bu Sözleşme’ye göre üstlendikleri yükümlülükleri iyi niyetle yerine getireceklerdir.

Bütün üyeler, aralarındaki uluslararası anlaşmazlıkları, uluslararası barışa, güvenliğe ve adalete tehlike oluşturmayacak şekilde, barışçı araçlarla çözeceklerdir.

Bütün üyeler, birbirleriyle ilişkilerinde, herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasal bağımsızlığına karşı güç kullanma tehdidinde bulunmayacak veya Birleşmiş Milletler’in amaçlarına uymayacak herhangi bir yola başvurmaktan kaçınacaklardır.

Bütün Üyeler, mevcut Sözleşme’ye uygun olarak girişilecek herhangi bir eylemde Birleşmiş Milletler’e her türlü yardımı verecek ve Birleşmiş Milletler’in aleyhinde önleyici veya zorlayıcı tedbir aldığı bir devlete yardım etmekten kaçınacaktır.

Örgüt, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasının gerektirdiği ölçüde, Birleşmiş Milletler’in üyesi olmayan devletlerin bu ilkelere göre hareket etmesini sağlayacaktır.

Bu Sözleşme’de yer alan maddelerin hiçbiri, Birleşmiş Milletler’e, herhangi bir devletin egemenlik haklarını ilgilendiren meselelere karışma yetkisi vermeyecek veya üye ülkelerin, bu meseleleri mevcut Sözleş-

me'ye göre çözmelerini gerektirmeyecektir. Fakat bu ilke, VII. Bölüm'de beyan edilen zorlayıcı tedbirlerin alınmasına hanel getirecek şekilde de yorumlanmayacaktır.

Bölüm II : Üyelik

3. Madde

Birleşmiş Milletler'in kurucu üyeleri, San Francisco'da uluslararası katılımla gerçekleşen Birleşmiş Milletler Konferansı'na katılmak veya 1 Ocak 1942 tarihli Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ni daha önce imzalamak suretiyle, bu Ana Sözleşme'ye imza koyan ve 110. Madde uyarınca bu sözleşmeyi onaylayan devletlerdir.

4. Madde

Birleşmiş Milletler üyeliği, mevcut Sözleşme'de yer alan yükümlülükleri kabul eden ve örgütün aldığı kararlar gereğince, bu yükümlülükleri yerine getirebilecek gücü ve isteği olan bütün öteki barışsever devletlere açıktır.

5. Madde

Güvenlik Konseyi'nin aleyhinde önleyici veya zorlayıcı tedbir aldığı bir üye ülkenin, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine, Genel Kurul tarafından üyelik hak ve ayrıcalıklarını kullanması askıya alınabilir. Güvenlik Konseyi, bu hak ve imtiyazların yeniden kullanılmasına karar verebilir.

6. Madde

Bu Sözleşme'de yer alan ilkeleri sürekli ihlal eden bir üye ülke, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul tarafından örgütten atılabilir.

Bölüm III : Organlar

8. Madde

Birleşmiş Milletler'in belli başlı organları olarak şu birimler kurulmuşlardır: Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Mütevelli Konseyi, Uluslararası Adalet Mahkemesi ve Sekreteryası.

9. Madde

Birleşmiş Milletler, ana ve tali organların faaliyetlerine katılacak erkek veya kadınların yeterlik ve eşitlik kriterleri bakımından uygunluğu konusunda hiçbir sınırlama koymayacaktır.

Bölüm VI : Anlaşmazlıkların Barışçıl Çözümü

33. Madde

1. Bir anlaşmazlığın tarafları, uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye atabilecek şekilde anlaşmazlıklarını sürdürürlerse, öncelikle müzakere, soruşturma, arabuluculuk, uzlaştırma, tahkim, yargısal çözüm yollarına, bölgesel araçlar ve imkanlara veya kendilerinin seçtikleri diğer barışçıl araçlara başvurarak çözüm arayacaklardır.

2. Güvenlik Konseyi, gerekli olduğunu düşündüğünde, taraflara, bu gibi araçlarla anlaşmazlıklarına çözüm bulmaları için çağrıda bulunacaktır.

34. Madde

Güvenlik Konseyi, anlaşmazlığın veya sorunlu durumun, uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye atma ihtimali olup olmadığına karar vermek için, herhangi bir anlaşmazlığı veya uluslararası uyuşmazlığa yahut anlaşmazlığa neden olabilecek herhangi bir durumu soruşturabilir.

Bölüm VII : Barışa Yönelik Tehditler, Barışın Bozulması ve Saldırganca Eylemlerle İlgili Yapılacak İşler

39. Madde

Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği korumak veya yeniden tesis etmek adına, barışa yönelik bir tehdidin var olup olmadığına, barışın bozulup bozulmadığına veya saldırganca bir eylemin var olup olmadığına karar verecek ve önerilerde bulunacak ya da 41. ve 42. maddelere göre hangi tedbirlerin alınacağına karar verecektir.

41. Madde

Güvenlik Konseyi, kararlarını uygulatmak için, silahlı gücün kullanımını içermeyecek şekilde, hangi tedbirleri alacağına karar verebilir ve BM üyelerine, bu önlemleri uygulamaları çağrısında bulunabilir. Bu tedbirler, ekonomik ilişkilerin, demiryolu, deniz ve hava yolu iletişimi ile

posta, telgraf, radyo ve diğer araçlarla yapılan iletişimin ve diplomatik ilişkilerin tamamen veya kısmen kesilmesini içerebilir.

42. Madde

Güvenlik Konseyi, 41. Madde'de alınması istenen tedbirlerin yetersiz olacağını veya yetersiz olduğunun kanıtlandığını düşünürse, uluslararası barışı ve güvenliği korumak veya yeniden tesis etmek için hava, deniz veya kara kuvvetlerini kullanmak üzere eyleme geçebilir. Bu eyleme geçme durumu, BM üyelerinin hava, deniz veya kara kuvvetleriyle tatbikat yapmasını, bölgeyi ablukaya almasını ve diğer operasyonları içerebilir.

Bölüm XI. Vesayet Altındaki Topraklarla İlgili Bildirge

Halklarının henüz kendi iradeleriyle yönetilme özelliğini elde edemediği toprakların yönetiminden sorumlu olan veya bu hususta hak iddia eden Birleşmiş Milletler Üyeleri, bu topraklarda yaşayan insanların çıkarlarının korunacağını ve mevcut Sözleşme'yle kurulan uluslararası barış ve güvenlik sistemi içerisinde, bu halkların huzur ve refahlarının alabildiğine geliştirilmesi yükümlülüğünü kutsal bir emanet olarak kabul eder ve bu yükümlülüğün gereği olarak;

- a. ilgili halkların kültürüne gerekli saygıyı gösterip, bu halkların, siyasal, ekonomik, sosyal ve eğitimsel yönden ilerlemelerini, onlara adil davranılmasını ve kötü muameleye karşı korunmalarını sağlamak için,
- b. her bir ülkenin, kendine özgü şartlarına, halkına ve değişiklik gösteren ilerleme aşamalarına göre özerk yönetimini geliştirmek, halkların siyasal emellerini gereğince göz önünde bulundurmamak ve özgür siyasal kurumlarının sürekli gelişmesi sürecinde onlara yardım etmek için,
- c. uluslararası barış ve güvenliği geliştirmek için,
- d. kalkınma yolunda yapıcı önlemleri teşvik etmek, araştırma yapmayı cesaretlendirmek ve karşılıklı olarak ve uygun yer ve zamanda, bu Madde'de belirtilen sosyal, ekonomik ve bilimsel amaçlara uygulamalı olarak ulaşmak üzere özel uluslararası organlarla işbirliği yapmak için çalışacağını kabul eder.

SORULAR

-
1. Birleşmiş Milletler'in misyonu nedir?
  2. Metindeki ifadelere göre, Birleşmiş Milletler üyelerinin birbirlerine karşı nasıl davranacakları varsayılıyor? Üyelerin, örgüt içindeki görece hakları nelerdir?
  3. Üyeler arasında çözümlenecek anlaşmazlıklar nelerdir?
  4. Hangi şartlar altında, uluslararası güç kullanılabilir?
  5. *Sözleşme*, uluslararası ilişkiler alanında savaş sonrası dönemin gerçekliklerini nasıl göz önünde bulunduruyor?
-

146. EKONOMİK HAKLAR VE DEVLETLERİN ÖDEVLERİ SÖZLEŞMESİ

(1974)

1970'lerin başlarında, Üçüncü Dünya adıyla bilinen az gelişmiş ülkelerin liderleri, doğal kaynakların mülkiyetinin hangi şartlar altında yabancı veya yerel güçlerin elinde olacağı hususunda ve sanayileşmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere karşı taşıdıkları yükümlülüklerle ilgili olarak seslerini yükseltmeye başladılar. Üçüncü Dünya ülkelerinin içinde bulunduğu enerji krizi ve giderek artan uluslararası borçları açısından bakıldığında, bu konular özellikle rahatsız edici bir hal alıyordu. Üçüncü Dünya liderleri, giderek artan bir şekilde, dünyada ekonomik adaleti güvence altına alacak plan ve programların yapılması çağrısında bulunuyorlardı.

Ekonomik Haklar ve Devletlerin Ödevleri Sözleşmesi, önerilen programların en hayalci olanları arasındaydı. Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yapılan ve 10 ülkenin çekimser kaldığı oylamada 6'ya karşı 120 oyla kabul edildi. Sözleşme'nin aleyhinde oy kullanan devletler, Birleşik Devletler, Büyük Britanya, Batı Almanya, Belçika, Danimarka ve Lüksemburg'tu. Sözleşme'nin önemle üzerinde durduğu konuların başında, kaynakların millileştirilmesi ve az gelişmiş ülkelerin kendi kaynaklarının mülkiyetine yeniden sahip olmaları karşılığında tazminat ödemeyi kabul etmeleri geliyordu.

Önsöz

Genel Kurul,

Birleşmiş Milletler'in temel amaçlarını, özellikle de uluslararası barış ve güvenliğin korunması, milletler arasında dostça ilişkilerin geliştirilmesi ve ekonomik ve sosyal alanlardaki uluslararası sorunların çözümünde uluslararası işbirliğine gidilmesi amaçlarını *yeniden teyit ederek,*

Bu alanlarda uluslararası işbirliğini güçlendirme ihtiyacını *teyit ederek,*

Kalkınma için uluslararası işbirliğini güçlendirme ihtiyacını *yeniden ve daha da güçlü bir şekilde teyit ederek,*

Mevcut Sözleşme'nin temel amacının, devletlerin uyguladığı ekonomik ve sosyal sisteme bakmaksızın, bütün devletler arasında, hakkaniyet, mutlak eşitlik, karşılıklı bağımlılık, ortak çıkar ve işbirliğine dayalı yeni uluslararası ekonomik düzenin tesisini teşvik etmek olduğunu *ilan ederek,*

- a) bütün ülkeler arasında daha fazla zenginliğe ve bütün halkların daha yüksek hayat standartlarına ulaşmaları için,
  - b) bütün uluslararası toplumun, bütün ülkelerin, özellikle de gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve sosyal yönden kalkınmalarının teşvik edilmesi için,
  - c) siyasal, ekonomik ve sosyal sistemlerine bakılmaksızın, ekonomi, ticaret, bilim ve teknoloji alanlarında mevcut Sözleşme'nin şartlarını yerine getirmeyi isteyen bütün barışsever devletlerin karşılıklı kârlılık ve adil tarafsızlık ilkelerine dayalı olarak işbirliğinin cesaretlendirilmesi için,
  - d) gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yönden kalkınmasının önündeki ana engellerin kaldırılması için,
  - e) gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler arasındaki ekonomik uçurumu kapatmak amacıyla, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümesinin hızlandırılması için,
  - f) çevrenin korunması, tahrip edilmesinin önlenmesi ve iyileştirilmesi için, uygun şartların oluşturulmasına katkıda bulunmaya *istekli olarak*,
-
- a) uluslararası ekonomik ilişkilerin daha akılcı ve adil bir temele oturtulması ve dünya ekonomisinde yapısal değişikliklerin cesaretlendirilmesi,
  - b) bütün milletler arasında ticaretin daha da yaygınlaşması ve ekonomik işbirliğinin artırılmasına izin veren şartların oluşturulması,
  - c) gelişmekte olan ülkelerin ekonomik bağımsızlığının güçlendirilmesi,
  - d) gelişmekte olan ülkelerin kalkınması ve bu ülkelerin kendilerine özgü ihtiyaçları konusunda mutabık kalınan farklılıkları göz önüne alarak, uluslararası ekonomik ilişkilerin tesis ve teşvik edilmesi yoluyla,

adil ve tarafsız bir ekonomik ve sosyal düzenin tesisi ve muhafaza edilmesi ihtiyacını *teyit ederek*,

Her bir devletin mutlak eşitliğine tam saygı duyarak ve bütün uluslararası toplumun işbirliği içinde hareket etmesi yoluyla, özellikle de gelişmekte olan ülkelerde, kalkınma için kolektif ekonomik güvenliği teşvik etmeye *kararlı olarak*,

Uluslararası ekonomik sorunların hep birlikte değerlendirilmesi ve

elbirliğıyle hareket edilmesi temeline dayalı olarak, devletler arasında gerçek anlamda işbirliğine gidilmesinin, uluslararası toplumun dünyanın bütün bölgelerinin adil ve akılcı bir şekilde kalkınması hedefine ulaşma yönündeki ortak arzusunu gerçekleştirmek için gerekli olduğunu *göz önünde bulundurarak*,

Herkesin yararına olacak şekilde barışın temellerinin sağlamlaştırılmasının araçları olarak, uluslararası ekonomik işbirliğinin enstrümanlarını güçlendirmenin olduğu gibi, sosyal ve ekonomik sistemlerdeki farklılıklara bakmaksızın, bütün devletler arasında normal ekonomik ilişkilerin idaresi ve bütün halkların haklarına gereğince saygılı olunması için gerekli şartların sağlanmasının da önemine *vurguda bulunarak*,

Mutlak eşitlik, karşılıklı ve adil yarar ve bütün devletlerin yakın ve karşılıklı çıkar ilişkileri temelinde işleyecek bir uluslararası ekonomik ilişkiler sistemi geliştirilmesinin bir gereklilik olduğuna *inanarak*,

Her ülkenin kalkınmasının sorumluluğunun en önce o ülkeye düştüğünü fakat uluslararası işbirliğinin karşılıklı ve etkili olmasının, o ülkenin kendi kalkınma hedeflerine tam olarak ulaşmasının asli faktörü olduğunu *bir kez daha teyit ederek*,

Esas itibarıyla uluslararası ekonomik ilişkiler sisteminin giderek daha iyi bir çehreye kavuşturulmasının acil ihtiyaç olduğuna *tamamen ikna olmuş olarak*,

Mevcut Ekonomik Haklar ve Devletlerin Ödevleri Sözleşmesi'ni resmen kabul eder.

Bölüm I : Uluslararası Ekonomik İlişkilerin Temelleri

Devletler arasındaki hem ekonomik hem de siyasal ve öteki ilişkilerde, *diğerlerine ilaveten*, aşağıdaki ilkelere göre hareket edilecektir:

- a) Devletlerin egemenlik, toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlıkları,
- b) Bütün devletlerin mutlak eşitliği,
- c) Saldırmazlık,
- d) İç işlerine karışmama,
- e) Karşılıklı ve adil kazanç,
- f) Barış içinde bir arada yaşama,
- g) Halkların eşit haklara ve kendi kaderini kendilerinin belirlemesi hakkına sahip olması,
- h) Anlaşmazlıkların barışçı çözümü,

- i) Güç kullanımıyla ortaya çıkan ve bir milleti, normal yollardan kalkınması için gerekli olan doğal araçlardan mahrum bırakan haksızlıkların giderilmesi,
- j) Uluslararası yükümlülüklerin iyi niyetle yerine getirilmesi,
- k) İnsan hakları ve temel özgürlüklere saygı,
- l) Hegemonya ve nüfuz alanları arama çabasına girilmemesi,
- m) Uluslar arasında sosyal adaletin teşviki,
- n) Kalkınma için uluslararası işbirliği,
- o) Etrafı karalarla çevrili ülkelerin, yukarıdaki ilkeler çerçevesinde, denize serbestçe girişi ve serbestçe denizden çıkışı.

Bölüm II : Ekonomik Haklar ve Devletlerin Ödevleri

1. Madde

Her devletin, ne şekilde olursa olsun, dış müdahale, zorlama veya tehdit olmaksızın, hem politik, sosyal ve kültürel sistemlerini hem de ekonomik sistemini halkının iradesine göre seçme hakkı vardır ve bu hak devredilemez.

2. Madde

1. Her devlet, bütün zenginlik, doğal kaynaklar ve ekonomik faaliyetleri üzerinde, mülkiyet, kullanım ve tasarruf hakları da dahil olmak üzere, tam ve daimi egemenliğe sahiptir ve bu egemenliğini özgürce kullanır.

2. Her devlet:

a) Ulusal egemenlik alanı içindeki yabancıların yatırımları, kanunları ve yönetmeliklerine göre ve ulusal hedefleri ve öncelikleriyle uyumlu olarak düzenleme ve bu yatırımlar üzerinde tasarruf etme hakkına sahiptir. Hiçbir devlet, yabancıların yatırımlarını kayırmaya zorlanamaz.

b) Ulusal egemenlik alanı içerisinde uluslar üstü şirketlerin faaliyetlerini düzenleme ve denetlemeye ve bu faaliyetlerin yasalarıyla, kendi kurallarıyla ve yönetmelikleriyle uyumlu olmasını; ve ekonomik ve sosyal politikalarına uygun olmasını sağlayacak tedbirler almaya hak sahibidir. Uluslarüstü şirketler, ev sahibi devletin işlerine karışmayacaktır. Her devlet, egemenlik haklarına tam saygı gösterilerek, bu paragrafta belirtilen hakkın kullanımında, diğer devletlerle işbirliği yapmalıdır.

c) Yabancılar a ait mülkiyeti millileştirme, istimlak etme veya sahipliğini bir başkasına verme hakkına sahiptir; bu durumda, bu önlemleri alan devlet, ilgili kanunları ve mevzuatı ve devletin uygun gördüğü

bütün şartları göz önünde bulundurarak, uygun tazminatı ödemelidir. Tazminat meselesinin anlaşmazlığa neden olduğu durumlarda, öteki barışçıl araçlara, devletlerin mutlak eşitliğine dayalı olarak ve araçların özgürce tercihi ilkesi uyarınca başvurulacağı hususu, bütün devletler tarafından özgürce ve karşılıklı olarak kabul edilmedikçe, mesele, mil-lileştirmeyi yapan devletin iç hukukuna göre ve o devletin mahkemele-rince çözüme kavuşturulacaktır...

4. Madde

Her devlet, siyasal, ekonomik ve sosyal sistemlerdeki farklılıklara bakılmaksızın, uluslararası ticaret yapma ve diğer ekonomik işbirliği araçlarını kullanma hakkına sahiptir. Hiçbir devlet, sadece bu tür fark-lılıklar gerekçe gösterilerek, hiçbir türde ayrımcılığa tabi tutulamaz. Her devlet, uluslararası ticaret ve diğer ekonomik işbirliğinin yollarını ararken, ekonomik ilişkiler kuracağı örgütleri seçmekte ve uluslararası yükümlülükleriyle ve uluslararası ekonomik işbirliğinin gerekleriyle uyumlu iki taraflı ve çok taraflı düzenlemeler yapmakta özgürdür.

5. Madde

Bütün devletler, milli ekonomilerini kalkındırmak ve mali kaynakla-rını kalkınma yolunda istikrarlı bir şekilde kullanmak için ve bu amaç-lara ulaşmak için çalışırken dünya ekonomisinin sürdürülebilir büyü-mesinin teşvikine, özellikle de gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını hızlandırmaya yardımcı olmak için, temel malların üreticisi olan ülke-le-rin üye olduğu örgütlere katılma hakkına sahiptir. Buna uygun olarak, bütün devletler, bunu sınırlayacak ekonomik ve siyasal önlemleri uygu-lamaktan kaçınmak suretiyle, bu hakka saygı duymakla yükümlüdür...

7. Madde

Halkının ekonomik, sosyal ve kültürel yönden kalkınmasını teşvik etmek her devletin temel sorumluluk alanına girer. Bu hedefe ulaşmak için, her devletin, kalkınma araçlarını ve hedeflerini seçme, kaynakla-rını tam olarak seferber etme ve kullanma, ilerici ekonomik ve sosyal reformlar yapma ve kalkınma sürecine ve kalkınmanın nimetlerinden yararlanma konusuna halkının tam katılımını sağlama hakkı ve sorum-luluğu vardır. Bütün devletlerin, bu seferberliği ve yararlanmayı önleyen engelleri ortadan kaldırmak için, tek tek veya topluca, işbirliğine gitme ödevleri vardır.

*Dışişleri Bakanı Assane Seck başkanlığındaki Senegal heyeti
(Birleşmiş Milletler, New York, 1974)*

8. Madde

Devletler, uluslararası ekonomik ilişkilerin daha adil ve akılcı temeller üzerinde yürümesi hususunda ve bütün ülkelerin, özellikle de gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçları ve çıkarlarıyla uyumlu olarak, dengeli bir dünya ekonomisi bağlamında yapılacak yapısal değişiklikleri cesaretlendirme konusunda işbirliği yapmalı ve bu hedefe götürecek uygun önlemleri almalıdırlar...

10. Madde

Bütün devletler, tüzel kişilik bakımından eşittirler ve uluslararası toplumun eşit üyeleri olarak, bu ülkelerin mevcut ve gelişen kurallarına göre, uygun uluslararası örgütler aracılığıyla, diğerlerine ilaveten, dünyanın ekonomik, mali ve parasal sorunlarının çözümü konusunda uluslararası karar-alma süreçlerine tam olarak ve etkin bir şekilde katılma ve bu süreçlerden doğacak kazançları adil olarak paylaşma hakkına sahiptirler...

13. Madde

1. Her devlet, ekonomik ve sosyal kalkınmasını hızlandırmak için, bilim ve teknolojiadaki ilerleme ve gelişmelerden yararlanma hakkına sahiptir.

2. Bütün devletler, *diğerlerine ilaveten*, teknolojiyi elinde tutan, piyasa sunan ve ondan yararlananların hak ve ödevleri de dahil, bütün meşru çıkarlara gereğince saygı göstererek, uluslararası bilimsel ve teknolojik işbirliğini ve teknoloji transferini teşvik etmelidirler. Özellikle de, bütün devletler, gelişmekte olan ülkelerin yararına olacak şekilde, bu ülkelerin modern bilim ve teknolojinin kazanımlarına sahip olmasını, teknolojiyi transfer etmelerini ve kendi ekonomilerine ve ihtiyaçlarına uygun olarak yerli teknolojiler yaratmalarını kolaylaştırmalıdır.

3. Dolayısıyla, gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinin büyümesi ve dönüşmesine yardımcı olmak üzere, gelişmekte olan ülkelerin bilimsel ve teknolojik altyapılarını kurma, bilimsel araştırma ve teknolojik faaliyetlerini güçlendirme ve geliştirme konusunda bu ülkelerle işbirliğine gitmelidirler.

4. Bütün devletler, özellikle gelişmekte olan ülkelerin çıkarlarını göz önünde tutarak, teknoloji transferini sağlamak için hazırlanmış ve bütün uluslarca kabul edilen yol haritalarını veya yönetmelikleri daha da geliştirmek suretiyle, girilecek araştırma faaliyetlerinde işbirliği yapmalıdırlar.

15. Madde

Bütün devletlerin, etkili bir uluslararası denetim altında, genel ve tam silahsızlanma yolunda atılan adımları cesaretlendirme ve ülkelerin ekonomik ve sosyal bakımdan kalkınması için, alınan etkili silahsızlanma önlemleri uyarınca serbest bırakılan kaynaklardan yararlanmayı teşvik etme ve bu tür kaynakların önemli bir parçasını gelişmekte olan ülkelerin kalkınma ihtiyaçları için ek araçlar olarak tahsis etme ödevi vardır.

16. Madde

1. Kalkınmanın bir ön şartı olarak, sömürgeciliği, *apartheid*'i, ırk ayrımcılığını, yeni sömürgeciliği ve dış güçlerin saldırganlığını, işgalin ve tahakkümün bütün biçimlerini ve bunların ekonomik ve sosyal sonuçlarını ortadan kaldırmak, tek tek veya topluca, bütün devletlerin hak ve ödevidir. Bu tür zorlayıcı politikaları uygulayan devletler, bu ülkelerin, toprakların ve halkların doğal ve öteki bütün kaynaklarının sömürülmesi ve tüketilmesi ve bunlara verilen zararların giderilmesi ve tam tazminini talep eden ülkelere, topraklara ve halklara karşı ekonomik olarak sorumludurlar. Bu ülkelere yapacakları yardımların sahasını genişletmek, bütün devletlerin ödevidir.

2. Hiçbir devlet, zorla ele geçirilmiş bir toprağın özgürlüğüne engel oluşturabilecek yatırımları teşvik etme veya cesaretlendirme hakkına sahip değildir....

19. Madde

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik bakımdan büyümesini hızlandırmak ve gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik uçurumu kapatmak amacıyla, gelişmiş ülkeler, uluslararası ekonomik işbirliğinin mümkün olabildiği alanlarda, gelişmekte olan ülkelere öncelik tanımalı, karşılıksız yardımlarda bulunmalı ve ayrımcılık gütmeyen bir muamele tarzı benimsemelidir.

20. Madde

Gelişmekte olan ülkeler, ticari ilişkilerini geliştirme yönünde çaba sarf ederken, sosyalist ülkelerle ticaretlerini artırma ihtimalini göz ardı etmemeli ve gelişmiş piyasa ekonomisine sahip ülkelere tanınanlardan az olmamak üzere bu ülkelere de uygun şartlarda ticari kolaylıklar sağlamalıdır...

Bölüm III : Uluslararası Topluma Doğru Ortak Sorumluluklar

29. Madde

Ulusal egemenlik alanının dışında kalan topraklar, deniz yatakları, okyanus zemini, toprak altı ve buralara ait kaynaklar, insanlığın ortak mirasıdır.

30. Madde

Çevrenin, bugünkü ve gelecek kuşaklar için korunması, bozulmasının önlenmesi ve iyileştirilmesi, bütün devletlerin sorumluluk alanına girer. Bütün devletler, bu sorumluluk uyarınca, kendi çevre ve kalkınma politikalarını oluşturmak için çaba göstereceklerdir. Bütün devletlerin çevre politikaları iyileşmeli ve gelişmekte olan ülkelerin bugünkü ve gelecekteki kalkınma politikalarını ters yönde etkilememelidir. Bütün devletlerin, kendi egemenlik ve denetim alanları içindeki faaliyetlerinin, diğer devletlerin çevresine veya milli egemenlik sınırlarının dışındaki alanların çevresine zarar vermemesini sağlama sorumlulukları vardır.

SORULAR

-
1. Yeni uluslararası ekonomik düzen nedir?
  2. Yeni ekonomik düzenin en önemli ilkeleri nelerdir?
  3. Sizce Batılı devletler, *Sözleşme*'ye neden karşı çıktılar?
  4. Gelişmiş ülkelerin, gelişmemiş ülkelere karşı sorumluluğu nedir?
  5. *Sözleşme*'nin bütün hükümlerinin uygulanması durumunda, dünya ekonomisi nasıl değişecektir?
-

147. KOFI ANNAN

SREBRENICA'NIN DÜŞÜŞÜ ÜZERİNE DEĞERLENDİRME RAPORU

(1999)

Kofi Annan (1938 -), bir Batı Afrika ülkesi olan Gana'da doğdu. 1996'da Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri seçildi. Amerika ve İsviçre'de eğitim gören ve Afrika'dan Avrupa'ya ve New York'taki BM merkez binalarına varıncaya kadar BM adına birçok görevde bulunan Annan, BM'nin çeşitli kademelerinde 30 yılı aşkın süre hizmet verdi. Annan, bu raporda anlatılan olaylar yaşandığında, Genel Sekreter'in Eski Yugoslavya Özel Temsilcisi ve ardından da Barışı Koruma Operasyonu Yardımcısı olarak görev yapıyordu.

Annan'ın raporu, BM'nin Bosna-Hersek'teki savaşa (1991-96) müdahale etmesini gerekli gören samimi bir değerlendirmedir. Birçok etnik unsurdan oluşan Yugoslavya'nın çökmesi üzerine, bağımsızlıklarını korumaya kararlı Bosnalı Müslümanlarla "Büyük Sırbistan"ı kurmayı amaçlayan Sırbistan Cumhuriyeti'nin desteklediği Bosnalı Sırplar arasında savaş patlak vermişti. Kurulması düşünülen "Büyük Sırbistan"ın içerisinde, Bosna-Hersek'ten alınan topraklar da bulunacaktı. Bunun için, Müslüman nüfus evlerinden kovulacak ve onların yerine Sırplar yerleştirilecekti. Raporda, ağırlıklı olarak, BM tarafından Müslüman mülteciler için 'güvenli alan' olarak ilan edilen Srebrenica kentinin Sırp güçlerince ele geçirilmesi konusu işlenmektedir. Birleşmiş Milletler barışı koruma gücü, kentteki sivillerin trajik bir şekilde katliama maruz kalmalarını önleyememiştir.

X. Barışın Korunması ve Barış Antlaşması

467. Srebrenica'nın düşmesinin ardından yaşanan trajedi, iki sebepten dolayı şok edicidir. Şok edicidir çünkü her şeyden evvel, işlenen suçlar çok büyüktür. II. Dünya Savaşı'nda yaşanan dehşetli hadiselerden bu yana, Avrupa, bu çapta katliamlara şahit olmamıştı. Şurada burada, toplu mezarlıklarda ve tali mezarlıklarda, erkeklerden ve oğlan çocuklarından oluşan yaklaşık 2500 kişinin cesetleri bulunmuştur. Birkaç bin erkek halen kayıptır; pek çoğu kazılmış ama içine bakılmamış başka mezarlıklarda, binlerce erkeğin ve oğlan çocuğunun cesetlerinin bulunabileceğine inanmak için de birçok neden vardır. Öldürülenle-

rin büyük çoğunluğu, çatışmada ölmemiştir. Mezarlarından çıkarılan kurbanların cesetlerine bakıldığında, çok sayıda kurbanın, elleri veya gözleri bağlı olarak öldürüldükleri yahut sırtlarından veya başları arkasından vurulduğu anlaşılmaktadır. Çok sayıda şahidin anlattıklarına ve mahkemelerce de kabul edilmiş delillerin yeterince doğruladığı ifadelere göre, silahsız kurbanlar topluca katledilmişlerdir.

468. Srebrenica'nın düşüşü şunun için de şok edicidir: Bu bölgeye sıkışmış yerli ahali, güvenliklerini sağlayacağı konusunda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne, UNPROFOR barışı koruma gücüne ve NATO hava gücüne inanıyordu. Ama Sırp lar, Güvenlik Konseyi'ne kulak asmadılar; UNPROFOR askerlerini bölgeye sokmadılar ve doğru bir hesaplama hava kuvvetlerinin onları durdurmak için kullanılmayacağı konusundaki beklentilerinde haklı çıktılar. Sırp lar, sınırları çiğneyip güvenli Srebrenica kentine kolayca girdiler ve ardından, 48 saat içinde bölgeyi tamamen insansızlaştırdılar. Sonra, liderleri uluslararası toplumun temsilcileriyle görüşmeler yaparken, cephede çatışan silahlı Sırp güçleri, o günler içerisinde binlerce erkeği ve oğlan çocuğunu katledip gömdüler.

469. Burada bazı soruların cevabı verilmelidir ve bunların en başında da şunlar gelmektedir: Bu katliama nasıl izin verilebilmiştir? Birleşmiş Milletler tarafından ilerde yapılacak barışı koruma operasyonlarında da, benzeri felaketlerle karşılaşılmayacağının garantisi verilebilecek midir? Bu değerlendirme raporunda, yukarıda bahsedilen hadiselerin olabildiğince kapsamlı bir şekilde analizini yapmak için büyük-küçük bütün faktörler üzerinde durulacaktır.

A. Srebrenica'daki UNPROFOR Güçlerinin Rolü

470. Birçok gözlemciye göre, Srebrenica'da vuku bulan dehşet verici hadiselerin asıl sorumlusu UNPROFOR'un Hollanda taburuna bağlı askerlerdir. Bu gözlemciler, Sırp saldırısını durdurmaya çalışmadıkları ve kendi sorumluluğu altında bulunan bölgeye sığınmak isteyen binlerce insanı korumadıkları için Hollandalı askerleri suçluyorlar.

471. İlk eleştiriyle ilgili olarak şunlar söylenebilir: Hollanda taburunun komutanı, Bosnalıların kendi imkanlarıyla Srebrenica'yı savunamayacaklarını biliyor ve kendine bağlı güçlerin de, güçlü bir hava desteği olmadan Sırp lara karşı etkili olamayacaklarına inanıyordu. Ona göre, emrinde bulunup da Sırp saldırılarına karşı cevap verecek en etkili unsur, hava desteği idi. Bu yüzden, kendi askerlerinden bir çoğu rehi-

ne alınıp Sırp misillemesiyle karşılaştıktan sonra bile, birkaç kez hava desteği istemişti. Ama bu istekleri, UNPROFOR'un bütün görev dönemi boyunca emir-komuta zincirinde sorunlar bulunduğunu kanıtlarcasına, çeşitli rütbelerdeki üstleri tarafından umursanmadı ve bu isteklerin bazıları da belki üstlerine hiç iletilmedi. Böylece, kendisine Sırp larla çatışma riskine girmemesi gerektiği ve personelinin can güvenliğinin, görevin ifasından daha önemli olduğu bildirilen Hollanda taburu, Sırp saldırıları sürerken Gözlem Noktaları'ndan çekildi.

Srebrenica'da UNPROFOR

Srebrenica'da BM

472. UNPROFOR'a bağlı Hollandalı askerlerin, saldıran Sırp larla karşı hiçbir zaman ateş açmadıkları doğrudur. Bu askerler, Sırp larla sadece uyarı ateşi açmışlardır; havan toplarıyla yaptıkları atışların hedefi de asla doğrudan Sırp mevzileri olmamıştır. Eğer saldıran Sırp larla doğrudan karşılık vermiş olsalardı, olayların gelişimi muhtemelen farklı olurdu. Bununla birlikte, şu hususun da göz önünde bulundurulması gerekmektedir: Hollanda taburuna bağlı hafif silahlı 150 askerin mevzileri savunmasızdı ve karşılarında da tank ve topçu birlikleri desteğinde ilerleyen 2000 Sırp askeri bulunuyordu.

473. İkinci eleştiriye gelince, hadiselerin üzerinden zaman geçtikten sonra, Hollanda taburunun, sorumlulukları altında bulunan bölgeye sığınmak isteyen insanları korumakta yetersiz kaldıklarını söylemek kolaydır. Belki, korumaları altında bulunan bölgeye sığınmak isteyen herkesi içeriye alabilirler ve onları korumak için kendilerini kalkan olarak kullanabilirlerdi. Bu, Sırp ları yavaşlatabilirdi ve daha üst düzey müzakerelerin sonuç vermesi için zaman da kazandırabilirdi, ancak o zaman da, Sırp güçler, korunan bölgeyi bombalayabilir ve tehdit ettikleri gibi, binlerce insanı öldürebilirlerdi. Yani, Hollandalıların sert karşılık vermeleri durumunda, insanların hayatlarının kurtulacağını kesin ola-

rak söylemek mümkün değildir; hatta böylesi girişimlerin daha zararlı olabileceği de söylenebilir. Bu manzarayla karşılaşan ve Sırpların binlerce erkeği ve oğlan çocuğunu öldüreceklerini tahmin edemeyen Hollandalılar, bu yüzden silahlı çatışmadan kaçındılar ve yardım gelmesi için en üst düzey mercilere başvuruda bulundular.

474. Kendi kontrolleri altında bulunan bölgenin düşmesinin ardından, Hollanda taburunun ortaya çıkan yeni durumu üstlerine tam olarak niçin rapor etmediklerini açıklamak zordur. Onlar katliamlara bizzat tanık olmamışlarsa da, bazı netameli belirtileri biliyorlardı. Eğer Hollanda taburu, bu netameli belirtileri ayrıntılı olarak Birleşmiş Milletler'e bildirmiş olsaydı, bu belirtilerden yola çıkan uluslararası toplum daha güçlü ve daha çabuk bir şekilde karşılık verebilir ve bazı insanların hayatını kurtarılabilirdi. İstihbarat paylaşımı konusundaki bu yetersizlik, sadece Srebrenica'nın düşmesi hadisesiyle de sınırlı değildi; çatışmalar boyunca, hem barışı koruma misyonu içinde hem de misyon ve üye ülkeler arasında, bölgede bulunan güçlerin tamamına özgü bir zaafın olduğunu gösteriyordu.

B. Cephede Bulunan Bosnalı Güçlerin Rolü

475. Srebrenica'daki Bosnalılara yönelik olarak da eleştiriler vardır. Bosnalıların silahtan tamamen arındırılmadıkları ve bölgeyi savunmak için yeterli direnişi göstermedikleri yönündeki eleştirileri bunlar arasında sayabiliriz. Bu eleştiriler, bir ölçüde çelişkili görünmektedir. İlk eleştiriyle ilgili olarak şunu hatırlatmak gerekir ki, Bosna Hükümeti, Sırplarla silahtan arındırılma konusunda bir anlaşma imzalamıştır. Ve Bosnalılar bunu Birleşmiş Milletler istediği için yapmışlardır. Srebrenica'daki Bosnalı savaşçıların tamamen silahsızlandırılmadıkları doğru olmakla birlikte, sürecin başarılı bir şekilde tamamlandığını ifade eden 21 Nisan 1993 tarihli basın bildirisinde UNPROFOR'un istediği ölçülerde bu silahsızlandırmanın gerçekleştirildiği beyan edilmiştir. Birleşmiş Milletler merkezinden gelen özel talimatlarda, UNPROFOR'dan, Bosnalılara ait silahların peşine düşme konusunda fazla istekli hareket etmemesi isteniyor ve Bosnalılar silahlarını bırakmadan önce, Sırpların ağır silahlarını geri çekmesi gerektiği ifade ediliyordu. Sırplar ise, ağır silahlarını hiçbir zaman geri çekmediler.

476. Bosnalıların Srebrenica'yı savunmak için yeterince direnç göstermedikleriyle ilgili suçlamaya gelince şunu söyleyebilirim: bu rapo-

ru yazarken kendilerine danıştığım askeri uzmanların hepsi, tank ve topçu ateşiyle desteklenen büyük bir saldırı karşısında, Bosnalıların Srebrenica'yı uzun süre savunamayacaklarını düşünüyorlardı. Şehri savunmaya çalışan ve kalabalık Srebrenica vadisinde sıkışıp kalmış güçler disiplinsiz ve eğitimsizdi, fazla silahları yoktu ve tamamen tecrit edilmişlerdi. Yöneticilerinin el altından kendilerine gönderdikleri birkaç ağır silahı bile kullanacak bilgiye sahip değillerdi. Üç yıldan fazla süren kuşatmadan sonra, moraller bozuldu, insanlar korkuya kapıldı ve çoğu kez de aç susuz kaldılar. Saldırı başladığında, hayatta kalan tek liderleri de orada değildi. Bosnalı Sırplar onları kuşatmış ve bütün yüksek tepeleri kontrol altına almışlardı. Ağır silahlarla donatılmışlardı ve Yugoslav ordusundan lojistik destek alıyorlardı. Orada denk bir savaş yoktu.

477. Şartlar aleyhlerine olmasına rağmen, Bosnalılar, 1993 yılındaki silahsızlandırma antlaşmaları gereğince teslim ettikleri silahlarını UNPROFOR'dan geri istediler. Bu taleplerini, Sırp saldırısının başlangıcında ilgili mercilere iletiler, fakat istekleri UNPROFOR tarafından reddedildi. Bir komutan, bunun gerekçesini şöyle açıklamıştı: "bölgeyi savunmak bizim sorumluluğumuzda, sizin değil!" Bosnalılara ait olup da UNPROFOR'un elinde bulunan bu düşük kaliteli ve sınırlı sayıdaki silahların onlara geri verilmesi durumunda, Bosnalıların savaşın sonucuna etki edecek ölçüde bir başarı kazanması ihtimali neredeyse yok denecek kadar azdı ama Bosnalılar'ın asıl sıkıntısı şu noktadaydı: onlar, ne bulabildilerse onunla direnmeye çalışıyorlar ama UNPROFOR, onlara ait olan silahların bir kısmını onlara geri vermeyi reddediyordu. Geriden bakmanın avantajını kullanarak bir değerlendirme yaptığımızda, UNPROFOR'un kuşatma altındaki bölgeye yönelik saldırıları önlemek için silahlı güce başvurma konusunda isteksiz davranmasının, gerçekten bir tedbirsizlik olduğunu söyleyebiliriz.

478. Birçokları, Bosnalı güçleri, Srebrenica'nın düştüğü gün Sırp güçlerin ilerleyişine karşı direnmeyip bölgeden geri çekilmekle suçlamaktadır. Ancak burada unutulmaması gereken bir husus vardır ki o da şudur: Sırpların son saldırısından bir gün önce, Hollandalı komutan, Bosnalıları, Srebrenica kentinin güneyindeki savunma mevzilerinden (ki Sırplar bu yönde ilerliyorlardı) geri çekilmeye zorlamıştır. Komutan, NATO savaş uçaklarının, çok geçmeden, ilerleyen Sırlara karşı geniş çaplı hava saldırıları düzenleyeceğine inanıyordu ve bu yüzden Bosnalıları buna zorlamıştı.

479. Srebrenica'yı savunan Bosnalılara yöneltilen üçüncü bir suçlama daha vardır ki o da Bosnalıların, güvenli alanın dışına çıkıp Sırp güçlerine saldırdıkları için saldırıya davetiye çıkardıkları yönündedir. Bu suçlamayı çoğu kez uluslararası kaynaklar da dile getiriyorlar ama bunu destekleyecek güvenilir hiçbir kanıt yoktur. O dönemde cephe- de devriye gezen Hollandalı askeri personelin verdiği raporda, Bosna- lıların Srebrenica'nın dışındaki tepelerden yaptıkları birkaç 'akın'ın, neredeyse hiçbir askeri önemi olmadığı ifade ediliyordu. Bu akınlar, çoğu kez, yiyecek bulmak için düzenleniyordu; çünkü Sırlar, bölgeye insani yardım amaçlı malzeme taşıyan konvoylara giriş izni vermeyi reddediyorlardı. Bu rapor bağlamında kendileriyle görüşmeler yapılan Sırp kaynakları bile, Srebrenica'daki Bosnalı güçlerden, kendilerine ciddi manada askeri bir tehdit gelmediğini kabul ediyorlardı. Bosnalı- ların, güvenli bir alan olarak planlanan ve iki yılı aşkın bir süredir de bu konumunu koruyan Srebrenica'nın dışına çıkarak gerçekleştirdik- leri en büyük saldırı, öyle görünüyor ki, 26 Haziran 1995'te, Visnjica Köyü'ne düzenlenen ve birkaç evin yandığı, 4 Sırp'ın öldüğü ve yak- laşık 100 kadar koyunun çalındığı akındı. Ama buna karşılık Sırlar, iki hafta sonra, güvenli bölge sınırlarını ihlal edip on binlerce kişiyi evlerinden sürüp çıkardılar ve kısa sürede yüzlerce erkeği ve oğlan çocuğunu öldürdüler. Sırlar, sık sık Bosnalıların Srebrenica dışına çıkarak gerçekleştirdikleri 'akınlar'ı abartıyorlar ve bu durumu bahane ederek, savaştaki başlıca hedeflerine ulaşmaya çalışıyorlardı. Bu amaçla askerlerini, savaşmak üzere ülkenin başka bölgelerine gönderen Sırlar, Drina Nehri boyunca coğrafi olarak birbirlerine bitişik ve etnik olarak da homojen bir bölge yaratmaya çalışıyorlardı. Uluslararası aktörler ve gözlemciler bu bahaneyi geçerli kabul ettikleri ölçüde, birçoklarının Bosna Savaşı'nın çok uzun sürdüğüne dair zihinlerinde taşıdıkları ve 'ahlaki' kriterler açısından da olumlanamayacak olan düşünceleri mah- kum etmek de kolay oluyordu.

C. Hava Gücünün Rolü

480. Sorulması gereken bir diğer soru da şudur: Sırlar henüz Srebreni- ca kentine girmemişken, NATO hava gücü, niçin onlara karşı kullanıl- madı? Güvenli bölgenin korunması için silahlı güce başvurmayı en son çare olarak gören BM kararlarında bile, saldıran Sırp hedeflerine karşı yakın hava desteğinin kullanımına izin veriliyordu. Sırlar, güvenli böl-

genin düşmesinden 5 gün önce, doğrudan Hollanda Gözlem Noktaları'na tank ateşi açmışlardı.

481. Bazıları, Hollandalı komutanın mükerrer isteklerine rağmen, NATO hava gücünün, hava desteği konusunda daha önceden yetkilendirilmediğini iddia etmişlerdir. Bunun gerekçesi olarak da, UNPROFOR komutanının veya bir başkasının, 1995 yılının Mayıs-Haziran aylarında rehine alınan BM personelinin serbest bırakılması karşılığında NATO hava gücünü Sırlara karşı kullanmaktan vazgeçmiş olmasını göstermektedirler. Bu raporu hazırlarken, bu görüşü destekleyen hiçbir şey bulunamamıştır.

482. Açıkçası, benden önceki Genel Sekreter ve onun baş danışmanları (aralarında barışı koruma operasyonlarından sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı sıfatıyla ben de vardım), SRSG (Genel Sekreterlik Özel Temsilcisi) ve UNPROFOR Komutanı olarak, dört ana sebepten dolayı, Sırlara karşı hava gücünü kullanmaktan çekiniyorduk. Sırlara karşı hava gücünü kullanırsak, bu müdahalenin, Bosnalıların yanında savaşa girdiğimiz şeklinde algılanacağına inanıyorduk. Bu, Güvenlik Konseyi'nin yetki vermediği bir şeydi ve barışı korumak amacıyla bundan sonra yapılması muhtemel operasyonların inandırıcılığı açısından da son derece kötü bir imaj yaratabilirdi. İkincisi, sürecin kontrolünü kaybetmekten korkuyorduk; çünkü bir kez 'dögmeye basarsak', onu tekrar kapatabileceğimizden emin değildik. Bu durumda, üye ülkelerin bize emanet ettikleri askerlerin güvenliğini ciddi biçimde tehlikeye atmış olurduk. Üçüncüsü, hava gücünü kullanırsak, asli görevi insani yardımların sivil halka ulaşabileceği ortamı hazırlamak olan UNPROFOR'un bu misyonuna zarar vereceğimizi düşünüyorduk. Dördüncüsü de, Sırların barış gücüne misillemede bulunmasından korkuyorduk. Üye ülkeler, binlerce askerini Birleşmiş Milletler'in emrine vermişti. Biz ve barış gücüne asker veren birçok ülke, görevi icra ederken bu askerlerin güvenliğinin her şeyden önemli olduğunu düşünüyorduk. Bu düşüncemizin haklılığı, 1995 yılının Mayıs-Haziran aylarında yaşanan rehine krizinde kanıtlanmıştı.

483. Bununla birlikte, şunu da gayet iyi biliyorduk ki, güvenli bölgelere yönelik muhtemel bir saldırıya karşılık verme noktasında elimizde bulunan tek kart, NATO hava gücünü kullanma tehdidiydi. Güvenli bölgeleri korumaya çalışan hafif silahlı güçler, piyadeler ve tanklarla desteklenen bir Sırp saldırısına karşı direnemezlerdi (böyle bir şey yapmaları da zaten istenmiyordu). Bu yüzden, hava gücünü caydırıcı amaç-

lı olarak kullanmamız bir zorunluluktur. Nitekim Sırların önce Şubat 1994'te Saraybosna'ya, sonra da Nisan 1994'te Goradze'ye karşı girdiği saldırılara karşı hava gücünü kullanmış ve bir ölçüde sonuç da almıştı. Yukarıda bahsettiğim nedenlerden dolayı, güvenli bölgeleri en azından biraz daha güvenli kılmak için, elimizdeki bu tek imkanı da gereği gibi kullanamadık. Geriden bakınca, şunu daha net bir şekilde söyleyebilirim: başka çare kalmadıkça Sırlara karşı hava gücünü kullanmak istemediğimizi tekrar tekrar ve açıkça ilan etmemiz ve güvenli bölgelerin her gün bombalanmasına ses çıkarmamamız bir hataydı. Güvenlik Konseyi kararları gereğince, güvenli olmayan bölgelere daha fazla barış gücü göndermekten başka seçeneğimizin olmadığına inanıyorduk. Sırlar bunu biliyorlardı ve iyi bir zamanlama ile Srebrenica'ya saldırdılar. Saraybosna'daki UNPROFOR'a bağlı güçlerin o zamanki komutanı ise, üstlerinin ve barış gücüne asker veren başlıca ülkelerin rehine krizinin ardından 'güç kullanımı' konusunda izhar ettikleri isteksizliğin, "Sırları şımartabileceği" uyarısında bulunmuştu.

E. Güvenlik Konseyi'nin Rolü ve Üye Ülkeler

488. Geriden bakınca, Birleşmiş Milletler'in yaptığı hataların birçoğunun tek bir sebepten kaynaklandığını ve kuşkusuz bu hatanın iyi niyetli bir girişimin istenmeyen neticesi olduğunu kolaylıkla söyleyebiliriz. Biz, aslında, korunacak barışın olmadığı zamanda, barışı korumaya ve barışı koruma kurallarını uygulamaya çalışıyorduk. Başka bir şey yaparsak askerlerin hayatlarını tehlikeye atacağımızı biliyorduk ve bu nedenle, barışı koruma ilkelerine (taraflar arasında uzlaş, karşılıklı rıza ile barış gücünün kabulü ve tarafsızlık) saygı duyulacak bir ortam yaratmaya çalışıyorduk (veya bunun hayalini kuruyorduk). Taraflar arasında ateşkes sağlayarak, cephedeki durumu dengelemeye çalışıyorduk; ancak bunu yaparken, güvenliği bizim güç kullanmamıza bağlı olan güvenli alanları savunan güçlerle çatışma noktasına geliyorduk.

489. Zayıf pozisyonuna rağmen, UNPROFOR, insani yardım konusunda işe yarayabilir ve savaşın yol açtığı bazı acıları azaltabilirdi (Ama Srebrenica Sırların hedef tahtasına girdikten sonra bunun da imkanı kalmamıştı). Bugün Bosna'da hayatta olan ama UNPROFOR olmasaydı canlı kalamayacak olan insanlar vardır. Bu açıdan bakıldığında, Bosna-Hersek'te UNPROFOR adına çalışırken yaşamlarını yitiren 117 genç insanın boşuna ölmediği söylenebilir. Ancak onların yaptığı fedakarlığa

ve başka pek çoklarının çıkardığı iyi işe bakarak, en iyi tabirle ancak yarım yamalak bir önlem olduğu söylenebilecek bir politikanın doğru olduğu iddia edilemez.

490. Birleşmiş Milletler'in, Bosna-Hersek'te patlak veren savaş karşısında aldığı karar, silah ambargosu uygulamak, insani yardım yapmak ve bölgeye bir barış gücü göndermek oldu. Açıkça ifade edilmelidir ki, bu önlemler, dehşetin yayılmasını önlemek için alınması gereken tedbirlerin yanında oldukça yetersiz kalıyordu. Silah ambargosu, eski Yugoslavya'daki askeri dengeleri korumanın ötesinde bir şey yapamadı. Sırp lar, ambargo sayesinde ezici askeri üstünlüklerini korudular; Bosna-Hersek Cumhuriyeti ise, Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesi'nde yer alan kendini savunma hakkını bile kullanamadı. Bosna-Hersek henüz Birleşmiş Milletler'e üye değilken bu ülkeye silah ambargosunu dayatmak, belki bir hata değildi. Fakat üye olduktan sonra, Bosna-Hersek'i içine düştüğü acıklı durumdan kurtarmak Birleşmiş Milletler'in sorumluluğundaydı. Sırp lar saldırılarına devam ediyor ve 'güvenli bölgeler' 1993 ve 1994 yılında bile yoğun saldırı altında yaşam savaşı veriyorlardı ama hadiseler medyaya olduğu gibi yansıdığı halde ve diplomatlar ve istihbarat raporları da durumu kendi ülkelerine bildirmesine rağmen, Güvenlik Konseyi'ne üye ülkelerin yaklaşımı, neredeyse hiç değişmedi. Uluslararası toplum, kendisine meydan okuyan tehditle yüzleşecek siyasal iradeyi bir türlü bulamadı.

491. İnsani yardımlar da, "etnik temizlik" ve soykırım amaçlı saldırıların açtığı yaraları kapamaya yetmiyordu. Yiyecekleri ve barınakları olmayan insanlara insani yardımda bulunmak elbette takdire şayan bir şeydir ve bu bağlamda, son derece zor şartlar altında görev yapan BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)'nin olağanüstü bir iş çıkardığını hepimiz kabul etmeliyiz. Fakat insani yardımlar, bu ülkedeki soruna asla bir çözüm olamazdı. Soruna siyasal ve askeri bir çözüm bulmak gerekiyordu; çünkü Birleşmiş Milletler'e üye olan ve Birleşmiş Milletler'in dayattığı silah ambargosu yüzünden büyük ölçüde savunmasız kalan bir devlet, onu yok etmeye kararlı güçler tarafından parçalanıyordu. Bu, insani yardımla çözülecek bir sorun değildi.

492. Barışı korumakla görevli bir gücün etki alanını genişletmek de çare değildi. Benden önceki Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmada, açıkça, Birleşmiş Milletler barış gücünün Bosna-Hersek'e barışı getiremeyeceğini söylemişti. O, barışı koruma yöntemlerinin bir savaş bölgesinde yetersiz kalacağından korktuğunu birçok kereler ve

yüksek sesle ifade etmişti. Barış gücü gönderilmesinin ön şartlarından hiçbiri yerine getirilmemişti: barış antlaşması yoktu (hatta işleyen bir ateşkes bile yoktu), barış yapmak için taraflar açıkça irade beyanında bulunmamışlar ve barış gücü gönderilmesine ilişkin bir mutabakata varamamışlardı. Yine de, *daha iyisini bulamadığı için*, Güvenlik Konseyi, barış gücü gönderilmesine karar verdi. Hafif silahlarla donatılmış, açık hedef olarak beyaz araçları üzerinde ilerleyen, birçok savunmasız gözlem noktasında ülke sathına yayılmış bu güçler, açıkça şu gerçeği doğruluyorlardı: bu gücün barışı koruması mümkün değildi.

493. Güvenlik Konseyi, barış gücü gönderince, açıkçası, 'savaşan taraflar'ın Birleşmiş Milletler'in otoritesine saygı göstereceğini, insani amaçla yapılan operasyonlara engel olmayacaklarını ya da barış gücüne karşı saldırıya geçmeyeceklerini umuyordu. Çok geçmeden açıkça görüldü ki, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ve kontrol altında tutulan veya kontrol dışına çıkmış isyancı güçlerin üstünlüğü ele geçirmesiyle birlikte, artık oyunun eski kurallarına kimse saygı göstermiyordu. Sırplar, sistematik ve acımasız bir yıkım kampanyası yürütürken, Birleşmiş Milletler insani yardım operasyonunu, bir engel olarak değil kendi amaçlarına hizmet eden bir araç olarak görüyorlardı. Bu gibi durumlarda, BM kararlarını sahadaki gerçek duruma uyarlama kabiliyetinin, uygun yerde uygun güç kullanımını sağlamak bakımından son derece önemli olduğu açıktır. UNPROFOR yöneticileri bu esnekliği hiçbir biçimde gösteremediler.

F. Sırpların Savaş Hedeflerinin Tam Olarak Anlaşılamaması

494. Srebrenica saldırısı başlamadan önce bile, güvenli bölgelerin aslında 'güvenli' olmadıklarını Sekreterlik de üye ülkeler de biliyordu. Ne Sırpların güvenli bölgelere yönelik saldırılarına karşı hava gücünü kullanma iradesi ne de cephede bu saldırıları püskürtebilecek silahlar vardı. Bu yüzden, Sekreterlik, rapor üstüne rapor yazarak, güvenli alan politikasındaki bu eksikliklere dikkat çekti. Değişiklik olarak ise, ya tarafları uzlaştırarak ya da Güvenlik Konseyi'nden çıkacak bir kararla, güvenli bölgelerin sınırlarının yeniden çizilmesini, bu bölgelerin silahsızlandırılmasını ve tam dolaşım özgürlüğünün sağlanması için görüşmeler yapılmasını önerdi. Ayrıca topraktan çok halkın korunmaya ihtiyacı olduğunu da vurguladı. Fakat bu öneriler aslında yetersizdi. Güvenli bölgelerden ikisinin (yani Srebrenica ve Zepa'nın) sınırları zaten daha

önceden belirlenmişti ve bu şehirlerin adları, güvenli bölge kavramının nasıl uygulamaya geçirilebileceğinin görece başarılı örnekleri olarak raporlarımızda yer alıyordu. Bu iki güvenli bölge hiçbir şekilde tamamen silahsızlandırılmamış olsa da, öteki güvenli bölgelere göre silahsızlandırılması büyük ölçüde tamamlanmıştı. Fakat netice itibarıyla, kısmi silahsızlandırma politikası, bu bölgelerin güvenliği açısından yararlı olmadı. Tersine, bu bölgeler, bu politika sonucunda Sırlar için daha kolay hedefler haline geldiler.

495. Bununla birlikte, 'güvenli bölgeler'in güvenliği meselesinde asıl üzerinde durulması gereken (ve siyasal, stratejik ve ahlaki bakımdan önemli olan) husus, buralarda 'etnik temizlik' yapılmak istenmesiydi. 'Büyük Sırbistan'a bir an önce kavuşmak için yanıp tutuşan Sırlar, güvenli bölgelere ait toprakları işgal edip buraları kendi ülkelerinin sınırlarına katmak üzere işe koyuldular. Bu bölgelerde oturan sivil halk, tesadüfen saldırıların hedefi olmamıştı. Sırp saldırılarının amacı, zaten onları öldürmek ve izlerini silmekti. Bosna-Hersek'te, ahaliyi meskun bulundukları mahallerden sürüp çıkarmak için, (kimilerinin ifadeyi yumuşatarak 'etnik temizlik' olarak tanımladıkları) acımasız terör taktiklerine başvuruldu ve bu bağlamda kitle katliamları, tecavüzler ve sivillere yönelik zulümler yapıldı. Böylece Bosnalı Müslüman siviller, oturdukları bölgelere Sırları yerleştirmek amacıyla düzenlenen mütecaviz askeri ve para-militer operasyonların başlıca kurbanı oldular.

496. Sırların savaştan neyi hedeflediklerini tam olarak kavrayamamış olmanın, Srebrenica'ya yönelik Sırp saldırısı başladığında, Sekreterliğin ve Barışı Koruma Misyonu'nun niçin derhal ve kararlı bir biçimde tepki vermediklerini kısmen açıkladığı düşünülebilir. Aslında Sekreterlik olarak, uluslararası toplumu bölgeye yardım elini uzatması için seferber olmaya çağırmaktan çok, Güvenlik Konseyi'ne durumun kontrol altında olduğu izlenimini verdik ve gerçekten pek çoğumuz da böyle olduğuna inanıyordu. Srebrenica'nın düşmesinden bir gün önce Güvenlik Konseyi'ne sunduğumuz raporda, saldırıya geçmelerine rağmen, Sırların saldırmadıklarını bildirdik. Sırlar bir UNPROFOR gözetleme noktasına ateş açtığı halde, Bosnalıların ateş açtığını rapor ettik. Acilen hava gücüne ihtiyaç olduğunu bir türlü anlatamadık. Bazı durumlarda Konsey'e eksik ve yanlış bilgi verilebilir ancak bu, cephe-den gelen haberlerle ilgili zorluklardan kaynaklanır. Bunun dışındaki durumlarda yine yanlış ve eksik bilgi veriliyorsa, o zaman, büyük ihtimale, işlenen suçlardan tarafların aynı derecede sorumlu olduğu düşü-

nülür. Ama yine de, (üyelerinin pek çoğunun süregelen çatışmalarla ilgili bilgi aktaran bağımsız kaynaklara sahip olduğu) Konsey'e doğru bilgi verilmesi durumunda dahi, farklı sonuçlar alınabileceğini net olarak söylemek mümkün görünmemektedir.

497. Neticede Bosnalı Sırpların savaş hedeflerine ulaşmalarına engel olunmuştur ama bu, görüşme masasında değil, savaş meydanında gerçekleşmiştir. Zaten Sekreterlik, ta baştan beri, uluslararası toplumun daha yaygın olarak güç kullanmasına karşıydı ve bunu hiç istemiyordu. Genel Sekreter'in Güvenlik Konseyi'ne sunduğu bir raporda, 'ölüm kültürü'ne karşı ifadeler yer alıyor ve barışın, ancak askeri olmayan yöntemlerle sağlanması gerektiği savunuluyordu. Ve uluslararası toplum, Haziran 1995'te UNPROFOR'u ağır silahlarla donatılmış Acil Müdahale Gücü'yle desteklediğinde, otoritemizi kanıtlamak için bu gücün kullanılmasına kesin olarak karşı çıktık. Nihayet, Ağustos ve Eylül 1995'te UNPROFOR'a bağlı güçler kesin olarak harekete geçti ve böylece savaş sona erdirmek mümkün oldu.

G. Gelecek İçin Çıkarılacak Dersler

498. BM'nin ve bu örgüte üye olan ülkelerin Srebrenica'nın düşüşünden alacağı birçok ders vardır ve eğer dünya uluslarının Birleşmiş Milletler'e olan güvenlerini kaybetmemelerini istiyorsak, bu dersler mutlaka alınmalıdır. Üye devletler, bazı durumlarda, askeri çatışmalara müdahale edilmesi konusunda mutabakata varamazlar veya birçoklarının uygun eylem tarzı olduğunu düşündüğü bir öneriye destek vermeye yanaşmazlar. Genel derslerin ilki şudur: siyasal mutabakatın sağlanamadığı bir vasatta yapılan barışı koruma operasyonlarından muhtemelen bir sonuç alınamaz. Barışı koruma operasyonları hâlâ işlev görebilirler (ve çatışmalarla bölünmüş dünyamızda bu şerefli bir görevdir); hatta koruma altın alınmış bölgelerin ve güvenli alanların bile bazı durumlarda işlevsel olduğu söylenebilir. Fakat barışı korumak amacıyla yapılan operasyonlarla savaşları birbirine karıştırmamak gerekir. Barışı korumakla görevli askerler, ateşkesin sağlanamadığı veya barış antlaşmasının olmadığı bir bölgeye bir daha asla gönderilmemelidir. Barışı korumakla görevli güçlere, uluslararası toplumun iyi-tanımlanmamış isteklerini muharip taraflardan birine veya ötekisine askeri yöntemler kullanarak dayatmak için, barış gücü unsurlarını (yani dağınık mevzilerde görev yapan hafif silahlı askerleri) kullanmaları gerektiği bir daha asla söylen-

memelidir. Eğer gerekli kaynaklar temin edilmediyse (ve gerekli siyasal, askeri ve ahlaki kararlar alınmadıysa) tabii ki başarıya ulaşmak da mümkün olmayacaktır.

499. Koruma altına alınmış bölgeler ve güvenli alanlar, silahlı çatışmaların içinde kalan sivilleri korumakta bir işlev üstlenebilirler. Fakat tıpkı 'koruma altına alınmış bölgeler'in ve 'güvenli limanlar'ın uluslararası hukukun onayı alınarak oluşturulması gibi, bunlar da ya silahtan arındırılmalı ve savaşan tarafların imzalayacağı antlaşmalarla kurulmalıdır ya da inandırıcı bir caydırıcılığa sahip askeri bir güç tarafından savunulan, gerçek anlamda 'güvenli bölgeler' olmalıdırlar. Bu iki kavram, tamamen farklıdır ve birbirlerine karıştırılmamalıdırlar. Bu, Srebrenica'nın düşmesinden UNPROFOR birimlerini veya bu birimlerin amirleri pozisyonundaki Birleşmiş Milletler yetkililerini sorumlu tutan eleştirilere zemin hazırlıyor. Elbette yanlış kararlar alındı ve yanlış işler yapıldı (örneğin tarafsızlık politikası ve kuvvet kullanma konusundaki isteksizlik, Bosna'daki savaşı önlemek için alınacak uygun tedbirler değildi) ama bu, daha temel yanlışları görmememize neden olmamalıdır. Güvenli alanlar, tarafların rızası olmaksızın ve inandırıcı bir caydırıcılığa sahip askeri güç yollanmadan, Güvenlik Konseyi tarafından kuruldu. Bunlar, uluslararası insani yardım hukukuna göre ne koruma altına alınmış bölge ve 'güvenli liman' statüsünde idiler ne de askeri literatüre göre güvenli alan sayılabilirlerdi. Sekreterlik gibi Güvenlik Konseyi'ndeki birçok temsilci de, o dönemde bu konuya dikkat çekmiş ve inandırıcı bir caydırıcılığı olan askeri bir güç oluşturulamadığı zaman, güvenli alan politikasının, Güvenlik Konseyi'nin ve tabii ki Birleşmiş Milletler'in güvenilirliğini ciddi biçimde zedeleyeceği uyarısında bulunmuştu.

500. Birleşmiş Milletler Sekreteryası, Güvenlik Konseyi, Temas Grubu ve diğer ilgili hükümetlerin Bosna-Hersek'teki savaşta takındıkları tutumun, siyasal ve askeri açıdan bazı olumlu sonuçları oldu. Bu yaklaşım neticesinde, siyasal düzeyde, Sırp politikalarının mimarları olan Bay Miloseviç ve Dr. Karadziç, müzakerelerin devam etmesi gerektiğine ikna edildiler. Askeri düzeyde ise, Doğu Bosna'yı (mümkünse Saraybosna'yı) Bosnalılardan temizlemeye azmetmiş ve bu acımasızlığı Srebrenica'ya yönelmiş olan General Mladiç'le bir müzakere süreci başlatıldı ve bu konuda ona güvenilebileceği yönünde bir kanaat oluştu. Savaş devam ederken yürütölen bu müzakereler sonucunda, çeşitli noktalarda yumuşama sağlandı.

501. Uluslararası toplumun bütün üyeleri, savaşın ilk evrelerinde uzun süre güç kullanımını reddederek bu trajik olayların gerçekleşmesine izin verdikleri için sorumlu olduklarını kabul etmelidirler. Bu sorumluluk sadece Birleşmiş Milletler Sekreterliği ve bölgede onun adına görev yapan birimlere ait değildir; bunun dışında Güvenlik Konseyi, Temas Grubu ve gecikmeli olarak güç kullanımına izin veren ülkelerin de bu sorumlulukta payları vardır. Fakat açıktır ki, doğrudan ve birinci derecedeki sorumluluk Bosna'daki soykırım teşebbüsünün mimarları ve uygulayıcılarındadır. Uluslararası Eski Yugoslavya Suçlular Mahkemesi, önde gelen işbirlikçileriyle birlikte, Radovan Karadžić ve Ratko Mladić'i savaş suçu işlemekle itham etmiştir. Bu kişiler, bugüne değin yakalanamamışlardır. Bu kişilerin, itham edildikleri barbarca suçlar yüzünden hesap vermeleri temin edilmelidir.

502. Srebrenica'dan alınacak başlıca ders şudur: bütün bir halkı terör yöntemleriyle korkutmak, yurtlarından çıkarmak ve katletmek amacıyla girişilen kasıtlı ve sistematik çabalara engel olmak için bütün önlemler kararlılıkla alınmalı ve takip edilen politikadan netice almak için gerekli siyasal irade gösterilmelidir. Bu dersi, Balkanlarda son on yıl zarfında bir kez değil iki kez almak durumunda kaldık. Bosna ve Kosova örneklerinde, uluslararası toplum, vicdansız ve katil bir rejimle müzakereler yürüterek soruna çözüm bulmaya çalıştı. Her iki örnekte de, sivillerin planlı ve sistematik bir şekilde öldürülmelerine ve yurtlarından sürülmelerine son vermek için güç kullanımı gerekliydi.

503. Birleşmiş Milletler'in Bosna'da edindiği deneyim, tarihimizdeki en zor ve acılı deneyimlerden biriydi. Srebrenica'ya düzenlenen saldırıdan sonra, derin pişmanlık duygularıyla ve vicdan azabıyla, yaptıklarımızı ve aldığımız kararları gözden geçirdik. Yaptığımız hataları, aldığımız kararların yanlış olduğunu ve karşılaştığımız kötülüğün boyutlarını yeterince kavrayamamamız nedeniyle, Srebrenica halkını, kitlesel katliam yapan Sırpların elinden kurtarma noktasında üstümüze düşeni yapamadık. Barışı getirmek ve adaleti tesis etmek üzere uğraşırken kaçırdığımız fırsatlar için kimse bizden daha fazla pişmanlık duyamaz. Acıları dindirmek ve ardında nice kurbanlar bırakmış bir savaşa son vermek üzere uluslararası toplumun kararlı bir biçimde harekete geçememesinden kimse bizden daha çok şikayetçi olamaz. Srebrenica, Birleşmiş Milletler ve genel olarak da dünya ulusları tarafından ancak çok geç anlaşılan şu gerçeği gözler önüne sermiştir: Bosna, askeri bir çatışma olduğu kadar, ahlaki bir davaydı da. Srebrenica trajedisi, tarihimizde sonsuza dek hatırlanacak acı bir hatıra olarak kalacaktır.

504. Netice olarak, uluslararası topluma güvenmiş olan Bosna-Hersek vatandaşlarının çektiği acıları hafifletmek için yapabileceğimiz en anlamlı ve daimi yardım, bu türden dehşetli hadiselerin tekrar vuku bulmasına izin vermemek için elden gelen her şeyi yapmaktır. Uluslararası toplum, masum sivilleri koruyacağına ve katliamdan kurtaracağına dair bir söz verdiğinde, artık bu sözünün arkasında durmalı ve gerekli araçları kullanarak üstüne düşenleri yapmalıdır. Bunu yapamıyorsa, insanlara hiç ümit vermemesi, beklenti yaratmaması ve kendi savunmaları için olabildiğince çok asker toplamalarına engel olmaması kesinlikle daha iyidir.

505. Bu raporda detaylarıyla anlatılan trajik olaylardan gerekli dersleri eksiksiz olarak almak için, üye devletlerden, hadiselerin ortaya serdiği belli başlı tehditler üzerinde odaklanarak, olan-biteni ciddi bir biçimde düşünme ve gerekli analizi yapma sürecine katılmalarını talep ediyorum. Bu sürecin amacı, Birleşmiş Milletler'in farklı karakterdeki çatışmalara müdahale etme yeteneğine açıklık getirmek ve bu yeteneği geliştirmektir. Denetim yetkilerimiz ve kullanılan araçlar arasında uçurum olmasından kaynaklanan sorunlardan bazılarını şöyle sıralayabilirim: sistematik olarak şiddete başvuran bir güç karşısında sembolik düzeydeki önleyici gücün yetersiz kalması; barışı getirmek için güç kullanımının gerekliliği konusunda Birleşmiş Milletler'in kararlı bir tutum takınamaması; soykırım girişimi karşısında kurumun tarafsızlığını koruma kaygısının öne geçmesi ve Birleşmiş Milletler'in barışı koruma ve sivil halkın silahlı çatışmadan zarar görmesine engel olma kabiliyetinin özünde yer alan birçok doktrinel ve kurumsal sorunun ortaya çıkması. Sekreterlik, bütün bu konuları tartışma sürecine katılmaya hazırdır.

Kofi Annan

506. Bu raporu hazırlayan heyet, Srebrenica'nın Avrupa tarihinde II. Dünya Savaşı'ndan beri benzeri görülmemiş bir dehşetin içine düşüşünü, çok titiz, sistematik, etraflı ve yürek parçalayıcı ayrıntılarla anlatmaya çalışmıştır. Bütün ilgililerden, bu raporu özenle hazırlamaları ve gerçekleri olduğu gibi aktarmalarını istedim. İnsanlığa karşı bu suçu işlemekle itham edilenler, dünyaya ve özellikle de Birleşmiş Milletler'e, kötülüğün dünyada var olduğunu hatırlatmışlardır. Ayrıca bu kişiler,

Birleşmiş Milletler'in dünyadaki bütün çatışmalara son verme amacına sadakatle bağlı olmasının, ahlaki yargıları göz ardı etmeyi gerektirmediğini, bilakis bunları gerekli kıldığını da bize öğretmiştir. İşte bu duygu ve düşüncelerle, Srebrenica'nın düşüşüyle ilgili raporumu Genel Kurul'un ve dünyanın dikkatlerine sunuyorum.

SORULAR

-
1. Birleşmiş Milletler'in, Srebrenica'da başarmaya çalıştığı şey ne idi?
  2. Barışı koruma misyonu neden başarısız oldu?
  3. BM, Srebrenica'da amaçlarından herhangi birine ulaşabildi mi?
  4. İlerde karşılaşılabilecek benzeri başarısızlıklar nasıl önlenabilir?
  5. Srebrenica'nın düşüşü, 'yeni dünya düzeni'ne dair bize ne anlatıyor?
-

148. 11 EYLÜL KOMİSYONU RAPORU

(2004)

Birleşik Devletler, 11 Eylül 2001'de, tarihinin en ağır terörist saldırısına maruz kaldı. Saldırı sonucunda, Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'un bir kısmı yıkıldı. Saldırını gerçekleştirenler, ticari uçakları kaçırıp bunları doğrudan hedeflerinin üzerine yönlendirdiler. Kaçırılan bir başka uçağın hedefine ulaşmasını ise yolcular önlediler; fakat bu yolcular, saldırıya engel olmaya çalışırken öldüler. 11 Eylül, Amerikan tarihinde bir dönüm noktası oldu. Amerika, bu hadiseden sonra, Ortadoğu, Güney Asya ve Afrika'da süregelen mücadeleler üzerine odaklandı. Başkan George W. Bush, terörizme karşı savaş ilan etti ve ardından da, hükümetlerinin terörizmi desteklediğini iddia ettiği, 'haydut devletler' olarak tanımladığı ülkelerin bir listesini yayınladı. Bu devletlerin arasında Irak da bulunuyordu. Nitekim bir süre sonra Birleşik Devletler bu ülkeye karşı savaş ilan etti. 11 Eylül saldırılarında birkaç bin kişi öldü. Ölenlerin hepsi sivillerden yahut polis ve itfaiye personelinden oluşuyordu. Saldırganların kimliklerini teşhis etmek, onlara yardım eden şebekelerin yerini belirlemek ve adalete teslim etmek için devletin bütün ilgili birimleri bir dizi soruşturma başlattılar. Yürütülen diğer soruşturmaların amacı ise, güvenlik sistemleri ve savunma ağlarındaki eksiklikleri tespit etmektir. 2002 yılının sonlarına doğru, Başkan Bush, Birleşik Devletler'e Yönelik Terörist Saldırıları Araştırma Komisyonu'nu (diğer adıyla 11 Eylül Komisyonu'nu) kurdu. Komisyonun görevi, saldırılarla ilgili kapsamlı bir rapor hazırlamak ve ileride vuku bulabilecek saldırıları önlemek için alınacak tedbirlerle ilgili tavsiyelerde bulunmaktır. Komisyon, Temmuz 2004'te, aşağıdaki seçkide özetlenen bulgularını ve tavsiyelerini açıkladı.

YÖNETİCİ ÖZETİ

Bizler, bu raporu ve tavsiyelerimizi Birleşik Devletler Başkanı'na, Birleşik Devletler Kongresi'ne ve Amerikan halkının takdirlerine sunuyoruz. Genel seçimler yaklaşırken başkentten gelen seçilmiş liderler tarafından atanan, beşi Cumhuriyetçiler'den beşi de Demokratlar'dan oluşan on komisyon üyesi, görüş birliği içinde hazırladıkları bu raporu sunmak için bir araya gelmişlerdir.

Bizler, ulusumuzun istekleri doğrultusunda, ortak bir amaç için bir araya gelmiş bulunuyoruz. 11 Eylül 2001, Birleşik Devletler tarihinde emsali görülmemiş bir şok ve acının yaşandığı bir gündü. Ulusumuz buna hazırlıksız yakalandı.

Dönüşen Bir Toplum

11 Eylül 2001 sabahı, saat 8:46'da, Amerika artık eski Amerika değildi. Saatte yüzlerce mil uçabilen ve yaklaşık 40 ton yakıt alabilen bir uçak, Aşağı Manhattan'da bulunan Dünya Ticaret Merkezi'nin Kuzey Kulesi'ne çarptı. Saat 9:03'te de, bir başka uçak, Güney Kulesi'ne çarptı. Her yerden alevler ve dumanlar yükselidi. Binalardan aşağıya çelik, cam, kül ve insan bedenleri düştü. Her gün 50.000 civarında insanın çalıştığı İkiz Kuleler 90 dakika içerisinde çöktüler.

Aynı sabah saat 9:37'de, üçüncü bir uçak, Pentagon'un batı cephesine çarptı. 10:03'te ise, dördüncü bir uçak, güney Pennsylvania'da bir tarlaya düştü. Bu uçak, hedef olarak Birleşik Devletler Kapitol Binası'nı veya Beyaz Saray'ı seçmişti ama Amerika'ya yönelik bir saldırı olduğunun farkına varan kahraman yolcular tarafından düşmeye zorlanmıştı.

Dünya Ticaret Merkezi'nde 2600'den fazla kişi öldü. Pentagon'da ölenlerin sayısı 125'ti. Dört uçakta ölenlerin sayısı da 256 idi. Toplam ölü sayısı, 1941 yılının Aralık ayında Pearl Harbour'da verilen zayıttan fazlaydı.

Bu büyük acının sorumluları, karargahları Afganistan'da bulunan aşırı İslamcıların emriyle hareket eden 19 Arap gençti. Bazıları, bir yılı aşkın bir süredir Birleşik Devletler'de bulunuyor ve halkın içine karışmış olarak yaşıyorlardı. Dördü pilotluk eğitimi almıştı ama çoğu iyi eğitilmiş değildi. Bir çoğu İngilizce'yi kötü konuşuyor; bazıları da neredeyse hiç konuşamıyordu. Dörderli veya beşerli gruplar halinde çalışan, yanlarında sadece küçük bıçaklar, kesici aletler ve biber gazı veya göz yaşartıcı spreylere taşıyan bu saldırganlar, dört uçağı kaçırmış ve onları rotası belli ölümcül füzelere dönüştürmüşlerdi.

Bunu niçin yaptılar? Saldırı nasıl planlandı ve tasarlandı? ABD hükümeti, niçin bunu önceden kestiremedi ve önleyemedi? Benzeri terörist eylemleri önlemek için neler yapabiliriz?

Bu Beklenmedik Bir Olay Değil, Bir Şoktur

11 Eylül saldırıları, ülkede şok etkisi yarattı ama beklenmedik bir olay da değildi. Aşırı İslamcılar, olayların öncesinde, çok sayıda Amerikalıyı ayırım gözetmeden öldüreceklerini ima eden birçok uyarıda bulunmuşlardı. Gerçi Usame bin Ladin, 1990'ların sonlarına dek bariz bir tehdit olarak ortaya çıkmamıştı ama aşırı İslamcı terörizm tehdidi on yılı aşkın bir süredir giderek artıyordu.

Şubat 1993'de, Remzi Yusuf liderliğindeki bir grup, bomba yüklü bir kamyonla Dünya Ticaret Merkezi'ni havaya uçurmaya çalıştı. Bu saldırıda altı kişi öldü ve bin kişi de yaralandı. Ömer Abdurrahman ve daha başkaları, Hollanda ve Lincoln Tünelleri ile New York'u simgeleyen öteki binaları havaya uçurmak için planlar yaptılar ama suikastçılar yakalanınca bu planları akamete uğradı. Ekim 1993'te, Somalili kabile adamları, "Kara Atmaca Düştü" adıyla bilinen bir operasyonda ABD helikopterlerini düşürdüler ve 18 askeri öldürüp 73'ünü de yaraladılar. Yıllar sonra, Somalili kabile adamlarının El-Kaide'den yardım aldıkları öğrenilecekti.

1995 yılı başlarında, Manila polisi, Remzi Yusuf'un bir düzine Amerikan uçağını Pasifik üzerindeyken havaya uçurma planını ortaya çıkardı. Kasım 1995'te, Riyad'ta bulunan Suudi Ulusal Muhafız Birliği'nin eğitiminden sorumlu Amerikalı görevlinin ofisinin hemen yanında bomba yüklü bir araç patladı ve beş Amerikalı ve başka uyruklardan iki kişi öldü. Haziran 1996'da, bomba yüklü bir kamyon, Suudi Arabistan'ın Dahran kentinde bulunan Hobar Towers askeri lojman binalarını yıktı ve bu saldırıda 19 Amerikalı görevli öldü ve yüzlercesi de yaralandı. Saldırıyı, esas itibarıyla, İran Hükümeti'nden yardım alan Suudi Hizbullah'ı gerçekleştirdi.

ABD istihbarat servisi, 1997 yılına kadar, Bin Ladin'i terörist bir lider olarak değil, terörizmi finanse eden biri olarak görüyordu. Şubat 1998'de, Usame bin Ladin ve diğer dört kişi, Amerika'nın İslam'ın kutsal mekanlarını 'işgal' etmesi ve Müslümanlara karşı saldırılarda bulunmasını gerekçe göstererek, her Müslüman'ın, sivil veya asker olsun, dünyanın herhangi bir yerinde herhangi bir Amerikalıyı öldürmek için elinden gelen her şeyi yapmasının Allah'ın emri olduğunu ilan eden bir "fetva" yayınladılar.

Ağustos 1998'de, Bin Ladin'in grubu olan El-Kaide, Kenya'nın Nairobi ve Tanzanya'nın Darüsselam kentlerindeki ABD Büyükelçiliklerine, aşağı yukarı eş zamanlı saldırılar düzenlediler. Bu saldırılarda, 12'si Amerikalı olmak üzere 224 kişi öldü ve binlerce kişi de yaralandı.

Aralık 1999'da, Ürdün polisi, Amerikalı turistlerin sıkça bulunduğu otelleri ve öteki binaları bombalamaya yönelik bir suikast girişimini önledi ve bir ABD Gümrük görevlisi, ABD-Kanada sınırında, Los Angeles Uluslararası Havaalanı'na saldırı düzenlemek amacıyla patlayıcı maddeleri sınırdan içeriye sokarken Ahmed Ressam'ı yakaladı.

Ekim 2000'de, Yemen'in Aden kentindeki bir El-Kaide timi, patlayıcı dolu bir motorlu tekne kullanarak *USS Cole* adlı destroyere saldırı düzenledi. Geminin yan tarafında koca bir delik açılmasına neden olan bu saldırı sonucunda az kalsın gemi batıyordu. Saldırıda 17 Amerikan askeri öldü.

Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a karşı düzenlenen 11 Eylül saldırıları ise, önceki saldırıların hepsinden çok daha planlıydı, titiz hazırlanmıştı ve yıkıcıydı. 2001'in Eylül'üne gelindiğinde, Birleşik Devletler hükümeti, Kongre, medya ve Amerikan halkı, aşırı İslamcı teröristlerin çok sayıda Amerikalıyı öldürmeyi planladıkları yönünde açık işaretler almış bulunuyorlardı.

Düşman Kim?

Birleşik Devletler'i böylesine sarsacak bir eylemi gerçekleştirebilecek gücü olan bu düşman kimdir? Artık şunu biliyoruz ki, bu saldırıları aşırı İslamcı gruplar düzenlemişlerdir. 11 Eylül saldırısını Usame bin Ladin planlamıştır.

1980'li yıllarda, dünyanın her bölgesinden gelen genç Müslümanlar, Sovyetler Birliği'ne karşı yürütülen cihada (veya kutsal savaşa) gönüllü olarak katılmak için Afganistan'a gittiler. Zengin bir Suudi olan Usame bin Ladin de onlardan biriydi. Sovyetler Birliği'nin 1980'li yılların sonunda mağlup edilmesinin ardından, Bin Ladin ve diğerleri, cihat saldırılarını başka yerlerde gerçekleştirmek için El-Kaide'yi kurdular.

Bin Ladin'in mesajını biçimlendiren ve yayılmasını sağlayan tarihsel unsurları, kültürü ve inançları birçok Amerikalı büyük ölçüde bilmektedir. Bin Ladin, geçmişte büyük bir uygarlık kuran İslam'ın sembollerini kendi kötü emellerine alet etmekte ve yabancı güçlerin hakimiyeti altında yaşayan insanlara eski parlak günlere geri döneceği yönünde vaatlerde bulunmaktadır. O, Kutsal Kur'an'a ve onun bazı yorumcularına ait kültürel ve dinsel telmihleri kendi amaçları doğrultusunda kullanmaktadır. Modernite ve küreselleşme karşısında afallayan halkın umudu olmaya çalışmaktadır. Konuşmalarında, birçok kaynaktan (İslam'dan, tarihten ve bölgenin siyasal ve ekonomik sıkıntılarından) işine geldiği şekilde yararlanan bir kişi imajı çizmektedir.

Bin Ladin, Birleşik Devletler'in İslam dünyasındaki olumsuz imajından da istifadeye etmeye çalışmaktadır. O, İslam'ın en kutsal mekânlarının bulunduğu Suudi Arabistan'da Amerikan askerlerinin varlığına şiddetle karşı çıkmakta ve ABD'nin Ortadoğu politikalarını da ağır sözlerle eleştirmektedir.

ÖZEL BULGULAR

Başarısız Diplomasi

Birleşik Devletler hükümeti, Şubat 1997 ile 11 Eylül 2001 tarihleri arasında, Afganistan'daki Taliban rejimini, El-Kaide'yi ülkede barındırmaması yönünde uyardı ve Bin Ladin'i adalet önüne çıkarmak amacıyla başka bir ülkeye göndermesi için bu ülkeye diplomatik baskı uygulamaya çalıştı. Bu amaçla uyarılar yapıldı ve yaptırımlar uygulandı ama bunların tamamı sonuçsuz kaldı.

Bunun dışında, Birleşik Devletler hükümeti, Taliban rejiminden Bin Ladin'i ve El-Kaide'yi ülkelerinde barındırmamasını talep etmeleri ve eğer bu isteklerine olumsuz cevap alırlarsa Taliban rejimiyle ilişkilerini kesmeleri için Pakistan hükümetlerine baskı uyguladı. 11 Eylül'den önce, Birleşik Devletler, Pakistan'ı Taliban'la iyi ilişkilerini yeniden gözden geçirmeye ikna edecek teşvik unsurlarını yeterince kullanamadı ve bu yüzden uyguladığı baskının sonuçlarını da alamadı.

1999'dan 2001'in başlarına kadar geçen sürede, Birleşik Devletler, Taliban rejiminin seyahat ve finans konularında dış dünyaya açılan sayılı kapılarından biri olan Birleşik Arap Emirliklerine, bu rejimle bağlarını koparması ve özellikle de Afganistan'a hava yolculuğu konusunda yaptırım uygulaması için baskı uyguladı. 11 Eylül'den önce bu çabalardan da pek netice alınamadı.

Suudi Arabistan ise, öteden beri aşırı İslamcılarla mücadelede sorunlu bir müttefik olagelmıştır. 11 Eylül'den önce, Suudi ve ABD hükümetleri, El-Kaide örgütünün mali kaynaklarının izini takip edip bunları kesmek için istihbarat bilgilerini tam olarak paylaşmadılar veya bu konuda yeterli bir ortak çaba göstermediler. Bin Ladin meselesini diplomatik yollardan çözmek amacıyla yapılan büyük çaplı girişimlerde ise, Suudi Arabistan'ın en üst düzey yetkilileri ile üst düzey Amerikalı yetkililer sıkı işbirliği içinde çalıştılar.

Askeri Seçeneklerin Olmayışı

Ordu görevlileri, Mayıs 1998'den itibaren, politika belirleyicilerin talepleri doğrultusunda askeri planlar hazırladılar ve Bin Ladin ve örgütüne karşı bir dizi sınırlı askeri operasyon düzenleme önerisinde bulundular. Politika belirleyicilere verdikleri brifinglerde, bu operasyonların olumlu

ve olumsuz sonuçlarını değerlendirdiler ve muhtemel riskleri anlattılar. Politika belirleyiciler, önerilerin hiçbirini kabul etmediler.

Afganistan ve Sudan'daki El-Kaide hedeflerine 20 Ağustos 1998'de gerçekleştirilen füze saldırılarının ardından, hem üst düzey askeri görevliler hem de politika belirleyiciler, Bin Ladin ve El-Kaide'ye karşı askeri operasyon düzenleme kararı alırken veya bu yönde tavsiyede bulunurken doğru istihbaratın çok önemli olduğunu gördüler. Yetkililer, yanlış istihbarat yüzünden sonuç alınamaması durumunda ülkenin imajının zedelenmesinden endişe ettiler. Bin Ladin'i ellerinden kaçırmak istemiyorlardı; çünkü böyle bir şey olursa, Birleşik Devletler'in itibarı zedelenir, Bin Ladin ise olduğundan daha güçlü biri olarak görülürdü. 1998-1999'da ortaya çıkan üç özel fırsatta, gelen istihbaratın inanırlılığının, Bin Ladin'i öldürmek için düzenlenecek operasyona izin almayı mümkün kılacak yeterlikte olduğu düşünüldü. Fakat hiçbirinde saldırı kararı alınmadı. Çünkü üst düzey politika belirleyiciler, riskleri göz önünde bulundurarak, gelen istihbarat doğrultusunda bir operasyon yapmayı uygun bulmadılar.

CIA Başkanı, politika belirleyiciler ve ordu görevlileri, operasyon kararı almayı gerektirecek istihbarat eksikliği yüzünden, yapılacak saldırının sonuçsuz kalacağı yönünde kanaat belirttiler. Aralarında özel tim görevlileri ve anti-terör birimlerinin de bulunduğu Pentagon içindeki bazı yetkililer de, askeri bir operasyonun sonuçsuz kalacağı kanaatindeydiler. Bush yönetimi, 2001'de, El-Kaide'ye karşı yeni politikalar geliştirmeye başladı ama 11 Eylül sonrasına dek askeri planlar değişmedi.

İstihbarat Örgütü İçindeki Sorunlar

İstihbarat örgütü, uluslar ötesi terörizm olgusu hakkında bilgi toplamak ve bu olguyu analiz etmek için 1990'lı yıllar boyunca ve 11 Eylül'e kadar yoğun çaba gösterdi. Ancak, öncelikli birçok konunun olması, denk bütçe yapma kaygısı, modası geçmiş bir yapının olması ve bürokratlar arasındaki rekabet gibi faktörler yüzünden, örgüt, bu yeni tehdide karşı yeterli önlemleri alamadı.

Kendini işine adanmış pek çok örgüt çalışanı, El-Kaide hakkında gide-rek artan delilleri bir araya getirip tehdidi anlamak için yıllarca, gece-gündüz çalıştı. Ancak Bin Ladin ve giderek büyüyen örgütü hakkında pek çok rapor olmasına rağmen, istihbarat örgütünün neyi bildiği, neyi bilmediği veya bildiklerinin ne anlama geldiği konusunda hiçbir kapsamlı değerlendirme yapılmamıştı. 1995 ile 11 Eylül arasında, Merkezi

Haberalma Teşkilatı (CIA)'nın terörizm üzerine hazırladığı bir değerlendirme raporu yoktu.

11 Eylül'den önce, CIA, El-Kaide'ye saldırmak için herkesten daha çok çaba gösterdi. Ama örgütün yapabilecekleri de sınırlıydı. Askeri operasyonlar düzenleyerek terörist faaliyetleri bitirmek ve bizim adımıza hareket eden güçlerin yardımıyla Bin Ladin'i ve El-Kaide'nin Afganistan'daki yardımcılarını ele geçirmek görüldüğü kadar kolay değildi. CIA görevlileri, bu zorlukların bilincindeydiler.

Açıkçası, gizli operasyon, gümüş mermi işlevi göremezdi. Yapılması gereken, Afganistan'da bizim adımıza hareket edecek güçleri devreye sokmak ve operasyon yapmayı mümkün kılacak altyapıyı oluşturmaktır. Bundan sonra bir fırsat ortaya çıkarsa, o zaman CIA operasyon yapabildi. Fakat Clinton döneminin sonu ile Bush döneminin başları arasında geçen üç yılı aşkın zaman boyunca, CIA, bizim adımıza hareket eden güçlere güvendi ama bir sonuç alınamaması yüzünden, CIA'ye bağlı Anti-Terör Merkezi yetkilileri ve Ulusal Güvenlik Konseyi Kurmayları arasında, çabaların sonuçsuz kalacağı yönünde bir kanaat oluştu. Predatör güçlerinin gönderilmesi ve NATO'yu yardıma çağırma yönündeki girişimler, bu kanaatin ürünüdürler.

TAVSİYELER

11 Eylül'den üç yıl sonra, ülkemizi yeni dönemde nasıl koruyacağımız konusundaki ulusal tartışma devam etmektedir. Bizler de, bu raporda, tavsiyelerimizi iki ana bölüm halinde sunuyoruz ve şu sorulara cevap arıyoruz: ne yapılmalı ve nasıl yapılmalı?

Yapılması Gereken Küresel Bir Strateji Takip Etmektir

Düşman, sadece 'terörizm' değildir. Düşman, dinle devleti birbirinden ayırmayan, dini de devleti de kendi emelleri için kullanan, hoşgörüsüz bir İslam yorumunu benimsemiş Bin Ladin ve benzeri teröristlerin temsil ettiği aşırı İslamcı terörizmdir.

Düşman, dünyanın büyük dinlerinden biri olan İslam değil, İslam'ın çarpıtılmış bir yorumudur. Düşman, öteki terörist grupları ve şiddeti üreten, esin kaynağı kısmen El-Kaide olan ama El-Kaide'nin de ötesine geçip, bütün radikal ideolojik hareketi içine alan ideolojik yaklaşımdır. Bu yüzden, takip edeceğimiz stratejide, araçlarımızı iki amaca uygun

olarak seçmemiz gerekir. El-Kaide şebekesini dağıtmak ve uzun vadede aşırı İslamcı terörizme katkıda bulunan ideolojiyi mağlup etmek.

11 Eylül'den sonra ilk iş olarak Taliban rejimini devirmeyi ve El-Kaide'yi bitirmeyi amaçlayan bir askeri operasyon yapmayı düşündük ve bunda da haklıydık. Bu süreç halen devam ediyor. Fakat kalıcı başarı için, devletin bütün imkanlarından yararlanmak gerekir. Bu amaçla, diplomatik imkanlardan, istihbarat birimlerinden, gizli operasyon seçeneğinden, yasal ve ekonomik vasıtalardan yararlanılmalı, dış yardım ve kamu diplomasisi araçları kullanılmalı ve yurt savunmasına özen gösterilmelidir. Eğer diğerlerini ihmal edip tek bir vasıtayı tercih edersek, dışarıdan gelecek saldırılara karşı kendimizi koruyamayız ve ulusça gösterdiğimiz çabaların neticesini yeterince alamayız.

Amerikalıların hükümetlerinden beklentisi ne olmalıdır? Öyle görünüyor ki, bu büyük bir beklentidir, yani terörizmi dünyanın her yerinde mağlup etmektir. Fakat Amerikalılar daha kötüsüne de hazır olmalıdırlar: muhtemelen bir saldırı geliyor ve bu saldırı daha da yıkıcı olabilir.

Hedefin belirsiz olması, düşmanın iyi tanımlanamamasına benzer. Kamuoyu, El-Kaide ve öteki grupları, bütün dünyada uzantıları bulunan, bulundukları ortama uyum sağlayabilen, esnek, büyük örgütsel yapılanma ihtiyacı hissetmeyen ve her şeyi yapabilecek güce sahip yapılar olarak biliyor. Bu imaj, mitolojiye göre Herkül tarafından öldürülen dokuz başlı yılanı benzemektedir ki, sınırsız gücü simgeler ve yok edilmesi de neredeyse imkansızdır. Bu imaj, hükümetin bu gruplara karşı aldığı önlemlerin etkili olacağı yönündeki beklentileri azaltmaktadır.

Bu imaj, bu beklentileri çok aşağı çekmektedir. Raporumuzda, kararlı ve güçlü bir suikast grubunun var olduğunu göstermiş bulunuyoruz. Ancak grup, kırılıp ve üyeliğe kabul ettiği kişiler de böylesi davaları çoğu kez çekici bulan, marjinal ve kararsız tiplerdi. Düşman birçok hata yaptı. ABD hükümeti ise, bu hataları, kendi yararına kullanamadı.

Hiçbir Başkan'dan, 11 Eylül'deki gibi feci bir saldırının tekrar düzenlenmeyeceğine dair söz vermesi beklenemez. Fakat Amerikan halkının da, yetkililerden gerçekçi hedefler peşinde koşmalarını, doğru kılavuzlarla yola çıkmalarını ve sonuç alacak işler yapmalarını bekleme hakkı vardır. Halkımızın, seçilmiş temsilcilerinin yardımıyla belirlenen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığına karar verebilmeleri için, performans ölçütlerini bilme hakkı vardır.

Raportörler olarak bizler, üç boyutlu bir stratejinin takip edilmesini öneriyoruz. Bunları şöyle sıralayabiliriz: 1) teröristlere ve terörist örgütlere saldırmak, 2) aşırı İslamcı terörizmin büyümesini önlemek ve 3) terörist saldırılara karşı hazırlıklı olmak ve kendimizi korumak.

SORULAR

-
1. Komisyon, Birleşik Devletler'e yönelik tehdidi nasıl tanımlıyor?
  2. Teröristler nasıl bir araya geldiler ve motive edildiler?
  3. 11 Eylül'e kadar yürütölen diplomatik çabalardan sonuç alınabildi mi?
  4. Komisyon'un gelecekte yapılmasını tavsiye ettiğı şeyler nelerdir?
-

KAYNAKÇA

72. IV. Henry. *Nantes Fermanı*. *Avrupa Tarihi Okumaları*'ndan. Cilt: II, *Protestan İsyanı'nın Başlangıcından Bugüne*, Yayına hazırlayan: James Harvey Robinson (Boston: Ginn & Company, 1906), s. 183-185.
73. Kardinal Richelieu. *Siyasal Vasiyetname*. *Kardinal Richelieu'nun Siyasal Vasiyetnamesi*'nden. Tercüme: Henry Bertram Hill. Copyright @1961 by the Regents of the University of Wisconsin. University of Wisconsin Press'in izniyle yeniden basılmıştır.
74. Hans von Grimmshausen. *Simplicissimus*. Jans Jacob Christoffel von Grimmshausen tarafından yazılan *Simplicius Simplicissimus* adlı eserden. 1669 tarihli orijinal Alman baskısından tercüme eden: Helmuth Weissenborn ve Lesley Macdonald. Telif hakları çevirmenlere aittir. Copyright @1984. John Calder Publishers Ltd'nin izniyle yeniden basılmıştır.
75. I. James. *Özgür Bir Monarşinin Gerçek Yasası*. Charles Howard McIlwain'in kaleme aldığı *I. James'in Siyasal Eserleri*'nden. Copyright 1916 by the President and Fellows of Harvard College. Harvard University Press'in izniyle yeniden basılmıştır.
76. Philippe Duplessis-Mornay. *Tiranlara Karşı Bir Özgürlük Savunusu*. Duplessis-Mornay'in *Batı Medeniyeti Okumaları* adlı eserinden. Cilt: 6, Yayına hazırlayan: Cochrane. The University of Chicago Press'in izniyle yeniden basılmıştır.
77. Sir William Clarke. *Putney Tartışmaları*. William Clarke'ın *Clarke Yazıları* adlı eserinden. Cilt: I, Yayına hazırlayan: C. H. Firth (London: Royal Historical Society, 1891), s. 299-307, 311-312, 315-317, 325-327.

78. Thomas Hobbes. *Leviathan*. Thomas Hobbes'un *Leviathan* adlı eserinden. Yayına hazırlayan: A. R. Waller (Cambridge: University Press, 1904).
79. John Locke, *Uygar Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*.
80. Moliere, *Kibarlık Budalası*, Moliere'in Cilt I: *Kibarlık Budalası (Le Bourgeois Gentilhomme)*, adlı eserinden. Çeviren: Katharine Prescott Wormeley (Boston: Roberts Brothers, 1894), s. 177-190.
81. Duc de Saint-Simon, *Hatıralar*. Duc de Saint-Simon'un *Memoirs* adlı eserinden. Tercüme: Bayle St. John (London: Swan Sonnonschein & Co., 1900), s. 357-365.
82. Galileo Galilei, *Büyük Düşes Kristina'ya Mektup*. Galilei'ye ait olan *Galilei'nin Keşifleri ve Görüşleri* adlı eserden, Çev.: Stillman Drake. Copyright @1957 Stillman Drake. Random House, Inc.'nin bir birimi olan Doubleday'in izniyle kullanılmıştır.
83. René Descartes, *Yöntem Üzerine Söylev, Descartes, Philosophical Writings*'den alınmıştır. Seçkiyi ve tercümeyi yapan: Norman Kemp Smith. Macmillan, London and Basingstoke'un izniyle yeniden basılmıştır.
84. Thomas Mun, *Dış Ticaret Yoluyla İngiltere'nin Zenginleşmesi. Early English Tracts on Commerce*'te. Editör: J. R. McCulloch (Cambridge: Cambridge University Pres, 1954), s. 121-126, 134-41.
85. Adam Smith, *Ulusların Zenginliği*. Adam Smith, *Ulusların Zenginliğinin Doğası ve Tasnifi Üzerine Bir İnceleme*. 2.ci baskı, Cilt:I, Editör: James E. Thorold Rogers (Oxford: Clarendon Pres, 1880), s. 59-65).
86. Büyük Katerina, *Hatıralar*. *The Memoirs of Catherine the Great*'tan alınmıştır. Editör: Dominique Maroger, Giriş bölümü: G. P. Gooch. Fransızca'dan tercüme eden: Moura Budberg. Hachette'in izniyle yeniden basılmıştır.
87. Maria Teresa, *Vasiyetname*. "Maria Teresa'nın Siyasal Vasiyeti", *The Habsburg and Hohenzollern Dynasties in the 17th ve 18th Centuries* adlı eserden alıntılanmıştır. C. A. Macartney. Copyright @1970, C. C. Macartney. HarperCollins Publishers, Inc.'nin izniyle yeniden basılmıştır.
88. Vikont Bolingbroke, *Yurtsever Bir Kralın Vasıfları*. Vikont Bolingbroke, *Yurtseverlik Ruhu Üzerine Mektuplar: Yurtsever Bir Kralın Vasıfları* (Londra: T. Davies, 1775), s. 76-81, 83-85, 111-114.
89. Voltaire, *Candide*. *Candide, Zadig, and Selected Stories* by Voltaire'den Francoise Voltaire tarafından alınmıştır. Çev.: Donald M. Frame, copyright @1961, Penguin Putnam Inc.'nin bir birimi olan Viking Penguin'in izniyle kullanılmıştır.

90. Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, Jean-Jacques Rousseau'ya ait *Toplum Sözleşmesi*, Çev.: Rose M. Harrington (New York: G. P. Putnam's Sons, 1906), s. 19-22, 130-131, 158-162.
91. Montesquieu, *Kanunların Ruhu*. Montesquieu'nun *Spirit of the Laws: A Compendium of the First English Edition* adlı eserinden, Çeviri ve edisyon: David Carrithers. Copyright ©1977, Regents of the University of California. University of California Press'in izniyle yeniden basılmıştır.
92. Kaptan James Cook, *Yolculuk Öyküleri*. *The Journals of Captain Cook*'tan. Orijinal metinlerden yayına hazırlayan: Hakluyt Society için J. C. Beaglehole, 1955-67, Seçki ve edisyon: Philip Edwards (London: Penguin Books Ltd., 1999), s. 39-43, 45-47.
93. Joseph Crassons de Medeuil, *Fransız Köle Ticareti Üzerine Notlar*. Joseph Crassons de Medeuil, "Fransız Köle Ticareti Üzerine Notlar", G. S. P. Freeman-Grenville Press'ten çıkan, *The East African Coast*'tan (1962) alınmıştır. G. S. P. Freeman-Grenville'nin izniyle yeniden basılmıştır.
94. Thomas Jefferson, *Bağımsızlık Bildirgesi*. *Documents Illustrative of American History, 1606-1863* adlı eserde, Editör: Howard W. Preston (New York: G. P. Putnam's Sons, 1893), s. 210-215.
95. Cesare Beccaria, *Suçlar ve Cezalar Üzerine*. Beccaria'nın *On Crimes and Punishments* adlı eserinden, Çev.: H. Paolucci, ©1963. Prentice-Hall, Inc., Upper Saddle River, NJ'nin izniyle yeniden basılmıştır.
96. Marquis de Condorcet, *İnsan Zekâsının İlerlemeleri Üzerine*. Marie-Jean de Condorcet'e ait *Sketch for a Historical Picture of the Progress of the Human Mind* adlı eserden, Çev.: June Barraclough. The Orion Publishing Group Ltd.'nin izniyle yeniden basılmıştır.
97. Abbé de Sieyès, *Üçüncü Sınıf Nedir?* John Hall Stewart'a ait *Documentary Survey of the French Revolution* adlı eserden alıntılanmıştır. Prentice-Hall, Inc., Upper Saddle River, NJ'nin izniyle yeniden basılmıştır.
98. Olympe de Gouges, *Kadın Hakları Bildirgesi*. *Women in Revolutionary Paris, 1789-1795*'den alınmıştır. University of Illinois Press'in izniyle yeniden basılmıştır.
99. Edmund Burke, *Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler*. Edmund Burke'ün *Reflections on the Revolution in France* (London: J. Dodsley, 1790) adlı eserinden. s. 50-67, 70, 76-77, 95. sayfa.
100. Arthur Young, *Siyasal Hesap*. Arthur Young'a ait *Political Arithmetic*'ten (London: W. Nicoll, 1774), s. 4-6, 287-296.
101. Samuel Smiles, *Kendine Yardım*, Samuel Smiles'a ait *Self-Help*'ten (New York: A. L. Burt, n.d.), s. 84-89.

102. Sir Edwin Chadwick, *Yoksulların Durumun Soruşturmak*. Edwin Chadwick'e ait *An Inquiry into the Sanitary Condition of the Labouring Population of Great Britain*'den. (London: W. Clowes and Sons, 1842), s. 98-101, 111-112, 279.
103. Friedrich Engels, *İngiltere'de İşçi Sınıfı'nın Durumu*. Friedrich Engels'e ait *The Condition of the Working-Class in England in 1844*'ten, Çev.: Florence Kelley Wischnewetsky (London: George Allen and Unwin Ltd., 1892).
104. Jane Austen, *Gurur ve Önyargı*. Jane Austen'e ait *Pride and Prejudice*'ten (New York: Brentanos, 1915), s. 3-7, 12-19.
105. Henrietta-Lucy, Madame de la Tour du Pin, *Hatıralar*. Jane Austen'e ait *Memoirs of Madame de la Tour du Pin*'den alınmıştır. Editör ve çevirmen: Felice Harcourt (New York: McCall Publishing Company, 1971).
106. Alexis Soyer, *Modern Ev Kadını*. Alexis Soyer'e ait *The Modern Housewife*'tan alınmıştır (New York: D. Appleton & Co., 1850), s. 336-338. *Bayan Beeton'un Ev İdaresi Hakkındaki Kitabı*'dan. Bayan Beeton, *Ev İdaresi* (n.p., 1909), s. 9-12.
107. *İrlanda'daki Patates Kıtlığının Belgeleri*. Sir Robert Peel'in *Private Papers* adlı eserinden, Peel'in mektuplarından alıntılar. Editor: Charles Stuart Parker (London, 1889). *Report of the Mansion House Committee on the Potato Disease from Parliamentary Papers* (London, 1846), Cilt: XXXVII. Diğer alıntılar, *Report of the British Relief Association for the Relief of the Extreme Distress in Ireland and Scotland* (London, 1849); *First Report of Belfast Ladies' Association* (Belfast, 6 Mart 1847); Isaac Butt'ın, *A Voice for Ireland: The Famine in the Land* (Dublin University Magazine, April 1847) adlı eserinden; ve James Hack Tuke'un, *A Visit to Connaught in the Autumn of 1847* (London, 1847) adlı eserinden.
108. J. S. Mill, *Özgürlük Üzerine*. John Stuart Mill'e ait *On Liberty*'den (London: The Walter Scott Publishing Co., n.d.), s.17-18, 22-23, 225-226, 103, 106, 140-143.
109. Pierre Proudhon, *Mülkiyet Nedir?* The Works of P. J. Proudhon'da Cilt: I (Princeton, MA: Benjamin R. Tucker, 1876), P. J. Proudhon'a ait *Mülkiyet Nedir*'den. S. 269-272, 276-279, 286-288.
110. *Halkın Sözleşmesi*, *Hansard's Parliamentary Debates*'te Great Charter. Cilt: LXII, Third Series (London: Thomas Hansard, 1842), s. 1373-1381.

111. II. William, *Şogun'a Mektup. Meiji Japan Through Contemporary Sources*'den. Cilt: 2, 1844-1882. Copyright ©1970 by The Centre for East Asian Cultural Studies for Unesco. İzinle yeniden basılmıştır. Bakufu, *Şogun'dan Hollanda Hükümeti'ne Cevap. Meiji Japan Through Contemporary Sources*'tan. Cilt:2, 1844-1882. Copyright ©1970, 1990 by The Centre for East Asian Cultural Studies for Unesco. İzinle yeniden basılmıştır.
112. Karl Marx ve Friedrich Engels. *Komünist Manifesto*. Karl Marx ve Friedrich Engels'in yazdığı *Manifesto of the Communist Party*'den. Yetkili İngilizce tercümenin editörü ve şerh yazarı: Friedrich Engels. Bütün hakları korunmuştur, 1932. International Publishers Co.'nun izniyle yeniden basılmıştır.
113. II. Aleksander ve Prens Kropotkin, *Kölelerin Özgürleşmesi*. George Verdansky'e ait *A Sourcebook of Russian History*'den. Yale University Press'in izniyle yeniden basılmıştır.
114. Otto von Bismarck, *Düşünceler ve Hatıralar ve Parlamento Söylevi*. Otto Prince von Bismarck'a ait "*Bismarck: The Man and Statesman*"den. Çev.: A. J. Butler (London: Smith, Elder & Co., 1898).
115. XIII. Leo, *Rerum Novarum (İşçilerin Durumu)*. *Five Great Encyclicals*'tan, Leo XIII on the Condition of Labor, s. 1-30, Paulist Press.
116. Charles Darwin, *İnsanın Türeyişi*. Charles Darwin'in *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex* (New York: D. Appleton and Co., 1913).
117. Friedrich Nietzsche, *İyi ve Kötünün Ötesi*. Friedrich Nietzsche'ye ait *İyi ve Kötünün Ötesi*'nden. Copyright ©1966 by Random House, Inc. Random House, Inc.'nin izniyle yeniden basılmıştır.
118. Sigmund Freud, *Rüyaların Yorumu*. *The Basic Writings of Sigmund Freud*'tan, Çeviren, yayına hazırlayan ve önsöz yazar: Dr. A. A. Brill. Copyright 1939, 1965'te Gioia B. Bernheim ve Edmund Brill tarafından yenilendi. İzinle yeniden basılmıştır.
119. E. Sylvia Pankhurst, *Oy Hareketinin Tarihi*. E. Sylvia Pankhurst, *Oy Hakkı Savunucuları* (New York: Sturgis & Walton, 1912), s. 1, 138-142; 324-328.
120. Beatrice Webb, *Kadınlar ve Fabrika Yasaları*. Beatrice Webb'e ait *Women and the Factory Acts*'tan. Fabian Tract No. 67 (London: The Fabian Society, 1896), s. 1,4,9, 10-15.
121. J. A. Hobson, *Emperyalizm*. J. A. Hobson'a ait *Emperyalizm*'den. (New York: James Pott & Company, 1902), s. 377-379, 381-383, 389-390).

122. Cecil Rhodes, *İnancın İtirafı*. John Flint'e ait *Cecil Rhodes*'ten. Copyright @ by John Flint. Little, Brown and Company'nin izniyle.
123. Carl Veltin, *Svahililer'in Sosyal Hayatı*. Lyndon Harries'in yayına hazırladığı ve tercüme ettiği *Swahili Prose Texts*'te Carl Veltin'in "Social Life of the Swahilis" adlı makalesi. University of Wisconsin'in izniyle yeniden basılmıştır.
124. Rudyard Kipling, "Beyaz Adam'ın Yükü," *Rudyard Kipling's Verse, 1885-1918*'de, Rudyard Kipling'e ait "The White Man's Burden" adlı şiiri. (Garden City, NY: Doubleday, 1920), s. 371-372.
125. George Orwell, "Fili Vurmak". George Orwell'e ait "*Shooting an Elephant and Other Essays*"den alıntılanan "Shooting an Elephant" adlı bölüm. Copyright @1950 by Sonia Brownell Orwell ve 1978'de Sonia Pitt-Rivers tarafından yenilendi. Harcourt, Inc.'nin izniyle yeniden basılmıştır.
126. *Somme Muharebesi'nden Sesler*. Lyn Macdonald'a ait *Somme*'den. s. 66-67, 218-219, 225-227, 72-73, 174, 208-209, 113-114. Penguin books (UK)'nin izniyle kullanılmıştır.
127. Ernst Jünger, *Çelik Fırtınası*. Ernst Jünger'e ait *Storm of Steel*'den. Çev.: Basil Creighton. Copyright @1929 by Doubleday, Doran & Company, Inc. Chatto & Windus'un izniyle yeniden basılmıştır.
128. Woodrow Wilson, *On Dört Mesele*.
129. V. I. Lenin, *Ne Yapmalı?* (Peking: Foreign Language Press, 1975).
130. J. M. Keynes, *Barışın Ekonomik Sonuçları*. John Maynard Keynes'e ait *The Economic Consequences of the Peace*'ten. Copyright 1920 by Harcourt Brace Jovanovich, Inc., ve 1948'de Lydia Lopokoka Keynes tarafından telif hakları yenilendi. Yayıncı ve Cambridge University Press'in izniyle yeniden basılmıştır.
131. Winifred Holtby, *Kadınlar ve Değişen Uygurlık*. Winifred Holtby'nin mirasçılarından, "*Women and a Changing Civilization*"dan alıntı yapmak için izin alınmıştır.
132. Benito Mussolini, *Faşist Doktrin*. S. William Halperin'e ait *Mussolini ve Italian Fascism*'den. Copyright @1964 by S. William Halperin. Elaine P. Halperin'in izniyle yeniden basılmıştır.
133. Adolf Hitler, *Kavgam*. Adolf Hitler'e ait "*Mein Kampf*"tan bölümler. Çev.: Ralph Manheim. Copyright @1943, Houghton Mifflin Company tarafından 1971'de telif hakları yenilendi. Houghton Mifflin Company'nin izniyle yeniden basılmıştır. Bütün hakları saklıdır.

134. *Soykırım Anıları*. Rhoda G. Lewin'e ait *Witness to Holocaust*'tan. Twayne Publishers, @ 1990, Twayne Publishers. Gale Group'un izniyle yeniden basılmıştır.
135. Winston Churchill, *Söylevler*. Robert Rhodes James tarafından yayına hazırlanan *Winston S. Churchill: His Complete Speeches*'teki "The Sinews of Peace" ve "Blood, Toil, Tears and Sweat" adlı makaleler, Chelsea House Publishers, LLC'nin izniyle yeniden basılmıştır.
136. Adolf Eichmann, *Tanıklık*. Lord Russel of Liverpool'a ait *The Record: The Trial of Adolf Eichmann*'tan. Copyright @1962 by Lord Russel of Liverpool. The Official Receiver of the Insolvency Services'in izniyle yeniden basılmıştır.
137. Virginia Woolf, *Kendine Ait Bir Oda*. Virginia Woolf'a ait *Kendine Ait Bir Oda*'dan. Copyright @1929 by Harcourt, Inc. Leonard Woolf tarafından telif hakları 1957'de yenilendi. Yayıncının izniyle yeniden basılmıştır.
138. Aleksandr Soljenitsin, *İvan Denisoviç'in Bir Günü*. Aleksander Soljenitsin'e ait *One Day in the Life of Ivan Denisovich*'ten. Çev.: Ralph Parken, copyright @1963 by e. P. Dutton ve Victor Gollancz, Ltd. Telif hakları, 1991'de Penguin USA ve Victor Gollancz, Ltd. tarafından yenilendi. Viking Penguin Putnam Inc.'nin izniyle yeniden basılmıştır.
139. Jean-Paul Sartre, *Varoluşçuluk*. Jean-Paul Sartre'a ait *Existentialism and Human Emotions*'tan. Copyright @1957 by Philosophical Library. İzinle yeniden basılmıştır.
140. Simone de Beauvoir, *İkinci Cins*. Simone de Beauvoir'e ait *The Second Sex*'ten. Çev.: H. M. Parshley. Copyright 1952. Random House'un bir birimi olan Alfred A. Knopf tarafından 1980 yılında telif hakları yenilendi. Random House'un bir birimi olan Alfred A. Knopf'un izniyle kullanılmıştır.
141. Winston Churchill, "Demir Perde." Robert Rhodes James tarafından yayına hazırlanan *Winston S. Churchill: His Complete Speeches, 1897-1963, Volume VII, 1943-1949*'da Winston Churchill'e ait "The Iron Curtain" adlı makale. Copyright @1983 by Chelsea House Publishers. İzinle yeniden basılmıştır.
142. Nikita Kruşçev, *Komünist Partisi Kongresi Söylevi*. Charlotte Saikowski ve Leo Grulioiw'un yayına hazırladığı *Current Soviet Policies IV*'ten. Çeviriler, *Current Digest of the Soviet Press*'tendir. Copyright @1962 by the Joint Committee on Soviet Studies. Social Science Research Council'in izniyle yeniden basılmıştır.

143. Mikhail Gorbachev, *Perestroyka*. Alıntılar, Mikhail Gorbachev'e ait *Perestroika*'dandır. Copyright @1987 by Mikhail Gorbachev. Harper-Collins Publishers, Inc.'nin izniyle yeniden basılmıştır.
144. Francis Fukuyama. *Tarihin Sonu (mu?)*. Francis Fukuyama'ya ait *The End of History*'den. Copyright @1989 by Francis Fukuyama. International Creative Management, Inc.'nin izniyle yeniden basılmıştır.
145. *Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesi* (1946)
146. *Ekonomik Haklar ve Devletlerin Ödevleri Sözleşmesi* (1974).
147. <http://www.un.org/News/oss/srebrenica.org>
148. *11 Eylül Komisyonu Raporu*. Alıntılar, National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States (9/11 Commission)'nun yayınladığı *Executive Summary of the 9/11 Commission Report*'tandır. July 24, 2004.

İNDEKS

11 Eylül 608

30 Yıl Savaşları 17

II. William 306

XIV. Lui 87

A

ABD Anayasası 155

Açık Kapı Konseyi 461

adalet 205

adil ücretler 341

Adolf Hitler 463

Ahablar 45

ahlak 354

Ahmed Ressam 605

akıl 66, 103

aklın yasaları 205

akli yetiler 103

Alman-karşıtı 485

Alman Ulusalcılığı 324

Alsace-Lorraine meselesi 443

alt sınıflar 243

amatör 383

Amerikan Devrimi 177

Amerika Ulusal Kadınlar Partisi 461

anarşi 292

anayasa 140

Anglo-Sakson ırkı 392

Angoksa Adaları 169

araz 104

Ari ırk 472, 475

Armond Jean Duplessis 17

asgari ücret 313

askeri cezaevi 185

Auschwitz 479

Avam Kamarası 394, 490

Avrupalılar 347

aydınlar 447

B

Baal 45

Barberini Vazosu 229

Barış antlaşmaları 442

basiret 62

başkalaşmış türler 348

Batı demokrasileri 539

Batılı liberal demokrasiler 558

Batı liberalizmi 558

beşeri hukuk 47, 51

beşinci kol faaliyetleri 538
 birey 283
 bireyin filleri 286
 birikmiş emek 313
 Birleşik Devletler 537
 BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) 595
 Boğazlar 444
 Bolşeviklik 558
 Bosna-Hersek 587
 Bosnalı Müslümanlar 587
 Britanya Tacı 181
 Buchenwald 479
 BUCHENWALD 485
 burjuvazi 314
 burjuvazi çağı 312
 Büyük Buhran 468
 Büyük Petro 125
 Büyük Sultan 70

C-Ç

Cemiyet-i Akvam 385, 441
 ceza 183
 CIA 609
 Credo programı 446
 cumhuriyet 155
 çalışan kadınlar 380
 Çalışma Saatleri 340
 Çar 70
 Çarlık rejimi 445
 Çin İmparatorluğu 307
 çocuk işçiler 340
 çöküş kompleksi 457, 462

D

Dalkavuklar 72
 Delgado Burnu 169
 demirperde 544
 demokrasi 156

demokratik-eşitlikçi toplumlar 559
 demokratik hareket 357
 Demokrat Parti 441
 denge 404
 deşifre yöntemi 362
 Devlet 467
 Devrim 548
 devrimciler 447
 dinç emek 313
 doğa hukuku 51, 138
 doğa kanunu 47
 Doğal Hukuk 33
 doğal olgular 97
 Doğa Yasaları 66
 doğa yasası 68
 Doğu Hindistan Şirketi 111
 Dörtelliler 347
 düğün tabağı 405
 Dünya Ticaret Merkezi 604

E

ebedi değerler 357
 efendi 356
 egemen 156
 egemenlik 202
 Eglon 45
 ego 361
 Ehud 45
 El-Kaide 605, 606
 Temas Grubu 599
 embriyolojik gelişim 345
 emekçi halk 545
 emekçi yığınlar 445
 emperyal devlet 388
 emperyalizm 385, 388, 469
 erdemler 354
 esir uluslar haftası 543
 Eski Dünya 347

etnik temizlik 595
 ev idaresi 263
 ev işleri 267
 evrim ilkesi 348

F

Fabrika Yasası 375
 Fars Körfezi 172
 Faşist devlet 463, 468
 Faşist Devlet 467
 Faşist Parti 463
 Faşizm 463, 464, 558
 fazlalık ilkesi 549
 fert 104
 fichuo 405
 Fil ve Kale Meydanı 505
 Firavunlar 45
 fiyat artışları 455
 fiziksel gerçeklikler 98
 fiziksel varlıklar 97
 Frankfurt İsyanı 324
 Fransız Devrimi 209
 Fransız Protestanları 41
 frenleyici mekanizma 548
 fungo 398

G

Gaz odaları 484
 Genç Komünistler Birliği 547
 Genel Grev 460
 genel irade 153
 Genel Sınıflar 197
 gerilla birimleri 543
 Getto 479
 Gizli Servis (SD) 495
 gök cisimleri 99
 grev 339
 güdükleşmiş organlar 345
 Güvenlik Konseyi 573

H

Hak 290
 halk 36, 156
 Halkın hakları 179
 Halk Mutabakatı 51
 Halk Sağlığı Yasaları 233
 Hambach Yortusu 324
 hediye pilavı 405
 Heidegger 521
 Heinrich Himmler 495
 Henry Ireton 51
 Hristiyan 38
 Hristiyan bireyler 44
 Hollandalı Yahudiler 484
 Horace 504
 hoza 398
 hükümdar 21
 hükümdarlar 20
 hüner 289

İ

id 361
 iktisatlı olmak 267
 ilahi hukuk 51
 ilerleme 355
 insan 472
 insan doğası 521
 insan hakkı 138
 insanın kökeni 347
 insanın toptan soysuzlaşması 358
 istek 521
 istibdat 155
 İşçi 336
 işçiler 341
 işçi örgütü 447
 İşçi Partisi 533
 işçi sınıfı 244
 işveren 336
 iyi yönetim 151

J

Japon kültürü 472
 Jena Savaşı 564
 jimbo 398
 Jossiah Wedgwood 227

K

kadın 205, 527
 Kadın İstihdamını Teşvik Cemiyeti 382
 kadınların çalışması 245
 kadınların ekonomik durumları 458
 kadınların ortaklaşılığı 315
 kadınların oy hakkı 367
 kadınların seçme ve seçilme hakkı 367
 kamunun çıkarı 20
 kanun 72
 kapitalist dünya 544
 kapitalist sistem 454
 Karadziç 599
 Karl Marx 559
 Kartezyen düşünce 520
 Kıta Avrupası 452
 kigori 399
 kilemba 403
 Kilisenin Koruyucuları Partisi 327
 Kilwa 170
 kingia 404
 kipakasa 405
 Koloniler 178
 Kolozyum 370
 komşu korkusu 354
 komşu sevgisi 354
 Komünist devrim 316
 komünistler 538
 Komünist toplum 313
 kono 405
 Kopernik sistemi 96
 köle 356

kötü 354
 kötü bir hükümdar 138
 kral 33
 Kral Arı 87
 kraliçe tabağı 229
 Kraliyet Fermanı 131
 krallar 46, 139
 kralların otoritesi 138
 krallık 292
 kungwi 401
 Kutsal Roma İmparatorluğu 131
 Kutsal yazıcılar 99
 kültür taşıyıcıları 472
 kültür yaratıcıları 472
 kültür yok edicileri 472

L

Lancashire 380
 Lenin 454
 Liberal devlet 467
 Liberalizm 463
 London Bloomsbury Group 451
 Lord Russell 495

M

Macaristan 482
 Manchester 245
 Mareşal Tito 538
 Marie de Medicis 17
 Marksist işçiler 445
 Marksist komünizm 519
 Marksizm 558
 Marksizm-Leninizm 562
 medeni hukuk 48
 Menckenler 325
 Merkantalist doktrin 111
 Mihver İttifakı 463
 Milletler Birliği 441

Millet meclisleri 156
 Miloseviç 599
 Mladiç 599
 Mlle Mercier 520
 modern burjuva toplumu 312
 modern düşünce 355
 monarşi 139
 Mozambik Kanalı 173
 muru 397
 mutfak iması 406
 mutluluk 353
 muyombo 401
 Mükemmel Varlık 107
 Mülkiyet 203, 290
 Müttefik Güçler 441
 mwari 401

N

NATO 591, 593
 Nazizm 495
 niwari 399

O

Oedipus Kompleksi 361
 Oliver Cromwell 61
 omurgalı hayvanlar 348
 Osmanlı İmparatorluğu 444
 otokratik devlet 447
 otorite 324
 Ovid 504

Ö

ölüm cezası 185
 ölüm korkusu 66
 özel mülkiyet 335
 özerk sürü toplumu 356
 özgür dünya 544
 özgürlük 202, 463
 özgür toplum 356

P

Parlamento Söylevi 327
 Patronlar 341
 pazar fiyatı 120
 Pentagon 604
 Perestroyka 547, 552
 Politbüro 547
 Polonyalı Yahudiler 484
 Princeton Üniversitesi 441
 profesyonel devrimciler 447
 Proletarya 315
 Proleterler 312
 Protestan Lordlar 31
 Prusya 125

R

rahatlık rüyası 364
 Reformculuk 15, 16
 Remzi Yusuf 605
 Roma Cumhuriyeti 156
 Ruhü'l-Kuds 101
 Rusya Tacı 127
 rüya 108, 361
 rüya teorisi 361

S

sağduyu 103
 Sanayi Devrimi 263
 savaş 436
 Sebt'lerin Sebti 353
 seçilmiş halk 475
 serbest rekabet 382
 sermaye 313
 Shakespeare 504
 sınıfsorunu 561
 sınırlı bir monarşi 139
 Sırbistan Cumhuriyeti 587
 Sırplar 597

sivil cezaevi 185
sivil özgürlükler 211
siyasi sınıflar 134
Soğuk Savaş 557
Somme Nehri 423
Sosyal Demokrasi 446
Sosyal Demokrat Parti 445
sosyalistler 335
sosyalizm 445, 553
Sovyet komünizmi 533
Sovyetler Birliği 546, 547
Soykırım 479
Soylular 18
Srebrenica 588
SS'ler 484, 495
suç 183
suret 104
Suudi Ulusal Muhafız Birliği 605
sürü 355
sürü içgüdü 355
Svahililer 398

T

taille (toprak vergisi) 19
Taliban 607
Taliban rejimi 610
Tanrı 521
Tanrı Krallığı 32
tanrısal hakk 138
tarih 357
Tarihin sonu 559, 566
Temsilciler Meclisi 179
Tiran 47
toplum 285
toplumsal sınıflar 197
toplumun otoritesi 285
toprak mülkiyeti 326

tutuklama 184
tutumluluk 267
tüccar 112
tür 104
Türkler 444
Türk-Rus Savaşı 392

U-Ü

ulus 196
ulusal 139
ulusal meclis 200
Ulusal Meclis 201
Ulusal silahlanma 442
uluslar 192
uluslararası antlaşmalar 442
Uluslararası Barış ve Özgürlük Birliği 461
Uluslararası Eşit Haklar Hareketi 461
UNPROFOR 588
Unyago dansı 402
Usame bin Ladin 605
uygar toplum 68
ücretli kadın işçiler 382
üçüncü sınıf 195, 199
üst memeliler 348

V-W

varoluş 521
varoluşçuluk 519
Vergilius 504
Versay 90
Versay Antlaşması 441
Versay Konferansı 451
veto 197
Virginya koloni meclisi 177
vurguncular 455
Westminster Koleji 533

Y

Yahudi-karşıtlığı 479

Yahudiler 475

yararlılık 353

yasa 202

yasama 70

Yasa organları 179

Yedi Yıl Savaşları 324

Yeni Dünya 347

Yeni filozoflar 357

Yeni Model Ordu 51

Yurdun Babası 35

yürütme 70

yürütme erki 69

Z

Zanzibar Kalesi 172

Zaramular 398

zeka 289

Zenciler 347

zıt itkiler 354

zihinsel melekeler 62

zihinsel yetiler 348

BATI'NIN KAYNAKLARI

Mark A. Kishlansky

- Batı Medeniyeti'ni oluşturan felsefi, siyasi, kültürel kodlar nelerdir?
- Batı Medeniyeti'nin oluşumu, hangi evrelerden geçmiştir?
- Batı Medeniyeti'nin diğer dünya medeniyetleri karşısındaki yeri nedir ve onlarla ilişkileri nasıl olmuştur?
- Batı Medeniyeti'ne karşı duruşlar, etrafında yapılan tartışmalar nelerdir?
- Batı Medeniyeti insanlığa neler yaşatmıştır, insanlığın geleceği için alternatif olabilmekte midir?

Elinizdeki eser, Harvard Üniversitesi tarih bölümü profesörlerinden Mark A. Kishlansky tarafından hazırlanmıştır ve Batı Medeniyeti'nin kültürel, edebi, felsefi ve siyasi köklerini anlama noktasında işlevsel bir çalışmadır. Batı Medeniyeti'nin gelişim seyrini M.Ö. iki binli yıllardaki yaratılış destanlarından başlatıp Antik Yunan dönemi, Roma dönemi, ortaçağ, rönesans, reform dönemleri ve nihayet yirminci yüzyıla gelerek tarihsel verilerle özetler. Bugünkü Batı Medeniyeti'nin, Batı dünyasının felsefi, sosyolojik, kültürel, dini, siyasi veçhelerinin temelleri niteliğindeki öncelikli belgeler, şahsiyetler ve olaylar kitaba önemli bir referans kaynak özelliği kazandırmıştır.

Eserin ayırt edici vasfı belgelerden oluşmasıdır. Belgeler, Batı Medeniyeti'nin kodlarını dengeli bir seçki manzumesiyle yakalamayı mümkün kılacak şekilde seçilmiştir ve her bir belge okunduğunda, o belge hakkında okuyucunun zihninde belirli bir fikir oluşabilmektedir. Böylece okuyucu, hem bir belge okumanın tadını almış olmakta, hem de bu belgenin genel anlamda Batı düşüncesi içerisindeki önemine dair bir fikir edinebilmektedir. Bu yönüyle, Kishlansky'nin bu çalışmasını, sadece bir 'derleme' olarak düşünmemek gerekir. Bu çalışma, aslında, Batı Medeniyeti'nin 'neliği'ne dair bilgi edinmek isteyenlerin ilk elden başvurabileceği bir kaynak eser olarak da işlev görebilir. Kishlansky'nin de ifade ettiği gibi, eseri, müfredat programları içerisinde değerlendirmek bile mümkündür. Hem format olarak hem de içerik olarak, eser buna müsaittir. Belki bundan daha önemlisi, okuyucunun, kitabı okuduktan sonra, orijinal metinlerin asıllarına ulaşmış, bütün metinleri baştan sona okuma ihtiyacı duymasıdır.

Mark A. KISHLANSKY: Harvard Üniversitesi'nde tarih profesörü. Uzmanlık alanı İngiltere tarihi olup, siyasi tarih ve siyasi düşünceler tarihi alanlarında yetkin eserler hazırlamıştır.

A Ç I L I M K İ T A P

Alayköskü cad. Küçük Sk. Civan Han
No:6 K:1 D:4 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: (212) 640 01 22-23 / 520 98 90
Faks: (212) 640 01 25 / 527 06 77

www.kitappinari.com

ISBN 978-9944-105-14-9

9 789944 105149